

T. C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

AZERBAIJAN TÜRKÇESİNDEN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE

AKTARMA SORUNLARI

(3. Cilt 227-288 s, 4. Cilt 5-75 s)

Yüksek Lisans Tezi

Fatma DURA

Danışman

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

NEVŞEHİR

Ocak 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan:

Fatma DURA

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“AZERBAYCAN TÜRKHESİNDEN TÜRKİYE TÜRKHESİNE AKTARMA SORUNLARI (3. Cilt 227-288 s, 4. Cilt 5-75 s)” adlı yüksek lisans tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Fatma DURA

F. Dura

Danışman

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

M. Erdem

E. Hırık

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı a.

Yrd. Doç. Dr. Erkan Hırık

YÜKSEK LİSANS TEZİ “KABUL VE ONAY” SAYFASI

Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM danışmanlığında Fatma DURA tarafından hazırlanan “Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Aktarma Sorunları (3. Cilt 227-288 s, 4. Cilt 5-75 s.)” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

20/01/2017

(Tez savunma tarihi)

JÜRİ

Danışman : Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Üye : Doç. Dr. Serdar YAVUZ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARATAŞ

İMZA

M. Erdem
M. Karataş

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 22/02/2017 tarih ve 2017.11217 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans hayatım boyunca hiçbir zaman yardımlarını ve desteklerini benden esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisansımı yapmış olduğum Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi hocalarımızdan başta Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM olmak üzere, yardımlarını hiçbir zaman bizlerden esirgemeyen değerli Hocam Yrd. Doç Dr. Mustafa KARATAŞ'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecinde bir kısmını geçirmiş olduğum Almanya Hamburg Üniversitesindeki eğitimlerim sırasında katkılarından dolayı Prof. Dr. Yavuz KÖSE ile Doç. Dr. Tevfik TURAN hocalarıma teşekkür ederim.

Yine Almanyadaki eğitimim sürecinde Azerbaycan Türkçesine hâkim olması dolayısıyla masalların aktarımı konusunda her zaman yardımcı olan değerli arkadaşım Fatima AXMADOVA' ya sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

**AZERBAJYCAN TÜRKKÇESİNDEN TÜRKiYE TÜRKKÇESİNE
AKTARMA SORUNLARI**

(3. Cilt 227-288 s, 4. Cilt 5-75 s)

Fatma DURA

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ocak 2017
Danışman: Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM**

ÖZET

Azerbaycan Türkçesi Türk dilleri ailesinin Güneybatı koluna mensup olup Türkiye Türkçesi ile aynı grupta yer almaktadır. “Kaynak bakımından aynı grupta yer alan dil alanları büyük ölçüde birbirine benzer” kabulüne dayanarak yapılan bu çalışmada Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki aktarma sorunları ele alınmıştır.

Aktarma sürecinde, aynı grupta yer alan iki Türk lehçesinin birbirine aktarılmasının zannedildiği kadar kolay olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca aktarma yaparken sadece o dile ait kelime dünyasını ve gramer yapılarını bilmek yeterli değildir. Bunun yanı sıra masal türüne ait özellikler, her iki lehçedeki kültürel özellikler de bilinmelidir. Yapılan bu çalışmada masalın sözlü kültür ürünü olmasının ve yalancı eş değer kelimelerin her iki lehçe arasında yapılan aktarmayı biraz daha zorlaştırdığı görülmüştür. Ancak bu kadar zorluğa rağmen Türk dünyasındaki birliğin korunması açısından kültürel bir değeri olan masalların ve diğer türdeki eserlerin aktarılması iki kültür arasındaki bağlarını güçlendirmesi açısından çok önemlidir.

Oğuz grubu Türk lehçelerinden biri olan Azerbaycan Türkçesi üzerine yapılan bu çalışmada Azerbaycan Türkçesine ait on masal Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu aktarmalar yapılırken Azerbaycan geleneğine ait unsurlar ile Türkiye’ye özgü gelenekler birbirine ne kadar yakın olsa da aktarma sırasında bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunların en önemli nedeni kelime dünyalarındaki farklılıklarla birlikte, farklı coğrafyalarda yaşamının sonucu olarak ortaya çıkan farklı kültürel unsurlardır. Bu farklı kültürel unsurlar aynı gruba ait iki lehçe arasında dahi aktarma sırasında bazı güçlüklerle yol açmıştır.

Seçilen Azerbaycan masallarının Türkiye Türkçesine aktarılmasının yapıldığı ve bu süreçte karşılaşılan güçlüklerin tespit ve tasnif edilerek açıklandığı çalışmamızın Giriş Bölümünde aktarma kavramı, aktarma ve çeviribilim terimleri, aktarma türleri, aktarma sorunları ve bu konudaki çalışmalarla ilgili bilgi verilmiştir.

Birinci Bölümde aktarma yapılırken yaşanan güçlükler başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Bu bölümde oluşturulan başlıklar ise bu konu üzerinde yapılan çalışmalardan

yararlanılarak ve aktarma sürecinde karşılaşılan güçlüklerden tespit edilerek oluşturulmuştur.

İkinci Bölümde Azerbaycan Türkçesine ait “Azerbaycan Nağılları” isimli çalışmadan alınan on masalın Türkiye Türkçesine aktarımı yer almaktadır. Bu aktarmalar yapılırken Azerbaycan Türkçesine özgü unsurlar değiştirilmeden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Gramer unsurları ise hedef lehçe olan Türkiye Türkçesine uygun şekilde aktarılmıştır. Azerbaycan Türkçesinde yer alan devrik cümle yapıları kurallı cümle hâline getirilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Üçüncü Bölümde ise “Azerbaycan Nağılları” isimli çalışmadan alınan on masalın özgün metinleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aktarma, Aktarma Sorunları, Masal.

**AZERBAIJAN TURKISH FROM THE TURKEY TURKISH
TRANSMISSION PROBLEMS
(3. Skin 227-288 p, 4. Skin 5-75 p.)
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Institute of Social Sciences
Turkish Language and Literature Department, Graduate, January, 2017
Supervisor: Prof. Mehmet Dursun ERDEM**

ABSTRACT

The Azerbaijani Turkic language belongs to the Southwest branch of the Turkish language family and is located in the same group as Turkey Turkish. This study, based on the assumption that "the language areas in the same group are largely similar to each other in terms of resources," is dealt with the transfer problems between Azerbaijani Turkish and Turkish Turkic.

It has been understood that the transferring process is not as easy as transferring the two Turkish dialects in the same group. Also, when transferring, it is not enough to know only the language of the language and its grammatical structures. Apart from this, the features of fairy tales, the cultural characteristics of both dialects should also be known. In this study it was seen that the fairy tale was an oral cultural product and that the pseudo-equivalence words made transferring between the two dialects more difficult. However, in spite of this difficulty, the transfer of the tastes and other works of art, which is a cultural value in terms of protecting the unity of the Turkish world, is very important in strengthening the ties between the two cultures.

In this study on Azerbaijani Turkish which is one of the Turkish dialects of Oghuz group, the ten stories of Azerbaijan Turkic are transferred to Turkish Turkic. While these translations were carried out, some of the problems related to the Azerbaijani tradition and the traditions specific to Turkey were close to each other. The most important cause of these problems are the different cultural elements that emerge as the result of living in different geographies, with the differences in their world. These different cultural elements led to some difficulties during the transmission, even between two dialects belonging to the same group.

The introduction of the selected Azerbaijani tales to Turkish Turkic and the difficulties encountered during this process are explained in the introduction to the terms of transference, transference and transcriptionism, transfer types, transfer issues and related studies.

The difficulties experienced when transferring in the first chapter are considered as titles. The headings created in this section were formed by using the studies made on this subject and by determining the difficulties encountered in the transfer process.

In the second chapter, the transfer of the ten tales of Azerbaijani Turkic, which were taken from the work of "Azerbaijani Citizens", to Turkish Turkic is included. While these translations are being made, elements unique to Azerbaijani Turkic are transferred to Turkish Turkic without being changed. The grammatical elements were transferred in accordance with the Turkish dialect Turkic. Transposed sentences in the Azerbaijani Turkic were transposed to Turkish Turkic by bringing in a regular sentence.

In the third chapter, there are original texts of ten fairy tales taken without the name of "Azerbaijan Nağılları".

Keywords: Transfer, Transfer Issues, Fairy Tale.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	
YÜKSEK LİSANS TEZİ “KABUL VE ONAY” SAYFASI	
TEŞEKKÜR.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AKTARMA SIRASINDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

1.1. Masal Metinlerinin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	23
1.1.1. Dil Alanlarının Örtüşme Meselesi.....	23
1.1.2. Lehçeler Arası Ses Farklılıkları.....	24
1.1.3. Söz Varlığındaki Farklılıklar.....	27
1.1.3.1. Bire Bir Eş Değer Olan Kelimeler	28
1.1.3.2. Birden Fazla Eş Değeri Olan Kelimeler	29
1.1.3.3. Eş Değeri Olmayan Kelimeler	30
1.1.3.4. Yalancı Eş Değer Kelimeler	31
1.1.3.4.1. Tam Yalancı Eş Değer Kelimeler	31
1.1.3.4.2. Yarım (Kısmî) Yalancı Eş değer Kelimeler.....	33

1.1.4. İstem (Valenz) Farklarından Kaynaklanan Aktarma Güçlükleri.....	35
1.1.5. Atasözlerinin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	39
1.1.6. Deyimlerin Aktarılması Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	41
1.1.6.1. Hedef Lehçede Yer Almayan Bir Deyimin Aktarımı	43
1.1.6.2. Aslını Uyarılama	44
1.1.6.3. Deyimi Deyimle Aktarmama	45
1.1.7. İkilemelerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	47
1.1.8. Yansıma Kelimelerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	51
1.1.9. Birleşik Zamanlı Fiillerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	54
1.1.10. Özel İsimlerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler.....	55
1.1.11. Hitapların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	57
1.1.12. Ünlem Cümlelerinin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler.....	58
1.1.13. Tekerlemelerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	60
1.1.14. Edatların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	63
1.1.15. Bağlaçların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	65
1.1.16. “Ki”li Cümle Yapıları	66
1.1.17. Masalların Anlatım Zamanlarının Aktarımında Karşılaşılan Güçlükler	67
1.1.18. Devrik Cümle Yapıları	68
1.1.19. Kültürel Unsurların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	69
1.1.21. Konuşma Dilinin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	70
1.1.22. Zamirlerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler.....	71
1.1.23. Zarfların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	73
1.1.24. İmlâ ve Noktalama Hatalarından Kaynaklanan Aktarma Güçlükleri.....	76

İKİNCİ BÖLÜM
MASALLARIN AKTARIMI

2.1. Kahraman	79
2.2. Celayi Vatan.....	90
2.3. Soltan İbrahim.....	105
2.4. Ahmet.....	121
2.5. Şirvan Kadısı.....	129
2.6. Nuşaranın Nağılı	134
2.7. Baftacı Şah Abbas	143
2.8. Şems ve Kamer	154
2.9. Tapdıq	195
2.10. Altı Arkadaş	236

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MASAL METİNLERİ

3.1. Qəhrəman	242
3.2. Cəlayi-Vətən	252
3.3. Sultan İbrahim.....	266
3.4. Əhməd.....	282
3.5. Şirvan Qazısı	289
3.6. Nuşaranın Nağılı	294
3.7. Baftacı Şah Abbas	302
3.8. Şəms-Kəmər.....	313
3.9. Tapdıq	353

3.10. Altın Yoldaş	393
SONUÇ	398
SÖZLÜK	402
DİZİN	441
KAYNAKÇA.....	321
ÖZGEÇMİŞ.....	327

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
AT.	: Azerbaycan Türkçesi
bağl.	: bağlaç
bak.	: bakınız
ed.	: Edat
esk.	: eski
f.	: fiil
Far.	: Farsça
HL.	: hedef lehçe
is.	: İsim
KL.	: kaynak lehçe
mec.	: mecaz anlam
s.	: sayfa
S.	: sayı
s.	: Sıfat
TT.	: Türkiye Türkçesi
ünl.	: Ünlem
Yay.	: Yayımlayan
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan
zar.	: Zarf

GİRİŞ

1. Aktarma Kavramı

1.1. Aktarma Terimi ve Çeviribilim

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra diğer Türk dünyasında olduğu gibi Azerbaycan ile Türkiye arasındaki kültürel ilişkiler hız kazanmıştır. Böylece birçok ilmi ve edebî eser Türkiye Türkçesinden Azerbaycan Türkçesine, Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu durum beraberinde aktarma güçlüklerini de getirmiştir.

Aktarma, Türkçenin kelime hazinesinin tüm sözlüksel alanlarının Türk yazı dilleri ekseninde zengileştirilmesi ve onun kullanım gücünü ortak bir Türkçe doğrultusunda yükseltilmesi ve belirginleştirilmesi için, ayrı ayrı Türk yazı dillerinin çeşitli yazılı edebiyat örneklerinin birbirine aktarımı, söz konusu aktarma çalışmalarının önemli bir kolunu oluşturmaktadır. Çünkü lengüistik küreselleşmenin iki dillilik ve çok dillilik ortamlarında oluşturduğu dil-kullanım ve eğitim-öğretim eşitsizliği sonucunda, her geçen yüzyılda yeryüzünde konuşulan dillerin sayısının azalması süreci giderek hızlanmaktadır. Bu ise, Türk Dünyası olarak, Türk yazı dilleri ekseninde, Türkiye Türkçesi temelindeki ortak bir bilişim-iletişim dilinde birleşmemizi zorunlu kılmaktadır. Bu birleşmenin bir yolu da diğer Türk yazı dillerindeki edebî eserlerin Türkiye Türkçesine aktarılmasından geçmektedir. Bu bakımdan Türk Dünyası bağımsızlığından geçen süre içerisinde diğer çağdaş Türk yazı dillerinden çeşitli konulardaki birçok eserin Türkiye Türkçesine aktarıldığının gözlemlenmesi dikkat çekicidir. Buna rağmen Türk yazı dillerinde çeşitli yazılı metinlerin yazı dilleri arası ve dönemler arası aktarımına

ilişkin aktarma eleştirisi ve aktarma bilimi sorunları, müstakil olarak sadece birkaç makalede ele alınmıştır.¹

Türkçe eserlerin bir lehçeden diğer bir lehçeye aktarılmasında karşımıza çıkan ilk güçlük; bir lehçeden bir lehçeye nakletmek bir çeviri midir, aktarma mıdır yoksa tercüme midir? Bu kavramların her biri farklılıklar taşımaktadır. Son zamanlarda Türk lehçeleri arasında eserlerin nakledilmesi için çeviri, diğer diller için ise tercüme ifadesi teklif edilmektedir. Sırasıyla çeviri, tercüme ve aktarma kavramlarının TDK'deki Türkçe Sözlük bölümüne göre tanımları şu şekildedir:

Çeviri: *“Bir dilden bir başka dile aktarma, çevirme, tercüme...”*

Tercüme: *“Bir dilden başka bir dile çevirme.”*

Aktarma: *“1. Bir dilden başka bir dile çevirmek, tercüme etmek. 2. Bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak.”*

Ahmet Karadoğan'a göre aktarma, “kendine has kuralları ve standartlaşmış biçimleri olan bir yazı dilinden diğer bir yazı diline yapıldığı için çeviriye benzer; ancak farklı diller arasında değil de aynı dilin lehçeleri arasında yapıldığı için de çeviriden ayrılır.²

Ümit Eker'e göre iki farklı dil arasında yapılan dönüştürme faaliyetinin “çeviri” olduğu sabittir. Çünkü çevirisi yapılan kaynak dilin hedef dil ile derin dilsel ve kültürel farklılıklar gösterdiği ortadadır. Ancak aynı dilin farklı lehçeleri ya da bir lehçenin içerisinde gerçekleştirilecek art zamanlı ya da eş zamanlı dil dönüştürmelerinde bu farklılıklar aradan geçen zamana, coğrafi uzaklığa, metin türüne vb. etkenlere göre değişmekte; ancak bunlar kaynak lehçeden kopacak düzeyde derin ayrılıklar göstermemektedir. Bu durumda “aktarma” faaliyetlerinde takip edilecek yöntemin “çeviri” faaliyetlerinden farklı olması lazım gelir. Örneğin bugün çeviribilimde gelinen nokta itibarıyla “çeviri” faaliyetlerinde metnin türüne göre daha çok “hedef kültür/dil” merkezli bir çeviri yöntemi benimsenirken “lehçeler arası” ve “lehçe içi” aktarma faaliyetlerinde metnin türü dikkat alınarak iki hedef anlaşma birimi arasında dilsel

¹ Mehman Musaoğlu, **Türkçede Çeviri ve Aktarma**, Bilig, 2003, S.24, 1-22.

² Ahmet Karadoğan, **Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları** (Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme), Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2004.

uzaklığa ve yakınlığa bağlı olarak yerine göre “dilbilimsel” yöntem, bazen de “hedef anlaşma birimi” merkezli bir aktarma metodu takip edilebilir. Kimi zaman da yine kaynak metnin türüne göre her iki yöntem de takip edilmek durumunda kalınabilir. Bu nedenle de özellikle aktarma faaliyetlerinde yöntemi belirleyecek ana unsur, aktarımı yapılacak lehçenin özellikleri, metnin türü ve kaynak metnin aktarılacağı hedef lehçe ya da hedef anlaşma biriminin dil ve kültür yapısıdır.³der.

Bugün Türkoloji çalışmalarında “lehçeler arası” ve “lehçe içi” dil dönüştürmeleri için “aktarma” terimi yaygınlaşmıştır. Bu anlamda lehçeler arası ve lehçe içi aktarma arasında terimsel bir farklılık görülmez. Buna karşın modern lehçeleri bağımsız diller olarak kabul eden araştırmacılar lehçeler arasında yapılan dil dönüştürmeleri için “çeviri” terimini tercih etmektedirler. Çeviriyle ilgili her türlü olguyu inceleme konusu yapan disiplinler arası bir bilim dalı olan çeviribilim ise XX. yüzyılın son çeyreğinde özerkliğini kazanmış, özellikle de 1980’lerden itibaren de çeviri ve kültür ilişkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Çeviri bilim konusunda 1970’lere kadar daha çok dilbilimsel yöntemler, kaynak metnin dilsel çözümlemesi gibi konular üzerinde durulmuştur. 1970’lerden sonra çeviribilim temelinde önemli değişiklikler olmuştur. Artık yavaş yavaş “hedef kültür” merkezli sorunlar üzerinde durulmaya başlanmıştır. Ortaya çıkan pek çok yaklaşım ve kuram uzun bir sürecin sonunda çeviribilimde kelimesi kelimesine çeviri yaklaşımını yıkmış serbest çeviri kavramını ortaya çıkarmıştır.⁴

Bu tanımlardan yola çıkarak diyebiliriz ki; farklı dillerden eserler için çeviri veya tercüme, Türk Lehçelerine ait eserler için aktarma terimi kullanılmaktadır. Farklı devletlerin vatandaşları olarak farklı coğrafyalarda yaşasalar da Türkler arasında geçmişte var olan birlikteliğin bugün de kültürel, siyasal ve karşılıklı bilgi alışverişi doğrultusunda en önemli iletişim aracının Türkçe olacağı bir gerçektir.

³ Ümit Eker, **Nuri Yüce Armağan Kitabı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (yayımlanmamış kitaptan bir bölüm), 1-4, İstanbul.

⁴ Ümit Eker, **Nuri Yüce Armağan Kitabı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (yayımlanmamış kitaptan bir bölüm), s.1-4, İstanbul.

1.2. Aktarma Türleri

1.2.1. Lehçe İçi Aktarma

“Lehçe içi aktarma” terimiyle bir anlaşma birimi (“lehçe”) içinde üretilmiş olan belli bir “söz”ü (“Parole; Text”) yine aynı anlaşma birimi içinde dönüştürme kastedilmektedir. Bu dönüştürme, bir anlaşma biriminin görünümleri (“ölçünlü şekil, ağız, sosyal grup dili, cinsiyet dili vb.”) arasında eş zamanlı veya dönemleri arasında art zamanlı; eş değer, kısaltılmış, eklemeler yapılmış şekilde de yapılabilir. Örnek olarak; günümüzde genel okuyucu için yazılan bir hikâyenin ilköğretim öğrencilerine; sağlıkla ilgili doktorlar için yazılmış bir yazının ev kadınlarına; herhangi bir ağızdan derlenmiş bir masalın genel okuyucuya veya küçük çocuklara; eski dönemlerde yazılmış bir metnin genel okuyucuya veya ilköğretim öğrencilerine anlaşılır hâle getirilmesi, verilebilir. Kısacası, ister geçmişte, ister günümüzde yazılmış bazı eserlerin dilini, asıl biçimlerinden (“kaynak”), “hedef” biçimlere, yani yukarıda örneklendirilenler gibi belli özelliklerdeki sosyal grupların veya “okur kümeleri”nin diline aktarmak veya dönüştürmektir. Lehçe içi aktarmanın kendine mahsus şartları vardır. Bu elbette, göreceli olarak lehçeler arası aktarmaya, hatta diller arası tercümeyle de benzerdir. Fakat bu üç durumun da kelime, yapı birimlerini seçme ve dizim bakımından kendine mahsus şartları; kolay ve zor tarafları vardır. Ancak hepsi için ortak bir taraf vardır: Bu dönüştürmeler, genellikle şimdiye kadar yapıldığı üzere sezgiye dayalı olarak yapılamaz; özel bir uzmanlık gerektirmektedir. Çünkü mesela her okur kümesinin kelime hazinesi ve anlam bilgisi farklıdır. Bu bakımdan lehçe içi aktarma, Türklük biliminde yeni bir çalışma alanı olarak kabul edilmeli; sosyoloji, psikoloji gibi yardımcı alanlarla işbirliği içinde çalışılmalıdır. Öncelikle lehçe içi aktarma yapılırken düşülebilecek hata tipleri tespit edilmeli ve çözümler bulunmalıdır.⁵

Aktarma sırasında tespit edilen hataları ise her araştırmacı farklı başlıklarla ele almıştır. Bu başlıklara bakılacak olursa; Ümit Eker, “Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunlarını ele almıştır.

⁵ Mustafa Uğurlu, *Lehçe İçi Aktarmada “Yalancı Eş Değerlik”*, s. 1879.

Fatih Kirişçioğlu “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler” adlı makalesinde araştırmacıların çalışmalarında aktarma sorunlarına bazı farklı yönlerden yaklaşılar da genel olarak; kelimelerde yalancı eş değelik, eklerde yalancı eş değelik, orijinal metnin aslını koruma, orijinal metnin aslını uyarlama, yanlış ek seçimi, atasözleri ve deyimleri yanlış aktarma, cümlenin öğelerini doğru düzgün yerleştirememesi gibi hususlar üzerinde durduklarından bahsetmiştir. Kendisi de bu makalesinde Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünün Güney-Batı (Oğuz) Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında öğrenim gören ve bu anabilim dalında ağırlıklı olarak Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerini ve Edebiyatlarını öğrenen öğrencilerin III. sınıfta aldıkları Türkmen Türkçesi-Metin Aktarma dersinde yaptıkları genel hatalar üzerinde durmuştur.

Çiğdem Usta “Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmlâ ve Noktalama Hataları” adlı makalesinde lehçeden lehçeye aktarmada imlâ ve noktalama hatalarından küçük ve büyük harflerin kullanımı ve noktalama işaretlerinin doğru kullanımlarından bahsetmiştir.

Ekrem Arıkoğlu “Yazıcı Ersoy, Habibe (2012), Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler” adlı makalesinde eş değelik kavramını yarım yalancı ve tam yalancı eş değelik çatısı altında incelenmiştir. Habibe Yazıcı Ersoy'un yazdığı kitaptan faydalanarak eş değelik etrafındaki kavram alanları ve bu kavram alanlarıyla ilgili otorite olan tüm görüşlerden yararlanarak bu çalışmasını gerçekleştirmiştir.

1.2.2. Lehçeler Arası Aktarma

1990'lı yılların başında SSCB'nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla lehçeler arası aktarma faaliyetleri hızlanmış ve aktarma teriminin içeriği de bu yönde şekillenmiştir. Bu eserlerin aktarılmaya başlaması Türk dünyasının kaynaşmasını hızlandırmıştır. Ancak bu durum bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Lehçeler arası aktarmaların yapılmaya başlanmasıyla aktarma sorunları oluşmuştur. Çünkü her lehçenin kendine özgü bir yapısı, kültürü vardır. Ve bu konu

üzerinde çok sayıda tezler ve makaleler yazılmıştır. Ve bunların sayesinde bu sorun aşılına çalışılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Hanife ALKAN “Lehçeler Arası Aktarmalarda Yalancı Eş Değerler Sorunu” adlı makalesinde Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi-Yeni Uygur Türkçesi arasındaki fiil örneklerinden bahsetmiştir. Bu makalede yalancı eş değer kelimelerden, Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi arasında yalancı eş değerli fiillerden, Yeni Uygur Türkçesi-Türkiye Türkçesi arasında yalancı eş değer fiillerden bahsetmiştir.

Mehmet KARA, “Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar” başlıklı makalesinde aktarma sorunlarını klasik aktarmalarda görülen sorunlar ve makine aktarmalarında karşılaşılan sorunlar olmak üzere iki ana grupta incelemiştir. Klasik aktarmalarda karşılaşılan sorunlar başlığında kaynakların durumundan (sözlükler, gramer kitaplarından), aktarıcının durumu ve aktarmanın kilitlendiği noktalardan (aktarıcının titizliği, aktarıcının bilgi ve kültür düzeyi, ana-hedef lehçenin karşılıklı iyi bilinmesi, ana lehçeye ait bir kelimenin hedef lehçede varmış gibi bazen aynen bazen de sesleri değiştirilerek aktarımı, yalancı eş değerler meselesi, hedef lehçeye ait uygun kelimelerin seçilmesi, yanlış ek tercihi, ana lehçede eksiz olduğu halde hedef lehçede ek isteyen yapılar, şiir aktarımındaki kayıplar, bazı ifadelerin diziliş sırasında görülen problemler, kural aktarma, yansımaları kelimelerin aktarımındaki sıkıntılar, deyimlerin aktarımında karşılaşılan sıkıntılar, atasözlerinin aktarımındaki zorluklar, bitki ve hayvan adlarının çözümündeki yaklaşım, yanlış istem (valenz) seçimi, kişi adlarına gelen eklerin durumu) ve hayat tarzının farklılaşmasından bahsetmiştir. İkinci ana bölümü olan makine aktarmasında karşılaşılan sorunlar başlığında ise kaynakların durumundan (kök sözlükleri, anlam sıklığına göre sıralı kök/gövde sözlükleri, ayrıntılı/karşılaştırmalı gramerler ve metin bankası) ve uzman yetersizliğinden bahsetmiştir.

Mustafa UĞURLU, aktarma sorunları üzerine “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği⁶” makalesinde eş değerlik kavramı üzerinde durmuş ve kelimeler arasında 1=1 eş değerlik, 1=0 eş değerlik ve 1=1ⁿ eş değerlik kavramlarından bahsetmiştir. Bir başka çalışması olan “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi” adlı

⁶ Mustafa Uğurlu, **Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği**, Bilig, 29, s 29-40, 2004.

makalesinde ise dil alanlarının örtüşme meselesinden, ses farklılıklarından, yapı farklılıklarından, dizim farklılıklarından, fiil tabanının isteminden, Türk lehçeleri arasında istem farklılıklarından ve istem farklılıklarından kaynaklanan aktarma sorunlarından bahsetmiştir. “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve Abay Yolu Romanı” adlı makalesinde ise kelime hatalarından (aslını koruma, aslını uyarılama, yalancı eş değer kelimeler, anlam alanları tam örtüşmeyen kelimeler, anlam alanları hiç örtüşmeyen, “gerçek” yalancı eş değer kelimeler, yanlış kelime seçimi, kelimeler arası uyumsuzluk, kelime eksikliği, ağız kelimeleri kullanma), yapı hatalarından (aslını "şekle" uygun aktarma, yalancı eş değer yapılar, kullanım alanı az oranda örtüşen yapılar, kullanım alanları hiç örtüşmeyen, “gerçek” yalancı eş değer yapılar, yanlış yapı seçimi), dizim hatalarından (kelime dizimi ile ilgili hatalar, istem hataları, kaynak lehçedeki istemden kaynaklanan hatalar, kaynak lehçedeki istemden kaynaklanmayan hatalar, cümlede yapı bozukluğu, cümlede anlam bozukluğu) bahsetmiştir.

Çiğdem USTA, “Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunları, Ek: İmlâ ve Noktalama Hataları” isimli makalesinde bir lehçeden başka bir lehçeye aktarma sırasında kaynak lehçe ile hedef lehçe arasındaki imlâ farklılıklarından bahsederek örnekler vermiştir.

1.3. Aktarma Güçlükleri

Aktarma süreci kolay gibi görünse de aslında çok zorlu bir süreçtir. Çünkü hem kaynak lehçenin hem de hedef lehçenin unsurlarını düşünerek aktarma yapılmalıdır. Türk dünyası araştırmalarında hem bilimsel düzeyde hem de roman, hikâye, şiir gibi edebî eser aktarmalarında kullanılan üslup, aktarma dili, eserin söyleyiş özelliklerini koruma gibi problemler gündeme gelmiştir. Karşıdaki dil, yabancı bir dil olmadığı için iki dil arasındaki akrabalık ve ortak kelime hazinesi aktarma işindeki gizli problemler olarak aktarıcının karşısında durmaktadır. Bu nedenle aktarma işi herkesin yapabileceği bir iş değildir, bütün çalışmalar gibi aktarma işi de profesyonel bir uğraş olmalıdır. “Diğer taraftan genellikle ‘aktarma çeviriye göre daha kolaydır’ biçiminde bir önyargıyla meseleye yaklaşılması da aktarmayı ayrıca zorlaştırmaktadır. Çünkü böyle bir anlayış

meselenin ciddiyetini kavramayı engellemekte ve aktarmaya özenin gösterilmemesine sebep olmaktadır...”⁷

Mustafa Uğurlu, aktarma sorunlarını kelime hataları (aslını koruma, aslını uyarlama, yalancı eş değer kelimeler, anlam alanları tam örtüşmeyen kelimeler, anlam alanları hiç örtüşmeyen kelimeler, yanlış kelime seçimi, kelimeler arası uyumsuzluk, kelime eksikliği, ağız kelimeleri kullanma), yapı hataları (yalancı eş değer yapılar, kullanım alanı az örtüşen yapılar), dizim hataları (kelime dizimi ile ilgili hatalar, istem hataları, kaynak lehçedeki istemden kaynaklan hatalar, kaynak lehçedeki istemden kaynaklanmayan hatalar, cümlede yapı bozuklukları, cümlede anlam bozuklukları) şeklinde sıralamıştır.⁸

Mehmet Kara, aktarma meselelerini kaynaklar (sözlükler, gramerler, aktarma sorunlarıyla ilgili bilimsel çalışmalar), aktarıcının durumu ve aktarmanın kilitlendiği noktalar (aktarıcının titizliği, aktarıcının bilgi ve kültür düzeyi, ana-hedef lehçenin karşılıklı iyi bilinmesi, ana lehçeye ait bir kelimenin hedef lehçede varmış gibi bazen aynen bazen de seslerin değiştirilerek aktarımı, yalancı eş değerler meselesi, hedef lehçeye ait uygun kelimelerin seçilmesi, yanlış ek tercihi, ana lehçede eksiz olduğu halde hedef lehçede ek isteyen yapılar, şiir aktarımındaki kayıplar, bazı ifadelerin diziliş sırasında görülen problemler, kural aktarma, yansımali kelimelerin aktarımındaki sıkıntılar, deyimlerin aktarımında karşılaşılan sıkıntılar, atasözlerinin aktarımındaki sıkıntılar, bitki ve hayvan adlarının çözümündeki yaklaşım, yanlış istem (valenz) seçimi, kişi adlarına gelen eklerin durumu), hayat tarzının farklılaşması şeklinde sıralamıştır.⁹

Ahmet Karadoğan, aktarma sorunlarını ek düzeyindeki hatalar (aslını koruma, aslını uyarlama, yalancı eş değer ekler, yanlış ek seçimi), kelime düzeyindeki hatalar (aslını koruma, aslını uyarlama, yalancı eş değer kelimeler, yanlış kelime seçimi, kelimeler arası uyumsuzluk, kelime eksikliği, kelime fazlalığı, hedef lehçede olmayan kelime

⁷ Ahmet Karadoğan, **Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme**, Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış doktora tezi), Kırıkkale.

⁸ Mustafa Uğurlu, **Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve Abay Yolu Romanı**, Bilig, Güz, 2000.

⁹ Mehmet Kara, **Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar**, Turkish Studies Dergisi, Cilt 4, Yaz, 2009.

kullanma, yakın anlamlı kelime kullanma, ağız kelimeleri kullanma, özel adlardaki hatalar, ses yansımaları kelimelerdeki hatalar, edatların kullanımı ile ilgili hatalar, dipnot hataları), söz dizimi düzeyindeki hatalar (kelime dizimi ile ilgili hatalar, cümlede yapı bozukluğu, istem hataları, cümlede anlam bozukluğu, cümle eksikliği, cümle fazlalığı, cümleyi farklı anlamda aktarma), cümle üstü birimlerdeki hatalar, deyimlerin aktarımındaki hatalar (aslını koruma, aslını uyarılama, yanlış deyim seçimi, hedef lehçede olmayan deyim kullanımı, deyimi deyim ile aktarmama), şiir aktarımındaki hatalar (kaynak metne sadık kalmamaktan kaynaklanan kafiye hataları, kelime tercihinden kaynaklanan kafiye hataları) şeklinde sınıflamıştır.¹⁰

Sedat Adıgüzel, eserlerin bir lehçeden diğerine nakledilmesini hangi kavramla karşılamak gerektiği sorununu ilk olarak ele almış, daha sonra eserlerin üslup özellikleri ve anlatım zenginliklerinin korunması sorununa değinerek Azerbaycan Türkçesinin vurgu, tonlama, ses ve söyleyiş özelliklerine tam hâkim olmadan, söyleyiş farklılıklarının anlama katacağı zenginlikleri hesaba katmadan yapılan aktarmaların da sorun meydana getireceği kanaatine varmıştır.

Bir lehçeden bir lehçeye aktarma yaparken yaşanan sıkıntılar bir aktarma sorunu mudur yoksa aktarma güçlüğü müdür sorusuna şu şekilde cevap verilebilir: Ümit Eker'in "Tarihî Metin Aktarımında Deyimler" veya "Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları" isimli çalışmalarında Eski Türkiye Türkçesine ait metinler üzerinde aktarma sorunları incelenmiştir. Yani daha önceden aktarımı yapılmış metinler üzerinde aktarma sorunları incelenmiştir. Aktarma güçlüğü ise yapılan bu çalışma üzerinde de görüleceği gibi öncelikle AT'den TT'ye masalların aktarımı yapıldıktan sonra bu aktarmayı yaparken karşılaşılan güçlükler başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Aktarma güçlüğü yaşanmasının en önemli sebebi yazılmış on masalın tarihi bir metin olması ve o döneme ait çok sayıda kelimenin bulunmasıdır. Ve bu kelimeleri de aktarırken günümüze en doğru şekilde aktarılması en zorlu süreci oluşturmuştur.

¹⁰ Ahmet Karadoğan, **Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme**, Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış doktora tezi), Kırıkkale.

Aktarma güçlüğü başlığı altında yer alan tüm konular aktarma yaparken yaşanan güçlükleri oluşturmuştur.

1.4. Aktarma Alanında Yapılan Çalışmalar

1990’larda, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından hız kazanan aktarma çalışmaları çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Kaçınılmaz olan aktarma sorunları da üzerinde çalışılması gereken bir konudur ki araştırmacılar tarafından tezlere ve makalelere konu edilmiş ve hâlâ da edilmektedir. Aktarma sorunları üzerine yapılan çalışmalar aşağıdakilerdir:

Prof. Dr. Çetin Pekacar danışmanlığında Yasemin Altınışik tarafından hazırlanan “Kırgız Türkçesinden Yapılan Edebi Çevirilerde Kültürel Ögelerin Aktarımı -Sıngan Kılıç Romanı Örneğinde-” adlı yüksek lisans tezinin birinci bölümünde aktarma sorunları üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Biz de bu bilgiler ışığında aktarma sorunları üzerine yapılan çalışmaları ele alacağız.

Ercilasun, 1994 tarihinde II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı’nda sunduğu “Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma” adlı bildirisinde de, özellikle şiirlerin aktarılmasında ahengin ve kafiyenin bozulmaması için bazı kelimelerin aynen alınıp dipnotta açıklanması gerektiğini belirtmiş; Türk dünyasının ve Türk lehçelerinin birbirine yakınlaşması için aktarmalarda deyimlerin olduğu gibi alınmasının ve anlamı bilinemeyecek olan bazı kelimelerin de dipnotta açıklanmasının doğru olacağını savunmuştur.¹¹

Nurettin Demir, 1997 yılında yayımladığı “Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması” adlı yazısında, bir Tuva masalını Türkiye Türkçesine aktarırken kullandığı yöntemden bahsederek metnin aktarımını cümleler hâlinde, özgün biçimiyle alt alta vermiştir. Demir, bu çalışmasında kullandığı metottan bahsederken Türk lehçeleri arasındaki kelime eş değeri ve yalancı eş değeri konularını da ele almıştır.¹²

¹¹ Ahmet B. Ercilasun, **Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma**, II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8-9-10 Aralık 1994, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği, Ankara.

¹² Nurettin Demir, **Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması**, Sibirya Araştırmaları, 1997.

Mustafa Uğurlu, Uluslar Arası Sözlükbilim Sempozyumu'nda sunduğu “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi” başlıklı bildirisinde, Türk lehçeleri arasındaki farklılıkları “ses farklılıkları, kelime hazinesindeki farklılıklar, yapı farklılıkları, dizim farklılıkları” başlıkları altında inceledikten sonra fiil tabanının istemi (Valenz) konusu üzerinde durmuş ve Türk lehçeleri arasında istem farklarının aktarma meselelerine yol açacağını vurgulamıştır.¹³

Mustafa Uğurlu, “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve 'Abay Yolu' Romanı” adlı çalışmasında, “Abay Yolu” romanının aktarmasından hareketle iki lehçe arasında aktarma yaparken karşılaşılabilecek sorunları ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çalışmasının sonunda; Kazak ve Türkiye Türkçesi arasında yapılacak bir aktarmada “kelime”, “yapı” ve “dizim” yönünden aktarma sorunlarıyla karşılaşılabileceğini tespit etmiş; bu hatalara düşmemek için önerilerde bulunmuştur.¹⁴

M. Uğurlu, “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği” adlı makalesinde “Kelime eş değerliği” terimini açıklamış, iki ayrı lehçede bulunan kelimelerin birbirlerine 'kavram alanı' bakımından denk olma durumunu ifade etmiş, Türk lehçeleri arasında yapılacak aktarmaların başarılı olabilmesinin, “kaynak lehçe”deki bir kelimenin “hedef lehçe”deki eş değerinin bilinmesi ve kullanılmasına bağlı olduğunu belirtmiş; kelime eş değerliğini “birebir”, “bire çok” ve “bire hiç” başlıkları altında incelemiştir.¹⁵

Aysel Baytok, *Kırgızcadan Türkçeye Çeviri Meseleleri* adlı yüksek lisans tezinde, aktarma konusunda ayrıntılı biçimde bilgi vererek Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarda karşılaşılan sorunları incelemiştir. Baytok, bu tezinde edebi metin çevirisi için Cengiz Aytmatov'un *Cemile* ve *Kızıl Elma* adlı hikâyelerini ve bunların Refik Özdek tarafından yapılan Türkçe çevirilerini; şiir çevirisi için *Manas Destanı* ile Emine Gürsoy Naskali tarafından yapılan Türkçe çevirisini; bilimsel metinlerin çevirisi için de Yudahin'in *Kırgızca Sözlüğü*'nün Abdullah Taymas tarafından yapılan Türkçe çevirisini esas almıştır. Baytok, bu teziyle gerek Türkiye'de

¹³Mustafa Uğurlu, **Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi**, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri, Gazimağusa, 2001.

¹⁴ Mustafa Uğurlu, **Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve Abay Yolu Romanı**, Bilig, 2000.

¹⁵Mustafa Uğurlu **Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği**, Bilig, 29, 29-40.

gerekse Türkiye dışında yapılan çalışmaları iyi bir şekilde taraması neticesinde çeviri sorunları konusunda ayrıntılı bilgilere yer vermiştir.¹⁶

Dilek Ergönenç Akbaba, "Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler" adlı makalesiyle Nogay Türkçesi ile yazılmış eserlerden tespit edilen yalancı eş değer kelimeleri listeleyip örnekler vererek yalancı eş değerlik konusunu ele almıştır.¹⁷

Türk lehçeleri arasındaki aktarma konusunda yazılmış bu önemli çalışmalara ek olarak aşağıdaki çalışmaları da zikretmek yerinde olacaktır.

Ahmet Karadoğan'ın "Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları (Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme)" adlı doktora tezinde Türk lehçeleri arasındaki aktarma sorunları incelenmiş, çalışma, aktarma hatalarına ek, kelime, söz dizimi, cümle üstü birimler ve deyimler gibi çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmış ve temel hata tipleri tespit edilmeye çalışılarak konu, her hata tipi için 8-10 örnekle açıklanmaya çalışılmıştır.¹⁸

Çiğdem Usta'nın "Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmla ve Noktalama Hataları" başlıklı makalesinde genel itibariyle üzerinde durulan aktarma sorunlarından farklı olarak aktarmalarda imla ve noktalama hataları üzerinde durulmuş, ortaya atılan fikir Türkmen Türkçesinden örneklerle somutlaştırılmaya çalışılmıştır.¹⁹

Sedat Adıgüzel, "Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Üzerine Bazı Problemler" adlı makalesinde lehçeler arası aktarmanın zorluğundan bahsetmiş ve aktarma yapan kişinin kaynak lehçe ve hedef lehçenin kelime hazinesi ve söyleyiş özelliklerine hâkim olması gerektiğini vurgulayarak aktarma işinin bu açıdan önemi ve karşılaşılan sorunlar üzerinde durmuştur.²⁰

¹⁶Aysel Baytok, **Kırgızcadan Türkçeye Çeviri Meseleleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

¹⁷Dilek Ergönenç Akbaba, **Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler**, Bilig, S.42, 151-176.

¹⁸ Ahmet Karadoğan, **Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları (Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

¹⁹ Çiğdem Usta **Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmla ve Noktalama Hataları**, Turkish Studies Dergisi, C.3, S.6, 668-691.

²⁰ Sedat Adıgüzel, **Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Üzerine Bazı Problemler**, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.47, 51-56.

Mehmet Kara, “Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar” adlı makalesinde aktarma sorunlarını “klasik aktarmalarda görülen sorunlar” ve “makine aktarmalarında karşılaşılan sorunlar” ana başlıkları altında detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu başlıklar altında incelediği sorunları çözmek için anlamları bire bir verilmiş sözlüklerin ve karşılaştırmalı gramer kitaplarının hazırlanmasının yanı sıra aktarıcının bilgi ve kültür düzeyinin yeterliliğinin, işini yaparken titiz bir yapıya sahip olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur.²¹

Fatih Kirişçioğlu tarafından yapılan bir araştırmada Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümü öğrencilerine değişik zamanlarda Türkmen Türkçesiyle yazılmış üç farklı metin verilmiş, öğrencilerin bu metinleri Türkiye Türkçesine aktarmaları istenmiştir. Bu araştırma sonucunda Kirişçioğlu’nun “Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler” adlı makalesinde öğrencilerin metin aktarma sırasında en çok yaptıkları hatalar belirlenerek hata tipleri ortaya konulmuştur.²²

2. Azerbaycan Türkçesi

Türk dili 13. yüzyıla kadar tek bir kol, tek bir yazı dili hâlinde devam etmiştir. 10. 11. yüzyıllardan başlayarak bazı sebeplerle büyük çoğunluğunu Oğuz Türklerinin oluşturduğu büyük bir topluluk Batı’ya doğru göç etmiştir. Bunlar içinde, ileride Azerbaycan Türklerini oluşturacak olanlar da vardır. Göçler sonucunda 13. yüzyılda ortaya çıkan yazı diline Batı Türkçesi denir. Batı Türkçesinin içinde zamanla iki daire meydana gelmiştir.²³ Azerbaycan Türkçesi Batı Türkçesinin doğu sahası içinde yer alan ağızlar topluluğu ve bu saha içinde gelişen yazı dili koludur.

Türkiye Türkleri ile Azerbaycan Türklerinin kullandığı dil büyük oranda aynıdır. Azerbaycan Türkçesi; Türkiye, Gagavuz ve Türkmen Türkçeleri ile Oğuz (Batı/Güneybatı) grubunda yer alır.

²¹ Kara, Mehmet, **Lehçeler Arası Aktarmalarda Temel Sorunlar**, Turkish Studies Dergisi, C.4, S.4, 1056-1082.

²²Fatih Kirişçioğlu, **Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler**, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.20, 21-35.

²³ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1985.

Cevat Heyet, Azerbaycan'ın kuzeyinin 7. yüzyılda, güneyinin de 11. yüzyılda başlayıp 14. yüzyıla kadar süren bir dönemde Türkleştiğini, buna bağlı olarak da Azerbaycan Türkçesinin 11. yüzyılda sözlü edebiyat sahnesinde 13. yüzyılda yazılı edebiyat alanında teşekkül ettiğini öne sürer (Özkan, 2002: 95). Ergin, Azerbaycan Türkçesini 14. yüzyıldan başlatır (Ergin, 1971: VIII). Mehman Musaoğlu'nun verdiği bilgiye göre Kazımov tarafından yazılan ve 2003 yılında basılan "Azerbaycan Dilinin Tarihi" adlı eserde, 9-12. yüzyıllar arasında Azerbaycan dilinin şekillendiği bilinmektedir.

Azerbaycan Türkçesinin bilimsel metotla tetkiki tarihi eski olsa da, bu dilin sistemli bir şekilde öğrenilme tarihi XIX. yüzyıldan başlar. 1930'lu yıllara kadar Rus dilbiliminde bu Türkçeden Oğuz, Türk, Türk-Tatar, Tatar, Azerbaycan dili adıyla bahsedilmiştir. Azerbaycan Türkçesinin Kafkasya'da hâkim bir konuşma dili olduğu tarihî kaynaklardan, seyahatnamelerden öğrenilmiştir. Rusların Kafkasya'ya gelme ve yerleşme tarihinden itibaren Azerbaycan Türkçesinin gramer yapısını inceleyen kitaplar, küçük sözlükler yayımlanmaya başlanmıştır.²⁴

Eski Anadolu Türkçesi döneminde Azerbaycan Türkçesinin ayrı bir yazı dili hâlinde teşekkül etmediği fakat Azeri ağzının kısmî özelliklerinin çeşitli eserlerde yer aldığı müşahede edilmektedir. Azerbaycan Türkçesi, Türkçenin çağdaş lehçelerinden biri olup Azerbaycan'ın resmî dili konumundadır. Tarihi seyir içerisinde de Türkiye Türkçesine en yakın Türk lehçelerinden birisidir. Bunun nedenlerinden birisi Azerbaycan Türkçesinin de Türkiye Türkçesi gibi Batı Türkçesine ve Oğuz grubuna dâhil olmasıdır. Aynı zamanda yazı dili de olan Azerbaycan Türkçesi, yazı dili geleneğine sahip olma bakımından Türkiye Türkçesiyle hemen hemen paraleldir. Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinin nispeten daha geç yazı dili olmasına rağmen Azerbaycan Türkçesi köklü bir yazı dili geleneğine sahiptir.²⁵

Azerbaycan Türkçesi günümüzde şu ülkelerde konuşulur; Azerbaycan, İran, Beyaz Rusya, Ermenistan, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya,

²⁴Tsilosani, *Noviye Razgovoriy na Rassiyskom, Fransuzkom, Turetskom i Tatarskom Yazıkax s Russkim Proiznoşeniyem Dvux Posiednix*, Tiflis 1856, s.VII + 607; *Prakti- çeskoye Rukovodstvo Turetsko- Tatarskogo Aderbadjanskogo Nareçiya*, Moskva 1857, s.VII 278; *Sravnitelniy Slovar Turetsko- Tatarskix Nareçiy*, Spb. 1868- 1871

²⁵ Erdem Konur, *Azerbaycan Türkçesinin Fonetik Özellikleri*, s.1.

Moldova, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna.²⁶

Türklük biliminde yaygın olarak Türkmence, Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Gagavuzcadan söz edilmektedir. Bazı araştırmacılar Oğuzcayı; “Türkmence, Horasan Türkçesi, Güney Oğuzca, Azerbaycan Türkçesi, Türkçe ve Gagavuzca” olarak 6 kısımda; bazıları ise “Özbek Oğuzcası, Türkmence, Horasan Türkçesi, Sonkurca, Kaşkay-Eynalluca, Azerîce, Doğu Anadoluca, Batı Anadoluca, Doğu Rumelice ve Batı Rumelice” olmak üzere 10 kısımda tasnif etmektedir.²⁷ Oğuzlar arasındaki anlaşma oranları da Oğuzcaların benzerlik veya farklarına; yani kelime, yapı, dizim ve anlam yönünden birbirleriyle örtüşme veya örtüşmeme oranlarına göre artmakta veya azalmaktadır. Bunda elbette Oğuzcaların tarihî süreç içinde birbirleriyle ve başka dillerle ilişki veya etkileşimlerinin de önemli bir rol oynadığı şüphesizdir. Ayrıca Oğuzcanın, Genel Türkçenin bir temel lehçesi olduğu göz önüne alınırsa, diğer Türk lehçeleriyle de belli bir oranda örtüştüğü tartışılmaz bir gerçektir.²⁸

3. Masal Türü

3.1. Masalın Tanımı ve Özellikleri

Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olayları anlatan edebî türdür. Masalın tanımı zamana ve kişilere göre değişiklik göstermektedir. Kişilere göre masalın tanımlarına bakacak olursak; sözlük anlamının dışında edebî bir tür olarak M. Halit Bahri “bilinmeyen bir zamanda, yine bilinmeyen bir yerde veya sahada bilinmeyen şahıslara ait faaliyetlerin hikâyesi” der. M. Sekip Tunç “mythe denilen beşeri ilk kültürün en müttekâmil numuneleri olan eserlerin çocuk çağındaki ibraları” demiştir.

Masal araştırmacıları ise şu tanımları yapmışlardır. “Olayların geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, ejderha, Arap bacı vb. gibi kahramanları belirli kişileri temsil

²⁶ Mehmet Dursun Erdem-Mustafa Karataş-Erkan Hirik, *Yeni Türk Dili*, Maarif Mektepleri Yayınları 1. Baskı, Ankara, 2015.

²⁷ Doerfer 1976, 81-82.

²⁸ Mustafa Uğurlu, *Oğuzca ve Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi*, Turkish Studies, 2011, 123-156.

etmeyen hikâyeler”²⁹. Suat Zeynep Çetinkaya (2007)’ya göre masal, genellikle nesir halinde anlatılan, içlerinde nadiren de olsa manzum kısımlara yer verilen; başında, ortasında ve sonunda kendine özgü kalıplaşmış ifadeler bulunan; kahramanları insan, hayvan ve olağanüstü varlıklar olabilen, içinde olağanüstü olaylara yer veren, kahramanların yasadıkları olaylar “masal dünyası” adı verilen belirsiz bir mekân ve zamanda gerçekleşen; büyükler tarafından küçüklere, kadın ve erkek yetişkinler tarafından yetişkinlere ve çocuklara, genellikle akşamları ve ev ortamında anlatılan; bireyleri eğlendirmek, eğitmek, öğüt vermek, belli olguları ve olayları kavratmak için çoğunlukla sözlü olarak yaratılmış, sözlü olanların bir kısmı yazıya aktarılmış, bir kısmı ise yazılı olarak yaratılmış olan edebî bir türdür.³⁰

AT’deki tanımına bakacak olursak: Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati’nde masal “nağıl” şeklinde geçer ve “Genellikle efsanevi, fantastik güçlerin iştirakiyle cereyan eden uydurma hadiseler ve şahıslar hakkında hikâye, rivayet (şifahi halk yaratıcılığının bir nevi)” diye açıklanmaktadır. Nağıl kelimesiyle birlikte kullanılan diğer sözcükler de “nağıl kimi: aslında olmayan, uydurma, hayali bir şey hakkında”, “nağılbaz: masal anlatmayı veya masal dinlemeyi çok seven insan”, “nağılçı: 1. Çok masal bilen ve onları maharetle anlatmayı beceren insan, 2. Çok konuşan, boşboğaz, uydurmacı”, şeklinde kullanılmaktadır.³¹

Aslında bu tanımlar ışığında masalın özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Hayal mahsulü olması,
- Yer, zaman ve kahramanların belirsiz olması,
- Olaylar, kahramanlar ve varlıkların olağanüstü özellikler taşıması,
- Kahramanlarından bazılarının hayvanlar olması,
- İnanırcılık iddiası olmayıp inandırabilmesi,
- Ahlaka dayalı, yararlı, eğitici olarak düşünülmesi,
- Nesirle söylenmesi,

²⁹ Naki Tezel, **Türk Halk Edebiyatında Masal**, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1968, C. 19, S.207, 447-457.

³⁰ Zeynep Çetinkaya, **Masalların Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.

³¹ E.E. Orucov, **Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati**, SSR Elm Nşr., Bakü 1996, s: 382

- Kaynaklarının çok eskilere dayanması, söylendiği zaman ve kültürden izler taşıması,
- Çocukları için olduğu kadar büyükler için de söylenmesi.

Masalla ilgili yapılan tanımlar dikkatle incelendiğinde, masalların genellikle inandırmak gibi bir iddiası olmadığına, tamamıyla hayal ürünü ve gerçekle ilgisiz oluşuna dikkat çekilir.

3.2. Azerbaycan Masalları

Azerbaycan folklorunun önemli unsurlarından biri olan masallar, Azerbaycan halkının tarihi, yaşayış tarzı, dünya görüşü, örf ve adetleri, kahramanlığı, mücadelesi, istek ve arzuları kendine has şekilde yansıtmaktadır. Poetik sözlü halk, yapıcılığının diğer folklor unsurları ile mukayesesinde masallar olayları daha geniş, etraflı, yerli yerince, anlaşılır ve canlı tasvir edilmektedir. 1. Bunun için de yüzyıllar boyu masallar, halkın dikkatini kendine çekebilmiştir. Azerbaycan masallarıyla, tasvir usulleri şekillenmiş, edebî düşüncenin prensipleri meydana gelmiştir. Azerbaycan masalları edebiyat ve güzel sanatların mayası, kaynağı, birçok halde özü olmuştur. Onlarda sözlü halk mantalitesinin kendine has bütün özelliklerini bulmak mümkündür.³²

Azerbaycan halk masallarının kendine has şekil özellikleri vardır. Halk sanatçılarının asırlar boyu seçip, geliştirip ortaya koydukları bu özellikler, masalların edebî tesirini artırmak, hafızalarda daha kolay kalmasını temin etmek amacı taşımıştır. Masallar genelde tekerleme ile başlar, buna “**pişrov**” denilmektedir. Bu bölümde tesirli sözler, ifade vasıtaları bulunmaktadır. Bunlar masalların genel içeriği ile ilgili değildir. Azerbaycan masallarının tarihi kökü, menşei, devletin varolmasından önceki devirlere bağlansa da, halk arasında bugün sözlü şekilde hayattadır. Azerbaycan masallarının garip olayları tatlı bir üslupla tasvir etmesi, hakkın adaletsizlik üzerinde galip gelmesi, sihirli eşya ve güçlerin mucizevî, korkunç mahlukların mahvedilmesi; toprağa ve yurda bağlılık, katıksız sevginin ön plana çıkması halkın ilgisini çekmiştir.³³ Masalların türlerine baktığımız zaman 5 grupta toplanmıştır. Bunlar: 1. Hayvan masalları, 2.

³² Oruc Eliyev, *Azerbaycan Masallarının Poetikası*, Bakı, Seda Neşriyet, 2001; s. 3.

³³ Kemal Yılmaz, *Azerbaycan Masallarının Edebi Analizine Dair Bir Deneme*, Qafkas Üniversitesi, Sayı 18, 2006, s. 74.

Olağanüstü masallar, 3. Gerçekçi masallar, 4. Zincirleme masallar, 5. Fıkralar ve latifeler. Azerbaycan masalları ise üç grupta ele alınmaktadır. Bunlar hayvan masalları, gerçekçi (sosyal hayat) ve olağanüstü (sihirli) masallar. Bu masallar dünya masal türlerinin tamamını içermektedir (Yılmaz, 2006: 81).

3.3. Azerbaycan Masallarıyla ilgili Yapılan Çalışmalar

Azerbaycan’ da ilk masal çalışmaları, sözlü halk edebiyatı ürünlerinin derlenmeye başlandığı tarihlere rastlamaktadır. Azerbaycan’da doğrudan doğruya masal çalışmalarını başlatanlar, Yusif Vezir Çemenzeminli, Abdulla Şaig, Aleksandr Vasilyeviç Bagri, Henefi Zeynalı’dır.³⁴ Paşa Efendiyev, “Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı” adlı kitabında, ilk Azerbaycan masalının Rusça olarak 1825 yılında “Derevyannaya Kravisa”, (Ağaçtan Dilber) adıyla yayımlandığını kaydeder.³⁵ Bu tarihten sonra 1829’ de İsmailbey Gasparinski’ nin Haçeyi-Sebyan adlı kitabının yayımlandığı ve bu kitapta masallara yer verildiği Memmedova tarafından belirtilmiştir.

Azerbaycan masallarının muntazam ve ilmi şekilde toplanması, neşri, incelenmesi ve başka dillere tercüme faaliyeti 19. yy.’da başlamıştır. İlk masal, 1825’te “Polyarnaya Zıvezda” (Kutup Yıldızı) başlığıyla neşredilmiştir.³⁶ Kim tarafından derlendiği bilinmeyen bu masalı Rusçaya İ. Senkovski tercüme etmiştir. Bundan sonra 1852’de “Ludyam Verit Nelziya” (İnsanlara Güvenmek Olmaz) başlıklı bir Azerbaycan masalı da “Kavkaz” gazetesinde yayınlanmıştır.³⁷

Birçok aydın ve öğretmen SMOMPK dergisinin çeşitli sayılarında yazılar yayınlanmış, diğer taraftan şifahi edebiyatın muhtelif türlerinden örnekler toplayıp kitapçıklar halinde bastırmışlardır. Bunlardan Reşid Efendiyev’in “Uşag Bağçası” (1889) ve “Besiretü’l-Etfal” (1890), F. Köçerli’nin “Balalara Hediye” (1912), Y.V. Çemenzeminli’nin “Melik Memmed” (1912), H. Hasanzade’nin “Tülkünün Nağılı” (1914), Gence

³⁴ “Nağıl” maddesi, **Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası**, Cilt 7, Bakı, 1993, sç 145.

³⁵ Paşa Efendiyev, **Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı**, Bakı, 1981, s. 34; Fikret Türkmen, “Azerbaycan Halk Hikâyeleri Çalışmaları Hakkında Notlar”, *Türk Kültürü*, Yıl XI, Sayı 128, Haziran 1973, s. 648’ de, bu masalın Polnarnoya Zvezda adlı gazetede yayımlandığı belirtilmiştir.

³⁶ Şahin Köktürk, **Azerbaycan ve Türkiye’den Derlenmiş Malları Karşılaştırma Denemesi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996, s: 20-21

³⁷ Köktürk, age., s: 20-21

öğretmenlerinden C. Cuvanlı ve Y. Efendiyev'in "Parahcan" (1915) adlı kitapçıklarını sayabiliriz.³⁸ Asıl masalların toplanması geniş şekilde 20. asrın ortalarında Sovyet hâkimiyeti yıllarında olmuştur. "Azerbaycan Tetkik ve Tetebbe Cemiyeti"nin çalışmaları ile birçok masal toplanıp yayınlanmıştır. E. Sübhanverdihanov, J. V. Çemenzeminli, H. Zeynalli, H. Elizade, F. Babayev, tarafından birçok sayıda masal toplanmıştır. "Azerbaycan Türk Nağılları" (1935 Rus dilinde), H. Elizade'nin "Azerbaycan El Edebiyatı" (1929), "Dastanlar ve Nağıllar" (1937) adlı kitaplardaki örnekler kaydedilmiştir. 1930'lu yıllarda M. H. Tehmasib, E. Ahundov, sonraki yıllarda H. Seyidov masalların toplanmasıyla ilgilenmiştir.³⁹

XIX. yüzyılın son çeyreğine bakacak olursak Köroğlu ve onun çevresinde geçen olaylarla ilgili sözlü halk edebiyatı ürünleri, halk hikâyesi türünden olsa da bu dönemde "Koroğlunun Nağılı" adıyla yayımlanmıştır. XX. yüzyılın başlarından itibaren yayımlanmaya başlayan "Rehber" (1906-1907), "Debistan" (1906-1908), "Mekteb" (1911-1920) gibi bazı dergilerde de Azerbaycan sözlü halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir.⁴⁰

Azerbaycan masalları ile ilgili diğer iki çalışma ise 1961-1964 yılları arasında Azerbaycan SSR EA neşriyatı tarafından beş cilt olarak Bakü'de neşredilen "Azerbaycan Nağılları", Güney Azerbaycan'da Semed Behrenği ve Behruz Dehgani'nin Farsça neşrettikleri iki ciltlik "Efsanehaye Azerbaycan" (Azerbaycan Nağılları) adlı eserler masallarla ilgili çalışmalardandır.⁴¹

Gara Namazof tarafından ele alınan "Azerbaycan Sovyet Uşak Edebiyatı Antolojisi" adlı eser 1976 yılında Bakü'de yazılmıştır. Eserde Gara Namazof tarafından 32 kişiden toplanmış olan 64 masala yer verilmektedir. Eser farklı türden masallar içermektedir.⁴²

Azerbaycan Masallarıyla ilgili olarak 1915-1916 yıllarında yapılan yayınlardan künyeleri elde edilebilenler şunlardır:

³⁸ Köktürk, age., s: 20-21

³⁹ Paşa Efendiyev, Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı, Maarif Neşriyatı, Bakü., s: 114.

⁴⁰ Telli Memmedova, a.g.m. s. 179; Fikret Türkmen, a.g.m. s. 649.

⁴¹ Hatemi Tantekin, age.s:3

⁴² Gara Namazof, **Azerbaycan Sovyet Uşak Edebiyat Antolojisi**, (Poezya), Gençlik nşr., Bakü 1976.

- (Nesrulla Aḥundov), Şagirlere Behşiş, Nağıllar Mecmüesi, Evvelinc, teb', "Tülü" Metbeesi, Bakı, 1915.
- Cabbar (Aziz) Esgerzade, Çocuglara Bayramlıg, Lyuis Metbeesi, İrevan, 1915.
- Ağası Bey Geraybeyov, Gülmeli Nağıllar, Şah Abbas ve Dervişler, Tülü Metbeesi, Bakı, 1915.

Süleyman Bey Aḥundov (Süleyman Sani), Gorḥulu Nağıllar, 1. Ehmed ve Meleyke: 2. Reşid ve gövher, Neşriyyatı "Mekteb", Bakı, 1916.⁴³ Elde edilen kaynaklarda, 1916 yılından 1920'lerin ikinci yarısına kadar Azerbaycan masallarıyla ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bundaki en önemli etken ise 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı ve Bağımsız Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti' nin kurulmasıyla ülkede meydana gelen rejim değişikliğidir. Bunun sonucu olarak da bilimsel çalışmalar ve yayımlar aksamıştır.

1930'lu yıllar, Azerbaycan masallarıyla ilgili çalışmalar açısından çok verimlidir. Bu yıllarda Y. Vezirov, H.H. Vezirova, Henefi Zeynalli gibi isimlerin çalışmaları önemlidir. Ezize Ceferzade'nin listesinde dokuzuncu sırada yer alan H. Araslı, "Azerbaycan Türk Nağılları Hakkında", Edebiyyat Gezeti, 1 May 1936 künyeli makale, Nağıllar ve Dastanlar, Uşaggenclik, Bakı, 1937.⁴⁴

1940' lı yıllarda yayımlanan önemli çalışmalardan biri Ehliman Aḥundov' un "Nağıllarımızda Gehramanlıg Motivleri", SSRI EA Azerbaycan Filialının Ḥeberleri, No: 3, Bakı, 1942, s. 3-7. künyeli makalesidir.⁴⁵ Aynı yıllarda M. H. Tegmasib' in "Azerbaycan Ḥalg Edebiyyatında Div Sureti", Veten Uğrunda, No: 1, 1946. künyeli makalesi yayımlanmıştır.⁴⁶

1960-1964 yılları arasında yayımlanan "Azerbaycan Nağılları" adlı yapıt Ehliman Aḥundov tarafından derlenmiştir. Bu yapıtta yer alan şu masallardan bazıları yer almaktadır: "Tülkü, Tülkü, Tünbeki", "Tülkü Baba ve Hacıyley", "Tülkü ile Canavar", "Tülkü İle Gurd", "Tülkünün Keleyi", "Tülkü İle İlan", "Hiyleger Tülkü", "Şengülüm,

⁴³ Asker Kartarı, **Azerbaycan Masalları Araştırma-İnceleme**, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1995.

⁴⁴ Azerbaycan Nağılları, 5. C., Bakı, 1964, s. 282.

⁴⁵ Azerb. E. Ak. Bibl, s. 268, No: 2379.

⁴⁶ Behlül Abdullayev, Yusif Vezir s. 123; Ceferzade'nin listesinde 18. sırada.

Şüngülüm, Mengülüm”, “Hiyleger Keçi”, “Cik Cik Hanım”, “Taylı Tayın Tapmasa, Pis Keçer Aħır Günü”, “Aslanla Dovşan”, “Dovşan”, “Ac Gurd”, “Armudanla Tülkü”, “Yaşılığa Yaşılıg”, “Süleyman Şah ve Garişga”, “Çil Madyan”, “Cırtan”, “Keçel Mehemmed”, “Yeddi Gardaş Bir Bacı” vs.⁴⁷

Nizami Adına Edebiyyat ve Dil İnstitutu tarafından hazırlanıp 1960’da birinci cildi yayımlanan “Azerbaycan Nağılları” adlı beş ciltlik yapıt, Azerbaycan masalları alanında yayımlanmış başyapıtlardan biri olmuştur (Kartarı, 1995: 22). Bunlara ek olarak 1961’de yayımına başlanan ve 1981’e kadar 6 cildi yayımlanan “Azerbaycan Şifahi Həlg Edebiyyatına Dair Tedgidler” adlı yıllıklar Azerbaycan masallarıyla ilgili bilimsel çalışmaları da içermektedir. Bu yıllıkların tamamı görülemediği için içerdikleri çalışmaların hepsi ile ilgili yeterli bilgi elde edilememiştir.

Türkiye’de Azerbaycan masallarıyla ilgili ilk yayımın, Bağımsız Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti’ nin kurucularından ve ilk cumhurbaşkanı Mehmet Emin Resulzade tarafından yapılmıştır. Mehmet Emin, “Nağıl: Cıkcık Hanım”, “Nağıl-Hikâye: Keloğlanın Verdiği Ders” isimli masalları 1953’te yayımlanmıştır. Bu tarihten sonra, Türkiye’de Azerbaycan masallarına gösterilen ilginin ve onlarla ilgili yayınların arttığı söylenebilir. Mehmet Gökəlp’ in “Cihanşaha Söylenmeyen Sır” ile Nejat Birdoğan’ ın “Deyişli Halk Hikâyeleri: Cihan Abdullah Hikâyesi (Nağıl)” masalları Azerbaycan masallarıyla ilgili ilk yayımlar arasında sayılabilir (Kartarı, 1995: 25).

Özellikle Kars ili ve çevresinde yaşayan Azeri Türklerinin kültür ürünleriyle ilgili çok değerli derleme ve incelemeler yayımlayan “Karseli” dergisi bu alanda önemlidir. Bu dergide Kamber Eray’ın masallarının yanında, konuyla ilgili olarak Nizameddin Onk “İğdır, Dede-Korkut Masalları: Kelle Göz (Tepe-Göz)” 1970’te yayımlanmıştır. Azerbaycan masallarıyla ilgili olarak Türkiye’de yapılmış diğer çalışmalardan bazıları şunlardır:

- Ekrem Mahmut, “Türk Boylarının Başlangıç Formellerinin Bünyesi ve Fonksiyonları”,
- Ali Berat Alptekin, “Yaşayan Tepegöz Hikâyeleri”,

⁴⁷ Azerbaycan Nağılları, 5. C. Bakı, 1964, s. 282-283.

- Dursun Yıldırım, “Ayrılık, Ayrılık, Aman Ayrılık”, (Ehliman Aĥundov’un Azerbaycan Naĥılları adlı kitabı hakkında bilgi verilmiştir.
- Ali Berat Alptekin, “Azerbaycan’ da Yapılan Masal Çalışmaları”,
- Hüsrev Hatemi, “Türk Folklorundan Derlemeler”,
- Ali Berat Alptekin, “Bir Azerbaycan Masalının Tip ve Motif Yapısı”,
- Esmâ Şimşek, “Bir Azerbaycan Masalının Tip ve Motif Yapısı”,
- Ali Berat Alptekin, “Bir Azerbaycan Halk Hikâyesi: Van’lı Göyçek”.

Bunların yanı sıra, üniversitelerde bitirme tezi, ya da master, doktora tezi olarak hazırlanmış çalışmalar arasında Azerbaycan masallarıyla ilgili olanlar da vardır. Bu çalışmaların önemli bir bölümü Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birkaçına bakacak olursak; Kamber Aray “İğdir Masalları Üzerine Bir İnceleme”, Nevzat Çağlar “İğdir Azerileri Üzerine Fonetik ve Morfolojik Bir İnceleme”, Hidayet Kumtepe “İğdir Yöresi Azeri Ağzı”, Asker Çağlar “İğdir ve Havalisine Ait Halk Hikâyeleri”, Orhan Aras “İğdir Aras Boyu Halk Masalları”, Yener Kozak “Kars Merkez Azeri Ağzı (Azeri Grubu) gibi.

Atatürk Üniversitesi yanında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde yapılan çalışma: Zafer Koçak “Kars Azeri Ağzı”. Bu çalışma 1979’da hazırlanmış olup 5 masaldan oluşmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Yapılan Çalışmalar ise: Sunay Gültekin “İğdir Ağzı Üzerine Bir İnceleme”, Nihat Çetinkaya “Tuzluca Azeri Ağzı”, Musa Güneş “İğdir ve Yöresinden Derlenen Metinler”, İsmail Üzgör, “Bakü Ağzı” vs. sayılabilir (Kartarı, 1995: 29).

BİRİNCİ BÖLÜM

AKTARMA SIRASINDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

1.1. Masal Metinlerinin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

1.1.1. Dil Alanlarının Örtüşme Meselesi

Kaynak bakımından aynı grupta yer alan dil alanları büyük ölçüde birbirine benzer. Bu yüzden bir lehçeden başka bir lehçeye aktarma yaparken aynı dil grubunda yer alan lehçeler arasında aktarma çok daha kolay olmaktadır. Günümüzde Türk yazı dilleri Karluk/Uygur, Kıpçak, Kırgız ve Yenisey veya Hakas, Tıva, Saha (Yakut), Bulgar gibi temel lehçelere dayanmaktadır. Bizim de yapmış olduğumuz bu çalışmada aynı dil grubuna ait olan AT ile TT arasında aktarma yapılmış ve bu aktarmalar yapılırken yaşanan güçlükler ele alınmıştır. Her ne kadar AT ile TT birbirine çok yakın iki lehçe olsa da aktarma sırasında çok büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Çünkü AT'den TT'ye aktarırken hedef lehçeye göre aktarma yapıldığı için aktarma sonrasında bazen AT'deki ahengin de kaybolmasına yol açmıştır. Bu yüzden aynı lehçe gruplarında yer alan Türk yazı dillerinin de sanıldığı kadar aktarımının kolay olmadığı tespit edilmiş olup aktarma sırasında çok sayıda sorunla karşılaşmıştır.

Türk dili, farklı kültürlerin etkisi, yaşanan coğrafik alanların uzaklığı, siyasi ve idari ortamların çeşitliliği gibi nedenlerle Uygurca, Bulgarca, Kıpçakça gibi temel lehçelere ayrılmıştır. Bu temel lehçeler de ikincil lehçelere bölünmüştür. İkincil lehçeler, leksik, semantik, fonetik vb. bakımlardan kimi zaman örtüşmekte, ancak bu örtüşme oranları değişiklik göstermektedir.⁴⁸

Aynı temel lehçe grubunda bulunan ikincil lehçeler, diğerlerine nispetle birbirine daha yakındır: Türkiye Türkçesi ile Azericenin; Özbekçe ile Uygurcanın; Tatarca ile Başkurtçanın; Kazakça ile Kırgızcanın benzerlikleri başka grupların mensuplarına göre daha fazladır (Ercilasun, 1993: 76). Ancak farklı temel lehçelere dayanan Kırgız ve Türkiye Türkçesinin örtüşme oranları azdır (Uğurlu, 2002: 1-2).

⁴⁸ Mustafa Uğurlu, *Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi*, Kırıkkale, 2001.

Bununla birlikte Türk topluluklarının tarihte yaşamış oldukları sorunlar da farklı olmuştur. Örneğin Azerbaycan halkının uzun bir süre Sovyet Rusya'nın etkisinde yaşaması neticesinde kelime dünyasının TT'ye göre bazen çok değiştiği görülmüştür. Çünkü Sovyet Rusya'nın etkisiyle Rusça'dan geçmiş kelimelerin de AT'de olduğu tespit edilmiştir.

İncelemiş olduğumuz masallardan aldığımız şu örnekte görüldüğü gibi *ad* kelimesi her iki lehçede de kullanılmaktadır.

Belə deyirlər ki, bir xanın Qəhrəman **ad**ında bir nökrəri varidi. (Qəhrəman)

*“Bir hükümdarın Kahraman **ad**ında bir hizmetçisi olduğu rivayet edilirmiş”.*

Yine aşağıda belirtmiş olduğumuz örnekte görüldüğü gibi *ev* kelimesi her iki lehçede de ortaktır.

Qoca dev nə illah elədi ki, **evdə** adam yoxdu, devlər inanmadılar. (Cəlayi-vətən)

“İhtiyar dev öyle yalvarıp yakarmış ki evde kimse yokmuş, devler inanmamışlar.”

1.1.2. Lehçeler Arası Ses Farklılıkları

Türk yazı dillerinde aynı kelimelerin diğer bir Türk yazı dilinde farklı bir sesle karşılandığı görülmektedir. Bu ses yapıları bazen başta, bazen ortada, bazen de sonda değişebilmektedir. O Türk yazı dilinin kelime başı, kelime ortası veya kelime sonu özellikleri bilindiğinden Türk yazı dilinin gramer bilgisi belki de çok daha kolay anlaşılacaktır. Ses farklılığı lehçeler arasında fazlaca karşımıza çıkan bir sorundur. Bu durum hemen hemen tüm lehçelerde karşımıza çıkmaktadır. Yalnız bu aktarma sorunu en kolay aşılabilen sorundur. Aşağıda verilecek örneklerde bu durumu daha kolay anlamamızı sağlayacaktır.

/a/ > /ə/ değişimi Azerbaycan Türkçesine Arapça ve Farsçadan geçen bazı kelimelerdeki kısa ve kalın ünlüler incelmektedir. Bu durum Azerbaycan Türkçesinin en tipik ses

özelliğidir. *gäbir* “kabr”, *gälb* “kalp”, *täğdir* “takdir” örneklerinde görüldüğü gibi (Ercilasun 1992: 179) Aşağıdaki örnek cümle de bu durumu açıklayan örneklerden bir tanesidir.

Sənəti yəhər qayıрмаq idi. (Baftaçı Şah Abbas)

“*Sanatı eyer imalatıymış.*”

Yukarıda bahsedilen duruma örnek olarak aşağıda tekrar bir örnek olarak TT’deki *hasret* kelimesi de örnek olarak verilebilir. AT’de bu kelime *həsərət* şeklindedir.

Ay zalım, bütün padşah oğlanları mənim **həsərətimi** çəkir, niyə dinmirsən?
(Kəhrəmən)

“*Ey zalim, padişahın bütün çocukları benim hasretimi çekiyor, niçin dinlemiyorsun?*”

Azerbaycan ve Osmanlı sahaları arasındaki /ö/ > /ü/ farkının bir örneği olarak *ölkemizde* “ülkemizde, memleketimizde”, *hökm* “hüküm”, *möhür* “mühür”, *rö’ya* “rüya”, *mö’cüzə* “mucize”, *soltan* “sultan” gibi. Türkçe kökenli *gey-*, *eşit-*, *böyük*, *gözel* v.s. kelimelerde görülen genişlikler Eski Türkçenin devamıdır (Ercilasun 1992: 179). Bu duruma örnek olarak AT’den TT’ye aktarmış olduğumuz masallardan bir örnek olarak aşağıda verilmiştir.

Qəhrəman da özünü saxlaya bilmədi qızda **gözəlliği** görüb, heyran oldu.
(Kəhrəmən)

“*Kahraman da kızdaki güzelliği görünce kendini gizleyememiş ve kıza hayran olmuş*”

Kelime ortası *ç* sesi Azerbaycan Türkçesinde genellikle “x” olmuştur. Tek heceli kelimelerin sonunda da aynı değişim söz konusudur (Ercilasun 1992: 177). Aşağıdaki örnekte de verildiği gibi *çıkmaq* fiili AT’de *çıxmaq* şeklindedir.

Xan **çıxıb** nökrələrinə tapşırırdı ki, bu dəyirman daşlarını həyətdən götürsünlər atsınlar bir tərəfə. (Kəhrəmən)

“*Hükümdar tahta çıkıp şu değirmen taşlarını avludan kaldırıp bir tarafa*”

atsınlar diye cariyelerine emretmiş.”

Yine TT’de *çok* kelimesi AT’de “çox” şeklindedir. Tek heceli kelimelerin sonunda aynı değişimin olduğunu gösteren bir örnektir.

Gördü ki, burda bir çarhovuz var, bir ucu bağda, o biri ucu sarayda, **çox** büyük bir çarhovuzdu. (Kəhrəmən)

“Burada bir ucu bahçede diğer ucu sarayda olan çok büyük bir havuz olduğunu görmüş.”

Kelime ortası ve sonundaki bütün *g* asıllı *ğ* sesi Azerbaycan Türkçesinde *y* dir. Ayrıca ince ünlülerin yanında veya iki ince ünlü arasında yer alan *ğ* ünsüzleri Azerbaycan Türkçesinde her zaman “*y*” lidir (Ergin, 1981: 178).

Nökərlər yapışıb **dəyirman** daşına nə qədər güc elədilər yerindən tərpədə bilmədilər. (Kəhrəmən)

*Cariyeler **değirmen** taşına güçlü bir şekilde sarılsalar da değirmen taşını yerinden oynatamamışlar.*

Minüp “binip” min- fiili Azerbaycan ve Osmanlı sahalarında /b/ > /m/ değişikliği örneklerinden biridir. Aşağıdaki örnek bu durumu örneklemektedir.

Qəhrəman atını **minib** üz qoydu getməyə. (Kəhrəmən)

*“Kahraman atına **binip** yola koyulmuş.”*

ET *t*-lerin birçoğu AT’de *d* olmuştur. TT’de *d*- olmayan bazı örnekler de AT’de *d*-lidir. Buna karşılık TT’de *d*- olan bazı örnekler AT’de tonlulaşmamıştır. (Ercilasun 1992: 181) Aşağıda masallarda geçen *dök*- fiilinin AT’deki örneği verilmiştir.

Əhməd almaldan ona kimi dərib **tökdü** cibinə, bir iyirmiyə kimi armud da dərib ətəyinə yığdı. (Əhməd)

*“Ahmed elmaldan on kadar toplayıp cebine **dökmüş**, yirmi kadar da armut toplayıp etəğine toplamış.”*

ET’ deki tek heceli ve bünyesinde ince ünlü bulunan kelimelerin sonundaki *k(g)* sesi, TT’de *k* olarak korunup bazen de *v* ya da *y* sesine dönerken; AT’de çoğunlukla *y* sesine

dönüşmüş, bazen de *k* olarak korunmuştur (Ercilasun 1992: 180). AT masallarından aldığımız aşağıdaki örnekte TT’de *tüy* olarak geçen kelime AT’de *tük* olarak kullanılır.

Onun döşünün birində bir xal vardı, bu xaldan iki **tük** uzanmışdı, gəlib düz dabanına çatırdı. (Kəhrəməən)

*“Onun göğsünün birinde bir ben, bu benden iki **tüy** uzanmış ve bu tüy topuğuna kadar uzanıyormuş.”*

AT’de /e/ > i, /o/ > /u-ü/, değişimleri hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde görülür. AT masallarından aldığımız aşağıdaki “boynuz” kelimesinin AT’de “buynuz” olarak geçtiğini görmekteyiz.

Onun dörd ayağı, iki qolu, alnının ortasında bir gözü, iki dənə də iri **buynuzu** varıdı. (Kəhrəməən)

*“Onun dörd ayağı, iki kolu, alnının ortasında bir gözü, iki tane de büyük **boynuzları** varmış.”*

Kelime başındaki kalın *k* sesleri AT’de *ğ* olmuştur. Aşağıda *korku* kelimesi bu durumu örneklendirmektedir.

Vəzirin **qorxudan** qarnına sancı düşmüş, iki gün vaxt istədi. (Kəhrəməən)

*“Vəzirin **korkudan** karnına sancı girmiş, iki gün zaman istemiş.”*

1.1.3. Söz Varlığındaki Farklılıklar

Sözcük veya kelime, mânâsı veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur.⁴⁹

Aktarmalardaki en önemli sorun kelime aktarımı sorunudur. Kaynak lehçedeki kelimelerin hedef lehçeye aktarımında birebir anlamdaşını bulmak zordur. Kelimelerin anlam alanları ("Wortfeld") bakımından; ağız, lehçe veya yazı dili gibi iki ayrı "anlaşma birliği"nde farklı olmaları; ses, yapı ve sözlük anlamı bakımından aynı olanlarda bile,

⁴⁹ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım, İstanbul, 2004.

birinin diğereine tam aktarımını hemen hemen mümkün kılmamaktadır.⁵⁰ Bu durum iki farklı dil arasında aktarımı güçleştirir. Zaten bu konuda bazı Türkologlar iki dilin anlam bakımından birebir örtüşerek çevrilemeyeceği kanısındadırlar. Çünkü bir dilin bir başka dile aktarımında kelimenin; anlam olaylarının, çağrışımlarının, duygu değerinin, kullanım sıklığının ve mahiyet bilgisinin örtüşmesi gerekir.

Bu konuda Prof. Dr. Mustafa UĞURLU makalesinde kelime eş değeri kavramını kendi çatısı altında üç ana başlığa ayırmıştır.⁵¹ Bu başlıkları sırayla inceleyecek olursak:

1.1.3.1. Bire Bir Eş Değer Olan Kelimeler

Kaynak lehçedeki bir kelimenin kavram alanıyla hedef lehçedeki bir kelimenin kavram alanı, tamamen veya kabul edilebilir bir şekilde örtüşebilir; bu durumda, "bire bir" eş değeri söz konusudur. Uğurlu bire bir eş değeri kelimeleri kendi arasında üç ayrı gruba ayırmıştır⁷;

- **Ses, Anlam vb. Yönlerden Aynı Olan Kelimeler**

Bazı kelimeler ses yönünden lehçeler arasında birebir aynıdır. Ancak Uğurlu bu benzerliği kabul edilebilir bir örtüşme olarak açıklar. Çünkü ses benzerliğinin yanı sıra kelimelerin uyandırdığı çağrışımlar ya da kullanılma sıklığı bu benzerliği azaltır ya da artırır. Eski Türkçe dönemine daha yakın bir dil olan Azerbaycan Türkçesini Türkiye Türkçesine aktarırken fazlasıyla fonetik farklılığa sahip olduğu görülür. Azerbaycan Türkçesinde ise bire bir eş değeri kelimelerin ses benzerliği pek çok kelimedede görülür. Örneğin; kaynak lehçe olan Azerbaycan Türkçesinde geçen “ev” kelimesi hedef lehçe olan Türkiye Türkçesinde de “ev”dir. Ya da masalların çoğunda geçen “at” kelimesi hedef lehçede bire bir eş değeri karşılığını bulur.

- **Zaman İçinde Belirli Ses Değişikliğine Uğramış Olan Kelimeler**

⁵⁰ Mustafa Uğurlu, **Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi**, Kırıkkale, 2001.

⁵¹ Mustafa UĞURLU, **Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değeri**, Muğla Üniversitesi, bilig/bahar/2004, sayı 29:29-40.

Ses benzerliği lehçeler arasındaki mesafeye ve çeşitli sebeplere bağlı olarak değişir. Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında da fonetik açıdan epey farklılık vardır. Eski Türkçeye daha yakın bir dil olan Azerbaycan Türkçesi bu özelliğini Türkiye Türkçesine göre daha fazla korumuştur ve farklılıkların kökenindeki başlıca sebepte budur. Uğurlu'nun da makalesinde belirttiği gibi özellikle sayılar da benzerlik oranı daha fazladır. Ufak farklılıklar olsa da bu başlık altında değerlendirilir yine de kelimeler bire bir eş değerdir. Azerbaycan Türkçesi masal metinlerinde geçen; *alov, daş, qardaş, böyük, xəstə* Türkiye Türkçesinde de, *alev, taş, büyük, hasta*'dır.

- **Ses ve Yapı Bakımından Benzerliği Olmayan Kelimeler de Eş Değer Olabilir**

Aynı kaynaktan gelen Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinden alınan kelimelerde ya da farklı kaynaktan gelen Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinden alınan kelimelerde eş değerlik görülebilir. Ancak dillerin kendine özgü çağrışımları ve işlevleri olması sebebiyle kelimelerde kullanım farklılığı görülür ama yine de bu tarz kelimeler kabul edilebilir eş değerlerdir. Azerbaycan Türkçesi masal metinlerinde geçen *balaca, cəld, ahu, şam* Türkiye Türkçesine *küçük, hızlı, ceylan, akşam* olarak aktarılır ve bu kelimeler kabul edilebilir eş değerlerdir.

1.1.3.2. Birden Fazla Eş Değer Olan Kelimeler

Kaynak lehçedeki bir kelime hedef lehçede birden fazla kelimeyi karşılayabilir. Uğurlu bu durumu $1=1^n$ eş değer olarak sınıflandırmıştır. Azerbaycan Türkçesi masal metinlerinden Türkiye Türkçesine yapılan aktarmalarda bu durum birkaç kelimedede görölmektedir;

Kaynak lehçede geçen *ata* kelimesi hedef lehçede üç farklı anlamda kullanılmaktadır. Bunlar: “Baba, dede, kişinin geçmişte yaşamış büyükleri.” Örnekte de göröldüğu gibi kaynak lehçe ile hedef lehçe arasında $1=1^n$ eş değer olarak sınıflandırılabilir.

Ey Qəhrəman, and olsun **atamın** canına, sənnən işim yoxdu, çix sudan.
(Kəhrəmən)

“*Ey Kahraman, babamın üzerine yemin ederim ki seninle işim yoktur, çık sudan.*”

1.1.3.3. Eş Değeri Olmayan Kelimeler

Kaynak lehçedeki bir kelimenin hedef lehçede hiçbir karşılığı olmayabilir böyle bir durum olursa o iki kelime arasında 1=0 oranında bir eş değerlik söz konusu olur. Uğurlu bu eş değerlik ölçüsünde olan kelimeleri kültür kavramıyla açıklamıştır. Yani her milletin kendine has kültür özellikleri olması sebebiyle o kültüre ait kelimeler bambaşka kültürü olan bir dile aktarıldığında karşılığını bulamayabilir.

AT ile TT Oğuz grubu içerisinde yer alan iki lehçedir. Aynı dil grubu içerisinde yer alan bu lehçeler birbirine ne kadar yakın olsa da yeni bir dil öğreniyormuşçasına kelimelerin tamamen değiştiğini görmekteyiz. Türk yazı dillerinin birbirlerine aktarımında en önemli zorluk kelime hazinelerindeki farklılıklardır. Kelimelerin anlam alanları bakımından; ağız, lehçe veya yazı dili gibi iki ayrı “anlaşma birliği” nde farklı olmaları; ses, yapı ve sözlük anlamı bakımından aynı olanlarda bile, birinin diğerine aktarırken de başlıca zorluğu teşkil etmektedir. AT masallarından alınan aşağıdaki örneklerde durum daha iyi anlaşılabilir.

Baftaçılıq⁵² təmiz və gözəl sənətdi. (Baftacı Şah Abbas)

“*Baftacılık temiz ve güzel sanattır.*”

AT masallarında geçen *Dadi-bidad* ünlemi hayret, keder bildiren bir sözdür. Bu AT’ye ait bir ünlem olup TT’de karşılığı olmadığı için aynen aktarılmıştır. Genelde “ey dad-bidad” şeklinde kullanılmaktadır.

Ey dadi-bidad, yəqin Qəmər in başına bələlar gətirən bu üzük imiş. (Şəms-Kəmər)

“*Ey dad-bidat, şüpheşiz Kamer’in başına belalar getiren bu yüzüktür.*”

⁵² Seyfettin Altaylı, Azərbaycan Türkçesi Sözlüğü I, bafta: Gümüş veya simli ip veya ipek ipliklerle örülen iplik, bağ, s. 82

1.1.3.4. Yalancı Eş Değer Kelimeler

Yalancı eş değerlilik, ortak söz varlığı ve yapı ortaklıkları bulunan lehçelerde yalnızca kelimelerde değil; eklerde, seslerde ve kelime gruplarında da görülür. Kelime düzeyinde yalancı eş değerlilik; tam yalancı eş değerlilik, kaynak lehçe ve hedef lehçe arası düzenli ses denklikleriyle aynı kaynaktan geldikleri bilinen; fakat kullanım alanı veya görevi bakımından hiç örtüşmeyen yapılardır.⁵³

Yalancı eş değer; aynı dilin iki lehçesi arasında anlam kaymasına uğramış, ortak yapıdaş kelimeler demektir. Bu terim yerine sahte karşılıklar, sözde denkteşler gibi terimler de kullanılabilir.⁵⁴

1.1.3.4.1. Tam Yalancı Eş Değer Kelimeler

Tam yalancı eş değer kelimeler, aynı kaynaktan gelen veya aynı kaynaktan geldikleri düşünülen ve anlam alanları hiç örtüşmeyen kelimelerdir⁵⁵. Kısmi yalancı eş değer kelimelerde olduğu gibi anlam alanlarına bakılır. Her iki lehçede farklı anlamlara gelen kelimelerin aktarımı bazı zamanlarda çok güç olabilir.

AT’de *Dayanmaq* fiilinin anlamlarına bakıldığında; “1. Destek olmak, yaslanmak. Çok yaklaşmak. 2. Rastlamak, karşı karşıya gelmek. 3. Hareketsiz hâle gelmek; hareketini, işini durdurmak. Faaliyetini durdurmak, artık faaliyet göstermemek. Kesilmek, bitmek, ara vermek. 4. Bir yerde karar kılmak, gelip bir yerde durmak, artık ileri doğru hareket etmemek. 5. Ayakta durmak. Durmak (kuyrukta), nöbet tutmak. 6. Tahammül etmek, katlanmak. 7. Sebat göstermek, ısrar etmek, üzerinde durmak. 8. Bir şey hakkında etraflıca konuşmak. 9. Sabretmek, beklemek.” TT’deki anlamı ise “1. Bir yere yaslanmak, kendini dayamak. 2. Bir şeyin üzerinde kurulmuş olmak. 3. Zarar görmemek, varlığını korumak, hasar görmemek. 4. Varmak, ulaşmak. 5. Bütün gücünü kullanarak bir işi yapmak. 6. Bir iş sonunda birinin veya bir şeyin üzerinde kalmak. 7. Birinden, bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek. 8. Uzun süre kullanılmaya

⁵³ Ahmet Karadoğan, **Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları** (Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme), Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2004.

⁵⁴ Asker Resulov, **Akraba Diller ve ‘Yalancı Eş Değer’ Sorunu**, Türk Dili, 1995, S. 524, 916-924.

⁵⁵ Mustafa Uğurlu, **Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği**, Bilig, 29, Bahar, s. 29-40, 2004.

uygun olmak. 9. Tutunmak, karşı durmak, karşı koymak, mukavemet etmek. 10. Yetişmek, yeter olmak. 11. Güç bir duruma katlanmak, sabretmek, tahammül etmek.” tir. AT masallarından alınan aşağıdaki örnekte “dayanmaq” fiilinin TT’deki anlam alanıyla örtüşmediğini tespit edilmiştir.

İlan qabaqda, çoban dalda getdilər, az gedib, çox **dayandılar**, çox gedib, az **dayandılar**, gəlib çıxdılar, bir mağaraya. (Əhməd)

*“Yılan önde, çoban arkada gitmişler. Az gidip çok **durmuşlar**, çok gidip az **durmuşlar** ve bir mağaraya gelmişler.”*

AT’de *Danışmaq* fiili “f. “1. Konuşmak, söylemek, anlatmak, nakletmek, bildirmek, sözle ifade etmek. Konuşmak. 2. Bir dilde düşüncesini güzel bir şekilde ifade edebilmek. 3. Sohbet etmek. 4. Düşüncesini söylemek, fikir yürütmek, müzakere etmek. 5. Nutuk söylemek, konuşma yapmak. 6. Bir şeyin değeri hakkında bir karara varmak, anlamaya varmak. 7. Bahsetmek, haber vermek, yazmak.” anlamlarındayken TT’de “birinin görüşünü almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek” anlamındadır. Her iki lehçede de farklı anlamlara geldiği için tam yalancı eş değer bir kelimedir.

Nökərlər çoban oğlu Əhməd haqqında nə ki varıdı, **danışdılar**. (Əhməd)

*“Hizmetçilər çoban oğlu Ahmed hakkında ne varsa **söylemişler**.”*

AT’de *Külək* kelimesi “1. Rüzgâr, havanın yer değiştirmesi neticesi meydana gelen esinti. 2. mec. Benzetmelerde çabukluk, kesinlik.” anlamında kullanılırken TT’de “bal, yağ vs. koymak için kullanılan kova”dır. İki lehçede de anlam olarak farklı olduğu için tam yalancı eş değer kelimedir.

Elə bunu demişdi ki, göy guruldadı, hava qarışdı, **külək** əsdi, yer titrəməyə başladı. (Cəlayi-vətən)

*“Bunları söylemiş ve gök gürləmiş, hava kararmış, **rüzgâr** esmiş yer titremeye başlamış.”*

AT’de *Bayır* sözcüğünün anlamı “1. Binanın vs’ nin dışı, dışarı, açıklık yer. 2. kon. Dış görünüş, yüzey. 3. “**sayır-bayır**” şeklinde kullanılır: kon. Boş, manasız, dereden

tepeden (konuşma).” iken TT’de “küçük yokuş, belen” dir. Dolayısıyla iki lehçede anlamlar farklıdır.

Oğlan **bayıra** çıxıb bir yerdə gizləndi. (Cəlayi-Vətən)

“Oğlan **dışarı** çıkıp bir yere gizlenmiş.”

Tay kelimesi AT’de “**Tay**¹: s. far. Denk, eş, eşit, münasip. **Tay**²: is. 1. Tek, bir. 2. Genellikle çift olan şeylerin her biri. Aynı anlamda ayakkabı, çorap, eldiven vs’nin teki. **Tay**³: is. 1. Bir keseye, çuvala yerleştirilen hayvan yükü. 2. Dolu çuval. **Tay**⁴: is. Bir yeri iki parçaya bölen şeyin iki tarafında kalan bölümlerden her biri. **Tay**⁵: “Ta” (4. anlamda) sözünün konuşma dilinde kullanılan şekli.” anlamlarındayken TT’de “üç yaşına kadar olan at yavrusu” dur. Her iki lehçede de anlam olarak ortak bir kelime olmadığı için tam yalancı eş değer bir kelimedir.

Ay bala, mənim nə vaxtımdı, mən **tay** qocalmışam, uşaq saxlamağı nə bacarıram, apar qoy yerinə bəlkə yoldan keçən götürə. (Cəlayi-Vətən)

“Yavrucuğum, benim vaktim değildir, ben **tek** (yalnız) yaşlandım, bebek bakmayı nasıl beceririm, götür bırak yerine belki yoldan geçen biri götürür.”

1.1.3.4.2. Yarım (Kısmî) Yalancı Eş değer Kelimeler

Tam yalancı eş değer kelime çiftlerinde ilk anlamdan itibaren bir uyumsuzluk söz konusudur. Kısmi yalancı eş değerli kelimelerde ise temel anlam yanında yan anlamların da incelenmesi gerekmektedir. Yalancı eş değerli kelimeler akraba diller ve aynı dilin lehçeleri arasında eş seslilik, çok anlamlılık, anlam değişimleri gibi dilbilimsel etkilerle ve alıntı kelimelerle ortaya çıkmaktadır. Yeni anlamlar, aynı kelimenin anlamlarının zaman içinde asıl anlamlarından ayrılmalarıyla oluşmuştur. Bu farklı anlamlar, bir kelimenin bir süre başka nesnelere kurduğu benzer ve yakın ilişkiler neticesinde şekillenebilir. Her dilde birçok sözcük tek bir görev üstlenmemekte, çok anlamlı olup birden fazla anlamı yansıtmaktadır.⁵⁶

⁵⁶ Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

AT.de *dal* kelimesinin her iki lehçede de ortak olarak kullanılan iki anlamı vardır. Diğer anlamları ise farklılık gösterir. Bu durumda *dal* kelimesi yarım yalancı eş değer kelimedir.

Ay bala, dağın **dalındadı**. (Cəlayi-vətən)

“Çocuğum, dağın **arkasındadır**.”

AT’de *mehtər* kelimesi “Ata hizmet eden kimse, at hizmetçisi.” anlamındadır. TT’de ise “1. Mehter takımında görevli kimse. 2. Mehter takımı. 3. Çadırlara bakan uşak, hizmetçi.” dir. AT ile TT arasındaki ortak anlam olarak “hizmetçi, uşak” kullanılmaktadır. Bu yüzden bu kelime yarım yalancı eş değer olarak kabul edilmiştir.

Xanın vəziri həmin gün Qəhrəmanın **mehtərlər** arasında olmadığını görüb, çox şübhələndi. (Qəhrəman)

“Hükümdarın vəziri aynı gün Kahraman’ın **hizmetçiler** arasında olmadığını görünce çok şüphelenmiş”.

AT’de *Çörək* kelimesi “1. Ekmek. 2. mec. Genelde yemek. 3. mec. kon. Ekmek parası, kazanç, kazanılan para.” TT’de “Az yağlı, bazen şekerli ve yumurtalı, gevrekçe bir hamur işi. 2. Kurs (gök bilimi).” Bu kelime AT’de daha çok “yemek” anlamında kullanılırken TT’de “bir hamur işi” olarak geçer. Her iki lehçede karşılaştırıldığında ortak anlam olarak “yemek ve yiyecek çeşidi” olmasından ve diğer anlamları da ortak olmadığı için yarım yalancı eş değer kelimedir.

Məhəmməd şamı yandırdı, oturdular söhbət elədilər, **çörək** yeyib yatdılar.
(Şırvan Qazısı)

“Muhammed mumu yakmış, oturup sohbet etmişler ve **yemek** yiyip yatmışlar.”

AT’de *Pis* kelimesinin anlamı “Kötü durum ve özelliklere malik olan, verilen görevleri yerine getirmeyen, arzulanan şekilde hareket etmeyen, kötü şeyler yapan; fena. Kendi vazifesini iyi bilmeyen, tecrübesiz. Etrafındakilere karşı kötü hareket eden, kaba. TT’de ise “1. Leke, toz veya kirle kaplı olan, kirli, iğrendirici, murdar, mülevves. 2. Kendinde pislik olan veya pisenmiş olan. 3. Beğenilmeyecek durumda olan, kötü, zararlı. Bu

kelime AT’de daha çok kötü durumlar için kullanılırken TT’de ise kirli, pis, temiz olmayan durumlar için kullanılır. Her iki lehçede ortak anlam olarak “kötü” anlamını taşıdığı için ve diğer anlamları ortak olmadığı için yarım yalancı eş değer bir kelimedir.

Xan sağ olsun, bu gecə **pis** yuxu görmüşəm. (Qəhrəman)

“Hükümdarım sağ olsun, bu gece kötü bir uyku gördüm.”

AT’de *Elçi* kelimesi AT masallarında “1. Bir kızı istemek için oraya yollanan şahıs 2. Bir memleket veya devlet tarafından diğerine gönderilen ve orada kendi devletini temsil eden kimse, sefir.” anlamlarında kullanılır. TT’de ise daha çok “1. Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse, sefir.” olarak kullanılır. AT’de kullanılan *elçi* kelimesi aşağıda verilen örnekte “görücü, kız istemek için gönderilen şahıs” olarak kullanılmıştır. Bu örnekte her iki lehçede “sefir” anlamıyla ortak olduğu için yarım yalancı eş değer kelime olarak alınmıştır.

Qızım, padşah sənə **elçi** göndərib, nə deyirsən? (Baftaçı Şah Abbas)

*“Kızım, padişah sana **görücü** göndermiş, ne dersin?”*

1.1.4. İstem (Valenz) Farklarından Kaynaklanan Aktarma Güçlükleri

Valenz, fiilin anlamını tamamlamak üzere, cümlede tamlayıcıların belirlenmesi ve bu tamlayıcıların hangi ad durumunda bulunması gerektiğini anlatır.

Türkçe, en eski belgelerinden bugüne ulaşıncaya kadar birçok değişime uğramıştır. Türkçede istem (valenz) durumu açısından dönemden döneme değişiklik göstermesi, lehçeden lehçeye veya ağızdan ağıza farklılıklar taşınması valenz (istem) sözlüklerini gerekli kılmıştır. Ayrıca Türk dünyasında yakınlaşmayı sağlamak için farklı konulardaki eserlerin karşılıklı aktarımı Türk Dili çalışmalarının amaçları arasındadır. Lehçeler arasındaki aktarmalarda ise, yalancı eş değerler ve fiillerin istedikleri tamlayıcıların hangi hâlde bulunmaları gerektiği en sık karşılaşılan sorunlardan biridir. Metinlerin bir lehçeden ötekine aktarımında oluşabilecek sorunları önlemek, bu doğrultuda istem (valenz) sözlüklerinin hazırlanması gündeme gelmiştir. Çağdaş Türk lehçelerinin bugün

ayrı yazı dillerine sahip olması ve farklı düzeylerde değişiklikler seyretmesi, onlar üzerinde eş zamanlı karşılaştırma çalışmalarına ortam hazırlamıştır.⁵⁷

Son yıllarda fiil-tamlayıcı ilişkisi üzerinde ülkemizde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Almanca sözlüklerdeki “valenz”, İngilizce sözlüklerdeki “valence” terimi için Berke Vardar ve Esin İleri “Birleşim değeri”, Engin Uzun “durum belirleyici”, Tahir Kahraman “durum ekli tamlayıcı”, Mustafa Uğurlu ise “istem” terimini kullanmışlardır.

Kaynak lehçedeki fiilin istediği ekleri bazen hedef lehçedeki fiiller kabul etmez. Bu durumda istem (valenz) sorunu ortaya çıkar ve sorun hedef lehçenin istemine dikkat edilerek düzeltilir. Bu güçlükler önce örnekler üzerinde daha sonra tabloda incelenecek olursa;

Kaynak metinde Kahraman’ ın atına binip gideceği anlatılmaktadır ve cümledeki “bin-” fiilinin istemi **belirtme hâli** ekini almıştır. Ancak bu ek TT’ye aktarılırken **yönelme hâli** ekiyle aktarılmıştır.

Qəhrəman atını minib üz qoydu getməyə. (Qəhrəman)

“Kahraman atına binip gitmek için yola koyulmuş.”

AT’de “nalələri tut-” fiilinin istemi **belirtme hâli** ekiyle çekimlenmiştir. TT’ye aktarırken istemi **yönelme hâli** ekiyle aktarılmıştır. Çünkü TT’de birine isyan etmek şeklinde kullanıldığı için fiilin istemini yönelme hâli ekiyle aktarılmıştır.

Səni nalələri tutar. (Tapdıq)

“Sana feryat ederler.”

AT’de kullanılan “tamaşa elə-” fiili TT’de “izlemek” olarak aktarıldığında bu fiilin istemi **belirtme hâli** ekli bir tamlayıcıdır.

Tacir Firuz çay bardağını yerə qoyub, qəlyanı alıb əlinə başladı qızlara tamaşa eləməyə. (Nuşaranın Nağılı)

“Tüccar Firuz çay bardağını yere koymuş, nargileyi eline alıp kızları

⁵⁷ Gürkan Gümüşatam, **Türkiye Türkçesi Ağız Sözlüklerinin Hazırlanmasında İstem (Valenz) Verilerinin Gerekliliği Üzerine**, ss. 419-439.

izlemeye başlamış.”

AT'de “başına döy-” fiili **yönelme hâli** ekiyle kullanılmıştır. Ancak bu fiilin istemi TT'de **belirtme hâli** ekiyle aktarılmıştır. Çünkü TT'de bu tür yardımcı fiille kurulmuş kelimelere bakıldığında dövmek fiili genellikle belirtme hâli ekiyle kullanılmaktadır. Başını dövmek, dizini dövmek, demiri dövmek gibi.

Berk qorxdu, başına döyüb ağladı, bildi ki, onu dev oğurlayıb gətirmişdir.

“Çok korkmuş, başını dövüp ağlamış, onu devin kaçırıp getirdiğini anlamış.”

Aşağıdaki örnekte “yer” kelimesi AT'de bulunma hâli ekini almıştır. Ancak hedef lehçeye aktarırken **yönelme hâli** ekiyle aktarılmıştır.

Kor-peşman gəlib oturdu yerində. (Altı Yoldaş)

“Kör pişman gelip yerine oturmuş.”

TT'de bir istekte bulunmak için birinin karşısına veya huzuruna çıkılmaktadır. Ancak AT masallarından alınan aşağıdaki örnekte “birinin huzurunda çık-” şeklindedir. Yani fiilin istemi **bulunma hâli** ekini almıştır. Ancak TT'ye aktarırken fiilin istemi **yönelme hâli** ekiyle aktarılmıştır.

Qəhrəman çarhovuzdan çıxıb paltarlarını geyinib, gəlib dayandı Pəri xanımın hüzurunda.

“Kahraman, havuzdan çıkıp elbiselerini giyip Peri Hanım'ın karşısına (huzuruna) çıkmış.”

AT'de geçen “nigaran qal-” fiili yardımcı fiille kurulmuş bir fiil olup bu fiilin istemi **yönelme hâli** ekiyle aktarılmıştır. Çünkü TT'de anlamsal açıdan düşünüldüğünde herhangi bir şeye üzülür ya da endişe duyulur. Ve aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere endişelenmek fiilinin TT'deki istemi **yönelme hâl** ekli bir tamlayıcıdır.

Qardaş, məndən nigaran qalma, sən arxayın yat, mən onsuz da yatacağam.
(Cəlayi-vətən)

“Kardeşim bana endişelenme, rahatça uyu, ben onsuz da yatacağım.”

AT'den alınan aşağıdaki örnekte “xəbər al-” fiilinin istemi TT'de **yönelme hâli** ekiyle

yapılmıştır. “Həbər almaq” fiilinin istemi TT’de **uzaklaşma hâli** ekiyle yapılmaktadır. AT’de “xəbər al-” fiili TT’de sormak anlamında kullanıldığı için bu fiilin istemi yönelme hâl ekli bir tamlayıcıdır.

Bu vaxt vəzir içəri girib gördü ki, padşah çox fikrə gedib, **ondan** xəbər aldı:
(Əhməd)

“O sırada vezir içeri girmiş padişahın çok düşünceli olduğunu görmüş ve ona sormuş.”

Aşağıdaki örnek cümlede AT’de “axırına çat-” veya “axırına daş at-” fiilinin istemi **ilgi hâli** ekiyle kullanılmıştır. TT’de ise “mahvetmek, yok etmek” anlamlarında kullanılan bu fiilin istemi **belirtme hâli** ekine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla mahvetmek fiilinin istemi belirtme hâli ekiyle aktarılmıştır.

Nənəsi gördü ki, yox, işlər şuluqdu, atası yanıb, Vətən bunun **axırına** çıxacaq, tez dedi:

“Ninesi işlerin karıştığını görünce canı çok yanmış (eziyet çekmiş), Vatan bunu hemen mahvedecek demiş:”

TT’de **ilgi hâli** eki bir varlığın kime ait olduğunu belirtmektedir. Diğer bir adıyla tamlayan ekidir. Belirtili isim tamlamalarında ilk sözcüğe eklendiği için tamlayan eki olarak da bilinir. AT masallarından aldığımız aşağıdaki örnekte “dəyirman daşı” bir tamlama oluşturmaktadır. Ve tamlayan eki ilgi hâli ekini almıştır. Ancak bu tamlamayı TT’ye aktarırken tamlanan **belirtme hâli** eki alacak şekilde aktarılmıştır. Ayrıca bu tamlama cümlede belirtili nesne görevindedir. Ve belirtili nesne görevindeki kelimeler ilgi hâli eki değil belirtme hâli ekini alır.

Qəhrəman bu üç dəyirman daşının əliynən götürüb üç dəfə göyə atıb tutsun.
(Qəhrəman)

“Kahraman bu üç değirmen taşını eliyle kaldırıp (alıp) üç defa havaya atıp tekrar tutsun.”

“İstem farklılıklarından kaynaklanan güçlükleri toplu olarak şu şekilde tablolaştırmak mümkündür:”

Fiilin AT'deki İstem (Valenz) Yapısı	Fiilin TT'deki İstem (Valenz) Yapısı
<p>İsmin Belirtme Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Səni nalələri tutar.”</p>	<p>İsmin Yönelme Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Sana feryat ederler.”</p>
<p>İsmin Yönelme Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Başladı qızlara tamaşa eləməyə.”</p>	<p>İsmin Belirtme Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Kızları izlemeye başlamış.”</p>
<p>İsmin Bulunma Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Dayandı Pəri xanımın hüzurunda.”</p>	<p>İsmin Yönelme Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Peri Hanım'ın huzuruna çıkmış.”</p>
<p>İsmin Ayrılma Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Ondan xəbər aldı.”</p>	<p>İsmin Yönelme Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Ona sormuş.”</p>
<p>İsmin İlgi Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Qəhrəman bu üç dəyirman daşının əliynən götürüb üç dəfə göyə atıb tutsun.”</p>	<p>İsmin Belirtme Hâli + Fiil Yapısı</p> <p>“Kahraman bu üç değirmen taşını eliyle kaldırıp (alıp) üç defa havaya atıp tekrar tutsun.”</p>

1.1.5. Atasözlerinin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

TDK'ye göre atasözü; “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, sav, darbimesel” olarak tanımlanmıştır. Atasözleri, milletler arasındaki kültürel farklılıkları ve benzerlikleri ayırt etmek açısından çok önemlidir. Ve milletlerin ortak düşünce ve tutumlarını ortaya koyan varlıklardır.

Aynı kökten türemiş, çeşitli ülkelerde yaşayan Türkler, buldukları ülkelerde bünyelerine yabancı unsurlar almış olmalarına rağmen milli benliklerini korumuşlardır. Bu durum atasözlerinde de görülür. Bunun sebebi dil ve dile dayanan duygu, düşünce ve hayat görüşüdür. Türk cumhuriyetlerinde ve Türk topluluklarında bulunan kişilerle aramızda bulunan ortak dil ve kültürün en önemli kanıtlarından biri atasözleridir. Bunlar incelediğinde dil zevki, tarih, gelenek ve görenekler, inançlar açısından ortaklıklar bulunur. Bundan dolayı her millette aynı anlamı veren atasözlerine rastlanmaktadır. “Bu durum, atasözlerinin kültürel ilişkiler neticesinde bir kültürden diğerine geçtiğini gösterdiği gibi farklı milletler arasındaki düşünce ve tutumların da ortak nitelikler taşıdığı anlamına gelir.”⁵⁸

AT'de kullanılan *Ağır ol, batman gəl* atasözü TT'de halk ağızlarında çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. AT'deki hedef lehçeye de uygun olacak şekilde aktarılmıştır. Ancak TT'de bu atasözünün kalıplaşmış tek bir şekli yoktur. Diğer şekillerine baktığımız zaman: “Ağır otur batman desinler, ağır otur batman gel, ağır otur batman götür, ağır otur batman gel” şekillerindedir. Anlamı ise “davranışlarında ölçülü olmak” tır.

Ağır ol, batman gəl. Şah Abbasa icazə verərsən otursun kənarında, vəzirə də bayırda. (Baftaçı Şah Abbas)

“Ağır otur, batman gel. Şah Abbas'a izin verirsen kenarda, vezire de izin verirsen dışarıda otursun.”

AT'de kullanılan *İki koçun başı bir kazanda kaynamaz* atasözünün TT'de tam karşılığı *İki baş bir kazanda kaynamaz* şeklindedir. Yani anlam olarak “ayrı ayrı düşünceleri ve

⁵⁸ Ercan Alkaya, **Tatar Türkçesindeki Dil ve Söz İle İlgili Üzerine Bir Değerlendirme**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 11, s.2, Elazığ 2001, s. 58.

kişilikleri bulunan iki kişi bir arada yaşayamaz, bir işi birlikte yapamazlar” şeklindedir. AT'deki şeklinden biraz farklı olsa da hedef lehçeye göre aktarılmıştır.

Ey Tufan dev, **iki qoçun başı bir qazanda qaynamaz** o, olan yerdə mən nəyə lazımam. (Tapdıq)

“Ey Dev Tufan, iki koç bir kazanda kaynamaz, onun olduğu yerde ben neye lazımım.”

AT'de *Gözden itib, yaddan da çıxmaq* atasözü AT'den TT'ye birebir aktarıldığında *Gözden kaybolan akıldan da çıkar* gibi bir anlamı vardır. Ancak aktarma hatasına yol açmamak için TT'de kullanılan “gözden uzak olan gönülden de irak olur.” şeklinde aktarılmıştır.

Bəlkə **gözdən itib, yaddan da çıxasan.**

“Belki gözden uzak olan gönülden de irak olur.”

AT'den aldığımız *İgid basdığıni kəsməz* atasözü TT'ye aktarılırken buna yakın bir atasözü TT'de tespit edilememiştir. *basmaq* fiili AT'de anlam olarak farklı şekillerde kullanılmaktadır. Hedef lehçeye göre düşünüldüğünde en yakın anlamın “yenmek veya sıkıştırmak” olarak düşünülmüştür.

Ey pəhləvan, **igid basdığıni kəsməz.** (Tapdıq)

“Ey pehlivan, yiğit yendiğini kesmez.”

1.1.6. Deyimlerin Aktarılması Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

TDK'ye göre deyim: “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu tanım deyim ve atasözü arasındaki farkı tam olarak açıklayamamaktadır. Ayrıca dilbilgisel açıdan da bu tanım yeterli değildir.

Yusuf Çotuksöken deyimi şu şekilde açıklar: “En az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz

öbeklerine verilen addır” (Çotuksöken: 1992, 5). Deyimler, kısa ve özlü dil birlikleridir. Deyimler değiştirilemez, deyimlerin yerine başka bir kelime veya ek getirilemez. Yani deyimlerin söz dizimi bozulamaz. Atasözlerine benzer yönleri de bulunmaktadır. Atasözleri gibi kısa ve özlü dil birlikleridir.

Numan Kartal, deyimi “çoğu sözlük anlamından ayrı bir anlam taşıyan ve birden fazla sözcükten oluşan kalıplaşmış sözcük topluluğu” olarak tanımlar (Kartal: i 990, IV). Bu tanımlardan sonra deyimlerin özelliklerini kısaca yazacak olursak; deyimler anonim ürünlerdir. Mutlaka bu deyimleri ilk ortaya çıkaran, söyleyen kişileri vardır. Ama halkın kullanımına girince, yeniden yaratmalara maruz kalmış ve zamanla “kökleşmiş, kemikleşmiş ve basmakalıp bir hâl” almıştır (Özön: 1945, XXIX). Buradan yola çıkarak bir başka özellik olarak deyimler artık kalıplaştığı için söz dizimi bozulamaz, ekleme veya çıkarma yapılamaz, değiştirilemezler.

Deyimleri biçim olarak 3 bölümde incelenebilir: 1. İki ya da daha fazla sözcüğün bir araya geldiği ve herhangi bir öbek türünde (ad tamlaması, sıfat tamlaması, edat öbeği vb.) olanlar: Bunları kalıp sözlerden ayırırken mecaz kullanımına dikkat etmek gerekir. Bu deyimler, tam anlamıyla donmuş biçimde kullanılırlar: göz açık, yalın ayak başkabalık vs. 2. Sonu mastarla biten deyimler: Bunlar çekime girebilirler ve bu durumda da “deyimsi” adını alırlar: hafife almak, havanda su dövmek gibi. 3. Cümle biçiminde olan deyimler: Sözcükler genelde tek tek sözlük anlamlarıyla kullanılmıştır. Ancak cümlelerin bütününden çıkan anlam gerçek dışıdır: Aklına turp sıkayım, buyurun cenaze namazına vb. (Çotuksöken: 992, i O); öyküleme biçiminde olan deyimler: Maymun yoğurdu yemiş artığını yüzüne sürmüştü. Sorulu-cevaplı olan deyimler: Deve gördün mü? Yeden ölsün. vb. (Çotuksöken: 1992, I)

Deyimlerin kullanılmasının sebebi yazıdaki sıradanlığı ortadan kaldırmak ve anlatımı çekici hâle getirmek içindir. AT masallarında da çok sayıda deyim tespit ettik. Ve bunları aktarırken AT’deki özünü kaybetmeden ama hedef lehçeye uygun olacak şekilde aktardık. Deyimlerin aktarımı sırasında yaşanan güçlükler şu başlıklar altında incelenebilir.

1.1.6.1. Hedef Lehçede Yer Almayan Bir Deyimin Aktarımı

Bu tür aktarma hatalarında kaynak lehçede yer alan bir deyim hedef lehçede daha farklı ifade edilmesiyle meydana gelen hatalardır. Aktarma hatası yapılmaması açısından hedef lehçeye uygun olacak şekilde aktarılmıştır.

TT'deki *Yolu düşmek* deyimini anlam olarak “o yerden geçmesi gerekme”tir. Bu deyim AT'de iki anlamda kullanılmaktadır. “1. Uğur getirmek, ayağı, gelişi uğurlu olmak. 2. Ayağı düşmek, tesadüfen veya geçerken bir yere uğramak, gelmek.”tir. Aşağıda verilen örnekte “ayağı uğurlu gelmek” yerine “yolu bize düşmek veya ayağı düşmek” anlamıyla aktarılmış olsaydı yanlış bir aktarım olacaktı.

Ay bala, niyə sevinməyim, sənin **ayağın bizə düşdü**. (Cəlayi-vətən)

“*Yavrum, niye sevinmeyeyim, senin ayağın uğurlu geldi.*”

AT'de kullanılan *El-ayağa düşmek* deyimini TT'de “telaşa kapılmak, heyecanlanmak, ne yapacağını şaşırarak” anlamlarında kullanılır. Aşağıda belirtilen örnekte deyim “ele ayağa düşmek, muhtaç olmak” anlamlarında düşünülse de tam aktarımı bu şekilde değildir. Bu yüzden TT'ye “heyecanlanmak” şeklinde aktarılmıştır.

Bu söz Nurəddünyanın ağına batdı, **əl-ayağa düşüb** dedi: (Tapdıq)

“*Bu söz Nureddünya'nın aklına takılmış, **heyecanlanarak** sormuş:*”

Göz verip ışık vermemek deyimini çağdaş Azerbaycan Türkçesi'nde çok sıkıştırarak yoğun baskı altında tutmak anlamına gelir. Bu deyimde görmek için gözün var olduğu fakat onun görmesinin sürekli engellendiği, böylece aslında serbest hareket etmenin imkânsızlığı anlatılmaktadır.⁵⁹ AT'de “göz verib, ışık vermemek” deyimini hedef lehçeye göre yani “göz açtırmamak” şeklinde aktarılmıştır.

Bu Cəlayi-vətən bizə **göz verib, ışık vermir**. (Cəlayi-vətən)

“*Bu Celayi Vatan bize **göz açtırmayacak.***”

⁵⁹ HACIZADE, Naile Azerbaycan Türkçesinde “Göz” kelimesiyle kurulmuş deyimlerin anlam özellikleri, s. 93.

AT masallarında kullanılan *Gözleri bəbəyindən çıxmaq* deyimini TT'de “gözleri yuvalarından çıkmak” şeklinde aktarmak daha doğrudur. Ayrıca aynı cümlede yer alan *gözleri həlkələnmək* deyimi TT'de *gözleri böyümək* şeklinde aktarılmıştır.

Vəzir bu dəstgahı görən kimi, **gözləri həlqələnib** az qaldı **bəbəyindən çıxa**. (Qəhrəman)

*“Vəzir bu fevkalade durumu gördüğü an, **gözleri böyüyüp** az kalsın **gözleri yuvalarından çıkacak** gibi olmuş.”*

Yine yukarıda belirtilen deyime benzer bir deyim aşağıda farklı bir şekliyle ele alınmıştır. AT'de *Gözleri kəlləsinə çıxmaq* deyimi TT'de “gözleri yuvalarından fırlamak” şeklinde aktarılmıştır. AT'de kullanılan bu deyimün sözlük anlamları “1. çok sinirlenmek. 2. Hayretten dona kalmak, çok şaşırmaq.” olarak tanımlanmıştır.

Xan öz qardaşının başını görən kimi **gözləri kəlləsinə çıxdı**. (Qəhrəman)

*“Hükümdar kardeşinin başını görünce **gözleri yuvalarından çıkmış**.”*

Azərbaycan masallarında yer alan atasözü ve deyimler de yukarıda belirtilen özellikleri taşınması sebebiyle TT'ye aktarımlarda bazı güçlükler yaşanmaktadır. Örneğin *Yaba ilə dovğa içmək* deyimi TT'de herhangi bir değişiklik yapılmadan aktarılmıştır. Sahip olduğu anlamı “yabayla toyga çorbası içmek: Gerçekleşmesi imkânsız olan işler yapmak.” şeklinde olsa da TT'ye aktarırken AT'deki şekli değiştirilmeden aktarılmıştır.

Yoldaşa xain olanlardan, vəfasızlardan, əhdinə əməl etməyənlərdən, buzov minib çay keçənlərdən, **yaba ilə dovğa**⁶⁰ içənlərdən, xoruz belində bostan əkənlərdən... (Tapdıq)

*“Yoldaşa ihânet edenlerden, vəfasızlardan, sözünü yerine getirmeyenlerden, buzağıya binip çay geçenlerden, **yabayla dovğa içənlərdən**, horoz belinde bostan ekenlerden...”*

1.1.6.2. Aşını Uyarılma

⁶⁰ Seyfettin Altaylı, dovğa: is. Ayran, bazı yeşil sebzeler ve pirinçle pişirilen Azərbaycan'a has bir yemek, s. 309.

Bu tip güçlükler, kaynak metindeki bir deyimın hedef lehçe ya da anlaşma birimindeki karşılığı düşünülmeden ses bakımından uyarlanması sonucu oluşur. Deyimler bir dilin veya lehçenin içinde ek, kelime ve dizim farklılıkları gösterebilir. Başka bir deyişle, aynı anlam değişik biçimlere girebilir ya da tamamen farklı kelimelerle ifade edilebilir. Burada yapılması gereken iş, deyimın yazı dilindeki kullanım şeklini tespit etmektir.

Aşağıda verilen örnekte AT’de *Ağlı başından çıxmaq* deyimini “aklı başından gitmek” olarak aktarılmıştır. Yani “axıl” sözcüğü aktarılırken “akıl” olarak ses bakımından uyarlanmıştır.

Tacir Firuz lap dəli oldu, çay bardağı əlindən yerə düşdü, **ağlı başından çıxdı.** (Nuşaranın Nağılı)

“*Tüccar Firuz çok deli olmuş, çay bardağı elinden yere düşmüş, **aklı başından gitmiş.***”

AT’de *Baş əymək* deyimini TT’de “baş eğmek” anlamında aktarılmıştır. Böylece hedef lehçenin ses özelliğine göre deyim aktarılmıştır.

Baş vəzir ədəblə **baş əy**əndən sonra xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi: (Şəms-Kəmər)

“*Baş vezir edeplə **baş eğ**dikten sonra hizmet makamına el el üstünde durup demiş:*”

1.1.6.3. Deyimi Deyimle Aktarmama

AT’den TT’ye aktarılan bazı masallarda AT’de deyim olarak kullanılıp TT’de karşılığı olmayan deyimler tespit edilmiştir. Ve AT’de tespit edilen bu deyimlerin TT’de deyim olarak karşılıkları olmadığı için TT’de deyim hâlinde aktarılamamıştır. Bu duruma örnek cümleleri aşağıda belirtilmiştir:

Aşağıdaki örneklerde yer alan *başə salmaq, başə düşmək, atası yanmaq, əl-ayağa düşmək, özünü yetirmək, üz qoymaq, axırına çıxmaq* deyimlerini TT’ye aktarılırken şu şekilde aktarılmıştır: *anlatmak, anlamak, ‘canı çok yanmak, eziyet çekmek’, ‘telaşlanmak, heyecanlanmak’, ‘ulaşmak, varmak, gelmek’, yönelmek, mahvetmek.* Yani

TT'ye aktarırken deyim kullanmadan aktarılmıştır. Çünkü AT'de kullanılan bu deyimlerin TT'deki karşılığı deyim olarak bulunmamaktadır.

Bir adam tacirlərin adamlarına **başə saldı** ki, Əhməd adında bir tacir əmələ gəlib, pulsuz-pənahsız camaata arşın malı paylayır. (Əhməd)

*“Bir adam tüccarların adamlarına Ahmed adında bir tüccar ortaya çıxıp parasız pulsuz cemaate arşınla⁶¹ malı paylaşıtıyor diye **anlatmış.**”*

Əhməd bir şey **başə düşmədi**, padşahın adamlarına söz verdi ki, gələrəm. (Əhməd)

*“Ahmed bir şey **anlamamış**, padişahın adamlarına gelirim diye söz vermiş.”*

Nənəsi gördü ki, yox, işlər şuluqdu, **atası yanıb**, Vətən bunun axırına çıxacaq, tez dedi:

*“Ninesi işlerin karıştığını görünce **canı çok yanmış (eziyet çekmiş)**, Vatan bunu mahvedecek hemen demiş:”*

El-ayağa düşmək deyimini TT'de *ele ayağa düşmək* şeklinde kullanılmaktadır. Fakat AT'den alınan yukarıdaki deyimde cümlenin devamına bakıldığında bu anlamı taşımamaktadır. Hatta AT'de kullanılan bu deyim TT'deki karşılığı tamamen değişmiş olup anlamı “telaşlanmak” olarak kullanılmaktadır.

Camaat **əl-ayağa düşüb** dedi: (Şırvan Qazısı)

*“Topluluk **telaşlanarak** demiş:”*

AT'de kullanılan *Çırağı keçmək veya sönmək* deyiminin TT'de iki anlamı bulunmaktadır. Bunlar: “1. Ailesi devam etmemek, ocağı sönmek. 2. Ömrü sona ermek, mahvolmak.”⁶² Yani AT'deki deyim tam karşılığı TT'de yer almadığı için bu deyim deyimle aktarılmamıştır.

Çırağım keçəcəkdir. (Tapdıq)

“Ömrüm sona erecektir.”

⁶¹ Metre ölçüsü kabul edilmeden kullanılan bir uzunluk ölçüsü (71 cm). Parmakların ucundan omuza kadar olan kol boyundan alınma ölçü.

⁶² Seyfettin Altaylı, *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü I*, s. 155.

Özünü yetirmek deyimini de TT'ye aktarılırken “ulaşmak, gelmek, varılmak istenen yere ulaşmak” anlamlarında aktarılmıştır. Yani AT'de kullanılan *özünü yetirmek* deyiminin TT'de deyim olarak bir karşılığı olmadığı için bu şekilde aktarılmıştır.

Bağban bağa çıxmışdı, gördü Nuşaran **özünü yetirdi** çay qırağına. (Nuşaranın Nağlı)

*“Bahçıvan bahçeye çıkmıştı, Nuşaran'ın çay kenarına **ulaştığını** görmüş.”*

1.1.7. İkilemelerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması. İkilemeler konusunda en son ve en kapsamlı çalışma Vecihe Hatipoğlu tarafından yapılmıştır. İkilemeler adını taşıyan çalışma, 1981 yılında kitap hâlinde yayımlanmıştır. Ve Hatipoğlu ikilemeyi şu şekilde tanımlar: “Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut zıt olan, ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.” der. İkileme, aslında anlam gücü sağlamak için yaratılan bir psikoloji ve müzik olayıdır. Türkçede ikileme, şiire, düzyazıya, anlam, aydınlık katan, güzellik, ahenk sağlayan ve ancak başarılı ozanlarca, yazarlarca sezilmiş bir sırdır.⁶³

İkilemelerin en önemli özellikleri maddelerle belirtilecek olursa: 1. İkilemeyi oluşturan sözcüklerin genel özelliklerinden en önemlisi ses benzerliğidir. Ses benzerliği ikilemeyi oluşturan en önemli unsurdur. Bağ bahçe, bet beniz, düğün dernek gibi örnekleri sıralayabiliriz. 2. İkilemelerde kalıplaşma söz konusudur. Yani ikilemelerde kullanılan bazı sözcüklerin yerleri değiştirilemez, bazı sözcükler de tek başına kullanılamazlar. 3. İkilemelerin sözcük yapısı incelediğinde her ikisi de Türkçe olabilir, biri Türkçe biri yabancı olabilir, her ikisi de yabancı olabilir. 4. Yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler isim kök ve gövdelerinden kurulan ve eylem kök ve gövdelerinden kurulan ikilemeler olarak iki şekildedir. “sessiz sessiz ağlamak” isim kök ve gövdesinden oluşmuş, “koşa koşa gitmek” fiil kök ve gövdesinden oluşmuş ikilemelere örnektir. 5. Türkçede

⁶³ Vecihe Hatiboğlu, **İkileme**, Ankara: 1971, Ankara Üniversitesi Basım Evi.

ikilemenin ortaya çıkmasındaki etken anlamdır. Türk düşüncesindeki durmadan gelişen anlamlara yeni kalıplar bulmak, kavramları belirtmek için sözcükleri yan yana getirip bir tek sözcük gibi kullanma yoluna gidilmiştir. Böylece anlamı belirtmek ve pekiştirmek amacıyla yeni bir sözcük yaratır gibi, iki sözcük yan yana getirilir ve bu birlikten ortaklaşa yeni bir anlam meydana getirilir.⁶⁴

Yapılan çalışmada da ikilemelerin geniş yer tuttuğu görülmektedir. Bu kelimeler aktarırken ahengini kaybetmeden ve hedef lehçeye uygun şekilde aktarılmıştır. Bazen AT’de yer alan ikilemenin TT’de karşılığının olmadığını görülmüştür. Bu da aktarma için sorun oluşturmuştur.

Azerbaycan Türkçesinde yazılı dilde yanaşık yapılan oluşturan kelimelerin arasında çizgi kullanılmaktadır. Bunun nedeni yanaşık yapılan oluşturan unsurların yapının tüm anlamına ayrı ayrı katkıda bulunmalarından kaynaklanır. *əzgin-üzgün* “ezgin üzgün”; yapıyı oluşturan benzer ya da zıt anlamlı kelimelerin anlam yönünden birbirlerini desteklemelerinden: *sevib-əzizləmə* “sevip sayma”, *yanıb-sönme* “yanıp-sönme”; ya da bu kelimelerin oluşturdıkları dilbilgisi anlamının ötesindeki bir mecâzi anlamı pekiştirmesinden: *mal-mülk* “mal mülk” ileri gelir.⁶⁵ TT’de ise ikilemeler arasına hiçbir noktalama işareti getirilemez. Bu yüzden aktarma yaparken aradaki kısa çizgi kaldırılmıştır.

AT masallarında karşılaşılan *zad* kelimesi bazen söylenmek istenen kelime hatırlanmadığı zaman onun yerine kullanılır veya başka sözlere eklenerek belirsizlik bildirir. Aşağıdaki örnekte de *zad* kelimesi kullanıldığı diğer kelimeyle ikileme oluşturmuştur.

Mən **könül-zad** bilmirəm, bir də Tufan devlə görüşməzsən. (Tapdıq)

“Ben **gönül mönül** bilmem, bir daha devle görüşmeyeceksin.”

⁶⁴ Hatiboğlu, Vecihe, *Türk Dilinde İkileme*, Ankara: 1981, TDK Yayınları.

⁶⁵ Aysu Erden, *Azeri Türkçesi’nin Geçmişine ve Söz Dizimi Özelliklerine Kısa Bir Bakış*, H.Ü. Ed. Fak. Der. Cilt 3, Sayı 2, 1985, s. 59.

Ve yukarıdaki örnekte TT'ye aktarırken sorun yaşanmasa da bazı cümlelerde TT'de karşılığı olmayan ikilemelerde aktarma güçlüğü yaşanmıştır. Aşağıda verilen örnekte her ne kadar TT'ye göre uyum sağlanamasa da en yakın aktarım bu şekildedir.

Əjdaha ağzını açıb, Tapdığı **qılınclı-zadlı** uddu. (Tapdıq)

*“Ejderha ağzını açıp Tapdık'ı **kılıçlı mılıçlı** yenmiş.”*

Sıfat göreviyle AT'de kullanılan *ağı-qarası* ikilemesi TT'ye aktarılırken “biricik” kelimesiyle aktarılmıştır. Ancak bu durumda ikileme olarak TT'ye aktarılamamıştır. Bu da aktarma için sorun teşkil etmektedir.

Xan-Xani-Çinin gözünün **ağı-qarası** bir oğlu varıdı, adı da Soltan İbrahim idi. (Soltan İbrahim)

*“Han-Hanı Çin'in **biricik** oğlu var imiş, adı da Sultan İbrahim imiş.”*

AT masallarında geçen *cah-calal* ikilemesi TT'de “İhtişam, debdebe, azamet, zenginlik, gösteriş” anlamlarındadır. TT'ye aktarılırken ikileme şeklinde tam karşılığı olabilecek bir kelime olmadığı için ikileme ikilemeyle aktarılamamıştır.

Allaha çox şükür dövlət, **cah-calal** səndə. (Şəms-Kəmər)

*“Allah'a çok şükür devlet, **ihtişam** sende.”*

AT masallarında geçen aşağıdaki örnekte *əlsiz-ayaqsız* ikilemesi “yardıma muhtaç kişiler” olarak aktarılmıştır. AT'de kullanılan bu ikilemeyi en iyi şekilde karşılayan kelime grubu “yardıma muhtaç kişiler” dir. Ancak TT açısından bir ikileme olmadığı için böyle bir aktarım hatalıdır.

Süleyman tacir xəzinəsinin ağzını açıb yoxsullara, **əlsiz-ayaqsız**lara pul payladı. (Tapdıq)

*“Tüccar Süleyman hazinesinin ağzını açıp yoksullara, **yardıma muhtaçlara** para paylaştırmış.”*

AT'de kullanılan *az-az* ikilemesi TT'ye aktarılırken aynı şekilde aktarılması aktarma güçlüğüne yol açacaktır. Bu yüzden “nadiren görüşmek” anlamını vermek için “zaman zaman veya arada sırada” ikilemelerini kullanmak daha doğru olacaktır. Çünkü TT'de

zaman anlamı taşıyan ve sık sık görüşme yapılmadığını ifade etmek için *az az* ikilemesi çok yerinde bir ikileme olmayacağı için *zaman zaman* ikilemesi kullanılmıştır.

Söhbətin kəsəsi, Şəmsi xanımın qorxusundan o gündən sonra Gün xanım Tufan devlə çox **az-az** görüşürdü. (Tapdıq)

“Sözün kısası Şəmsi Hanım’ın korkusundan o gündən sonra Gün Hanım, Dev Tufan ile **zaman zaman** görüşüyormuş.”

AT’de kullanılan *qol-boyun olmaq* ikilemesi birebir TT’ye aktarıldığında *kol boyun olmak* şeklindedir. Ancak böyle bir aktarma yapmak hataya yol açacaktır. Hedef lehçeye göre aktarma yapıldığında *sarmaş dolaş olmak veya kucaklaşmak* şeklinde daha doğru bir aktarma olacaktır.

O, qanad açıb Qaf dağının başına çıxdı, bir də gördü ki, paho, anası burda bir devlə **qol-boyun olub** yuxuya gedibdi. (Tapdıq)

“O, kanat açıp Kafdağı’nın başına çıkmış, bir de bakmış ki aman, annesi burada bir devle **sarmaş dolaş olup (kucaklaşarak)** uyuyakalmışlar.”

AT’de geçen *baş-gözünə döymək* ikilemesi birebir aktarıldığında *başını gözünü dövmək* şeklindedir. Ancak böyle bir ikileme ve deyim olmadığı için TT’ye uygun olacak şekilde *yana yakıla, ağlayarak, ağlayıp inleyerek* şeklinde olması daha doğru bir aktarım olacaktır.

Şəmsi xanım anasını evdə qoyub, bağa çıxdı, **baş-gözünə döyüb** dedi: (Tapdıq)

“Şəmsi Hanım anasını evde bırakıp bahçeye çıkmış, **yana yakıla** şöyle demiş:”

AT’de *oxumaq* fiili “Şarkı, türkü vs. ifa etmək.” anlamlarındadır. Aktarma sırasında dikkatsiz bir aktarma yapıldığında *okuya okuya* olarak aktarılabılırdi. Yalnız AT’de sadece *okumak* anlamı yoktur. Aşağıda verilen ikilemede *şarkı söyleye söyleye* şeklinde aktarılması doğru bir aktarımdır.

Oxuya-oxuya bir dəstə gül-bənövşə dərib iki şamamaların arasına sancdı, sonra bir ağacın dibində bənövşələrin üstündə oturdu. (Tapdıq)

“Şarkı söyleye söyleye bir deste menekşe toplayıp iki süs kavununun arasına koymuş sonra bir ağacın dibinde menekşelerin üzerinde oturmuş.”

1.1.8. Yansıma Kelimelerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

TDK'nin tanımına göre yansıma, doğa seslerine benzer seslerle yapılan kelime, taklidi kelime, onomatope: Gürültü, şırıltı, bingıldak vb. Birtakım seslerin, gürültülerin insanda yarattığı duyuların adlandırılmasında, bunların söz biçimine getirilmesinde ana dili kılavuz olmuş, dilin yapısına yaklaşılarak ses yansımalarına has bir sistem içinde tabiattan elde edilen bu gürültüler, kelimelere dönüştürülerek bu yolla canlı ve renkli anlatımlar sağlanmıştır. Adlandırmalarda tabiattaki hareketliliğin çıkardığı seslerle canlıların çeşitli gürültüleri, seslenişleri birinci sırayı alır.⁶⁶

Bu konu hakkında çok fazla çalışılmamıştır. Ve bu durumu Prof. Dr. Hamza Zülfikar da eserinde şu şekilde ifade etmektedir: “Değişik bir yapı ve sistem içinde gelişen ve ses yansımaları kelimeler, Türkçede öteki çalışmalar yanında gereği gibi ele alınmadığından bugüne kadar şüpheli ve sorunlu bir konu olarak kalmış ve batılı dil bilginlerinin de dikkatini çekmemiştir.”⁶⁷

Yansımalar temelde iki açıdan ele alınmaktadır. Bunlardan ilki “Ses Bilgisi” bölümünde, önce bünyelerindeki ünlüler bakımından incelenirler. Tek heceli biçimlerdeki tek ünlünün, farklı hece kalıplarında, teşekkül noktalarında, açıklık kapalılık derecelerine, teşekkül sırasında dudakların aldığı duruma göre değişiklik arz etmesiyle, seslerin tabiattaki karşılıkları arasında ilgi kuran Hamza Zülfikar, seslerle, seslerin yansıttığı hareketler arasında da nitelik açısından benzerlik bulur. İkincisi ise “Yapı Bilgisi” kapsamında; birincil ve ikincil biçimlerin anlam, görev, yapı ve kullanım açısından gösterdikleri özellikler: 1. Ad göreviyle, 2. Fiil Göreviyle, 3. Yardımcı Fiillerle, 4. Öteki

⁶⁶ Abdurrahman Özkan, *Ses Yansımaları Kelimelerin Yer Adı olarak Kullanılması*, İnsan Bilimleri Araştırmaları, Sayı 16, 2016, s. 193.

⁶⁷ Prof. Dr. Hamza Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler (İnceleme-Sözlük)*, TDK Yay.: 628, Ankara 1995, VII+699 s.

Fiillerle, 5. de- Fiiliyle; ikincil biçimlerde bunlara ek olarak, 6. Yansımali Fiillerle kullanımları itibariyle işlenir.⁶⁸

Türkçe sözcüklerden kurulan ikilemelerin büyük bir bölümü de yansıma kelimelerden oluşmaktadır. Yansımalar, doğadan çıkan sesleri yansıtmaya çalışan sözcüklerdir: Şakır şakır, çisil çisil vb. Ses yansımali ikilemelerde hareketliliği anlatmak, fiil olarak kullanılmalarını sağlamak ve bunların çekimlerini yapabilmek için başta et-, ol-, eyle-yardımcı fiillerinden faydalanılmıştır: Gacur gucur etmek, cart curt etmek vb. Bu tür ikilemeler bazen de isim görevinde kullanılırlar. Bu tarzdaki ses yansımaları sözlükte birleşik yazılmıştır. Bunun için, yazı dilinden şu örnekleri verebiliriz: Cızbız, çıtçı, civciv vb. Bunların çekimini sağlamak, bildirdikleri kavramları fiilleştirmek için, bu köklere birer fiil yapım eki eklendiği de görülür. Gırgır geçmek, hırgür çıkarmak vb. Yansımali ikilemelerin bazıları birer ünlem niteliğindedir. Dolayısıyla bu tür ikilemelerin çekimini sağlamak için, herhangi bir fiille gerek görülmez, bunlar hitap tarzından daha çok çağırma veya kovalama ünlemleridir. Pisi pisi vb.

Ses yansımali ikilemelerin asıl yapıları ilgi çekicidir. Birincil ve ikincil biçimler çoğu kez bu yapılarıyla olduğu gibi tekrar edilir. Bu durumda ikilemeyi oluşturan öğelerin ünlüleri ve ünsüzleri birbirlerinin aynısıdır. Bu yüzden bu ses yansımali ikilemelerden bir sesin çıkarılması veya eklenmesi mümkün değildir: Badal badal yürümek, çatır çatır çatlama vb.⁶⁹

Yansımalar, hemen her dilde o dilin fonetik özelliklerine göre şekillenmekte ve dildeki sözcük türü olarak daha kapsayıcı türler olan ad, eylem gibi türeyebilmektedir. Tek başına anlam ifade edebilmekle birlikte cümlenin ögesi olarak da kullanılabilir.⁷⁰

Ergün Koca “Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansıma Sözlerin Leksiko-Semantik Analizi” adlı yazısında ses yansımali sözcükleri şu başlıklar altında incelemektedir.

⁶⁸ Neşe Çelik, Hamza Zülfikar, **Türkçede Ses Yansımali Kelimeler (İnceleme-Sözlük)**, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 1997, S.4, 236-252.

⁶⁹ Ergün Koca, **Kırgız-Türk Dillerindeki Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkilemeler**, 1 Uluslararası Atatürk Üniversitesi, Sosyal ve Fen Bilimleri Fakültesi, Alatoo Üniversitesi Yayınları, s. 2-6.

⁷⁰ Ergün Koca, **Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansıma Sözlerin Leksiko-Semantik Analizi**, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XII/1 (Yaz 2012), s. 394.

- Hayvanların çıkardığı sesleri taklit etmede kullanılan yansımali sözcükler: Hav hav, miyav miyav vb.
- İnsan hareketlerinden çıkan sesleri taklit etmeyle oluşturulan yansımali sözcükler: Fısıf fısıf konuşmak, kıs kıs gülmek vb.
- Cansız nesnelere çıkardıkları sesleri (çarpma, düşme, kırılma, sürtünme vb.) taklit etmede kullanılan yansımali sözcükler: Gümbür gümbür, çatır çutur vb.
- Doğa olaylarına ilişkin sesleri taklit etmede kullanılan ses yansımaları: Çağıl çağıl vb.

Bir lehçede kullanılan yansımali kelimenin karşılığını diğer bir lehçede bulmak kolay değildir. Azerbaycan Türkçesinden aktarılan masallarda da bazı yansıma kelimelere rastlanmıştır. Ancak aktarma sırasında kullanılan *gürültü* kelimesi yansıma olmadığı için cümlede yer alan yansıma kelimedenden türetilmiş *şaqqltı* kelimesinin yerini -yansıma sözcük olamaması nedeniyle- tam manasıyla tutamamaktadır. “Kırılan, patlayan, birbirine dokunan şeylerin veya yıldırımın çıkardığı ses.” manasındaki “şaqqltı” kelimesine karşılık gelebilecek *gürültü* kelimesini tercih edilmiştir.

Tufan dev başında qırx dəyirman daşı olan əmudunu götürüb, Nurəddünyaya tərəf getmək istəyəndə bir **şaqqltı** qopub, Qaf dağı qırx parça oldu. (Tapdıq)

“Dev Tufan, başında kırk deşirmen taşının olduğu topuzunu almış, Nureddünya’ ya doğru gitmek istediğinde bir gürültü kopmuş, Kafdağı kırk parça olmuş.”

AT’de kullanılan *çirtiq*⁷¹ kelimesi “Parmakları birbirine kuvvetle vurup şakırdatma (genelde orta parmakla baş parmak)” anlamlarındadır. TT’de ise bu şekilde bir yansıma kelime olmadığı için “şakırdatma” şeklinde aktarılmıştır.

Üz vurma, mən yatdığı yerdə ona **çirtiq** da vura bilmərəm. (Tapdıq)

“İsrar etme, ben ona yattığı yerde parmaklarımı bile şakırdatmam.”

AT’de kullanılan *hönkürtü* kelimesi TT’de “hıçkırarak, hıçkıra hıçkıra” anlamlarında

⁷¹ Seyfettin Altaylı, **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I**, Parmakları birbirine kuvvetle vurup şakırdatma (genelde orta parmakla baş parmak). s. 205.

olup yüksek sesle ağlarken çıkan sestir. TT'ye aktarırken “hıçkıra hıçkıra” ikilemesiyle aktarılmıştır.

Qoca qızı görən kimi **hönkürtü** ilə ağladı, saqqalının birçəklərinin tükünü yolub yerə tökdü. (Tapdıq)

*“İhtiyar kızı görünce **hıçkıra hıçkıra** ağlamış, sakalının tüylerini yolub yere atmış.”*

1.1.9. Birleşik Zamanlı Fiillerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Birleşik zamanlı fiiller, Türkçede herhangi bir haber veya dilek kipine “-di”, “-miş” veya “-se” ek-fiilleri eklenerek oluşturulan fiillerdir. Bir cümlenin olmazsa olmaz unsuru yüklemidir ve zaman kavramı da yargıyla beraber yüklemde gizlidir. Bu yüzden zamanların tespiti ve doğru sınıflandırılması Türkçe’ nin ifade gücünün iyi kavratılmasıyla doğru orantılıdır. Bu fiiller 3 başlık altında incelenir:

Hikâye Birleşik Zamanı (fiil+zaman eki+i-di)

Rivayet Birleşik Zamanı (fiil+zaman eki+i-miş)

Şart Birleşik Zamanı (fiil+zaman eki+i-se)⁷²

Türk masalları duyulan geçmiş zaman ekiyle çekimlenmiş fiillerden oluşmaktadır. Dolayısıyla AT masallarını TT'ye aktarırken ikinci zaman duyulan geçmiş zaman olarak aktarılmıştır. Ancak bunun yanında fiile gelen ilk zaman ekini de Türkiye Türkçesine aynı kip ekiyle aktarıp anlamda eksikliklere yol açmak yerine cümlenin anlamı doğrultusunda en uygun kip eki seçilmiştir. Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere hedef lehçeye uygun olabilecek en uygun kipler seçilmiştir. İlk örnekte AT'de kullanılan “-(y)Ir/-(y)Ur” eki TT'deki gibi geniş zaman eki, şimdiki zaman olarak aktarılmıştır. Ve ikinci zaman da görülen geçmiş zaman eki olarak değil de öğrenilen geçmiş zamanda aktarılmıştır.

Bir gün çoban çölə çıxıb qoyun otarırdı. (Əhməd)

“Bir gün çoban çölə çıkmış koyun otlatıyormuş.”

⁷² Süleyman Efendioğlu, Ali Osman Solmaz, **Birleşik Zamanlar Üzerine**, Atatürk Üniversitesi, s. 2.

AT'den alınan aşağıdaki birleşik zamanlı fiil örneğinde *bölünmüşdüler* yüklemde görülen geçmiş zaman ekinden sonra şahıs eki gelmiştir. TT örneklerine bakıldığında öncelikle şahıs eki daha sonra zaman eki gelmektedir. Yani TT'ye göre düşünüldüğünde *bölünmüşlerdi* şeklinde olmalıdır.

Özləri də bir-birinə elə oxşayırdılar, elə bil bir alma idilər, yarı bölünmüşdülər. (Tapdıq)

“Anne kız öyle birbirlerine benziyorlarmış ki sanki bir elmanın iki yarısı gibilermiş. (*bölünmüşlerdi*)”

Yandırmaq fiili TT'de “Yanmasına sebep olmak; tutuşturmak.” anlamlarındadır. Aşağıdaki örnekte “az kaldı yandırsın” kelimelerini “az kalsın yakıyormuş” şeklinde aktarılmasının sebebi TT'de aniden olan durumlar için kullanılan cümleler için “az kalsın” grubu kullanılmaktadır. Bundan sonra eğer yüklem gelecekse yüklem birleşik zamanlı olmaktadır. Bu yüzden AT'de yüklem birleşik zamanlı değilken TT'ye aktarırken birleşik zamanlı fiil olarak aktarılmıştır.

Tapdıq elə bir ah çəkdi ki, ağzından qalxan alov Şəmsini az qaldı **yandırsın**. (Tapdıq)

“Tapdıq öyle bir ah çekmiş ki ağzından çıkan alev Şemsi'yi az kalsın **yakıyormuş**.”

TT'de birleşik zamanlı fiillere gelen eklerde birinci zaman ekinden sonra şahıs eki daha sonra ikinci zaman eki gelmektedir. Fakat AT'de birinci zaman ekinden sonra ikinci zaman eki gelmiştir. Hedef lehçeye göre aktarma yapmamız gerektiği için birinci yüklemdeki fiilde birinci zaman ekinden sonra şahıs ekini getirilerek aktarılmıştır.

Tapdıqgil yerlərində donub qalmışdılar, bilmirdilər bu nə sirdi. (Tapdıq)

“Tapdıqgil yerlerinde donup kalmışlardı, bu ne sırdır bilmiyorlarmış.”

1.1.10. Özel İsimlerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Bir toplumun duygu ve düşünce sisteminin göstergelerinden birisi de özel isimlerdir. Çünkü isimler bir toplumun dinî, kültürel, sosyal, ahlaki yapılarının göstergesidir.

İnsanlara kimlik kazandırmasının yanında insanlar arasında iletişimi sağlaması açısından da önemlidir. Aynı zamanda kişiler ile kamu arasındaki ilişkilerde tanımlamayı sağlar. Bu yüzden toplum yaşamındaki anlaşmazlıkları giderir.

Özel isimlerin başka dillerde karşılığı olmadığı ve bir başka dile çevrilemez hususu bilinen bir gerçektir. Ancak üzerinde çalışılan metinlerin masal metinleri olması bu durumun kısmen göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Kaynak lehçedeki bazı özel isimlerin hedef lehçede de olması masal metninin daha kolay anlaşılması için hedef lehçeye uyarlanması durumunu ortaya çıkarmıştır. Kaynak lehçede bulunan özel isimler bazı ses değişiklikleriyle hedef lehçeye aktarılmıştır. AT'den TT'ye aktarılan masal metinlerinde geçen özel isimlerin hedef lehçede karşılıkları varsa onlar kullanılmıştır. Eğer karşılıkları yoksa ve ses-şekil yönünden sadece Azerbaycan Türkçesine özgü özel isimlerse orijinal halleriyle aktarılmıştır.

Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere özel isim sadece ses değişikliği olacak şekilde aktarılmıştır. Yani /ə/ > /a/ değişimi söz konusudur. Yine diğer örneklerde de ses değişikliği yapılarak orijinal halleriyle TT'ye aktarılmıştır.

Belə deyirlər ki, bir xanın **Qəhrəman** adında bir nökrəri varidi. (Qəhrəman)

*“Bir hükümdarın **Kahraman** adında bir hizmetçisi olduğu rivayet edilirmiş.”*

Xan yuxarıdan öz qızı **Pəri** xanımnən baxırdı. (Qəhrəman)

*“Hükümdar yukarıdan kızı **Peri Hanım** ile bakıyormuş.”*

Cəlayi-vətən başına gələnləri nənəsinə nağıl elədi, nənəsi də sakit oldu.
(Cəlayi-vətən)

*“**Celayi Vatan** başına gelenleri ninesine anlatmış, ninesi de sakinleşmiş.”*

Aşağıda verilen özel isim örneğinde ise hiçbir ses ve şekil değişikliği yapılmadan birebir aktarma yapılmıştır.

Nuşaran xanım da bunlara qoşulub tacir Firuzun bağını gəzməyə çıxdı.
(Nuşaranın Nağılı)

“Nuşaran Hanım da bunlara katılıp Firuz’ un bahçesini gezmeye çıkmış.”

1.1.11. Hitapların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Hitap, sözü veya yazıyı bir kimseye yöneltme, tevcih etme veya sözün bir kimseye yöneltildiğini anlatmak için kullanılan seslenme sözüdür. Her toplumda karşıdaki insana hitap etmek için bazı sözcükler kullanılır. Ve her toplumun kendine özgü kültürel yapısı olduğu için hitap şekilleri de değişiklik göstermektedir. AT masallarında da tespit edilen hitap şekillerinde TT’ye göre değişiklikler bulunmaktadır. Bu yüzden aktarırken hedef lehçeye uygun olacak şekilde aktarılmıştır.

Hitapta, hitap eden ve hitap edilen kişi, bunların arasındaki yakınlık derecesi, hitabın yapıldığı yer, zaman, ortam ve daha birçok neden önemli rol oynar. Kişinin kendi adı ya da kişi adlı dışında ad, sıfat, ünlem gibi dildeki başka sözcük türleri de hitapta seçilebilir.⁷³

Aşağıda verilen örnekte hem ünlem hem hitap bir arada bulunmaktadır. AT masallarında sıkça karşılaşılan bir durumdur. TT’ye aktarırken ünlemin gereksiz olduğu düşünülerek sadece hitap bildiren kelime aktarılmıştır.

Ey cavan, sən mənə bu qədər yaxşılıq eləyib ölümdən qurtarmısan.

“**Delikanlı!** Sen bana bu kadar iyilik yapıp ölümden kurtarmışsın!”

Türkiye Türkçesinde *A kişi* diye bir seslenme yapısı yoktur. Bu seslenme söz konusu masalda masaldaki bir kişinin padişaha yönelik söyleyeceği sözler üzerine konuşmasına başlamadan önceki hitap şeklidir. Bu yüzden TT’ye aktarılırken *be adam* şekliyle aktarılmıştır.

A kişi, dəli olubsan, padşahın sənət nəyinə gərəkdi? (Baftacı Şah Abbas)

“**Be adam** deli misin, padişahın neyinə sanat gerekir?”

⁷³ Dursun Zengin, *Almancaya Çevrilen Türk Masallarında Çeviri Sorunları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006, Ankara.

Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında ses değişimi oldukça fazladır. Bu durum hitap kelimelerinde de görülen bir durumdur. Uzak bir yerden ya da çağırarak maksatlı bir ifade olsaydı *ey* kelimesini *hey* olarak aktarmak daha doğru olacaktı. Ancak burada karşılıklı konuşma olduğu için *ey* olarak aktarmak daha doğru bir aktarımdır.

Ay arvad, Vətən qoymayacaq mən onu evdə öldürəm. (Cəlayi-Vətən)

Hey avrat, Vatan izin vermiyor ki ben onu evde öldüreyim.

1.1.12. Ünlem Cümlelerinin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

TDK'ye göre ünlem; çeşitli duyguları anlatan veya bir doğa sesini yansıtan kelime, nida: Ah! oh! şak! çat! vb. Ünlemler, duygu bildiren veya seslenme ifade eden sözcük türleridir. Ünlem, söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür.

Ünlemler tek başına kullanıldıklarında genelde bir anlam ifade etmez. Yazı dilince ünlem cümlelerinin arkasından genellikle ünlem işareti (!) gelir. Türkçede ünlemler 3 grupta incelenmektedir. Bunlar içe dönük ünlemler, dışa dönük ünlemler, doğadaki sesleri yansıtan ünlemler. Aşağıda örnekleriyle birlikte incelenecek olursa:

- **İçe dönük ünlemler:**

Konuşmacı veya yazarın sevinç, üzüntü, kızgınlık, korku, heyecan, şaşkınlık gibi duygularını belirten ünlemlerdir. Ay, eyvah vb.

- **Dışa dönük ünlemler:**

İnsanın, kendi dışındaki kimselerle, hayvanlar ve nesnelere olan iletişimini seslenme, gösterme, sorma, onaylama, cevap verme yollarıyla ortaya koyan ünlemlerdir. Bre, ey, haydi, hişt, hop vb.

- **Yansıma Ünlemleri:**

Doğadaki canlı, cansız varlıkların seslerini taklit eden ünlemlerdir: Cıvıl cıvıl, foşur foşur vb.

AT masallarında tespit edilen ünlemler aktarılırken TT’de tam karşılığı olmadığı için aktarma güçlükleri yaşanmıştır. Aşağıdaki örnekte *baho* ünleminin tam karşılığı TT’de yoktur. Cümledeki durumuna göre “şaşma, şaşırma” ifadesi olduğu için aşağıdaki şekliyle aktarılmıştır.

Tapdıq mağarada çox gəzdi, dolandı axırda gəlib bir otağa girdi, baxdı ki, **baho**, dev başını bir gözəl qızın dizi üstünə qoyub yatıbdı. (Tapdıq)

“*Tapdıq mağarada çok gezmiş, dolaşmış sonunda bir odaya gelip girmiş, **bir de ne görsün** dev başını güzel bir kızın dizi üzerine koyup yatıyormuş.*”

AT’de kullanılan *paho* ünlemi TT’de “hayret, teessüf, keder gibi duyguları ifade eder. Aynı duyguları ifade edemeyen *aman* ünlemiyle aktarılmıştır. Yalnız bu kullandığımız ünlem, duyguyu tam manasıyla ifade etmekte yetersiz kalmıştır.

Gördü ki, **paho**, saqqalına dən düşüb. (Soltan İbrahim)

“*Aman, sakalına ak düştüğünü görmüş!*”

AT’de *ay*, *ey* ünlemleri çok sık kullanılmaktadır. TT’deki karşılıkları *ey*, *hay*, *ya*, *yahu*. Yani aktarma sırasında bu hitabı TT’deki gibi tek şekliyle düşünülmemelidir. Aşağıda yer alan örnekte de *ay aman* ünlemi birebir aktarıldığında *ey aman* şeklinde yapılırdı hedef lehçe açısından doğru bir aktarım olmayacaktı. Buradaki anlamı meydana gelen kötü bir olay karşısında üzüntüyü ve şaşkınlığı dile getirmek için anlatılan bir ünlemdir. Bu yüzden “eyvah” ünlemiyle aktarmak daha doğru olacaktır.

Ay aman, qəfəsdə olan oğlan necə oldu? (Şəms-Kəmər)

“*Eyvah, kafesteki oğlana ne olmuş?*”

Aşağıdaki örnekte de AT’de sıkça kullanılan *ay* ünlemi kullanılmıştır. TT’ye birebir aktarıldığında aktarma hatası olacaktır. Çünkü bu örnekte bir satıcının seslenmek veya ilgi ve dikkat çekmek için söylediği bir sözdür. Bu ünlemi karşılayan ünlem ise *hey* ünlemidir. Bu yüzden *ay* ünlemini *hey* şeklinde aktarılmıştır.

Ay alma alan, **ay** alma alan! (Əhməd)

“**Hey** elma alan, **hey** elma alan (Elmacı, Elmacı!)”

AT’de kullanılan *ay haray* ünleminin TT’deki anlamları “1. İmdat, yetişin. 2. is. Karışıklık, bağırıp çağırma.” dır. TT’ye aktarırken imdat olarak aktarılmıştır.

Ay haray, qoyma! (Cəlayi-vətən)

“**İmdat**, bırakma.”

1.1.13. Tekerlemelerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Tekerleme, “1. Tekerlemek işi. 2. Çoğunlukla basmakalıp söz. 3. ed. Çoğunlukla masalların başında bulunan kafiyeli giriş sözleri. 4. Birbiriyle uyumlu hazır söz kalıbı. 5. ed. Saz şairleri arasında yapılan deyiş yarışı. 6. tiy. Orta oyununda, özellikle Kavuklu’nun kullandığı sözler.”⁷⁴

Ali Duymaz’ a göre, tekerlemeler, masal anlatıcısının bilincinden ve belleğinden belirli bir sıra ile anlamsal bir bütünlükle akan düşüncelerin yan yana getirilmesiyle oluşturulan bir yapıya sahiptir. Masalın başında, ortasında veya sonunda yer alan masal başı tekerlemeleri “en inanılmaz yalanlarla örgülü” hayali ve abartılı anlatımların yer aldığı bölümdür. Aslında masalla ilgisi olmayan bu bölümdeki tekerlemenin işlevi sadece dinleyicinin ilgisini çekmek ve onu masalın gizemli dünyasına hazırlamak, masalın heyecanla ve dikkatle dinlenmesini sağlamaktır. “Masal başında yer alan tekerlemeler, masalın muhtevasına inanılmaması için uyarı anlamında söylenirken, anlatılanların gerçek değil, eğlendirmek ve ibret dersi vermek için uydurulmuş şeyler olduğunu ifade eden ‘giriş klişeleri’ niteliği taşırlar.”⁷⁵

TT’de tekerlemeyle başlayan ve “evvel zaman içinde kalbur zaman içinde / zaman içinde, develer tellal iken, pireler bakkal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları

⁷⁴ Türkçe Sözlük 1998: 2171

⁷⁵ Ali Duymaz, **Türkmen Tekerlemelerinin Şekil ve Tür Özellikleri Üzerine**, 1998, Türk Dünyası ve Edebiyat Dergisi, S 5, 172-189.

iken...” veya “bir varmış bir yokmuş ...” örneklerinde olduğu gibi birbiriyle ilgisi olmayan kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

AT masallarında da sıkça rastlanan tekerlemeler, genellikle masalların başında yer almıştır. Bazen çok uzun olabilen bazen de kısa olabilen kalıplaşmış birtakım sözler biçiminde karşımıza çıkar. Tekerlemelerde kelime oyunları, sözcüklerin tekrarı, şiirsellik, uyum ve uyak daha öndedir. Bu yüzden AT masallarında da gördüğümüz üzere anlamsız cümle yapıları ve sözler yer almaktadır. Çünkü tekerlemelerde anlam önemli değildir. Önemli olan uyumdur. Diğer bir özelliği yerine göre şiir, yerine göre düzyazı biçiminde olmasıdır. Bu yazarın kendi isteğine göre değişir.

Ses özelliği açısından tekerlemeleri incelediğimiz zaman, yukarıda da belirttiğimiz gibi tekerlemelerde öncelikli olan anlam değil sestir. Ses özellikleri sadece cümle içinde değil, cümleler arasında da gözlemlenmektedir. Bu nedenle tekerlemelerde gözlemlenen şey, sözcük yinlemeleri, uyak ve ritim gibi özelliklerin yer aldığı şiirsel anlatımdır.⁷⁶ Tekerlemelerin sesle ilgili önemli özelliklerinden biri anlatıma belli bir şiirsellik katan ikilemelerden faydalanılmasıdır. Örneğin TT masallarında yer alan “az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmiş...” şeklinde devam eden tekerleme AT masallarında iki farklı şekildedir: “1. Az gittik uz gittik dere tepe düz gittik. 2. Çok gittik az durduk; az gittik çok durduk.” şekliyle AT masallarında yer alır.

Tekerlemelerde aktarma güçlüğüünün yaşanmasının en önemli sebebi kendine özgü anlamsal yapılarının bulunmasıdır. AT'den TT'ye aktarırken bazı cümleleri TT'de karşılıkları olan kelimelerle aktarılmıştır. Fakat bu şekilde bir aktarım da hedef lehçede ahengin bozulmasına yol açmıştır.

Badi-badi giriftar, hamam-hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin qıçı batdı. Hamamçının tası yox, baltaçının baltası. Orda bir tazı gördüm, onun da xaltası yox. (Altı Yoldaş)

“Dönen feleğin rüzgârı hamam hamam içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, eski hamam içinde. Karınca tekme atmış, devenin kığı batmış.

⁷⁶ Dursun Zengin, *Tekerlemelerin Çevirisi* s. 50.

Hamamcının tası yok, baltacının baltası. Orada bir tazı gördüm, onun da tasması yok.”

Aşağıdaki tekerleme de masal sonlarında yer alan genellikle her masal sonunda yer alan bir bitiriş tekerlemesidir. Ve ikinci cümlede yer alan “sen yüz yıl yaşa, ben yüz yıl yaşayayım” cümlesinde “iki elli” ile kastedilen “yüz” sayısıdır. Karşısındaki kişiye de yüz yıl yaşa demiştir. “Hangisi çoksa onu sen al” derken ikisi de aynı anlamı ifade eder. Fakat burada tekerlemeyi daha dikkat çekici hâle getirmek için bu şekilde söylenmiştir.

Göydən üç alma düşdü: biri mənim, biri nağıl deyənin, biri də özümün. Sən sağ, mən salamat. Sən yüz yaşa, mən iki əlli, hansı çoxdu, onu sən götür.
(Altı Yoldaş)

“Gökten üç elma düşmüş: Biri benim, biri masal söyleyenin, biri de kendimin. Sen sağ, ben selâmet. Sen yüz yıl, ben yüz yıl yaşayalım, hangisi çoksa, onu sen al.”

Aşağıdaki tekerlemede çok uzun bir cümle yapısının olduğunu görmekteyiz. Bu masalı söyleyen kişinin hünerine bağlı bir durumdur. Bu tekerleme masalın giriş kısmı olup masalı dikkat çekici hâle getirmek, dinleyenleri şaşırtmak, eğlendirmek ve anlatılacaklara hazırlamak içindir. Aşağıdaki tekerlemeyi de TT’ye aktarırken kaynak lehçeye göre özünü bozmadan aynı zamanda hedef lehçeye de uygun olacak şekilde aktarılmıştır.

Sizə hardan xəbər verim, az danışanlardan, qaradinməzlərdən, mırt-mırt arvadlardan, hürməyən itlərdən, ulamayan çaqqallardan, çox danışanlardan, dilli arvadlardan, küsəyənlərdən, oğrulardan, yalançılarından, yoldaşa xain olanlardan, vəfasızlardan, əhdinə əməl etməyənlərdən, buzov minib çay keçənlərdən, yaba ilə dovğa içənlərdən, xoruz belində bostan əkənlərdən, kosa saqqallardan, göygözlərdən, nə bilim nədən, nə bilim nədən... Lənət quyruqlu yalana, rəhmət quyruqsuz düzə, bir qoz pozana, iki qoz düzənə. Rəhmət yazana, lənət pozana. Söz qalsın, insan getsin, yaxşılıq qalsın, pislik getsin. Dost var olsun, düşmən puç olsun, ağıllı yesin, ağılsız hesablasın. İndi gələk mətləbə. (Tapdıq)

“Size nereden haber vereyim, az konuşanlardan, suskunlardan, pis kadınlardan, ürümeyen köpeklerden, ulumayan çakallardan, çok konuşanlardan, dilli kadınlardan, küsenlerden, hırsızlardan, yalancılardan, yoldaşına ihânet edenlerden, vefasızlardan, sözünü yerine getirmeyenlerden, buzağıya binip çay geçenlerden, yabayla toyğa çorbası içenlerden (faydasız işle uğraşanlardan), horoz belinde bostan ekenlerden, köse sakallılardan, mavi gözlülerden, ne bileyim neden, ne bileyim neden... Kuyruklu yalana lanet, kuyruksuz olan doğru olana acı, bir ceviz bozana, iki ceviz düzene. Merhamet yazana, lanet bozana. Söz kalsın, insan gitsin, iyilik kalsın, kötülük gitsin. Dost var olsun, düşman mahvolsun, akıllı yesin, akılsız hesaplasın. Şimdi asıl meseleye geelim.”

Masal sonunda yer alan ve en çok kullanılan bir diğer tekerleme ise “kırk gün kırk gece düğünden sonra muratlarına ererler...” Devamında TT masallarına baktığımız zaman genelde mutlu sonla bittiği zaman şu şekilde bir bitiş görebiliriz: “Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.” Aşağıdaki örnekte de buna benzer bir tekerleme yer almaktadır. Bu tekerlemeyi de hedef lehçeye uygun olacak şekilde aktarılmıştır.

Qırx gün, qırx gecə Pəri xanımnan toy eləyib, öz muradlarına çatdılar.
(Qəhrəmən)

“Kırk gün kırk gece Peri Hanımla düğün yapıp muratlarına ermişler.”

1.1.14. Edatların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

TDK’ye göre edat; “tek başına anlamları olmayan, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek eklendikleri kelimelerle cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran kelimeler” olarak tanımlanmıştır.

Aşağıda verilen örnekte AT’de kullanılan *təraf* edatı TT’de *doğru* şeklinde aktarılmıştır. AT’de kullanılan bu edat *taraf* olarak aktarılmış olsaydı aktarma hatası olacaktı.

Tez səse **təraf** özünü yetirib gördü ki, Nuşarannan bağbanın oğlu Gülab qol boyun olub uzanıblar. (Nuşaranın Nağılı)

*“Hemen sese **doğru** gittiğinde Nuşaran ile bahçıvanın oğlu Gülab’ın kucaklaşıp uzandıklarını görmüş.”*

Aşağıdaki cümlede TT’de benzetme anlamı kuran *gibi* edatı AT’de daha çok zaman anlamı taşımaktadır. Ancak TT’ye aktarırken zaman anlamı taşıyan bir edat tercih edilmesi gerektiği için *gibi* şekliyle aktarılmamıştır.

Genə qazı qızların səhərə **kimi** keyfə baxdı. (Şırvan Kazısı)

*“Gene kadı kızlarla sabaha **kadar** eğlenmiş.”*

Kimi edatının AT masallarında benzerlik anlamının yanında daha çok zaman anlamını taşıdığı yukarıda belirtilmişti. Aşağıdaki örnekte ise *kimi* edatı aktarılırken “-ınca, -ince” zarf-fiil eki alarak aktarılmıştır.

Padşah bu sözü eşidən **kimi** bərk qəzəbləndi. (Şəms-Kəmər)

*“Padişah bu sözü **duyunca** çok öfkelenmiş.”*

AT’de kullanılan *sarı* edatı “1. Taraf, yön, semt. 2. Ötürü, için.” anlamlarında kullanılmaktadır. TT’de bu kelime renk olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden renk olarak aktarılamayacağı cümle yapısından anlaşılmaktadır. Ayrıca iki şekilde edat olarak kullanıldığı için hangi anlamda kullanılması gerektiği dikkat edilmelidir. Aşağıdaki örnekte birinci anlamda aktarılmalıdır. Çünkü cümle taraf, yön belirten bir yapıdadır.

Pəri xanıma məhəbbət güc gəlmişdi, əl atıb Qəhrəmanın biləyindən tutdu, çəkdi özünə **sarı**. (Qəhrəman)

*“Peri Hanıma konuşma zor gəlmişti, elini uzatıb Kahraman’ın bileğindən tutmuş, kendine **doğru** çekmiş.”*

AT masallarında geçen *üçün* edatı aşağıda verilen örnekte “için” olarak aktarılmamıştır. Çünkü AT cümle yapısı gereği devrik cümlelerle kuruludur. Bu yüzden cümleyi tam olarak aktarılıp “için” edatı ile aktarılmış olsaydı hedef lehçeye uygun bir aktarım olmayacaktı.

Mən onun **üçün** pərişanam ki, saqqalıma dən düşüb, oğul-uşaqdan da heç bir şeyim yoxdu. (Soltan İbrahim)

“Benim perişanlığımın *sebebi* sakalıma ak düşmüş çocuktan da hiçbir şeyim yoktur.”

Aktarılan masallarda bazen ekin yerine edat kullanılmış ve anlam bu şekilde verilmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki “acan” eki TT’deki “-a kadar” ekine karşılık olarak aktarılmıştır.

Məhəmməd axşam**acan** gəzdi, axşam gəldi korun yanına. (Şırvan Kazısı)

“*Muhammed akşama **kadar** gezmiş, akşam körün yanına gelmiş.*”

Aşağıdaki örnekte “-ə” yönelme ekini alan *ibadət* sözcüğü TT’ye aktarılırken “ile” edatıyla aktarılmıştır. Çünkü hedef lehçeye göre aktarma yapıldığında cümlenin yapısı gereği bu şekilde olmalıdır.

Get ibadətə məşğul ol, darıxma taparıq. (Şırvan Kazısı)

“*Git ibadetele meşgul ol, sıkılma buluruz.*”

1.1.15. Bağlaçların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

TDK’ye göre bağlaç; “eş görevli kelimeleri veya önermeleri birbirine bağlayan kelime türü, rabıt” olarak tanımlanmıştır. Türkçede çok geniş bir yer tutan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevlerle, bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir.⁷⁷

AT’de yaygın olarak kullanılan bağlaçlar: *Ve, həm, gah* “kâh”, *əgər* “eğer”, *ancağ, lakin, amma, fəğət* “fakat”, *nəinki* “sadece”, *yainki* “yahut”, *həmçinin* “hem, ayrıca”, *hərgah* “eğer, şayet”, *habelə* “böyle, bunun gibi”, *hərçənd* “ya da, veya”, *madam ki, hərçənd ki, və habelə, gah da, və gah da, və həmçinin də, və hərçənd, madam ki, və ya da ki, və yaxud da ki, və nə də ki vb.*⁷⁸

⁷⁷ Zeynep Korkmaz, **Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları**, Türk Dili Dergisi, sayı 638, s.118.

⁷⁸ Muharrem Ergin, **Azeri Türkçesi**, 2. Basım, İstanbul: Ebru Yayınları, 1981.

AT'de kullanılan *de, da* bağlacı TT'ye aktarılırken aynı şekilde *de, da* bağlacıyla aktarılmamıştır. Çünkü cümlenin gerektiği şekilde aktarılması için *daha* bağlacıyla aktarılmıştır.

Bəs nə? Bir oğlum **da** yoxdu ki, mənim yerimdə qalsın. (Tapdıq)

“*Evet ne? Bir oğlum **daha** yoktur ki benim yerime geçsin.*”

AT'de kullanılan *ancaq* bağlacı TT'ye aktarırken birebir aktarılmamıştır. Çünkü aşağıda belirtilen örnekte *ancak* anlamı yoktur. TT'ye aktarırken *sadece* bağlacıyla aktarılmıştır.

Tacir Firuzun arvadı yoxudu, qulluqçu da saxlamırdı, **ancaq** bir neçə nökrü, bir də bağbanı varıdı. (Nuşaranın Nağılı)

“*Tüccar Firuz'un karısı yokmuş, idaresinde çalışan bir adamı da yokmuş **sadece** birkaç hizmetçisi bir de bahçıvanı varmış.*”

1.1.16. “Ki”li Cümle Yapıları

Azerbaycan Türkçesi cümlelerinin bir özelliği Farsça'nın etkisiyle “-ki” bağlacının Türkçe’deki sıfat-fiil eki türeten ekler olan “-an, -DIĞI ve -Acak” yerine kullanılabilmesidir (Erden, 1985: 59).

Ki’li birleşik cümleler, bağımsız iki cümlenin birbirine ki bağlacı ile bağlandığı cümlelerdir. Ki’li birleşik cümle Türkçenin aslında olmayan bir cümle çeşididir, yapısına da aykırı bir durumdur. Türkçenin asli yapısına uymayan bu kullanımda temel cümle başta yani ki’den önce, yan cümle sonda yani ki’den sonra gelir. Muhammed Yelten bu konuda Türkçenin zengin zarf-fiil ve sıfat-fiil sistemine sahip olmasının, ana düşünce etrafında birleşen yardımcı düşüncelerin, en karışık ifadelerin tek yüklemle, sade cümleler içinde toplanmasına olanak sağlayacağını belirtmiştir.⁷⁹ Azerbaycan masallarında da “ki”li cümle yapısı oldukça fazladır. Ancak bunun yerli yersiz kullanılması cümledeki akıcılığı ve anlam bütünlüğünü yok etmektedir. Bu yüzden aktarma sırasında “ki”li cümle yapısını gerektiği zaman kullanılmıştır.

⁷⁹ Muhammed Yelten, agm, s. 47.

Aşağıda verilen örneklerde AT'deki şeklinde “ki” li cümle yapısı bulunmaktadır. Ancak bunları aktarırken “ki” nin gereksiz olduğu düşünülerek TT'ye “ki” li cümle yapısıyla aktarılmamıştır.

Vəzir xəbər aldı **ki**, hara gedirsən. (Əhməd)

“Vəzir, nereye gidiyorsun diye sormuş.”

Bildi **ki**, o, bağçaya səyahətə çıxıb, durub bağçaya getdi, uzaqdan gördü **ki**, Qəmər xanım bir alma ağacının dibində durub. (Tapdıq)

“O bahçeye seyahate çıktığını biliyormuş, kalkıp bahçeye gitmiş, uzaktan Kamer Hanım'ın elma ağacının dibinde olduğunu görmüş.”

O nə qədər **ki**, Qaf dağının başındadı, mən o tərəflərə gələ bilmərəm. (Tapdıq)

“O orada olduğu sürece Kafdağı'nın başındadır, ben o taraflara gelemem.”

Ayağına bir cüt qumrov bağlayıb **ki**, yeriyəndə ayağının altında milçək, qarışqa qalıb, ölüb günah olmasın. (Şirvan Kazısı)

“Yürüdüğünde ayağının altında sinek, karınca ölüp günah olmasın diye ayağına zil takmış.”

Məhəmməd gördü **ki**, günahkar dura-dura, başqa adamların qırılmasına hökm vermişlər. (Şirvan Kazısı)

“Muhammed günahkârlar dururken başka adamların öldürülmesine hüküm verdiklerini görmüş.”

1.1.17. Masalların Anlatım Zamanlarının Aktarımında Karşılaşılan Güçlükler

Masallarda belli bir zaman yoktur, olaylar “evvel zaman içinde” geçer. TT'de olaylar, önemlerine göre sıralanarak aktarılır; -miş'li geçmiş zaman, şimdiki zaman ya da geniş zamanın rivayeti kullanılır. AT masallarında ise anlatım zamanı olarak genellikle görülen geçmiş zaman kullanılmıştır. Fakat TT'de masalların genel özelliklerinden biri duyulan geçmiş zamanla anlatılmasıdır. Bu yüzden AT'den TT'ye aktarırken duyulan geçmiş zamanda aktarılmıştır.

Biri var idi, biri yox **idi**, Allah var **idi**, şərki yox **idi**, bir şəhərdə Süleyman adlı bir tacir var **idi**. (Tapdıq)

“Bir varmış, bir yokmuş, Allah varmış, ortağı yokmuş, bir şehirde Süleyman adında bir tüccar varmış.”

Bu padşah başqa bir padşahın qızını almaq istəyirdi, nə qədər eləyirdi, qızı buna vermirdilər. (Altı Yoldaş)

“Bu padişah başqa bir padişahın kızını almak istiyormuş, ne kadar uğraştıysa kızı buna vermiyorlarmış.”

Abid sözün tamam eləyib, durub baş əyib getdi. (Soltan İbrahim)

“Sofu sözünü tamamlayıp kalkıp başını eğip gitmiş.”

Çoban bir oyana, bir bu yana baxıb gördü ki, heç kəs yoxdu. (Əhməd)

“Çoban bir o yana bir bu yana bakmış ama hiç kimse yokmuş.”

1.1.18. Devrik Cümle Yapıları

Öğeleri bir dilin yaygın kullanım kurallarına göre sıralanmamış cümlelere devrik cümle denir. Türkçede devrik cümle, yüklemi cümle sonunda olmayan cümledir. Devrik cümleler edebî sanatı yapmak için, yüklemi vurgulamak için veya pratik amaçlarla kullanılırlar. Hatalı veya bozuk cümleler değildir.

AT masallarında da çok sık rastlanan bir durumdur. Ve çok sık kullanılması anlatımın akışını bozduğu gibi aktarma güçlüklerine de yol açmıştır. Aşağıdaki örneklerde de aktarma güçlüklerini ortadan kaldırmak için hedef lehçeye uygun şekilde kurallı cümle olacak şekilde aktarma yapılmıştır.

Lotular **gəldilər** Məhəmmədin yanına. (Şirvan Qazısı)

“Dalavereciler Muhammed’in yanına gelmişler.”

Tacir Firuz üç günü tamam eləyib, durub **gəldi** qardaşı qızının yanına. (Nuşaranın Nağılı)

“Tüccar Firuz kardeşinin kızının yanına üç gün geçtikten sonra kalkıp **gelmiş.**”

TT cümle yapısında kurallı bir cümlede yüklem her zaman sondadır. Aşağıdaki örnekte de *istemek* fiili yani yüklem sonda değildir. Ayrıca TT’de kurallı bir cümlede isim-fiil grubu sonda yer almaz. Bu yüzden aşağıdaki örneği de TT’deki cümle sırasına göre aktarılmıştır.

Çoban bunu deyib istəyirdi ki, qabı quyuya buraxa. (Əhməd)

“Çoban bunu söyleyip kabı kuyuya bırakmak istemiş.”

Aşağıdaki örnekte de olasılık bildiren bir kelime olan *belki* kelimesi olasılık cümlesi söylenmeden önce getirilmemiştir. Ve TT’ye aktarırken AT’deki cümle sıralamasına göre aktarılmış olsaydı devrik bir cümle yapısı olacaktı. Bu yüzden yüklem sonda olacak şekilde ve olasılık bildiren kelime de başta olacak şekilde aktarılmıştır.

İlanın yarı canı quyudaydı ki, **bəlkə** arvad quyudan çıxdı.

“**Belki** kadın kuyudan çıkmıştır diye yılanın yarı vücudu kuyudaymış.”

1.1.19. Kültürel Unsurların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

TDK’de kültür; “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” olarak tanımlanmaktadır. İkinci bir tanımla bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.

AT masallarında tespit edilen kültürel unsurlar TT’ye aktarılırken TT’de tam karşılığı olmadığı için AT’deki anlamıyla aktarılmıştır. Dolayısıyla aynen aktarımda TT’deki aktarımı sırasında güçlükler yol açmıştır.

AT’de tütek; “Kamıştan vs. yapılan nefesli bir çalgı” olarak tanımlanmaktadır. Bu kelimenin TT’de karşılığı olmadığı için kelimedeki değişiklik yapılmadan aktarılmıştır.

Gəlib gördülər ki, bir naxırçı **tütək** çalır, inəklər, danalar oynayır. (Şəms-Kəmər)

“Bir çobanın **tütək** çaldığını, ineklerin danaların oynadığını görmüşler.”

AT'de Baftacılık; “Gümüş veya simli ip veya ipek ipliklerle örülen iplik, bağ” olarak tanımlanabilir. Bu kelime Azerbaycan’a has bir dokumacılık türü olup Azerbaycan’da yapılan bir sanattır. TT’de karşılığı olabilecek bir kelime olmadığı için kelime değiştirilmeden aktarılmıştır.

Baftaçılıq təmiz və gözəl sənətdi. (Baftacı Şah Abbas)

“Baftacılık temiz ve güzel sanattır.”

AT’de kullanılan *bacılı* kelimesi bir kuş çeşididir. Öterken “bacılı bacılı” sesini çıkardığı için bu ad verilmiştir. Ve TT’de kelimenin karşılığı olmadığı için aynen aktarılmıştır.

Bacılı, bilirsən bu oğlan kimdi? (Tapdıq)

“Bacılı, bu oğlan kim biliyor musun?”

1.1.21. Konuşma Dilinin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araç olarak tanımlanan dilin, yazı dili ve konuşma dili olmak üzere iki boyutu vardır. İnsanlar sesli-sözlü olarak anlaşmak istediklerinde konuşma dilini; duygu, düşünce, istek ve temennilerini yazılı olarak anlatmak istediklerinde yazı dilini kullanır. Yazı dili bir milletin kültür ve edebiyat diliyken, konuşma dili sosyal çevreye bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Konuşma dili yaşanan çevreye bağlı olarak bir dil sahası içinde farklılıklar gösterir. Farklılıklar en fazla sözcüklerin söylenişinde hissedilir. Bunun yanında sesle ilgili ve yapısal ayrılıklar da vardır. Herhangi bir kelime bir bölgede farklı bir şekilde söylenirken bir diğerinde daha farklı sesletilebilir. Bir dil sahası içinde farklı konuşma dilleri kullanılabilir.⁸⁰

AT masallarında da konuşma diline ait bazı örnekler tespit edilmiştir. Masallar da halkın ürünü olduğuna göre çok sayıda konuşma diline ait kelimeler yer alacaktır. Aşağıdaki örnekte TT’de kullanılan *ta* kelimesinin anlamı “dek, değin, kadar, beri vb. edatlarla birlikte kullanılarak bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği

⁸⁰ Tuncer Gülensoy **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yayınları, 2000, Ankara.

noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz.” dır. AT’de ise bu anlamı karşılayan kelime *tay*’dır. Aktarma güçlüğüne yol açmaması için TT’deki *tay* kelimesiyle karıştırılmamalıdır.

Tay, haray hara çatacaq, özünə toxtaqlıq verib dedi: (Tapdıq)

“Haykırışım ta nereye varacak diye kendini sakinleştirip demiş:”

AT’de kullanılan *sennen* kelimesi TT konuşma dilinde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bunu aktarırken TT yazı diline göre aktarma yapılması gerektiği için *seninle* şekliyle aktarılmıştır.

Amma **sənnən** bir şərt bağlayıram, elə ki, oğlun vəya qızın oldu, ad qoyan günü mənə çağır, gərək ona adı mən qoyam. (Soltan İbrahim)

*“Fakat **seninle** anlaşalım, şöyle ki oğlun veya kızın olursa isim koyacağın gün beni çağır ona adını ben koymalıyım.”*

Yine aşağıdaki örnekte de TT ağızlarında sıklıkla karşılaşılan “-acan veya –atan” ekleri zaman anlamı taşıyan eklerdir. Aktarma güçlüğüne yol açmaması için hedef lehçenin yazı diline göre aktarma yapılmıştır.

Məhəmməd axşam**acan** gəzdi, axşam gəldi korun yanına. (Şirvan Qazısı)

*“Muhammed akşama **kadar** gezmiş, akşam körün yanına gelmiş.”*

1.1.22. Zamirlerin Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Kişi, dönüşlülük, gösterme, soru ve belirsizlik kavramları vererek varlıkların yerini tutan söz, adıl. Azerbaycan Türkçesinde bu kelime türü “əvəzlik” ismiyle anılmaktadır. Zamir çeşitlerine bakılacak olursa:

- **Şahıs Zamirleri**

Varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil yoluyla karşılarlar. Kişi sözcükleri bakımından Azerbaycan Türkçesi Türkiye Türkçesine göre büyük ayırım göstermez. Yalnız 1. Tekil kişi sözü “men” biçimindedir.

- **Dönürlülük Zamiri**

Azerbaycan Türkçesinde öz “kendi” kelimesi ile yapılır. öz+ü+m, öz+ü+n, öz+ü, öz+ü+müz, öz+ü+nüz, öz+ləri. (Ercilasun, 197) Öz zamiri, Azerbaycan Türkçesinde kendi yerine öz ve dönürlülük zamiri olarak öz iyelik şekilleri kullanılır. Önceden her iki kelime de kullanılmaktaydı. Daha sonra Osmanlı sahası kendi”yi, Azeri sahası öz”ü tercih etmiştir. Azerbaycan Türkçesinde şahıslara göre çekimlendiğinde: özüm, özün, özü, özümüz, özünüz, özleri şeklindedir.

- **İşaret Zamirleri**

Nesneleri işaret etmek, göstermek amacıyla karşılayan kelimelerdir. Azerbaycan Türkçesinde işaret zamiri olarak bu, o, bunlar, onlar, həmin “bu” zamirleri kullanılmaktadır. (Ercilasun, 1992: 197)

- **Belirsizlik Zamirleri**

Varlık ve nesnelere belirsiz bir şekilde temsil ederler. Azerbaycan Türkçesinde kullanılan çok sayıda belirsizlik zamiri yoktur. İşlek olarak kullanılan belirsizlik zamirleri ise nə isə, kim isə, “kimse”, kimi, kimisi, kiminsə “birisi”, filankəs “filan kişi”, hər kim, hər nə, nə gədər, biri, birisi, hər biri, hər kəs, bir kəs, filankəsi “filan kişi”, hərə “herkes”, hərəsi “herkes”, hamı “hepsi”, bə”zi, bə”ziləri, heç nə “hiçbir zaman”, heç biri, heç bir.

- **Soru Zamirleri**

Nesneleri soru şeklinde temsil eden ve onları soru şeklinde karşılar. Azerbaycan Türkçesinde soru zamirlerinin sayısı çok değildir. “kim, nə” en sık kullanılanlardır.

AT masallarına bakıldığında çok sayıda zamir tespit edilmiştir. Azerbaycan masallarında yer alan kimi zamirler, aktarma sırasında çeşitli güçlüklerle neden olmuştur. Ancak şunu diyebiliriz ki zamirler şimdiye kadar bahsedilen diğer nedenlere göre daha az sorun teşkil etmektedir.

Azerbaycan Türkçesinde Türkiye Türkçesindeki dönürlülük zamiri olan *kendi* kelimesi yerine *öz* kelimesi kullanılmaktadır. Ancak kaynak dilin gramer kurallarına yeterince hâkim olunmadığı zaman yalancı eş değer tuzağına düşülebilir. *Öz* kelimesinin Türkiye

Türkçesindeki anlamı *kendi*, *kendisi* anlamı vardır. Fakat bu anlamıyla işlevsel olarak karşımıza sıklıkla çıkmaz. Ve *öz* kelimesi geçen her yerde *kendi* kelimesini kullanılmamıştır. Çünkü aşağıda belirtilen örnekte de görüleceği üzere *kendi* kelimesinin kullanılması gereksiz sözcük kullanımına yol açacaktır.

Soltan İbrahim bu şəkli götürüb bayıra çıxdı, gəldi **öz** otağına, qapını açıb yıxıldı taxtın üstünə, başladı ağlamağa. (Soltan İbrahim)

“Sultan İbrahim bu resmi görünce dışarı çıkıp odasına gelmiş. Kapıyı açıp tahtın üzerine yıkılıp ağlamaya başlamış.”

1.1.23. Zarfların Aktarımı Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç.

Fiilleri, sıfatları veya zarfları; yer, zaman, hâl, miktar ve soru bakımından tamamlayan kelime türleridir. Kullanımları bakımından zaman, yer ve yön, tarz, miktar ve soru zarfları olmak üzere 5'e ayrılır.

- **Zaman Zarfları**

Fiillerin anlamını zaman bakımından etkileyen, iş, hâl ve hareketin ne zaman yapıldığını bildirir. Bu tür zarflara nə vaxt, haçan “ne zaman”, nə vaxtdan, nə vaxta gədər sorularından birine cevap verir. Bu zarflara örnek olarak Azərbaycan Türkçesinde indi “şimdi”, həmişə “her zaman”, bayağ “az önce”, hələ “hâlâ, henüz”, sonra, tez, gec, “erken”, seher “sabah”, axşam “akşam”.

- **Yer ve Yön Zarfları**

Hareketin meydana geldiği yeri veya yönü ifade eder. Bu zarfların sayısı çok değildir. Yer-yön zarflarına hara, harada, hara gədər sorularından biri cevap verir. içəri, irəli “ileri”, geri, dışarı, yuxarı, aşağı/aşağa, bəri “beri”, bura “bura”, gabax “ön”, sağa-sola, yuxarı-aşağı, ora-bura “orası burası” vs.

- **Miktar Zarfları**

Hareketin miktarını, ölçüsünü vb. ifade eder. Sayıları fazla değildir. Nə gədər sorusuna cevap verir. az, çox, daha, xeyli “epey, oldukça”, tamam, doyunca “doyana kadar”, həddən artıq “son derece çok”, gader “öylesine”, uzun “uzun” örnekleri verilebilir.

- **Soru Zarfları**

Soru bakımından fiillerin anlamını tamamlayan zarflardır. Soru zarflarına örnek olarak *necə* “nasıl, nice”, *neçənci*, *hansı*, *kaçan* “ne zaman”, *neçə* “ne kadar”, *hara* “nere”, *niyə*, *nə üçün*, *kim üçün*, *nə səbəbə*, *kimdən ötrü*, *nə gədər*, *nə sayaq* “nasıl, ne şekilde”, *nə zaman*, *nə vaxt* “ne zaman” verilebilir. Bu örnekler Azərbaycan Türkçesinde en sık kullanılan zarflardır.

AT masallarında sıklıkla karşılaşılan zarflar, hedef lehçeye uygun olacak şekilde aktarılmıştır. Aşağıda verilen örnekte *düz* kelimesi AT’de “Doğruca, sağa sola sapmadan, dümdüz.” şeklindeyken TT’de daha farklı anlamdadır. Ve aktarırken AT’deki şekliyle aktarılmamıştır. TT’de ise daha çok “eğik ve dik olmayan, girinti çıkıntı olmayan” anlamlarında kullanılır. Bu yüzden hedef lehçeye göre aktardığımızda kelimeyi *doğrudan* şeklinde aktarılması daha doğru olacaktır.

Tufan dev ondan ayrılıb **düz** Qəmər xanımın yanına gəldi, əhvalatı ona söylədi, dedi: (Tapdıq)

“Dev Tufan ondan ayrılıp **doğrudan** Kamer Hanım’ın yanına gelmiş, durumları ona söyleyip demiş:”

AT masallarında sıklıkla karşımıza çıkan *onda* zarfının TT’deki karşılığı “1. Şimdi değil, o zaman, o vakit. 2. Öyle ise, o hâlde” şekillerindedir. Böyle bir kelime TT’de bu anlamlarda karşımıza çıkmaz. Daha çok “o” zamirinin veya sıfatının ekleşmiş hâliyle kullanılmaktadır. Bu yüzden AT’deki anlamı zaman ifadesi taşıması gerektiği için *o zaman* olarak aktarılmıştır.

Onda sən mənim olacaqsan, mən də sənin. (Tapdıq)

“**O zaman** sen benim olacaksın, ben de senin.”

Aşağıdaki örnekte *ölmək* fiili “üncə” ekini yani zarf-fiil ekini almıştır. TT’ye aktarırken zarf-fiil ekini almış şeyliyle aktarılmamıştır. Bu yüzden aktarma güçlüğüne yol

açmamak için TT'de kastedilen anlamını yani “sonsuzca kadar, ölene kadar kul olmak” olduğu için *-e kadar* sözcüğü ile aktarılmıştır.

Ay Tapdıq, amandı o quşu burax, **ölüncə** sənə qul olaram. (Tapdıq)

“*Ey Tapdıq, yalvarıyorum o kuşu bırak, ölene **kadar** sana kul olurum.*”

Bütün zarfı AT'de “1. zam. Herkes. 2. s. kon. Kararlı, değişmez, sağlam. 3. Bir bütün hâlinde, yekpare hâlde olan. 4. zar. Hep, tamamen. 5. zar. Baştan başa baştan ayağa kadar.” anlamlarındadır. Aşağıdaki örnekte de *hep, tamamen* anlamlarındadır. Ancak TT'ye aktarırken *bütün* zarfı kullanılmamıştır. Çünkü yere göğe ışık saçmak fiiliyle kullanıldığında *bütün* zarfını zaten karşılamaktadır. Bu yüzden TT'ye aktarırken bu zarf kullanılmamıştır.

Ana, sən **bütün** yerə-göyə ışık salırsan. (Tapdıq)

“*Anne, sen yere göğe ışık saçıyorsun.*”

AT'de bazı durumlarda TT'ye aktarma yaparken tam karşılığını bulması için kelime eksiklikleri tamamlanarak aktarılmıştır. Çünkü aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere TT'ye aktarırken “aradan biraz geçmişti” şeklinde aktarılması cümle düşüklüğüne yol açacağından hedef lehçede kastedilen anlamıyla aktarmak daha doğru olacaktır.

Aradan **bir az** geçmişti. (Cəlayi-vətən)

“*Aradan **biraz zaman** geçmişti.*”

AT'de sıkça kullanılan *elə ki* zarfının TT'deki karşılığı “elə: 1. O şekilde, o biçim, o tarzda. O derecede, o şekilde. 2. Ancak, sadece, yalnız anlamında. 3. kon. O tarafa, o yana, o semte. 4. Edat olarak ait olduğu kelimenin anlamını kesinleştirir, dakikleştirir. 5. **ki** edatıyla kullanıldığında: O zaman ki, nasıl ki, o zaman” anlamlarındadır. İlk bakışta *öyle ki* anlamını taşıdığını düşünülse de bu şekilde bir aktarım yanlış olacaktır. Bu yüzden *o zaman* zaman zarfıyla aktarılmıştır.

Elə ki bu sözü palazqulaq eşitdi, yoldaşlarına dedi ki, padşah belə iş eləyəcək. (Altı Yoldaş)

“O zaman bu sözü büyük kulak duymuş, arkadaşlarına padişah böyle iş yapacak demiş.”

1.1.24. İmlâ ve Noktalama Hatalarından Kaynaklanan Aktarma Güçlükleri

İmlâ, alfabeye ortaya çıkan bir meseledir. Bilinen en eski abecemiz olan ve çok değişik coğrafyalarda, farklı Türk lehçelerini konuşan kişilerce kullanılan Köktürk alfabesi, her yerde aynı (veya çok yakın) imlâ kuralları ile kullanılmıştır.⁸¹ Yani bu alfabeye yazan Türkler arasında bir imlâ birliği söz konusudur. Bunda en önemli etken, Türklerin Köktürk yazı dili ve abecesine kutsallık düşüncesi ile yaklaşımları olsa gerektir (Şükürlü, 2004: 910).

“Yazıma gösterilen özen ve dikkat, bir kişilik meselesi olduğu kadar dile gösterilen sevginin, saygının da bir işaretidir. Dilimizin yazımına göstereceğimiz saygı, kültürümüze ve kendimize saygıyı ifade eder. (Uludağ, 2002: 100)” Bu yüzden yazıda imlâ ve noktalama anlatılmak istenen doğru bir şekilde verilmesi açısından çok önemlidir. İmlâ ve noktalama açısından TT ile AT arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar bazen iki lehçe arasında aktarma yaparken çeşitli güçlükler yol açmıştır. Bu durum aktarma güçlükleri incelenirken şu başlıklar hâlinde incelenmiştir.

- **Büyük Harflerin Kullanımı:**

TT’de unvan isimleri kullanılırken büyük harfle yazılırken bu durum AT’de küçük harfle yazılmış olup bu da aktarma güçlüğüne yol açmaması açısından TT’ye aktarırken büyük harfle yazılmıştır.

Aşağıdaki örnekte de görüldüğü gibi “Hanım” kelimesi TT’de bir unvan ismidir. Özel isimlerden önce ve sonra büyük harfle yazılması gerekir. Bu yüzden biz de TT’ye aktarma yaparken “Hanım” kelimesini büyük harfle aktarılmıştır.

⁸¹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Talat Tekin, Orhon Yazıtları, Simurg Yayınları, İstanbul 1995.

Qəmər **xanım** da bir Qəmər **xanım** idi ki, gün kimi işıq salırdı, ay kimi parıldayırdı. (Şəms Qəmər)

“Kamer **Hanım** da öyle bir Kamer **Hanım**muş ki güneş gibi ışık saçıyormuş, ay gibi parlıyormuş.”

- **Noktalama İşaretlerinin Kullanımı**

Noktalama işaretlerinin doğru kullanımını Tuncer Gülensoy (2000: 349) şu şekilde ifade etmektedir: “Noktalama işaretleri, her meslek erbabı için önemlidir. Mesela, bir hukukçu yanlış yere koyduğu bir virgül yüzünden müvekkilini idama götürebilir. Bir mühendis, yanlış yere koyduğu bir nokta yüzünden bir binânın yıkılmasına sebep olabilir. Bir yazar, yanlış yere koyduğu bir virgül yüzünden meramını yanlış aksettirebilir.” Bu yüzden noktalama işaretlerinin kullanımında nereye nasıl konulacağı çok dikkat edilmesi gereken bir husustur. Aşağıdaki aktarma örneklerinde de görüleceği üzere zarf-fiillerden ve şart kipinden sonra virgül kullanılmasıdır. Bu tip hatada, kaynak metnin etkisi söz konusudur.

AT'den alınmış örnek cümlede *itələyib* kelimesinden sonra virgül kullanılmıştır. Ancak TT'ye aktarırken zarf-fiil eklerinden sonra virgül getirilemeyeceğinden virgül TT'de virgül kullanılmamıştır.

Qəhrəman nökərləri **itələyib**, bir təkən vurub, bayaqdan daşı götürüb atdı.
(Qəhrəman)

“Kahraman hizmetçileri **itekleyip** onlara bir tekme atıp hemen taşı alıp kaldırıp atmış.”

Yine aşağıdaki örnekte *gelmek* fiili zarf-fiil ekini aldıktan sonra virgül kullanılmıştır. Hedef lehçeye aktarırken virgül kullanmadan aktarılmıştır.

Yatmaq məqamı gələndə, Rövşən qılıncı sivirib araya qoydu, sonra yığılıb yatdı.
(Şəms Qəmər)

“Yatma zamanı geldiğinde Ruşen kılıcı keskinleştirip araya koymuş sonra da yığılıp yatmış.”

TT'de şart ekinden sonra virgöl konmaz. Ama AT'den aldığımız aşağıdaki cümlede *bilmek* fiilinden sonra virgöl kullanılmıştır. Hataya yol açmamak için TT'ye aktarma yapılırken virgöl kullanılmamıştır.

Xan **bilsə**, dərimi dabanımdan çıxardar. (Qəhrəman)

*“Hükümdar **bilse** derimi yüzer.”*

AT masallarından aldığımız aşağıdaki örnekte *eləmək* fiilinden sonra şart eki gelmiştir. Ancak bu ekten sonra hedef lehçeye aktarırken AT'deki gibi virgöl kullanılmamıştır.

Bunları bir-bir oyadaq, hansı o birisinə çox yaxınlıq eləsə, onun üçün əldən getsə, onda bilərik ki, o birisi gözəldir. (Şəms Qəmər)

“Bunları gəflet uykusundan uyandırılım, hangisi öbürünə çox yaxınlıq edersə onun için âşık olursa oradan anlarız ki diğeri daha güzeldir.”

Aşağıdaki örnekte ise tırnak içerisindeki cümleden sonra sonuna nokta kullanılmamıştır. Ayrıca bir diğer durum da Azerbaycan Türkçesi'nden alınmış örnek kelimedeki iki noktadan sonra ve tırnak işaretinden sonra gelen kelimenin ilk harfin büyük harfle başlamamıştır. TT'ye aktarırken aktarma güçlüğüne yol açmaması için tırnak içerisindeki cümle sonunda nokta kullanılmıştır. Yine TT'ye aktarırken iki noktadan sonra büyük harfle başlanmıştır.

Öz-özünə dedi: “**nə** olaydı, bəni-adəm olub, bu oğlana gedəydim” (Şəms Qəmər)

“Kendi kendine demiş: “Ne olurdu insan olsaydım da bu oğlana gitseydim.”

Yine aşağıdaki örnekte AT'den alınan örnekte soru anlamı taşımadığı hâlde soru işareti konmuştur. TT'ye aktarırken aktarma güçlüğü olmaması için soru işareti kullanılmamıştır.

Ərindən xəbər aldı ki, bu nə işdi? (Nuşaranın Nağılı)

“Kocasına bu nasıl işdir diye sormuş.”

TT'de “mi” soru eki her zaman ayrı yazılmaktadır. Ancak AT masallarından aldığımız örnekte “mi” soru eki bitişik yazılmıştır. Aktarma hatası olmaması için TT'ye aktarırken “mi” soru eki ayrı yazılmıştır.

Bir neçə qədər irəli getdi ki, baxa görə adam-zad varmı? (Qəhrəman)

“Birkaç adım iləri gitmiş, insan var mı diye bakmış.”

İKİNCİ BÖLÜM

MASALLARIN AKTARIMI

2.1. Kahraman

Bir hükümdarın Kahraman adında bir hizmetçisi olduğu rivayet edilirmiş. Kahraman oldukça becerikli ve kuvvetli bir oğlanmış.

Hükümdar da Kahramanı çok severmiş. Hükümdarın avlusunda iki büyük değirmen taşı varmış. Hükümdar tahta çıkıp şu değirmen taşlarını avludan kaldırıp bir tarafa atsınlar diye cariyelerine emretmiş. Cariyeler değirmen taşına güçlü bir şekilde sarılsalar da değirmen taşını yerinden oynatamamışlar.

Hükümdar yukarıdan kızı Peri Hanım ile bakıyormuş. O zaman Kahraman gittiğinde kırk kişinin değirmen taşını yerinden oynatamadığını görmüş. Kahraman cariyeleri itekleyip bir tekme atıp hemen taşı eline alıp kaldırıp atmış. Hükümdar bu yiğitliği Kahramanda görünce sevinmiş. Hemen Tus pehlivanının elbisesi Kahraman'a verilsin diye emir vermiş. Fakat Kahraman elbiseyi almamış. Çünkü gönlünden yiğitlik geçmiyormuş. Babası onu sakın gönlünden yüksek makam ve mevki iddiası geçmesin diye uyarmıştı.

Kahraman babasının vasiyetini aklında tutmuştu. Bu yüzden, Kahraman hükümdara hizmetçi olmuş, fakat yiğit olmamış. Bunlar burada kalsın. Haberi sana hükümdarın kızı Peri Hanım'dan vereyim. Peri Hanım Kahraman'ın hasretini çekiyormuş fakat Kahraman'a hiç rastlamıyormuş.

Bir gün hükümdar Kahramanı çağırtp demiş:

- Kızımın bahçesine git ve bana elma getir. Kahraman başını eğerek elmaları toplamak için hükümdarın emrinden çıkıp bağa gitmiş. Burada bir ucu bahçede, diğer ucu sarayda olan büyük bir havuz olduğunu görmüş.

Kahraman soyunup havuza girmiş. Onun göğsünün birinde bir ben, bu benden iki tüy uzanmış ve bu tüy topuğuna kadar uzanıyormuş.

Kahraman yüzmüş bu sırada hükümdarın kızı saçlarını göğsüne kadar salıp salına salına, cilve ve işveyle yüzmek için havuza geliyormuş.

Peri Hanım, havuzda bir oğlanın yüzdüğünü görmüş. Oğlanı çağırmak istemiş sonra kendisini gizleyip, birkaç adım ileri gidip dikkatli bir şekilde baktığında banyo yapan kişinin hükümdarın hizmetçisi Kahraman olduğunu görmüş. Peri Hanımın da istediği buymuş. Kendisini havluya sarıverip büyük havuzun üzerine çıkmış. Kahraman, Peri Hanımı gördüğü an utandığı için başını suya sokmuş ve gözden kaybolmuş. Peri Hanım demiş:

- Ey Kahraman, babamın üzerine yemin ederim ki seninle işim yoktur, çık sudan.

Kahraman başını kaldırıp demiş:

- İn oradan, elbisemi giyineyim, sonra geleyim.

Peri Hanım havuzun üstünden inip ağacın altına geçmiş ve razı olmuş. Kahramanı gözleyedursun. Kahraman, havuzdan çıkıp elbiselerini giyip Peri Hanım'ın karşısına çıkmış.

Peri Hanım ilk önce niçin izinsiz bahçeye giriyorsun diye Kahraman'ı korkutmuş. Kahraman da niçin orada olduğunu açıklamış, işte baban göndermiş. Peri Hanım demiş:

- Kahraman, Allah'tan gizlemiyorum ki senden niçin gizleyeyim? Ben sana âşık oldum.

Kahraman bu lafı Peri Hanım'dan duyduğu an, utanıp başını aşağı indirmiş.

- Ey zalim, padişahın bütün çocukları benim hasretimi çekiyor, niçin dinlemiyorsun?

Kahraman demiş:

- Hükümdarım, onlar padişahın çocuklarıdır. Fakat ben halk çocuğuyum. Hükümdar durumu bilse, derimi yüzer.

Peri Hanıma konuşma zor gelmişti, elini uzatıp Kahraman'ın bileğinden tutup kendine doğru çekmiş. Kahraman da kendini gizleyememiş. Kızdaki güzelliği görüp hayran olmuş. Kucaklaşıp öpüşmüşler.

Her iki âşık söz vermişler. Onlar birbirine söz verirken Kahraman'ın aklına birden hükümdarın onu elma için bağa gönderdiği gelince hemen ayağa kalkıp Peri Hanım'dan ayrıldıktan sonra bir sepet elma toplamış. İki âşık gece görüşmek üzere birbirlerine söz vermişler.

Kahraman elma sepetini alıp durmadan hükümdarın yanına gelmiş. Hükümdar niçin böyle geç kaldın diye sormuş.

Kahraman demiş:

- Hükümdarım, kurbanın olayım, çarığının altı çıkmıştı, onu yamıyordum.

Kahraman'a bir çift elbise, bir çift yeni çarık versinler diye hükümdar emir vermiş.

Hizmetçiler Kahraman'ı götürüp üstünü başını yenilemişler. Yeri gelmişken size hükümdarın vezirinden bahsedeyim.

Vezir, hükümdarın Kahraman'a çok hizmet ettiğini görmüş. Hükümdarın yanına gelip söylemiş:

- Hükümdarım sağ olsun, bu gece kötü bir rüya gördüm.

Hükümdar demiş:

- Söyle bakalım, nasıl bir rüyadır?

Vezir demiş:

- Bu gece rüyamda hizmetçin Kahraman'ın kiraz bahçesine girip kirazların hepsini yok ettiğini gördüm.

Han bu söze çok üzülmüş, vezir gittikten sonra falcıyı çağırıp demiş:

- Falcı, falıma bak, geleceğimden bir haber ver.

Falcı üç defa falına bakıp demiş:

- Hükümdarım, öfkelenmeyin, izin verin, söyleyeyim.

Hükümdar çok sabırsız bir şekilde söylemiş:

- Söyle görelim, eğer doğru söylemezsen, boynunu vurduracağım.

Falcı söylemiş:

- Hükümdar sağ olsun, sana hiçbir kimseden zarar gelmeyecek ama göğsü tüylü bir kişi var, o insandan kendini koru.

Hükümdar falcıdan bu sözü duyduğu an, düşünmeye başlamış. Falcıdan haber almış:

- Bu göğsü tüylü oğlan kimdir?

Falcı söylememiş de söylememiş. Sonunda hükümdar öfkelenip falcıyı kovmuş. O gece sabaha kadar uyumayıp çok karışık rüyalar görmüş. Sabah hemen kalkıp falcıyı çağirtirmiş ama falcı korkusundan çıkmamış. Hükümdar bu endişe içerisinde kaladursun sana Kahramandan haber vereyim.

Kahraman ile hükümdarın kızı Peri Hanım her gün görüşüp sevişirlermiş. Bir gün Kahraman ile Peri Hanım kucaklaşıp sarmaşık gibi birbirine sarılıp bahçede uzanmışlardı. Öpüşmelerinin sesinden daldaki bülbüller sesini gizleyip onları seyredelermiş. İki âşık ve maşuku bu çayırılıkta bırakalım ve görelim hükümdarın veziri ne olmuş.

Hükümdarın veziri aynı gün Kahraman'ın hizmetçilerin arasında olmadığını görmüş ve şüphelenmiş. Vezir; Allah, Muhammed deyip hükümdarın kızı Peri Hanım'ın bahçesine doğru gelmiş. Bahçeyi geziyormuş, yavaş yavaş vişne ağacının altına doğru geldiğinde hükümdarın kızı Peri Hanım, başını Kahraman'ın dizinin üzerine koymuş, üzgün üzgün şarkı söylüyormuş. Kahraman da yatar haldeymiş. Vezir bu fevkalade⁸² durumu gördüğü an, gözleri büyüyüp az kalsın gözleri yuvalarından çıkacak gibi olmuş. Olanları gizleyemeyip, hemen bahçeden çıkıp hükümdarın sarayına koşturmuş.

⁸² 1. İhtişam, haşmet, debdebe, büyük şenlik. // Bazen alay ifadesi olarak söylenir. 2. mec. Büyük işler, çok güzel yapılmış iş. 3. mec. Bir işin yapılması gereken şeylerin toplamı. 4. mec. Hile, oyun. Belirtilen cümlede alay anlamında kullanılmıştır.

Hükümdar, vezirin nefes nefese, tökezleye tökezleye hükümdara doğru geldiğini görmüş.

Hükümdar vezirden haber almış:

- Ne oldu böyle, tökezleyerek geliyorsun? Söyle bakalım.

Vezirin nefesi tamamen kesilmişti, merdivenin üzerine oturmuş, nefesini bir parça düzeltip söylemiş:

- Hükümdarım, öfkelenmenizden korkuyorum.

Hükümdar söylemiş:

- Söyle görelim, öfkem tutmaz.

Vezir söylemiş:

- Zor bir gündü, gelin bana sormayın.

Hükümdar öfkelenmiş, vezirin boğazından tutup dizinin altına almış, boğarak demiş:

- Sana söylüyorum, eğer söylemezsen boğazını keseceğim.

Vezir bir an hükümdarın elinden kurtulup söylemiş:

- Hükümdarım sağ olsun, şimdi şöyledir ki, dinle ve haberin olsun! Senin kızın Peri Hanım'ı hizmetçin Kahraman ile bahçede sarmaş dolaş yattıklarını gözümle gördüm.

Hükümdar öfkelenerek söylemiş:

- Benimde kızım da öyle bir cüret olamaz ki, hizmetçimle sevişsin.

Vezir yere yapışıp yemin ederek canının bağışlanmasını dileyerek kendi gözlerimle gördüm demiş.

Hükümdar vezirin kendisini sakatlayacağını görünce demiş:

- Şimdi öyleyse gidelim, gidelim. Ta gözlerimle görmezsem, inanmam.

Hükümdarla vezir el ele verip yürüyerek yalın ayak, baş açık bahçeye doğru gitmişler.

Hükümdar bahçeye girip reyhanlık tarafına doğru gitmiş ve kızı Peri Hanımla

hizmetçisinin reyhanlıkta uzanmış ve neşe içerisinde olduklarını görmüş.

Hükümdar bunları gördüğü an sesini yükseltmek, bağırarak istemiş, reyhanlığa gireyim, hizmetçi Kahramanı öldüreyim demiş fakat hükümdarı vezir bırakmamış. Her ikisi çıkıp gitmişler.

Hükümdar gecedan sabaha kadar uyumayıp düşünmüş. Sabah veziri çağırıp söylemiş:

- Vezir, bir tedbir bul! Yoksa herkese karşı rezil, rüsva olacağım.

Vezir demiş:

- Hükümdarım sağ olsun, tedbir dediğinizde tedbir şudur ki, Kahraman'da olan güç senin hiçbir pehlivanında yoktur.

Hükümdar demiş:

Vezir demiş:

- Nasıl yani yoktur? Ben bir hizmetçinin elinde adımın lekelemeyeceğim ki.

- Hükümdarım sağ olsun, şimdi gel sen üç büyük değirmen taşını kalın bir meşenin başına bağla. Kahraman bu üç değirmen taşını eliyle alıp üç defa havaya atıp tekrar tutsun. Zaten taş yere indiğinde başına düşüp ölecek, yok ölmez de sağ kalırsa, biz başka bir tedbir buluruz. Yok eğer başka bir tedbir de bulunmazsa orada emir verip boynunu vurdurabilirsin.

Hükümdar razı olup vezire demiş:

- Eğer bu söylediğin gerçekleşirse kızım Peri Hanım'ı sana vereceğim, yok gerçekleşmezse senin boynunu vurduracağım.

Sabah hükümdar emir verip üç değirmen taşını bir meşe ağacının başına bağlatmış, bir taraftan da Kahraman'ı çağırarak demiş:

- Eğer bu değirmen taşlarını bir elinle havaya kaldırıp üç kere havaya atıp tutarsan kızımı sana vereceğim. Yok tutamazsan işte burada boynunu vurduracağım.

Kahraman kabul edip iki ellerini toprağa sürtmüş, bir nara atıp değirmen taşlarına

yapışmış ve taşı havaya kaldırıp üç kere atıp tutmuş. Sonra taşı yere koymuş, bir fiske de vurup taşla oynamış. Hükümdar bunu gördüğü anda, cellatı çağırıp hükümdarın önünde edepsizlik yaptığına göre Kahraman'ın boynunu vursunlar diye emir vermiş. Cellatlar ne kadar uğraşılsa da korkularından Kahraman'ın yanına varamamışlar. Sonra hükümdarın öfkesi geçince çıkıp gitmiş. Kahraman da kalkıp Peri Hanım'ın yanına gitmiş.

Hükümdar veziri çağırıp demiş:

- Vezir buna tedbir.

Vezir demiş:

- Kahramanı Nil nehrine gönder ve oradan kırmızı balık getirsin belki yollarda bellerde giderken ölüp kalır.

Hükümdar kabul edip, Kahraman'ı çağırıp demiş:

- Nil nehrine git ve bana Nil nehrinden kırmızı balık getir.

Kahraman kabul edip balık ağını almış, kılıç istemiş, hükümdar Kahraman'a ne lazımsa vermiş. Kahraman atına binip yola koyulmuş.

Kahraman günlerce gecelerce yol gidip nehrin kenarına hemen varmış. Ağı atmış, birinci ağında hiçbir şey çıkmamış, bir daha ağ atmak istemiş, bu defa nehirden bir hayvan çıkmış. Onun dört ayağı, iki kolu, alnının ortasında bir gözü, iki tane de büyük boynuzları varmış.

Kahraman bu hayvanı görünce demiş:

- Allah benimkini besleyip büyütmüş. Bu, ata benzeyen bir şeymiş, alıp saklayayım. Ama bu görülmemiş hayvan elini uzatıp Kahraman'ı suya çekmek istemiş. Kahraman ip atıp onun boynuzuna ipi geçirtmiş ve onu çekmeye başlamış.

Kahraman, bu hayvanın bunu kendi tarafına çekeceğini görmüş ve deve gibi dizlerini yere vurup bir nara atmış, hayvanı çekip sudan çıkartmış.

Hayvan sudan çıkıp kuzu gibi Kahraman'ın önünde durmuş. Sonra Kahraman ağ atıp kırmızı bir balık tutmuş.

Kahraman iki gün iki gece burada kalıp hemen hayvanı kendisine alıştırmış ve buna Altıayak adını koymuş. Atına binip kırmızı balığı da alıp hükümdarın toprağına doğru yola koyulmuş. Hükümdara Kahraman geliyor diye haber gelmiş ve hükümdar çıktığında Kahraman' ın geldiğini ve altında bir at ki atın altı ayağının, alnında bir gözünün, iki tane de geyik boynuzuna benzeyen boynuzunun olduğunu görmüş. Hükümdarın da gülmekten göbeğı çatlamış. Kahraman Altıayak atını doğrudan hükümdarın misafir avlusuna sürmüş. Hükümdar korkusundan konuşmamış. Kahraman kırmızı balığı hükümdara verip Altıayak atından inmiş.

Hükümdar, bu nasıl attır diye sormuş.

Kahraman demiş:

- Bir yıllık yolu bir ayda gidiyor, inanmayan binsin.

Hiç kimse korkusundan Altıayak'a yaklaşmamış. Hükümdar söylemiş:

- Allah rızası için bu atı buradan geri götürün.

Kahraman Altıayak atını ahıra götürüp doğrudan Peri Hanım'ın yanına gelmiş; onunla görüşüp öpüştü. Peri Hanım bu kadar zamandır neredeydin diye sormuş. Kahraman başına gelenleri Peri Hanım'a anlatmış. İki âşık burada kalsın. Hükümdardan dinle. Hükümdar kendini kaybetmiş, ne yapacağını bilmiyormuş, vezire demiş:

- Allah evini yıksın, sen Kahraman' ı niye gönderdin; gitti gelmez ama geldiğinde de altı ayaklı, tek gözlü atla gelmiş. Vezir, eğer bir çâre bulamazsan onun yerine seni darağacına astıracağım.

Vezirin korkudan karnına sancı girmiş, iki gün zaman istemiş. Hükümdar razı olup vezire iki gün süre vermiş. Vezir düşünmüş. İki gün bitmiş. Vezir, Kahraman' ı ortadan kaldırmak için çalışıp çabalamış. Fakat hiçbir yol bulamamış. Sonra kalkıp hükümdarın yanına gelmiş. Hükümdar vezirin geldiğini görmüş ve sormuş:

- Vezir, nasıl bir yol buldun?

Vezir demiş:

- Gel sen bir aylığına Peri Hanım' ı kardeşingile gönder. Kahraman'a da Peri

Hanım'ı devler götürmüş, Peri Hanım'ın arkasından gitmelisin deriz. Bırak bu sözden sonra gitsin, kim bilecek hangi derede batıp kalacak.

Hükümdar vezirin bu tedbirini beğenmiş. Aynı gün kızı için hazırlık yapmış ve kardeşine de bir mektup yazmış. Kâğıdı güvenilir bir kişiye verip gece vakti orduyu toplayıp Peri Hanım'ı kardeşinin yanına göndermiş.

Kahraman her sabah Peri Hanım'a bir turunç bir de elma toplayıp götürmüş. O gecenin sabahı da bir turunç bir de elma alıp Peri Hanım'a götürmüş. Peri Hanım ne geziyor? Kahraman kör pişman geri dönmüş. Bir taraftan da vezir çılgık atmış ve hükümdarın kızı Peri Hanım'ı beyaz dev alıp kaçırmış. Hükümdar Kahraman'ı çağırıp demiş:

- Kızımı bu akşam beyaz dev götürmüş eğer Peri Hanım'ı beyaz devlerin elinden kurtarırsan kızımı sana veririm.

- Kahraman, Peri Hanım'ı ak devlerin götürdüğünü ve önceden Altıayak atının yanına geldiğini duymuş. Atını eyerleyip binmiş. Gitmek için yola koyulmuş. Kahraman bazen gökyüzünde bazen yeryüzünde hareket ediyormuş. Kahraman atını serin bir yere çektiğinde burada bir gencin oturup ağladığını görmüş. Kahraman sormuş:

- Delikanlı adın nedir, ne yapıyorsun, niçin ağlıyorsun?

Delikanlı demiş:

- Adım İbrahimdir, Rum şehrindenim.

Kahraman demiş:

- Delikanlı, peki burada ne yapıyorsun?

İbrahim demiş:

- Ben Rum Padişahının kızına âşık oldum ama Rum Padişahı kızını bana vermeyip onu kardeşinin oğluya nişanlamış. Benim de gücüm yetmiyor ki kızı alayım.

Kahraman demiş:

- İbrahim, benim de sevgilimi beyaz dev alıp kaçırmış, ben de sevgilimi getirmeye gidiyorum. Şimdi şöyle yapalım önce senin sevgilini alıp sana vereyim, sonra da kendi

sevgilimin ardından giderim üzülme.

İbrahim demiş:

- Hey Kahraman, söylemesi ayıp sevgilin kimin kızıdır?

Kahraman demiş:

- Hükümdarın kızı Peri Hanımdır.

Kahraman son sözünü söyleyip geri çekilmiş, atına binip gitmek istemiş. İbrahim demiş:

- Delikanlı, senin nişanlın Peri Hanım'ı beyaz dev götürmemiş.

Kahraman demiş:

- Benim nişanlımı beyaz devin götürmediğini sen nerden biliyorsun?

İbrahim demiş:

- Peri Hanım'ı bundan birkaç gün önce orduyla amcasının iline göndermişler.

Kahraman bunu duyunca aklı başından gitmiş, gözleri büyüyüp demiş:

- İbrahim sen nerede gördün?

İbrahim demiş:

- Bir yıldır burada oturmuş senin yolunu gözlüyorum. Bundan üç gün önce Peri Hanım'ı hükümdarın veziri orduyla buradan gönderdiğinde kendi gözümle gördüm.

Kahraman demiş:

- Şimdi şöyle yapalım, benimle Melik Hanım kardeşinin şehrine gidelim, ben onlara bilek gücümü göstereyim, güç belâ sevgilimi alayım sonra da Rum şehrine gideriz, seni de sevgilini alıp sana geri getireyim.

İbrahim Kahraman'ın dediklerine razı olup onun fikirlerini kabul etmiş. Kahraman, Altıyak tepegöz atını sürüp İbrahim'i de ardına almış.

Kahraman'ın atı suda balık gibi yüzüp gökte kuş gibi uçuyormuş. Bir aylık yolu iki günde gelip Rum şehrine ulaşmışlar.

İbrahim demiş:

- Kahraman, gel biz şehre girmeyelim. Nerede olsa Peri Hanım buradan geçecek.

Kahraman, bakmış ki İbrahim mantıklı konuşuyor o zaman İbrahim'in dediklerine razı olmuş. Atını şehirden biraz uzağa alıp saklamış. Tam üç gün Peri Hanım'ın yolunu gözlemişler. Üç gün geçtikten sonra Peri Hanım'ın ordusunun tamamı gelmiş. Kahraman atına binip kılıcını çekip ordunun önünü kesmiş.

Kahraman ordunun ardınca gidip öyle bir nara atmış ki, ordu korkup biraz geri çekilmiş. Peri Hanım gelen kişinin Kahraman olduğunu görmüş. Kahraman'ı gördüğü an, sevincinden ne yapacağını bilememiş. Atından inip Kahraman'ın yanına gelmek istemiş. Fakat yine kendini gizlemiş. Kahraman kılıcını çekip ordunun üstüne inmiş. Kahraman birini öldürdüyse Altıayak ise dördünü öldürüp yere döküyormuş. Kahraman, Peri Hanım'ı oradan çıkarıp İbrahim'e saklaması için vermiş. Bir taraftan elçi, hükümdarın verdiği kâğıdı Peri Hanım'ın amcasına ulaştırmış. Peri Hanım'ın amcası kâğıdı okuyup olanlardan haberdar olmuş. Kahramanın üzerine ordu göndermiş. Kahraman gelen orduyu yok etmiş. Sonra şehre gitmek üzere yola koyulmuş. Peri Hanım'ın amcasını öldürüp başını kesip torbanın içine koymuş. Kahraman Peri Hanım'ı, İbrahim'i Rum şehrine götürüp gelmiş. Padişaha İbrahim'in nişanlısını bir gün vermелisin diye bir kâğıt yazmış. Eğer vermezsen tahtımı, tacını başına geçirip yerle bir edeceğim. Kâğıdı İbrahim'e vermiş ve demiş:

Götür padişaha ver hemen cevabını getir.

Kendisi de şehre girmiş, Altıayak önüne kim çıkarsa parçalıyormuş.

Padişaha şehre bir adamın geldiği ve bir atının olduğu atının altı ayağı, bir gözü, iki boynuzu olduğu ve kim önüne çıksa parça parça ettiği haberi gelmiş. Bir taraftan da İbrahim kâğıdı padişaha götürüp vermiş. Padişah kâğıdı okuyunca çıldırmış. Ne kadar ordu varsa Kahramanla savaşa çıksın diye emir vermiş. İbrahim'i de yakalayıp zindana atmışlar.

Sonra İbrahim için güzel bir düğün yapmış.

Kahraman İbrahim'i beklemiş gelmediğini görmüş ama İbrahim'in karşısına derya

kadar ordu çıkmış. Kahraman kendini derya kadar askerın önüne atmış. Bir eliyle Peri Hanım'ı gizleyip diğeri eliyle kılıç çalıyormuş. Altıyık da gâh buynuzuyla gâh eliyle orduyu yok edip yere sermiş. Su gibi kan akıyormuş. Sonra ordunun kalanı da dayanamayıp kaçmış. Kahraman şehre doğru yola koyulmuş. Padişahı öldürüp İbrahim'in sevgilisini İbrahim'e vermiş. İbrahim'i buraya padişah yapıp şeriat adetlerine göre onunla kardeşlik şartlarını belirlemiş.

Sonra İbrahim için güzel bir düğün yapmış.

Kahraman atına binip Peri Hanım'ı hükümdarın topraklarına götürmüş. Hükümdarın veziri avluda oturmuştu. Kahraman da atını sürüp avluda attan inmiş.

Vezirle hükümdar Kahraman'ı gördüğü an sancıya tutulmuşlar.

Kahraman torbasından hükümdarın kardeşinin başını çıkartıp top gibi ortaya atmış. Hükümdar öz kardeşinin başını gördüğü an hayretten dona kalmış.

Vezir kaçmak istemiş. Kahraman, vezirin ense köküne yapışıp hükümdarla veziri kafa kafaya vurup cehenneme göndermiş. Hükümdarın ne kadar adamı varsa öldürüp yere sermiş.

Kırk gün kırk gece Peri Hanımla düğün yapıp muratlarına ermişler.

2.2. Celayi Vatan

Bir varmış bir yokmuş, Allah'tan başka hiç kimse yokmuş. Bir şehirde bir adamla bir kadın varmış. Bunlar hayatlarını yoksullukla geçirirlermiş. Bir gün adam karısına demiş:

- Ben para kazanmaya gidiyorum geri döndüm döndüm eğer geri dönmezsem ölürsem bu zavallı atımı çocuğum olduğunda ona verirsin ve gelip benim kanımı alır.

Bu sözleri söyleyip adam yola koyulmuş. Az gitmiş, uz gitmiş, bir ormana varmış. Hava yavaş yavaş kararıyormuş. Adam şaşırıp kalmış ve kendi kendine demiş:

- Allahım, şimdi ben ne yapayım, başıma nerenin külünü dökeyim. Gecenin bu vaktinde kurt kuş beni yese kim yardımına koşacak! Ben rahatça evimde oturmak varken neden kalkıp çöllere düştüm?

Adam oraya buraya bakmış ve uzaktan bir ışığın geldiğini görmüş. Yine kendi kendine demiş:

- İyi oldu, bu geceyi orada geçireyim, sabah başıma ne gelecek göreyim.

- Işığa doğru gitmek için yönelmiş. Gitmiş, gitmiş ışığın geldiği yere vardığında bir mağaranın olduğunu ve içinde ışığın yandığını görmüş. Ama hiç kimse yokmuş, burada sadece kerpiç evler varmış. Evler öyle bir süslenmişti ki insanlar burası kesin cennettir diyormuş. Tek tek evleri gezmiş. Sonuncu kapıyı açmış, hayret bir de ne görsün (vay canına) burada bir devin yattığını ve bu dev o kadar ihtiyarmış ki yerinden kıpırdamıyormuş.

Dev sormuş:

- Hey evlat, nerelisin, burası neresidir, buraya gelen sağlam dönemez, şimdi gelme, sana her ne lazımsa al götür fakat hemen çık git devler gelip seni yemesin.

Adam demiş:

- Hayır ben bunların hepsini götürmeliyim yoksa buradan gitmeyeceğim. Ben devlerden korkan bir insan değilim.

Bunları söylemiş ve gök gürlemiş, hava kararmış, rüzgâr esmiş yer titremeye başlamış.

İhtiyar demiş:

- Sana adam gibi söyledim her ne gerekiyorsa al git yoksa devler gelip seni yer. Sen inanmadın, şimdi dinle. Şimdi devler gelecek. Seni parça parça edecekler. Çabuk ol, gel bu sandığa gir.

Adam hemen sandığa girip gizlenmiş. Devler içeri kavga dövüşle girmişler. Baş dev bağırılmış.

- Çabuk ol da görelim bu adam iyi yerden mi geliyor?

İhtiyar devin üzerine haykırmaya başlamışlar. İhtiyar dev öyle yalvarıp yakarmış ki evde kimse yokmuş, devler inanmamışlar. Evleri gezmeye başlamışlar. Bunlar adamı sandıktan çıkarıp parça parça etmişler. Size kimden haber vereyim, adamın karısından.

Adam gittikten üç dört gün sonra, kadının güzel bir oğlu olmuş. Adını Celayi Vatan koymuşlar. Birkaç yıl adamı beklemişler adamın gelmediğini görüp demişler:

- Şüphesiz adamı öldürdüler, çıkıp gelmedi.

Yas tutmuşlar, ağlamışlar sonra herkes kendi evine çekilip hayatlarına devam etmişler.

Yıllar geçmiş kadının oğlu yavaş yavaş büyüüp on sekiz yaşına gelmiş. Bir gün oğlan annesine sormuş:

- Anne, babamdan bana ne kaldı?

Annesi demiş:

- Yavrurum, babandan sana bir hançer bir de at kaldı. Baban giderken oğlum olursa bu hançeri alıp bu ata da binip benim intikamımı alsın demişti.

Oğlan giyininip hançeri beline bağlamış, atına binip annesine sormuş:

- Anacığım, babam hangi yoldan gitmişti?

Annesi oğluna babasının gittiği yolu göstermiş. Oğlan o yoldan gitmeye başlamış. Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş ve karşısına bir orman çıkmış. Geceymiş ve uzaktan bir ışığın geldiğini görmüş ve ışığa doğru gitmiş. Biraz gittikten sonra bir mağaraya gelmiş. Mağaranın kapısını açıp içeri girmiş. Birinci odanın boş olduğunu görmüş. İkinci odaya girmiş o da boşmuş. Üçüncü odaya girdiğinde ihtiyar bir devin oturduğunu görmüş. Dev bunu gördüğü an, yerinden sıçrayarak demiş:

- Oğlum, buraya şimdiye kadar hiçbir insanoğlu gelemedi, her kim geldiyse devler onu parça parça ettiler. Sen ki, gençsin, âcizsin. Şimdi devler gelmeden çık git buradan.

Dev bu sözleri söylediğinde çocuk parmaklarını kemirip kendi kendine demiş:

- Doğru, şüphesiz benim babamı da bunlar öldürdü.

Oğlan dışarı çıkıp bir yerde gizlenmiş. Bir de bakmış ki bir kavga-dövüş, bir rüzgâr, bir tufan ki Allah göstermesin. Celayi Vatan devlerin geldiğini görmüş. Hemen hançerini çıkartıp hazırda beklemiş. Devler gelmişler ve evde oturup yemeklerini yerken Celayi Vatan kapının ağzına gelmiş. Hançerini elinde tutup bağırmaya başlamış:

- İmdat, bırakma.

Devler bu çığlığı işitip bir bir dışarı çıktıkça Celayi Vatan onların boynunu vurup yere fırlatmış. Hepsini öldürdükten sonra içeri girmiş. Büyük devı öldürmek istemiş, ihtiyar dev yalvarmaya başlamış. Celayi Vatan onun bu sözüne kulak asmayıp boynunu vurmuş. Sonra atına binip ninesinin yanına gelmiş. Ninesi, Celayi Vatan'ın bayıldığını görmüş. Hemen annesi onu kucaklamış, öpüşmüşler, görüşmüşler. Sonra Celayi Vatan demiş:

- Nine, babamın intikamını aldım, şimdi hazırlan gidelim.

Ninesi hazırlanıp giyinmiş, atlarına binip doğrudan devlerin meskenine gelmişler.

Ninesi demiş:

- Ey oğlum, beni nereye getirdin? Devler gelip beni yiyecekler, sen ne yapıyorsun?

Celayi Vatan başına gelenleri ninesine anlatmış, ninesi de sakinleşmiş. O, ninesine demiş:

- Sonuncu odada dev var, ona yemek memek vermeyesin ha.

Celayi Vatan ile ninesi burada yaşamaya başlamışlar. Celayi Vatan her zaman ormana ava gidermiş. Ninesi de evde kalıp ev işlerini yaparmış. İğdeler iek açıyormuş, kadın kendini gizleyemeyip sonuncu odanın penceresine yaklaşmış ve bakmış ki burada büyük bir dev varmış. Geri dönmüş. Böyle böyle kadın her gün kapıyı açıp devin yanına gelirmiş. Sonra da bu devle sevişirmiş. Celayi Vatan ava gidince kadınla dev keyif yapıyorlarmış. Oğlan eve geldiğinde dev yine kendi odasına girip gizleniyormuş. Celayi Vatan'ın ninesinin bu yaptıklarından haberi yokmuş. Bir yıl geçtikten sonra kadının devden bir oğlu olmuş. ocuğu ne yapacakları konusunda şaşırıp kalmışlar. Dev demiş:

- Kadın, götür şu çocuğu Celayi Vatan'ın yolunun ağzına bırak. O insaflıdır, çocuğun ağladığını görünce kucağına alıp evine getirecektir. Sen de biraz naz yapıp çocuğu alıp saklarsın.

Kadın bu tedbire razı olmuş. ocuğu alıp Celayi Vatan'ın geldiği yolun ağzına bırakıp eve geri dönmüş.

Öğle vaktini biraz geçmişti. Celayi Vatan avdan döndüğünde yol üstüne bir bebeğin bırakıldığını ve ağladığını görmüş. Hemen bebeği kucağına alıp sevimli, şirin bebek diye diye eve getirip ninesine demiş:

- Nine, sana kurban olayım şu bebeğe bir bak, ne kadar güzel. Yolun üstüne bırakmışlar, ağlıyordu, aldım geldim. Gel reddetme, bunu bana kardeş yap.

Ninesi demiş:

- Yavrucuğum, benim vaktim değildir, ben tek başıma yaşlandım, bebek bakmayı nasıl beceririm, götür bırak yerine. Belki yoldan geçen alır.

Celayi Vatan ninesine yalvarmaya başlamış ve demiş:

- Nine, bu bebeği al, adını da Vatan koy, benim kardeşim olsun.

Sonunda ninesi razı olup bebeği almış. Birkaç gün geçtikten sonra Celayi Vatan annesinin göğüslerinden süt geldiğini görmüş, ona demiş:

- Nine, bak Allah bu çocuğu o kadar çok istiyor ki senin göğüslerine süt vermiş.

Ninesi gülüp başını aşağı indirmiş. Vatan büyüüp yedi sekiz yaşlarına gelmişti. Kendisi de Celayi Vatan'ı o kadar çok seviyormuş ki bir dakika bile onsuz kalamıyormuş.

Bir gün Celayi Vatan ava gitmişti. Vatan da kendini uykuya verip bulunduğu yere uzanmıştı. Ninesi deve söylerken duymuş:

- Bu Celayi Vatan bize göz açtırmayacak. Ne yapsak da bunu yok etsek.

Dev demiş:

- Ne var ki. Sabah Celayi Vatan avdan dönerken ben akrep olup kapının üzerinde dururum o geçerken onun başından iğneyle batırırım.

Dev bu sözleri söylerken Vatan yorganının altından kulak veriyormuş. O zaman Vatan ayağa kalkmış, elbisesini giyinmiş, kardeşinin geldiği yol üstüne gitip beklemiş. Uzaktan kardeşinin geldiğini görmüş ve hemen kardeşinin karşısına çıkmış. İki de bir yere gelmiş. Evin kapısından içeri girince Vatan, Celayi Vatan'ın yakasına yapışmış ben senin boynuna bineyim demiş.

Ninesi ona demiş:

- Hey çocuğum, kardeşin yorulup acıkmıştır, onu niye yoruyorsun?

Vatan demiş:

- İt oğlunun kızı, çok konuşma, Celayi Vatan'ın benim kardeşim olduğunu biliyorum. Ben onun boynuna sarılmalyım.

Celayi Vatan, kardeşinin çok yalvardığını görmüş kardeşini kırmayıp onu boynuna almış. Ninesi Celayi Vatan'ın yanına gelip demiş:

- Çocuğum, kardeşin ağırdır, onu boynuna alamazsın, bırak kendisi gitsin.

Dev, kendi oğlunu Celayi Vatan'ın boynunda olduğunu görmüş vursa Vatan da ölecek. O yüzden onu vurmayıp çıkıp gitmiş.

Celayi Vatan'ın ninesi çok fazla hiddetlenmişti. İşleri yolunda gitmemiştir.

Celayi Vatan yemeğini yemiş, çok yorulmuştu. Başını koyup yatmış. Vatan kendi yerine girmiş ama uyumamış, kendini uykuya vermiş. Ninesi Celayi Vatan'ın da Vatan'ın da uyuduklarını görmüş. Devi çağırıp demiş:

- Hey adam, bugün Vatan sana izin vermedi ki onu öldüresin. Evet biz şimdi ne yapalım? Ne kadar zamandır bu sağdır, hiçbir zaman keyif yapamayacağız. Gel sen onu öldür.

Dev demiş:

- Hey avrat, Vatan izin vermiyor ki ben onu evde öldüreyim. Sabah Celayi Vatan ava gittiğinde ben ondan önce çıkacağım. O, avını bitirdikten sonra soğuk suyun olduğu çeşmenin yanına gelip elini yüzünü yıkayacak. Her zaman o çeşmenin üzerinde başını yere koyup yatar ve dinlenir. Başını yere koyunca ben ona hücum edip onu öldüreceğim. Eğer ben onu öldürürsem hemen eve geleceğim. Yok eğer o beni öldürürse o zaman o sağ selâmet eve gelecek. Onun sağ selâmet eve geldiğini görürsen benim öldüğümü düşünmelisin. Sen o saat pınarın yanına gelirsin. Benim kanım oralara dökülecek. O kandan bir kap biriktirip eve getir. Celayi Vatan yemek yerken onun tabağına dökersen o yemeği yediği an patlayıp ölecek.

Kadın bu sözleri dinleyip biraz ağlayıp devle kucaklaşıp öpüşüp devden ayrılmış. Bunlar burada konuşurken Vatan da yorganın altından kulak asıyormuş. Sabah vakti Vatan hemen yerinden kalkmış, giyinmiş, elini yüzünü yıkamış. Çay içmek için oturduğunda, Celayi Vatan sormuş:

- Kardeşim, sen neden acele ediyorsun, senin bir işin yok ki.

Vatan demiş:

- Kardeşim, ben de bugün seninle ava gideceğim.

Celayi Vatan demiş:

- Kardeşim, sen kim, av kim, sen henüz çocuksun, ava gidemezsin. Hava sıcak, yorulursun, evde otur oyna.

Vatan demiş:

- Kardeşim, hiç mümkün değil, ben bugün seninle gitmezsem kendimi öldüreceğim.

Ninesi demiş:

- Çocuğum, kardeşine eziyet etme, bırak işine gitsin. Sen niçin ava gidiyorsun peki?

Vatan demiş:

- Hey kadın, ağzına öyle bir vururum ki yerinde kalırsın. Sen benim işime karışma, bu benim işimdir, sen karışma. Ben kardeşimle gitmek istiyorum.

Celayi Vatan bugün kardeşinin farklı davrandığını görmüş ve kardeşini kırmayıp onu da ava götürmüş.

Kadın, yine Vatan'ın kardeşinin yanına düşüp gittiğini görmüş. İşler kötüdür, devi öldürecekler. Kapıda oturup devi gözlemeye başlamış. Celayi Vatan ile Vatan el ele tutuşup ormana girmişler. Biraz av avladıktan sonra ocak yakmışlar, vurdukları kuştan muştan yemişler.

Celayi Vatan demiş:

- Kardeşim, ben yoruldum bir pınarın yanına gidip uyuyalım, dinlenelim sonra eve gideriz.

Vatan razı olmuş çünkü dev orada gözleyecek biliyormuş. İki kardeş ayağa kalkıp pınarın kenarına gitmişler. Pınarın kenarına vardıklarında Celayi Vatan biraz ot toplayıp otu başının altına koyup uzanmış hançerini de kınından çıkarıp göğsünün üzerine koymuş. Sonra kardeşine demiş:

- Kardeşim, sen yat, dinlen, eve gidince dinlenemezsin.

Vatan kardeşine demiş:

- Kardeşim bana endişelenme, rahatça uyu, ben onsuz da uyurum.

Bu sözleri söyleyip iki kardeş başlarını yere koymuşlar. Celayi Vatan'ın hiçbir şeyden haberi yokmuş. Celayi Vatan başını yere koyduğu an uyumuş. Vatan da başını yere koyup devin yolunu gözlüyormuş. Aradan biraz zaman geçmişti. Vatan, devin yavaş yavaş geldiğini görmüş. Vatan kendini uykuya vermiş. Dev çok yaklaşıncı Vatan kardeşinin üzerindeki hançeri alıp öyle bir vurmuş ki dev iki parça olup kanlar her tarafa yayılmış. Vatan kardeşinin uyanmasından korkmuş. O, devin kılıcından tutup bir tarafa sürüklemiş. Sonra hançeri kanlı kanlı getirip yavaşça kardeşinin göğsüne koymuş.

Aradan birkaç saat geçmiş. Celayi Vatan uykudan uyanmış, göğsünden hançeri alınca hançerin kanlı olduğunu görmüş. Kardeşinin yüzüne bakıp sormuş:

- Kardeşim bu nasıl iştir, ne oldu, benim hançerim neden kanlıdır?

Vatan demiş:

- Kardeşim hiçbir şey yok. Buradan küçücük bir tavşan geçiyordu. Onu vurmak istedim hançeri attım hançer değdi tavşanı yaraladı. Ama tavşan ölmedi kaçtı. Hançerdeki kan tavşanın kanıdır.

Celayi Vatan hançeri alıp beline asmış. Elini yüzünü yıkayıp doğrudan evlerine doğru yola koyulmuşlar. Evlerine geldiklerinde ninelerinin kapının ağzında oturmuş onların yolunu gözlediğini görmüşler. Bunlar eve geldiği gibi kadın parmaklarını dişlemiş. Kendi kendine demiş:

- Vay babam vay, bunlar devi öldürmüşler!

Kadın devin yaptırdığı yere kaçmaya başlamış. Kadın, pınarın yanına gelmiş ve devi

parça parça edip bir kenara attıklarını görmüş. Kadın devin dediği gibi hemen kolunun altından bir kap çıkartmış. Devin kanından onun içine dökmüş evlerine doğru gelmeye başlamış.

Çocuklar evde yemek yemek istemişler. Ninelerinin olmadığını görmüşler. Vatan hemen parmağını dişlemiş. Sonra içinden demiş:

- İyi, it oğlunun kızı, gör şimdi senin başına ne oyunlar açacağım.

Çocuklar biraz bekledikten sonra ninelerinin kendisini nefes nefese eve attığını görmüş. Nineleri hemen yemeği hazırlamış ve yalvarırım, ne olur diye diye onların önüne koymuş. Vatan içinden kendi kendine demiş.

- Güzel, dur şimdi gör senin başına ne oyunlar açacağım.

Yemek ortaya gelmiş. Bir nine, iki kardeş sofranın kenarında oturmuşlar. Celayi Vatan çok aç olduğu için elini uzatıp yemekten yemek istemiş. Vatan bağırıp kardeşinin elinden tutarak demiş:

- Kardeşim, hiç utanmıyor musun? Ninemiz hepimizden büyüktür. O kenarda oturmuş, fakat sen elini ondan önce uzatıyorsun. Bırak önce ninemiz yesin sonra da sen yersin.

Celayi Vatan hiçbir şey anlamayınca Vatan'ın yüzüne bakmış. Vatan demiş:

- Kardeşim, yüzüme bakma, bu yemekten önce ninem sonra sen yemelisin.

Ninesi işlerin karıştığını görünce canı çok yanmış. Vatan bunu mahvedecek hemen demiş:

- Çocuğum, ben aç değilim, yazık kardeşine, açtır, sen niçin onu böyle incitiyorsun, hiç insafın yok mu?

Vatan demiş:

- Kadın, çok konuşma, sana diyorum ye yoksa hançeri alıp seni parça parça ederim.

Celayi Vatan bunların yüzüne baktığında hiçbir şey anlamıyormuş. Vatan, hançeri çıkartıp ninesinin başının üzerinde bekleyip demiş:

- Köpeğin kızı, sana ye demiyorum!

Ninesi yemekten ağzına aldığı an kadın parça parça olmuş ve eceli gelince elini uzatmış. Celayi Vatan kendini kaybedip Vatan'a sormuş.

- Kardeşim, söyle bakayım bana bu işin sırrı nedir?

- Kardeşim gel otur yanıma ve sana bütün sırları söyleyeyim.

İki kardeş yan yana oturmuşlar. Vatan, bütün olanları başından sonuna kadar Celayi Vatan'a anlatmış.

Celayi Vatan bunları duyduktan sonra ayağa kalkıp hançerini kapının üzerine asıp Vatan'a demiş.

- Kardeşim, şimdi şöyle yapalım: Ben gidiyorum bu hançerim benden sana hatıra kalsın. Bazen bu hançere baktığında hançerimden kan damladığında arkamdan gelirsin.

Bu sözleri söyleyip Celayi Vatan yola düşmüş. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Sonra karşısına bir şehir çıkmış. Şehrin kenarında küçük bir ev varmış. Eve yaklaştığında ihtiyar bir kadının oturmuş çorap ördüğünü görmüş. Celayi Vatan demiş:

- Nineciğim, bu gece için Tanrı misafirini kabul eder misin?

İhtiyar kadın demiş:

Niye saklamayım çocuğum, Allah'a da O'nun misafirine de kurban olayım, gir içeri.

Celayi Vatan içeri girip biraz oturmuş. İhtiyar nine buna yemek vermiş. Celayi Vatan doymuş, kenara çekilince hey nine, zahmet olmazsa bana biraz su ver demiş.

İhtiyar kadın başka eve gitmiş, bir kap su getirip Celayi Vatan'a vermiş. Celayi Vatan suyun tuzlu olduğunu görmüş. İhtiyar kadından sormuş:

- Hey nine, bu su neden böyle tuzludur?

İhtiyar kadın demiş:

Çocuğum vallahi memleketin feryadı bütün dünyayı ayağa kaldırmış. Biz burada aylardır su yüzü göremiyoruz. Bu şehirden çok büyük bir çay geçiyor. Fakat ne fayda, çayın önünü bir ejderha kesmiş, su onun üzerinden aşır akamıyor. Her ay bu ejderhaya

bir kız veririz. Ejderha kızı yiyince başını kaldırır, o zaman biraz su gelir, biz de alıp içeriz. Şimdi aylardır su yüzü görmemiştik. Memlekette kız kalmadığına göre bugün padişahın kızı helâk olacak. Sen benden su istediğinde ben sana su yok diyemedim, önceden kalma biraz su vardı sana onu getirdim.

Celayi Vatan demiş:

- Nineciğim, o ejderha nerede?

İhtiyar kadın demiş:

- Çocuğum, dağın arkasındadır.

Celayi Vatan demiş:

- Nineciğim, bugün padişahın kızını oraya gönderince bana söylersen ben o ejderhayı öldürmeliyim ki o kız kurtarayım.

İhtiyar kadın demiş:

- Çocuğum, sen kim, o ejderha kim? Sen onunla baş edemezsin, sen âcizsin, o ejderhayla padişahın donanmasını, pehlivanlarını yenemezsin.

Oğlan demiş:

- Ne olur, sen beni oraya gönder. Ben ancak bir kenardan seyrederim.

Vakti gelince padişahın kızı giydirilmiş ve topluluk ellerinde kapacak, sahan alıp çayın kenarına toplanıp padişahın kızını getirmişler. Oğlan da gidip bir kılıç alıp çayın bir kenarında gizlenmişti. Bir de görmüş ki padişahın kızı geliyor. Kız, ne kız!.. Başında bir kap pilav, kenarında tatlılar. Yavaş yavaş ilerler. Kızı çayın kenarında bırakıp topluluk kıyıya çekilmiş.

Kızın gözlerinden sel gibi yaş akıyormuş. Celayi Vatan bunu izleyemeyip hemen gizlendiği yerden çıkmış. Kıza yaklaşıp demiş:

- Hey kız, bu yemeği yere koy, ben yiyeyim, başımı dizinin üzerine koyup yatayım.

Ejderha başını kaldırınca beni uyandırırın.

Kız demiş:

- Ey oğlan, ben onsuz öleceğim, sen güçsüzsün, onu öldüremezsın, kendini belâya düşürürsün.

Celayi Vatan kızın sözüne kulak asmayıp pılavı alıp yemiş. Sonra ellerini silip başını kızın dizinin üzerine koyup yatmış. Kız oturduğunda ejderhanın başını kaldırıp kıza doğru geldiğini görmüş. Kendini kaybetmiş. Celayi Vatan'ı durduramamış. Bir de Celayi Vatan uyanınca kız, ejderhanın boğazının yarısına kadar gittiğini görmüş ve hemen kılıcını alıp ejderhaya yaklaşmış. Ejderha bunu da yutmak isteyince Celayi Vatan onun ağzını kese kese ta karnına kadar yırtıp ikiye bölmüş. Celayi Vatan kızını onun karnından çıkartmış. Kız dışarı çıkınca elini kana batırıp Celayi Vatan'ın sırtına sürmüş. Topluluk su yerine kan geldiğini görmüş ve padişah anlamış ki ejderhayı öldürmüşler. Kan akması kesilecek ama hiç kimse su götürmesin diye padişah emir vermiş. Hemen adam gönderip kızını getirmişler ama ejderhayı öldüreni bulmamışlar. Celayi Vatan ihtiyar kadının evine hiç kimse onu görmesin diye kaçıp gelmişti.

Padişah kızına sormuş:

- Kızım, öyleyse o ejderhayı öldüren çocuğu nasıl bulalım?

Kız demiş:

- Baba, ben onun sırtına beş parmağımı kana bulayıp vurdum. Şehir aransın, kimin arkasında aynı izi bulurlarsa o kişi ejderhayı öldürmüştür demeli.

Padişah bütün şehre adam yollamış, ejderhayı öldüreni aramaya başlamışlar.

Size Celayi Vatandan haber vereyim. Celayi Vatan evlerine gelmiş hemen uzanıp yatmış üzerinden biraz zaman geçmişti ihtiyar kadın sevine sevine gelir.

Celayi Vatan sormuş:

- Ey nineciğim, niçin böyle seviniyorsun?

İhtiyar kadın demiş:

- Yavrum, niye sevinmeyeyim, senin ayağın uğurlu geldi. Bilmiyorum hangi yiğit gelip bugün ejderhayı öldürmüş ve hepimizin canını kurtarmış.

Celayi Vatan demiş:

- Hey nine öyleyse o adam nerededir?

İhtiyar kadın demiş:

- Çocuğum, bütün şehre adam göndermişler, şimdi onu arıyorlar fakat bulamıyorlar.

Bir saat geçmemişti ki kapı açılıp padişahın adamları içeri girmişler. Celayi Vatan'ı ayağa kaldırıp sırtının arkasından bakmışlar. Kızın dediği izin aynısını bu oğlanın sırtında görmüşler. Bütün şehre ejderhayı öldüren oğlan bulundu diye ilan vermişler.

Padişah demiş:

- Çocuk, şimdiye kadar bu ejderhanın elinden biz dünyada olmayan eziyeti çekmişiz. Şimdi sen bizi eziyetten kurtarıp ejderhayı öldürürsen ben kızımı da padişahlığıma da sana veririm. Bu memlekette kal.

Celayi Vatan padişahın sözüyle anlaşmışlar.

Kırk gün, kırk gece padişahın kızıyla Celayi Vatan için düğün yapmışlar. Celayi Vatan ihtiyar kadını da yanına alıp burada yaşamaya başlamışlar.

Bir gün Celayi Vatan oturmuş pencereden dışarı bakıyormuş. Uzaktan iki yol olduğunu görmüşler. Hemen ihtiyar kadını çağırıp demiş:

- Nine görelim bakalım bu yollar nereye gidiyor?

İhtiyar kadın demiş:

- Çocuğum, bu yollardan biri gidip gelen yoldur, öbürü gidilip gelinmez yoldur ki oraya giden insanoglunun hiçbiri geri dönmemiştir.

Celayi Vatan demiş:

- Nineciğim, benim yol hazırlığıma yap, ben gidenin dönmediği yola gideceğim.

Padişah ve padişahın kızı gelip sen gel bu yola gitme, gücün yetmez, geri dönemezsin diye o kadar çok yalvarmışlar ki... Ne kadar söyledilerse de Celayi Vatan bunların sözüne kulak asmayıp gidenin dönmediği yola gitmek için yola koyulmuş. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, bir şehre gelmiş. Şehre geldiğinde taştan başka

hiçbir şeyin olmadığını görmüş. O çok gezmiş ve görmüş ki şehirde bir bahçe var. Bu bahçeye doğru gitmek için yola koyulmuş. Bahçeye yaklaştığında bahçenin her tarafının taş olduğunu görmüş. Bakmış ki taşın üzerinde güzel bir kız oturmuş yiyip içiyor, gül yüzünü izliyormuş ve kızın dizin üzerine de bir kâfir bunun dizinin üzerine bir kâfir rahip başını koymuş horul horul uyuyormuş. Kız oğlanı görünce ağlamaya başlamış ve demiş:

- Ey oğlan, sen neden buraya gelmiyorsun? Şimdi rahip kalkar seni taş eder çabuk ol kaç git buradan.

Kız bunu söyleyince rahip ayılmış oğlanı gördüğü an, gözlerini ona belirtip püflemiş. Oğlan dizine kadar taş olmuş bir daha püfleyince çocuk boğazına kadar taş olmuş üçüncü defa püfleyince Celayi Vatan tamamen taş olmuş. Size kimden haber vereyim, Vatan'dan.

Vatan evde oturmuştu bir de bakmış ki Celayi Vatan'ın hançerinden kanın damla damla süzüldüğünü görmüş. Hemen ayağa kalkmış, hançerini beline bağlamış, atına binip tek başına kardeşinin ardından gitmeye başlamış. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş hemen padişahın memleketine gelmiş. Oradan buradan sorup Celayi Vatan'ın nereye gittiğini öğrenmiş. Hemen ihtiyar kadını arayıp bulmuş ve ona demiş:

- Ey nine, kardeşimin haberini senden almak istiyorum çabuk ol, söyle bakayım kardeşim nereye gitti?

İhtiyar kadın demiş:

- Çocuğum, o önündeki iki yolu görüyor musun onların biri gidip gelinen yoldur diğeri gidip de dönülmez yoldur. Senin kardeşin o gidip dönülmeyen yoldan gitmiş. Gel sen gitme, çocuğum, sen âcizsin, onu onsuz da kurtaramayacaksın.

Vatan demiş:

- Ne konuşuyorsun ey nine, hiç öyle şey olur mu, Celayi Vatan'ın kardeşi sağ kalsın, sadece onu bıraksın?

Vatan vakit kaybetmeyip gidip de dönülmeyen yoldan gitmeye başlamış. Birkaç gün yol gittikten sonra hemen memlekete gelmiş. O yana, bu yana baktığında taştan başka

hiçbir şey görmemiş. Şehir aynı kabristana benziyormuş. Biraz gittikten sonra bir bahçeye rast gelmiş. Bu bahçenin her tarafına bakıp her tarafında taş görünce Vatan durumu kavramış. Biraz öne doğru yürümüş. Güzel bir kızın oturup çirkin bir rahip de başını onun dizinin üzerine koymuş yatıyormuş.

Kız bunu görünce ağlayarak demiş:

- Ey oğlan, sen niçin canına kıyıyorsun? Buraya gelen sağ çıkmıyor. Şimdi rahip uyanır, seni taş eder, hemen uyanmadan git buradan.

Vatan demiş:

- Hey, nereye gidiyorum, benim kardeşim buraya gelmiş, ben onu bulmadan geri dönmem. Ben rahibi öldüreyim insanları dirilteyim, sonra gideyim.

İşte bunu demişti ki rahibin uyandığını görmüş. Rahip bunu gördüğü an ayağa kalkmış, gözlerini belirtip üflemeğe başlamış. Rahip ne kadar üflediye Vatan'ın durumuna hiç etki etmemiş. Çünkü o devin oğluymuş. Rahip bir daha üflemiş ki oğlana hiçbir şey yapamamış. Vatan hançeri çıkartmış ve rahibin üzerine hücum ederek demiş:

- Şimdi buradaki taşların hepsini ortaya çıkarmazsan seni iki parça edeceğim.

Rahip, buraya gelenleri bir solukta taş ettiğini görmüş. Fakat buna hiçbir değişiklik yapmamış. Bunun ardına çıkacağı demeli. O zaman korkarak öyle bir dua okumuş ki oradaki taşların hepsi insan olmuş.

Bundan sonra Vatan hançerini alıp rahibi iki parçaya bölmüş. Rahip öldükten sonra Vatan arayıp Celayi Vatan'ı bulmuş. İki kardeş görüşüp öpüşmüşler, kızı da alıp Celayi Vatan'ın padişahlık yaptığı memlekete gelmişler. Borazanlar çalınmış, ordu hazırlanmış. Bayram hazırlıkları yapılmış. Yeniden iki kardeşin düğünü başlamış. Getirdikleri kızı Vatan'a, padişahın kızını da Celayi Vatan'a almışlar. Kırk gün, kırk gece düğün yapmışlar. Sonra Celayi Vatan ile Vatan eşlerini alıp kendi şehirlerine gelmişler. Yiyip içip arzularına ulaşmışlar. Ben sağ olayım siz de selâmet.

2.3. Soltan İbrahim⁸³

Bir varmış, bir yokmuş Enuşirevan adında bir padişah varmış. Günlerden bir gün padişah tahtına oturmuştu. Birden gözü aynaya ilişmiş. Sakalına ak düştüğünü görmüş. Enuşirevan düşünceye dalıp kendi kendine demiş:

- Zenginlik var, mal var, can gidiyor. Sabah ölsem yerime kim padişahlık yapıp devletime sahip çıkacak?

Enuşirevan düşünmeye başlamış. Çünkü onun hiç çocuğu olmuyormuş. Gece gündüz belki bana Allah bir evlat verir diye durmadan ağlayıp Allah'a yalvarıyormuş. O an kapı vurulmuş. Hizmetçilerden birisi gelip başını eğerek demiş:

- Kibleyi âlem⁸⁴ yanına gelmek istiyor.

Padişah demiş:

- Bırakın gelsin.

Sofu baş eğip edeple selamını vermiş. Padişah onu yanına oturtmuş. Sofu, padişahın sinirlendiğini görmüş. Sofu demiş:

- Kibleyi âlem sağ olsun, ne oldu ki böyle perişansın?

Enuşirevan demiş:

- Benim perişanlığımın sebebi sakalıma ak düşmüş çocuktan yana da hiçbir şeyim yoktur.

Sofu demiş:

Kibleyi âlem sana bir elma vereyim akşam olunca haremlige git. Elmayı ikiye bölüp yarısını baş haremine ver, diğer yarısını da kendin ye. Fakat seninle anlaşalım, şöyle ki oğlun veya kızın olursa isim koyacağın gün beni çağır ona adını ben koymalıyım.

Sofu sözünü tamamlayıp kalkıp başını eğip gitmiş. Enuşirevan harem odasına gelmiş. Baş haremiyle elmayı bölüp yemiş.

⁸³ Bu nağıla "Xan-Xani-Çin oğlu Soltan İbrahimin nağılı" da deyilir.

⁸⁴ Dünyanın kiblesi. Şark (doğu) hükümdarları hakkında kullanılan bir deyim.

Masallarda vakit hemen biter. Dokuz ay tamamlanır. Bunun bir kızı olmuş ki dünya güzeli. Padişaha ben senin kızın olayım diye haber gelmiş. Padişah bir bayram etmiş ki gelin görün. Topluluğu çağırıp demiş:

- Kızıma isim koyacağım.

Birkaç kelime de sofudan dinle. Enuşiravan'ın kafası o kadar çok karışmıştı ki sofu aklından çıkmıştı. Akşam olunca topluluk bir araya gelmiş. O sırada kapı vurulmuş ve hizmetçilerden biri gelip başını eğerek demiş:

Kıbleyi âlem sağ olsun, sofu gelir.

Enuşirevan parmağını kemirerek demiş:

- Ay aman, adam aklımdan çıkmış!

Hemen sofuyu içeri göndersinler diye emir vermiş. Sofu meclisin toplandığını görmüş. Enuşiravan, yüzünü padişaha doğru çevirip demiş:

Ben oğlun olduğunda, kızın olduğunda beni çağır adını ben koyayım dememiş miydin?

Enuşirevan başını aşağı indirip demiş:

- Bu sefer başısla.

Sofu kıza adını vererek demiş:

- Kıbleyi âlem senin kızının adını Nuşaperi koydum. Kıbleyi âlem sağ olsun, dinle ve haberin olsun. Senin bu kızının üç kıranı⁸⁵ var. Biri on iki yaşında, biri on dört yaşında, bir diğeri de padişah sağ olsun, on altı yaşındadır. Eğer bu kıranlardan sağ salamet kurtulursan Nuşaperi senin kızın olacak.

Sözünü söyleyip sofu Enuşirevan ile görüşüp ayrılmışlar. Evet, sofu gidedursun, haberi sana kimden vereyim, Nuşaperi Hanım'dan.

⁸⁵ İki baht yıldızının bir burçta birleşmesi. Eski inanca göre baht için bu en korkulu andır. (burç: Astr. Bir yıl boyunca güneşin gökküresi üzerinde çizdiği dairenin bölündüğü on iki eşit bölükten her biri. İçlerinde yer alan yıldızların durumuna göre her biri özel bir şekil gösterip o şeklin adı ile adlanmıştır.)

Kız büyüyüp yaşını doldurmuş. Kızı istemek için peş peşe görücüler gelmiş. Fakat babası kızını hiç kimseye vermemiş ve ardınca gelip diyormuş:

- Vay o kişiye ki benim kızım için görücü göndersin. Görücüsünün de kendisinin de boynunu vurduracağım. Kızım kimi isterse ona gidecek.

Evlenme kararı Nuşaperi'ye verilmişti. Öyle ki kız, her gün pencereden baktığında kızı isteyen gençler boynunu büküp onu sabırsızlıkla beklediğini görürmüş. Uzak yakın şehirlerden bu kızın güzelliğini duyan gençler toplanıp Nuşaperi Hanım'ın kapısında boynunu büküp belki kız bunlardan birine gidecek diye sabrederlermiş. Bunlar burada kalsın, sana Han-Hanı Çin'in kumaşçısından bahsedeyim.

Han-Hanı Çin'in kumaşçısının yolu bu şehre düşmüş. Alışverişini yaptıktan sonra dönerken yolu Nuşaperi Hanım'ın evinin kapısına düşmüş. Buraya o kadar çok insan toplanmış ki iğne atsan yere düşmeyecek kadarmış. Tüccar birine yaklaşmış sormuş: "Ne var, ne oluyor, bu kapıya niçin toplandınız?"

Adam cevap vermiş:

- Bilmiyor musun Enuşirevan'ın kızı Nuşaperi Hanım bu saatte pencereye çıkıp kimi beğenirse ona gidecek.

Tüccar demiş:

- Şimdi, böyle oldu, bırak ben yaklaşayım, bu nasıl bir durumdur göreyim.

Vakit tamamlanmış ve Nuşaperi Hanım pencereyi açıp adamlara bakmaya çıkmış. Hiçbiri hoşuna gitmemiş. Haberi kimden vereyim, tüccardan. Tüccar hemen birkaç nakkaş bulup demiş:

- Bu kızın resmini çiz ve sana iki yüz tümen (riyal)⁸⁶ vereyim ama git öyle bir resmini çiz ki ne fazla olsun ne de eksik.

Nakkaş kızın resmini yapıp tüccara vermiş. Tüccar fotoğrafı kıyafetinin iç cebine koyup doğrudan Han-Hanı Çin'in şehrine doğru yola koyulmuş.

⁸⁶ Tümen is. 1. İran'da on riyale eşit para birimi. 2. On bin.

Sana haberi Han-Hanı Çin'den vereyim. Han-Hanı Çin'in biricik oğlu varmış, adı da Sultan İbrahim imiş.

Sultan İbrahim'in Mehmet Han adında bir dostu varmış ve daima bunlar beraber gezerlermiş. Tüccardan dinle. Tüccar Han-Hanı Çin'in şehrine gelmiş. Attan inip malını satmış. Han-Hanı Çini için de tepsi hazırlayıp tepsinin bir tarafına değerli bir taş, diğer tarafına Nuşaperi'nin resmini koyup Han-Hanı Çin'e göndermiş.

Han-Hanı-Çin'e tüccar'ın tepsi alıp yanına gelmek istediği haberi gelmiş.

- Bırakın gelsin, ne getirmiş görelim.

Tüccar içeri girmiş. Sultan İbrahim'in padişahın sağ tarafına, Mehmet Han'ın da sol tarafına oturduğunu görmüş. Tüccar tepsiyi Han-Hanı-Çin'in önüne koyduğunda Sultan İbrahim'in tarafına resim, Mehmet Han'ın tarafına taş düşmüş.

Han-Hanı-Çin demiş:

- Açın, tüccar tepside ne getirmiş görelim.

Sultan İbrahim tepsinin örtüsünü kaldırdığında burada Allah ü Tealâ'nın güzel günde, güzel saatte, güzel dakikada yaratılmış bir kız resmi varmış. Sultan İbrahim bu resmi görünce dışarı çıkıp odasına gelmiş. Kapıyı açıp tahtın üzerine yıkılıp ağlamaya başlamış. Sultan İbrahim'in odasında kuş kanat çırpamaz ki evine girmek kimin haddine.

Han-Hanı-Çin Sultan İbrahim'in gelmediğini görmüş. Mehmet Han demiş:

- Git bak ne olmuş, İbrahim kaç gündür gelmiyor.

Mehmet Han, geldiğinde Sultan İbrahim'in yüzüstü yıkılıp ağladığını görmüş. Mehmet Han demiş:

- Sultan İbrahim, niçin ağlıyorsun?

Sultan İbrahim demiş:

- Gel sorma.

Mehmet Han demiş:

- Söylemelisin, eğer söylemezsen ben seni sorgulamıyorum.

Sultan İbrahim demiş:

- Mehmet Han, bu resme bak, ben bunun için ağlıyorum.

Mehmet Han demiş:

- Ha ha insan bundan dolayı ağlar mı? Ben de dedim niye ağlıyor? Kardeşim hiç ağlama, inşallah, bu kızı sen alacaksın. Gel av bahanesiyle gidip kızı bulalım.

Mehmet Han Sultan İbrahim'in yanından çıkıp dosdoğru Han-Hanı-Çin'in yanına gelerek demiş:

- Sultan İbrahim ava gitmek istiyor.

Han-Hanı-Çin kabul ederek demiş:

- Bırak gitsin.

Mehmet Han Sultan İbrahim'in yanına gelip babasından izin istediğini ona söylemiş. Sultan İbrahimle Mehmet Han ata binip yola düşmüşler. Az gidip uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. Yolda bunlar tanımadıkları bir seyyahla karşılaşmışlar. Sultan İbrahim atını gizleyip demiş:

Kimsin?

Seyyah demiş:

- Ben Emir Aliyim. Sultan İbrahim'in yolunu gözlüyorum.

Sultan İbrahim demiş:

- Sultan İbrahim'i ne yapacaksın?

Emir Ali demiş:

Benim bir amca kızı var, uzun zamandır benimle nişanlı şimdi onu almak istiyorum ama nişanlımı vermiyorlar ki onu alayım. Bir sofı demiştir ki; Sultan İbrahim adlı bir kişi bu işte bana yardım edecek ve benim nişanlımı alıp bana verecek.

Sultan İbrahim demiş:

- Han-Hanı-Çin'in oğlu benim. Ben de bir kız resmi gördüm, onun ardınca gidiyorum. O kızı bilek gücüyle almalıyım. Şimdi şöyle yapalım ayıp değil, gel gidelim önce senin nişanlını alıp sana vereyim sonra da kendi sevgilimin ardından gideyim.

Emir Ali demiş:

- Ey Sultan İbrahim, gel önce seninle gidelim, senin sevgilini alalım sonra benim işimi düzeltirsin.

Sultan İbrahim kabul etmiş. Emir Ali bunlara katılıp gidedursun. Masalarda yollar hemen biter. Her üçü el ele verip Enuşirevan padişahın şehrine gelmişler. Burada bir çaycı dükkânına gelmişler. Çaycı dükkânı Nuşaperi Hanım'ın evi ile karşı karşıyaymış. Size kimden haber vereyim, Nuşaperi Hanım'dan. Bunun evi bu çaycı dükkânı ile karşı karşıyaymış. Bir gün bu dükkâna baktığında öyle insanlar gelmiş ki öncekiler bunların eline su dökemezmiş. Nuşaperi Hanım lalasına demiş:

- Lala, siniyi götür, o dükkâna git, gelenlerin fikri neymiş gör.

Lala siniyi alıp aşağı inmiş. Çaycı dükkânına gelip oturan adamların önüne siniyi koymuş ve Sultan İbrahim demiş:

- Lala, bu nedir?

Lala demiş:

- Nuşaperi için sadaka topluyorum.

Sultan İbrahim'in parmağında öyle bir yüzük varmış ki yedi yıllık vergiye denk geliyormuş. Yüzüğü parmağından çıkartıp siniye koymuş. Kızın siniye yüzük koyduğunu görmüş. Nuşaperi hemen lalasının ardından giderek demiş:

- Ey filan filan kimsecik ben o oğlana gözümle, kaşım ile işaret ettim mi de o bana yüzük yolladı? Götür yüzüğü kendisine ver.

Lala korkudan çaycı dükkânına kendini nasıl attığını bilememiş. Yüzünü İbrahim'e doğru dönerek demiş:

- Ey Sultan al yüzüğünü. Nuşaperi Hanım yüzüğünü kabul etmedi.

Sultan İbrahim demiş:

Git, hanımına de ki: “Ben onun için geldim, onu çok seviyorum. Mümkün ise benimle görüşün. Kendi derdimi ona söyleyim, babası vermezse mücadele etmeye gücüm var. Ben Han-Hanı-Çin’in oğlu Sultan İbrahim’im, sen yüzüğü Nuşaperi’ye geri götür ver.

Lala yüzüğü Nuşaperi’ye götürüp vermiş. Olanları Nuşaperi Hanım’a bildirmiş. Nuşaperi Hanım konuşmadan yüzüğü alıp bir tarafa atmış.

Birkaç kelime Sultan İbrahim’den dinle. Gece biraz zaman geçmişti. Sultan İbrahim yerinden kalkıp bir yazı yazıp Nuşaperi Hanım’ın olduğu evin önüne gelmiş. Düğüm atıp duvardan avluya sıçramış. Merdivenden yukarı çıkıp kapıyı açmış, Nuşaperi Hanım’ın yatak döşek yattığını görmüş. Kızın yüzünden öpmüş. Kâğıdı kızın avucuna koymuş. Sabah kız uyandığında eline bir kâğıt konulduğunu görmüş. Kız kâğıdı okumaya başlamış. Kâğıda şöyle yazılmıştı: “Ben senin için geldim, seni seviyorum, bana cevap yaz.”

Kız, Sultan İbrahim’i görmek istemiş. Akşam olunca kız hizmetçileri başına toplamış ve burada öyle bir meclis kurmuş ki padişah evlerinde bile kurulmamış bir meclismiş.

Sultan İbrahim, kendisini burada yine kaybetmiş ve düğüm atıp duvardan inmiş. Burada öyle bir şarkı, türkü varmış ki gelin görün. Sultan İbrahim kapıdan içeri girmiş, çalan çalıyor, oynayan oynuyor, şarkı söyleyen şarkı söylüyormuş. O an Nuşaperi Hanım Sultan İbrahim’i görmüş ve bir gönülden bin gönüle ona âşık olmuş. O an ayağa kalkıp demiş:

Hoş geldin Sultan İbrahim.

Elinden tutup yanına oturtmuş, bunlar burada keyif yapsınlar. Haberi sana kimden vereyim. Melik Cemşit’ten. Melik Cemşit kendi veziri ile uzun bir süre bu kızın evinin önünde oturmuşlar. Melik Cemşit Sultan İbrahim’in dün geldiğini bugün ise kızla konuşmaya başladığını görmüş.

Melik Cemşit veziri çağırıp demiş:

- Vezir, buna bir yol bul. Sultan İbrahim, kızı elimden alacak.

Vezir demiş:

- Melik Cemşit, öyle görünüyor ki olanlardan haberin yok git ipi at ve Nuşaperi Hanım'ın avlusuna git bak ne göreceksin.

Melik Cemşit demiş:

- Gerçekten mi?

Vezir demiş:

- Evet, gerçekten.

Melik Cemşit ip attığında Sultan İbrahim oturup kılıcı dizinin üzerine koymuş. Nuşaperi Hanım da elinde şarap Sultan İbrahim'in önünde ona yalvararak al bu şarabı iç. Fakat Sultan İbrahim içmiyormuş. Kız demiş:

- Ey Sultan İbrahim, sen öyle bilmiyorsun ben günümü böyle geçiriyorum. Bunlar senin içindi sen de benimsin.

Sultan İbrahim demiş:

- Ben de bunu istiyordum.

Sultan İbrahim kızın elinden şarabı alıp içmiş. Kız erkenden Sultan İbrahim'i bırakıp demiş:

- Akşamüstü bize gel.

Sultan İbrahim, Mehmet Han, bir de Emir Ali kendi evlerinde oturmuşlardı. Sultan İbrahim Emir Ali' ye demiş:

- Git, aşçıya söyleyin, yemeği biraz çabuk pişirsin gidecek yerlerim var. Emir Ali aşçının yanına gitmiş ve onu durumdan haberdar edip kendi yerine oturmuş.

Haberi size kimden vereyim, Melik Cemşit'ten. Melik Cemşit veziri yanına çağırıp demiş:

- Vezir, Sultan İbrahim'in elini kolunu bağlı bir şekilde buraya getirmelisin. Eğer getirmezsen senin boynunu vuracağım.

Vezir, telaş içinde Sultan İbrahim'in evine gelmiş. Aşçının Sultan İbrahim için yemek hazırladığını görmüş. Hemen vezir bir yere saklanmış. Öyle ki aşçı sofrayı

hazırlamaya gittiğinde vezir bütün yemeğe zehir dökmüş. Bunların hepsi yemeği yiyince yıkılmışlar. Vezir, Sultan İbrahim'e olanları yetiştirmiş. Sultan İbrahim'i hemen bir kilime sarıp geledursun. Haberi sana Nuşaperi Hanım'dan vereyim. Nuşaperi Hanım Sultan İbrahim'e akşamüstü gel demişti. Sultan İbrahim'in yolunu gözlemiş fakat Sultan İbrahim gelmemiş.

Nuşaperi Hanım ayağa kalkmış ve bir çift elbise giyip hizmetçilere demiş:

- Siz eve çıkın, şimdi kaybolursam, bana ses verin.

Nuşaperi Hanım geldiğinde bir adamın zor zoruna geldiğini görmüş.

- Kimsin?

Vezir gittiğinde biliyordu ki kendi adamlarından birini köşeye bırakmıştı. Sese cevap verip demiş:

Nuşaperi Hanım Sultan İbrahim'in adını duyduğu an ileriye doğru yürümüş. Sultan İbrahim'i elinden alıp veziri cehenneme göndermiş. Aynı saat onu ardına alıp evine götürmüş. İlaç verip ayıltmış. Sultan İbrahim demiş:

- Ben buradayım, burası neresi?

Kız demiş:

- Seni ölümden kurtardım, kız durumu ona bildirmiş.

Sultan İbrahim biraz burada kalıp durumdan haberdar olduktan sonra kızıdan biraz derman alıp hemen arkadaşlarının yanına dönmüş ve onları da ayıltmış.

Haberi sana kimden vereyim, yine Nuşaperi'den. Nuşaperi, babasına ben bahçeye gidiyorum, canım çok sıkılıyor diye haber yollamış. Babası, kızıma söyleyin bugün hoş bir gün değil, bahçeye gezmeye gitmesin.

Nuşaperi Hanım kulak asmayıp kızlarla bahçeye gezmeye gitmiş. Bahçede kızlarla çalıp oynamaya başlamış. O sırada yedi başlı dev gökte gidiyormuş, hasretini çektiği Nuşaperi Hanım'ın burada olduğunu görmüş. Gökten yere inmiş Nuşaperi Hanım'ı kenara çekip götürmüş. Hemen, dev kızını kaçırdı diye haber gelmiş. Enuşirevan sofu

çağırılınsın diye emir vermiş. Adam gidip sofuyu çağırması. Sofu geldiğinde padişahın ağladığını görmüş. Sofu demiş:

- Ne var, niçin ağlıyorsun?

Enuşirevan demiş:

- Kızımı yedi başlı dev götürdü.

Sofu demiş:

- Senin kızın tılsımlıdır, onu oradan çıkartmak çok zordur. Ama muska yazılıp Han-Hanı-Çin'in oğlu Sultan İbrahim bu tılsımı yok edecek ve Çin'in kızını kurtaracak. Sen git onu bul.

Şehre Sultan İbrahim kimdir diye duyurmuşlar ve padişah Sultan İbrahim'i çağırır. Melik Cemşit, padişahın onu cezalandırmak için çağırttığını biliyormuş ve Sultan İbrahim'in yerini padişahın adamlarına söylemiş.

Bir adam gidip Sultan İbrahim'i çağırması. Sultan İbrahim git geliyorum demiş. Üç arkadaş boydan boya silahlanıp hemen Enuşirevan'ın yanına gelmiş. Enuşirevan'a Sultan İbrahim geldi diye haber ulaşmış. Enuşirevan Sultan İbrahim'e söyleyin, gelsin diye emir vermiş. Sultan İbrahim hürmetle selâmını verip içeri girmiş. Padişah ona yer göstermiş. Sofu yüzünü Sultan İbrahim'e dönüp yazdığı muskanın hepsini ona okuyup izah etmiş. Sonra sofu bir dudu kuşu bırakmış. Dudu kuşu gelip Sultan İbrahim'in dizinin üzerine konmuş.

Sofu demiş:

- Sultan İbrahim, dudu kuşunun sözüne kulak ver.

Dudu kuşu demiş:

- Sultan İbrahim, siz üç kişisiniz, şimdi buradan çıkınca dört kişi olacaksınız.

Kendini bir kişiden koru.

Kuş sözünü tamamlamış, gelip sofunun dizinin üzerine oturmuş.

Sofu demiş:

- Sultan İbrahim, bu seyahate sen gitmelisin. Bütün bu tılsımları olsa olsa sen çözersin. Allah yolunu açık etsin.

Sultan İbrahim ayağa kalkmış, kendi arkadaşlarıyla birlikte evlerine gelmişler.

Haberi sana kimden vereyim, Siyavuş'tan. Siyavuş vezirin oğlu imiş. O, kendi kendine demiş:

- Sultan İbrahim'i ben öldürmeliyim, babamın kanını alayım.

Dosdoğru Sultan İbrahim'in yanına kalkıp gelmiş, demiş:

- Sultan İbrahim, beni de getirmelisin.

Sultan İbrahim demiş:

- Karar senindir. Gidersen gidelim.

- Bu oğlanı tanıyor musun?

Siyavuş da bunlara katılmış ve dört kişi olmuşlar. Dördü de tam silaha sarılıp yola düşmüşler. Bunlar yol almışlar, ta gelip bir ormana ulaşmışlar. Çok yorulmuşlar. Atlarını bağlayıp çimene uzanmışlar. Hepsi yatmıştı. Fakat Sultan İbrahim uyanıkmış. Sultan İbrahim üç güvercinin gelip ağaca oturduğunu görmüş, biri demiş:

Diğeri demiş:

- Yok.

Büyük güvercin demiş:

- Bu Sultan İbrahim Han Han'ı Çin'in oğludur. Bunun nişanlısını yedi başlı dev götürmüş. Kız bu saat devin tılsımındadır. Ne kadar tılsımın olacağı o devin elindedir. Ama o tılsımları bu oğlan yok edecek. Biz kaybolduğumuzda ayağımızın altından üç yaprak düşecek. Sultan İbrahim dinle, yaprağı alıp sakla, yolda sana bu yaprak lazım olacak.

Güvercinler bunu söyleyip topluca uçup gitmişler. Sultan İbrahim yaprağı almış. Arkadaşlarını ayağa kaldırıp atına binip gidedursunlar.

Haberi size kimden vereyim, devlerden. Devler insan avına çıkmışlar. Dört kişinin geldiğini görmüşler. Hemen bunları tutup dev padişahının yanına götürmüşler. Dev padişahı Sultan İbrahimgili gördüğü an demiş:

- Peh peh peh ne avı vuruyorsunuz? Ey insanoğlu ne işler beceriyorsunuz?

Mehmet Han demiş:

- Duvar işi.

Dev padişahı demiş:

- Bunları ormana götürün, oraya güzel bir bina inşa etsinler, hem de biraz kilo alsınlar. Sonra kesip yerim.

Bunları götürüp bir ormana bırakmışlar. Sultan İbrahim, Mehmet Han'a demiş:

- Ey Mehmet Han, ben kim, mimarlık kim?

Mehmet Han demiş:

- Sultan İbrahim, sen çalışma biz çalışırız, sen ormanı gezip dolaşırsın.

Binânın temelini atmak için kalkmışlar. Sultan İbrahim ormanın her tarafını geziyor, bir de yan taraftan bir ses geldiğini duymuş. Sultan İbrahim sese doğru gitmiş ve simurg kuşunun düşüp bağırdığını görmüş. Simurg, Sultan İbrahim'i gördüğü an demiş:

- Ey Sultan İbrahim, sen kim, burası neresi?

Sultan İbrahim başına geledi Simurg'a anlatmış.

Simurg demiş:

- Ben de gökyüzünden geliyordum, yedi başlı devin kızı götürdüğünü gördüm. Ben de devin ardına düştüm. O an yedi başlı dev beni vurup yere attı. Şimdi kanadım kırılmış kalmışım burada.

Sultan İbrahim biraz düşünmüş. Birden güvercinlerin bıraktığı yaprak aklına gelmiş, elini cebine atmış, yaprağı ezip suyunu çıkartmış ve simurgun kanadına sürmüştü. Simurg doğuştan kanadı olduğunu görmüş ve demiş:

- Git, arkadaşlarını çağır gidelim.

Sultan İbrahim demiş:

- Ben sevgilimin ardından gidiyorum, Nuşaperi'yi bulmalıyım.

Simurg demiş:

- Sultan İbrahim, Nuşaperi'yi yedi başlı dev alıp tılsıma yollamış. Siz benim ardıma binin, ben sizi buradan kurtarayım. Sonra işin devamını size söylerim.

Sultan İbrahim, Mehmet Han, Emir Ali bir de Siyavuş simurgun ardına binmişler. Simurg havaya uçmuş, gökte uçuyormu, birden demiş:

- Gözünüzü kapatın!

Bunlar gözlerini kapatmışlar. Simurg aşağı inip demiş:

- Açın gözlerinizi!

Bunlar gözlerini açmışlar, çölde olduklarını görmüşler.

Simurg demiş:

- Sultan İbrahim, ben seninle gidemem. Al bu tüyü o evi görürsün. Nuşaperi oradadır. Bu tüyü de vereyim sana ne zaman zorluğa düşersen onu tuttuğunda ben gelirim.

Sultan İbrahim arkadaşlarını burada bırakıp dosdoğru kapıya gitmiş. Kapıyı açıp içeri girmiş.

İçeri girdiği an Nuşaperi'nin burada olduğunu görmüş Her ikisi görüşmüşler. Sultan İbrahim demiş:

- Hazırlan, hemen gidelim.

Bu sırada gök gürüldemiş, yıldırım çakmış. Nuşaperi Hanım demiş:

- Zor gündü, Sultan İbrahim gizlen yoksa yedi başlı dev gelip seni öldürür.

Sultan İbrahim demiş:

- Korkma, beni burada görsün diye ben Allah'tan öyle istiyorum.

Bu sırada yedi başlı dev gelip demiş:

- Sultan İbrahim, seni yemeliyim.

Sultan İbrahim demiş:

- Ne konuşuyorsun?

Devle Sultan İbrahim kavga etmeye başlamışlar. Devi Sultan İbrahim ezip altında öldürmüş. Ama çıkıp gitmemiş çünkü Sultan İbrahim çok yorulmuştu. Nuşaperi Hanım'a demiş:

- Ben yoruldum, bırak biraz yatayım, bir gün seni buradan alıp götüreceğim.

Sultan İbrahim yatadursun. Haberi sana kimden vereyim, yedi başlı devin kardeşlerinden. Yedibaşlı devin kardeşleri gökte giderken Nuşaperi Hanım'ın avluda yalnız olduğunu görmüşler. Gökten inip Nuşaperi Hanım'ı çekmişler götürüp bir tepenin dibine koymuşlar. Sultan İbrahim uykudan uyanınca Nuşaperi Hanım'ın olmadığını görmüş. Hemen Simurg kuşunun tüyünü ateşe tutmuş. Simurg gelip demiş:

- Beni niye çağırdığını biliyorum. Sultan İbrahim, ölüm karşısındadır. Nuşaperi'yi kuyuya atmışlar. Sen git yedi başlı devin kardeşlerini öldür sonra benim yanıma gel ve çaresini sana söyleyeyeyim.

Sultan İbrahim Mehmed Han ile birlikte dosdoğru devlerin yanına gelmiş. Devler insanların geldiğini görmüş. Hay-hay deyip bunları kıymetli taş gibi aralarına almışlar. Sultan İbrahim boş durmaktan bir şey çıkmayacağını görmüş ve kılıca el atıp devlerle dövüşmeye başlamış. Günlerce gecelerce dövüşüp bunları cehenneme def etmiş, geri dönüp Simurg'un yanına gelmiş. Simurg demiş:

Buradan o tepenin dibine git. Dünyada ne kadar hayvan varsa hepsinin burada olduğunu göreceksin ama bunların ortasında bir yel değirmeni var. Rüzgâr estikçe döner. Önce bu hayvanları öldürmeye başlarsın. O kadar öldüreceksin ki beraberinde kanlar fişkiracak. O an okla değirmeni vurur vurmaz tılsım yok olacak. Vay senin hâline ki biraz geç hareket ettin, o zaman helâk olacaksın. O değirmen taşının altında bir kuyu var, Nuşaperi Hanım da oradadır ve onup alıp gelirsın. Sultan İbrahim hemen tepenin yanına

ulaşmış, zulüm kılıfına⁸⁷ el atmış ve hayvanları öldürmeye başlamış. O kadar çok öldürmüş ki göğsüne kadar kan çıkmış. Oka el atmış, yel değirmenine öyle bir vurmuş ki çarkı okundan çıkmış. Sultan İbrahim değirmen taşını alıp kenara fırlatmış. O an kuyudan bir kız çıkıp kuş gibi uçmuş. Hemen ip atıp Nuşaperi'yi kuyudan çıkartmış. Kuyudan uçan kız yüzünü Sultan İbrahim'e dönerek demiş:

- Ey Sultan İbrahim, nereye gidersen beni de götür.

Sultan İbrahim kabul etmemiş, kendi sevgilisini götürüp Mehmed Hangile gelmiş. Kuyudan çıkan kızı dinle. Bu, periler padişahının kızı imiş. Sultan İbrahim'in gidişini girmüş ve demiş:

- İbrahim, nereye gidiyorsun, ben de gideceğim.

Sultan İbrahim kendi arkadaşlarıyla beraber kendi sevgilisini de almış ve Enuşirevan Padişahı'nın memleketine yönelmiş. Şehrin birkaç ağaçlığında bir orman varmış. Siyavuş bunların şehre ulaşmalarına az kaldığını ve Sultan İbrahim'i öldüremeyeceğini görmüş o yüzden demiş:

- Ben çok yoruldum gelin ormanın serinliğinde biraz uzanalım.

Hepsi kabul etmiş. Sultan İbrahim arkadaşlarından biraz uzak kalmış.

Öyle ki uykuya dalmış, Siyavuş Sultan İbrahim'in uyuduğunu görünce hemen yerinden kalkıp Sultan İbrahim'i zehirlemiş ve bir denize atmış. Peri kızı Siyavuş'un ardına düşüp gözetliyordu ve Siyavuş'un Sultan İbrahim'in zehirlediğini görünce hemen aşağı inmiş. Sultan İbrahim'in başını dizinin üzerine alıp muayene etmeye başlamış. Sultan İbrahim Peri Hanım olduğunu görmüş ve demiş:

Peri kızı ne oldu?

Peri kızı demiş:

- Siyavuş seni zehirlerdi, ben seni iyileştirdim.

⁸⁷ kılıç kını

Sultan İbrahim Peri Hanım'ı alıp Mehmet Hangile yetiştirmiş. Siyavuş, Sultan İbrahim'in geldiğini ve yanında da bir kızın olduğunu görmüş. Ahvâli⁸⁸ değişmiş. Yola devam etmişler.

Sultan İbrahim Enuşirevan Padişahı'nın şehrine ulaşmış. Padişaha Sultan İbrahim geliyor diye haber gitmiş. Padişah ordu hazırlayıp Sultan İbrahim'i yanına getirtmiş. O gün büyük bir meclis toplamışlar ama meclise Siyavuş gelmemiş. Sultan İbrahim demiş:

- Siyavuş gelmeli.

Gidip onu da çağırılmışlar. Siyavuş gelip oturmuş. Sultan İbrahim demiş:

- Ey Enuşirevan, bana izin ver Siyavuş ile dövüşelim. Padişah izin vermiş. Bunlar her kim diğerini yenerse o, onu öldürsün diye şart koşmuşlar. Sultan İbrahim Siyavuş'u tutup öyle bir vurmuş ki Siyavuş'un parçası bile kalmamış. Yüzünü padişaha dönüp demiş:

- Padişah sağ olsun. Nuşaperi'yi ver babamın şehrine götüreyim. Padişah sabah çok sayıda katır yüklemiş ve bunları uğurlamış.

Sultan İbrahim Mehmet Han'a demiş:

- Kardeşim, bu Peri Hanım senin olsun. Sen doğrudan babamın memleketine git. Ben de Emir Ali'nin amcasının kızını alıp ona vermeliyim.

Mehmet Han Nuşaperi Hanım ile Peri kızını alıp geledursunlar. Sultan İbrahim atına binip Emir Ali ile gitmeye başlamışlar. Emir Ali'nin amcasının memleketine ulaşmışlar. Sultan İbrahim Emir Ali'ye demiş:

- Kötü⁸⁹ bir insan bul.

Emir Ali tehlikeli kişilerden birini bulmuş ve Sultan İbrahim'in yanına gelmiş.

Sultan İbrahim Emir Ali'nin amcasına şöyle bir kâğıt yazmış: İki saatin içerisinde Emir Ali'nin nişanlısını ona ulaştır. Eğer ulaştırmazsan şehrin toprağını at torbasıyla taşıtırıp tahtını yok edeceğim. Sultan İbrahim kâğıdı bu adama verip demiş:

⁸⁸ 1. Durumlar, hâller, vaziyetler. 2. Davranışlar. 3. Olaylar.

⁸⁹ Tehlikeli, korkulu, her türlü kötülüğü yapacak kişi.

- Götürüp padişaha ver.

Kâğıt padişaha ulaşmış. Padişah kâğıdı okuyup durumdan haberdar olmuş. Veziri çağırıp demiş:

- Vezir, buna bir tedbir al.

Vezir demiş:

- Tedbir şöyle ki savaşmalıyız.

Padişah ordunun hazır olmasını emretmiş. Ordu hazırlanıp Sultan İbrahim'e doğru yola koyulmuş. Sultan İbrahim ordunun geldiğini görünce savaş elbisesini giyip kendini ordunun içine atmış. Sağdan girip soldan çıkmış, soldan girip sağdan çıkmış. Orduyu yok edip kendi şehre varmış. Padişahı da cehenneme yollamış. Emir Ali'nin nişanlısı için yedi gün yedi gece düğün yapmış. Sonra bunları burada bırakıp kendi atına binip babasının memleketine gelmiş. Han Hanı Çin'e oğlun geliyor diye haber gitmiş. Han Hanı Çin, oğlunun karşısına çıkıp eve getirmiş. Yedi gün yedi gece düğün yapıp Nuşaperi Hanım'ı Sultan İbrahim'e, Peri kızını da Mehmed Han vermiş. Onlar yiyip içip vakitlerini neşe ile geçirmişler siz de yiyin, için muradınıza erin.

2.4. Ahmet

Günlerin birinde bir çoban varmış, bu çobanın Ahmet adında tek bir oğlu varmış. Bir gün çoban çöle çıkmış koyun otlatıyormuş. Hava çok sıcakmış, çoban hem koyunlar için hem de kendisi için o kadar çok su aramış ki... Ne kadar su aradıysa da bulamamış. Koyunları ağacın altına toplayıp köpeğe emanet etmiş. Başka bir tarafa gittiğinde bir kuyu olduğunu görmüş ve kuyunun olduğu yere gitmiş. Kuyudan su çekmek istemiş ve birden ses gelmiş. Çoban bir o yana bir bu yana bakmış ama hiç kimse yokmuş. Eğilip kuyuya bakmış. Bir kadın ve bir yılanın olduğunu görmüş. Çoban beline kadar kuyuya eğilmiş, yılan çobanı görünce dilini çıkarıp demiş:

- Çoban sana kurban olayım, beni bu kadının elinden kurtar, başımı beynimi yedi.

Gerçekten de kuyuda bir kadın varmış ve Eflatun⁹⁰ bu kadının eline düşseymiş çürüyüp ölmüş. Çoban bakmış ki yılanın doğrudan kadının elinden birazdan öleceğini görmüş. Hemen kuyuya bir kap sallamış ve yılan kendini kabın içine atmış. Çoban kabı çekip yarıda bırakmış, kendi kendine demiş.

- Ey dil-i gâfil ben su arıyorum, önüme yılan çıktı. Birden yılan beni sokar, en iyisi şudur yılan kadının elinden kuyuda usanıp, bıkıp ölsün.

Çoban bunu söyleyip kabı kuyuya bırakmak istemiş. Yılan dil çıkarıp yalvarıp demiş:

- Gel beni kuyudan kurtar, seni mutlu edeceğim.

Çoban Allah'a sığınıp kabı kuyudan çekip çıkartmış. Belki kadın kuyudan çıkmıştır diye yılanın yarı vücudu kuyudaymış. Çoban, yılan sen kadından niye bu kadar illâllah ediyorsun diye sormuş.

Yılan çobana demiş:

Ben öyle biliyorum ki dünyada dili acı, zehirli sadece benim. Ama kuyuya girip o imansız kadına rast geldim. Kendi acı diliyle az kalsın beni hasta edecekti. Sen gelip çıkmasaydın öyle ki hastalanıp ölecektim böyle iyi oldu. Şimdi benden ne istiyorsun?

Çoban korkup yilandan bir şey istememiş. O çıkıp gitmek istemiş ve yılan demiş:

- Ardımdan gel.

Çoban korkusundan bir söz söylemeyip yılanın ardına düşmüş. Yılan önde, çoban arkada gitmişler. Az gitmiş, çok durmuşlar, çok gitmiş az durmuşlar (az gitmiş uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler.) ve bir mağaraya ulaşmışlar.

Yılan mağaraya girip çobana demiş:

- Ardımdan gel.

Yılan çobanı mağaranın için getirip demiş:

- Bu sandığı aç.

⁹⁰ Eski Yunanistan'ın en büyük filozoflarından birinin adı, mecazi anlamda çok bilgili adam anlamında kullanılır.

Çoban sandığı açmış ve içinden bir kese, bir başlık çıkartmış. Yılan çobana demiş:

- Bu keseyi bir kere açıp bağladığında kese parayla dolar, bu başlığı da başında istediğin yere koy ve saklanırsın.

Çoban sevine sevine keseyle başlığı alıp doğrudan evine gelmiş. Çoban koyunları otlatmaya gitmeyip rahatlıkla keseyle geçimini sağlarmış. Ama oğlu Ahmet'e sır vermiyormuş. Bir gün bir felaket işi tersine çevirmiş, çoban yorgan döşeğe düşüp hastalanmış. Beş gün on gün yattıktan sonra çoban ömrünü oğluna bağışlamış. (çoban ölmüş). Öldüğü gün çoban keseyle başlığı oğlu Ahmet'e vermiş, nasıl konuştularsa öyle de olduğunu izah etmiş. Becerikli Ahmet babasından sonra ne yapmış görelim.

Babası ölüp gitmişti. Ahmet çoban babasının kırkı çıktıktan sonra malı mülkü satmış. Keseyle başlığı alıp köyden çıkıp bir şehre gelmiş. Geceyi kervasarayda geçirmiş. Sabah kesesinden para çıkartıp kendisine bir takım elbise almış ve kendisine bir dükkân açmış. Bir taraftan başlığı başına takıp tüccarların dükkânına gitmiş. Eline geçeni kendi dükkânına toplamış. Şehre göze görünmeyen hırsız gelmiş diye haber yayılmış.

Ahmet fakir fukaraları başına toplayıp parasız pulsuz, elsiz ayaksızlara hisseyle para paylaştırmaya başlamış. Bir iki gün sonra tüccarlar bakmışlar ki pazarlarında müşteri kalmayıp malları dükkânda kalmış ve mallarını alan yokmuş.

Tüccarlar, insanlar bu günlerde niye mal almıyorlar diye şehre adam göndermişler. Tüccarlar topluluktan bir haber almak için mahalle mahalle gezip dolaşmış. Şehrin aşağı tarafına gelmişler. Tüccarın adamları burada bir dükkânın olduğunu görmüşler ve dükkânın önünde o kadar çok insan varmış ki iğne atsan yere düşmeyecek kadarmış. Bu topluluk niye buraya toplandı diye sormuşlar. Bir adam tüccarların adamlarına Ahmet adında bir işçi gelip parasız pulsuz cemaate arşınla⁹¹ malı paylaşıyor diye anlatmış. Tüccarların adamları bir hayli seyretmişler. Sonra bunlar da topluluğa katılıp adama bir top çit⁹² almış ve Ahmet'in dükkânından ağalarının yanına geri dönmüşler.

Tüccarlar oturmuş hizmetçilerinin yolunu gözlüyorlarmış. Bu an tacirler

⁹¹ Metre ölçüsü kabul edilmeden kullanılan bir uzunluk ölçüsü (71 cm).

⁹² Basma veya tek renkli pamuklu kumaş.

hizmetçilerin hepsinin kucağında bir top parça, geliyorlarmış.

Tüccarlar hizmetçilere sormuş:

- Şehirde ne gördünüz? Bu kumaşı kim verdi?

Hizmetçiler çoban oğlu Ahmet hakkında ne varsa söylemişler.

Yirmiye yakın tüccar toplanmış dükkânları kapatmışlar ve tüccar Ahmet'in dükkânına doğru yola koyulmuşlar.

Evet gitmişler. Tüccarlar topluluk adıyla Ahmet'in dükkânına dolmuşlar. Hizmetçiler ne söylemişlerse öyle de görmüşler. Ahmet dükkândan çıkarken tüccarların geldiğini görmüş. Hemen Ahmet kendi hizmetçilerine yirmi top verip tüccarlara paylaşmış. Tüccarlar sırayla bir top ipek alıp doğrudan dükkânlarına gelmişler.

Yirmi tüccar toplanıp bir yere bu Ahmet'i nasıl yok edelim ve kendi dükkânlarımızı tekrar açalım diye konuşmuşlar. Çok konuşmuşlar sonra padişaha mektup yazmaya karar vermişler. Bunlar mektup yazıp Ahmet'i kötü bir şekilde tanıtmışlar. Mektubu kırmızı bir siniye koyup padişaha göndermişler. Padişah mektubu alıp okumuş. Şehirde Ahmet adlı bir tüccar ortaya çıkmış, bir dükkânı var ki senin hazinende bu kadar para yoktur diye yazılanları okumuş. Kendisi de malı parasız dağıtıyor. Padişah mektuptan haberdar olup kendi kendine demiş:

- Kendim Ahmet'in yanına gitmeliyim.

Padişah kalkıp kıyafetlerini değiştirmiş yüzüne gözüne biraz kara çekip vezirini kendi yerine bırakıp demiş:

- Vezir, ben gidiyorum, kısa bir seferim var.

Vezir, padişahın gidecek haberini almış. Fakat padişah yerini söylememiş.

Padişah çoban oğlu tüccar Ahmet'in dükkânının önüne gelmiş. Evet, tüccarlar nasıl söylemişse padişah da öyle görmüş ama itiraz etmeden (sessizce) kendini bir kenara çekmiş. Padişah, gün batana kadar gözlemiş, pazardan el ayak çekildiği an Ahmet doğrudan kendi evine gelmiş. Hesap yapmaya başlamış. Padişah da bunun ardından

gelip Ahmet'e bacadan⁹³ bakıyormuş. Ahmet dört kere keseyi bağlayıp açmış ve bir büyük kırmızı siniye para toplayıp başlığı da başına takıp saklanmış. Padişah yukarıdan bakıyormuş ve bu işleri görüp kendi kendine demiş:

- Ey dadi-bidad⁹⁴, bu keseyle başlığı tüccar Ahmet'den almalıyım.

Ahmet çırağı söndürüp yatmış. Padişah da damdan inip doğrudan evine gelmiş. Padişah gece yatmış, sabah erkenden tahtına çıkmış belki bir yolunu bulur Ahmet'i ele geçiririm diye düşünmüş ama bir türlü bulamamış.

O an vezir içeri girmiş padişahın çok düşünceli olduğunu görmüş ve ona sormuş.

- Ne oldu böyle düşüncelere dalmışsın?

Padişah vezirden saklamak istemiş fakat hiçbir yol bulamamış, en sonunda çaresiz kalıp Ahmet'in durumunu nasıl gördüyse öyle de vezire anlatmış. Vezirden tedbir istemiş. Vezir demiş:

- Kendi gözümle görmezsem yol bulamam.

Padişah razı olup Ahmet'in dükkânını vezire göstermiş. Vezir akşam çoban oğlu tüccar Ahmet'in dükkânına gelmiş. Evet, padişah ne gördüyse vezir de görmüş.

Sabah vezir padişahın yanına gelip demiş:

Padişah haber almış:

- Padişah sağ olsun, ben de gördüğünü gördüm.
- Ne tedbirin var?

Vezir demiş:

- Tedbir buldum.

Şimdi padişah bir taraftan başlıkla keseyi ele geçireceğim vezir de içinden keseyle başlık benim diye seviniyormuş.

Padişah demiş:

⁹³ Işık ve hava almak için evlerin, ambarların damında pencere yerine açılan delik.

⁹⁴ ünl. Far. Genelde "ey dad-bidad" şeklinde kullanılır, hayret, keder bildirir.

- Vezir söyle bakayım acele ediyorum niye tedbir bulmuyorsun?

Vezir padişaha demiş:

- Sen tüccar Ahmet'i eve çağır ve yemeğinin içine de zehirden dök, akli başından gittiğinde başlıkla keseyi cebinden alırsın.

Padişah vezirin düşüncesi razı olup akşamdan hazırlık yapmış ve çoban oğlu Ahmet'in ardından adam göndermiş.

Padişahın adamları çoban oğlu Ahmet'in yanına gitmiş, baş eğip demişler:

- Padişah sizi akşam misafir ediyor.

Ahmet bir şey anlamamış, padişahın adamlarına gelirim diye söz vermiş. Padişahın adamları gelip padişaha haber vermişler:

- Tüccar Ahmet akşam misafir olmaya razı olmuş.

Padişah çok sevinmiş, hazırlıklar bire iki artmış.

Çoban oğlu Ahmet'in gerisindeymiş, başlıkla keseyi cebine koyup her zaman yanında gezdiriyormuş.

Ahmet keseyle başlığı cebine koyup doğrudan padişahın yanına gelmiş. Padişaha tüccar Ahmet geldi diye haber gelmiş. Padişah tüccar Ahmet'i karşılamaya çıkmış ve üst başa oturtmuş. Bir taraftan da vezir Ahmet'in yemeğine zehirden döküp ortaya getirmiş. Pilav yemeye başlamışlar. Ahmet bir adım atmış, bayılıp yere yıkılmış. Vezir Ahmet'in elinden kışından tutmuş evin bir köşesine atmış. Padişah vezirden önce başlıla keseyi Ahmet'in cebinden çıkartıp gizlemiş. Ahmet'in kendisini de götürüp şehirden dışarı atmışlar.

Ahmet' ten dinle. Ahmet üç gün sonra uyandığında çölde olduğunu görmüş. Elini cebine attığında ne başlığın ne kesenin olduğunu görmüş. Ahmet parmağını kemirip demiş:

- Ey dad-ı bidad, bu hile padişahın işidir benim başıma padişah getirdi. Şüphesiz başlığı cebimden alıp beni de buraya atmışlar.

Ahmet kalkıp kör pişman şehre gitmeyip dağa taşla düşmüş. Saatlerce yol gitmiş ve

bir orman karşısına çıkmış. Ahmet çok acıkmıştı. Ormanda armut, elma yiye yiye bir pınara gelmiş. Burada bir pınar varmış. Ahmet'in canı elma istemiş. Ağacın bir dalına el atmış elma toplayıp yemiş. Ahmet elmayı yediği an bir çift boynuz çıkartmış. Ahmet'i bu dert çok deli etmiş. İki gün burada kalmış. Akşam olmuş, çok acıkmıştı, elma yemek istemiş, boynuz dört olacak diye korkmuş ve kendi kendine demiş.

- Elma yerine armut toplar yerim, bu daha iyidir.

Ahmet armut toplayıp yemiş. Armutu yediği an boynuzun biri düşmüş, hemen bir armut daha toplayıp onu da yemiş ve diğer boynuz da yere düşmüş.

Ahmet elmalardan on kadar toplayıp cebine koymuş, yirmi kadar da armut toplayıp eteğine toplamış. Doğrudan padişahın memleketine gelmiş. Elmaları, armutları sepete toplamış ve padişahın evinin önünde bağırması:

- Hey elma alan, hey elma alan (Elmacı, Elmacı!)

Bu sırada vezir bahçeye çıkmıştı ve güzel elma sattıklarını görmüş. Vezire zorla iki elma verip vezir para vermeden yola çıkmış. Bu sırada padişah, vezirin elma alıp götürdüğünü görmüş. Padişahın elmadan canı istemiş. Vezirden elmayı kimden aldığını sormuş. Vezir filan oğlandan demiş. Padişah vezirle konuşuyormuş. Ahmet padişahı gördüğü an tanımış ve hemen padişahın yanına gelip çağırmış:

- Hey elmacı!

Padişah elmaların sekizini de almış fakat Ahmet' e para vermemiş. O sırada Ahmet çekilip bir tarafta beklemiş.

Padişah elmaları evine götürüp birini kendisi yemiş, birini karısına, birini de kızına vermiş. Bunlar elmayı yediği an boynuz çıkartmışlar. Bir taraftan da vezir elmayı yiyip boynuz çıkartmış. Evet, bunların dertleri bire iki artmış. Padişah defalarca vezire vezir yanıma gelsin diye haber yollamış. Sonra padişahın çaresi kalmamış, kendi gece vakti vezirin yanına gelmiş ve vezirin bir çift boynuzu olduğunu görmüş. Vezir padişahın da boynuzunun olduğunu görmüş. Padişah sormuş:

- Vezir bu nasıl bir iştir?

Vezir şaşırıp kalmış ve söyleyecek söz bulamamış.

Padişah demiş:

- Vezir, çare bul.

Vezir demiş:

- Rahmetliğin oğlu, ben de senin durumundayım, ne tedbirinden bahsediyorsun.

O an Ahmet gelip kapıcılara demiş:

- Gidin doktor geldi deyin.

Gidip vezire doktor geldi demişler. Vezir mutluluktan ne yapacağını bilememiş. Hizmetçiye demiş:

- Bırakın gelsin.

Ahmet vezirin yanına gelip selam vermiş. Vezirin çift boynuzlu olduğunu görmüş. Hemen armudun dörtte birini kesip vezire vermiş. Vezir armudu yediği an boynuzunun biri düşmüş, vezir sevinip demiş:

- Doktor, senden ne gizleyeyim, padişah da benim hâlimdedir.

Ahmet demiş:

- Şimdi şöyle yapalım orada bir oda bulun, hepiniz odaya toplanın, sizin boynuzlarınıza çare bulayım.

Vezir Ahmet'in sözüne razı olup padişaha hemen gel bizim derdimize çare olacak şöyle bir adam gelmiş diye bir haber göndermiş. Padişaha haber ulaşır ulaşmaz kadın, çocuk toplanarak vezirin evine gelmiş. Ahmet'i çağdırtmışlar. Ahmet demiş:

- Sende bir başlıkla bir kese var, onu getir, bu armutu ezip başlığın içine dökeyim ve hemen başlığı başınıza koyar koymaz boynuzlarınız yere düşecek. Onun duası var.

Padişah Ahmet'in sözüne inanıp başlıkla keseyi getirmelerini emretmiş. Ahmet'in de istediği buymuş. Başlığı alıp torbasına koymuş. Padişahla vezire elmadan fazla vermiş ve boynuzları daha da büyümüş. Sonra milleti çağırıp padişahın yaptığı zulmü, çevirdiği dolapları onlara anlatmış. Herkes bir taraftan ellerine odun alıp padişahı ve veziri tahttan atmışlar. Ahmet'i onun yerine padişah yapmışlar. Padişahın kızını da iyileştirip düğün

yapıp onu Ahmet'e vermişler.

2.5. Şirvan Kadısı

Bir varmış, bir yokmuş Allah'tan başka hiç kimse yokmuş. Bir padişah varmış. Bu padişahın Muhammed adında bir oğlu varmış. Padişah bir gün oğluna demiş:

- Oğlum, Muhammed ben ölürsem yerime senden başka yakın akrabam yoktur ki başa geçsin. Padişahlığı elinde sımsıkı tut.

Az geçmiş, çok geçmiş, padişah ölmüş. Muhammed babasının yerine sultan olmuş, milleti dolandırmaya başlamış. Bir gün bu şehrin dalavrecileri (fırıldakçıları, arkadan iş çevirenleri) demişler.

- Bu padişah çok akılsız, onu kandırıp devleti elinden almalıyız.

Dalavreciler Muhammed'in yanına gelmişler. Biri demiş:

- Ben padişahın halasının oğluyum.

Biri demiş:

- Ben dayısının oğluyum.

Bunlar onu bir sözle tavlayıp hepsi bir altın alıp gitmişler.

Muhammed annesinin yanına gelip demiş:

- Babam bizim akrabamız yok diyordu. Bu gün kırkı benim yanıma gelmişti. Senin babanın akrabalarıyız dediler.

Annesi demiş:

- Oğlum, onlar sahtekârdır, seni aldatırlar. Git padişahlığa güzelce sahip çık.

Muhammed kulak asmamış. Dalavreciler her gün bunun yanına gelmiş, onunla dost olup kumar oynamışlar, bütün hazineyi sahiplenmişler. En sonunda padişahlığı da almışlar, Muhammed'i de padişahlıktan alıp çöle atmışlar.

Muhammed gelip annesinden bir eşrefi⁹⁵ alıp bir şehre gitmiş. Şehirde kör insana rast gelmiş. Muhammed parasını kör adama vermiş. Kör insan demiş:

- Çocuk, her kimsen git akşam buraya gel.

Muhammed akşama kadar gezmiş, akşam körün yanına gelmiş.

Kör demiş:

- Gel gidelim.

Kör adam bir de mum almış onunla gitmişler ve şehirden çıkmışlar. Bir mağaraya gelmişler. İçeri girmişler. Muhammed mumu yakmış, oturup sohbet etmişler ve yemek yiyip yatmışlar. Sabah olduğunda Muhammed, başının altında bir bohça ve bir de bin tümenle dolu kesenin olduğunu görmüş.

- Amca bu nedir?

Kör demiş:

- Oğul, o bohçadaki kıyafettir, çıkart giy, o parayı cebine koy, şehre git ve akşam geri dön.

Muhammed bohçayı açmış, bir takım güzel bir elbise görmüş, alıp giyinmiş ve şehre çıkmış. Karşısına çıkan köre engelliye para dağıtmış ve boş ceple mağaranın olduğu yere geri dönmüş.

Kör ona demiş:

- Oğlum, Muhammed harçlığın kaldı mı?

Muhammed demiş:

- Yok.

Kör adam kendi kendine demiş:

- Bu ya büyük makamdadır ya da çok cömerttir.

⁹⁵ Eskiden beş manatlık (liralık) altın para. Genellikle altın para.

Akşam olmuş, yemek yiyip yatmışlar. Sabah olmuş, yerlerinden kalkmışlar. Kör yine demiş:

- Oğul git bin tümen para al pazardan bir at al getir.

Muhammed bin tümen para alıp pazara gelmiş. Güzel bir at alıp getirmiş. Kör adam eliyle atı yoklayıp demiş:

- Güzel attır.

Kör, atı kırk gün ahırda bağlattırılmış, at şişmanlamış ve gemi gibi olmuş. Kör demiş:

- Oğlum Muhammed bu ata bin git Şirvan kadısının sırrını öğren sonra gel bana söyle.

Muhammed ata binip doğrudan Şirvan'a atını sürmüş. Az gitmiş, uz gitmiş Şirvan'a gelmiş. Bir kervansarayına atını bağlamış ve Şirvan mescidine gitmiş. Beyaz kuşaklı bir ihtiyarın oturduğunu görmüş. Yürüdüğünde ayağının altında sinek, karınca ölüp günah olmasın diye ayağına zil takmış. Muhammed, kadının uzun süre mescitte namaz kıldığını, Kur'an okuduğunu, akşam olunca hemen evine gittiğini görmüş. Muhammed bir gün hissettirmeden kadının ardına düşüp, evlerine gelmiş. Bir tarafta gizlenmiş. Hayli zaman geçmiş, kadı hizmetçisini çağırıp demiş:

- Git silahımı getir.

Hizmetçi gitmiş bir kılıç, bir kalkan, bir takım elbise, bir kap şarap getirmiş. Kadı elbiseyi giyinmiş, kılıcı beline bağlamış, şaraptan o kadar çok içmiş ki gözleri yanmaya başlamış. Hizmetçisiyle evden çıkıp gitmişler. Muhammed de bunların ardından gitmiş. Şehirde yüksek, güzel bir eve gelmişler. Kadı evden kapalı bir şey aşağı atmış ve hizmetçiler evlerine gelmiş. Muhammed de hissettirmeden bunların ardından gelmiş. Evde kilimi açmış, içinden güzel bir kız çıkartmış. Hizmetçi Beşir'e demiş:

- Git büyük havuzdaki kızları da getir.

Beşir gelip büyük havuzun suyunu boşaltmış; havuzun altından bir tahta kaldırıp tarlı ve kavallı⁹⁶ yüz kız çıkartmış ve kadının yanına getirmiş. Kadı o gece kızlarla eğlenmiş.

⁹⁶ Tar ve kaval: Müzik âletleri.

Sabah hizmetçi gelip kızları havuzun yanındaki bodrumda gizletmiş. Kadı beyaz sarığını başına koymuş, beyaz kemerini bağlamış ve mescide gelmiş. Muhammed de onun siyahıyla şehre gelmiş. Topluluk kadının başına yığılıp demiş:

- Kadı ağa⁹⁷, bu gece vezirin kızını kaçırmışlar.

Kadı demiş:

- Ne diyorsunuz, böyle şey olmaz. Şimdi sarığımı yere vururum, bu şehir Nuh'un şehri gibi altüst olacak.

Topluluk telaşlanarak demiş:

- Kadı ağa, bir kızdan dolayı bu şehri dağıtma, bu merhametsizliktir, amandır.⁹⁸
Bize acı!

Kadı dinlenmeden doğrudan padişahın yanına gitmiş. Padişah şaşırarak demiş:

- Kadı ağa, ne oldu böyle perişansın?

Kadı demiş:

- Ne olacak şehri işsiz güçsüz insanlar sarmış. Vezirin kızını bu akşam kaçırmışlar.

Padişah demiş:

- Git ibadetle meşgul ol, sıkılma buluruz.

Kadı mescide gelmiş, topluluğu şeriatle korkutmaya başlamış. Güneş yavaş yavaş batıyormuş. Kadı evlerine gelmiş. Gece vakti saat bir hayli geçmişti. Kadı yine kılıç kalkan kuşanıp uzun ip alıp hizmetçisi Beşir ile gelmişler. Muhammed de gizlice ardından gitmiş. Kadı bir eve uzun ip atıp yukarı çıkmış. Sarılmış bir kilim indirmiş. Kilimi alıp eve gelmişler. Muhammed de gizlice gelmiş. Beşir gidip havuzdan kızları çıkartmış. Gene kadı kızlarla sabaha kadar eğlenmiş. Sabah Beşir kızları havuzda saklamış. Kadı abasını⁹⁹ örtüp mescide gelmiş. Ona demişler:

- Bu gece de vekilin kızını kaçırmışlar. Kadı yine sinirlenip şeraitle asmış, kesmiş

⁹⁷ Seyitlere, din adamlarına verilen isim, lakap. Eskiden aydınlara hitap ederken söylenirdi.

⁹⁸ Aman: 1. Şiddetli acı, heyecan, feryat, ıstırap, korku vs. hislerini ifade eder. Amanın. 2. ünl. Rica ve yalvarma bildirir.

⁹⁹ esk. Din adamlarının (İslâm) giyindikleri kolsuz veya kısa kollu, yakası açık, uzun erkek elbisesi.

yalandan şehri dağıtmak istemiş.

Akşam olmuş, yine eve gelmiş, kılıcı bağlamış, padişahın evine gelmiş. Bu gece de padişahın kızını alıp evine getirmiş. Beşir de havuzdan kızları getirmiş. Kadı sabaha kadar eğlenmiş.

Sabah yine kızları toplamış. Kadı abasını bürünüp mescide gelmiş. Muhammed de gizlice gelip bir kenarda beklemiş. Mescitte demişler:

- Bu akşam da padişahın kızını götürmüşler.

Kadı bu defa çok sinirlenmiş. Padişahın huzuruna gelmiş ve başını yolup (çok üzülerek, üzüntüsünden dövünmek) demiş:

- Şehir elden gidiyor. Bu Allah'ın günahkârlarını bul ve taşıla.¹⁰⁰ Eğer bulamazsan öyle bir ah çekeceğim ki gökyüzünden şehre ateş yağar.

Padişah, şehirlerdeki sahtekârlar tutulsun diye emretmiş. Boyunlarını vurmak için ferman verilmiş. Muhammed günahkârlar dururken başka adamların öldürülmesine hüküm verdiklerini görmüş. O sabretmeyip ileri yürümüş. Padişaha baş eğip demiş:

- Padişah sağ olsun, bunların bir günahı yoktur, onları öldürme. İstersen günahkâr hileciyi bul ve o zaman bu akşam için padişahlığı bana ver. Buldum buldum eğer bulamazsam o zaman benim de onlarla birlikte boynumu vurdur.

Padişah razı olmuş ve onları öldürmeyip eve yollatmış.

Akşam olmuş. Muhammed padişahı, veziri, vekili de alıp kadının evine gelmiş. Bunlar bir yerde gizlenmişler. Gece vakti saat bir hayli geçmişti, kadı demiş:

- Beşir, git kızları getir.

- Sen Şirvan kadısının sırrını benden istemiştin ben başını getirdim.

Beşir gidip kızların hepsini getirmiş. Kadı kızlarla eğlenirken Muhammed, şah, vezir, vekil aniden içeri girmişler. Bütün şehirde şimdiye kadar kaybolan kızların hepsinin burada olduğunu görmüşler. Bunlar kadıyı tutup elini ayağını bağlamışlar. Şehir açılmış

¹⁰⁰ is. tar. Eskiden suçluyu taşıyarak, taşlarla vurarak cezalandırma usulü, üzerine taş yığarak ceza verme şekli.

ve kadıyı milletin arasına getirmişler ve yaptığı işlerin tamamını millete anlatmışlar. Sonra şah kadıyı iki parçaya bölünmesi için hüküm vermiş. Her parçasını bir kapıdan asmışlar. Gelen tükürmüş giden tükürmüş. Muhammed padişahın padişahlığını kendisine vermiş ve hilecileri de azat etmiş. Şirvan kadısının başını kesip götürmüş. Aynı gün ata binip yola düşmüş. Az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmiş ve mağaraya gelmiş. Körün yanına gidip demiş:

Körün mutluluktan gözleri dolup demiş:

- Güzel, intikamımı aldın. Git, her sabah başının altında bir kese para, bir takım elbise olacak. Ölene kadar neşeyle hayat geçirirsin.

Muhammed körle helalleşip kendi evlerine gelmiş. Topluluktan kendine taraftar toplamış. Kırk sahtekârı öldürmüş, yine tahta çıkıp padişah olmuş.

2.6. Nuşaranın Nağlı

Bir varmış, bir yokmuş. Günlerin birinde iki kardeş varmış. Bunların birinin adı Firuz birinin de adı Ahmed imiş.

Firuz tüccarlığı çok severmiş. Gece gündüz çalışıp para biriktirip şehirde büyük bir tüccar olmuştu. Bütün tüccarlar Firuz'un adını duyduğunda ayağa kalkarlarmış. Böyle serveti olmasına bakmayıp tüccar Firuz çok aç gözlüymüş ve milletle hareketleri de kötüymüş. Ama kardeşi Ahmed tüccar tayfasına yakın durmazmış. Sanatı eyer imalatıymış. Ahmed'in karısı yokmuş ama Nuşaran adında bir kızı varmış ve dünyalar güzeliymiş.

Bir gün Ahmed hayatını küçük kardeşi Firuz'a bağışlamış. Firuz kardeşini kefenleyip defnetmiş, Nuşaran'ı da alıp evine götürmüş.

Tüccar Firuz'un karısı yokmuş, idaresinde çalışan bir adamı da yokmuş sadece birkaç hizmetçisi bir de bahçıvanı varmış. Bahçıvanın karısı tüccar Firuz'a yardım ediyormuş. Bir gün, beş gün kardeşinin ölmesinden bir hayli zaman geçmiş. Tüccar Firuz evlenmek istemiş. O, şehir şehir dolaşarak gezmiş ama hoşlandığı bir kız bulamamış. Kör pişman, yorgun argın kendi vilayetine çıkıp gelmiş.

Nuşaran Hanım'dan dinle.

Nuşaran Hanım babası öldükten sonra çok zayıflamış ve canı çok sıkılmış. Bir gün komşuların kızları bahçivana gelmişti. Nuşaran Hanım da bunlara katılıp Firuz'un bahçesini gezmeye çıkmış. Tüccar Firuz bahçesine insan sokmazmış ama evlenme vakti gelmişti ve bahçivanın karısına, ben balkonda oturduğumda şehirdeki kızları bağa gezmeye getir ki belki gönlümün istediği olur beğenip alırım diye buyurmuş.

Tüccar Firuz önünde çay, ağzında nargile taş balkona oturmuştu. Firuz bahçenin kapılarının açıldığını ve bahçeye bir grup kızın girdiğini görmüş. Tüccar Firuz çay bardağını yere koymuş, nargileyi eline alıp kızları izlemeye başlamış. Grubun içinde öyle bir kız görmüş ki padişahın bahçesinde bile yokmuş. Öyle güzel kızmış ki saçları topuğunda, kaşları kudret kalemiyle çekilmiş gözü ceylan gözü gibiymiş. Tüccar Firuz çok deli olmuş, çay bardağı elinden yere düşmüş, aklı başından gitmiş. Hemen balkondan inip eve gelmiş, bahçivanın karısını çağırıp sormuş:

- Kızların içindeki güzel kız kimdi?

Bahçivanın karısı demiş:

- Tüccar sağ olsun, gördüğün kız senin kardeşinin kızıdır.

Tüccar Firuz bahçivanın karısına inanmamış. Kendisi bahçeye çıkıp kıza bakmış evet kardeşinin kızı Nuşaranmış. Tüccar günden güne öz kardeşinin kızı Nuşaran Hanım'ı sevmiş. Yok olmuyormuş, ne yaptıysa Nuşaran Hanım tüccar Firuz'un aklından çıkmadığını görmüş. Tüccar Firuz sonra çaresiz kalmış, gece biraz zaman geçtikten sonra Nuşaran Hanım'ın yanına gelmiş:

Nuşaran Hanım amcasının geldiğini görmüş, hemen kalkıp giyinmiş ve yere oturmuş.

Tüccar Firuz kardeşinin kızı Nuşaran ile güzel vakit geçirmeye başlamış, uzun sohbetten sonra sözü asıl konuya getirmiş. Tüccar Firuz konuyu açıp Nuşaran'a demiş:

- Bana gelmelisin.

Nuşaran, amcasının delirip ondan elini hiç çekmediğini görmüş. Amcasına öğüt vermiş. Firuz razı olmayıp demiş:

- Ben sana aşığıım. Şehirleri gezip dolaştım, senin kadar güzel bir kız bulamadım; seni almalıyım, ben nefsimi terbiye edemem, hemen cevap ver.

Nuşaran Hanım'ın derdi birken iki olmuş, dünya başına yıkılmış, gözleri dünyayı görmemiş. O, ne cevap vereceğini bilmiyormuş. Nuşaran Hanım amcasının el çekmediğini görmüş.

- Amca, üç gün bana izin ver, üç gün sonra sana cevabımı söyleyeceğim.

Tüccar Firuz razı olmuş, kardeşinin kızının yüzünden öpmek istemiş ancak Nuşaran kabul etmemiş ve Tüccar Firuz gidedursun, Nuşaran'dan dinle.

Herkes uyudu ama Nuşaran Hanım sabaha kadar uyuyamamış. Sabah kalkıp pencereyi açmış, oturup avluya bakarken iki güvercinin gelip ağaca konduğunu görmüş. Güvercinlerden biri ağaçtan yaprak toplayıp gagasında tutmuş, diğer güvercin yaprağı almak istemiş. Güvercin hemen kanatlanıp uçmuş. Diğer güvercin ardına düşmüş. Ağzında yaprak olan güvercin pencereden içeri girmiş ve yaprağı Nuşaran'ın üzerine atıp kaçmış. Nuşaran Hanım yaprağı alıp saklamış. Birden Nuşaran'ın kulağına ses gelmiş:

- Ey Nuşaran, yaprağı ezip suyunu iç; o zaman bela senden uzak olacak.

Nuşaran Hanım kulak asmamış, yaprağı alıp saklamış, oturup ağlamış, amcasına ne cevap vereceğini bilmiyormuş. Masalarda vakit hemen biter. Üç gün geçmiş. Nuşaran Hanım ne yapacağını bilmiyormuş. Çaresiz kalmış ve kendini çaya atmak istemiş. O yüzden kendini atmak için kalkıp çay kenarına gelmiş. Bahçıvan bahçeye çıkmıştı, Nuşaran'ın çay kenarına vardığını görmüş. Gözlerini mendille bağlamış, kendini çaya atmak istemiş, bahçıvan gelip Nuşaran'ın kolundan tutmuş. Nuşaran bir elin koluna yapıştığını, hemen diğer eliyle gözünü açtığıında amcasının bahçıvanının olduğunu görmüş. Yerinde donup kalmış. Bahçıvan kızın gözünden yaşların aktığını görmüş ve demiş:

- Nuşaran Hanım, senin baban bana çok iyilik yaptı, gel sen benden sırrını gizleme, niye kendini çaya atıyordun söyle bakalım?

Nuşaran Hanım içini boşaltmış. Başına gelen bütün musibeti bahçıvana anlatmış.

Bahçivan demiş:

- Amca da kendi kardeşinin kızını alır mı?

Nuşaran demiş:

- Babam sağ olsaydı, başıma bu iş gelmezdi.

Bahçivan demiş:

- Gel seni evimize götüreyim bizde kal. Belki gözden uzak olan gönülden de ırak olur.

Kız razı olmuş ve bahçivanla eve gelmiş. Bahçivanın karısı Nuşaran'ın geldiğini görmüş. Kocasına bu ne iştir diye sormuş. Bahçivan onu işten haberdar edip demiş:

- Bırak, kız bizde kalsın ama sakın Tüccar Firuz, Nuşaran Hanım'ın bizde olduğunu bilmesin yoksa öfkeleniriz.

Nuşaran bahçivanın yanında kalmış.

Tüccar Firuz üç gün geçtikten sonra kardeşinin kızının yanına kalkıp gelmiş. Kapıyı açıp içeri girmiş kızın olmadığını görmüş. Kızı aramaya başlamış. Her yere şu şekilde, şu boyda, şu kalemde bir kız kaybolmuştur kim bulursa üç yüz tümen vereceğim diye ilan vermiş. Tüccar Firuz ilan veredursun, bahçivandan dinle.

Bahçivanın Gülab adında genç bir oğlu varmış. Gülab çok güzelmiş ama fakirmiş. Nuşaran yavaş yavaş Gülab'ı sevmiş ve birbirlerine sırlarını açmışlar. Gülab ile Nuşaran Hanım iki güneşirü görüşüyorlarmış. Bahçivan bir gün oğlunun Nuşaran' a âşık olduğunu görmüş, hemen karısına sakın bunları dışarı çıkarma diye emretmiş. Bırak bir süre evden çıkmasınlar, bakalım ne olacak. Bahçivanın karısı Nuşaran Hanım'ı iki gözü gibi saklamaya başlamış. Gülab da yavaş yavaş yüzünü gözünü düzeltmiş, Nuşaran Hanım'ı devamlı gözünün önünden ayırmazmış.

- Bahçeye gidelim, kim bizi görecektir, orada oturup konuşalım.

Nuşaran razı olmuş. Güneş batmıştı, bahçeye çıkmışlar, serin bir ağacın altına gidip yumuşak ot üzerinde kucaklaşadursunlar. Size kimden haber vereyim, tüccar Firuz'dan.

Firuz sabredemiyormuş. Aşk ona çok zor gelmişti, aşk onun kalbine işlemişti. Biraz

derdim dağılsın (kafam dağılsın) diye kalkıp bahçeye gelmiş. Bahçenin aşağı tarafından tüccar Firuz'un kulağına şarkı sesi gelmiş. Hemen sese doğru gitmiş, Nuşaran ile bahçıvanın oğlu Gülab'ın kucaklaşıp uzandıklarını görmüş. Firuz, Gülab'ın kolundan tutmuş, kolunu ayağının altına almak istemiş. Gülab kendini düzeltip Firuz'un kemerine el atmış, iteleyip çaya atmış. Nuşaran'ın kolundan yapışıp eve kaçmışlar.

Tüccar bir şekilde çaydan çıkıp üstü başı ıslanmış evine gelmiş. Adam gönderip bahçıvanın oğluyula kardeşinin kızını çağdırtmış.

Tüccarın adamları gidip Gülab ile Nuşaran'ı bahçıvanın evinden alıp gelmişler. Firuz bahçıvanın oğlu Gülab'ı eve bırakın, sabah başını kesersiniz diye emir vermiş. Bahçıvanın oğlu Gülab'ı ahırlardan birine götürüp kapıyı da kilitlemişler. Firuz, Nuşaran Hanım'a demiş:

- Sana acıyorum, seni öldürtmeyeceğim, benim dediğime razı olmalısın.

Nuşaran cevap vermemiş. Firuz, Nuşaran'ın yanına kalkıp gelmiş; elini boynuna atmak istemiş. Nuşaran amcasını iteleyip kaçmak istemiş. Nuşaran'ın elinden tutmuş ve saklayıp demiş:

- Şimdi sen benim sözümünden çıktın, ben seni özgürlüğünden mahrum edeceğim.

Nuşaran'ın kolundan tutup odalardan birine kapatmış, kapıları kapatıp kalkıp gitmiş.

Haberi sana kimden vereyim, bahçıvandan. Bahçıvanın karısı kocasının yanına bir haberle gitmiş, kocasının çalıştığını görüp demiş:

- Tüccar Firuz Gülab ile Nuşaran'ı tutup götürmüş.

Bahçıvan beli elinden yere atmış, şapkasını ağaçtan alıp başına takmış, çarlığını giyip yola düşmüş. Tüccar Firuz'un evine gelmiş. Bütün işleri öğrenmiş. Bahçıvan gece uyuyamamış. Gece biraz zaman geçtikten sonra ayağa kalkmış, ahıra gitmiş, ahırın arka tarafına geçmiş, kapıyı kırmaya başlamış. Söküp delik açmış, içeri girdiğinde Gülab'ın yattığını görmüş. Hemen Gülab'a seslenmiş. Gülab uyandığında babanı görmüş. Bahçıvan Gülab'ı alıp eve götürmüş. Gülab annesiyle görüşmüş. Bahçıvan oğluna demiş:

- Oğlum, birkaç gün şehirden çık.

Gülab razı olmuş ama Nuşaran'dan ayrılmak istemiyormuş. Çaresiz kalıp yola hazırlanmış. Annesi oğluna yemek verip yola göndermiş. Gülab yola düşmüş. Şehirden çıkıp gidedursun, Nuşaran'dan dinle.

Nuşaran oturmuştu, kapı pencereler de kapalıymış. Bir pencerenin olduğunu görmüş. Pencereyi kırmaya başlamış. Gecenin üç buçuğuna kadar, mücadele etmiş sonunda pencereyi kırıp havanın açıldıkça açıldığını görmüş. Yatak çarşafını yorgana bağlamış ve ipi hazırlamış. Demire bağlamış, kayarak aşağı inmiş, kaçmaya başlamış. Sabah olduğunda çıkıp gitmek için uzaklaşıp arkada gizlenmiş.

Size kimden haber vereyim, Firuz'dan. Firuz sabah uyanıp kardeşinin kızından haber almak için gelmiş. Kapıyı açtığında Nuşaran (kimse) yokmuş. Bir taraftan bahçıvanın oğlu Gülab kaçmış diye haber gelmiş. Tüccar Firuz deli olup kuduz köpeğe dönmüş. Öfkelenip bahçıvanı öldürmüştü. Bahçıvanın karısını da kovmuş. Tüccar ata binip çöllere düşmüş. Dört gün gece gezip dolaşmış, bulamamış. Kör pişman gelip yerine oturmuş.

Gülab'dan dinle.

Gülab şehirden çıkmış, başka bir padişahın toprağına gelmişti, şehri gezip dolaşıyormuş, bir kadının sudan geldiğini görmüş. Gülab, kadının karşısına çıkıp demiş:

- Nine, bu gece beni Tanrı misafiri olarak kabul et.

Nine demiş:

- Allah'a kurban olayım, O'nun misafirine de.

Nine Gülab'ı alıp evine götürmüştü. Gülab'ın önüne yemek koymuş. Gülab çok acıkmıştı, oturup yemeği yemiş. Nine Gülab'a hâlini hatırını sormuş. Gülab başına gelenleri nineye anlatmış. Nine demiş:

- Oğlum, benim de erkek evladım yok, gel kal benim yanımda.

Gülab kabul etmiş, kadının yanında kalmış. Her gün sabah Gülab oduna gidiyormuş. Odun toplayıp pazarda satıyormuş, aldığı parayı yiyeceğe verip akşam kadınla bir yerde yiyormuş. Gülab birkaç gün böyle geçirmiş. Bir gün sabah erkenden kalkıp baltasını alıp ormana gitmiş. Büyük bir ağacın altında oturup serinlemiş. Gülab bir o yana, bir bu yana bakmış, bir ağacın olduğunu görmüş. O, baltasını alıp ağacın üzerine çıkmış. Bir iki

balta vurup ağacı yere yıkmış sonra ağacın dibini kazmaya başlamış. Biraz kazmıştı ki küçük bir küpün olduğunu görmüş, hemen küpü açmış, altınla dolu olduğunu görmüş. Küpü çıkartıp odunun ortasına koymuş, sıkıca sarmış. Yükü arkasına atıp doğrudan evlerine gelmiş. Nine Gülab'ın önüne çıkıp sormuş:

- Oğlum, odunu satamadın mı?

Gülab cevap vermiş:

- Sana bir küp altın buldum.

Nine bunu duyduğu an gözleri fal taşı gibi açılmış. Gülab demiş:

- Nine, altından biraz al, eve bir şeyler al.

Nine altını alıp pazara çıkmış, alışveriş yapmış. Gülab evi düzelterdursun. Size Nuşaran'dan haber vereyim.

Nuşaran sabahleyin gözünü açıp çöle doğru yola koyulmuş. Az gitmiş, çok gitmiş, yol gitmiş. Bir ormana gelmiş. Bir hayli yol gidip yolu bitirmiş, güneş batıyormuş, bir yandan da Nuşaran çok acıkmıştı. Armut ağacının olduğunu görmüş, ağaca çıkıp armudu yemeye başlamış. Karnını doyurup geceyi ağaçta geçirmiş. Haberi sana kimden vereyim Gülab'dan.

Gülab'ın avcılığa çok hevesi varmış. Arada bir ava çıkıyormuş. Bir gün ninesine demiş:

- Nine, aklıma ava gitmek geldi, bugün ava gideceğim.

Ninesi demiş:

- Oğul, canın istiyorsa git.

Gülab atına binip derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi, rüzgâr gibi, ayağı üzengide, dizi kaburgasında, keman yay kemiğinde kılıç kuşağında yol gitmeye başlamış. Semend¹⁰¹ at, Gülab'ı bu ormanın kenarına çıkartmış. Gülab semend attan inip atı bağlayıp bırakmış; kendisi de bir iki kuş vurup çer çöp toplayıp ateş yakmış. Kuşları

¹⁰¹ bkz. ALTAYLI, Seyfeddin, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü II, Semend: Kızıl ile boz renk arasında özel rengi olan at. s. 1029.

doğrayıp şişe dizedursun. Sana Nuşaran Hanım'dan haber vereyim.

Nuşaran yolunu kaybedip yersiz yurtsuz kalmıştı. Yüksek bir ağaç bulup şehrin yakın mı uzak mı olduğunu görmek için ağaca çıkmıştı. Bir de bir duman görmüş. Hemen inip ileri yürümüş, uzun bir süre gitmiş, bir pınara gelmiş, bir oğlan oturmuş başı aşağı indirmiş kebab pişirdiğini görmüş. Atını da bağlamış. Hayli durup bakmış, bahçıvanın oğlu Gülab olduğunu görmüş. Nuşaran'ın rengi kendine gelmiş. Gülab'ın üstüne atılmak istemiş, kendini saklamış. Gülab'ın torbası atın arkasındaymış. Doğrudan aklından çıkıp torbasında kalmıştı. Kalkıp torbasını açıp getirmeye gitmiş. Nuşaran ağacın arkasına saklanmış. Gülab gittiği an, kebabla yemeği çalıp yine gizlenmiş.

Gülab elinde torba ile sofrasına gelmiş, ne kebab var, ne yemek. Şaşırıp kalmış. Bir o yana, bir bu yana bakmış, hiç kimse yokmuş, kendi kendine demiş:

- Bağırayım bakalım kimdir?

Gülab bir iki defa bağırmış ama ses veren olmamış. Birkaç adım ileri gitmiş, insan var mı diye bakmış. Nuşaran hemen yemeği yerine koymuş. Gülab geri döndüğünde çörekle kebabın yerinde olduğunu görmüş. Şaşırıp kalmış ve demiş:

- Yakın gözlerim alacalı görüyor, ormanda adam yoktur.

Rahatlıkla yemek yemeye oturmuş. Bir lokma götürmüştü, ikinci lokmaya el attığında başının üzerinde bir kızın olduğunu görmüş. Hemen kalkmış, Nuşaran Hanım'ın olduğunu görmüş. Nuşaranla Gülab kucaklaşıp öpüşmüşler. Onlar oturmuş birbirlerinin hâlini hatırlarını sormuşlar. Nuşaran başına geleni Gülab'a, Gülab da Nuşaran'a anlatmış. İki aşık yerde oturmuş. Nuşaran çok acıkmış. Gülab kalkıp yeniden kuş vurmuş. O, kollarını sıvayıp kuşları alıp pınarda yıkayıp tüylerini yolmuş; pişirip lezzetle yemişler. Gülab semend atına binip Nuşaran'ı alıp kucağına, toz gibi gözden kaybolmuş, şehre gelmişler. Nine avluda oturmuş, Gülab'ın kendisiyle birlikte bir kızını getirdiğini görmüş. Gülab evin önünde attan inmiş. Nine bu kız kim diye sormuş. Gülab demiş:

- Dediğim kız budur.

Nine kollarını sıvayıp Nuşaran'ın başını gözünü, elini ayağını yıkamış, elbisesini

değiştirmiş.

Bir süre burada kalmışlar. Bir gün Gülab pazara çıkmış, çıplak bir kadının oturup dilendiğini görmüş. Gülab elini cebine atmış kadına bir altın vermiş. Kadın alkışlamaya başlamış. Gülab, sesinin ona tanıdık geldiğini görmüş.

- Ana, kimlerdensin?

Kadın kendini tanıtmış. Gülab annesi olduğunu anlamış. Onu kucaklayıp öpmüş. Evlerine götürüp gelmiş.

Gülab annesini yanına getirmiş. Nuşaran elini kolunu sıvayıp Gülab'ın annesinin başını, saçlarını yıkamış, temiz kıyafetler giydirmiş. Zavallı kadın başına gelen durumların hepsini söylemiş. Gülab, babasının tüccar Firuz tarafından öldürüldüğünü öğrenmiş, çok üzölmüş ve kendi kendine demiş:

- Babamın kanını almalıyım.

Nuşaran demiş:

- Ben de gitmeliyim.

Gülab demiş:

- Gel gitme.

Nuşaran razı olmamış.

Gülab iki ata yemini vermiş. Atlara binip kuş gibi uçmaya başlamışlar. Firuz'un şehrine gelmişler.

Firuz şehrin sahibiymiş. Gülab gelmiş, Gülab'ı tutması için adam gönderdiğini duymuş. Ama Gülab gelen gideni öldürmüş, Firuz'un yanına varmış. Firuz ile yüz yüze gelip konuşuyorlarmı, aniden amcasının başına bir kılıç vurmuş. Firuz ölmüş. Adamlar dökölüp Firuz'un malını yağmalamışlar. Onlar yiyip içip yatmışlar, siz de burada var olun.

2.7. Baftacı¹⁰² Şah Abbas

Günlerden bir gün Şah Abbas vezirini çağırıp demiş:

- Vezir, aylardır gezintiye çıkmadım. Ordunun hazırlığını yap, tedarik et, on günlük sefere gideceğim.

Vezir Allahverdi baş eğip itaat etmiş, sefer hazırlığını yapmak için çıkıp gitmiş. Birkaç gün sonra Vezir Allahverdi gelip demiş:

- Ordu hazırdır.

Şah Abbas atına binip ordunun önüne düşmüş. Ordu yavaş yavaş gitmeye başlamış. Masallarda yolun sonu hemen gelir. Az gidip çok durmuşlar, çok gidip az durmuşlar, en sonunda bir şehre gelmişler. Bu şehirde bir tüccar varmış, bu tüccarın bir karısı, bir de sığır çobanı varmış. Bu çobanın Banu adında güzel bir kızı varmış. Tüccar, çoban kızı Banu'yu kendi yanında bakıyormuş. Tüccar, Şah Abbas gelip şehri süslemeye başlamış diye duymuş. Banu, hanımına sormuş, hanım bu şehri neden süslüyorlar?

Hanım demiş:

- Şah Abbas şehre gelmiş.

Tüccarın karısı çobanın kızı Banu'yu o kadar çok seviyormuş ki evde, dışarıda ne elbise giyecekse önce bir takımını Banu'ya giydirip diğer takımını da kendisi giyermiş. Banu, hanımının iki takım elbise çıkardığını, bir takımını kendisi giyip diğer takımını da Banu'ya verdiğini görmüş ve her ikisi giyinip balkona çıkmışlar.

Şah Abbas ordusuyla şehre girmişti. Davullar vurulmuş, bütün şehir ehli Şah Abbas'ın önüne çıkmış. Tüccarın karısıyla çobanın kızı Banu da yukarıdan bakıyorlarmış. Şah Abbas'ın gözü yukarı takılmış, birbirinden güzel iki kadının olduğunu görmüş. Şah Abbas bir gönülden bin gönüle Banu'ya aşık olup kendi kendine demiş:

- Bu kız kız olursa olsun, almalıyım.

Şah Abbas şehrin bir tarafında çadır kursunlar diye emir vermiş. Ordu çadır kurup

¹⁰² Bkz. ALTAYLI, Seyfeddin Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I, Bafta: Gümüş veya simli ip veya ipek ipliklerle örülen iplik, bağ. s. 82.

eğlenmiş. Şah Abbas veziri çağırıp demiş:

- Şehre gidersen filan evde bir kız var, ben geldiğimde balkondan bakıyordu. Ben o kızıdan çok hoşlandım, o kızı isteyip bana al. Vezir baş eğip hemen tüccarın evine gelmiş. Kapıyı vurmuş, tüccar kapıya çıkmış, gelen kişinin vezir olduğunu görmüş. Baş eğip edeple selamını yerine getirmiş, veziri evine götürmüştü.

Vezir Allahverdi Han çok akıllı adammış. Konu açıp sohbeta başlamış sonunda asıl meseleye geçmiş ve demiş:

- Şah Abbas senin kızına âşık olmuş. Kızını Şah Abbas'a vermelisin.

Tüccar şaşırarak çünkü onun kızı yokmuş, demiş:

- Benim kızım yoktur.

Vezir demiş:

- Şah Abbas kızdan çok hoşlandığını görmüş.

Tüccarın aklına Banu gelmiş ve demiş:

- Şüphesiz padişah çobanın kızını görmüş.

Vezir Allahverdi sözü çok uzatmamış, Şah Abbas'ın yanına kalkıp gelmiş. Baş eğip demiş:

- Evet senin gördüğün kız tüccarın hizmetçisi, çobanın kızıdır.

Şah Abbas demiş:

- Çobanın kızı olmuyor her ne olursa olsun, git hemen bana al!

Vezir Allahverdi Han tüccarın yanına gelmiş, kapıyı vurmuş, tüccar kapıyı açmış, gelen kişinin vezir olduğunu görmüş.

Vezir demiş:

- Padişahın gördüğü çobanın kızıdır. Öyle ki kızı padişaha vermelisin.

Tüccar demiş:

- Kızın izni babasındadır, bırak çobanı çağırayım.

Vezir razı olmuş, tüccar gidip çobanı alıp gelmiş. Çoban tüccarın evine geldiğinde vezirin burada olduğunu görmüş. Çoban eğilip vezirin önünde durmuş.

Vezir çobana yer göstermiş ve çoban oturmuş.

Vezir Allahverdi Han demiş:

- Kızın Banu'yu padişaha vermelisin.

Çoban, vezirin kızını istemeye geldiğini anlayıp demiş:

- Padişaha benim canım kurbandır ama kızım her kimin elinde sanatı varsa ona gideceğim diye söz vermiştir.

Vezir demiş:

- Be adam, deli misin, padişahın neyine sanat gerekir?

Çoban demiş:

- Burada kalsın, kızımın fikrine müracaat edeyim.

Vezir Allahverdi Han razı olmuş. Çoban kalkıp kızının yanına gelmiş, kızına demiş:

- Kızım, padişah sana görücü göndermiş, ne dersin?

Kız demiş:

- Git vezire söyle; ister şah olsun, ister tüccar, elinde sanat olmazsa ona gitmem.

Çoban vezirin yanına gelmiş, başını eğerek demiş:

- Kızım diyor ki: "Padişah bir sanatın sahibi olursa ona öyle giderim." Vezir, çok doğru bir sözdür diye düşünmüş. Kalkıp Şah Abbas'ın yanına gelmiş. Şah Abbas vezire sormuş.

- Nasıl bir düşünceyle geldin? Razı oldun veya olmadın?

Vezir demiş:

- Razıdır ama bir şartla.

Şah Abbas demiş:

- Söyle bakayım, şartı nedir?

Vezir Allahverdi Han söze başlayıp demiş:

- Çobanın kızının sana gelmek için sözü yoktur ama her kim olursa olsun sanatı olmazsa ben ona gitmeyeceğim.

Şah Abbas öfkelenerek demiş:

- Cellat gidip vursun kızın boynunu.

Vezir Allahverdi Han akıllı adammış, padişahın ayağına kapanıp demiş:

- Gel benim sözüme kulak as, boynunu vurdurma. Gel sen bir sanat öğren. Çobanın kızını al.

Şah Abbas Vezir Allahverdi Han'ı çok seviyormuş. Sözüne reddetmeyip razı olmuş ve demiş:

- Peki ne sanat öğreneyim?

Vezir demiş:

- Baftacılık temiz ve güzel sanattır.

Padişah razı olup demiş:

- Çoban git kızına padişah bafta sanatını öğrenmek istiyor de.

Vezir Allahverdi Han çobanın yanına gidip demiş:

- Padişah kabul etti ama baftacılık sanatını istiyor.

Çobanın kızı razı olmuş. Vezir Allahverdi Han gidip padişaha haber vermiş:

Şah Abbas sevinip bir baftacı bulun, iki güne bana bu sanatı öğretsin diye emir vermiş.

Padişah, adamları şehre yayıp bafta dokuyan bir kişi buldurmuş. Alıp padişahın yanına gelmişler. Şah Abbas kaç güne bana iplik örmeyi öğreteceksin diye sormuş:

Baftacı demiş:

- İki güne öğretirim.

- Git, düğün hazırlıklarını yap.

Şah Abbas razı olmuş, iki gün oturup ustadan ip baftayı öğrenmiş. İki gün bittiğinde Şah Abbas baftacı olmuş. Şah Abbas, Vezir Allahverdi Han'ı çağırtrtıp demiş:

Vezir Allahverdi Han düğün hazırlıklarını bitirip üç gün düğün yapmış, çobanın kızını Şah Abbas'a almış. Şah Abbas çobanın kızı Banu'yu alıp evine gelmiş. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Şah Abbas Vezir Allahverdi Han'ı çağırtrtıp demiş:

- Vezir, bu gece bir rüya gördüm.

Vezir demiş:

- Hayır olsun. (Hayrola)

Padişah demiş:

- Hayra benzemiyor. Uykumda bir kurt günde bir koyunumu yiyor diye gördüm.

Vezir başını aşağı indirip düşünmüş.

Şah Abbas demiş:

- Uykumu tabir etmeliyim, hemen benim derviş kıyafetimi verin.

Şah Abbas derviş kıyafetini giyip şehre çıkmış. Dükkân dükkân, ev ev gezip sonunda bir yere çıkıp gelmiş, çok acıkmıştı, bir lokanta görmüş, içeri girdiğinde burada o kadar çok insan varmış ki oturacak yer olmadığını görmüş. Sonunda bir yer bulup oturmuş, yemek yemiş, bu aşçının yemeği öyle lezzetliymiş ki hem de nasıl. Oturup akşam olmasını beklemiş. Güneş batmış, aşçının dükkânı boşalmış. Şah Abbas gitmek istemiş, aşçı kimsesiz diye düşünmüş, hemen kapıyı kapatıp Şah Abbas'ın göğsüne bir yumruk vurmuş ve onu iteleyip ambara yollamış.

Şah Abbas ambara indiğinde kendinden başka burada birkaç kişi daha olduğunu görmüş, bunlara sormuş:

- Bu nasıl iştir, siz burada ne yapıyorsunuz?

Demişler:

- Bizi aşçı buraya yollayıp her gün birimizi kesip yemek pişirip millete verir.

Şah Abbas parmağını kemirip demiş:

- Rüyam doğru çıktı.

Şah Abbas çaresiz kalmış, bunlarla bir yerde oturmuş. Zindan görmeyen adamın dünya başına dar gelir. Bu sırada aşçı kapıyı açıp elinde bıçakla içeri girmiş. Şah Abbas'ın yakasına yapışıp başını kesmek istemiş. Şah Abbas demiş:

- Devam etme. Sen bu adamları kesip ne yapacaksın?

Aşçı demiş:

- Kesip para kazanırım.

Şah Abbas demiş:

- Gel ben sana günde yüz tümen vereyim, sen bu adamları kesme.

Aşçı demiş:

- Nereden vereceksin?

Şah Abbas demiş:

- Bana biraz iplik ver, bafta dokuyayım, Şah Abbas'a götür ver. O sana üç yüz tümen versin.

Aşçı demiş:

- Kabul ediyorum ama sözün yalan çıkarsa seni mahvedeceğim.

Aşçı hemen bafta ipini bulmuş. Çokça ip getirip Şah Abbas'a vermiş. Şah Abbas bafta baftaya başlamış. O öyle nakışlar işlemiş ki hem de nakışlar. Baftayı verip aşçıya demiş:

- Bu baftayı vezire götür, ver. O sana para verecek.

Aşçı baftayı alıp başkente gelmiş. Vezir Allahverdi Han'dan ve Banu'dan dinle.

Günlerce Şah Abbas gitmişti, hiçbir haber yokmuş, vezir çok endişelenmiş. Banu Hanım da kalkıp vezirin yanına gelmişti, oturmuş Şah Abbas'ın yolunu gözlüyormuş.

Bu sırada bir adam gelip bir adamın Şiraz şehrinden geldiğini ve veziri görmek istediğini haber vermiş.

Vezir demiş:

- Bırakın gelsin. İnşallah (Allah vere de) Şah Abbas'tan haber getirir.

Bu sırada aşçı içeri girmiş, vezirin önünde iki büküm olup baftayı uzatıp vezire demiş:

- Bunu Şiraz şehrinden bir derviş getirmiştir.

Vezir Allahverdi Han baftayı alıp Banu'ya uzatmış. Kız, Şah Abbas'ın bu baftaya sıkıntıda olduğunu işleyip demiş:

- Şah Abbas sıkıntıda.

Vezir Allahverdi Han hemen aşçıyı tutup, elini kolunu bağlayıp demiş:

- Şimdi beni dervişin yanına götürmelisin.

Vezir ordusunu alıp aşçıyı önüne almış, Banu Hanım da bunlara katılmış. Doğrudan Şiraz şehrine gelmişler. Aşçı çaresiz kalmış, Şah Abbas'ın yerini göstermiş. Şah Abbas oturmuştu, bir de ordunun içeri geldiğini görmüş. Hemen kalkıp başına gelenleri Vezir Allahverdi Han'a anlatmış. Aşçının boynunu vurun diye emir vermiş.

Şah Abbas şehrine gelmiş, yeniden düğün yapmış, şehirde çalıp oynamış.

Bu işten biraz zaman geçmiş, bir gün Şah Abbas çobanın kızını çağırıp demiş:

- Hazırlan, bir gezmeye gidelim.

Banu hazırlanmış. Şah Abbas, Vezir Allahverdi Han'ı da alıp gezmeye gitmişler, atlarına binip yola düşmüşler. Derelerden sel gibi, çimenlikte bülbül gibi, bir çayın kenarına gelmişler. Şah Abbas, ihtiyar birinin yerden taş alıp çaya attığını ve çok derin ah çektiğini görmüş. Şah çok dikkatle bakıyormuş, ihtiyarın kendi derdinde olduğunu görmüş.

Çobanın kızı Banu demiş:

- Bu ihtiyarın yüreğinde bir derdi var ki böyle ah çekiyor. Onun derdini bilmek istiyorum. Yazık adamın görelim ne derdi var?

Bu söz Şah Abbas'ın canını çok sıkmış ve demiş:

- Şimdi şöyle git otur, sen ihtiyarın derdine ortak ol.

Bu söz Banu'ya çok dokunmuş. Öyle ki demiş:

- Gidiyorum, ben ihtiyardan daha önemli adam değilim ki.

Şah Abbas celladı kızın boynunu vursun diye çağırmış, vezir bırakmayıp demiş:

- Şimdi böyledir, öldürme bırak gitsin ihtiyarın yanına.

Şah Abbas razı olup çobanın kızını bırakmış, kendisi de tahtına gitmiş.

Çobanın kızından dinle.

Banu gelip ihtiyarın yanına oturmuş ve demiş:

- Gel sen beni kızın olarak al.

İhtiyar razı olup çobanın kızı Banu'yu kızı olarak alıp kalkıp eve gitmişler. Banu ihtiyarın evini silip süpürmeye başlamış. İhtiyar oduna gidiyormuş. Akşam eve geldiğinde Banu'nun yemek pişirdiğini görmüş. Bu kız ihtiyarın çok hoşuna gitmiş.

Günlerden bir gün ihtiyar oduna gidiyormuş, çobanın kızı Banu ona demiş:

- Bırak ben de gideyim, biraz odun toplayım, elbise yıkayacağım.

Oduncu razı olmuş. Onlar ormana gitmeye başlamışlar. Yolu takip ederek gidiyorlarmış. Banu, yolun ortasında bir taş görmüş ama bu taşın yarısı yolun üzerindeymiş. O, ihtiyara demiş:

- Bu taş gelip gidene eziyet verecek, gel bunu yoldan alalım.

İhtiyar bakmış Banu doğru söylüyor, razı olmuş. İhtiyar baltayla taşı uzaklaştırmış, bir bir güçle yoldan taşı almış. Kız, taşın altında çok eski bir mağara görmüş. Hemen toprağı bir o yana bir bu yana atmış ve mağaraya inmiş. Burada o kadar çok kıymetli taş, mücevher görmüş ki hem de ne kadar kıymetliymiş.

Çobanın kızı ihtiyarı çağırıp mücevherleri göstermiş. Hemen iki kese bulup bu mücevherleri taşımaya başlamışlar. Taşdıklarını taşıyıp taşımadıklarını örtbas etmişler.

Çobanın kızı Banu ihtiyara büyük kıymetli bir taş verip demiş:

- Götür bu taşı filan tüccara ver ve de ki: "Banu Hanım diyor ki bu taşı paraya

çevirsin ve hemen sana versin dedi.” de.

İhtiyar hemen tüccarın yanına gitmiş ve demiş:

- Hanım bu taşı paraya çevirsin diyor.

Tüccar ihtiyardan taşı almış, çok kıymetli bir taş olduğunu görmüş ama bu taşı bozduracak gücü yokmuş.

İhtiyara demiş:

- Sen burada destek ol.

Hemen iki üç tüccar gidip toplanmış, bu taşı bozdurmuşlar. İhtiyar iki hamal tutmuş, paraları keseye toplamış, alıp evine gelmiş.

Banu hamalları yolcu etmiş, ihtiyara para verip demiş:

- Git, bir takım kıyafet al giyeyim ama gelirken iyi bir usta bul getir.

İhtiyar sevine sevine bir takım elbise almış; yüzünü başını kırktırıp hamama gitmiş, temizlenip elbiseyi giymiş sonra iyi bir usta bulup eve getirmiş.

Çobanın kızı bakmış, oduncu öyle değişmiş ki tanımak imkânsızmış. Banu ustayı çağırıp demiş:

- Bir aya kadar bir ev dik, Şah Abbas’ın evinden daha güzel olsun. Kıymetimi bire üç artırayım.

Ustalar razı olup işe başlamışlar. Masallarda vakit hemen biter, bir ayın içerisinde ev hazır diye haber gelmiş.

Çobanın kızı Banu ustaların parasını verip yola göndermiş. Eve göçüp ev eşyalarını alıp odaları hazırlamaya başlamış ama ihtiyar için bir oda ayırıp altına döşek atmış. Her Cuma akşamı da kazan kaynatıp yoksullara yemek dağıtmış.

Çobanın kızının adı bütün şehre yayılmıştı. Bir gün Vezir Allahverdi Han, Şah Abbas’a demiş:

- Şehirde yeni ev dikilmiştir, senin evin onun yanında hiçbir şeydir.

Şah Abbas çok heveslenip demiş:

- Vezir, gel gidelim görelim o nasıl bir evdir?

İkisi de derviş libası giyip şehre çıkmışlar, eve geledursunlar. Çobanın kızı Banu'dan dinleyin. Banu, Şah Abbas geliyor diye görmüş, hemen balkona çıkmış. Şah Abbas eve bakıyormuş, birden gözü Banu'ya ilişmiş ve demiş:

- Ey dad-bidad, bu kızı almalıyım, almazsam yaşayamam.

Vezir, o kızı bana istemeye gidelim.

Vezir razı olmuş, bunlar kızı istemeye gidedursun, Banu'dan dinle.

Banu hemen ihtiyar oduncuya gelip demiş:

- Şimdi Şah Abbas veziriyle yanına gelecekmiş. Ağır otur, batman kalk. Şah Abbas'a izin verirsen kenarda, vezire de izin verirsen dışarıda otursun. Onlar senden beni isteyecekler. Sen bırak kıza danışayım dersin. Kalkıp gelirsın yanına.

Çoban kızı Banu ihtiyarın dersini vermiş, kendisi çıkıp gitmiş. Şah Abbas veziriyle oduncunun yanına gelmiş. Şah Abbas, kızın burada olmadığını, sadece ihtiyar olduğunu ve hakiki mücevherlerle geçindiğini görmüş. İçeri girmek istemiş, ihtiyar eliyle kenarda otur diye işaret etmiş. Vezir Allahverdi Han padişahın yanında oturmak istemiş, ihtiyar bırakmamış. İşaret ederek kapının ağzına oturtmuş. Şah Abbas şaşırıp kalmış ama ihtiyar başını eğip konuşmuyormuş.

Şah Abbas kederleniyormuş. Vezir Allahverdi Han'a dokunarak demiş:

- Söze başla.

Vezir Allahverdi Han demiş:

- Biz Allah'ın emriyle senin kızını bu dervişe alalım diye geldik.

İhtiyar cevap vermemiş, vezir bir daha demiş. Sonunda ihtiyar kalkıp kızının yanına gitmiş ve demiş:

- Ne diyorsun?

Banu demiş:

- Gidin söyleyin, iki yüz altın versin, bütün şehrin yoksullarına yiyecek, kıyafet

versin sonra ona gideyim.

İhtiyar gelip yerine oturup demiş:

- Kızım böyle diyor, eğer gücün yeterse kızımın dediklerini yaparsan onu alabilirsin.

Şah Abbas düşünceye dalıp demiş:

- Ben bu işin sonuna kadar gideceğim, razıyım.

Kalkıp gitmişler.

Şah Abbas tahta çıkmış, hazinesinde ne kadar altın varsa kıza göndermiş. Kazan kaynatıp yoksullara yardım etmiş, düğüne başlıyorum diye haber yollamış.

Şah Abbas kızın elinden o kadar çok yanmıştı ki kız eline düşse kanını su yerine içermiş.

Çobanın kızı da işi başa düşmüştü. Gelin evine geldiğinde tulumu üfleyip içini pekmeze doldürmüş. Çobanın kızı Banu'yu alıp getirmişler. Banu hemen içeri girmiş, Şah Abbas onu öldürecek diye düşünmüş. Geldiği an tulumu gelinin tahtına koymuş, üzerini ipekle örtmüş, kendi de saklanmış. Şah Abbas elinde kılıç içeri girmiş, kızın yattığını görmüş. Ya Allah deyip kılıcı tuluma çekmiş. Banu da bir taraftan Şah Abbas'ın önüne çıkmış. Şah Abbas, çobanın kızı olduğunu görmüş ve demiş:

- Ey Banu, bu nasıl iştir ki benim başıma getirdin?

Banu demiş:

- O ihtiyar ah çekiyordu, aynı ihtiyar bak budur. Ben bunun bir isteği var dedim, sen beni kovdun, ben de bu ihtiyarın isteğini yerine getirdim. Ben de onun kızıyım. Şimdi ne diyorsun? Eğer benim geçimimi sağlarsan o zaman bu ihtiyar oduncuya da bakmalısın, yok ihtiyara bakmazsan ben sana gelmeyip paralarını da geri göndereceğim.

Şah Abbas çoban kızı Banu'nun fikrini beğenmiş, onun alnından öpmüş. Yeniden düğün yapmış, muratlarına ermişler, ihtiyarı da yanlarına almışlar.

2.8. ŞEMS VE KAMER

Bir padişah varmış. Bu padişahın evladı yokmuş. Bir gün padişah boy aynasının önünde durup kendine bakıyormuş. Peh, sakalına ak düştüğünü görmüş. Padişah gam deryasına boğulmuş. Vezir, vekil toplanıp durumdan durumdan haberdar olmak istemişler. Baş vezir edeple baş eğdikten sonra hizmet makamına el el üstünde durup demiş:

- Kıbleyi âlem, niye bu kadar zntlsn? Allah'a çok Şükür devlet, ihtiyaÇ sende.

Padişah yüzünü çevirip vezire bakmış ve üzüntüsünü bir kenara atıp demiş:

- Vezir ne de olsa ihtiyaÇ, Şan Őeref bendedir. Sakalıma ak düşmüş, bir evladım yok ki ben öldükten sonra yerime geçsin, tahtıma tacıma sahip olsun.

Vezir demiş:

- Kıbleyi âlem, öyle dertler vardır ki onun çaresi ancak Allah' tadr. Bizim elimizde ne çare var. Kırk gün, kırk gece fakir fukaraya yemek ver, belki Allah sana bir evlat verir.

Hepsi birden vezirin sözünü beğenmiş. Padişah hazinesinin ağzını açmış, kırk gün, kırk gece fakir fukaraya para, kıyafet, yemek paylaştırmış. Kırkncı gün bir derviş padişahın malikânesine gelmiş. Padişah, dervişe yemek versinler diye emir vermişler. Dervişe yemek vermek istemiŐer, derviş demiş:

- Kıbleyi âlem, ben yemek alan derviş değilim, yemek veren derviŐim. Al bu elmayı, iki eşit parçaya bl ve yarısını kendin ye diğer yarısını da eŐin yesin. Senin bir oğlun olacak, adını Kamer koy.

- Padişah elmayı almış, masanın üzerine koymak için yönelmiş, geri döndüğünde derviŐi görmemiş. O, kaybolmuŐtu. Padişah elmayı iki eşit parçaya bölmüş, yarısını kendisi, yarısını da karısı yemiş.

Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika, dokuz saniye geçmiş ve Allah  Teâla ona bir evlat vermiş ki ay parçası gibi. Bu güzellikte oğlan dünyaya gelmemiŐtir. OĞlanın adını dervişin dediği gibi Kamer koymuşlar. Kamer'i dadiya vermişler. Masal çok hızlı ilerler. Bir gün, beş gün, Kamer sekiz yaşına gelmiş. Onu iyi bir mollaya verip

okula göndermişler. Kamer öyle akıllı bir çocukmuş ki molların ağzından çıkan sözleri o an hafızasına alıyormuş. Kamer kitabı şevkle okuyormuş, gece gündüz okuyormuş, yattığında da kitabı başının üstüne koyup yatıyormuş. Dünyada kitap kalmamış, hepsini okumuş, ilimlerin anahtarını cebine koymuş.

Bu şekilde Kamer on beş yaşına gelmiş. Günlerden bir gün padişah kendi karısını yanına çağırıp demiş:

- Ey benim sevimli karım, yaşlanmışız, yarın ruhumuzu teslim edeceğiz. Gel sağ iken ailemizin tek çocuğunu evlendirelim.

Karısı onun tedbirine aferin demiş. Bunlar oğlanlarını çağırıp fikirlerini ona da söylemek için tavsiyeyi bir tarafa bırakmışlar. Adam gönderip Kamer'i kendi yanlarına getirtmişler. Kamer hizmet makamına gelip demiş:

- Şefkatli babam, benim için bu ne hizmettir?

Padişah onu yanına oturtmuş, alnından öpüp demiş:

- Oğlum, yaşlandık yarın bu dünyadan göçeceğiz. Sağ iken senin düğününü kendi elimizle yapalım. Ne diyorsun?

Kamer başını yukarı kaldırıp demiş:

- Baba, ben evlenmeyeceğim.

Padişah demiş:

- Ama neden, sebebi nedir?

Kamer yine demiş:

- Baba, benden evlenmemi bekleme.

Padişah çok demiş. Ancak Kamer razı olmayıp ona demiş:

- Baba, ben çok kitaplar okudum. Kadınlar çok vefasız olurlar, ben kadın zulmünden uzağım. Bana bir daha öyle teklif etme. Ben ölüne kadar kadın almayacağım.

Babası ne kadar öğüt-nasihat verdiyse Kamer razı olmamış. Sonunda onu bırakıp demiş:

- Oğul, git, düşün. Üç gün sonra bana fikrini söylersin. Kadınların hepsi vefasız değil.

Kamer babasının yanından doğru kendi evine gelmiş. Büyük bir kitap alıp okumaya başlamış. Bir de o zaman malumat almış, üç gün tamamlanmış, görevli onu babasının yanına çağırılmış. Kamer zorla kitaptan ayrılıp yanına gelmiş. Padişah onu yüzünden öpüp demiş:

- Oğul, ne düşünüyorsun? Düğününü yapalım mı? Kamer gülümseyip demiş:

- Baba, sözüm sözdür. Kadın tayfasından o kadar korkuyorum ki eğer onlar cevâhir, altın da olsalar ben onların yanına gitmeyeceğim. Uzaklaş onlardan!

Padişah ne kadar delil-delâlet gösterdiyse de Kamer ipe sapa gelmemiş de gelmemiş. Sonunda babası da onu bırakıp demiş:

- Git, gene düşün, bir daha kitap okuma!

Kamer babasının emrinden çıkıp gitmiş, doğru evine gelmiş, gene de sıkı sıkıya kitaba yapışmış. Evet, birkaç gün daha böyle geçmiş. Kamer bu sırada bir kadının kendi sevgilisini uyutup öldürdüğünü ve başkalarıyla keyif sürmeye başladığını okumuş. Durumu çok kötüymüş. Kadınlara nefreti daha da artmıştı. Manevi gücünün bu kadar düşük olduğu bir zamanda babası onu çağırılmış. Kamer babasının yanına gitmiş.

Babası demiş:

- Oğlum, evlenmelisin. Bu defa son sözümdür, zorla da olsa seni evlendireceğim. Git hemen hazırlan, sabah vezirin kızını sana alacağım.

Kamer gülerek demiş:

- Baba, sözüm sözdür. Kadın tayfasından uzak dur. Benim boynumu vurdur ama evlen deme!

Padişah demiş:

- Evleneceksin! Sabah düğün var.

Kamer hırslanmış ve babasına:

- Ben evlenmeyeceğim!.. Sen bu akılla padişahlığı nasıl yapıyorsun? demiş.

Padişah bu sözü duyunca çok öfkelenmiş. Son derece sinirlenmiş. Gözleri kıpkırmızı kızarmış. Emir vermiş:

- Cellat!..

Cellat hazır ol demiş:

- Padişah sağ olsun, emir kibleyi âlemindir. Kimi söylersen bu saat boynunu öyle bir vurdururum ki ruhu duymaz.

Padişah demiş:

- Ailemin tek çocuğu olan oğlumun boynunu vur!

Cellat Kamer'i yakalayınca vezir, vekil, bütün ahali padişahın ayağına kapanıp demiş:

- Padişah, öfkeni dindir. Adil padişahlar her zaman sabrı çok sevmişler. Senin öz oğlundur, sonra pişman olursun. Onu zindana attır, akıllansın.

Padişah biraz sakinleşmiş. Bütün ahali tedbirine razı olmuş, oğlunu zindana atmayı emretmiş.

Evet, şahın emri üzerine Kamer'i sarayın özel zindanına atmışlar. Bu zindanın her yeri camlı balkonmuş. Padişahın emri üzere Kamer'e kitap vermek yasaklanmıştı.

Kamer kitapsız az daha deli divane olsun. O, zindan görevlisini çağırıp yalvararak demiş:

- Bana kitap ver, okuyayım.

Zindan görevlisi demiş:

- Baban, ona kitap verirsen boynunu vurduracağım diye emir vermiş.

Kamer demiş:

- Sen gel bana kitap ver, hiç kimse bilmez.

Zindan görevlisi gizlice ona kitap vermiş. Evet, Kamer bu şekilde günlerce, aylarca zindanda kalsın, dinle padişahın.

Bir müddet geçmiş, baba yüreğidir, padişahın yüreği yumuşamış ve karısına demiş:

- Ey benim karım, oğlumdur, canım, ciğerimdir. Bir hata yaptı, geçti. Gel onun yanına bugün adam gönderelim, evlenmeye razı olursa zindanda çıkarıp düğününü yapalım. Çoktandır kitap okumuyor, şüphesiz razı olacak.

Karısı razı olmuş. Bu konuşmadan sonra veziri her gün Kamer'in yanına gönderiyorlarmış, gidip söylemiş:

- Evlenmeye razı olursan seni zindandan azad edelim.

Kamer demiş:

- Haşa!.. Ben yıllarca zindanda çürüsem de evlenmem.

Böyle böyle bir müddet daha gelip geçmiş.

Şimdi size nereden haber vereyim?

Bir gün melekler padişahın kızı seyahate çıkmıştı, gökte geziyormuş, dünyada bir şafak ve her tarafa ışık saçtığını görmüş. O, kendi kendine hayret etmiş bu nedir, ne olmuş olabilir? Uçup yere inmiş, ne görsün? Bu bir binaymış, büsbütün camlı balkonluymuş. İçeri girip bir oğlanı zindana attıklarını ve o kadar eşsizmiş ki bu güzellik ne insan da ne cinde ne de melekte varmış. Allah ü Tealâ bunu hoş günde, hoş saatte yaratmış. Işık da bunun yüzünün ışığıymış ki her tarafa inip sanki bir güneş gibi ışığını dünyaya yayıyormuş. Melekler padişahının kızı şaşırılmış. Kendi kendine demiş: “Ne olurdu insan olsaydım da bu oğlana gitseydim.”

Evet, melekler padişahının kızı, bir müddet Kamer'in yanında onun yüz güzelliğini, boyunu posunu izlemiş. Bir de bakmış ki gece yarısını geçmiş. Kanat çırpıp göğe yükselmiş. O, gökte gidiyormuş, cinler padişahının oğlu gelir. Melekler padişahının kızı oğlanın yüz güzelliğini, orda gördüklerini ona anlatmış. Cinler padişahının oğlu demiş:

Hayır, güzellikte benim gördüğüm oğlana eş olmaz.

Melekler padişahının kızı demiş:

- Şehzade kızı, yedi şehri olan uzak bir ülkede Şems adlı on beş yaşında bir kız varmış. Babası onu ne kadar kocaya vermek istese de kız evlenmiyormuş ve ben

insanlardan o kadar çok kitap okudum ki ta ne kadar demiş. Onlar vefasız olurlar. Ben ölsem de kocaya gitmeyeceğim. Babası ne kadar uğraştıysa da kız kocaya gitmemiş, sonunda sinirlenip zindana atmış. Belki o kızı görürsün. Onun güzelliğine bütün dünya hayrandır. Bütün yaratılmışlar onun güzelliğine secde ediyorlar.

Melekler padişahının kızı demiş:

Hayır, güzellikte benim gördüğüm oğlana eş olmaz.

Cinler padişahının oğlu demiş:

- Şems kadar güzel olmaz.

Bunlar münakaşa etmişler. Sonunda melekler padişahının kızı demiş:

- Gidip o kızı getirmelisin, bu oğlanı yanına koyalım, hangisi güzeldir görelim.

Cinler padişahının oğlu razı olmuş, kanat çırpıp gözden kaybolmuş, birkaç saat içerisinde Şems'i almış, melekler padişahının kızının yanına getirmiş. Evet, bunlar kızı alıp Kamer'in yanına getirmişler, ikisini yan yana koymuşlar. O kız güzel, bu oğlan güzeldir demiş. Sonunda melekler padişahının kızı demiş:

- Bunları gaflet uykusundan uyandıralım, hangisi öbürüne çok yakınlık ederse onun için âşık olursa oradan anlarız ki diğeri daha güzeldir.

Açıkça bildirelim ki melekler padişahının kızı birlikte olup Kamer'in koynuna girmiş, onu sokmuş. Kamer uykudan uyanıp baktığında yanında bir kızın yattığını görmüş, birden sanki güneş doğmuştu. Kendi kendine demiş: "Şüphesiz babamın dediği kız budur, ben yattıktan sonra getirip yanıma koymuşlar. Ya Rab, dünyada nice güzeller varmış!" Yerinden kalkıp kızın yanına gitmek, yüzünden gözünden öpmek istemiş sonra düşünmüş belki babam anam gözetliyor, ağır olmak lazımdır. Biraz kızın güzelliğine baktıktan sonra yıkılıp gene yatmış. Sıra Şems'e gelmiş. Cinler padişahının oğlu teke tek olmuş, Şems'in koynuna girmiş, onu sokmuş. Kız uykudan uyanmış, baktığında bir oğlanın yanına yattığını görmüş, vallahi Kenanlı Yusuf hiç bunun eline su dökemezmiş. Hemen yerinden kalkıp oğlanın yerine girmiş, onu kolları arasına almış, yüzünden gözünden öpüp demiş:

- Şüphesiz babamın dediği oğlan buymuş. Ben buna razıyım. Sabah söyleyim,

babam düğünümü yapar, beni buna verir.

Şems o saat parmağındaki yüzüğü çıkarıp onun parmağına takmış, onun parmağında olan yüzüğü çıkarıp kendi parmağına takmış. Yüzünden gözünden doyanaya kadar öptükten sonra, sarmaşık gibi Kamer'e sarılıp yatmış. Melekler padişahının kızı gülüp demiş:

- Bak şimdi oğlan ne kadar güzeldir gördün mü? Kızı götür kendi yerine bırak demiş.

Cin padişahının oğlu Şems'i evine götürmüş. Melekler padişahının kızı da uçup arşa çıkmış.

Evet sabah olmuş. Üzerinize hayırlı sabahlar açılsın. Kamer yerinden kalkıp dört tarafa bakmış, kızı görmemiş. Kendi kendine demiş: "Şüphesiz babam, annem yine gönderirler. Şimdi gelip benden evlenir misin diye soracaklar, ben de razı olurum." Evet, Kamer bir gün beklemiş, iki gün beklemiş, kızla ilgili söz, sohbet çıkmamış. O, âşık olmuştu, aşkından yanıp kavrulmuş. Sonunda hizmetçiyi çağırıp demiş:

- Hizmetçi, sana bir şey soracağım, doğrusunu söylemelisin.

Hizmetçi demiş:

- Şehzadem size kurban olayım, her ne sorarsan bildiğin hiçbir şeyi sizden esirgemem.

Kamer demiş:

- Filan gece benim yanımda bir kız vardı. O kimdi? Babamgil onu bana nereden getirdiler?

Hizmetçi demiş:

- Şehzadem, senin yanında kız yoktur, şüphesiz rüya görmüşsün.

Kamer öfkelenip demiş:

- Hemen söyle bakalım, o kıza ne oldu? Yoksa seni öldüreceğim. Kapıyı açmak istediğinde onun boğazından tutup yere çarpmış, kavga etmişler. Diğer hizmetçiler de gelmişler. Şehzade, önceki sözünü onlara da söylemiş. Onlar da demişler:

- Senin yanında kız yoktu.

Şehzade onları öldürmek istediğinde, bir anda onun elinden kurtulup kendilerini padişahın yanına atıp demişler:

- Oğlun hizmetçilerin tamamını öldürdü! Filan gece benim yanımdaki kıza ne oldu diyor.

Padişah bu sözü duyduğunda çok mutlu olmuş. Veziri huzuruna davet edip demiş:

- Ey vezir, git bu nasıl durumdur gör. Şüphesiz oğlum yola gelmiş.

Vezir o saat zindana gitmiş, şehzadenin yanına gitmiş, demiş:

- Şehzade, senin hakkında böyle böyle söylüyorlar, bu nasıl durumdur?

Kamer demiş:

- Ey vezir, filan gece benim yanımda olan kıza ne oldu? Babama ben o kıza razıyım, düğünümüzü yapsın de.

Vezir, Kamer'in çok akıllı konuştuğunu görmüş, deli meli değildir, demiş:

- Şehzade, senin yanında kız yoktu. Şüphesiz sen rüya görmüşsün. Şimdi sen bana izin ver, kimin kızını istersen sana alalım.

Kamer demiş:

- O kızdan başkasını istemiyorum. Babama söylersen o kıızı bana alır.

Vezir demiş:

- O kız gerçek kız değil, uykunda gördüğün kızdır. Şehzade, onu aklından çıkart!

Kamer çok hiddetlenmiş, yüzüğü ona gösterip demiş:

- Güzel, peki bu yüzük nedir?

Vezir padişahın yanına gelip demiş:

- Eyvah, oğlun tamamen deli olmuş.

Padişah bu sözü duyduğunda çok üzülmüş, oğlunun yanına gelmiş. Kamer, babasının zindana geldiğini görmüş. Yerinden kalkıp hizmet makamında emre amade

şekilde beklemiş, evlatlık vazifesini yerine getirmiş. Padişah onun yüzünden öpüp demiş:

- Oğul, senin hakkında böyle böyle sözler söylüyorlar. Bu nasıl bir durumdur? Şeytan sözüdür, doğru mu?

Kamer demiş:

- Baba, ne dalaveredir ne de doğrudur. Ben deli değilim. Filan gün benim yanıma bir kız göndermiştiniz, ben ona razıyım. Onun düğününü bana yapın.

Padişah demiş:

- Oğul, senin yanına kız göndermedik. Şüphesiz rüya görmüşsün. Kimin kızını diyorsan sana alayım.

Kamer demiş:

- Baba, peki bu yüzük nedir? Olacaksa o olur, olmazsa bana sormadan kız almak yok.

Padişah yüzüğü görünce şaşırıp kalmış. O, kızın adının yüzüğün üzerinde yazılı olduğunu görmüş. Padişah demiş:

- Oğul, bu ahmak işidir, kesin hastalanmışsın. Sana başka kız alacağım.

Kamer sinirlenip babasına da ağır söz söylemiş. Padişahın emriyle onun ayaklarına, kollarına zincir vurup zindanda yere atmışlar, adını deli koymuşlar. Bütün hekimleri, tabipleri toplamışlar, hiçbiri onun derdinin çaresini bilememiş. Padişah onların hepsinin boynunu vurdurmuş. Kamer dertten ölüm hâlini almış, sapsarı sararmış.

Kamer'in çok okumuş, bilgin bir dayısı varmış. Bu hem de dünya görmüş, büyük küçük meclislerinde bulunmuş bir adammış. Adı da Asumanmış. Günlerden bir gün Asuman, Kamer'in yanına gelmiş, Kamer'in ne yaptığını ne dediğini bilmediğini görmüş. Kamer ile yavaş yavaş sohbeta başlayıp demiş:

- Kamer, belki de rüya gördün, adamlar seni öfkeliendiriyor, onun için deli oluyorsun.

Kamer'in yüreği yumuşamış, gözyaşları sel gibi dökülüp demiş:

- Mihriban (şefkatli) dayı, ben rüya gördüysem peki bu yüzük nedir?

Asuman yüzüğe dikkatle bakmış, hayır o iş başkadır. Kızın adı da yüzükte yazılıdır, demiş:

- Kamer hiç düşünme. Bu yüzüğü alıp ayağıma demir çarık giyeyim, elime demir asa alayım ve senin sevgilini bulayım. Sen aşk hastalığındasın. Derdini unut.

Asuman Kamer'in alnından öpüp zindandan çıkmış, doğru evine gelip karısına demiş:

- Kadın, yiyecek hazırla, ben uzun bir sefere çıkacağım.

Karısı ekmeği hazırlamış. Asuman alıp yola koyulmuş. Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi, rüzgâr gibi, az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Orada aylarca, yıllarca burada kısaca şehir şehir, kent kent sorarak gezmeye başlamış. Ne kadar sorduysa bir şey bulamamış. O, bu şekilde üç il gezmiş, dolanmış, sonunda büyük bir denizin kenarına gelmiş. Asuman denizin kenarında kalsın, size kimden haber vereyim, Şems'ten.

Şems'i cinler padişahının oğlu alıp kendi evine koymuş. Şems erkenden uyanıp bir o tarafına, bir bu tarafına bakmış, kimseyi görmemiş. Hemen hizmetçiyi yanına çağırıp demiş:

- Bu gece benim yanımda olan oğlana ne oldu? Onu babam götürdü mü?

Hizmetçi demiş:

- Şehzade Hanım, senin yanında oğlan olmayıp şüphesiz rüya görmüşsün.

Şems çok öfkelenmiş, diğer hizmetçiyi çağırmış. O da öncekinin verdiği cevabı vermiş. Şems hiddetlenip hizmetçilerini çağırmış. Padişaha taht tâc devrilmiş, ne duruyorsun, kızın deli olmuş diye haber gelmiş. Padişah, veziri kızının yanına göndermiş. Kız edeple vezirin yanında oturmuş, demiş:

- Vezir, ben bu gece yanıma getirdiğiniz oğlana gideceğim. Git babama söyle, düğünümüzü yapsın.

Vezir demiş:

- Hanım, bu gece senin yanında oğlan yoktur, şüphesiz rüya görmüşsün.

O zaman bunun dediğini görünce Şems ona dayak atmış. Vezir bir an onun elinden kurtulup kendini padişahın huzuruna atıp demiş:

- Niye kalkmıyorsun, kızın deli olmuş, beni öldürüyordu, bir an elinden kurtulup kaçtım.

Padişah bir grup hizmetçiyle, vezirle, vekille kızının yanına gelmiş. Kız edeple babasının hizmet makamına gelmiş. Padişah, kızının akıllı olduğunu görmüş. Çok sevinmiş ve demiş:

- Kızım hakkında iftira atıyorlarmış. Kızım bu nasıl laftır?

Şems demiş:

- Baba, filan gece benim yanıma bir oğlan gelmişti, ben ona gideceğim.

Padişah demiş:

- Kızım, senin yanı hiçbir oğlan gelmemiş. Padişahın çocukları senin için hasret çekiyorlar. Hangisini gönlün istiyorsa seni ona vereyim.

Şems demiş:

- Baba peki bu yüzük nedir?

Babası ve bütün toplananlar yüzüğe bakıp şaşırıp kalmışlar, bir daha söz söylememişler. Vezir memnun olmayıp demiş:

- Şimdi oğlan yok, ondan ümidini kes.

Kız, bu sözü işitince vezire birkaç tokat atmış. Veziri onun elinden almışlar. Hepsi kızın deli olduğuna inanmış. O saat kızın elini, ayağını bağlamışlar ve zindanın bir köşesine atmışlar. Kız burada feryat edip acı çekiyormuş. Padişah ilan verdirip her yere kızım deli olmuş, her kim onu iyileştirirse kızımı ona vereceğim, dünya malıyla zengin edeceğim.

O zaman hekimler, cerrahlar toplanıp gelmişler, hiçbiri Şems'i iyileştirememiş. Padişah hepsinin boynunu vurdurmuş. Kız günlerini acı çekerek, ağlayarak geçirip ne

yemiş ne içmiş. Sonunda güçten, kuvvetten düşmüş. Safran gibi sapsarı sararmış, nefesini iki omzundan alıyormuş, dili tutulmuştu. Kızı burada can verirken koyup haberi size Asuman'dan vereyim.

Asuman deryanın ortasında bir şehrin olduğunu görmüş ve demiş:

- O şehre gemiyle çok insan gelir gider, o şehre gideyim belki bir şey öğrenebilirim.

Asuman bir tahta parçasının üzerine binip o şehre gelmiş. Şehirde filan padişahın kızı deli olmuş diye konuştuklarını duymuş. Padişah bütün dünyaya her kim kızımı iyileştirirse kızımı ona vereceğim diye ilan vermiş. Asuman bunlardan bütün durumu öğrenmiş. Kendi kendine demiş: “Olsa olsa Kamer dediği kız bu olmalı”. Asuman, padişahın ülkesini ve yolunu sormuş. Demişler:

- Buradan oraya, gemiyle yedi illi yoldur.

Asuman burada bir müddet kalmış ve yedi ilin azığını hazırlamış, geminin durduğu yere getirip gemiye oturmuş. Aylar, yıllar gelip geçmiş. Asuman bu şehre gelmiş. Bir grup hekim kıyafeti giyip padişahın bargâh¹⁰³ kapısına gelmiş. Ona sormuşlar:

- Kimlerdensin, niçin geldin?

Asuman demiş:

- Doktorum. Padişahın kızının hasta olduğunu duydum, onun için geldim.

Onu padişahın yanına götürmüşler. Padişah demiş:

- Doktor, kızımı iyileştiremezsen boynunu vurduracağım.

Asuman demiş:

- Şah, sağ olsun iyileştiremezsem boynumu vurdur.

Asuman'ı kızın olduğu odaya götürmüşler.

Asuman demiş:

- Ben cariyelerle ilaçlı bir kâğıt göndereyim, kızın gözünün önüne tutun, kız hareket ederse gelirim.

¹⁰³ yüksek divan, içine izinle girilen yer, otağ, ev.

Asuman bir kâğıt alıp Kamer'in yanından geldim, sakın ol, seni ona götüreceğim diye yazmış. Kâğıdı götürüp kızın gözünün önüne tutmuşlar. Kız gözlerini açıp kâğıda bakmış. O saat yüksek sesle inleyip hekimi bırakın gelsin diye eliyle işaret etmiş. Asuman'ı kızın yanına getirmişler. Asuman demiş:

- Burada hiç kimse olmasın.

O zaman hepsi gitmiş, tek başına Asuman kızın yanında kalmış. O saat yüzüğü çıkarıp kıza göstermiş, demiş:

- Önce düzel, iyi ol, Kamer'i senin yanına getirip ikinizi birbirinize kavuşturacağım.

Kız hakeretlendi, kalmak istedi ama berecememiş. Asuman onun ağzına yemekten dökmüş. Kız hala konuşmaya devam ediyormuş. O zaman hekim kızı iyileştirdi diye padişaha haber gitmiş. Kızın dili açılmış.

Padişah fakir fukaraya para vermiş, bahşişler dağıtmış, yetim sevindirmiş. İhtişamla kızının yanına gelmiş, doğrudan kızın dilinin açıldığını görmüş. Şah yüzünü idarecilere, vezir, vekillere çevirip topluluğa demiş:

- Beni isteyen hekime bahşiş verin!

Hekime o kadar çok bahşiş vermişler ki haddi hesabı yokmuş. Asuman hiçbir bahşiş almayıp demiş:

- Şah sağ olsun, bana bahşiş lazım değil. Sözüne yerine getir, benim bir kardeşimin oğlu var, kızını ona ver.

Padişah demiş:

- KIZI tamam iyileştirdin, o konuda sonra konuşuruz.

Asuman kızın yanına oturmuş, gece gündüz Kamer'den ona bahsediyormuş. Sonunda kız kendine gelmiş, yavaş yavaş yataktan kalkıp yerine oturmuş ve yemek istemiş.

Bu şekilde kız tamamen iyileşip ayağa kalkmış. Padişah kırk gün, kırk gece sevinçle geçirmiş, aç karınları doyurmuş. Asuman padişahın yanına gelip demiş:

- Şah ne diyorsun? Ben gidiyorum.

Padişah demiş:

- Sözüm sözdür, kızı bacının oğluna vereceğim. Git, oğlanı buraya getir.

Asuman yola koyulmuş, gemilere binmiş, deryalar geçmiş, adalar aşmış, uzak yolu yakın etmiş sonra kendi ülkelerine gelmiş. O zaman ulaştığında Kamer'in ağzını bağladıkça bağlamış ve Kamer ölüyormuş. Asuman, kardeşinin oğluna gelip kulağına demiş:

- Kamer, ölüm vakti değildir, aç gözlerini. Nişanlını buldum.

Kamer hareketlenmiş, gözlerini açıp dayısına bakmış. Eliyle işaret edip su istemiş. Onun ağzına su dökmüşler. Kamer'in boğazına kadar gelen nefesi bir daha geri göndermiş, kan yavaş yavaş bütün damarlarına yayılmış. Handan hana kendine hareket vermiş, birkaç defa derinden inlemiş. Kamer'in nefesi geri gelmiştir, yavaş yavaş bu tarafa dönüyor diye ses her tarafa yayılmış ve padişaha sevinç haberi gelmiş.

Padişah sevinç davulu çalın diye emir vermiş. Evleri süslemişler, sadaka dağıtmışlar.

Birkaç gün böyle gelip geçmiş. Kamer'in dili açılmış ve dayısı ile yavaş yavaş konuşmaya başlamış. Asuman ona kulak asmış, güzel yemekler yedirtmiş. Sonunda Kamer tam olarak iyileşip ayağa kalkmış. Asuman ona demiş:

- Kamer, oğul sözümü iyi dinle, hemen sevgilinin ardından git. Kız yine hastalanır. Onun gözleri yoldadır.

Kamer bir müddet daha kalıp iyi olmuş. Babasının huzuruna gelip demiş:

- Baba, ben sevgilimi getirmeye gidiyorum. İzin ver!

Padişah demiş:

- Oğul, gel eteğindeki taşı dök, benim ışığımı söndürme. Dünyanın diğer tarafından sen gidip kız getiremezsin, kimi söylersen sana alayım. Bu sevdadan elini çek, gitme.

Kamer demiş:

- Sevgili babacığım, ısrar etme, gideceğim!

Padişah mecburen razı olup demiş:

- Oğul, git Allah yardımcın olsun ama hemen gel.

Kamer yükte hafif pahada ağır Őeylerden alıp gitmek için yola koyulmuş. Büyük bir deryanın kenarına çıkıp gelmiş. Çok gezmif, dolanmif, gemilerin bulunduğu yeri bulamamif. Sonunda yolunu kaybedip büyük bir ormana gelmiş. Kamer burada avare bir Şekilde geziyormuş. Bir de bakmif ki bir ceylan yere uzanmif inliyormuş. Bir ift yavrusu da yanında oturmuş gözlerinin yaşını yağmur gibi döküp eziyet çeke çeke ağlıyorlarmif. Kamer'in yüreği kana dönmüş, gözlerinin yaşı yanaklarından aşağı akmaya başlamif. Ceylan onu gördüğünde kalkıp kaçmak için uğraşmif ama becerememiş. ocuklarına kendi diliyle demiş:

- Yavrularım, gelin son nefesimde yüzünüzden öpeyim, kaın gidin. Benimki daha böyle getirdi.

Yavruları ağlaşa ağlaşa analarının yüzünden öpüp kamiflar. Kamer anne ceylanın yanına gelmiş, avcı glle ile vurup ceylanın iki bacağını kırmiftı. Yazık ceylanın iki gözünün altında bir damla yaş varmif, öyle yavrularının ardından bakıyormuş, göğüsleri de sütle doluymuş.

Kamer elini dizlerine vurup demiş:

- Kolun kırılısın, avcı!..

Kamer o saat beyaz bir bez ıkartmif. Küçük bir tahta bulup ceylanın kemiklerini düzgünce koyup tahtaya bağlamif. Ot toplayıp ceylanın önüne koymuş, kendisi de bir ardak dikip ceylanın yanında kalmif. O, her gün ceylanın yarasını açıp merhem sürüyormuş. Ceylanın yavruları da artık ona alışmiflardı. Her gün gidip geziyorlarmif, acıkınca gelip annelerini emiyorlarmif.

Bir süre böyle geçmiş, ceylanın ayaklarının kırıkları düzelmiş, anasından doğduğu gibi olmuş. Anne ceylan ve yavru ceylanlar Kamer'in yanında bağırıp çağırarak ona dua etmişler. Bir gün Kamer yola düşüp gitmek istiyormuş. Ceylan onun ayaklarına kapanıp dile gelmiş ve demiş:

- Delikanlı, sen bana bu kadar iyilik yapıp ölümden kurtarmifsın! Dile benden ne

dilersen canla başla yerine getireyim.

Kamer demiş:

- Hiçbir dileğim yoktur.

Ceylan demiş:

- Kimsin sen, nereye gidiyorsun?

Kamer bütün durumu ona anlatmış ve demiş:

- Şimdi yolumu kaybedip buraya geldim.

Ceylan demiş:

- Delikanlı, yetmiş ağaçlık yol gidiyorsun! Deryanın ortasında bir şehrin olduğunu göreceksin. Tahta parçasına binip o şehre git. Senin sevgilinin olduğu ülkeye o şehirden gidiyorlar. Kamer çok mutlu olmuş, ceylan ve yavruları ile görüşüp yola düşmüş, doğru deryanın kenarına gelmiş. Deryanın ortasında şehrin olduğu yeri görmüş. Hemen bir tahta parçası bulup üzerine oturmuş ve hemen şehre gelmiş. Adamlardan gemilerin durduğu yeri öğrenmiş.

Kamer hemen geminin yanaştığı yere gelmiş ve gemiye binmiş. Gemi deryaları yara yara dalgaları aşa aşa Şems'in babasının şehrine gelmiş.

Kamer, ondan bundan sora sora Şems'in evini öğrenmiş. Doğru gidip evin önündeki gül bahçesine girmiş. Burada her çeşit meyve, gül ve çiçeğin burada olduğunu görmüş. Öyle güzel bir bahçeymiş ki gül gülü, bülbül bülbülü çağırırmış. Ağaçlar gökyüzüne ulaşip havuzlar fiskiyelerle her tarafa su serpiyormuş. Adam her renkteki güle bakmayı bilmiyormuş ki nasıl bülbülün cik cikine kulak assın. Kamer yavaş yavaş mermer havuza doğru gidiyormuş. Birden onun kulağına ağlama sesi gelmiş. O, gizlice ağlama sesinin geldiği tarafa gittiğinde Şems'in havuzun yanında güllerin arasında oturup gözyaşını kırmızı yanaklarından aşağı doğru akıttığını görmüş.

Kamer kendini gizleyemeyip yan taraftan çıkıp demiş:

- Benim canım ciğerim, niye ağlıyorsun? Senin kara gözlerinden yaş dökülmesi sana asla câiz değil!

Şems Kamer'in sesini duyduğu an yerinden kalkıp yüksek sesle demiş:

- Ah, Kamer!..

O saat kendini kaybedip yere yıkılmış. Kamer onun başını dizinin üzerine almış, yüzüne gül suyu serpip kendine getirmiş. Haberleri rivâyet edenler Şems ile Kamer birbirinin boynuna sarılmış diye konuşuyorlarmış. Dudakları birbirine yapışınca sevinçlerinden her ikisi kendini kaybedip yere yıkılmışlar. Onlar yedi gün, yedi gece baygın kalmışlar.

Padişaha kızın kaybolmuş diye haber gitmiş. Her yere atlı, haberci göndermiş, sonunda Şems'in gül bahçesinde bir oğlanla yere serilip yattığını görmüşler. Onları eve getirmişler. Hekim, doktor getirip kırk gün, kırk gece iyileştirip onları ayıltmışlar. Padişah, Kamer'i huzura davet edip demiş:

- Sen kimsin, ne cüretle benim bahçeme ayak basıp kızımın yanına geldin?

Kamer o an dayısı Asuman'ın verdiği kâğıdı çıkarıp padişaha vermiş. Padişah bu, hekimin kardeşinin oğlu olduğunu ve kızına faydası olacak oğlan diye okuyup inanmış. Padişah kırk gün, kırk gece düğün yapmış, kızını Kamer'e vermiş. Kızla oğlan padişahın hizmet makamında diz üstü çöküp başlarına gelen olayları ona anlatmışlar. Padişah onların saf sevgisine aferin demiş.

Bir süre Kamer burada Şems ile yaşamış. Bir gün padişahın yanına gelmiş, edeple selamını yerine getirip demiş:

- Şahım sağ olsun, babamla annem yaşlandılar, ölüp gidecekler, bende acı kalacak. İzin ver, biz kendi ülkemize gidelim.

Padişah razı olmuş, güçlü bir orduyla, Kamer ile kızını yollamış. Kamer ile Şems padişahla görüşüp öpüşüp yola düşmüşler. Az gitmişler, çok durmuşlar, çok gitmişler az durmuşlar, sonra bir ormana gelmişler. Ordu kendine bir kışlak bulup dinlenmiş. Şems ile Kamer de çadır kurup uzanmışlar. Şems'in uykusuzluktan gözleri süzölmüş. Kamer'e demiş:

- Kamer, uykum geliyor.

Kamer demiş:

- Başını dizimin üzerine koy, biraz yat.

Şems başını Kamer'in dizinin üzerine koymuş, süzölmüş gözlerini yummuş, ceylan gibi derin nefes ala ala tatlı uykuya dalmış. Kamer onun yüzüne doyana kadar izlemiş. Sonra kızın yüzüğünü parmağından çıkarıp bakmış, demiş:

- Ey beni felaketslere sürökleyen, sonunda sevgilime kavuşturan yüzük, ölene kadar seni parmağımda saklayacağım. Sevdiğim seni bana zindanda yadigâr vermişti.

Kamer yüzüğü elinde oynatıyormuş. Birden bir kuş gökten büyük bir süratle inip yüzüğü onun elinden almış, uçup uzak bir ağacın dalına konmuş. Kamer, Şems'in başını yere koyup kuşun ardından yürümüş. Kamer, kuşun olduğu ağacın dibine geldiğinde kuş uçup yüz adım sonraki başka ağacın dalına konmuş. Böyle böyle Kamer ormanın en dallı budaklı tarafına çıkıp gelmiş. Yedi gün, yedi gece kuş onunla saklambaç oynamış, sonunda birdenbire yok olmuş. Kamer yolunu kaybetmiş. Ne kadar gezdi, dolandıysa da Şems'i bulamamış. O kadar çok yol gitmiş ki sonunda bir ülkeye gelmiş. Kamer bir bahçıvanın yanına gelip demiş:

- Bahçıvan, çırağı saklar mısın?

Bahçıvan demiş:

- Kurbanın olayım, evladım yok, gel benim yanımda kal ve sen benim oğlum ol.

Kamer bahçıvanın yanında kalıp onun oğlu olmuş. O, akşama kadar elinde bel, ağaçları sulaya sulaya ve Şems'ten dolayı gözyaşı dökerek günlerini geçiriyormuş. Bir gün Kamer yine ağaçların dibini ağaçlar su içsin diye kazıyormuş. Birden elindeki bel bir taşla değımiş. Kamer uğraşıp taşı çıkarttığında burada kocaman bir küpün olduğunu görmüş. Küpün ağzını açtığında içinin tamamen altınla dolu olduğunu görmüş. Kamer birbirine zincirle bağlanmış kırk küp altın çıkartmış. Bahçıvanı da çağırıp altınları el birliğiyle eve taşımışlar. Bahçıvan çok sevinerek demiş:

- Oğul, bu senin bahtında vardır. Ben kırk yıldır bu bahçede bahçıvanım, ben böyle bir şeye him rast gelmedim. Hep fakir dolandım.

Kamer bahçıvan için güzel evler yaptırmış. Bir gün bahçede oturmuş hüzne boğulup gözyaşlarını döküyormuş. Bir de bakmış ki bir kuş uçup bir ağacın başına konmuş.

Onun ardından da iki kuş gelmiş, üç kuş olmuşlar.

Bu kuşlar ağacın başına yuva yapmaya başlamışlar. Kuşların ikisi çalışıyormuş. Ot, ağaç, toprak getiriyormuş. Biri de ağacın başına oturmuş, kendi kendine ötüyormuş. Kuşlar ona ne kadar uğraştılarsa da o çalışmıyormuş. Sonunda kuşların ikisi onun üzerine inip gagalarıyla parçalayıp yere atmışlar. Kamer, onun midesinde bir şeyin ışıklar saçarak pırıldadığını görmüş. Bıçakla karnını yardığında Şems'in yüzüğü olduğunu görmüş.

Kamer yüzüğü gördüğü an kendini kaybetmiş, yavaş yavaş kendine gelip yüzüğü öpüp, gözlerinin üzerine koymuş. Kamer ertesi günü şehir şehir, kent kent dolaşarak arama kararını almış. Doğru bahçıvanın yanına gelip demiş:

- Gemi hangi vakitlerde buraya gelir?

Bahçıvan demiş:

- Oğul, yılda bir defa gelir. Altı ay geçti. Altı ay sonra gelecek.

Kamer demiş:

- Baba, ben altı ay sonra sefere gideceğim.

Evet, masalda zaman hemen geçer, altı ay bitmiş. Kamer geminin durduğu yere gitmek istemiş. Bahçıvan demiş:

- Oğul, altını da götüreceksin. O, senin bahtına çıkmıştır.

Kamer demiş:

- Hayır, size kalacaktır.

Bahçıvan sözünün üstünde durmuş ve demiş:

- Olmaz ki, olmaz.

Sonunda Kamer, altının yirmi küpünü götürmüş. Yüzüğü de bir küpün içine koyup durağa taşımış ve gemiye doldurmuş. Hemen gelip bahçıvanla görüşmüş. Birden gemi gitmiş. O geri dönüp ne kadar koştuyorsa da gemiye yetişememiş. Geminin ayağı karadan ayrılmış ve suyu yara yara yola çıkmış. Kamer başını gözünü dövüp geminin bir yıl

sonra geri döneceğini gözleyedursun haberi Şems'ten vereyim.

Öyle ya Kamer kuşun ardından gitti, Şems biraz uykusuzluğunu giderip korku ve dehşet içinde uyanmış, Kamer'in olmadığını görmüş. O yana Kamer, bu yana Kamer... Kamer'i bulamamış da bulamamış. Şems de orduyu burada bırakıp kırk gün, kırk gece Kamer'i aramış. Sanki Kamer, hiç yokmuş. Şems başını, gözünü dövmüş, bağırıp ağlamış ve Kamer'i bulamamış. Bir gece kendi kendine demiş: "Ağlamakla Kamer bulunmaz. Gel Kamer'in kıyafetini giy, hayali insan sıfatında yola koyul, Kamer'i bul."

Şems geceyi yarılamış. Kamer'in bir takım elbisesini giyip yola düşmüş. Aylarca, yıllarca yol kat ederek gezmiş, Şems sonunda bir şehre gelip orada helvacı çırağı olmuş. O, öyle güzel helvalar pişirmiş ki insan yedikçe doymuyormuş. Padişah için her zaman buradan helva götürürlermiş. Bir gün padişahın yolu helvacı dükkânına düşmüş. Şems'i görüp güzelliğine hayran olmuş. Helvacının hem çok düşünceli hem de akıllı bir oğlan olduğunu görmüş. Padişah onu evine götürüp hizmetçisi yapmış.

Bir gün Şems kapıda durmuş, padişahın kızı balkondan baktığında akli başından gitmiş ve bir gönülden bin gönüle âşık olmuş. Ama ne yapsın, derdini kime söylesin? Padişahın kızı bu sırrı, kapıcıya âşık olduğunu yüreğinde saklamış, açıklamamış.

Bir müddet böyle gelip geçmiş. Padişah bu çocuğun kusursuz olduğunu görmüş, kapıcıya yarayacak insan değildir, onu yanına çağırması. Şems, oğlanın kıyafetini giydiği günden itibaren adını Ruşen koymuştu. Ruşen padişahın hizmet makamına gelip el el üstünde beklemiş. Padişah demiş:

- Ey Ruşen, kusursuz bir oğlan olduğunu görüyorum. Seni bu günden itibaren hizmetçilerin en üstünde tutuyorum. Git çalış, eğer iyi çalışırsan kulluğunu daha da yükselteceğim.

Ruşen demiş:

- Buyruk qibleyi âlemindir, nereye koyarsan orada çalışırım. Biz bu kapının zavallı mahluklarıyız.

Şems evden çıkıp kendi hizmetinde olmuş. Bu günden sonra padişahın evi gül gibi tertemiz olmuş. Padişah oğlanın bu becerisine aferin demiş.

Padişahın kızı Afitap, babası Ruşen'i teşrifatçı yaptığını duymuş, çok mutlu olup kendi kendine demiş: "Evet Ruşen bir basamak da yükselse ben derdimi hiç kimseye diyemem."

Şems'in adı her tarafa yayılmış, bütün insanlar teşrifatçıdan bahsetmiş, onu tarif etmiş. Sonunda padişah onu yanına çağırıp demiş:

- Ey Ruşen, sen çok becerikli oğlansın. Onun için seni hazinedar yaptım. Git, ölene kadar hazinedarlıkta çalış! Ama padişaha olan sadakatini daima sakla.

Şems padişaha dua edip hazinenin başına gelmiş, anahtarları alıp işe başlamış. Onun zamanında hazineye günden güne bereket yağmış. Hazineleler tamamen dolmuş. Şimdi padişahın kızı Afitap'tan dinle.

Afitap çok mutlu olmuştu. Ruşen'in saygınlığının artması onu sevindirmişti. O da kendi derdini açabilirdi. Çünkü Ruşen sarayın adlı sanlı adamlarından biriymiş. Padişahın kızı ona âşık olabilir, derdini de başkasına diyebilirdi. Afitap derdini açıp baş hizmetçisine demiş ve onu Ruşen'in yanına göndermiş. Ruşen ona red cevabı verip demiş:

- Git, padişahın kızına bir daha böyle sözleri ağzına alıp konuşmasın de. Benim sevgilim var.

Baş hizmetçi gelip bu sözleri Afitap'a demiş. Afitap çok üzülüp gözyaşları dökmüş. Baş hizmetçi onu teselli edip demiş:

- Ey hükümdarım üzülme, ben oğlanla mücadele ederim belki Allah yardım eder, işinizi hallederim.

Baş hizmetçi bu günden itibaren Ruşen ile mücadele etmiş. Bütün gücüyle çabalamış, hayır demiş, Ruşen ipe sapa gelmiyormuş. Razi olmuyor da olmuyormuş. Sonunda Afitap'a demiş:

- Hükümdarım, ben beceremedim. Şimdi ne tedbirin var, devam et! Ruşen razi olmuyor.

Afitap düşünmüş, bu defa derdini açıp Ruşen'e desin. Bir akşam Ruşen'in yolunun ağzında gizlenmiş. Ruşen işten dönerken onu durdurup demiş:

- Ruşen, dur sana bir çift lafım var.

Ruşen demiş:

- Buyur hükümdarım, kulluğunuza hazırım.

Afitap demiş:

- Oğlum, bütün dünyadaki padişahlar beni oğullarına almak istiyor ama ben onlara gitmiyorum. Ancak şah kızı için eksiklik hissetse de derdimi sana söylüyorum. Ben sana vuruldum, beni almalısın. O kadar çaresiz kalmışım ki derdimi açıp sana söylüyorum gör. Şimdi sözün nedir?

Ruşen demiş:

- Hükümdarım, benim sevgilim var. Ben bir başkasına gönül vermeyeyim diye onunla anlaştım. Bu konuda beni de bağışlayın, ben burada evlenmeyeceğim.

Afitap ne kadar yalvardıysa da Ruşen onun sözüne evet dememiş. Peki diyememiş. Çünkü o da Afitap gibi kızmış. Ruşen ondan ayrılıp evine gelmiş. Kamer'in yüzünden hüngür hüngür ağlamış. Sonra buradan kaçıp gitme kararı almış. Ancak kaçmak da çok zormuş. Çünkü hazinenin anahtarlarını başkasına vermeliymiş. Hazineyi sahipsiz bırakıp kaçarsa o saat tutup kovacaklar. O zaman sabah erkenden kalkıp hazineye gitmiş, kendi işinde olmuş.

Birkaç gün böyle geçmiş. Bir gün padişahın en kıymetli tek kızı çok hastalanmış. Padişah doğrudan veziri, vekili alıp kızının yanına geldiğinde kızın çok hasta olduğunu görmüş. Yüzü sapsarı sararmış, hiç kendinde değilmiş. Padişah emir vermiş. Bütün şehirdeki hekimleri çağırmışlar, hiçbiri kızı iyi edememiş. En sonunda yaşlı bir hekim kızın kalbine bakıp demiş:

- Kibleyi âlem, bunun hastalığı aşktandır. Kime ise senin kızın âşık olmuş. O adamı bulup kızı ona vermezsen kız ölecek.

Padişah, yüzünü kızına çevirip demiş:

- Kızım, kime âşık olduysan açık söyle, seni ona vereyim. Hastalığın da geçsin.

Kız bütün sırlarını dürüstçe söylemiş:

- Baba, hazinedar Ruşen'e âşık oldum.

Padişah yüksek sesle gülüp demiş:

- Kızım, dert etme, hazinedar iyi oğlandır, seni ona veririm.

Topluluk kalkıp gitmiş. Padişah kırmızı renkte giyinip tahta çıkmış, hazinedarı yanına çağırıp demiş:

- Ey Ruşen, sen de görüyorsun ki bir oğlum yoktur, ben öldükten sonra bu şahın tahtına sahip ol. Sadece bir kızım var, onu sana vereceğim ben öldükten sonra bu tahta sahip çık. Senin şehzadeliğe yakıştığını, kâmil bir oğlan olduğunu görüyorum. Şimdi benim bu emrime ne diyorsun?

Ruşen başını kaldırıp demiş:

- Kibleyi âlemin emri hepimiz için zaruridir. Kimin cesareti varsa padişahın emrini bozsun. Ancak, padişahım ben senin bu emrini kabul edemem. Ey büyük padişah, ben kendi ülkeme gideceğim.

Şah demiş:

- Git, biraz düşün, sonra gelip bana cevap verirsin.

Ruşen keyifsiz, kederli bir şekilde eve gelmiş, yüzükoyun düşmüş, çok ağlamış. O ne yapacağını bilememiş, kendi başının çaresine nasıl baksın? Kız olduğunu söylese rezil olacak, sevgilisine kavuşamayacaktı. O geceyi ahla üfle geçirmiş. Sabah kalkıp elini yüzünü yıkamış, biraz yemek yemiş. Hemen hazineye gitmek istiyormuş, bir grup hizmetçi gelip demiş:

- Seni padişah çağırıyor.

Ruşen padişahın yanına gitmiş.

Padişah demiş:

- Ey Ruşen, ne düşünüyorsun?

Ruşen demiş:

- Şah sağ olsun, insanın fikri birdir, ben senin kızını alamayacağım.

Padişah öfkelenip demiş:

- Kızım senin derdinden hastalanmıştır, onu almalısın. Sana üç gün mühlet veriyorum. Git, bir daha düşün.

Ruşen kör pişman hazineye gelmiş, o günün hesaplarını yapmış, akşam olduğunda evine dönmüş. Böyle böyle üç gün geçmiş, padişahın kızının hastalığı da artmış. Padişah, Ruşen'i yanına çağırıp demiş:

- Sen padişahla eğleniyorsun. Sana kızımı alacaksın diyorum, alacaksın!.. Vesselam, git tamam!..

Ruşen demiş:

- İnsan yüreği hiçbir hükümdara bağlı değildir, o istediği şeyi yapar, istemediğini yapmaz.

Padişah demiş:

- Ben kızımı zorla sana sevdireceğim. Git, sabah hazırlan gel yoksa boynunu vurduracağım.

Ruşen evden çıkıp evine gelmiş. Ne kadar düşündüyse bu işin sonunu çıkaramamış. Çok düşündükten sonra sabah olmuş. Padişah onu huzuruna davet edip demiş:

- Bu saat düğününüzü yapacağım, razı mısınız?

Ruşen demiş:

- Padişah, ben dediğimi dedim. Başka sözüm yoktur.

Padişah emir verip demiş:

- Cellat!..

Cellat hazırlanıp demiş:

- Şah sağ olsun, bana ne emrediyorsunuz?

Şah, Ruşen'i gösterip demiş:

- Bu lanetlinin boynunu vur!

Cellat Ruşen'i meydana çekmiş, boynunu vurmak istediğinde Afitap yıkıla yıkıla kendini kaybedip demiş:

- Elin kırılısın cellat, devam etme, yüreğimi parçalama!

Cellat padişahın kızını görünce devam etmiş. Afitap babasının ayaklarına kapanıp demiş:

- Baba, beni onun yerine öldürt, onu bırak! Ben onun ayrılığına dayanamam.

Afitap gözyaşlarını sel gibi dökmüş. Ruşen'in yüreği kana bulanmış, kızıdaki sevgi ve sadakatine hayran kalıp kendi kendine demiş: "Padişah beni öldürmezse bunu alacağım sonrası nereye çıkarsa." Padişah biricik kızının sözünü göz ardı etmeyip Ruşen'i bırakmış. Ruşen o saat koşup Afitap'ın boynuna atlamış ve demiş:

- Padişah, razıyım!

Şah yas meclisini düğün meclisine çevirin diye emir vermiş. Aynı yerde kırk gün, kırk gece düğün yapıp kızını Ruşen'e vermiş.

Hepsi sevinmiş, hepsi mutlu olmuş. Akşam olmuş. Ruşen ile Afitap doyuncaya kadar sohbet etmişler. Yatma zamanı geldiğinde Ruşen kılıcı keskinleştirip araya koymuş sonra da yıkılıp yatmış.

Bu şekilde birkaç gün gelip geçmiş. Afitap bu hareketten dolayı çok kırılmış, dudaklarını büzmüş, Ruşen'i konuşturmamış. Ruşen onun boynuna sarılıp demiş:

- Sevgilim, ben evlendiğimde kırk gece sevgilime dokunmayacağım diye ahdedtim. Sen buna incinme!

Afitap demiş:

Ayıp değildir, yüreğimi taş edip kırk gün beklerim.

O zaman, Ruşen artık gecelerde araya kılıç koymamış, her akşam bu iki güzel ceylanın dünyası gibi yan yana yatıyorlarmış.

Böyle böyle kırk gün gelip geçmiş. Ruşen şimdi de başka şekilde aldatmış. Bu şekilde aldata aldata bir yıl gelip geçmiş. Sonunda kız mecbur kalıp bu sırrı annesine demiş. Annesi de babasına demiş. Padişah çok kızmış, ben padişahım, derenin bir

hizmetçisi benim kızımı beğenmesin. Eğer o kişi benim kızıma bakmazsa onu paramparça etmezsem bu taht, tac bana haram olsun.

Padişah Ruşen'i yanına davet edip ona tehdit korku salmış.

Ruşen ne yapabilirdi? Kör pişman evine geldiğinde kızın keyifsiz oturduğunu görmüş. Onun yüzünden gözünden öpüp demiş:

- Güzelim, üzülme, muradımıza ereriz.

Evet, birkaç gün daha böyle geçmiş. Kız gene derdini babasına söylemiş, babası bu defa da Ruşen'e emretmiş. Gene üç gün gelip geçmiş. Kız gene derdini babasına demiş. Padişah bu defa fazla hiddetlenmiş. Gecedен bütün ülkeye Ruşen sabah darağacından asılacaktır, hepiniz izlemeye gelin diye haber vermiş. Bu haber topluluğu telaşa salmış. Nasıl yani, bu ne iştir?.. Padişah eniştesini öldürtür mü? Bu durumu padişahın kızı Afitap da duymuş. Ne yapacağını bilememiş, aşağı tükürsen sakal yukarı tükürsen bıyık. Ancak gücü gözlerine yetmiş. Kuru yerde oturup doyana kadar ağlamış sonra ipi direğe bağlayıp ayağının altına bir sandalye koymuş, boğazını ipe geçirmiş, sandalyeyi kenara iteleyip kendini öldürmek isteyince Ruşen koşup onu tutmuş. Onun yüzünden gözünden öpmüş, gözyaşlarını onun gözyaşlarına katmış. Sonra kendi kendine demiş: "Hayret, kendimi kıza tanıtayım, sırrımı söyleyeyim. Onsuz da sabah beni öldürecekler. Kamer buraya gelirse bu kız benim kaza ve kaderimi ona söyler." Ruşen içeri odaya girmiş, erkek kıyafetini çıkartmış. Bir takım kadın elbisesi giymiş, süslenmiş, bezenmiş, topuğuna kadar inen saçlarını tarayıp aşağıya doğru salmış, bu şekilde Afitap'ın yanına gelmiş. Bunu gördüğünde Afitap'ı hayretler içinde kalmış. O, yerinde donakalmış. Şems onun boynuna sarılıp, yere oturtmuş. Başına gelen bütün durumu aynı saatte benim size söylediğim gibidir, anlatmış ve demiş:

- Beni baban öldürecek. Benim başıma gelen durumları yaz, bir kitap hazırla, bırak herkes okusun. Kamer buralara gelirse ona şöyle de: "Şems, Kamer diye diye darağacında öldü."

Afitap demiş:

- Ey Şems, korkma, seni ölümden kurtarıp sevgilin gelince sana kadınlık edeceğim.

Şems demiş:

- Bacı, bu sırrı açma! Ben de namusum üzerine and içiyorum, sevgilim geldiği zaman onun elini senin eline vereceğim. Ben de yanınızda köle gibi kalıp ölene kadar size kulluk edeceğim. Ben kimsesizim, bana merhamet et!

Afitap demiş:

- Hiç korkma!

Afitap kalkıp alttan giyinip üstten süslenmiş, üstten giyinip alttan süslenmiş, altın işlemeli tacı başına koymuş, doğrudan babasının yanına gelip demiş:

- Baba, Ruşen bana çok güzel bakıyor. Sabahki kararından vazgeç!

Padişah kızını çok mutlu görüp hükmünü geri çekmiş. Afitap geri dönüp Şems'in yanına gelmiş, işlerin düzeldiğini ona söylemiş. Her ikisi de mutlu olmuşlar, kucaklaşıp uzanmışlar. Bir müddet böyle geçmiş. Ruşen'in saygısı, akli, kemali her yere yayılmış, padişah onu kendine vezir almış, Ruşen padişahın mükemmel vezirlerinden biri olmuş. Bir gün padişah Ruşen'i yanına davet edip demiş:

- Oğul, artık ben yaşlandım. Tahtı, tacı sana emanet ediyorum.

Padişah kendi eliyle tacını Ruşen'in başına koymuş. Ruşen çok adaletli, iş bilen bir padişah olmuş. Bütün ahali onun aklına aferin demiş. Bir gün Ruşen tahta oturmuştu, birden kapıcı içeri girip hizmet makamında el el üstünde durup demiş:

- Kibleyi âlem, bir gemici saraya gelmek için izin istiyor.

Ruşen demiş:

- İzin verdim, gelsin!

Gemici içeri girip hizmet makamında el el üstünde durup demiş:

- Kibleyi âlem, filan şehirde bir oğlan benim gemime yirmi küp şey koymuş. Sonra ne yol olduysa kendisi gemiye gelmeyip yirmi küp şey kalmış. Ben ancak bir yıl sonra o şehre gideceğim. O şeyleri ben size vereyim, geldiğinde oğlana verirsiniz.

Padişah küpleri saraya getirmeleri için emir vermiş, küpleri açtırdığında hepsinin

kıymetli cevherler olduğunu görmüş. Ruşen padişah küpleri bir bir döktürmüş, kendi yüzüğünün küplerden birinde olduğunu görmüş. Yüzüğü gördüğünde az kalsın bayılacak olmuş. Bir an kendine hâkim olup kendi kendine demiş: “Ey dad-bidat, şüphesiz Kamer’in başına belalar getiren bu yüzüktür.”

- Bu şeyin sahibi nasıl bir oğlandı? Onun izlerini bana bir bir söyle!

Gemici, Kamer’in bütün alâmetlerini padişaha söylemiş. Kız, Kamer’in olduğunu görmüş. Yüzünü gemiciye çevirip demiş:

- Bir yıl yoktur, şimdi yola düşersen hemen oğlanı huzuruma getirirsin.

Gemici demiş:

- Şah sağ olsun, buradan oraya altı aylık yol vardır. Altı ay da oradan buraya. İşte gene de bir yıl olur.

Padişah demiş:

- Bu saat yola düş, git!

Gemici konak yerine gelmiş. Geminin dümenini eline almış, deryayı yara yara yola koyulmuş, Kamer’in olduğu şehre çıkıp gelmiş. Şimdi Kamer’den dinle.

Kamer oturmuş bahçıvanın anne ve babasıyla sohbet ediyormuş. Bir de kapının açıldığını, gemicinin içeri girdiğini görmüş. Kamer şaşırıp kalmış. Gemi bir yıl sonra gelecekti ama şimdi altı ay sonra gelmiş. Gemici selamsız kelamsız demiş:

- Allah senin evini yıksın, padişah küplerin içinde ne gördüyse beni geri gönderip seni istiyor.

Kamer, gemiciyi ortadan kaldırıp kaçmak istemiş. Sonra kendi kendine demiş: “Onsuz da ben o şehre gideceğim. Ne yapacağız, ne, gidiyorum”. Bahçıvanla onun karısı görüşüp öpüşüp gemicinin önüne gelmiş, doğrudan gemiye gelmiş. Gemici geri dönüp altı ayda Ruşen padişahın ülkesine gelmiş. Ruşen padişah geminin sesini duyup bir grup asker göndermiş.

- Gemide bir oğlan var, onu benim yanıma getirin!

Hizmetçiler gemi ayağına gitmiş, Kamer’i padişahın yanına getirmişler. Kız,

sevgilisi Kamer'in olduğunu görmüş. Kamer'i hemen hamama göndertmiş, bir takım fakir libası giydirtmiş. Kamer şahın yanına gelmiş, el el üstünde durmuş. Kamer, Şems'i tanımamış çünkü o, farklı kıyafetler giymiş, erkek kıyafeti giymişti. Şems ona hürmet edip sarayda bir müddet saklamış. Bir gün Kamer'i yanına çağırılmış, onu hazinedar yapmış. Kamer ona yapılan bu hizmetlere sebep ne olduğunu hiç anlamıyormuş. Şems de onunla bir padişah gibi hareket ediyormuş.

Bir gün Şems padişah, Kamer'i huzuruna davet edip demiş:

- Senin vezirliğe layık olduğunu görüyorum, onun için de seni vezir yapıyorum.

Kamer demiş:

- Emir padişahındır.

Padişah, Kamer'i kendi veziri yapmış. Bu şekilde bir müddet kendini tanıtmamış, yanında işini yaptırmış.

Bir gün ben bir vakte kadar kendimi sevgilime tanıtmayıp onu ah ü zar içinde bırakacağım diye düşünmüş. Şems adam gönderip vezir Kamer'i evine misafir olarak davet etmiş. Kamer padişahın evine gelip kapının ağzında oturmuş. Ruşen padişah onu kendi yanına davet etmiş.

Kamer onun hemen yanında oturmuş. Geçmişten gelecekte sohbetlere başlanmış, yeme içme vakti gelmiş. Ruşen içeri odaya geçmiş, farklı kıyafetler giymiş, kadın kıyafetini giymiş, süslenmiş, bezenmiş, siyah saçlarını tarayıp topuğuna kadar salmış, birden kapıdan içeri girmiş. Kamer bunu gördüğü an kollarını kulaç gibi açmış, yüksek sesle demiş:

- Ah, Şems!

Sözünün ardını getiremeyip kendini kaybedip yere yıkılmış. Şems onun yüzüne gül suyu serpip kendine getirmiş. Kamer yerden kalkmış, onun boynunu kucaklamak istediğinde Şems elini kaldırıp demiş:

- Bana dokunma, birazcık sabırlı ol!

Onlara yere oturmuş. Şems başına gelen durumları tamamiyle ona anlatıp demiş:

- Senin birinci sevgilin Afitap'tır. Beni de yanınızda saklarsanız Afitap'a hizmetçilik ederim. O, benim yaşamama sebeptir. Beni kaç defa ölümden kurtardı. Ölüne kadar ben ona hizmetçilik yapsam yine de yetmez.

Kamer de başına geleni onlara anlatmış. Kırk gün kırk gece düğün yapıp Şems ile Afitap'ı Kamer'e vermişler. Şems tahta çıkıp başına gelen durumları topluluğa anlatmış. Topluluğun rızasıyla yerine Kamer'i oturtmuş. Keyifle devran sürmeye başlamışlar.

Evet dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat tamamlanmış. Şems ile Afitap'ın ikiz oğulları olmuş ki Yusuf misâli.

Çocukların birinin adını Settar, birinin de adını Ülker koymuşlar. Çocukları dadılara emanet etmişler. Onları okula götürüp bırakmışlar. Ülker ile Settar çok akıllı çocuklarmış. Öğretmenin dediği sözleri hemen alıp dudu kuşu gibi akıcı bir şekilde söylerlermiş. Evet, bu iki kardeş on yedi yaşına gelmiş, ayın on dördü gibi olmuşlar, ilimden bilimden yana mükemmel olmuşlar. Haberi vezirin kızlarından al.

Vezirin iki kara, heybetli kızı varmış onları hiç kimse almıyormuş. Yazık kızlar un çuvallarına tay olup ocak kenarında kalmışlardı. Bunlar şerden şebekeden onların üzerine yıkmak için münasip bir adam aramışlar.

Bunlar Ülker ile Settar'ı görmüşler, her ikisi birini gizlice gözlemiş. Onların önünü kesip demişler: Her biriniz birimizi almalısınız!..

Ülker demiş:

- Siz bize lazım değilsiniz. Gidin kendinize uygun adam bulun.

Kızlardan biri demiş:

- Çok münasibiz. Siz padişahın çocukları biz de vezirin kızlar. Bundan münasip ne olabilir?

Ülker demiş:

- Yakamızdan elinizi çekseniz iyi olur.

Settar da demiş:

- Sen ölürsen başkalarına it ürür, bize de çakal ürür.

Kızlar demişler:

- Bak size söylüyoruz, bizi almazsanız iyi olmayacak.

Settar ile Ülker onların sözlerine kulak vermemişler.

Vezirin kızları hile yaparak padişahın oğlanlarının onlara sataştıklarını annelerine söylemişler. Anneleri de vezire durumları haber verip güzel fırsat olduğunu bildirmiş.

Vezir padişahın yanına gelip demiş:

- Senin oğulların benim kızlarıma kötü gözle bakıyorlarmış. Bu iş şah çocuklarına yakışmaz! İzin ver, düğünlerini yapıp bu işin üstünü örtbas edelim.

Padişah çok hiddetlenip çocuklarını huzuruna davet edip demiş:

- Bu ne namussuzluktur ki benim başıma getirdiniz. Ben sizin gibi evladı istemiyorum.

Çocuklar yemin edip merhamet dileyerek demişler:

- Vallahi bizim hiçbir şeyden haberimiz yoktur, kızlar bize iftira atıyorlar.

Şah öfkelenip demiş:

- Cellat!

Cellat hazırlanmış.

Padişah demiş:

- Şimdi bunları öldür!

Topluluk onun ayağına kapanıp ne kadar yalvardılarsa da şah razı olmamış. Sonunda demişler.

- O zaman ver, cellat onları götürüp uzak bir yerde öldürsün.

Şah razı olup demiş:

- Cellat, bunları götür, uzak bir yerde öldür, gömleklerini kanlarıyla bula ve bana getir.

Cellat Settar ile Ülker'i el ele bağlayıp bir çöle getirmiş. Kılıcını keskinleştirip

Settar'ın boynunu vurmak istemiş. Ülker gözyaşlarını akıtıp kendini cellatın ayakları altına atıp demiş:

- Cellat, ben kardemişimin ayrılığına dayanamam. Önce beni öldür.

Cellat ondan elini çekip Ülker'in boynunu vurmak istemiş. Şimdi de Settar ağlayıp kendini cellatın ayakları altına atmış ve demiş:

- Cellat, ben de kardeşimin ayrılığına dayanamam. Öncelikle benim boynumu vur.

Cellat demiş:

- O zaman ikiniz de yere uzanın, ikinizin de boynunu aynı anda vuracağım.

Bunlar kucaklaşıp yere uzanmışlar. Cellat kılıcını kaldırıp bunların boynunu vurmak istemiş. Kılıcı indirirken baktığında beslenmiş kuzu gibi birbirinin boynuna sarılmışlar. Cellata ne olduysa olmuş. Yüreği yumuşamış. Kılıcı kınına koymuş, bunları ayağa kaldırıp demiş:

- Ben sizi öldürmeyeceğim.

Bu sırada cellatın atı kaçmış. Cellat atın ardından yürüyormuş. Şehzadeler cellatın geri dönmediğini görmüşler. Sonunda onun ardından gitmeye başlamışlar. O zaman bir ejderhanın cellatı yuttukça yutacağını duymuşlar. Onlar iki taraftan ejderhanın üzerine yürüyüp onu öldürmüşler, cellatı ölümden kurtarmışlar. Cellat onlara çok teşekkür edip onların gömleklerini alıp ejderhanın kanına bulayıp demiş:

- Ben gömleğinizi götürüp Kamer padişaha verip onları öldürdüm diyeceğim. Şimdi çocuklarım, size güzel bir yol başınızı alıp gidin, başka memleketlere gidin, orada bir sanatla uğraşın. Allah size yardım etsin.

Onlar ağlaşıp öpüşüp birbirlerinden ayrılmışlar. Settar ile Ülker ormanda yedi gün, yedi gece yol gidip büyük bir dağın karşısına çıkmışlar. Onların yemekleri bitmiş, güçten kuvvetten düşmüşler. Settar kardeşine demiş:

- Kardeşim, sen burada otur, ben gideyim o görünen şehirden biraz ekmek alayım, getirip yiyelim, bacaklarımız takate gelsin.

Onsuz da Ülker'in gitmeye hâli yokmuş. Settar yavaş yavaş şehre inmiş. Bu şehrin

adamlarının hiç onlara benzemediğini görmüş. Burası insan eti yiyen insanların olduğu şehirmiş. Settar bir ekmek dükkânının önüne gelmiş, ekmek istemiş. Ekmekçi onu gördüğü an içeri çağırıp demiş:

- Bu güzel ekmek değil. Eve gidelim oradan sana güzel ekmek vereyim.

Settar onun sözüne inanmış. Onlar hayli yol gidip eve varmışlar. Ekmekçi onu içeri alıp kızlarına emanet etmiş ve demiş:

- Ben gelene kadar onu saklarsınız.

Ekmekçi kapıları iyice kilitleyip anahtarları cebine koymuş, doğrudan dükkânına gitmiş. Settar bakmış ki işler karışmış ve kapıların kilitlenmiş. Kızların birine yanaşıp demiş:

- Ey nazlı, beni niye tutsak ediyorsunuz? Ben ne günah işledim?

Kız yüksek sesle gülüp demiş:

- Oğlan, ardımdan gel!

Settar onun ardına düşmüş. Kız onu bir bodruma koymuş. Settar, burasının tamamen büyük bir insan kasabı olduğunu görmüş. Burada o kadar çok insan kafası, insan kemiği varmış ki haddi hesabı yokmuş. Elinden kurtulmak mümkün değilmiş. Kıza sormuş:

- Allah aşkına, açıkla, bu nedir?

Kız demiş:

- Ey oğlan, bu şehirde yaşayanlar insan eti yiyor, insan kanı içiyorlar. Her evde böyle bir insan kasabı vardır. Sen nereden gelip buraya düştün? Bu akşam seni kesip yiyeceğiz. Ancak ben sana acıdım, sen her akşam hastalık numarası yap. O zaman seni kesmeyip hastalığının geçmesini bekleyecekler.

Oğlan, Ülker'i aklında getirip doyana kadar ağlamış. Akşam olmuş, kasap geri dönüp eve gelmiş. Dişlerini keskinleştirip demiş:

- Oğlanı getirin keselim, güzel bir kebab yapalım.

Hemen Settar'ı getirmişler. Settar hastalık numarası yapıp inildemeye başlamış.

Ekmekçi demiş:

- Bunun etini yersek biz hastalığa düşeriz. Götürün yemekten verin, hastalığı iyi olsun.

Settar'ı alıp içeri götürmüşler, yanına da çokça yemekten koymuşlar. Settar, Ülker'in derdini çekmekten günden güne sararıp solmuş, zayıflamış.

Bu şekilde Settar'ı bir müddet saklayıp her çeşit yemek vermişler ama şişmanlamamış da şişmanlamamış. Sonunda ekmekçi inat edip askerlerine, çıraklarına demiş:

- Günde üç defa buna yüz kamçı vurursunuz.

Ekmekçinin kızının ona yüreği yanmış. Bir gece onu kapıdan çıkarıp demiş:

- Ey oğlan, seni dövüp öldürecekler, bırakmayacaklar.

Ben sana acıyorum, buradan kaç, gece olunca bir yana çık.

Kız, gece vakti Settar'ı şehirden çıkarıp yola göndermiş, kendi de geri dönmüş.

Settar ona dua ede ede bir derya kenarından gidiyormuş. Aniden adamyiyenler padişahının kızı Hunhar Hanım da gemiyle seyahate çıkmıştı. Settar'ı gören hizmetçilerine, Settar'ı tutup getirin diye emir vermiş. Settar'ı Hunhar Hanım'ın yanına götürmüşler. Hunhar Hanım bakıp demiş:

- Bu ne güzel kuştur... Ne kadar çok insana benziyor. Bunu ben kafeste saklayacağım.

Altından bir kafes getirin diye emir vermiş, Settar'ı içine koymuşlar. Her gün grup grup insanlar gelip Hunhar Hanım'ın kuşunu izlemişler. Hunhar Hanım bu günden Settar'ı kafeste saklayıp bütün fikrini zikrini ona vermiş.

Bir gün ekmekçinin yolu saraya düşmüştü. Sakladığı oğlanı Hunhar Hanım'ın kafeste sakladığını görmüş. Ekmekçi o an kafesi çalıp gizli bir yerden alıp kaçmış, evlerine getirmiş. Hunhar Hanım seyahatten geri dönüp eve gelmiş, kuşundan haberdar olmak için yanına gitmiş, gördü ki ne kuş var, ne de kafes. Başını, gözünü dövmüş, her yere ilan vermiş, ancak kuşu bulamamış. Bir taraftan ekmekçi Settar'ı evine döve döve

getirip yine zindana gönderip demiş:

- Şişmanladın, canını kurtardın. Şişmanlamazsan sana günde yüz defa kamçı vurduracağım.

Settar demiş:

- Ey merhametsiz, bana bu kadar eziyet etme. Ben dertsiz, gamsız adam değilim ki günden güne şişmanlayayım! Benim çok derdim var!

Ekmekçi demiş:

- Hayır, derdi gamı terk edip şişmanlamalısın.

Settar demiş:

- Hey kâfir, işte benim elimde değil!

Settar'a yine yüz kamçı vurup zindana atmışlar. Birkaç gün geçmiş. Bir gün ekmekçinin kızı seferden gelip zindana girmişti. Bakmış ki Settar'ın yine burada olduğunu görmüş ve sormuş:

- Evet seni nereden tutup yine buraya getirdiler?

Settar başına gelenleri kıza anlatıp demiş:

- Bu defa bana kurtuluş yoktur.

Kız hemen başka bir eve girmiş, anahtar getirip kapıları açmış. Settar'a çokça ekmek, harçlık verip demiş:

- Hadi buradan kaç, uzaklaş!

Settar kızla görüşüp tabanları yağlamış, üç gün üç gece gidip bir geminin durduğu yere gelmiş. Gemiye binmiş, gemi yol için hazır. Settar, gemidekilerin hiç ona benzemediğini görmüş. Onu gördüğü an başına toplanıp demişler:

- Bu ne acayip hayvandır.

Settar'ın üzerine kavgı çıkmış. O demiş benimdir, bu demiş benimdir.

Sonunda bir tüccar Settar'ı götürmüş. O, Settar'ı doğrudan evine getirmiş, birkaç gün saklamış. Bir gün, bu güzel hayvan padişahın işine yarar, ona hediye yollayayım

diye düşünmüş. Tüccar, Settar'ın boynuna bir ip bağlayıp çeke çeke doğrudan padişahın sarayının kapısına getirmiş. Padişaha filan taccar yanına gelmek için izin istiyor diye haber getirmişler. Padişah demiş:

- Bırakın gelsin!

Tüccarı padişahın yanına getirmişler. O, padişahın hizmet makamında el el üstünde ayakta durup demiş:

- Padişahım sana kurban olayım, bu güzel hayvanı sana hediye getirdim. Kendisi de insan gibi dil bilir.

Padişah, Settar'a dikkatli bakmış, hakikaten güzel hayvan olduğunu görmüş. Tüccara çokça bahşış verip serbest bırakmış. Veziri çağırıp demiş:

- Vezir, bu hayvanı gül bahçesinde, kafeste saklarsın.

Kızım her gün gidip oynatır, keyfi yerine gelir.

Vezir Settar'ı alıp gül bahçesinde kafese koymuş. Padişahın kızı Hunhar Hanım, kırk ince belli kızla bahçeye seyahate çıkmıştı. Settar'ın olduğu yere geldiğinde kuşun burada olduğunu görmüş. Hunhar Hanım sevincinden kendini kaybetmiş, Settar'ı biraz oynatmış. Evet, bu günden itibaren Hunhar Hanım akşama kadar onu yine kaçırlar diye Settar'ın yanından ayrılmamış.

Şimdi ekmekçiden dinle. Ekmekçi Settar'ı dövdürüp getirmek istediğinde onun olmadığı haberini getirmişler. Ekmekçi coşmuş. Başını alıp, şehir şehir kent kent onu araştırmaya başlamış. Sonunda Settar'ın yine de Hunhar Hanım'ın eline düştüğü haberini almış. O, geceyarısı ipi barının başına bağlayıp gül bahçesine atlamış, Settar'ı kafesle alıp doğrudan evine getirmiş. Şimdi her seferinde Settar'a üç yüz kamçı vurdurtmuş. Settar az kalsın ölecekmiş, ayağa da kalkamıyormuş. O bir taraftan Hunhar Hanım sabah erkenden bahçeye gittiğinde ne kuşun ne de bir kafesin olduğunu görmüş. Başını gözünü döve döve babasının yanına gelip durumları ona söylemiş. Padişah öfkelenip her tarafa adam göndermiş. Settar'ı aramaya başlamışlar.

Haberi ekmekçinin kızıdan al. Ekmekçinin kızı iki defa daha Settar'ı döverlerse onun öleceğini görmüş. Ona ciğeri yanmış, gece onu evine götürüp tahtının altında ona

yer hazırlamış. Yaralarına merhem sürüp bağlamış. Akşam ekmekçi gelip demiş:

- Oğlanı getirin keselim. Zayıfladığında ne olacak, kaynatıp yeriz, kanımı da içip sarhoş oluruz.

Geri dönüp gittiklerinde Settar yokmuş. Ekmekçi keyifsizlenmiş. Gecedan Settar'ı aramak için yola koyulmuş. Kızı Mahiru Hanım da Settar'a iyi kulluk edecek hâle getirmiş. Yaraları iyileştikten sonra demiş:

- Oğlan, şimdi gidebilirsin. Ama kendine dikkat et. Bu defa babamın eline düşersen o saat seni kesip yiyecek.

Settar kızla görüşüp öpüşmüş, yüz çevirip bir çöle yürümüş ve kaçmaya başlamış. Aniden, Hunhar Hanım'ın bunu arayan adamları da bu şekilde getirmişler. Onlar, Settar'ı gördüğü an, her taraftan gelip tutmuşlar, Hunhar Hanım'ın yanına getirmişler. Hunhar Hanım onu yine kafese alıp kendi evinde saklamış. Settar burada kafeste kalsın, size haberi onun kardeşi Ülker'den vereyim.

O zaman Settar, Ülker'den ayrılıp ekmekçinin cezasına uğramış, Ülker sürekli gözlemiş, Settar gelmemiş. Başını dövmüş, figan edip ağlamaya başlamış. Bu seslere ak sakallı biri beklenmedik bir anda çıkıp demiş:

- Ey Ülker niye ağlıyorsun?

Ülker demiş:

- Ey dede, kardeşim ekmek almak için bu şehre indi, bir daha geri dönmedi. Onun için ağlıyorum.

Adam demiş:

- Ey Ülker, ben Hızır Peygamberim, darda kalanların imdâdına yetişiyorum, yolunu kaybedenlere yol gösteriyorum. Bu şehir insan yiyenlerin şehridir. Sen kalk, deryadan yetmiş beş ağaç ötesinde bir şehir var, doğrudan oraya git. Korkma sonun hayırdır.

Ülker demiş:

- Üzüntüden yürüyemiyorum. Kolum, bacaklarım kuvvetten düşmüştür.

Hızır demiş:

- Koluna, bacaklarına kuvvet verdim. Sen her şeyi yedin tamamen toksun. Bir o tarafa bak!

Ülker, o tarafa bakmış. Bir de Hızır tarafına döndüğünde onun olmadığını görmüş. Ayağa kalkmış, iyice şaşırıp kalmış. Öyle ki bu saat bir koyun kebabını yiyip doymuştu. Ülker, Settar'ı tutup yemişlerdir diye düşünüyormuş. Ağlaya ağlaya yolun kenarına düşmüş, yolun sonuna gelmiş, mekânları aşmış ve hızırın dediği şehre geldiğinde buranın insanların renginin, biçiminin, giyiminin de farklı olduğunu görmüş. Şehrin girişinde onu tutup padişahın yanına götürmüşler. Padişah bakıp demiş:

- İyi olmuş, bunu yanımda saklayayım, zaman zaman oynatırım ve keyfim yerine gelir.

Ülker'i bir odaya koymuşlar, ağzını da kapatmışlar. Padişahın Kokeb Hanım adlı çok okumuş bir kızı varmış. Bir gün kız penceren Ülker'i görmüş. Bakmış Vallahi öyle bir oğlanmış ki yeme, içme, güzel yüzünü ve gül cemâlini izle. Kokeb Hanım bir gönülden bin gönüle Ülker'e âşık olmuş, yüreği ateş olup yanmış. Doğrudan babasının yanına gelip demiş:

Baba, o hayvanı bana ver ben oynatayım.

Padişah demiş:

- Kızım, o hayvan değil, insandır. Ancak kuşa benzer bir insandır. Al sana veriyorum.

Kokeb Hanım gelmiş, Ülker'i evine götürüp demiş:

- Oğlan, sen nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun?

Ülker demiş:

- Seyyahım. Kardeşimi filan yerde kaybettim, onu arıyorum.

Kokeb Hanım demiş:

- O şehre düşen adam geri dönmez. Oranın adamları insan eti yiyorlar. Buranın da adamları seni zor bırakırlar.

Ülker demiş:

- Şehzade Hanım, peki ben nasıl buradan kurtarırım?

Kokeb Hanım demiş:

- Ey oğlan, adın ne?

Ülker demiş:

- Adım Ülker'dir.

Kokeb gülüp demiş:

- Sana neden kız ismi koymuşlar? Neden erkek adı bulmamışlar?

Ülker demiş:

- Çok güzel olduğum için adımı Ülker koymuşlar.

Kokeb Hanım demiş:

- Buradan kurtulman zordur. Ey oğlan, ben garipleri çok severim. Ancak sen o gariplerden değilsin. Ne gizleyeyim, sana aşık oldum. Beni alırsan bir müddet burada kalırız. Babam öldükten sonra da onun yerine geçersin.

Ülker de kıza vurulmuştu. Öyle böyle bir söze aşık olmuş ki hemen razı olmuş. Kucaklaşıp yatak yorgana baş koymuşlar. Günlerden bir gün padişah kızını yanına çağırıp demiş:

- Kızım, vaktini neden o kuşa benzeyen insanla geçiriyorsun?

Kokeb Hanım demiş:

- Baba, çok güze kuştur. Gece de kendimle yatırırım, kaçmasından korkuyorum.

Padişah demiş:

- Kızım öyle yap, kendinden uzağa koyma, kaçar.

Kokeb eve gelmiş, Ülker'i tuz gibi yalayıp demiş:

- Ölene kadar burada yaşasan da hiç kimse senden bir şey anlamaz.

Bunlar çok mutlu olmuşlar, yedi yıl böyle yaşamışlar. Bir gün padişah Kokeb Hanım'ı yanına çağırıp demiş:

- Kızım, seni evlendireceğim. Git hazırlan filan gün düğündür.

Kız mutsuz bir şekilde eve gelip Ülker'e demiş:

- Babam beni evlendirecek.

Ülker üzümlere demiş:

- Evet biz ne yapalım?

Kokeb Hanım demiş:

- Düğün gecesi ben babama baba, ayrılık günüdür diyeceğim. Bu gece senle bir evde kalacağım. Kuşumu da bizi keyiflendirsın diye getireceğim. O zaman sen orada eğlenceli oyunlar çıkartırsın. O zaman padişah uykuya daldığında başını kesip sen tahta çıkarsın.

Ülker bu tedbire razı olmuş. Belirlenen vakit gelmiş. Kokeb babasının yanına gelip demiş:

- Baba, sabah düğünümü yaparsın, senden daima ayrılıyorum. Ben bu gece senin yanında kalacağım. Kuşumu da getireceğim.

Padişah razı olmuş. Kız Ülker'i de alıp babasının yanına gitmiş. Ülker gözüyle işaret etmiş, Ülker bin tane şakalı oyunlar çıkartmış. Padişah o kadar çok gülmüş ki karnını kucaklayarak yere yıkılmış ve demiş:

- Kızım, ne güzel günler geçirmişsin. Ben hiç böyle bilmiyordum. Bunu ben bu günden sonra yanımdan ayırmayacağım.

Padişah yatağına uzanıp uykuya dalmış. Ülker fırsatı kaçırmamış, padişahın başını bedeninden ayırmış. Sabah olunca Ülker, kırmızılarını giyinip tahta çıkmış. Adaletli bir padişah olmuş. Bu şehrin adamlarına insan eti yemeyi yasaklamış. Kim insan eti yerse ona ceza verirmiş. Günlerden bir gün Ülker, Kokeb Hanım ile sohbet edermiş. Birdenbire onun keyfi kaçmış. Kokeb Hanım ona sormuş:

- Benim canım, ciğerim niye keyifsizlendin? Buna sebep nedir? Bana anlat!

Ülker demiş:

- Ben çok gamsız bir insanım. Dünyada benden daha kuvvetli bir padişah yoktur ama yine de kardeşimi bulamıyorum.

Kokeb Hanım demiş:

- Ondan kolayı ne var? Ordu gönder, kardeşinin öldürüldüğü yerin padişahını tahttan indirsin, idarecilerini kılıçtan geçirsin, kardeşinin de kanı alınmış olur.

Ülker emir vermiş, ordu sel gibi Settar'ın olduğu padişahın ülkesine gelmiş. Kırk gün, kırk gece kavga etmişler. Bu yerin padişahı habersiz, tedbirsiz olduğundan Ülker'in orduları onun ordusunu mağlup edip padişahlığını alt üst etmişler. Ordunun büyükleri burada kafeste bir adamın olduğunu görmüşler. O kadar çok uğraşmışlar ki kafesi açamamışlar. Sonunda onu kafes içerisinde Ülker padişahın huzuruna getirmişler. Ülker padişah bakmış ki kafestekinin kardeşi Settar olduğunu görmüş. O saat bayılıp yere yıkılmış. Vezir, vekil emir verip kafesi dağıtmışlar. Settar'ı yıkılana kadar dövüp zindana atmışlar. Padişah kendine gelip demiş:

- Eyvah, kafesteki oğlana ne olmuş?

Demişler:

- Padişah sağ olsun, senin yüreğinin sıkılmasına sebep olduğu için onu dövüp zindana attık.

Ülker padişah Settar'ı zindandan getirin diye emir vermiş. İki kardeş sarmaşık gibi birbirinin boynuna sarılıp sevinçlerinden hem ağlayıp hem de gülüyorlarmış. Kardeşler başlarına gelen kaza ve kaderi birbirine benim size anlattığım gibi anlatmışlar. Ülker padişah hemen şehre gidip ekmekçiyi ve kızını onun yanına getirmeleri için emir vermiş. Ekmekçiyi bir katırın kuyruğuna bağlayıp azapla öldürtmüştü. Kızı Mahiru'yu da yedi gün, yedi gece düğün yapıp Settar'a almış. İki kardeş burada şöhret içerisinde ömür sürmeye başlamışlar. Ülker öyle kuvvetli, öyle adaletli padişah olmuş ki adı dünyanın her yerinde dillerde söylenmiş.

Bir gün bir toz görünmüş, güçlü bir ordu çıkıp uzak bir düzlükte çadır kurmuş. Ülker mektup göndermiş ve yaşlı bir padişahın bir süredir oğlunu kaybettiğini onu aramaya gittiğini öğrenmiş. Ülker, yaşlı padişahı saraya davet etmiş. Biraz geçmiş, düzlükte toz

kalktığını görmüşler. Bir padişah daha gelip çadır kurmuş. Ülker o padişahı da davet edip huzura getirmiş, kendi babası Kamer, anneleri Şems ve Afitap'ı aradıklarını görmüş. Kucaklaşıp öpüşmüşler. Sonra bakmışlar ki bu yaşlı padişah Kamer'in babası. Hepsi ihtiyar padişahın elinden öpmüş. Yaşlı padişah da onların yüzünden öpmüş.

Evet, kırk gün kırk gece sevinç davulu çalıp mutlulukla geçirmişler sonra her biri kendi ülkesine gitmiş.

2.9. Tapdık

Size nereden haber vereyim, az konuşanlardan, suskunlardan, pis kadınlardan, ürümeyen köpeklerden, ulumayan çakallardan, çok konuşanlardan, dilli kadınlardan, küsenlerden, hırsızlardan, yalancılardan, yoldaşına ihânet edenlerden, vefasızlardan, sözünü yerine getirmeyenlerden, buzağıya binip çay geçenlerden, yabayla toyğa çorbası içenlerden (faydasız işle uğraşanlardan), horoz belinde bostan ekenlerden, köse sakallılardan, mavi gözlülerden, ne bileyim neden, ne bileyim neden... Kuyruklu yalana lanet, kuyruksuz olan doğru olana acı, bir ceviz bozana, iki ceviz düzene. Merhamet yazana, lanet bozana. Söz kalsın, insan gitsin, iyilik kalsın, kötülük gitsin. Dost var olsun, düşman mahvolsun, akıllı yesin, akılsız hesaplasın. Şimdi asıl meseleye gelelim.

Bir varmış, bir yokmuş, Allah varmış, ortağı yokmuş, bir şehirde Süleyman adında bir tüccar varmış. Bu tüccar çok zengin bir adammış, devlette hiçbir padişah onun karşısına çıkamazmış. Bunun Kamer adlı kızından başka bir evlâdı yokmuş. Oğul adı söylendiğinde bunun dudağı yedi yerden patlıyormuş, yüreği yanıp kavruluyormuş. Tüccar Süleyman, kızı Kamer Hanım'a bakıp sıkıntısını dağıtıyormuş. Kamer Hanım da öyle bir Kamer Hanımmış ki gün gibi ışık saçıyormuş, ay gibi parlıyormuş. Aya benim olduğum yerde sen çıkamazsın, güne ben varsam sen ışık saçamazsın diyormuş. Gel beni gör, derdimden öl, incinmeyen nazik beden, billur gerdan, elma yanaklar. Bütün âlem onun güzelliğine hayranmış. Güzel bir üstadlar üstadı olmalı ki onun güzelliğini tarif etsin. Kamer Hanım tüccar Süleyman'ın yanında olduğunda diyormuş: "Kurban olduğum oğlana muhtaç kalma, kızımı bin oğlana değişmem." Uzaklaştığında oğlanın hasretini çekiyormuş.

Bir gün Tüccar Süleyman evde oturmuş elini alnına koymuştu, gam deryasına boğulmuştu, düzlüğü dağa, dağı düzlüğe çeviriyormuş. Karısı Minagerden Hanım onun yanına gelip demiş:

- A insan, niye düşünüyorsun, neyin eksiktir? Süleyman Peygamber gibi engelleri kaldırmıyorsun, hiçbir padişah karşına çıkamıyor, bu ne düşüncedir, bu ne gamdır?

Tüccar Süleyman başını kaldırıp demiş:

- Ey benim sevgili karıcığım, ben düşünmeyeyim de kim düşünsün, sakalıma ak düşmüş ve bugün yarın dünyadan ahirete göç edip gideceğim. Peki benim bu devletime, şöhretime kim sahip çıkacak?

Minagerden Hanım demiş:

- Oğul, fikrini söylesene.

Tüccar Süleyman demiş:

- Evet ne? Bir oğlum daha yoktur ki benim yerime geçsin.

Ömrüm sona erecektir.

Minagerden Hanım demiş:

- Ben kızım Kamer Hanım'ı bin oğlana vermem. Bütün erkek çocuk sahipleri iç geçirerek keşke Kamer Hanım gibi bir kızım olsaydı diyordumuş. Senin de düşündüğün şeye bak. Aklını başına topla.

Tüccar Süleyman demiş:

- Kızıdır, çıkıp birine gidecek, benim devletime sahip çıkmayacak. Oğul, oğul!...

Minagerden Hanım onu teselli etmiş. Tüccar Süleyman'ın morali düzelmiş, kalkıp şehre gelmiş, biraz gezsün, gamı tamamen dağılsın. Tüccar Süleyman birkaç sokak gezmiş, bir ev geçmiş, sonunda geceyarısı olmuş. Tüccar Süleyman eve doğru geliyormuş, bir de bakmış ki bir çığlık kopmuş, bir ışık karanlığı yara yara yere inmiş. Tüccar Süleyman bu işe şaşırıp kalmış, yavaş yavaş ışığın düştüğü yere gelip burada bir çocuğun olduğunu görmüş. Tüccar Süleyman kendi kendine demiş: "Allah'ım, sana çok şükür. Şüphesiz acıyıp gökten bu çocuğu bana gönderdin." Tüccar Süleyman çocuğu

kucağına alıp doğrudan evine getirmiş. Kamer Hanım'ın güzelliği bir ise bu çocuğun güzelliğinin iki olduğunu görmüş. Bütün durumu karısına anlatıp demiş:

- Bu çocuk gün ışığıyla gökten inmiş.

Onlar öyle bir karar vermişler ki bu sırrı hiçbir yerde söylemesinler. Çok sevinmişler, büyük mutluluk yaşamışlar. Tüccar Süleyman hazinesinin ağzını açıp yoksullara, yardıma muhtaçlara para paylaşmış. Çocuğun adını Tapdık koymuşlar.

Masal dili çok hızlıdır, masalda yıllar, asırlar bir dakikada gelip geçer, insanlar bir dakikada büyürler.

Çocuk büyüyüp okul çağına gelmiş. Onun adı öylece Tapdık kalmıştı. Tüccar Süleyman bir molla tutmuş, Tapdık'ı onun yanına vermiş. Tapdık öyle akıllı bir çocukmuş ki mollanın ağzından çıkan sözü o an hafızasına alıyormuş.

Şimdi haberi Kamer Hanım'dan al. Kamer Hanım büyüyüp on beş yaşına gelmişti, dünyanın her yerinden ona dönürcü geliyormuş ama tüccar Süleyman hiçbirine onu vermiyormuş. Onun fikri şöyleymiş: Tapdık büyüdüğünde sırrı söyleyip kızını ona vermekmiş. Bu durumlardan Kamer Hanım'ın da haberi yokmuş.

Tüccar Süleyman Kamer Hanım'ı tek başına hiçbir yere bırakmıyormuş, korkuyormuş, onu uğurlayıp gönderirler. Günlerden bir gün şah, tüccar Süleyman'ı karısıyla konuk etmiş. Süleyman, Kamer Hanım'a demiş:

- Kızım, biz şaha misafirliğe gidiyoruz, sen evden hiçbir tarafa çıkma.

Kamer Hanım demiş:

- Gidin baba, çıkmam.

Evet, onlar şaha misafirliğe gitmişler, evde Tabdık ile Kamer Hanım kalmış. Biraz sonra Tabdık da kitaplarını alıp öğretmeninin yanına gitmiş, Kamer Hanım tek kalmış. Kamer biraz oturmuş, çok sıkılmış. Nasıl derler bazen insanı mutsuzluk çağırır. Kendi kendine demiş: "Gideyim, bahçede biraz gezeyim." Kamer bahçeye gezmeye çıksın, haberi Gün'den al.

Gün'ün Kamer Hanım kurası varmış. Kamer Hanım dışarı çıktığında onun

güzelliğinin önünde utancından yüzünü bulutların ardında gizliyormuş. O, Kamer Hanım'ı aydınlık dünyadan yok edip karanlık dünyaya yollamak istiyormuş. Gün Hanım, Kamer Hanım'ın bahçeye çıktığını görmüş: "Güzel, aradığımı buldum." deyip önceden Kafdağı'nın ardına gitmiş.

Gün Hanım, Zulmet padişahını seviyormuş; gözümün önünden hiç gitme yoksa kendimden geçerim. Gün Hanım her ne söylese Zulmet Padişah yerine getiriyormuş, ölüm dese ölüme gidiyormuş. Gün önceden Kafdağı'nın başına kendini atmış, bir nara atıp Zulmet padişahı Tufan devi çağırması. Dev Tufan hazırlanıp demiş:

- Buyur hükümdarım benim için niçin hizmet istiyorsun? Canla başla getirmeye hazırım. Gün Hanım demiş:

- Evet, Tüccar Süleyman'ın öyle güzel bir kızı varmış ki dünyadaki bütün güzellikleri hiç edermiş. Biraz önce bahçeye seyahate çıkmıştı. Onu bana hizmetçi getirirsen sana gelirim. Hemen git getir.

Dev Tufan yedi kat eğilip demiş:

- Hükümdarım gözünü açıp kapatıncaya kadar getiririm, ona ne var ki keşke bana hep böyle emirler buyursan.

Dev Tufan havaya kalkmış, yedi yıllık yolu bir saatte gidip Tüccar Süleyman'ın bahçesine gidedursun, şimdi Kamer Hanım ne olmuş şimdi görelim.

Kamer Hanım bahçeye gelmiş, bütün otlar, ağaçlar, çiçekler onun güzelliğine hayran kalmış. Şarkı söyleye söyleye bir deste menekşe toplayıp iki süs kavununun arasına koymuş sonra bir ağacın dibinde menekşelerin üzerinde oturmuş. Kamer Hanım eve dönmek istiyormuş, birden büyük bir gürültü kopmuş, yıldırım çarpmış, Dev Tufan yıldırım içinden el uzatıp kızı almış. Dev kızı Zulmet dünyasına götürdursun, haberi size Tapdık'tan vereyim.

Tapdık, molların yanından dönüp eve gelmişti, Kamer Hanım'ın olmadığını görmüş. O bahçeye seyahate çıktığını biliyormuş, kalkıp bahçeye gitmiş, uzaktan Kamer Hanım'ın elma ağacının dibinde olduğunu görmüş. Ona doğru gitmek istediğinde bir gürültü patırtı kopmuş, gökten bir el uzanıp Kamer Hanım'ı alıp götürmüş ve yok olmuş. Tapdık

ağlaya ağlaya gidip durumu Tüccar Süleyman'a anlatmış. Tüccar Süleyman karısı Minagerden ile bahçeye geldiğinde bir de ne görsün. Sanki Kamer Hanım hiç yokmuş. Başlarını dövüp feryat etmişler. Bütün ülke karalara bürünmüş, yasa boğulmuş. Şehirde güneş batmıştı. Padişah, her yere adam gönderin, ordu gönderin diye emir vermiş. Kamer Hanım'dan haberi olan yokmuş. Tüccar Süleyman da her yere dünürcü göndermiş, her kim onun kızının yerini bilirse onu dünya malıyla zengin edecekmiş. Gene de bir haber bilen olmamış. Tüccar Süleyman ile karısı Minagerden Hanım'ı gözü yaşlı bırakalım, şimdi Kamer Hanım ne olmuş görelim. Dev Tufan Kamer Hanım'ı doğrudan Kafdağı'nın başına götürmüş, Gün Hanım ile veda ettiği yere koymuş. Kamer Hanım'ın içi geçmişti. Bir ara uyandığında öyle bir yerde olduğunu görmüş ki az kalsın başı göğe degecek gibiymiş. Şaşırmış, diğer tarafa döndüğünde yanında Dev Tufan'ı görmüş. Çok korkmuş, başını dövüp ağlamış, onu devin kaçırıp getirdiğini anlamış. Ta nereye varacak imdat, kendini sakinleştirip demiş:

- Ey dev, sen kimsin, burası neresidir ki beni getirdin?

Dev Tufan demiş:

- Ey dünya güzeli hiç korkma, seni Gün Hanım'a hizmetçi getirdim.

Kamer figan edip ağlamış, Dev Tufan'a demiş:

- Ey dev bırak beni, başımı alıp gideyim.

Dev Tufan yüksek sesle bağıırıp demiş:

- Ey kız sana kurtuluş yoktur, ölene kadar Gün Hanım'a hizmet etmelisin.

Kamer Hanım ne kadar yalvardıysa dev onun sözüne kulak vermemiş sonunda kaçmak aklına gelmiş. Dev Tufan bunun fikrini anlamış, ona büyü yapıp onu bayıltmış. Evet, Kamer

Hanım yedi gün Kafdağının başında kendini kaybetmiş. Dev Tufan ne kadar beklediyse Gün Hanım çıkıp gelmemiş sonunda kızı burada bırakıp kendisi göğün son katına gitmiş, Gün Hanım'ı bulup demiş:

- Hükümdarım Kamer Hanım'ı getirdim, Kafdağı'nın başındadır, gidelim götür.

Gün Hanım şiddetle yanıp demiş:

- O orada olduğu sürece Kafdağı'nın başındadır, ben o taraflara gelemem. Onu karanlık dünyasına götür, ölü tılsımına at sonra gel, Kafdağına gideyim.

Dev Tufan demiş:

- O senin hizmetçiliğin için faydalıdır, çok güzel kızdır. Onu gül bahçesi cennetine götür. Yazıktır, ölü tılsımına götürmeyeyim, ölü tılsımına düşenler hep ölü kalırlar, onların dirilme çaresi sadece bendedir.

Gün Hanım demiş:

- Ey Dev Tufan, iki koçun başı bir kazanda kaynamaz, onun olduğu yerde ben neye lazımım. Dediklerimi yapmazsan seni konuşurmuyacağım, sana küseceğim.

Dev Tufan demiş:

- Hükümdarım kötüdür, küsme, şimdi gideyim onu götürüp ölü tılsımına atayım.

Gün Hanım demiş:

- Dur sana bir sözüm var.

Dev Tufan demiş:

- Hükümdarım, buyur.

Gün Hanım demiş:

- Ey Tufan, Kamer Hanım'ı bensiz bırakmayacaksın, yemin et.

Dev Tufan demiş:

- Hükümdarım, öyle güzeli hep tılsımda saklamak insafsızlıktır.

Gün Hanım demiş:

- Yemin etmelisin, onun kararını sana bıraktım, sensiz onu bırakmayacağım.

Dev Tufan ne kadar yalvar yakar ettiyse de Gün Hanım razı olmamış. Sonunda Gün Hanım küsüp gitmek istemiş. Tufan buna dayanamayıp demiş:

- Hükümdarım, Süleyman Peygamber'in sorgucu üzerine yemin ederim ki Kamer

Hanım'ı sensiz tılsımdan kurtarmam.

Gün Hanım çok mutlu olup onun boynuna sarılmış, her ikisi sarmaş dolaş olup doyana kadar öpüşmüşler. Dev Tufan ondan ayrılıp doğrudan Kamer Hanım'ın yanına gelmiş, durumları ona söyleyip demiş:

- Güzel kız, seni ölü tılsımına göndermek sevgilimin emridir. Seni tılsımdan ancak Gün Hanım kurtarabilir.

Kamer Hanım gözyaşlarını sel gibi döküp demiş:

- Ey Allahım keşke beni güzel yaratmasaydın, Gün Hanım da bu belaya beni düşürmeseydi. Dev Tufan demiş:

- Ey kız, ağlamaktan bir fayda olmaz.

Dev Tufan onu alıp doğrudan ölüm tılsımına götürmüş, altınla süslenmiş bir perdenin arkasına koymuş, kendisi de Kafdağı'nın başına gelmiş, Gün Hanımla aynı gece keyif yapmış. Böyle böyle Gün Hanım gündüzleri gezip geceleri Kafdağı'nın başında Dev Tufan ile keyif sürüyormuş. Öpüşmenin birini bir kuruşa alan yokmuş.

Şimdi size nereden haber vereyim, gül bahçesi cennetinden, Gün Hanım'ın kızı Şemsi Hanım'dan. Gül bahçesi cenneti Gün Hanım'ın yaşadığı yermiş. O, her gün bir defa buraya gelirmiş. Onun güzel bir kızı varmış, adı da Şemsi Hanımmış. Şemsi Hanım vaktinin tamamında annesini beklemiş ama çıkıp gelmemiş, diğer gün yine gelmemiş. Böyle böyle yedi gün gelip geçmiş. Sonunda kız sıkılıp kendi kendine demiş: "Kafdağı'nın başına bir çıkıp göreyim, annem nerededir?" O, kanat açıp Kafdağı'nın başına çıkmış, aman bir de bakmış ki annesi burada bir devle sarmaş dolaş olup (kucaklaşarak) uyuyormuş! Şemsi Hanım çok öfkelenmiş, doğrudan gül bahçesi cennetine dönmüş, annesinin yolunu gözlemeye başlamış. O gün de geçmiş, Gün Hanım aşk sarhoşluğundan ayılamamış. Diğer gün birden sarhoşluktan uyanıp demiş:

- Ey gâfil gönül, ne yapıyorsun şimdi kızım, benim yolumu gözlüyor. Kalkıp eve gideyim. Dev Tufan ile görüşüp, öpüşüp gül bahçesi cennetine gitmiş. Evine gelmiş, kızının boynuna sarılıp öpmek istediğinde kızı bırakmayıp demiş:

- Ana, de bakalım bu günlerde neredeydin?

Gün Hanım kızarıp bozarıp iki renk olduktan sonra demiş:

- Evet biliyorsun, yolumu ejderha kesmişti, geledim.

Şemsi Hanım demiş:

- Anne, de bakalım rengin niye soldu, yüzünün rengi neden değişti? Doğrusunu söyle.

Gün Hanım demiş:

- Günlerdir uykusuz kaldım, o yüzden rengim kaçtı.

Şemsi Hanım demiş:

- Gizleme, doğrusunu söyle!

Gün Hanım demiş:

- Böyledir.

Şemsi demiş:

- Anne, sen yere göğe ışık saçıyorsun. Bir devle gidip sarmaş dolaş olup keyif yapmaktan hiç utanmıyorsun. Yazıklar olsun sana!

Gün Hanım kızının her şeyi bildiğini görmüş, saklamanın zamanı değil, demiş:

- Kızım şimdi durumu biliyorsun, bırak doğrusunu söyleyeyim. Ben Dev Tufan'ı seviyorum, o da beni seviyor.

Şemsi Hanım demiş:

- Sen güzellikte bir kız, o suratsız niye sever? Ben onun yüzüne hiç bakmam.

Gün Hanım demiş:

- Kızım sen aşktan, sevgiden anlamıyorsun. Dev Tufan bana kendimden güzel görünüyor. Gönül sevdiğinde güzel görünür. Ben onu sevdim.

Şemsi Hanım demiş:

- Ben gönül mönül bilmem, bir daha devle görüşmeyeceksin. Eğer görüşürsen her ikinizi de parça parça edip kendimi de öldüreceğim.

Gün Hanım başını aşağı eğip hüngür hüngür ağlamaya başlayıp demiş:

- Kızım işte onu seviyorum, nasıl onunla görüşmeyeyim?

Şemsi Hanım demiş:

- Yazıklar olsun sana Ay gibi güzel, yakışıklı bir oğlanı sevmiyorsun da kara kertenkeleye benzeyen bir devi seviyorsun. Ben sağ olduğum sürece öyle bir şey olmayacak. Evlenmek gönlünde varsa ay gibi oğlana git o zaman düğününüzü ben yaparım.

Sözün kısası Şemsi Hanım'ın korkusundan o günden sonra Gün Hanım, Dev Tufan ile zaman zaman görüşüyormuş. Kafdağı'nın hemen ardında gizli bir yer hazırlamışlardı, ayaküstü orada günde yarım saat, bir saat görüşüyorlarmış. Dev Tufan'ın bahtından mıymış neymiş ise Gün Hanım, karanlığa gitmiyormuş çünkü o karanlıktan nefret ediyormuş. İki âşık ve maşuk yanıp kavruluyormuş. Günlerden bir gün Dev Tufan, Gün'e demiş:

- Ey benim sevgilim, haberin olsun ki senin kızın Şemsi Hanım var, biz birbirimize kavuşamayacağız. Bir çare bul.

Gün Hanım demiş:

- Ne çare bulayım? Biliyorsan söyle.

Dev Tufan demiş:

- Onu öldür, gül bahçesi cennetine yaşamaya geleyim.

Gün Hanım biraz düşündükten sonra Dev Tufan'ın sözüne razı olmuş. Gün Hanım o günden itibaren kızı Şemsi'yi öldürme kararı almış. Şemsi'den dinle.

Şemsi bütün gizlenenleri, sırları biliyormuş. Dünyada hiçbir büyü, tılsım ona kar edemezmiş. Akşam annesi eve geldiğinde o saat annesinin onu öldürmeyi düşündüğünü anlamış. Şemsi Hanım bu işi yüceltmemişti. Bir servi ağacına büyü yapmıştı. Akşamları o servi ağacının dibinde yatıyormuş. Servi ağacı onu yapraklarının arasında gizliyormuş, annesi bulamamış. Böyle böyle biraz zaman gelip geçmiş. Bir gece yine Şemsi gelip servi ağacının dibinde yatadursun, haberi cin padişahının oğlu şehzade Nureddünya'dan

vereyim.

Şehzade Nureddünya, bütün dünyayı gezip öyle bir güzel bulayım ve yaratılmışlar içerisinde ondan güzeli olmasın diye kendine söz vermişti. O, uzun bir süre dünyayı gezmiş, istediği güzeli bulamamış. Bir gün Kafdağı'nın üzerinden geçerken bir ağacın dibinden ışık geldiğini görmüş. Şehzade Nureddünya bu ışık nedir diye aşağı inmiş. Burada bir kızın yattığını ve Allah şahit olsun ki güzellikte dünyada eşi, benzeri olmayan bir kızın olduğunu görmüş. İşte istediği kız buymuş. Nureddünya bir gönülden bin gönüle Şemsi Hanım'a âşık olmuş. Şemsi Hanım'ı bu kimdir diye ve onu görmek için uyandırmış. Şemsi Hanım yerden kalktığında bir de ne görsün, yanında öyle güzel bir oğlan varmış ki böyle bir güzelliği Allah başka yaratmamıştır, demiş:

- Delikanlı! Sen kimsin, gül bahçesi cennetime ayak basmanız sizin ne haddinize?

Nureddünya demiş:

Şemsi Hanım demiş:

- Hükümdarım, ben cinler padişahının oğlu Nureddünyayım, gökten geçiyordum senin ışığını gördüm, göreyim bakayım bu ne ışıktır diye geldim ve seni gördüm.

- Geldiğin yoldan da doğrudan git, şimdi emrediyorum seni paramparça ederler.

Nureddünya demiş:

- Hükümdarım emir gerekmez, sen parça parça et.

Şemsi Hanım demiş:

- Gençsin, sana acıyorum hemen buradan git.

Şehzade Nureddünya demiş:

- İzin ver, bir söz söyleyim sonra gideyim.

Şemsi Hanım demiş:

- Buyur söyle.

Nureddünya demiş:

- Ananın sütü üzerine yemin edersen seni öldürmeyeceğim diyorum.

Şemsi demiş:

- Anamın sütü üzerine yemin ederim, seni öldürmeyeceğim de.

Nureddünya demiş:

- Ey güzel, seni seviyorum. Senden cevap bekliyorum.

Şemsi demiş:

- Hiç kimse cesaret edip bu sözü benim gözümün içine bakarak diyemedi. Sen ne cüretle bu sözü söyledin ve bağışladım. Çık git, bu sevdadan vazgeç, çok insan senin düştüğün sevdaya düşüp sayıklamış, eline bir şey geçmemiş.

Şehzade Nureddünya demiş:

- Hükümdarım, yürek bir şişe değil ki her toz konuştuğunda silip atasın göz gördü, gönül sevdi, öldüğü vardır ama döndüğü yoktur. El benim, etek senin.

Şemsi Hanım gülererek demiş:

- Yanlış hayale kapılmışsın.

Şemsi Hanım dikkatle oğlanın gözlerinin içine bakmış, onun kalbi coşkuyla çarpmış. Şehzade Nureddünya'nın gözlerinden aşk ateşi sıçrayıp onun kalbini kazanmış, yere bakmış. Nureddünya onun ayaklarına kapanıp demiş:

- Hükümdarım ölsem de senden el çekmeyeceğim.

Şemsi Hanım harap olmuştu, onu sakinleştirip demiş:

- Otur bir sohbet edelim, kimsin görelim, hangi sanatın sahibisin. Hangi cüretle benim yüzüme böyle sözleri söylüyorsun?

Nureddünya yere oturmuş; bütün aslını, soyunu kıza anlatmış. Kız bakmış ki gerçekten de şehzadedir, kendisi de Dev Tufan ile düşmandır. Kendi kendisine demiş: "Dünyada bundan güzel, terbiyeli oğlan bulunmaz, işte buna giderim."

Nureddünya kızın düşündüğünü görüp aşk okuyla kızın yüreğinden hemen vurduğunu anlamış.

- Hükümdarım, kuluna merhamet et.

Şemsi Hanım demiş:

- Bir şartım var, eğer yerine getirirsen sözünü kabul ederim.

Nureddünya gülümseyerek demiş:

- Hükümdarım şartını söyle, ya ölürüm ya da yerine getiririm. Yar yolunda cefalar çekilmeyecekse o can yok olsun.

Kız demiş:

- Zulmet dünyasının padişahı Dev Tufan'ı öldürmelisin.

Nureddin iki büklüm olup demiş:

- Ey benim güzelim; o benim elimde, yeter ki bırak senin gönlün olsun.

Nureddünya ile Şemsi Hanım görüşüp ayrılardursunlar haberi Gün Hanım'dan al.

Sabah erkenden tan vaktinde çağırılmış, Gün arşa çıkmış, akşama kadar seyredip akşam vakti ayaküstü Dev Tufanla görüşmüş. Dev Tufan demiş:

- Ey sevgilim, ne oldu, Şemsi Hanım'ı öldürebildin mi?

Gün Hanım demiş:

- Kız çok iyi sihirbazdır, dünyadaki bütün sırları bilir. Bizim bu fikrimizi de bilir bilesin. Geceleri öldürmeye gidiyorum bakıyorum yerinde olmuyor.

Dev Tufan açığözmüş, o an parmağını kemirip demiş:

- A gidi, o kız bizi öldürecek. Hemen bir çâre.

Gün Hanım demiş:

- Çare nedir, öldürecek söyle. Ama bana güven, beni çok seviyor öldürmez.

Dev Tufan demiş:

- Ona ben bir büyü yapayım, ikimizin de canını bir şişeye koyayım, kendimi de saklayayım belki senden dolayı beni de öldürmez.

Gün Hanım razı olmuş. Dev Tufan bir büyü yapmış, ikisinin de canını bir şişeye koymuş. Şimdi ölseler ikisi birden ölecekler, kalsalar ikisi de kalacaklar.

Gün Hanım kızının korkusundan hemen gül bahçesi cennetine dönmüş. Şemsi Hanım anasının yüzüne baktığında o an Dev Tufan'ın, onun canını kendi canıyla birleştirip kendi canında saklandığı ortaya çıkmış. Gene de kendini bilmemezliğe vurmuş. Ancak heyecanlanmaya başlamış ve anasına demiş ki:

- Ana, sen yemekten falan hazırla ben şimdi geliyorum. Yüreğim sıkılıyor, biraz gezeceğim.

Şemsi Hanım anasını evde bırakıp bahçeye çıkmış, yana yakıla şöyle demiş:

- Eyvah, Nureddünya gidip Dev Tufan'ı öldürecek, anam da ölecek. Ben onu bulmalıyım.

Şemsi Hanım kanatlanıp Kafdağı'nın başına çıkadursun, haberi Nureddünya'dan al. Nureddin göğün yedinci katına uçup kendini cin ülkesine atmış, babasının yanına gidip şöyle demiş:

- Baba, ben zulmet dünyasına gideceğim.

Padişah demiş:

- Hey oğlum, zulmet dünyasında senin ne işin var?

Nureddünya demiş ki:

- Baba zulmet dünyasının padişahı Dev Tufan'ı öldürmeliyim.

Cin padişahı demiş:

- Ey oğlum, onu öldüremezsin o çok büyüldür.

Nureddünya demiş ki:

- Baba, ölsem de gideceğim.

Nureddünya bütün düşüncesini babasına söylemiş. Cin padişahı bakmış ki oğlu aşk delisi ve onu yolundan çevirmek olmaz. Çaresiz razı olup demiş ki:

- Oğul şimdi gel sözlerime kulak ver. Dev Tufan ile yüz yüze geldiğinde onu gözlerinden yüreğinden vurmaya çalış. Ona fırsat verme, pusuda bekle, o senden daha çok sihir biliyor.

Nureddünya babasının emirlerini aklına yazıp yola koyulmuş. Yolda kendi kendine şöyle demiş: “Gideyim Şemsi Hanım ile görüşeyim. Şer demezen hayır olmaz, belki Dev Tufan’ın elinde helak olurum.” Nureddünya kanatlanıp doğruca bül bahçesi cennetine, veda yerine gelmiş ancak Şemsi Hanım’ı görmemiş. O tarafı, bu tarafı gezdirmiş; bir de bakmış ki Şemsi Hanım’ın ayağı deryadan, başı buluttan nem alan bir imaretin balkonunda geziyormuş. Hemen kendini balkonun yanına atmış, yüzünü ona çevirip demiş:

- Hey benim güzelim, sözünü yerine getirmeye geldim. Belki bu defa ölürüm, gel bir yüzüne bakayım.

Bu balkonda gezen Şemsi Hanım’ın annesi Gün Hanım olduğunu söyleme. Şunu söyleyeyim ki gül bahçesi cennetinde yaşayanların hepsi on beş yaşında olurmuş. Onun için Gün Hanım da kızı da on beş yaşındaymış. Anne kız öyle birbirlerine benziyorlarmış ki bir elmanın iki yarısı gibilermiş.

Gün Hanım Nureddünya’yı gördüğü an bağıarak şiddetle alevlenmiş, o an çok büyük bir gürültü kopmuş, bir kuyu açılmış, Nureddünya içine düşmüş ve Şemsi Hanım’dan dinle.

Şemsi Hanım Kafdağı’nın başında Dev Tufan’ı öldürmesin diye Nureddünya’yı gözlüyormuş. Birden annesinin sesini duymuş. Şemsi Hanım o an Nureddünya’nın bahçeye gidip annesini ona benzettiğini anlamış. Hemen geri dönmüş. Haber ağacının yanına gelmiş. Haber ağacı bütün durumu ona söylemiş. Şemsi hemen kuyunun başına gelmiş ve meleklere emir verip Nureddünya’yı kuyudan çıkartmışlar. Nureddünya onun ayaklarına kapanıp demiş:

- Ey sonsuzluğun padişahı, ne söyledim de bana sinirlenip büyü yaptın?

Şemsi yavaşça ona demiş:

- Ey Nureddünya, senin konuştuğun benim annemmiş haberin olsun. İyi ki o seni parça parça etmemiş. Benimle onu birbirimizden ayırmak için hep benim başımın üzerine bakarsın. Benim başımın üzerinde Ülker yıldızı, anamın başımın üzerinde Ay durur.

Nureddünya demiş:

- Hükümdarım Dev Tufan'ı öldürmeye gidiyorum.

Şemsi Hanım demiş:

- Ey Nureddünya, benim anamın canı Dev Tufandadır; eğer onu öldürürsen anam da ölecek. Sen Dev Tufan'ı öldürme. Sözlerime kulak ver ve yap. Ey Nureddünya, ben bir büyü yapacağım ve Kafdağı kırk yerinden bölünecek. Karanlığın dünyası sonuncu dağda olacak. Yedi yıl Kafdağına nöbetçi tutup Dev Tufan'ı anamla görüştürmeyeceksin. Eğer bu şartımı yerine getirirsen ne söylersen razıyım. Nureddünya demiş:

- Ey dünya güzeli, ölüme de göndersen gideceğim. Yedi yıl dersin on yedi yıl da beklerim.

Şemsi Hanım ona göz ucuyla bakıp demiş:

- O zaman sen benim olacaksın, ben de senin. Şimdi hemen git ve anam kalktıp bizi görür.

Onlar birbirlerinden ayrılmışlar. Nureddünya doğrudan Kafdağı'nın başına, Şemsi de kendi evine gidedursun, Dev Tufan'dan haberi al.

Dev Tufan, Kafdağı'nın başında günlerdir Gün Hanım'ın yolunu gözlüyormuş. Onun sabrı tükenmişti. Cin padişahının oğlu Nureddünya'nın Kafdağı'nın başına doğru geldiğini görmüş. Dev Tufan, başında kırk değirmen taşının olduğu topuzunu almış, Nureddünya'ya doğru gitmek istediğinde bir şakırtı kopmuş, Kafdağı kırk parça olmuş. Karanlığın dünyası sonuncu dağa inmiş. Dev Tufan başını gözünü dövmüş, figan edip ağlamış; bakmış ki ağlamaktan, sızlamaktan bir şey çıkmayacak, nereye gidecek tedbir bulmak lazımmış.

Dev Tufan parmağını kemirip kendi kendine demiş: "A gidi, bu işi hazırlayan, Kafdağı'nı parçalayan, beni sevgilimden ayıran Şemsi Hanımdır." Çok düşündükten sonra aydınlık dünya olan Kafdağı'na geldiğinde Nureddünya'nın burada nöbet tuttuğunu görmüş. Dev Tufan büyük bir taş alıp yavaş yavaş gitmiş; onun başına atmak istediğinde Gün, aniden ortaya çıkmış ve onun bileğinden tutup demiş:

- Bu kimdir, niye öldürüyorsun?

Dev Tufan demiş:

- Sen bilmiyor musun? Şemsi'nin hizmetçisidir.

Gün demiş:

- Ey Tufan, sen ne yapıyorsun, Şemsi bütün dünyayı altını üstüne çevirir. Başka bir tedbir lazımdır. Sen saklan ben bununla sohbet edeceğim. Belki aldatabilirim.

Dev Tufan gizlenmiş. Gün Hanım Nureddünya'nın yanına gelmiş. Nureddünya Gün'i görünce yine sevgilisini düşünüp demiş:

- Hey benim sevgilim, benim yüreğim seni istiyor nereden bildin de geldin.

Gün Hanım çok akıllıymış. O an anlamış ki; "ey cahil gönül, bu benim kızıma âşıktır" ve demiş:

- Delikanlı! Ben senin sevgilin değilim, onun anasıyım, unutma!

Nureddünya'nın aklına Şemsi'nin dedikleri gelmiş, o an yukarı baktığında gerçekten yanlışlık yapmış. Bunun başının üzerinde ay yükselmiş ve başını aşağı indirip sakince durmuş.

Gün Hanım demiş:

- Şemsi Hanım seni buraya Dev Tufan ile görüşmek için göndermiş olmasın?

Nureddünya gizleyemeyip demiş:

- Evet, hükümdarım yaptı.

Gün Hanım demiş:

- Ey cahil o seni aldatır. Sana gelmeyecek.

Nureddünya demiş:

- O beni aldatmaz.

Gün Hanım gülerek demiş:

- Gerçekten de cahilsin. Kız benimdir, huyunu biliyorum. O seni burada öldürtmek istiyor.

Bu söz Nureddünya'nın aklına takılmış, heyecanlanarak sormuş:

- Onun için ölüyorum ya peki ben nasıl yapayım?

Gün Hanım bakmış ki avını patıkada vurup demiş:

- Bir süre burada nöbet tutarsın sonra ben nasıl bir tuzak kuracağımı söylerim, kolaylıkla onu alırsın. Bu şartla senin Dev Tufan ile işin olmasın hem de kız geldiğinde görüşmek için dengin değilim dersin.

Nureddünya onun sözüne aldanıp demiş:

- İşim yoktur fakat kızımı sen bana ver.

Gün demiş:

- Verdim. Bizim nöbetimizi tutarsın, gelen olduğunda da haber verirsin.

Nureddünya razı olmuş. Gün Hanım, Dev Tufan'ı çağırmış. Dev Tufan gelmiş. Onlar kaygısızca keyif yapıyorlarmış, Nureddünya da onların nöbetini tutuyormuş. Böyle böyle biraz zaman geçmiş. Günlerden bir gün Gün, Kafdağı'na geldiğinde Şemsi onu görmüş. Kendi kendine Nureddünya nerededir, anam Kafdağı'na gidiyor demiş. Doğrudan Kafdağı'na geldiğinde bir de ne görsün, Nureddünya nöbet tutuyor, anası ile Dev Tufan keyif yapıyorlar. Çok öfkelenmiş, her ikisini parça parça etmek istemiş kendini koruyup analık sütü aklına gelmiş. Şemsi Hanım büyü yapıp Dev Tufan'ı bir maymun yapmış, karanlık dünyaya atmış, Nureddünya'yı da yüz arşın kuyunun dibine tılsıma yollamış, anasını alıp evine gelmiş.

Gün Hanım bu günden itibaren günlerini ağlayarak geçirsin, geri dönelim, Tüccar Süleyman ne yapıyor görelim.

Süleyman Kamer Hanım'dan ümidini kesip karısı Minagerden Hanım ile günlerini ağlamakla geçiriyorlarmış. Ağlamaktan onların gözleri şişmişti. Tapdık da büyüyüp kocaman oğlan olmuştu. Bir gün baba ve annesi gene ağlıyorlarmış. Tapdık onları sakinleştirip demiş:

- Baba, izin ver ben Kamer Hanım'ı aramaya gideyim, belki Allah yardım eder, bulurum.

Tüccar Süleyman demiş:

- Oğul, öyle konuşma, biz senden teselli alıyoruz, sen bir yana gidersen ikimiz de ölürüz.

Tapdık demiş:

- Hayır baba ben gideceğim.

Tüccar Süleyman ne kadar uğraştıysa Tapdık razı olmamış sonunda mecburen razı olmuş. Tapdık anası ve babasıyla görüşüp öpüşüp yola koyulmuş. Derelerden yel gibi, tepelerden sel gibi gidip harabe bir yere gelmiş. Burası o kadar harabe bir yermiş ki insanın sanki korkudan öldüğünü Tapdık görmüş. Tapdık, burası o kadar harabelikmiş ki sanki insanın korkudan öleceğini görmüş. Birkaç adım gitmemişti ki bir gürültü kopmuş, karanlık inmiş ve bir tufan olmuş. Tufan Tapdık'ı alıp uzak bir yere fırlatmış sonra hava sakinleşmiş. Tapdık gözünü açtığında bir mağaranın içinde olduğunu görmüş. Her tarafı gezmiş, dolaşmış bir tarafa çıkamamış. Aç, susuz burada kalmış. Bir gün Tapdık takatsiz kalıp bir servi ağacının dibinde düşünceye dalmıştı.

Bir de üç güvercinin gelip servi ağacının başına konduklarını görmüş. Güvercinlerden biri demiş:

- Bacılı¹⁰⁴, bu oğlan kim biliyor musun?

Diğeri demiş:

- Bilmiyorum bacılı, kimdir?

Demiş:

- Bu Tüccar Süleyman'ın oğulluğu Tapdık'tır. Tüccar Süleyman'ın kızı Kamer Hanım'ı aramaya gidiyormuş. Ak devin mekânına çıkıp gelmiş, ak dev onu tılsımlamış. Zavallı uzun zamandır tılsımın içinde avare bir şekilde gezmiş, açlıktan takatsiz kalmış.

Diğer güvercin demiş:

- Bacılı, bu zavallı ne yaparsa tılsımdan kurtulabilir?

¹⁰⁴ bkz. AKDOĞAN, Yaşar "Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük", **bacılı** Kuş ismi (ötüşünde "bacılı bacılı" sesi olduğu için.) s. 53.

Demiş:

- Bacılı, Ak devi öldürmezse tılsımdan kurtaramaz. Delikanlı! Uyanıksan dinle, uyanık değilsen uyan, bil ve haberdar ol. Ak dev yedi ağaçlıkta bir mağaranın içerisinde. Her dakikada bir hayvan kıyafetine girer. Şimdi kabiliyetine bakar, bir yol bulup onu öldürebilirse canını kurtarır.

Güvercinler Tapdık'a bir kanat çırpıp demişler:

- Ey Tapdık, al bu tüyü burnuna tut açlığın kesilsin, tok ol.

Güvercinler sözlerini tamamlayıp kanatlanıp gitmişler.

Tapdık tüyü alıp burnuna sürdüğü an açlığı geçmiş, dizlerine kuvvet gelmiş. Tüyü cebine koyup güvercinlerin isnat ettiği semte, ta ki yedi ağaçlıkta kapısız bacasız bir mağara çıkana kadar yol almış. Mağaranın etrafını gezmiş, dolaşmış ve küçük bir yer altı su yolu bulmuş. Suyolunun ağzında çirkin bir ejderha görmüş. Tapdık, mağaranın hizmetçisinin bu olduğunu anlamış. Hemen kılıçla el atıp ejderhaya hücum etmiş. Ejderha ağzını açıp Tapdık'ı kılıçlı mılıçlı yenmiş. Tapdık bir de ne görsün ejderhanın karnının pehlivanlarla dolu olduğunu görmüş. Pehlivanlar onu görünce demişler:

- Delikanlı! Sen nereden buraya geldin? Bu ejderha çok sayıda yiğidi vurmuştu. Bunun vurduğu insanlar kırk gün sağ kalırlar, kırk gün sonra eriyip giderler.

Tapdık, çok keyifsizlenmiş. Onun yüzünün ışığı ejderhanın karnını gün gibi aydınlatıyormuş, dünyayı aydınlatmış, Tapdık ejderhanın karnını gezip dolanmış, onun bağırsaklarını bulmuş, kılıcı keskinleştirip bağırsakları doğramış, ejderhayı birazcık takatten düşürmüştü. Sonra gezmiş, arayıp onun yüreğini bulmuş, kılıcı çekip yüreği parçalamış. Ejderha o saat alevlenip ölmüş.

Tapdık onun karnını yarıp oradaki insanları bırakmış, kendisi mağaraya girmiş. Tapdık mağarada çok gezmiş, dolaşmış sonunda bir odaya gelip girmiş, bir de ne görsün dev başını güzel bir kızın dizi üzerine koyup yatmış. Kız onu görünce derinden nefes alıp demiş:

- Ay aman, oğlan, buraya neden geldin, çabuk ol çık git. Ak dev şimdi kalkıp seni parça parça edecek. O, insan etine hasret çekiyor.

Tapdık demiş:

- Güzel hanım, korkma, buraya gelen oğlan hünerine güvenir.

Kız demiş:

Tapdık gülerek demiş:

- Delikanlı! Senin gibi çok sayıda oğlanlar bu tılsıma gelmiş ve devle mücadele edemeyip helak olmuş! Bu dev baştan ayağa tılsımlıdır, ayılmadan buradan uzaklaş ve kalırsan seni parça parça eder.

- Ben kavun karpuz değilim ki parça parça etsin. Bu ne kadar duracak?

Kız demiş:

- Şimdi gitmiyorsun sözüme kulak as. Delikanlı! Bu devin canı yukarıdan asılan kafesin içindeki baykuştadır. Herkes bir okla bir baykuşu vursa dev ölür, vuramazsa kendisi taşa dönüp tılsımda kalır. Şimdi gör, bir okla vurabilir misin? Devin uyanmasına az kalmış.

Tapdık demiş:

- Ey kız, ben devı ayılıtıp öldürmeliyim. Yattığı yerde onu öldürmek yiğitlik değil. Bırak kalksın, analar ne evlatlar doğuruyor görsün.

Kız demiş:

- Delikanlı! İnat etme, ayılsa onu öldüremezsin. Allah'a tevekkül et ve oku at. Belki bahtın yaver gider ok değer.

Tapdık demiş:

- İsrar etme, ben ona yattığı yerde parmaklarımı bile şakırdatamam.

Evet, kız ne kadar yalvardıysa da oğlan ok atmamış, ta ki devin ayılma vakti gelene kadar, yüksek sesle hapşırıp yerden kalkmış. Tapdık'ı gördüğü an şiddetle alevlenip demiş:

- Ey Tapdık, ben seni gökte arıyordum, iyi ki yerde elime düştün. Tapdık demiş:
- Ey dev, benim Tapdık olduğumu nasıl anladın?

Dev demiş:

- İyi biliyorum. O kadar çok gönlüm insanoğlu eti istiyor ki şimdi seni parça parça edip intikamımı alacağım.

Tapdık demiş:

- Adam yiyen hala ölmemiş ki yiyesin. Boyu uzun, aklı kıt dev.

Dev bu sözü işitince öfkelenip başında kırk değirmen taşının olduğu ağaca el atıp ağacı alıp demiş:

Şimdi anan gelsin senin tozunu topraktan ayırsın!

Dev ağacı yukarı kaldırıp Tapdık'ın kalkanına öyle bir vurmuş ki Tapdık boğazına kadar toprağa batmış. Hemen sıçrayıp topraktan çıkmış, kılıca el atmış. Devın tepesine ne kadar vurduysa kılıç deve batmamış çünkü dev tılsımlıymış. Tapdık kılıcı kenara fırlatıp devle mücadeleye başlamış. Bunlar kırk gün, kırk gece güreşip birbirini yıkamamışlar diye rivayet edilirmiş. Sonunda Tapdık bir nara atıp onu yere çarpmış, kılıcı alıp ne kadar sürttüyse de kılıç devın boğazını kesmemiş. Onu kenarda bırakıp bir taşın üzerinde oturup düşünmüş. Dev ne kadar büyü yaptıysa da Tapdık'ı taş edememiş.

Biraz dinlendikten sonra bunlar yine kavgaya başlamış. Kırk gün kavga etmişler, yine de birbirine gücü yetmemiş. Sonunda Tapdık öfkelenip devın boğazından tutmuş, devı öyle bir boğmuş ki devın gözlerinin ikisi de şaşkınlıktan açılmış. Dev yüksek sesle haykırdığında baykuş kafesten çıkıp Tapdık'ın iki gözlerini çıkartmak istemiş. Tapdık, devın boğazını bırakıp süratle baykuşın boğazından tutmuş. Baykuş öyle bir kuvvet uygulamış ki dağ olsa yerinden koparmış ancak Tapdık'ın elleri yerinden kopmamış. Cesur Tapdık onu öyle bir boğmuş ki baykuş güçten kuvvetten düşmüş. Dev bunu görünce Tapdık'ın ayaklarına kapanıp ağlaya ağlaya demiş:

- Ey Tapdık, yalvarıyorum o kuşu bırak, ölene kadar sana kul olurum. Yalvarıyorum bırak.

Tapdık demiş:

- Hayır, bırakamam.

Tapdık onun yalvarmasını dinlemeyip büyük bir güçle baykuşun boğazını kesmiş. Baykuşun boğazı kesilince dev bağırarak şiddetle alevlenip ölmüş. Kız Tapdık'ın ayaklarına kapanıp demiş:

- Delikanlı! Ben cinler padişahının kızıyım. Bu dev beni yedi yıldır bu tılsımda saklıyor, nişanlımı da taş etmiş. Söylendiğine göre devin kanından taş vursan yine önceki hâline gelir. Beni bu zalim devin elinden kurtardın. Devin kanından da sevgilimin taşına vur, belki önceki hâline gelir.

Tapdık bu sözü duyduğu an kılıcı keskinleştirip devin cesedini parçalamış, onun kanından oğlanın taşına serpmiş. O an oğlan önceki hâline gelmiş. İki âşık ve maşuk kucaklaşıp kendilerinden geçmişler. Tapdık onların yüzlerine su serpip kendilerine getirmiş. Bunlar Tapdık'ın ayağına kapanıp dua etmişler. Tapdık demiş:

- Söyleyin göreyim, siz kimsiniz, dev sizi niye efsunlamış?

Kız demiş:

- Delikanlı! Ben cinler padişahının kızıyım, bu da vezirin oğludur. Benim babamla bunun babasının evladı olmuyormuş. Bunlar adak adamışlar sonunda biz doğmuşuz, babamla vezir şart koşup bizi birbirimize nişanlamışlar. Biz mektebi aynı yerde okuduk, buluş çağına geldik. Birbirimizden bir dakika ayrı kalamıyorduk. Bir gün vezir babamın yanına gelmiş, rızasını alıp düğünümüzü yapmışlar. Demek bu dev de bana âşıkmiş. Beni düğünle, davulla oğlan evinin avlusuna getirdiler. Ben içeri girmek istediğimde gökten bir el uzanıp beni havaya çekti. Ben o an kendimden geçtim. Bir ara gözümü açıp kendimi burada gördüm. Bu zalim dev beni her gün, saçlarımdan astı, ben onun sözüne boyun eğmedim. Aradan biraz zaman geçmiş, bir de nişanlımın çıkıp geldiğini gördüm. Dev onu görünce büyü duası okuyup hatta taş çevirmiş. Şimdi sen bizi devin elinden kurtardın, hiç olmazsa görüştük. Ancak ey delikanlı, buranın kapıcısı bir ejderhadır, içeri giren dışarı çıkamıyor, ejderhaya yem olur.

Tapdık demiş:

- Hey kız, üzülme, geldiğinde ejderhayı öldürdüm.

Bu yüzden çok sevinmişler, Tapdık'ın yiğitliğine aferin demişler. Her üçü birlik

olup biraz uzaklaşmışlar ve oğlanla kız demişler:

- Delikanlı! Bize iyilik yapmıyorsun, bizden bir dilek iste.

Tapdık demiş:

- Başka dileğim yok, Kafdağı'nın yerini bana söyleyin.

Kız demiş:

- Biz seni alıp Kafdağı'nda bırakıp sonra evimize gideriz.

Evet, bunlar yola düşüp konaklayarak bütün menzilleri gidip Kafdağı'na gelmişler.

Kız demiş:

- Delikanlı! Kafdağı'nın gün doğan tarafı gül bahçesi cennettir, gün batan tarafı da karanlığın dünyasıdır. Gül bahçesi cennetinin sahibi Gün Hanım, karanlık dünyasının padişahı da Dev Tufandı ve buralara gidemezsin.

Tapdık düşünüp demiş:

- Ben önce gülbahçesi cennetine gideceğim belki bacımın haberini orada alırım.

Bunlar demişler:

- Delikanlı! Gül bahçesi cennetine insanoğlu ayağını bastığında o insanı yüz ağaç kenara fırlatıyor. Sen bu sevdadan vazgeç.

Tapdık razı olmamış. Onlarla görüşüp hoşçakal deyip ayrılmış, gül bahçesi cennetine gitmeye başlamış. Az gitmiş, çok gitmiş, gül bahçesi cennetine gelmiş. Tapdık bahçeye girmiş, bahçe onu kenara fırlatmamış. O, geze geze bir servi ağacının yanına gelmiş. Bu servi ağacının dibinde on beş yaşında dünyada eşi benzeri olmayan güzel bir kızın yattığını görmüş. Onun yüzü ışık saçıp pırıl pırıl parlıyormuş. Tapdık bir gönülden bin gönüle kıza âşık olmuş. Bu kız kim olabilir, Gün Hanım'ın kızı Şemsi Hanım. Tapdık ayağını servi ağacının dibine koymak istediğinde servi ağacı yüksek sesle silkelenmiş, her yaprağı bir çana dönmüş ve çanı çalmaya başlamış. Şemsi Hanım yerden kalkınca Tapdık kaçıp gizlenmiş. Şemsi Hanım ne kadar gezdiyse hiç kimseyi bulmamış, geri dönüp yine yerine uzanmış, uykuya dalmış. Şemsi Hanım yatadursun, Gün Hanımla Dev Tufan'dan dinle. Dev Tufan karanlığın dünyasında harabelerde, çöplüklerde yemek

arayıp kırıntı arayıp yiyormuş, akşam da Gün Hanım'dan dolayı ağlıyormuş. Onun gözünden dökülen yaşlar havaya yükseliyormuş oradan damla damla yere süzülüyormuş. Üstadlar bulut, duman, yağış, kar, dolu Dev Tufan'ın gözünden dökülen yaştan meydana geldiğini diyorlarmış. Diğer taraftan Gün Hanım o kadar ağlamıştı ki gül gibi solmuştu. Güzel saçları karga yuvasına dönmüştü, yüzüne dökülmüştü; serseri gibi dolanıyormuş. Onun ışığı dünyayı sabah aydınlığı gibi ışıklandırıyormuş.

Günlerden bir gün, Gün Hanım gül bahçesi cennetinin en uzak kenarında oturup gama boğulmuştu. Kendi kendine evet bunun sonu ne olacak, sevgilim karanlığın dünyasında hep maymun olacak diyormuş. Başını dövüp gözyaşlarını akıtıyormuş. Onun gözyaşı damla damla dökülüp gül oluyormuş, ay parçası gibi açılıp canlanıyormuş. Gün Hanım çok düşündükten sonra kendi kendine demiş: “Ben kızımı öldürmezsem yüreğim soğumayacak. Onu öldürsem belki sevgilime kavuşurum.”

Gün Hanım hemen yerinden kalkmış, bir dağ büyüklüğünde taşı alıp havaya atmış. Havadan yavaş yavaş servi ağacının üzerine inmiş. Taşı kızın başına attığında Tapdık bunu görmüş. O an taşı havada tutup kenara fırlatmış, Şemsi Hanım'ın üzerine düşmesin diye bırakmamış. Sese Şemsi Hanım uyanmış, yine hiç kimseyi görememiş. O bahçede adam olduğunu bilmiş. Şemsi Hanım gece yatmış. Sabah kalkıp bahçeye çıktığında bahçenin ortasında dağ büyüklüğünde bir taşın olduğunu görmüş. O saat anası onun başına taşı atıp onu öldürmek istiyormuş ki hem de ne öldürmek, kenara fırlatıp şüphesiz öldürmek istememiş. Şemsi Hanım taşı gördükten sonra bahçeye başka insanın girdiğini tahmin edememiş. Çünkü bu bahçeye gün neslinden olan perilerden, cinlerden başka kimse giremezmiş. Şemsi Hanım durumu açıp ortaya çıkarmamış, anasına bir söz daha dememiş. Kendisini öyle bir saklamış ki güya bu işten hiç haberi yokmuş.

Evet, birkaç gün böyle gelip geçmiş. Bir gece yine Gün Hanım bir dağ büyüklüğünde taş alıp havaya kaldırmış, kızının başına attığında yine de Tapdık tutup kenara fırlatmış, kızın üzerine düşmesin diye bırakmamış. Yine sabah olmuş, Şemsi Hanım bahçede bir taş daha var diye görmüş. Kız kendi kendine demiş: “Yok, burada başka iş var, bu gece yatmayacağım.” Kız kendini bilmemezliğe vurmuş, parmağını yarıp içine tuz doldurmuş, diğer gece yatmamış. Gece yarısı anası bir dağ büyüklüğünde taşı alıp havaya kaldırdığını görmüş ve onun üzerine attığında bir oğlan çıkıp taşı havada

tutup sataşmış, kenara fırlatmış. Şemsi o saat elini uzatıp Tapdık'ın bileğinden tutmuş ve demiş:

- Delikanlı! Sen kimsin ki beni ölümden kurtaracaksın ve ne cüretle benim bahçeme girip çıkıyorsun?

Tapdık demiş:

- Ey güzel kız, ben Tüccar Süleyman'ın oğlu Tapdık'ım. Bacımı kaçırmışlar, onu arıyorum.

Şemsi Hanım demiş:

- Bacının adı nedir?

Tapdık demiş:

- Kamer Hanım.

Şemsi Hanım bu sözü duyunca rengi değişmiş, biraz düşünceye dalmış. Tapdık onun sıfatından anlam çıkarıp demiş:

- Hey güzel kız, senin sıfatında anlam var. Eğer benim bacımın yerini bilersen söyle, ölünceye kadar sana duacı olurum.

Şemsi Hanım demiş:

- Ey Tapdık, haberin olsun ki senin bacını Dev Tufan ölüm tılsımına yollamış. O tılsıma düşen çıkmaz. Elini bacından çek.

Tapdık bu sözü duyunca çok keyifsizlenmiş. Son derece kederlenmiş. Şemsi Hanım onu alıp kendi evine gelmiş, onu sakinleştirmiş. Birkaç gün böyle geçmiş. Bir gün Şemsi Hanım ona demiş:

- Ey Tapdık, gül bahçesi cennetine insanoğlu giremez, onu kenara fırlatır, evet nasıl oldu da sen buraya girdin?

Tapdık demiş:

- Benim canım tamamen tılsımlıdır, hiçbir sihir kâr edemez. Hükümdarım, iyi aklıma geldi, evet senin başına taş atmak isteyen kimdi?

Şemsi Hanım ondan inkâr edip demiş:

- Bir peri kızıdır, benimle düşmandır, beni öldürmek için gizli bir yer arıyor.

Tapdık bu söze inanıp sözün gerisini getirmemiş ve demiş:

- Şemsi Hanım, ben bacımı ölüm tilsiminden kurtarmaya gideceğim. Ya ölüp orada kalırım ya da bacımı tilsimden kurtarırım. Ancak sana söylemem gereken bir sözüm var, öfkelenmesen diyorum.

Şemsi demiş:

- Öfkelenmem, söyle. Sen beni ölümden kurtaramazsın.

Tapdık cesaretlenip demiş:

- Ananın sütü üzerine yemin et hiddetlenmeyeceksin diyeyim.

Şemsi demiş:

- Ananın sütü üzerine sana hiçbir şey yapmam, söyle.

Tapdık demiş:

- Ey kız, sana yürekten âşık oldum, senin yüzünden ölüyorum! El benim, etek senin, ya beni öldür ya bana gel.

Şemsi gözlerini yere dikip demiş:

- Ben öyle biliyordum ki başka söz söylüyorsun. Bu sözlerden vazgeç.

Tapdık cesaretlenip demiş:

- Şemsi Hanım öldüğü vardır, döndüğü yoktur. Beni kendine kul kabul eyle.

Şemsi Hanım demiş:

- Sen bana çok iyilik yaptığın için keyfini bozmuyorum. Bu sevdadan vazgeç. Başka biri bana bu sözü söylese onu parça parça ederdim.

Tapdık demiş:

- Ben bacımı tilsimden kurtarmaya gidiyorum, öyle ki beni kederli bir şekilde yola gönderme. Belki ölürüm, hiç geri dönmedim yüreğimde intizar kalmasın.

Şemsi Hanım demiş:

- Git bacımı kurtar, sen gelene kadar düşünürüm belki sözünü kabul ederim.

Tapdık çaresiz kalıp bu söze razı olmuş. Kızla vedalaşıp yola düşmüş. Tapdık gittikten sonra kız kendi kendine demiş: “Eğer benden güçlü olursa ona gideceğim. Gidip onun gücünü sınavım.” Şemsi Hanım bir takım pehlivan kıyafeti giyip en kısa yoldan gidip dar bir yerde oğlanın önünü kesmiş. Tapdık gelip geçmek istediğinde yolu bir pehlivanın kestiğini görmüş. Şemsi Hanım demiş:

- Hey, sen kimsin? Ne cüretle buraya adım atıyorsun?

Tapdık demiş:

- Ey pehlivan, bacımı tılsımdan kurtarmaya gidiyorum, yol ver geçeyim. Şemsi demiş:

- Sen ancak benim cesedimi çiğnersen geçebilirsin.

Tapdık demiş:

- Kendi rızanla yol vermezsen zorla geçeceğim. Yiğitlik yapıp yol ver diyorum. Benim seninle bir işim yoktur.

Şemsi öfkelenip kılıcı çekmiş, ona hücum edip demiş:

- Şimdi sabret sonra övün.

Bunlar üç gün, üç gece birbirinin kalkanına kılıç vurmuşlar. Her ikisinin kılıcı kırılmış, mızrakla sataşmışlar. Üç gün de mızrakla dövüşmüşler. Mızrakları da kırılmış. Kollarını sıvayıp güreş tutmuşlar. Yedi gün, yedi gece birbirini rahatsız etmişler, hiçbiri birbirinin üstesinden gelememiş sonunda Şemsi bir nara atıp Tapdık'ı yukarı kaldırmış, yere çarpıp göğsü üzerinde oturtmuş. Başını kesmek istediğinde Tapdık demiş:

- Ey pehlivan, yiğit sıkıştırdığını kesmez. Beni öldürme. Bırak gideyim bacımı kurtarayım. Bacımın yüzünü görmeden ölürsem ruhum sana beddua eder.

Şemsi demiş:

- Sana merhamet yoktur.

Tapdık öyle bir ah çekmiş ki ağzından çıkan alev Şemsi'yi az kalsın yakıyormuş. Şemsi demiş:

- Ey pehlivan, niye böyle ah çektin?

Tapdık demiş:

- O yüzden isteğim içimde kaldığı için, arzuma ulaşamadığım için ah çektim. Sevgime ulaşamadan öldüm.

Şemsi demiş:

- Sevgilin kimdir?

Tapdık demiş:

- Gün Hanım'ın kızı Şemsi Hanımdır.

Şemsi Hanım onun göğsünün üzerinden kalktı, peçesini kenara atmış. Onu görünce Tapdık, hayretler içerisinde kalmış. Şemsi Hanım demiş:

- Ey Tapdık, senin gücünü sınamak için böyle yapıyordum. Gerçekten de çok kuvvetli pehlivansın. Geri dön gidelim. O tılsım hiç kimse yok edemez.

Tapdık demiş:

- Ey güzel, ya bacımı tılsımdan kurtarmalıyım ya da ölmeliyim.

Şemsi demiş:

- Ben de seni seviyorum. Gül cenneti bahçesine gidip zevk-i sefa edelim, cilve içerisinde ömür sürelim. Sonra bacını kurtarmak için çare buluruz.

Tapdık demiş:

- Güzel Hanım, bacım tılsımdadır bu yüzden bana zevk sefa haramdır. Israr etme, bırak gideyim. Ancak beni seviyorsan bekle. Ölmem, geri dönüp gelirim; ölürüm, dünyadan dileğim gerçekleşmeden giderim.

Şemsi Hanım demiş:

- Merhaba, sen ki bacını böyle istiyorsun, onsuz keyif yapmak haramdır biliyorsun, sevgiline de böyle itibarlı olacaksın. Git, Allah yardımcın olsun. Ancak o tılsımı yok

edemeyeceksin. Al sana bir kılıç vereyim, dara düştüğünde kılıcı çekip beni çağırısın. Yardım edip seni dardan kurtarırım.

Tapdık, Şemsi Hanımla vedalaşıp yola koyulmuş. Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş harabe bir kaleye gelmiş. Kaleyi çok gezmiş, dolanmış, bir kuş bile bulamamış. Bir sete rast gelmiş. Tapdık ip atıp setin başına bağlamış ve duvarın üzerine çıktığında dünyada ne kadar acayip, korkunç hayvan, cin varsa hepsi bu setin içindedir. Onun tüyleri diken diken olmuş. Geri dönmek istemiş, kardeş sevgisi onu ön tarafa itelemiş. Setten inmek istediğinde her taraftan bağırtilar kopmuş:

- Ey Tapdık, seni biz uzun zamandan beri bekliyorduk, iyi ki gelmedin.

Tapdık kılıç çekip setten içeri sıçramış. Bütün ejderhalar, kaplanlar, fesat kadınlar ağızlarını açmış onun üzerine ateş saçmaya başlamışlar. Tapdık kendisini alevin içine atıp kılıç çala çala büyük bir taşın üzerine çıkmış. Onun vücudunun tamamı yanıp yaralanmıştı. Kıyafeti yanıp çıplak kalmıştı. Büyük bir kaplan onun üzerine hücum etmiş. Tapdık onun başına ne kadar kılıç çektiyse de kâr etmemiş. Sonunda sıçrayıp onun ağzına düşmüş, bir eliyle alt çenesinden bir eliyle de üst çenesinden tutup öyle bir güç vermiş ki kaplanın çenesinden çekip ayırmış. Kaplanın karnından kendisi gibi büyük kaplan çıkmış, hepsi Tapdık'ın üzerine hücum etmiş. Tapdık bunları da öldürmüş, her birinin karnından kırk kaplan çıkmış. Böyle böyle kaplanlar çoğalıp dünyayı kaplamış. Tapdık tamamen hâlden düşmüş, taşın üzerine oturmuş. Birden büyük bir gürültü kopmuş, taş parçalanıp altından bir rüzgâr kopmuş. Tapdık'ı alıp büyük bir akrebin karnına atmış.

Tapdık akrebin karnında ne kadar gezdiyse bir tarafa çıkamamış. Sonunda bir mağara bulmuş. Tapdık bacısının ölüsünü görmüş. Ona doğru yürümüş, bacısının cesedi yok olmuş. Tapdık bir süre yol gitmiş. Bir de bacısını çarmıha çekip dövdüklerini görmüş. Kılıcı çekip ileri yürümüş, kimseyi görmemiş. Böyle böyle bacısı binbir azap çektiği an onun gözüne görünüyormuş. Tapdık tamamen deli divane olmuştu, kendini öldürmeye az kalmıştı. Bir defa yine bacısına eziyet verdiklerini görmüş. Bacısı ağlaya ağlaya onu nereye çağırmış. Tapdık kılıcı çekip öyle bir nara çekmiş ki tılsım tamamen dalgalanıp yıldızlar harekete geçmiş. Onun bu narası hep havada kalmış; yıldırım, gök gürültüsü

olmuş. Yedi ejderha ortaya çıkıp ağızlarını açmışlar, Tapdık'ın üzerine hücum etmişler. Tapdık çok sinirlenmişti. Bir saat içerisinde onların yedisini de parçalamış ama maalesef ejderhanın karnından kendi büyüklüğünde kırk tane ejderha çıkıp onun üzerine dökülmüşler.

- Delikanlı! Ben kırk yıldır bu ejderhanın karnında eziyet çekiyorum, sen beni azaptan kurtardın. Ölene kadar sana duacıyım.

Tapdık demiş:

- Ey ihtiyar, sen kimsin, niye tılsıma düştün?

İhtiyar demiş:

Tapdık demiş:

- Delikanlı! Ben cin padişahının oğluyum. Güzel bir sevgilimi bu dev getirmişti. Onu kurtarmaya gelmiştim sonunda ben de tılsıma düştüm.

Tapdık demiş:

- Hey ihtiyar, şüphesiz şimdi yiğitlik aşkın sönüp sevgi çiçeklerin sararıp solmuştur.

İhtiyar bir ah çekmiş. Onun ağzından kırmızı bir alev yükselmiş, alev emsali görülmemiş cilveli bir kız gibi olmuş. İhtiyar kızı görünce hıçkırığa hıçkırığa ağlamış, sakalının tüylerini yolup yere atmış. Sonra kendini kaybedip yere yıkılmış. Tapdık bakıyormuş. Kız ileri gidip onun ağarmış saçlarını okşamış, gözlerinin her birinden onun yüzüne damla damla yaş akıtmış. Gözyaşları gül suyuna dönmüş, her tarafa güzel koku yaymış. Kız bağırarak tek bir kelime söylemiş:

- Ayağa kalk, ihtiyar âşık!

Adam o an sıçrayıp ayağa kalkmış, ellerini yukarı kaldırıp masum bir sesle demiş:

- Gel, benim güzelim!

Kız o saat kırmızı aleve dönmüş, ihtiyarın ağzından içeri girmiş. İhtiyarın gözyaşları aksakalını ıslatmış. Tapdık ona teselli vermiş. İhtiyar biraz sakinleşip gözyaşlarını silmiş, yüzünü Tapdık'a dönüp demiş:

- Benim yüreğimdeki sevgi çiçeği ot değil ki vakti geldiğinde sararıp solsun. Ben onu sararıp solmayan, hep çiçeklenen tohumdan ektim.

Tapdık biraz düşünüp demiş:

- Ben hata ettim, bağışla. Peki senin güzel sevgilin nerede?

İhtiyar demiş:

- Bu tılsımdadır. Şüphesiz ki o da benim gibi kocamıştır.

Tapdık demiş:

Ölmezsem senin sevgilini de tılsımdan kurtarırım.

İhtiyar demiş:

- Delikanlı! Bu tılsımdan insan kurtarmak zordur. Biz şimdi bir akrebin derdindeyiz.

Tapdık sormuş:

- Peki bu tılsımı yok etmek nasıl olur?

İhtiyar adam demiş:

- Delikanlı! Haberin olsun ki bu tılsımın Dev Tufan adlı bir sahibi var. O dev öldürülürse tılsım dağılır. Dev Tufan'a da hiçbir kılıç, mızrak batmaz. Onu ancak Gün'ün kızı Şemsi Hanım öldürebilir. O da öldürmüyor çünkü Dev Tufan onun anasının yüreğini kendinde saklıyor. Onu öldürse anası da ölür.

Şemsi Hanım'ın adını duyduğunda Tapdık'ın rengi sararmış, kalbi çarpmış. İhtiyar onun gözlerinin içine dikkatle bakıp demiş:

- Niye rendin sarardı, senin de sevgilini bu zalim dev getirmiş olmasın?

Tapdık demiş:

- Hayır, benim sevgilimi getirmeyip bacımı getirmiş.

Bacımı kurtarmak için geldim.

İhtiyar demiş:

Bacının adı nedir? Tapdık demiş:

- Kamer Hanım.

İhtiyar demiş:

- Senin bacın bu yakındaki mağaradadır. Onu Dev Tufan sâkinleştirmiş. Kendisinden başka hiç kimse ayıltamaz.

Tapdık düşünmüş. Onun gözlerine bacısı görünmüş. Bacısı yere uzanıp inliyormuş, Tapdık ona doğru yürüyormuş, yine onu görmemiş. İhtiyar onu sakinleştirip demiş:

- Gözüne bacın mı görünüyor? Ben de öyle olurdum. Sakin ol, Allah kerimdir.

Evet, bunlar birlikte yedi ormanlık yol gidip bir dağa çıkmışlar. Dağ başında bir set görmüşler. Setin her tarafında acayip hayvanlar karınca gibi kaynaşıyormuş. Bu hayvanlar Tapdık gibi görünce ağız ağıza verip ulumaya başlamışlar. Tapdık kılıcı çekip kendisini hayvanların içine atmış. Ne kadar kılıç vurduysa da yol açamamış. Hayvanlar onun etini parça parça edip kenara fırlatmışlar. Tapdık kendini kaybedip yere yıkılmış. İhtiyar kendini ona teslim edip başını dizinin üzerine almış, ellerini ovup ayıltmış. Tapdık birkaç gün burada kalmış. İhtiyar onun yaralarını iyileştirmiş. Tapdık ihtiyara demiş:

- Biz Dev Tufan'ı nereden bulalım? Onunla yüz yüze gelseydim ya ben onu öldürürdüm ya da o beni öldürürdü.

İhtiyar demiş:

- Ey Tapdık, Dev Tufan'ın yeri bu mağaradır. Ancak o burada çok az olur. O, vaktinin çoğunu Kafdağı'nın tepesinde geçirir.

Tapdık demiş:

- Sen burada kal, ben kendimi hayvanların içine atayım belki setten geçebilirim.

İhtiyar demiş:

- Ben de gideceğim, seni yalnız bırakamam. Ey Tapdık, sıçrayıp hayvanların sırtına bineriz, onlar bizi setten o tarafa geçirirler yoksa başka şekilde oraya giremeyiz.

Evet, bunlar kendilerini hayvanların içine atmışlar. Her biri sıçrayıp bir ejderhanın beline binmiş. Ejderhalar onları alıp setin içine sıçramışlar. Onlar setin içinde ejderhaların belinden sıçrayıp yere düşmüşler. Tapdık kılıç çekip ejderhaların ikisini de öldürmüş. Bunlar bir bahçe görmüşler. Bahçeye girmek istediklerinde birden bir maymun bunların üzerine hücum etmiş. Bunlar maymunla kırk gün, kırk gece kavga etmişler. Tapdık ne kadar kılıç, mızrak vurduysa da hiçbiri ona kâr etmemiş. Sonunda ip atıp onun boynuna bağlamış, yularından tutup çekip götürmüş. Tapdık bahçede bir oda görmüş. Odaya girip ne olduğuna baktığında bacısının burada bir tahtın üzerinde uyduğunu görmüş. Ne kadar çalıştıysa da ayıltamamış. Başının üzerinde bir levhanın olduğunu görmüş. Bu levhada bu kızı Dev Tufan'dan başka hiç kimse ayıltamaz diye yazılmıştı. Tapdık burada çok kalmış, Dev Tufan'ı beklemiş, o gelmemiş. Sonunda ihtiyara demiş:

- Bu dev nerede olur?

İhtiyar demiş:

- Kafdağı'nın başında. Ey Tapdık, o, Gün'e âşıktır.

Gün'in kızı da anasını ona vermiyor.

Tapdık demiş:

- Burada kalmanın adı yoktur, Kafdağı'na gidelim. Orada ya Allah ona verir ya da bana.

Bunlar buradan kenara çıkmışlar. Her ikisi maymuna binmişler. Nereye gittilerse bütün hayvanların onlara yol verdiklerini görmüşler, hepsi bu maymundan korkuyormuş.

- İyi oldu, bu maymunu da götüreceğim. Belki gene buraya gelirim. Bu çok sırlı bir hayvandır. Onlar maymunu da alıp geceyi gündüze katıp, uzak yolu yakın edip gül bahçesi cennetine gelmişler.

Tapdık gül bahçesi cennetine gidedursun, Gün Hanım'dan haberi al.

Gün Hanım, Dev Tufan'ı bir dakika da olsa aklından çıkarmıyormuş. Gece gündüz onun hayaliyle yaşıyormuş. Gün Hanım'ın ne gecesine geceymiş ne gündüzü gündüz. Diğer taraftan Ay'ın aşkı artmıştı. O, Gün'ün ardına düşmüştü, ondan el çekmiyormuş.

Günlerden bir gün Ay gökte Gün'i yakayıp demiş:

- Ey dünyaya ışık saçan güzel, ben aşkımdan kavruldum, dert çekmekten yoruldum. Yüreğine bir zerre merhamet gönder! Beni sana kul kabul et, ya da öldür kurtar!

Gün Hanım demiş:

- Ey güzel oğlan, herkesin bir sevgilisi olur. Benim de sevgilim var. Benden uzak dur.

Ay demiş:

- Sen benim yüreğime girmişsin, senden dönemem. İstemek benim elimde değil. Bana acı, ey güzel!

Gün öfkelenip demiş:

- Sana öyle bir vururum ki parça parça olursun. Seni sevmiyorum, benden ne istiyorsun? Git kendine başka bir sevgili bul.

Ay demiş:

- Güzellikte benzerim yoktur. Senin gibi bütün dünyaya ışık veriyorum. Seninle beraberim. Sen benimsin dengimsin, ben de senin. Sana gidip bir deve âşık olmak yakışmaz. O senin dengin değil. Ondan elini çek, gel bir yerde ölene kadar yaşayalım.

Gün Hanım demiş:

- Gönlün sevdiği güzel görünür. Kara dev bana senden güzel görünüyor.

Ay onun eteğinden yapışıp demiş:

- İnat etme, senden el çekmem.

Gün Hanım boğuşarak demiş:

- Eteğimi bırak gideyim.

Ay bırakmak istememiş. O, kucaklayıp Gün Hanım'ı öpmek isteyince Gün Hanım boğuşup onun elinden kurtulmuş, kaçmaya başlamış. Ay kovmuş, Gün kaçmış. Sonunda Gün Hanım eğilip bir avuç balçık almış. Ayın yüzüne çarpmış, onun yüzünü lekelemiş. Ayın kafası karışmış, su başına yüzünü yıkamak için inmiş. Gün de onun elinden

kurtulup gül bahçesi cennetine gelmiş. Gün Hanım oraya vardığında Tapdıkgil de daha yeni gelmişlerdi. Gün Hanım Tapdık'ın yularındaki maymunu görünce yüksek sesle bağırarak yere yıkılmış, kendinden geçmiş. Maymun da yere çökmüş, gözyaşlarını döküp ağlıyormuş. Maymunun gözlerinden dökülen yaş büyük deryalar, ummanlar, göller meydana getirmiş. Gün'in gözlerinden dökülen yaşın da her damlası kızılgül kolu olup her renge çalıyormuş, kahkaha atıp gülüyormuş. Çok acayip bir işmiş, gözyaşı gül olup gülüyormuş. Tapdıkgil yerlerinde donup kalmışlar, bu ne sırdır bilmiyorlarmış.

Bu sırada Şemsi çıkıp gelmiş, maymunu görünce dehşete kapılmış. Maymun da onu görünce öfkelenip onun üzerinde boğuşmaya başlamış. Tapdık onu bıraksa Şemsi Hanım'ı parça parça edermiş. Şemsi Hanım demiş:

- Ey Tapdık, bu maymunu neden tutmuyorsun? Bu çok dehşetli hayvandır.

Tapdık demiş:

- Ey güzel, beni bu sırdan haberdar et göreyim, o kız bu maymunu görünce niye kendini kaybetti?

Şemsi Hanım demiş:

- O benim anamdır, kesin maymundan korkmuştur.

Şemsi Hanım anasının yanına gitmiş, onun başını dizinin üzerine almış, anasını kendine getirmiş. Elinden tutup eve götürmüş. Şemsi Hanım anasını rahat ettirdikten sonra Tapdıkgil'in yanına gelmiş, onları da başka bir eve götürmüş. Tapdık bütün başına geleni kıza anlatmış. Şemsi onun yiğitliğine aferin dedikten sonra demiş:

- Ey Tapdık, üstelik bu maymunu tutan anasından olmamış. Bu hayvan tepeden tırnağa kadar tılsımlıdır. Senin yiğitliğine hayranım.

Tapdık demiş:

- Ben Dev Tufan'ı aramaya gideceğim. Bacımın tılsımdan kurtulması ancak ona bağlıdır.

Şemsi demiş:

- Hele biraz dinlen sonra konuşuruz.

Evet, Tapdık bir hafta burada kalmış, güzel gül bahçelerinde, menekşe bahçelerinde gezmiş. Bir akşam o Şemsi Hanım'a demiş:

- Ey Şemsi Hanım, ben Kafdağı'nın başına gidiyorum. Dev Tufan orada olsun.

Şemsi demiş:

- Dev Tufan orada yoktur, olsa da sen onunla baş edemezsin, yerinde rahat otur.

Tapdık öfkelenerek demiş:

- Ben burada keyif yapayım, Kamer orada ölü gibi eziyet çekiyor, bu olacak iş değil. Namusum üzerine yemin ederim ki bacımı serbest bırakana kadar diz büküp oturmayacağım.

Şemsi çok demiş, Tapdık az dinlemiş sonunda Şemsi Hanım ona izin verip demiş:

- Maymunu burada bırakıp gidin.

Tapdık razı olmuş, sevgilisiyle vedalaşıp yola düşmüş. Çarıkların tabanını sağlamlaştırmış, yolun yarısını geçmiş, az gitmiş, çok gitmiş, ihtiyar ile Kafdağı'na çıkmış. İhtiyar demiş:

- Biz Kafdağı'nın en başındaki mağaraya gitmeliyiz. Dev Tufan oraya çok gelir.

Bunlar mağaraya çıkmışlar. Ha¹⁰⁵ gözlemişler, buraya hiç kimse gelmemiş. Böyle böyle bir yıl gelmiş geçmiş. Sonunda çaresiz kalıp geri dönüp gül bahçesi cennetine gelmişler. Tapdık Şemsi'nin yanına gidip demiş:

- Biz Dev Tufan'ı bulamadık. Denildiğine göre o senin anana âşıktır. Belki yerini bilirsin.

Şemsi demiş:

- Yerini bilmiyorum. O benim düşmanımdır.

Tapdık bir müddet sevgilisinin yanında kalmış. Bir gün bacısı onun rüyasına girmiş. Yerden sersem kalkmış, ihtiyarı da uyandırıp demiş:

¹⁰⁵ 1. İhtar, sakındırma, yasaklama veya emretmek için kullanılır. 2. Gereklik, tasdik, vaciplik bildirir. 4. Söyleyiş biçimiyle ilgili olarak bazen lafa, cümleye alay, istihza anlamı kazandırır. 5. Tekrar bildirir.

- Kalk gidelim. Bacım rüyama girip beni nereye çağırıyor.

İhtiyar demiş:

- Benim de sevgilim rüyama girmiş. Ancak çok mutluydu, her şey düzelecek diyordu. İşlerimiz iyi olacak dersin gidelim.

Bunlar gitmek istediğinde Şemsi onlara engel olup demiş:

- Tapdık, nereye gidiyorsun?

Tapdık demiş:

- Ey benim ciğerim, gözümün nuru, bacım rüyama girdi, tılsıma gideceğim. Bu defa ya ölürüm ya da Dev Tufan'ı bulup bacımı kurtarırım.

Şemsi demiş:

- Dev Tufan orada yoktur, gitme.

Tapdık demiş:

- Ey benim güzelim, bacımın iniltisi kulağıma geliyor. Ben gideceğim.

Şemsi onları durduramamıştı. Tapdık sevgilisiyle görüşüp yola düşmüş. Onlar gittikten sonra Şemsi sanki uyumuş uyanmıştı. Parmağını dişleyip demiş: “Ey gafil gönül, ben onları niye bıraktım. O ki benim sevgilimdi, peki onu niye inciteyim?”

Şemsi Hanım kanatlanıp havaya yükselmiş, onları bulup demiş:

- Ey Tapdık, geri dönmelisiniz.

Tapdık haşa demiş, sözünde durmuş. Şemsi sırrı açmazsa onları geri döndüremeyeceğini görüp demiş:

- Ey Tapdık, aradığın Dev Tufan gül bahçesi cennetindedir, geri dön.

Tapdık demiş:

- Yalan söylüyorsun.

Şemsi demiş:

- Anamın sütü üzerine doğru söylüyorum, geri dön.

Onlar geri dönüp gül bahçesi cennetine gelmişler. Akşam olmuş, önüne yemek gelmiş. Tapdıq çörək yeməyib dedi:

Tapdıq yemek yemeyip demiş:

- Dev Tufan'ın yerini söylemezsen yemek yemem.

Kız ne kadar yalvar yakar olmuş, şifa vermiş, Tapdıq sırrı açıklamazsa yemek yemeyecek, demiş:

- Ey Tapdıq, bu sırrı ben hiç kimseye açmazdım ancak sana açıyorum. Senin aradığın Dev Tufan, getirdiğiniz maymundu. Onu ben maymun suretine bürüdüm. Şimdi onu dev hâline getirdim.

Şemsi bir büyü yapmış, Dev Tufan kendi cildine geri dönmüş. Tapdıq çok mutlu olup demiş:

- Ey dev, ben bacımı senden istiyorum. Yoksa seni ölene kadar boynunda tasmayla saklayacağım.

Dev Tufan demiş:

- Ey Tapdıq, bacımı benden niye istiyorsun? Şemsi Hanım'dan iste.

Tapdıq yüzünü Şemsi Hanım'a dönüp demiş:

- Şemsi, bacımı senden istiyorum.

Şemsi demiş:

- Bacın devin tılsımındadır, bende değil. Bu dev yalan konuşuyor, iş kendindedir.

- Yok, burada bir iş olmasa bu dev o sözü söylemezdi.

Şemsi demiş:

- Ey dev, kızı benden niye istiyorsun? O nasıl sözdür, bana söylüyorsun?

Dev Tufan demiş:

- Doğru söylüyorum, sen istersen aynı dakikada kurtarırısın.

Tapdıq Şemsi'den el çekmemiş, bu sözün manasını öğrenmeye çalışmış. Şemsi

dememiş. Sonunda dev kendisini açıp demiş:

- Ey Tapdık, senin bacımı Şemsi'nin anasının emriyle ben getirip tılsıma saldım. O da benim sevgilimdir. Anası izin versin, bu saat bırakayım. O da Şemsi'nin elindedir.

Evet, Gün Hanım'ı çağırılmışlar. Gün Hanımla dev Tufan birbirini görünce bayılıp yere yıkılmışlar. Tapdık, Dev Tufan'ın gözlerinden dökülen yaşın ateş olup etrafı yaktığını görmüş ve her tarafta ateşle Gün yazıyormuş. Gün'ün gözlerinden dökülen yaştan ise altın yıldızla sevgi yazıyormuş. Bu gözyaşları birbirine karışınca bin renk veriyormuş. Tapdık demiş:

- Ey Şemsi, bu zavallılara acı, bırak arzularına ulaşsınlar. Sana feryat ederler.

Şemsi Hanım demiş:

- Öyle sözü bir de söyleyen senden incinirim.

Tapdık bunların yüzlerine gül suyu serpip kendilerine getirmiş.

Sonra Gün'e demiş:

- Ey Gün, ben bacım Kamer Hanım'ı senden istiyorum.

Gün Hanım demiş:

- Senin bacından benim haberim yoktur.

Tapdık demiş:

- Haberin var, benim bacımı ver.

Gün demiş:

- Benden isteyene kadar Şemsi Hanım'dan iste. İzin ondadır.

Tapdık yine Şemsi Hanım'ın üzerine düşmüş. Şemsi Hanım tamamen boynundan atmış. Sonunda Gün demiş:

- Şemsi razı olsun, ben sevgilime gideyim, ben de senin bacını getireyim.

Tapdık Şemsi Hanım'a yalvarmaya başlamış. Bir müddet böyle gelip geçmiş. Sonunda Şemsi Hanım razı olmuş ve Dev Tufan gül bahçesi cennetinde olsun diye şart koşmuş. Dev Tufan razı olmuş, gayret ederek havaya kalkmış, beş dakika içerisinde

Kamer Hanım'ı getirmiş. Kamer Tapdıkla kucaklaşıp öpüştü. İhtiyar bunu görünce ağlamaya başlamış. Tapdık, Dev Tufan'a demiş.

- Ey dev, bu kişinin sevgilisini de senden istiyorum. Dev yine kısa zamanda adamın nişanlısını da getirmiş. Kız ak saçlı bir ihtiyar olmuştu. İhtiyar âşık ile maşuk kucaklaşıp kendilerinden geçmişler. Şemsi bunları kendilerine getirmiş. Tapdık aşk ateşi içerisinde kavruluyormuş. Sonunda bir gün Şemsi'nin rızasını almış, Gün'e demiş.

- İzin ver; sevgilimi, bacımı alıp babamın, anamın yanına gideyim yine dönerim.

Gün bir söz söylememiş, burada düğün yapılmasına izin vermiş.

İhtiyarla sevgilisinden dinle. İhtiyarla sevgilisi hep ümitsizlermiş, kaş çatmaları bitmiyormuş. Bir sabah Şemsi onlara yanaşmış. İhtiyarın sevgilisi bir ah çekmiş. Şemsi ona sormuş:

- Niye ah çektin?

İhtiyarın sevgilisi demiş:

- Dünyada hiç yaşamadık diye ah çektim.

İhtiyarlık zamanında sevgilime kavuştum. Hemen de ölüp ayrılacağız.

Şemsi onların hepsine bir elma vermiş. Onlar elmayı yiyince oğlanla kız on beş yaşında olmuşlar. Şemsi'ye dua etmişler. Şemsi Hanım Periler kırk gün, kırk gece düğün yapıp Gün Hanım'ı Dev Tufan'a, ihtiyar sevgilileri birbirine, Şemsi Hanım'ı Tapdık'a vermişler. Gelin oğlan evine geldiği gece, Gün Hanım Tapdıkla Şemsi Hanım'ın odasına gelip demiş:

Durun, size güzel bir masal anlatayım sonra herkes kendi odasına gitsin, sevgilisiyle eğlensin.

Demişler:

- Masal anlat!

Gün Hanım demiş:

- Bir varmış bir yokmuş, Gün Hanım adlı bir kız varmış. Bu kız Ay gibi dünyaya

ışık saçan güzel oğlanı bırakıp kara bir devi sevmişti. Ama onun kızı bırakmıyormuş ki anası bu devle görüşsün, kızı bu işe razı değilmiş. Gün Hanım devle gizlice görüşüyormuş. Bir müddet böyle geçmiş. Gün Hanım'ın Dev Tufan'dan bir oğlu olmuş. O, kızının korkusundan bu çocuğu götürüp Tüccar Süleyman'ın yolunun üzerine atmış. Tüccar Süleyman bu uşağı götürüp kendi oğlu gibi büyütmüş.

şimdi ey Tapdık, sen benim oğlumsun şemsi Hanım da senin bacındır haberin olsun. Sen bacını alamazsın, sana Kamer Hanım'ı alıp düğün yaptım. Allah düğününüzü mübarek etsin.

Tapdık ile şemsi Hanım bu sözü duyduğu an haykırap kendilerinden geçmişler. Onları kendilerine getirmişler. Tapdık şemsi'nin yüzüne bakmış, kılıcı çekip yüreğine sokmuş, kendini öldürmüş. şemsi Hanım da onu kucaklayıp sevgilisine yalvarmış, kendinden geçmiş. Düğün meclisi yas meclisine dönmüş, düğün narası yerine feryat figan kopmuş. Gün Hanım hayat ağacından bir yaprak alıp Tapdık'ın yarasına sürmüş, iyileştirmiş, hayat çiçeğini onların burnuna tutmuş. Her ikisi aksırıp durmuşlar. şemsi Hanım Tapdık'ın boynuna sarılıp yüzünden öpmüş ve demiş:

- Kardeş, kardeş bacıyı bacı kardeşi sevgilisinden fazla sever, düşünme. Biz de şükür Allah'a birbirimizi bacı kardeş gibi sevmişiz. şimdi ben kardeşimin düğününü kendim yapacağım.

Gün Hanım demiş:

- Ey Tapdık, bacın şemsi'nin Nureddünya adlı bir sevglisi vardı. Nureddünya cin padişahının oğludur, şemsi Hanım hiddetlenip onu derin kuyunun dibine tılsıma yollamıştı. Ben söylüyorum, şemsi Hanım sevgilisini ıkartsın.

Hepsi şemsi Hanım'a rica edip yola getirmişler. şemsi Hanım bir peri çağırıp demiş:

- Nureddünya'yı buraya getir.

Peri gidip Nureddünya'yı getirmiş. Onlar yeniden kırk gün, kırk gece düğün yapıp şemsi Hanım'ı Nureddünya'ya, sevgilisini ihtiyara, Gün Hanım'ı Dev Tufan'a ve Kamer Hanım'ı Tapdık'a vermişler. Tapdık gidip Tüccar Süleyman'ı ve Minagerden

Hanımı da getirmiş. Tapdık hem aydınlık dünyasının hem de karanlık dünyasının padişahı olmuş. Onlar gül bahçesi cennetinde keyifle çok mutlu bir şekilde hayat sürmüşler. Sizin de güzel bir hayatınız ve keyfiniz yerinde olsun.

2.10. Altı Arkadaş

Dönen feleğin rüzgârı, hamam hamam içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, eski hamam içinde. Karınca tekme atmış, devenin kıcı batmış. Hamamcının tası yok, baltacının baltası. Orada bir tazı gördüm, onun da tasmaı yok.

Günlerden bir gün, Mehmednesir'in yanında, gök imamın belinde, bir varmış, bir yokmuş, bir padişah varmış. Bu padişahın on iki yaşında bir oğlu varmış. Bu padişah başka bir padişahın kızını almak istiyormuş, ne kadar uğraştıysa kızı buna vermiyorlarmış. En sonunda ordu hazırlayıp savaşmış. Çok fazla orduyu yok etmiş, kızı yine alamamış, kör pişman gelip yerine oturmuş.

Aradan beş altı yıl geçtikten sonra padişahın oğlu büyümüş. Bir gün nerden geldiyse aklına gelip demiş:

- Ben gidip kızı getireyim.

Babası demiş:

- Hey oğlum, ben ne kadar yalvardım, para döktüm, kavga ettim, kızı getiremedim, sen onu nasıl getireceksin?

Oğlan demiş:

- Ne olursa olsun gidip getireceğim.

Padişah oğlunun vazgeçmeyeceğini görmüş, razı olmuş ve oğluna küçük bir ordu hazırlamış. Askerlerine hepiniz yolun yarısından geri dönüp gelin, belki en sonunda oğlum tek kalır o da döner gelir diye öğretmiş. Evet, oğlan bir grup orduyla yola koyulmuş, biraz gittikten sonra askerler yavaş yavaş geri dönmüşler. Niye eziyet çekeyim diye diye ordunun hepsi geri dönmüş, oğlan tek başına yola düşmüş, kızın ardından gitmeye başlamış. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, yarım yol gitmiş,

bir düze çıkmış. Burada heybetli bir adamın olduğunu görmüş. Onun öyle Palazkulakları varmış ki hiç olmadığı kadar büyükmüş. Bir kulağını altına alıp bir kulağını da üstüne çekip yatmış. Öyle ki bu durumu oğlan görmüş, korkudan tüyleri diken diken olmuş. İri kulaklı adam oğlana demiş:

- Nereye gidiyorsun?

Oğlan bu sesi duyduğunda korkudan titremeye başlamış ve korka karka demiş:

- Filan padişahın kızını almaya gidiyorum.

Palazkulak demiş:

Ben de gidiyorum.

Oğlan demiş:

- Gel gidelim.

Evet, Palazkulakla oğlan yola düşüp kızın ardından gitmeye başlamış. Bu büyük kulağın öyle bir özelliği varmış ki dünyanın neresinde ne konuşulsa kulağını yere koyup duyarmış. Bunlar biraz gitmişler. Bir adamın bir dağı kaldırıp diğer dağın üzerine koyduğunu görmüşler. Sonra dağı sapana¹⁰⁶ koyup atmış.

Dağı dağ üzerine koyan demiş:

- Nereye gidiyorsunuz?

Demişler:

- Filan padişahın kızını almaya gidiyoruz.

Bu da bunlara katılmış. Üç kişi yola düşmüşler. Az gitmişler, uz gitmişler, bir adamın oturup burnu ile buz attığını görmüşler. Buzatan bunlara sormuş:

- Nereye gidiyorsunuz?

Bunlar nereye gittiklerini söylemişler.

¹⁰⁶ İçine taş koyulup fırlatılan torba, sapan.

O da bunlara katılmış, dört kişi yola düşmüşler. Bir çobanın tütek¹⁰⁷ çaldığını, ineklerin, danaların oynadığını görmüş. Bu da onlara katılmış. Beş kişi yola düşmüşler, yoksul bir adam değirmenin unluğuna ağzını dayamış, çıkan unu yiyip ve açlıktan öldüm dediğini görmüşler. Sonra ağzını değirmen oluğunun önüne dayamış, suyun önünü kesip içmiş, susuzluktan yandım demiş. Evet, konuyu fazla uzatmayalım, bu da onlara katılmış ve altı adam yola düşmüş, günde bir menzil giderek, bütün menzilleri kat ederek derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi, rüzgâr gibi, az gitmişler, uz gitmişler, padişahın şehrine gelmişler. Şehrin kenarında bir çadır kurmuşlar. Padişaha kızı götürsünler diye haber gelmiş. Palazkulak, kulağını yere dayamıştı ki görelim ne konuşacaklar.

Padişah demiş:

- Vezir, tedbir bul yoksa kız elden gidecek.

Vezir demiş:

- Tedbir şudur, otuz butla düğün pilavı pişir önlerine koy. Yiyin de sonra kızı götürün. Onlar da bunu yiyemeyecekler.

O zaman bu sözü Palazkulak duymuş, arkadaşlarına padişah böyle iş yapacak demiş. Yoksul adam sevinip demiş:

- İşte, Allah'ım vermiş, pilav yiyeceğim.

Evet, pilav pişmiş, bunlar gelmişler. Padişah demiş:

- Bu pilavı yiyin sonra kızı vereyim.

Palazkulak demiş:

- Biz elimizi niye kirlitem sadece bir kişi yese yeter. Gözünü döndüğüm¹⁰⁸ yoksul adam, kazanları bir bir yemeye başlamış. Padişah bunun kupkuru kurduğunu görmüş. Bunlar geri dönmüşler. Palazkulak yine kulağını yere vermiş. Padişahın dediğini görmüş.

¹⁰⁷ Kamıştan vs. yapılan nefesli musiki aleti.

¹⁰⁸ Seyfettin Altaylı, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, Gözüne döndüyüm: Birinin hareketini veya yaptığı işi beğendiğinde söylenen övgü ifadesi, s. 559.

- Vezir, tedbir bul, kız elden gidiyor...

Vezir demiş:

- Padişah sağ olsun, tedbiri medbiri yoktur, sözünden dön, altmış but düğün pilavını pişirttir, bırak yesinler.

Sözün kısası, yoksul bu altmış budu da yemiş. Padişah, vezir, vekil tedbir bulmaya başlamışlar. Vezir demiş:

- Padişahım de ki: “Evin önündeki bu büyük dağı buradan götürün, ev aydınlansın, kızı öyle vereyim”

O zaman Padişah bu sözü beğenmiş, çağırıp onlara demiş:

- Dağı evimin önünden alın, ev aydınlansın, kızı vereyim.

Gece, dağı dağ üstüne koyduğu dağı ikiye bölmüş, sapana tutmuş ve öyle atmış ki, her biri dünyanın öbür tarafına gitmiş. Padişah sabah kalktığında ne dağ, ne bir şey varmış, demiş:

- Hayır, gız elden gitmiş. Vezir tedbir bul!

Vezir demiş:

Palazkulak bunları duyup arkadaşlarına haber vermiş.

- Padişah sağ olsun, nasıl bir tedbir bulalım? Hamamı üç gün ısıt, bırak iyice ısınsın. Gidin yüzün, gelin kızı alın de. Bunlar yüzerken sıcaktan pişsinler, orada kalsınlar.

Burnundan buz atan demiş:

Değme keyfime, buz atacağım.

Evet, bunlar hamama gitmişler, hamam öyle ısınmış ki nefes almanın mümkün olmadığını görmüşler. Burnundan buz atan önden buz ata ata, arkadaşları da onun ardından hamama girmişler. Burnundan buz atan o kadar buz atmış ki hamam soğuyup buzhâneye dönmüş.

Padişah adamlarına demiş:

- Şüphesiz şimdi onlar sıcaktan pişti. Gidin ölülerini çıkartın.

Onlar hamama gelmişler. Hamamdakiler ayıp değil mi, bizi böyle soğuk hamama atmışsınız diye şikâyet etmişler.

Olanları padişaha haber vermişler.

Padişah demiş:

- Hayır, bunlarla ben baş edemeyeceğim. Vezir, tedbir bul, kız elden gitmiş.

Vezir demiş:

- Başka çaresi yoktur, altı kişi onlar, altı kişi biz. Misafir çağıralım, onlar bir tarafta otursun, bir bir tarafta oturalım. Onların kaplarına zehir dökelim, yesinler, ölsünler.

- Bu sırada Palazkulak bunu duymuş, arkadaşlarına demiş ve hepsi sevinmiş.

Çoban demiş:

- Allahım vermiş, tütek çalacağım.

O zaman bunları misafir etmişler, tabakları önlerine getirip koyduğunda zehirli olduğunu biliyorlarmış.

Palazkulak demiş:

- Padişah sağ olsun, bizde bir adet var, daima yemekten önce tütek çalarız. O zaman bu tüteği çalmalıyız.

Padişah demiş:

- Ne zararı var, çalın.

O zaman çoban tüteği çalmış, bunların tabağı onların önüne, onların tabağı bunların önüne gelmiş. Bunlar hemen pilavı yemişler. Padişah zehirli yemeğin kendi önüne geldiğini görmüş ve demiş:

- Evet meze için biz kendi önümüze koymuşuz, biraz önce yedik.

Onlar yemek yememişler, misafirler gittikten sonra padişah demiş:

- Vezir, vekil, kız gitmiş, tedbir...

Vezir demiş:

- Dağ büyüdüğünde çelikten bir ev diktir, kızını da at içine, de, gelin götürün.

Padişah çelikten kapısı olmayan bir ev diktirmiş, kızını da içine koymuş ve demiş:

- Kız çelik evdedir, gidin, becerirseniz götürün.

Dağı dağ üstüne koyan arkadaşlarını da eve koymuş, çelik evi koltuğuna vurmuş, Allah'a ismarladık deyip yola düşmüş. Az gitmişler, uz gitmişler bir değirmenin yanına gelmişler. Lüt, unun toplandığını görüp demiş:

- Sakla, ben ineyim.

Lüt, inmiş. Bunlar gitmişler. Biraz gittikten sonra çoban, danaların otladığını görmüş ve o da inmiş. Biraz gitmişler, buz atan burnunun izinin kaldığını görmüş, o da inmiş. Dağı dağ üstüne koyan kendi dağlarını görmüş, evi yere koymuş ve demiş:

- Bundan sonra ben gitmiyorum.

Buna yalvar yakar edip demişler:

- A kişi, böyle iş olmaz.

Bir şekilde, baban iyi, annen iyi, bu yeni evi koltuğuna vurmuş. Biraz gittikten sonra Palazkulak, kulağının izinin kaldığını görmüş ve demiş:

- Sakla, ben de ineyim.

Sözün kısası, bu da inmiş. Dağı dağ üstüne koyan çelik evi getirmiş, oğlanın babasının kasrının yanına koymuş. Hepsi bu evi izlemeye gelmiş.

Böylece oğlan arzusuna ulaşmış.

Gökten üç elma düşmüş: Biri benim, biri masal söyleyenin, biri de kendimin. Sen sağ, ben selâmet. Sen yüz yıl, ben iki yüz yıl yaşayalım, hangisi çoksa, onu sen al.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MASAL METİNLERİ

3.1. Qəhrəman

Belə deyirlər ki, bir xanın Qəhrəman adında bir nöqəri varidi. Qəhrəman olduqca zirək, qüvvətli bir oğlandı.

Xan da Qəhrəmanın xətrini çox istəyirdi. Xanın həyətində iki böyük dəyirman daşı varıdı. Xan çıxıb nöqərlərinə tapşırđı ki, bu dəyirman daşlarını həyətdən götürsünlər atsınlar bir tərəfə. Nöqərlər yapışıb dəyirman daşına nə qədər güc elədilər yerindən tərpedə bilmədilər.

Xan yuxarıdan öz qızı Pəri xanımnən baxırdı. Bu vaxt Qəhrəman özünü yetirdi, gördü ki, qırx adam iki dəyirman daşını yerindən tərpedə bilmir. Qəhrəman nöqərləri itələyib, bir təkən vurub, bayaqdan daşı götürüb atdı. Xan bu şücaəti Qəhrəmanda görüb sevindi. Tez əmr verdi ki, Tus pəhləvanının paltarı Qəhrəmana verilsin. Amma Qəhrəman paltarı almadı. Çünki könlündən pəhləvanlıq keçmirdi. Atası ona tapşırmışdı ki, nəbadə könlündən mənəsb iddiası keçə.

Qəhrəman atasının vəsiyyətinə yadında saxlamışdı. Odu ki, xana nöqər oldu, amma pəhləvan olmadı. Bunlar burda qalsın. Xəbəri sənə kimdən verim, xanın qızı Pəri xanımdan. Pəri xanım Qəhrəmanın sorağında idi ki, görə, amma o heç rastına gəlmirdi.

Bir gün xan Qəhrəmanı çağırtdırıb dedi:

- Gərək gedəsən qızımın bağına, mənə alma gətirəsən. Qəhrəman baş əyib, xanın

qulluğundan çıxıb gəldi bağa ki, alma dərə. Gördü ki, burda bir çarhovuz var, bir ucu bağda, o biri ucu sarayda, çox böyük bir çarhovuzdu.

Qəhrəman soyunub girdi çarhovuza. Onun döşünün birində bir xal vardı, bu xaldan iki tük uzanmışdı, gəlib düz dabanına çatırdı.

Qəhrəman çimdi, bu dəmdə xanın qızı saçlarını töküüb döşünə sallana-sallana, yüz naz-qəmzə, işvəynən gəlirdi çarhovuza ki, çimə.

Pəri xanım gördü ki, çarhovuzda bir oğlan çimir, istədi çıxıra, sonra özünü saxlayıb, bir neçə qədəm irəli gedib diqqətnən baxıb gördü ki, çimən xanın nökrü Qəhrəmandı. Pəri xanım da istədiyi bu idi. Özünü pilləkənlərə sarı verib çıxdı çarhovuzun üstünə. Qəhrəman Pəri xanımı görən kimi, utandığından baş vurdu suya, gözdən itdi. Pəri xanım dedi:

- Ey Qəhrəman, and olsun atamın canına, sənnən işim yoxdu, çıx sudan.

Qəhrəman başını qaldırıb dedi:

- Düş ordan, paltarımı geyinim, sonra gəlim.

Pəri xanım razı oldu, düşüb çarhovuz üstündən keçdi ağac altına. Qəhrəmanı gözləməkdə olsun. Qəhrəman çarhovuzdan çıxıb paltarlarını geyinib, gəlib dayandı Pəri xanımın hüzurunda.

Pəri xanım əvvəlcə Qəhrəmana bir hərbə-zorba gəldi ki, nə üçün icazəsiz bağa giribsən? Qəhrəman da işdən onu xəbərdar elədi ki, bəs atan göndərib. Pəri xanım dedi:

- Qəhrəman, Allahdan gizlin deyil, səndən nə gizlədim. Mən sənə aşiq olmuşam.

Qəhrəman bu sözü Pəri xanımdan eşidən kimi, utanıb başını aşağı saldı.

Pəri xanım dedi:

- Ay zalım, bütün padşah oğlanları mənim həsrətimi çəkir, niyə dinmirsən?

Qəhrəman dedi:

- Xanım, onlar padşah oğlanlarıdır. Amma mən rəiyyət oğluyam. Xan bilsə, dərimi dabanımdan çıxardar.

Pəri xanıma məhəbbət güc gəlmişdi, əl atıb Qəhrəmanın biləyindən tutdu, çəkdi özünə sarı. Qəhrəman da özünü saxlaya bilmədi qızda gözəlliyi görüb, heyran oldu. Qucaqlaşdıb öpüşdülər.

Hər iki aşiq əhd-peyman elədilər. Onlar bir-birinə söz verib oturmaqda olsunlar, Qəhrəmanın birdən yadına düşdü ki, xan bunu alma üçün göndərüb, tez durdu ayağa Pəri xanımdan ayrıldı, bir səbət alma dərdi. Bunlar gecə görüşmək üçün bir-birilərinə söz verdilər.

Qəhrəman alma səbətini götürüb, birbaşa gəldi xanın yanına. Xan xəbər aldı ki, niyə belə gec gəldin.

Qəhrəman dedi:

- Xan, qurbanın olum, çarığımın altı çıxmışdı, onu yamayırdım.

Xan əmr verdi ki, Qəhrəmana bir dəst təzə paltar, bir cüt başmaq versinlər.

Nökərlər Qəhrəmanı aparıb üst-başını təzələdilər. Yeri gəlmişkən sizə xanın vəzirindən deyim.

Xanın vəziri baxıb gördü ki, xan Qəhrəmana çox qulluq eləyir. Xanın yanına gəlib dedi:

- Xan sağ olsun, bu gecə pis yuxu görmüşəm.

Xan dedi:

- Danış görüm, necə yuxudu?

Vəzir dedi:

- Bu gecə yuxuda gördüm ki, nökərin Qəhrəman girib giləs bağına, nə ki giləs var, hamısını tələf eləyir.

Xan bu sözdən çox kədərləndi, vəzir gedəndən sonra rəmmalı çağıraraq dedi:

- Rəmmal, rəml at, gələcəyimdən bir xəbər ver.

Rəmmal rəmli üç dəfə atıb dedi:

- Xan, qəzəbin tutmasın, izn ver, deyim.

Xan çox səbirsizliklə dedi:

- Danış görək, əgər düz deməsən, boynunu vurduracağam.

Rəmmal dedi:

- Xan sağ olsun, sənə heç bir kəsdən ziyan dəyməyəcək, amma döşü tüklü bir nəfər adam var, o adamdan özünü gözlə.

Xan rəmmaldan bu sözü eşidən kimi, fikrə getdi. Rəmmaldan xəbər aldı:

- Bu döşü tüklü oğlan kimdi?

Rəmmal demədi ki, demədi. Axırda xan qəzəblənib rəmmalı qovdu. O gecəni səhərə kimi yatmayıb çox çalpaşlıq yuxular gördü. Səhər tezdən durub rəmmalı çağırırdı, amma rəmmal qorxusundan gəlib çıxmıdı. Xan bu intizar içərisində qalmaqda olsun xəbəri verim sənə Qəhrəmandan.

Qəhrəmanla xanın qızı Pəri xanım hər gün görüşüb, sevişirdilər. Bir gün Qəhrəmannan Pəri xanım qulacqol olub, sarmaşlıq kimi bir-birinə sarılıb bağda uzanmışdılar, öpüşlərinin səmindən budaqdakı bülbüllər səsinə saxlayıb tamaşa eləyirdilər. İki aşiq-məşuqu bu çəmənəzarda qoyaq, görək xanın vəziri necə oldu.

Xanın vəziri həmin gün Qəhrəmanın mehtərlər arasında olmadığını görüb, çox şübhələndi, vəzir Allah, Məhəmməd deyib, üz qoydu xanın qızı Pəri xanımın bağına. Bağı gəzirdi, yavaş-yavaş gəlib çatdı gilənar ağacının altına, gördü ki, xanın qızı Pəri xanım Qəhrəmanın başını qoyub dizinin üstünə, həzin-həzin oxuyur. Qəhrəman da yatıb. Vəzir bu dəstgahı görəndə kimi, gözləri hələləndi az qaldı bəbəyindən çıxsa. Özün saxlaya bilməyib, tez bağdan çıxıb xanın imarətinə yüyürdü. Xan oturmuşdu, gördü kü vəzir tövşüyə-tövşüyə, büdrəyə-büdrəyə xana tərəf gəlir.

Xan vəzirdən xəbər aldı:

- Nə olub belə, tövşüyə-tövşüyə gəlirsən? Danış görək?

Vəzirin nəfəsi lap qaralmışdı, oturdu pilləkən üstə, nəfəsini bir balaca dərib dedi:

- Xan, qorxuram qəzəbin tuta.

Xan dedi:

- De görək, qəzəbim tutmaz.

Vəzir dedi:

- Amanın bir günüdü, gəl məndən xəbər alma.

Xan qəzəbləndi, vəzirin boğazından tutub dizinin altına qoydu, boğa-boğa dedi:

- Sənə deyirəm de, deməsən boğazını üzəcəyəm.

Vəzir bir təhərnən xanın əlindən qurtarıb dedi:

- Xan sağ olsun, indi ki belədi, eşit və agah ol! Sənin qızın Pəri xanım nökrənin Qəhrəmannan bağda qol-boyun yatdıqlarını gözümnən görmüşəm.

Xan qəzəblənib dedi:

- Mənim qızımda elə cürət ola bilməz ki, nökrəni sevişə.

Vəzir özünü torpağa sürtüb, and, aman elədi ki, öz gözümnən görmüşəm.

Xan baxıb gördü ki, vəzir özünü şil-küt elədi. Xan dedi:

- İndi ki, belədi, gedək, gedək. Ta gözlərimnən görməsəm, inana bilmərəm.

Xannan vəzir əl-ələ verib, payı-piyada, ayaqyalın, başaçıq üz qoydular bağa sarı.

Xan bağa girib özünü reyhanlığa saldı, gördü ki, qızı Pəri xanım- nan mehtəri reyhanlıqda uzanıb, kef-damaqdadılar.

Xan bunları görən kimi, istədi bir qıl-qal sala, girə reyhanlığa, mehtər Qəhrəmanı öldürə, amma vəzir qoymadı. Hər ikisi çıxıb getdilər.

Xan gecəni səhərə kimi yatmayıb, fikrə getdi. Səhər xan vəziri çağırıdırıb dedi:

- Vəzir, bir tədbir gör! Yoxsa el içində rüsvay olacağam.

Vəzir dedi:

- Xan sağ olsun, tədbir deyəndə tədbir budu ki, Qəhrəmanda olan güc sənin heç bir pəhləvanında yoxdu.

Xan dedi:

- Necə yəni yoxdu? Mən bir mehtərin əlində öz adımlı mürdərəmayacağam ki?!

Vəzir dedi:

- Xan sağ olsun, indi ki belədi, gəl sən üç böyük dəyirman daşını bağla yoğun bir palıdın başına.

Qəhrəman bu üç dəyirman daşının əliynən götürüb üç dəfə göyə atıb tutsun. Yəqin ki, daş yerə enəndə başına düşüb həlak olacaq; yox, salamat qalsa, biz başqa tədbir taparıq. Yox, tədbir də tapılmasa, elə orda əmr verib, boynunu vurdura bilərsən.

Xan razı olub, vəzirə dedi:

- Əgər bu dediyin baş tutsa, qızım Pəri xanımı sənə verəcəyəm, yox, baş tutmasa, sənin boynunu vurduracağam.

Səhər xan əmr verib, üç dəyirman daşını bir palıd ağacının başına bağlatdı, bu tərəfdən də Qəhrəmanı çağırtdırıb dedi:

- Əgər bu dəyirman daşlarını bir əlindən havaya qaldırıb, üç kərə göydə atıb tutsan, qızımı sənə verəcəyəm, yox, tuta bilməsən, elə burda boynunu vurduracağam.

Qəhrəman razı olub, iki əllərini torpağa sürtdü, bir nəərə çəkib dəyirman daşlarından yapışdı, havaya qalxızıb, üç kərə atıb tutdu, sonra qoydu yerə, bir çırtıq da vurub oynadı. Xan bunu görən kimi, cəlladı çağırıb əmr verdi ki, xanın qabağında biədəbli elədiyinə görə Qəhrəmanın boynunu vursunlar. Cəlladlar nə qədər çalışdılsa, qorxudan Qəhrəmanın yanına gedə bilmədilər. Axırda xanın hirsli soyuyub çıxıb getdi. Qəhrəman da durub getdi Pəri xanımın yanına.

Xan vəziri çağırtdırıb dedi:

- Vəzir, buna tədbir.

Vəzir dedi:

- Qəhrəmanı göndər Nil dəryasına, ordan qızıl balıq gətirsin, bəlkə gedib yoldazda ölüb qalsın.

Xan razı olub, Qəhrəmanı çağırtdırıb dedi:

- Gərək gedəsən Nil dəryasından mənə qızıl balıq gətirəsən.

Qəhrəman razı olub, balıq toru aldı, qılınc istədi, xan Qəhrəmana nə lazımdı verdi. Qəhrəman atını minib üz qoydu getməyə.

Qəhrəman neçə gün, neçə gecə yol gedib çatdı həmin dəryanın kənarına. Tor atdı, birinci toruna heç bir şey çıxmadı, istədi bir də tor ata, bu dəmdə dəryadan bir heyvan çıxdı. Onun dörd ayağı, iki qolu, alnının ortasında bir gözü, iki dənə də iri buynuzu varıdı.

Qəhrəman bu heyvanı görən kimi dedi:

- Allah mənimkini yetirdi. Bu, ata oxşar bir şeydi, tutub saxlaram. Amma bu qəribə heyvan qolun uzadıb, istədi Qəhrəmanı suya çəkə Qəhrəman kəmənd atıb onun buynuzuna keçirdi, başladı dartmağa.

Qəhrəman gördü ki, bu heyvan bunu çəkəcək özünə tərəf, nə kimi dizlərini yerə vurub, bir nəərə çəkdi, heyvanı dartıb sudan çıxartdı.

Heyvan sudan çıxıb, quzu kimi dayandı Qəhrəmanın qabağında. Sonra Qəhrəman tor atıb, bir qızıl balıq tutdu.

Qəhrəman iki gün, iki gecə burda qalıb, həmin heyvanı özünə öyrətdi, buna altıayaq ad qoydu, atını minib qızıl balığı da götürüb, üz qoydu xanın torpağına. Xana xəbər getdi ki, Qəhrəman gəlir, Xan çıxıb gördü ki, Qəhrəman gəlir, özü də altında bir at var ki, altı ayağı, alnında bir gözü, iki dənə də maral buynuzuna oxşar buynuzu. Xanda ürək-göbək qalmadı. Qəhrəman altıayaq atını birbaş sürdü xanın qonaq həyətinə, xan qorxusundan danışmadı. Qəhrəman qızıl balığı xana verib, altıayaq atdan düşdü.

Xan xəbər aldı ki, bu necə atdı?

Qəhrəman dedi:

- Birillik yolu bir aya gedir, inanmayan minsin.

Heç kim qorxusundan altıayağa yaxın gələ bilmədi. Xan dedi:

- Allah rızasına bu atı burdan rədd elə.

Qəhrəman altıayaq atını tövləyə çəkib, birbaş gəldi Pəri xanımın yanına; onnan görüşüb, öpüşdü. Pəri xanım xəbər aldı ki bu neçə müd- dətədi ki hardasan? Qəhrəman

başına gələnə Pəri xanıma danışdı. Hər iki aşiq burda qalmaqda olsun. Eşit xandan. Xan özünü itirmişdi, bilmirdi neyləsin, odu ki, vəzirə dedi:

- Allah evini yıxsın, sən niyə göndərdin Qəhrəmanı gedər-gəlməzə ki, gələndə də altıayaq, təkgöz atnan gəlib. Vəzir, əgər bir çarə tapmasan, onun yerinə səni dar ağacından asdıracağam.

Vəzirin qorxudan qarnına sancı düşdü, iki gün vaxt istədi. Xan razı olub, vəzirə iki gün vaxt verdi. Vəzir getdi fikrə. İki gün tamamı. Vəzir ha əlləşdi ki, Qəhrəmanı yox eləməkdən ötrü bir yol tapsın, amma heç bir yol tapmadı. Axırda durub xanın yanına gəldi. Xan gördü ki, vəzir gəlib. Xəbər aldı:

- Vəzir, nə yol tapdın?

Vəzir dedi:

Gəl sən bir aylığa qızın Pəri xanımı göndər qardaşingilə. Qəhrəmana deyərək ki, qızı devlər aparıb, gərək gedəsən Pəri xanımın dalısınca. Qoy bu sözdən sonra getsin, kim bilir hansı dərədə batıb qalacaq.

Xan vəzirin bu tədbirinə əhsən dedi. Həmin gün qızı üçün tədarük gördürdü və qardaşına bir kağız da yazdı. Kağızı bi mötəbər adama verib, gecəynən qoşun cəmləyib, Pəri xanımı göndərdi qardaşının yanına.

Qəhrəman hər səhər Pəri xanıma bir narınc, bir də alma dərib apardı. O gecənin səhəri də bir narınc bir də alma dərib Pəri xanıma apardı; gördü ki, lələ köçüb yurdu qalıb. Pəri xanım nə gəzir? Qəhrəman kor-peşman dala qayıtdı. Bu tərəfdən də vəzir haray saldı ki, xanın qızı Pəri xanımı ağ dev götürüb qaçıbdı. Xan Qəhrəmanı çağırtdırıb dedi:

- Qızımı bu axşam ağ dev aparıb, əgər Pəri xanımı ağ devlərin əlindən alsan, sənə verərəm.

Qəhrəman elə ki, eşitdi Pəri xanımı ağ devlər aparıb, bayaqdan durub gəldi altıayaq atının yanına. Atını qaydaynan yəhərləyib mindi. Üz qoydu getməyə. Qəhrəman gah göynən, gah yemən gedirdi. Bir yerdə bərk acıyıb atını çəkdi sərinliyə, gördü ki, burda bir cavan oturub ağlayır. Qəhrəman xəbər aldı:

- Ey cavan, adın nədi, nəçisən, niyə ağlayırsan?

Cavan dedi:

- Adım İbrahimdi, özüm də Rum şəhərindənəm.

Qəhrəman dedi:

- Ey oğlan, bəs burda neyləyirsən?

İbrahim dedi:

- Mən Rum padşahının qızına aşiq olmuşam, amma Rum padşahı öz qızını mənə verməyib, öz qardaşı oğluna nişanlayıb. Mənim də gücüm çatmır ki, qızı alım.

Qəhrəman dedi:

- İbrahim, mənim də sevgilimi ağ dev götürüb qaçıb, mən də gedirəm öz sevgilimi gətirəm. Eybi yoxdu, indi ki belə oldu, gəl gedək, əvvəl sən sevgilini alım sənə verim, sonra da öz sevgilimin dalınca gedərəm.

İbrahim dedi:

- Ey Qəhrəman, ayıb olmasın, sevgilin kimin qızıdır?

Qəhrəman dedi:

- Məlik xanın qızı Pəri xanımdı.

Qəhrəman sözünü qurtarıb geri çəkildi, istədi atını minib gedə, İbrahim dedi:

- Ey cavan, sən nişanlın Pəri xanımı ağ dev aparmayıbdı.

Qəhrəman dedi:

- Sən hardan bilirsən ki, mənim nişanlımı ağ dev aparmayıb?

İbrahim dedi:

- Pəri xanımı bir neçə gün bundan qabaq qoşunnan əmisinin vilayətinə apardılar.

Qəhrəman bunu eşidən kimi ağlı başından çıxdı, gözləri həlqələnib dedi:

- İbrahim, sən harda gördün?

İbrahim dedi:

- Düz bir il tamamdı ki, burda oturub sənin yolunu gözləyirəm. Üç gün bundan qabaq Pəri xanımı xanın vəziri qoşunnan burdan aparanda, öz gözümən görmüşəm.

Qəhrəman dedi:

- İndi ki, belə oldu, mənən Məlik xanın qardaşının vilayətinə gedək, mən onlara qol gücümü göstərim, zor-güc öz sevgilimi alım, sonra da gedərik Rum vilayətinə, səni də sevgilini alıb özünə qaytararam.

İbrahim Qəhrəmanın dediklərinə razı olub, ona qoşuldu. Qəhrəman altıyaq, kəlləgöz atını sürüb, İbrahimi də aldı tərkinə.

Qəhrəmanın atı suda balıq kimi üzür, göydə quş kimi uçurdu. Bir aylıq yolu iki günə gəlib Rum vilayətinə çatdılar.

İbrahim dedi:

- Qəhrəman, gəl biz şəhərə girməyək. Harda olsa, Pəri xanım gəlib burdan keçəcək.

Qəhrəman baxıb gördü ki, İbrahim ağıllı söz deyir, odu ki, razı oldu. Atını çəkib, şəhərdən bir az kənar saxladı. Düz üç gün Pəri xanımın yolunu gözlədilər. Üç gün tamam olandan sonra Pəri xanımın qoşununun hamısı gəldi. Qəhrəman minib atını, çəkib qılıncını, qoşunun qabağını kəsdi.

Qəhrəman qoşunun barabarına çatıb elə bir nərə çəkdi ki, qoşun diksinib bir az geri çəkildi. Pəri xanım baxıb gördü ki, gələn Qəhrəmandı. Qəhrəmanı görəndə kimi, sevindiyyindən heç bilmədi neyləsin. İstədi atından düşüb, Qəhrəmanın yanına gələ, amma yenə özünü saxladı. Qəhrəman qılıncını çəkib düşdü qoşunun üstünə. Qəhrəman birini öldürdüsə, altıyaq at dördünü qırıb yerə tökdü. Qəhrəman Pəri xanımı ordan çıxarıb, verdi İbrahime ki, saxlasın. Bu tərəfdən qasid özünü, Pəri xanımın əmisinə yetirib, xan verən kağızı ona verdi. Pəri xanımın əmisi kağızı oxuyub, işdən xəbərdar oldu. Qəhrəmanın qabağına qoşun göndərdi. Qəhrəman gələn qoşunu qırıb tökdü. Sonra üz qoydu şəhərə. Pəri xanımın əmisini öldürüb, başını kəsib saldı xurcuna. Qəhrəman Pəri xanımı, İbrahimi götürüb gəldi Ruma. Padşaha bir kağız yazdı ki, gərək bir gün ərzində İbrahimin nişanlısını verəsən, əgər verməsən, taxt-tacını başına çevirib, yemən

yeksan eləyəcəyəm. Kağızı İbrahimə verdi, dedi:

Apar, ver padşaha, tez cavabrnr gətir.

Özü də girdi şəhərə, altıayaq atın qabağına kim gəlirdisə parçalayırdı.

Padşaha xəbər getdi ki, şəhərə bir belə adam gəlib, bir atı var, atının altı ayağı, bir gözü, iki buynuzu, kim qabağına çıxır, parça-parça eləyir. Bu tərəfdən də İbrahim kağızı aparıb verdi padşaha. Padşah kağızı oxuyub lap dəli oldu. Əmr verdi ki, nə qoşun var, Qəhrəmanın davaya çıxsın. İbrahimi də tutub saldı zindana.

Qəhrəman İbrahimi gözlədi, gördü ki, gəlmədi, amma İbrahimin əvəzinə qoşun dərya kimi gəldi. Qəhrəman vurdu özünü dəryayi-ləşkərə. Bir əliyə Pəri xanımı saxlayıb, o biri əliylə qılınc çalırdı. Altıayaq da gah buynuzuynan, gah da əliyə qoşunu qırıb töküdü yerə. Qan su yerinə axırdı. Axırda qalan qoşun da tab gətirə bilməyib qaçdı. Qəhrəman üz qoydu şəhərə tərəf, padşahı öldürüb, İbrahimin sevgilisini özünə verdi. İbrahimi burda padşah tikib, bunuynan siğə qardaşlığı şərtlərini bağladı.

Sonra İbrahim üçün bir yaxşı toy elədi.

Qəhrəman atına minib, Pəri xanımı götürüb gəldi xanın torpağına. Xanın vəziri həyətdə oturmuşdu. Qəhrəman da atını sürüb həyətdə atdan düşdü.

Vəzimin xan Qəhrəmanı görə kimə sancıldılar.

Qəhrəman xurcunundan xanın qardaşının başını çıxarıb, kos kimi ortalığa atdı. Xan öz qardaşının başını görə kimə gözləri kəlləsinə çıxdı.

Vəzir istədi qaça, Qəhrəman vəzirin boynunun sapından yapışıb, xanın onu kəllə-kəlləyə vurub, cəhənnəmə vasil elədi. Xanın nə ki adamları varıdı, qırıb yerə tökdü.

Qırx gün, qırx gecə Pəri xanımla toy eləyib, öz muradlarına çatdılar.

3.2. Cəlayi-Vətən¹⁰⁹

Biri varıdı, biri yoxudu, Allahdan başqa heç kəs yoxudu. Bir kənddə bir ər-arvad varıdı. Bunlar çox kasıbliqnan ömürlərini sürürdülər. Bir gün kişi arvadına dedi:

¹⁰⁹ Bu nağıla "Vətənnən Cəlayi-vətənin nağıli" da deyirlər.

- Mən pul qazanmağa gedirəm, əgər geri döndüm, döndüm, yox öldüm, bu xəncərnən atımı, uşağım olanda ona verərsən, gəlib mənim qanımı alar.

Bu sözləri deyib kişi yola düşdü. Az getdi, çox getdi, gəlib çatdı bir meşəyə. Hava yavaş-yavaş qaranlıqlaşdı. Kişi məəttəl qaldı, öz-özünə dedi:

- Ay Allah, indi mən neyləyim, başıma haranın külünü töküm. Gecənin bu vaxtında qurd-quş məni yesə, kim harayıma çatacaq! Axi mən niyə rahatca evdə oturduğum yerdə durub çöllərə düşdüm?

Kişi ora-bura baxıb gördü ki, uzaqdan bir işıq gəlir. Yenə öz-özünə dedi:

- Yaxşı oldu, bu gecəni orda keçirərəm, görüm sabah başıma nə gəlir?

- Üz qoydu işığa tərəf getməyə. Getdi, getdi gedib işıq gələn yerə çatanda gördü ki, bir mağaradi, içində çiraq yanır. Amma heç kim yoxdu, ancaq burda qəşəng evlər var. Evlər elə bəzənmişdi ki, adam deyirdi lap cənnətdi. Bir-bir evləri gəzdi. Axırnci qapının açdı, gördü pah atonnan, burda bir dev yatıb, bu dev o qədər qocadi ki, yerindən tərpənə bilmir.

Dev soruşdu:

- Ay bala, sən hara, bura hara, bura gələn sağ qayıda bilməz, indi ki gəlmisən, hər nə sənə lazımdı, götür apar, ancaq tez çıx get, devlər gəlib səni yeməsinlər.

Kişi dedi:

- Xeyr a, mən gərək bu şeylərin hamısını aparam, yoxsa burdan getməyəcəyəm. Mən devlərdən qorxan deyiləm.

Elə bunu demişdi ki, göy guruldadı, hava qarışdı, külək əsdi, yer titrəməyə başladı.

Qoca dedi:

- Sənə adam kimi dedim ki, hər nə lazımdırsa, götür get, yoxsa devlər gəlib səni yeyərlər, sən inanmadın, indi eşidərsən. Budu devlər gəlir. Səni tikə-tikə eləyəcəklər. Tez ol, gəl bu sandığa gir.

Kişi tez sandığa girib gizləndi. Devlər vürhavuman içəri girdilər. Baş dev qışqırdı:

- Adam-badam iysi gəlir, yağlı badam iysi gəlir. Tez ol, de görək bu adam iyi hardan gəlir?

Qoca devin üstünə qışqırmağa başladılar. Qoca dev nə illah elədi ki, evdə adam yoxdu, devlər inanmadılar. Evləri gəzməyə başladılar. Bunlar kişini sandıqdan çıxarıb tikə-tikə elədilər. Sizə kimdən xəbər verim, kişinin arvadından. Kişi gedəndən sonra üç-dörd gün keçmişdi ki, arvadın bir yaxşı oğlu oldu, adını Cəlayi-vətən qoydular. Bir neçə il kişini gözlədilər, gördülər ki, gəlmir, dedilər:

- Yəqin kişini öldürmüşlər ki, gəlib çıxmadı.

Yas tutdular, ağladılar, sonra hərə öz evinə çəkilib ömür sürməyə başladılar. İllər keçdi, arvadın oğlu yavaş-yavaş böyüyüb on səkkiz yaşına çatdı, bir gün olan anasından soruşdu:

- Ana, atamdan mənə nə qalıb?

Anası dedi:

- Bala, atandan sənə bir xəncər qalıb, bir də at. Atan gedəndə demişdi ki, oğlum olsa, bu xəncəri götürüb, bu atı da minib mənim intiqanımı alsın.

Oğlan geyinib xəncəli belinə bağladı, atı minib anasından soruşdu:

- Ana, atam hansı yolnan getmişdi?

Anası oğluna atası gedən yolu göstərdi. Oğlan üz qoydu o yolnan getməyə. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib çıxdı həməən meşəyə. Gecəydi, gördü ki, uzaqdan bir işıq gəlir, işığa sarı getməyə üz qoydu. Bir az gedəndən sonra, gəlib həmin mağaraya çatdı. Qapını açıb içəri girdi. Gördü ki, birinci otaq boşdu. İkinciyə girdi, gördü boşdu. Üçüncüyə girəndə gördü ki, bir qoca dev oturub. Dev bunu görə kimi, yerindən sıçrayıb dedi:

- Ay bala, bura indiyə kimi heç bir bəni-adəm gələ bilmir, hər kim gəlsə, devlər onu tikə-tikə eləyiblər. Sən ki, cavansan, yazıqsan. Hələ devlər gəlməyib, çıx get burdan.

Dev bu sözləri deyəndə oğlan barmağını dişləyib öz-özünə dedi:

- Aha, yəqin mənim atamı da bunlar öldürüb.

Oğlan bayıra çıxıb bir yerdə gizləndi. Bir də gördü ki, bir vurhavurdu, bir küləkdi, bir tufandı ki, Allah göstərməsin. Cəlayi-vətən gördü, bəli devlər gəlirlər. Tez xəncərini çıxarıb, yerində hazır oldu. Devlər gəldilər, evdə oturub çörəklərini yeyəndə Cəlayi-vətən qapının ağzına gəldi, xəncərini əlində tutub qışqırmağa başladı:

- Ay haray, qoyma!

Devlər bu qışqırığı eşidib bir-bir bayıra çıxdıqca, Cəlayi-vətən onların boynunu vurub yerə salırdı. Hamısını öldürəndən sonra içəri girdi. Qoca dev istədi öldürsün, qoca dev başladı yalvarmağa. Cəlayi-vətən onun bu sözünə də baxmayıb, boynunu vurdu. Sonra atını minib nənəsinin yanına gəldi. Nənəsi gördü ki, budu, Cəlayi-vətən özünü yetirdi. Tez nənəsi onu qucaqladı, öpüşdülər, görüşdülər. Sonra Cəlayi-vətən dedi:

- Nənə, atamın intiqamını almışam, indi hazırlaş gedək.

Nənəsi hazırlayıb geyindi, atlarına minib, birbaşa devlər məskəninə gəldilər.

Nənəsi dedi:

- Ay bala, məni hara gətirmisən? Devlər gəlib məni yeyəcəklər, sən neylərsən?

Cəlayi-vətən başına gələnləri nənəsinə nağıl elədi, nənəsi də sakit oldu. O, nənəsinə dedi:

- Axırıncı otaqda dev var, ona çörək-zad verməyəsən ha.

Cəlayi-vətənnən nənəsi burda yaşamağa başladılar. Cəlayi-vətən həmişə meşəyə ova gedərdi; nənəsi də evdə qalıb ev işlərini görərdi. İydələr çiçəkləyirdi, arvad özünü saxlaya bilməyib axırıncı otağın pəncərəsinə yaxınlaşdı, baxdı ki, burda böyük bir dev var. Geri qayıtdı. Belə- belə arvad hər gün qapını açıb devin yanına gəlirdi. Axırda bu devnən sevişdi. Cəlayi-vətən ova gedib gəlincə, arvadnan dev keyf çəkirdilər. Oğlan evə gələndə dev yenə öz otağına girib gizlənirdi. Cəlayi-vətənin nənəsinin bu işindən xəbəri yoxudu. Bir il keçəndən sonra arvadın devdən bir oğlu oldu. Məəttəl qaldılar ki, uşağı neyləsinlər. Dev dedi:

- Arvad, apar bu uşağı qoy Cəlayi-vətənin yolunun ağzına. O insafıdı, görəcək ki, uşağı ağılayır, alıb qucağına evə gətirəcək. Sən də bir az naz eləyib, alıb uşağı

saxlarsan.

Arvad bu tədbirə razı oldu. Uşağı alıb, Cəlayi-vətənin gəlidiyi yolun ağzına qoyub evə qayıtdı.

Günortadan bir az keçmişdi. Cəlayi-vətən ovdan qayıdanda gördü ki, yolunun üstünə bir uşaq atılıb, ağlayır. Tez uşağı qucağına alıb, can deyə-deyə evə gətirib nənəsinə dedi:

- Nənə, sənə qurban olum, bir bu uşağa bax, gör nə yaxşıdı. Yolun üstünə atmışdılar, ağlayırdı, götürdüm gəldim. Sən gəl rədd eləmə, bunu mənə qardaş elə.

Nənəsi dedi:

- Ay bala, mənim nə vaxtımdı, mən tay qocalmışam, uşaq saxlamağı nə bacarıram, apar qoy yerinə bəlkə yoldan keçən götürə.

Cəlayi-vətən nənəsinə yalvarmağa başlayıb dedi:

- Nənə, bu uşağı götür, adını da Vətən qoy, mənim qardaşım olsun.

Axırda nənəsi razı olub, uşağı götürdü. Bir neçə gün keçəndən sonra Cəlayi-vətən gördü ki, nənəsinin döşlərindən süd gəlir, ona dedi:

- Nənə, gör Allah uşağı nə qədər istəyir ki, sənənin döşlərinə süd verdi.

Nənəsi gülüb, başını aşağı saldı. Vətən böyüyüb yeddi-səkkiz yaşlarına çatmışdı, özü də Cəlayi-vətəni o qədər istəyirdi ki, bir dəqiqə onsuz dura bilmirdi.

Bir gün Cəlayi-vətən ova getmişdi. Vətən də özünü yuxuluğa vurub yerində uzanmışdı. Gördü nənəsi devə deyir:

- Bu Cəlayi-vətən bizə göz verib, işıq vermir. Necə eləyək ki, bunu yox edək.

Dev dedi:

- Ona nə var ki. Sabah Cəlayi-vətən ovdan qayıdanda mən bir əqrəb olub qarının üstündə duraram, o gəlib keçəndə onun başından sancaram.

Dev bu sözləri deyəndə Vətən yorğanının altından qulaq asırmış. Odu ki, Vətən ayağa durdu, paltarını geyindi, getdi durdu qardaşı gələn yolun üstündə. Uzaqdan gördü ki, qardaşı gəlir, tez onun qabağına getdi, ikisi də bir yerdə gəldilər. Evin qarısından

içəri girəndə Vətən yapışdı Cəlayi-vətənin yaxasından ki, gərək mən sənin boynuna minəm.

Nənəsi ona dedi:

- Ay bala, qardaşın yorulub, acdı, niyə onu incidirsən.

Vətən dedi:

- Köpək oğlunun qızı, çox danışma, qardaş özümündü, özüm bilərəm. Gərək mən onun boynuna sarılam.

Cəlayi-vətən gördü ki, qardaşı çox yalvarır, sözünü sındırmayıb, onu boynuna aldı. Nənəsi Cəlayi-vətənin yanına gəlib dedi:

- Ay bala, qardaşın ağırıdı, sən onu boynuna ala bilməzsən, qoy özü getsin.

Dev gördü ki, öz oğlu Cəlayi-vətənin boynundadı, vursa, o da öləcək. Odu ki, onu vurmayıb, çıxdı getdi.

Cəlayi-vətənin nənəsinin qaşqabağı yemən gedirdi. İşləri baş tutmamışdı. Cəlayi-vətən çörəyini yedi, çox yorulmuşdu. Başını qoyub yatdı. Vətən gə öz yerinə girdi, amma yatmadı, özünü yuxuluğa vurdu. Nənəsi gördü ki, Cəlayi-vətən də, Vətən də yatıblar. Devi çağırıb dedi:

- Ay kişi, bu gün Vətən qoymadı ki, sən onu vurub öldürəsən. Bəs biz indi necə eləyək? Nə qədər ki, bu sağdı, heç vaxt keyf eləyə bilməyəcəyik. Sən gəl onu öldür.

Dev dedi:

- Ay arvad, Vətən qoymayacaq mən onu evdə öldürəm. Sabah Cəlayi-vətən ova gedəndə, mən ondan qabaq çıxacağam. O, ov ovladıqdan sonra gəlib sərin çeşmənin yanında əl-üzünü yuyacaq. Həmişə o çeşmənin üstündə başını yerə qoyub yatır, dincəlidir. Başını yerə qoyanda mən hücum eləyib onu öldürəcəyəm. Əgər mən onu öldürsəm, tez evə gələcəyəm, yox əgər mənə öldürsə, onda sağ-salamat evə gələcək. Elə ki, sən gördün ki, sağ-salamat evə gəldi, deməli mən ölmüşəm. Sən o saat bulağın yanına gəlersən. Mənim qanım oralara töküləcək, o qandan bir qab yığıb, evə gətirərsən. Cəlayi-vətən xörək yeyəndə onun qabına tökərsən, o xörəyi yeyən kimi, partlayıb öləcək.

Arvad bu sözlərə qulaq asdı, bir az ağlayıb, devnən qucaqlayıb, öpüşüb ayrıldılar. Bunlar burda danışanda Vətən də yorğanın altından qulaq asırdı. Sabah səhər tezdən Vətən yerindən qalxdı, geyindi, əl-üzünü yudu. Çay içməyə oturanda, Cəlayi-vətən soruşdu:

- Qardaş, sən hara tələsirsən, sən ki, bir işin yoxdu:

Vətən dedi:

- Qardaş, mən də bu gün sənnən ova gedəcəyəm.

Cəlayi-vətən dedi:

- Qardaş, sən hara, ov hara, sən hələ balacasan, ova gedə bilməzsən. Hava istidi, yorulursan, otur evdə oyna.

Vətən dedi:

- Qardaş, heç mümkün deyil, mən bu gün sənnən getməsəm özümü öldürəcəyəm.

Nənəsi dedi:

- Ay bala, qardaşına əziyyət eləmə, qoy getsin işinə. Sən nə üçün ova gedirsən axı?

Vətən dedi:

- Ay arvad, elə vuraram ağzına, yerində qalarsan. Sən mənim işimə qarışma, öz işimdi, sənə nə dəxli var. Mən qardaşımmın getmək istəyirəm.

Cəlayi-vətən gördü ki, yox, bu gün qardaşı özgə cür başlayıb, ona görə də qardaşının sözünü sındırmayıb, onu da özünən ova apardı.

Arvad gördü ki, yox, yenə Vətən bunun yanına düşüb gedir. İşlər pisdi, devi öldürəcəklər. Qapıda oturub devi gözləməyə başladı. Cəlayi-vətənnən Vətən əl-ələ tutub, meşənin içinə girdilər. Bir az ov vurdular, ocaq qaladılar, vurduqları quşdan zaddan yedilər.

Cəlayi-vətən dedi:

- Qardaş, mən yorulmuşam, gedək bir bulağın yanında yatıb, dincimizi alaq, sonra gedərik evə.

Vətən razı oldu, çünki bilirdi dev orada gözləyəcək. İki qardaş ayağa durub bulağın yanına getdilər. Bulağın yanına çatanda, Cəlayi-vətən bir az ot yığıb, başının altına qoyub uzandı, xəncərini də qınından çıxarıb qoydu sinəsinin üstünə. Sonra qardaşına dedi:

- Qardaş, sən yat, dincini al, evə gedib çata bilməzsən.

Vətən qardaşına dedi:

- Qardaş, məndən nigaran qalma, sən arxayın yat, mən onsuz da yatacağam.

Bu sözlərini deyib, iki qardaş başlarını yerə qoydular. Cəlayi-vətənin heç nədən xəbəri yoxudu. Ona görə də başını yerə qoyan kimi yatdı. Vətən də başını yerə qoyub devin yolunu gözləyirdi. Aradan bir az keçmişdi. Vətən gördü ki, dev yavaş-yavaş gəlir. Vətən özünü yuxuluğa vurdu. Dev lap yaxınlaşanda Vətən qardaşının üstündən xəncərini götürüb devə elə vurdu ki, dev iki parça olub, qan hər tərəfə yayıldı. Vətən qorxdu ki, qardaşı ayılsın. O, devin qıçından tutub bir tərəfə sürüklədi. Sonra xəncəri qanlı-qanlı gətirib, yavaşca qardaşının sinəsinə qoydu.

Aradan bir neçə saat keçdi. Cəlayi-vətən yuxudan oyandı, döşündən xəncəri götürüb, gördü ki, xəncər qanlıdı. Qardaşının üzünə baxıb soruşdu:

- Qardaş, bu nə işdi, nə olub, mənim xəncərim niyə qanlıdı?

Vətən dedi:

- Qardaş, heç nə yoxdu. Burdan bir balaca dovşan keçirdi. İstədim onu vuram, xəncəri atdım dəydi yaraladı, amma dovşan ölmədi, qaçdı. Xəncərdə olan dovşanın qanıdı.

Cəlayi-vətən xəncəri götürüb belinə asdı. Əl-üzünü yuyub, birbaş evlərinə yola düşdülər. Evlərinə çatanda gördülər ki, nənələri qapının ağzında oturub onların yolunu gözləyir. Bunlar evə gələn kimi arvad barmağını dişlədi. Öz-özünə dedi:

- Vay dədə vay, bunlar devi öldürüblər!

Arvad devin tapşırdığı yerə qaçmağa başladı. Arvad həmin bulağın yanına gəldi, gördü ki, doğrudan da devi tikə-tikə eləyib atıblar bir qırağa. Arvad devin dediyi kimi

tez qoltuğundan bir qab çıxartdı. Devın qanından onun içınə tökdü, evlərinə tərəf gəlməyə başladı.

Oğlanlar evdə istədilər ki, çörək yesinlər. Gördülər nənələri yoxdu. Vətən tez barmağını dişlədi. Sonra ürəyində dedi:

- Yaxşı, köpək oğlunun qızı, gör indi sənın başına nə oyun açacağam.

Oğlanlar bir az gözlədikdən sonra gördülər ki, nənələri budu tən-gənəfəs özünü evə yetirdi. Tez xörəkləri çəkdi, can, qadanı alım, başına dönüm deyə-deyə onların qabağına qoydu. Vətən ürəyində özözünə dedi:

- Yaxşı, dayan gör indi sənın başına nə oyun açacağam.

Xörək ortalığa gəldi. Bir nənə, iki qardaş süfrənin qırağında oturdular. Cəlayi-vətən çox ac olduğundan, əlini uzadıb xörəkdən yemək istədi. Vətən qışqırıb, qardaşının əlindən tutub dedi:

- Qardaş, heç utanmırsan, nənəmiz hamıdan böyükdü, o oturub qıraqda, amma xörəyə sən əlini əvvəl uzadırsan? Qoy əvvəl nənəmiz yesin, sonra da sən yeyərsən.

Cəlayi-vətən heç bir şey başa düşməyib, Vətənin üzünə baxdı. Vətən dedi:

- Qardaş, üzümə baxma, əvvəl gərək bu xörəkdən nənəm yeyə, sonra sən yeyəsən.

Nənəsi gördü ki, yox, işlər şuluqdu, atası yanıb, Vətən bunun axırına çıxacaq, tez dedi:

- Ay bala, mən ac deyiləm, qardaşın yazıqdı, acdı, sən nə üçün onu belə incidirsən, heç insafın yoxdu?

Vətən dedi:

- Arvad, uzun danışma, sənə deyirəm ye, yoxsa xəncəri götürüb sənı tikə-tikə elərəm.

Cəlayi-vətən bunların üzünə baxıb heç nə başa düşmürdü. Vətən xəncəri çıxarıb, durdu nənəsinin başının üstündə, dedi:

- Köpək qızı, sənə ye demirəm?!

Nənəsi gördü ki, onsuz da əcəli çatıb, əlini uzatdı, xörəkdən götürüb ağzına qoyan kimi, arvad parça-parça olub öldü. Cəlayi-vətən özünü itirib Vətəndən soruşdu:

- Qardaş, mənə söylə görüm bu nə sirrdi?

Vətən dedi:

- Qardaş, gəl otur yanımda, sənə bütün sirləri deyim.

Qardaşlar bir-birinin yanında oturdular. Vətən başdan-ayağa qədər bütün əhvalatı Cəlayi-vətənə danışdı.

Cəlayi-vətən bunları eşidəndən sonra ayağa durub, xəncərini qapının üstündən asıb, Vətənə dedi:

- Qardaşım, indi ki belə oldu, mən gedirəm, qoy məndən sənə bu xəncərim yadigar qalsın. Hərdən bir bu xəncərə baxarsan, xəncərimdən qan damanda dalımcən gələrsən.

Bu sözləri deyib, Cəlayi-vətən yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, axırda gəlib bir şəhərə çatdı. Şəhərin qırağında bir balaca daxma varıdı. Daxmaya yaxınlaşıb gördü ki, bir qoca qarı oturub corab toxuyur. Cəlayi-vətən dedi:

- Qarı nənə, bu gecəliyə Allah qonağı saxlarsanmı?

Qarı dedi:

- Nə üçün saxlamıram, ay bala, Allaha da qurban olum, onun qonağına da, gəl içəri.

Cəlayi-vətən içəri girib bir az oturdu. Qarı nənə buna çörək verdi. Cəlayi-vətən yedi doydu, qırağa çəkiləndə dedi ki, ay nənə, zəhmət olmasa, mənə bir az su ver.

Qarı o biri evə getdi, bir qab su gətirib Cəlayi-vətənə verdi. Cəlayi-vətən gördü ki, su şordu. Qarıdan soruşdu:

- Ay qarı nənə, bu su niyə belə şordu?

Qarı dedi:

Ay bala, vallah, məmləkətin ah-nəsi bütün dünyanı götürüb. Biz burda aylaman su üzü görə bilmirik. Bu şəhərdən çox böyük bir çay keçir. Amma nə fayda ki, çayın qabağını bir əjdaha kəsib ki, su onun üstündən aşıb axa bilmir. Hər ay bu əjdahaya bir qız veririk.

Əjdaha qızı yeyəndə başını qalxızır, onda bir az su gəlir, biz də götürüb içirik. İndi neçə aydı ki, yenə su üzü görməmişik. Məmləkətdə qız qurtardığına görə bu gün padşahın qızı qurban gedəcək. Sən məndən su istə yəndə mən sənə yox deyə bilmədim, köhnədən qalma bir az su varidi, onu sənə gətirdim.

Cəlayi-vətən dedi:

- Qarı nənə, o əjdaha hardadı?

Qarı dedi:

- Ay bala, dağın dalındadı.

Cəlayi-vətən dedi:

- Qarı nənə, bu gün padşahın qızını ora aparanda mənə deyərsən, mən gərək o əjdahanı öldürəm, o qızı azad eləyəm.

Qarı dedi:

- Ay bala, sən hara, o əjdaha hara? Sən onnan bacarmazsan, yazıqsan, o əjdahaynan padşahın qoşunu, pəhləvanları bacara bilmir.

Oğlan dedi:

- Nə olar, sən məni ora apar. Mən ancaq bir qıraqdan tamaşa edəyəm.

Vaxt oldu, padşahın qızı geyindirildi, camaat əllərində qab-qacaq, səhəng götürüb çayın qırağına yığışib, padşahın qızını gətirdilər. Oğlan da gedib bir qılınc alıb, çayın bir qırağında gizlənmişdi. Bir də gördü ki, padşahın qızı gəlir. Qız, nə qız!.. Başında bir məcməyi plov, qırağında şirniyyat. Yavaş-yavaş irəliləyir. Qızı çayın qırağında qoyub, camaat qırağa çəkildi.

Qızın gözlərindən yaş sel kimi axırdı. Cəlayi-vətən buna tamaşa eləyə bilməyib, tez gizləndiyi yerdən çıxdı. Qıza yaxınlaşıb dedi:

- Ay qız, bu aşı qoy yerə mən yeyim, başımı qoyum sənənin dizinin üstünə yatım.

Əjdaha başını qalxızanda məni oyadarsan.

Qız dedi:

- Ay oğlan, mən onsuz da öləcəyəm, sən yazıqsan, onu öldürə bilməzsən, özün düşərsən belaya.

Cəlayi-vətən bunun sözünə qulaq asmayıb, plovu alıb yedi. Sonra əllərini silib, başını qoydu qızın dizinin üstə yatdı. Qız oturmuşdu, bir də gördü ki, əjdaha başını qalxızıb buna tərəf gəlir. Özünü itirdi. Cəlayi-vətəni durğuza bilmədi. Cəlayi-vətən bir də ayılıb gördü ki, qız yarıya qədər əjdahanın boğazına gedib, tez qılıncını götürüb əjdahaya yaxınlaşdı. Əjdaha bunu da udmaq istəyəndə Cəlayi-vətən onun ağızını kəsə-kəsə ta qarnına qədər cırıb iki böldü. Cəlayi-vətən qızı onun qarnından çıxartdı. Qız bayıra çıxan kimi, əlini qana batırıb, Cəlayi-vətənin kürəyinə sürtdü. Camaat nə gördü, su yerinə qan gəlir, padşah başa düşdü ki, əjdahanı öldürüblər. Əmr elədi ki, hələ qan kəsilib qurtaranacan, heç kim su götürməsin. Tez adam göndərüb qızı gətirdilər, amma əjdahanı öldürəni tapmadılar. Cəlayi-vətən qaçıb gəlmişdi qarının evinə ki, heç kim onu görməsin.

Padşah qızından soruşdu:

- Qızım, bəs o əjdahanı öldürən oğlanı necə tapaq?

Qız dedi:

- Ata, mən onun kürəyinə beş barmağımı qana batırıb vurmuşam. Şəhər axtarılsın, kimin dalında həmin nişanı tapsalar, deməli, əjdahanı o öldürüb.

Padşah bütün şəhərə adam saldırdı, başladılar əjdahanı öldürəni tapmağa.

Sizə Cəlayi-vətəndən xəbər verim. Cəlayi-vətən evlərinə gəldi, tez uzanıb yatdı, üstündən bir az keçmişdi, gördü ki, qarı nənə sevinə-sevinə budu gəlir.

Cəlayi-vətən soruşdu:

- Ay nənə, nə olub belə sevinirsən?

Qarı dedi:

- Ay bala, niyə sevinməyim, sənin ayağın bizə düşdü. Bilmirəm hansı igid gəlib bu gün əjdahanı öldürüb, hamımızın canı qurtardı.

Cəlayi-vətən dedi:

- Ay nənə, bəs o adam hardadı?

Qarı dedi:

- Ay bala, bütün şəhərə adam salıblar, indi onu axtarırlar, amma tapa bilmirlər.

Bir saat keçməmişdi ki, qarı açılıb, padşahın adamları içəri girdilər. Cəlayi-vətəni ayağa qaldırıb kürəyinin arasına baxdılar. Gördülər ki, həmin qızın dediyi nişan bu oğlanın kürəyindədi. Bütün şəhərə car çəktilər ki, əjdahanı öldürən oğlan tapılıb. Cəlayi-vətəni gətirdilər padşahın hüzuruna.

Padşah dedi:

- Oğlan, indiyə qədər bu əjdahanın əlindən biz dünyada olmayan əziyyəti çəkmişik. İndi ki sən bizi əziyyətdən qurtarıb əjdahanı öldürmüşsən, mən qızımı da, padşahlığımı da sənə verirəm. Qal bu məmləkətdə.

Cəlayi-vətən padşahın sözüynən razılaşdı.

Qırx gün, qırx gecə padşahın qızıynan Cəlayi-vətənə toy elədilər. Cəlayi-vətən qarı nənəni də yanına gətirib, burda yaşamağa başladılar.

Bir gün Cəlayi-vətən oturub pəncərədən bayıra baxırdı. Gördü ki, uzaqdan iki yol görünür. Tez qarı nənəsini çağıraraq dedi:

- Nənə, de görüm bu yollar hara gedir?

Qarı dedi:

- Bala, bu yolların biri gedər-gələr yolu, o birisi gedər-gəlməz yolu ki, ora gedən bəni-insanın heç biri qayıtmamışdır.

Cəlayi-vətən dedi:

- Nənə, mənim yol tadarükümü gör, mən gedər-gəlməz yoluna gedəcəyəm.

Padşah, padşahın qızı gəlib nə qədər yalvardılar ki, sən gəl bu yola getmə, gücün çatmaz, qayıda bilməzsən. Nə qədər dedilərsə, Cəlayi-vətən bunların sözüne qulaq asmayıb, gedər-gəlməz yolna getməyə üz qoydu. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib bir şəhərə çatdı. Şəhərə girəndə gördü ki, şəhərdə daşdan başqa heç nə

yoxdu. O, çox gəzdi, gördü ki, bir bağça var. Bu bağçaya sarı getməyə üz qoydu. Bağçaya yaxınlaşdıqda, gördü ki, bağçanın hər tərəfi daşdı. Baxdı ki, daşın üstündə bir gözəl qız oturub ki, yemə, içmə gül camalına tamaşa elə, nacaq bunun dizinin üstünə bir kafir keşiş başını qoyub xorhaxor yatıb. Qız oğlanı görüb ağlamağa başladı, dedi:

- Ay oğlan, sən niyə bura gəlib çıxmısan, indi keşiş durar, səni daş elər, tez ol qaç burdan.

Qız elə bunu demişdi ki, keşiş ayıldı, oğlanı görən kimi, gözlərini ona bərəldib, püflədi. Oğlan dizə qədər daş oldu, bir də püfləyəndə oğlan boğaza qədər daş oldu, üçüncü dəfə püfləyəndə Cəlayi-vətən bütün daş olub qaldı. Sizə kimdən xəbər verim, Vətəndən.

Vətən evdə oturmuşdu, bir də baxdı gördü Cəlayi-vətənin xəncərindən qan damadama süzülür. Tez ayağa qalxdı, xəncərini bağladı belinə, atını minib birbaşa qardaşının dalınca getməyə başladı. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəlib həmin padşahın məmləkətinə yetişdi. Ordan, burdan soraqlaşdı, Cəlayi-vətənin hara getdiyini bildi. Tez axtarıb qarını nənəni tapdı, ona dedi:

- Ay qarını nənə, qardaşının soracağını səndən istəyirəm, tez ol, de görüm qardaşım hara gedib?

Qarını dedi:

- Bala, o qabaqdakı iki yolu görürsənmi, onların biri gedər-gələr yolu, biri gedər-gəlməz yolu. Sənin qardaşın o gedər-gəlməz yolnan gedib. Gəl sən getmə, bala, yazıqsan, onu onsuz da qurtara bilməyəcəksən.

Vətən dedi:

- Nə danışırısan ay qarını, heç elə şey olar ki, Cəlayi-vətənin qardaşı sağ olsun, onu tək buraxsın?

Vətən vaxt itirməyib, gedər-gəlməz yolnan getməyə başladı. Bir neçə gün yol gedəndən sonra gəlib həmin məmləkətə çatdı. O yan, bu yana baxıb daşdan başqa heç bir şey görmədi. Şəhər lap qəbiristanlığa oxşayırdı. Bir az gedəndən sonra bir bağa rast gəldi. Bu bağın o yan, bu yanına baxıb, hər yanında daş görəndə, Vətən işi başa düşdü.

Bir az qabağa yeridi, gördü ki, bir gözəl qız oturub, bir ifritə keşiş də başını onun dizinin üstə qoyub yatıbdı.

Qız bunu görən kimi ağlayıb dedi:

- Ay oğlan, sən necə canına qıyırsan! Bura gələn sağ qayıtmır. İndi keşiş durar, səni daş eləyər, nə qədər ki, durmayıb, get burdan.

Vətən dedi:

- Ey-hay, hara gedirəm, mənim qardaşım bura gəlib, mən onu tapmasam qayıtmaram. Mən gərək keşişi öldürəm, adamları dirildəm, sonra gedəm.

Elə bunu demişdi ki, gördü keşiş oyandı. Keşiş bunu görən kimi ayağa qalxdı, gözlərini ağardıb püfləməyə başladı. Keşiş nə qədər püflədisə, Vətənin heç halına təfavüt eləmədi. Çünki o dev oğluydu. Keşiş bir də püflədi, oğlana heç bir şey eləyə bilmədi. Vətən xəncəri çıxarıb, keşişin üstünə hücum eləyib dedi:

- Bu saat burda olan daşların hamısını adam eləməsən, səni iki parça eləyəcəyəm.

Keşiş gördü ki, bura gələnləri bir nəfəsə daş eləyirdi, amma bunun heç halına da təfavüt eləmədi. Deməli, bunun axırına çıxacaq, odu ki, qorxub bir dua oxudu ki, orda olan daşların hamısı insan oldu.

Bundan sonra Vətən xəncərini götürüb, keşişi iki böldü. Keşiş öləndən sonra Vətən axtarıb, Cəlayi-vətəni tapdı. İki qardaş görüşdülər, öpüşdülər, qızı da götürüb Cəlayi-vətənin padşahlıq elədiyi məmləkətə gəldilər. Şeypur çalındı, qoşun hazırlandı. Bayram tədarükü görüldü. Təzədən iki qardaşın toyu başlandı. Gətirdikləri qızı Vətənə, padşahın qızını da Cəlayi-vətənə aldılar, qırx gün, qırx gecə toy elədilər. Sonra Cəlayi-vətənnən Vətən arvadlarını götürüb öz vilayətlərinə gəldilər. Yeyib içib mətləblərinə çatdılar. Mən sağ olum, siz də salamat.

3.3. Sultan İbrahim¹¹⁰

Biri varidi, biri yoxudu, Ənuşiravan adında bir padşah varidi. Günlərin bir günündə

¹¹⁰ Bu nağıla “Xan-Xani-Çin oğlu Soltan İbrahimin nağılı” da deyilir.

padşah öz taxtı-səltənətində oturmuşdu. Birdən gözü aynaya sataşdı. Gördü ki, saqqalına dən düşüb. Ənuşiravanı fikir götürdü, öz-özünə dedi:

- Dövlət var, mal var, can gedir. Sabah ölsəm, yerimdə kim padşahlıq eləyib dövlətimə sahib olacaq?

Ənuşiravanı fikir götürdü, çünki onun heç evladı olmurdu. Gecə-gündüz peşəsi ağlayıb sıtqayıb, Allaha yalvarmaqda ki, bəlkə Allah buna bir evlad verə. Bu dəmdə qarı döyüldü. Fərraşlardan birisi gəlib, baş əyib dedi:

- Qibleyi-aləm, abid yanına gəlmək istəyir.

Padşah dedi:

- Buraxın, gəlsin.

Abid baş əydi, ədəb-salamını yerinə yetirdi. Padşah onu yanında oturtdu. Abid gördü ki, padşah özündə-sözündə deyil. Abid dedi:

- Qibleyi-aləm sağ olsun, nə olub ki, belə pərişansan?

Ənuşiravan dedi:

- Mən onun üçün pərişanam ki, saqqalıma dən düşüb, oğul-uşaqdan da heç bir şeyim yoxdu.

Abid dedi:

Qibleyi-aləm, sənə bir alma verim, elə ki, axşam oldu, hərəmxanaya get. Almanı iki bölüb yarisını baş hərəminə ver, yansını da özün ye. Amma sənən bir şərt bağlayıram, elə ki, oğlun və ya qızın oldu, ad qoyan günü məni çağır, gərək ona adı mən qoyam.

Abid sözün tamam eləyib, durub baş əyib getdi. Ənuşiravan durub gəldi hərəmxanaya. Baş hərəmiynən almanı bölüb yedi.

Nağıllarda vaxt tez başa gələr. Doqquz ay tamam oldu. Bunun bir qızı oldu ki, dünya gözəli. Padşaha xəbər gəldi ki, bəs sənin qızın olub. Padşah bir şadlıq elədi ki, gəl görəsən. Məclis çağırıb dedi:

- Qızıma ad qoyacağam.

Amma bir neçə kəlmə abiddən eşit. Ənuşiravanın başı o qədər qızıışmışdı ki, abid yaddan çıxmışdı. Axşam oldu məclis düzəldi. Bu dəmdə qapı döyüldü, fərraşlardan biri gəlib baş əyib dedi:

- Qibleyi-aləm sağ olsun, abid gəlir.

Ənuşiravan şah barmağını dişləyib dedi:

- Ay dad, kişi yaddan çıxıb!

Əmr elədi ki, tez abidi içəri buraxsınlar. Abid gəlib gördü ki, məclis cəmdi. Üzünü Ənuşiravan padşaha tutub dedi:

- Mən demədimmi, oğlun oldu, qızın oldu, məni çağır ad qoyum?

Ənuşiravan başını aşağı salıb dedi:

- Bu dəfə gərək bağışlayasan.

Abid qıza ad qoyub dedi:

- Qibleyi-aləm, sənin qızının adını Nuşapəri xanım qoydum. Qibleyi-aləm sağ olsun, eşit və agah ol, sənin bu qızının üç qıranı¹¹¹ var. Biri on iki yaşında, biri on dörd yaşında, lap axırıncısı da, padşah sağ olsun, on altı yaşındadı. Əgər bu qıranlardan sağ-salamat qurtardı, Nuşapəri oldu sənin qızın. Vay onda ki, çıxma bilməyə, dadın heç yerə çatmaz.

Sözünü deyib, abid Ənuşiravannan xudahafizləşdi. Bəli, abid getməkdə olsun, xəbəri sənə kimdən verim, Nuşapəri xanımdan.

Qız böyüyüb doldu yaşa. Elçi elçi dalınca gəlirdi, atası qızını heç kimə vermirdi, deyirdi:

- Vay o adama ki, mənim qızım üçün elçi göndərə. Elçisinin də, özünün də boynunu vurduracağam. Qızım kimi istəsə ona gedəcək.

Ərə getmək ixtiyarı Nuşapəriyə verilmişdi. Belə ki, qız hər gün pəncərədən çıxıb baxırdı, görürdü ki, arzuman pəhləvanlar boynunu burub onun intizarındadırlar. Uzaq-

¹¹¹ İki bəxt ulduzunun bir bürcdə birləşməsi. Əski etiqada görə, bəxt üçün bu ən qorxulu andır.

yaxın şəhərlərdən bu qızın gözəlliyini eşidən pəhləvanlar toplanıb, Nuşapəri xanımın qapısında boynunu burub dayanırdılar ki, bəlkə qız bunların birinə gedə. Bunlar burda qalmaqda olsunlar, sənə xəbər verim Xan-Xani-Çinin sövdəgərindən.*

Xan-Xani-Çinin sövdəgərinin güzəri düşdü bu şəhərə. Gəlib alverini eləyib getmək istəyirdi ki, yolu Nuşapəri xanımın evinin qapısından düşdü. Gördü ki, bura o qədər adam yığılıb ki, ağac atsan yerə düşməz. Tacir birinə yan alıb soruşdu ki, nə var, nə olub, bu qapıya niyə yığılmısınız?

Adam cavab verdi:

- Məgər bilmirsən ki, Ənuşiravanın qızı Nuşapəri xanım bu saat pəncərəyə çıxıb kimi bəyənsə, ona gedəcək.

Tacir dedi:

- İndi ki, belə oldu, qoy mən dayanım, görüm bu necə əhvalatdı.

Vaxt gəldi başa, Nuşapəri xanım pəncərəni açıb çıxdı adamlara baxmağa. Heç biri ürəyinə yatmadı. Xəbəri kimdən verim, tacirdən. Tacir tez bir nəfər nəqqaş tapıb dedi:

- Bu qızın şəklini çək, sənə iki yüz tükən verim, amma necə ki, var, elə çək, nə artıq olsun, nə də əskik.

Nəqqaş qızın əksini alıb, tacirə verdi. Tacir əksi qoltuq cibinə qoyub, birbaş üz qoydu Xan-Xani-Çinin şəhərinə.

Xəbəri sənə kimdən, Xan-Xani-Çindən verim. Xan-Xani-Çinin gözünün ağrı-qarası bir oğlu varıdı, adı da Soltan İbrahim idi.

Soltan İbrahimin Xanməmməd adlı bir dostu varıdı, həmişə bunlar cüt gəzirdilər. Eşit tacirdən. Tacir gəlib çatdı Xan-Xani-Çinin şəhərinə. Atdan düşüb malın xırtd elədi. Xan-Xani-Çini üçün də xonça tutub, xonçanın bir tərəfinə bir qiymətli daş qoyub, o biri tərəfinə Nuşapərinin əksini qoyub Xan-Xani-Çinə apardı.

Xan-Xani-Çinə xəbər getdi ki, bəs filan tacir xonça tutub yanına gəlmək istəyir. Xan-Xani-Çin dedi:

- Buraxın gəlsin, görək nə gətirib?

Tacir girdi içəri, gördü ki, Soltan İbrahim oturub padşahın sağ tərəfində, Xanməmməd də sol tərəfində. Tacir xonçanı Xan-Xani-Çinin qabağına qoyanda Nuşapəri xanımın əksi düşdü Soltan İbrahimə tərəf, daş düşdü Xanməmmədə tərəf.

Xan-Xani-Çin dedi:

- Açın, görək xonçada tacir nə gətirib?

Soltan İbrahim xonçanın örtüyünü götürdü, gördü ki, burda bir qız şəkli var, Allah-taala xoş gündə, xoş saatda, xoş dəqiqədə xəlv eləyib. Soltan İbrahim bu şəkli götürüb bayıra çıxdı, gəldi öz otağına, qapını açıb yığıldı taxtın üstünə, başladı ağlamağa. Soltan İbrahimin otağına kimin həddi varıdı ki, gəlsin, quş qanad sala bilməzdi, qatır da dırnaq.

Xan-Xani-Çin gördü ki, Soltan İbrahim gəlmədi. Xanməmmədə dedi:

- Get gör nə olubdu, İbrahim neçə gündü gəlmir?

Xanməmməd durub gəldi, gördü ki, Soltan İbrahim üzü üstə yığılıb ağlayır. Xanməmməd dedi:

- Soltan İbrahim, niyə ağlayırsan?

Soltan İbrahim dedi:

- Gəl soruşma.

Xanməmməd dedi:

- Gərək deyəsən, deməsən, mən səni dindirmərəm.

Əli hər tərəfdən üzülən Soltan İbrahim dedi:

- Xanməmməd, bu əksə bax, mən bunun üçün ağlayıram.

Xanməmməd dedi:

- Hay-hay adam da bundan ötrü ağlayarmı? Mən də dedim, görəsən niyə ağlayır? Qardaş, heç ağlama, inşaallah, bu qızı sən alacaqsan. Gəl şikar adıynan gedib qızı tapaq.

Xanməmməd Soltan İbrahimin yanından çıxdı, birbaş Xan-Xani-Çinin yanına gəlib dedi:

- Soltan İbrahim şikara getmək istəyir.

Xan-Xani-Çin razılıq verib dedi:

- Qoy getsin.

Xanməmməd Soltan İbrahimin yanına gəlib, atasından razılıq aldığına ona söylədi. Soltan İbrahimmən Xanməmməd at minib yola düşdülər. Az getdilər, çox getdilər, mənzil keçib yol getdilər. Yolda bunlar bir nəfər səyyaha rast gəldilər. Soltan İbrahim atını saxladı, dedi:

- Kimsən?

Səyyah dedi:

- Əmirəliyəm, Soltan İbrahimin yolunu gözləyirəm.

Soltan İbrahim dedi:

- Soltan İbrahimi neyləyirsən?

Əmirəli dedi:

Mənim bir əmim qızı var, neçə vaxtdı ki, mənə nişanlıdı, indi aparmaq istəyirəm, amma nişanlımı vermirlər ki, aparım. Bir abid deyib ki, Soltan İbrahim adlı bir nəfər bu işdə mənə kömək eləyəcək, mənim nişanlımı alıb özümə verəcək.

Soltan İbrahim dedi:

- Xan-Xani-Çinin oğlu mənəm. Mən də bir qız əksi görmüşəm, onun dalınca gedirəm. Gərək o qızı qolumun gücünən alam. İndi ki, belə oldu, eybi yoxdu, gəl gedək əvvəlcə sənə nişanlımı alım, sənə verim, sonra da öz sevgilimin dalınca gedərəm.

Əmirəli dedi:

- Ey Soltan İbrahim, gəl mənə özünə apar əvvəl, sənə sevgilini ala, sonra mənim işimi düzəldərsən.

Soltan İbrahim razı oldu. Əmirəli bunlara qoşulub getməkdə olsunlar. Nağıllarda mənzil tez başa gələr. Hər üçü əl-ələ verib, gedib çatdılar Ənuşiravan padşahın şəhərinə. Burada bir çayçı dükənina getdilər. Çayçı dükənı Nuşapəri xanım olan evnən üzbəüz idi. Xəbər verim sizə kimdən, Nuşapəri xanımdan. Bunun ki, mənzili bu çayçı dükəninyan

üzbəüzdü, bir gün baxıb gördü ki, bu dükana elə adamlar gəlib ki, qabaqkılar bunların əlinə su tökməyə də yaramaz. Nuşapəri xanım lələsinə dedi:

- Lələ, məcməyini götür, get o dükana, gör gələnlərin fikri nədir?

Lələ məcməyini götürüb endi aşağı. Özünü yetirdi çayçı dükanına, məcməyini tutdu oturan adamların qabağına, Soltan İbrahim dedi:

- Lələ, bu nədi?

Lələ dedi:

- Nuşapəri üçün sədəqə yığiram.

Soltan İbrahimin barmağında bir üzük vardı ki, yeddi ilin baci-xə-racma başa gəlmişdi. Üzüyü barmağından çıxarıb qoydu məcməyiyə. Qız baxırdı, gördü ki, məcməyiyə üzük qoydular. Nuşapəri tez özünü yetirdi lələsinin barabarına, dedi:

- Ey filan-filan şüdə, mən o oğlana göz elədimmi, qaş elədimmi, o üzük yolladı? Apar üzüyü ver özünə.

Lələ qorxudan bilmədi özünü çayçı dükanına necə saldı. Üzün İbrahimə tutub dedi:

- Ey Soltan İbrahim, al üzüyünü. Nuşapəri xanım üzüyünü qəbul eləmədi.

Soltan İbrahim dedi:

Get, xanımına de ki, mən ondan ötrü gəlmişəm, onu çox sevirəm. Mümkün olsa, mənnən görüşsün. Öz dərdimi ona deyim, atası ver məsə, dava eləməyə gücüm var. Mən Xan-Xani-Çinin oğlu Soltan İbrahiməm, sən üzüyü qaytar ver Nuşapəriyə.

Lələ üzüyü aparıb verdi Nuşapəriyə. Bütün əhvalatı Nuşapəri xanıma nağıl elədi. Nuşapəri xanım danışmadı üzüyü alıb atdı bir tərəfə.

Eşit bir neçə kəlmə Soltan İbrahimdən. Gecədən bir pas keçmişdi. Soltan İbrahim yerindən durub, bir yazı yazıb özünü Nuşapəri xanım olan imarətin qabağına yetirdi. Kəmənd atıb hasardan həyəətə tullandı. Pilləkəndən yuxarı çıxıb qapını açdı, gördü ki, Nuşapəri xanım yorğan-döşəyində yatıbdı. Qızın üzündən bir busə aldı. Kağızı qoydu qızın ovcunun içinə. Səhər qız ayılıb gördü ki, əlinə bir kağız qoyublar. Qız kağızı oxumağa başladı. Kağızda belə yazılmışdı: “Mən gəlmişəm səndən ötrü, səni sevirəm,

mənə cavab yaz”.

Qız Soltan İbrahimi görmək istədi. Axşam oldu, qız qaravaşları yığdı başına, burda bir məclis qurdu ki, heç padşah evlərində belə məclis qurulmamışdı.

Soltan İbrahim özün qəbul yetirdi bura, kəmənd atıb hasardan endi. Gördü burda bir çal-çağırdı gəl görəsən. Soltan İbrahim qapıdan içəri girdi, gördü çalan çalır, oynayan oynayı, oxuyan oxuyur. Elə ki Nuşapəri xanım Soltan İbrahimi gördü, bir könüldən min könlə ona aşıq oldu. O saat durdu ayağa, dedi:

- Xoş gəlmisən, Soltan İbrahim.

Əlindən tutub yanında oturdu, bunlar burda keyf çəksinlər. Xəbəri sənə kimdən verim, Məlik Cümşüddən. Məlik Cümşüd öz vəziriyənən neçə vaxtdı ki, bu qızın evinin qabağında oturmuşdu. Məlik Cümşüd gördü ki, Soltan İbrahim dünən gəlib, bu gün qıznan başlayıb danışmağa.

Məlik Cümşüd vəziri çağırıb dedi:

- Vəzir, buna bir tədbir gör. Soltan İbrahim qızı əlimdən alacaq.

Vəzir dedi:

- Məlik Cümşüd, oxşayır ki, xəbərdən xəbərin yoxdu, get kəməndi at, düş Nuşapəri xanımın həyətinə, gör nə görərsən.

Məlik Cümşüd dedi:

- Yəqin?

Dedi:

- Bəli, yəqin.

Məlik Cümşüd kəmənd atıb gördü ki, Soltan İbrahim oturub, qılıncı qoyub dizinin üstə, Nuşapəri xanım da əlində badə Soltan İbrahimin qabağında durub ona yalvarır ki, al, bu badəni iç, amma Soltan İbrahim içmir. Qız dedi:

- Ey Soltan İbrahim, sən elə bilməginən ki, mən günümü belə keçirirəm. Bunlar sənin üçündü, sən də mənəmkisən.

Soltan İbrahim dedi:

- Mən də bunu istəyirdim.

Soltan İbrahim qızın əlindən badəni alıb içdi. Qız səhər tezdən Soltan İbrahimi buraxdı, dedi:

- Axşamüstü gəl bizə.

Soltan İbrahim, Xanməmməd, bir də Əmirəli öz otaqlarında oturmuşdular. Soltan İbrahim Əmirəliyə dedi:

- Get, aşpaza deyinən ki, aşı bir az da tez bişirsin, gedəsi yerim var. Əmirəli aşpazın yanına getdi, onu xəbərdar eləyib gəldi öz yerində oturdu.

Xəbəri sizə kimdən verim, Məlik Cümşüddən. Məlik Cümşüd vəzirə yanına çağıraraq dedi:

- Vəzir, Soltan İbrahimin gərək əl-qolunu bağlı gətirəsən bura. Əgər gətirməsən, sənənin boynunu vuracağam.

Vəzir başı alovlu gəldi Soltan İbrahim olan imarətə. Gördü ki, aşpaz Soltan İbrahim üçün aş çəkir. Tez vəzir bir yanda gizləndi. Elə ki, aşpaz getdi süfrə salsın, vəzir bütün xörəyə bihuşdan tökdü. Bunlar hamısı xörəyi yeyib yıxıldılar. Vəzir özün Soltan İbrahimi yetirdi. Soltan İbrahimi tez sarıdı bir kilimə, götürüb gəlməkdə olsun, xəbəri sənə Nuşapəri xanımdan verim. Nuşapəri xanım ki, demişdi axşamüstü gələrsən, gözlədi gördü ki, Soltan İbrahim gəlmədi.

Nuşapəri xanım durdu ayağa, bir dəst kişi paltarını geyib qaravaşlara dedi:

- Siz çıxın dama, indi azıb eləsəm, mənə səs verin.

Nuşapəri xanım gedirdi, gördü ki, bir adam hıqqana-hıqqana gəlir, dedi:

- Kimsən?

Vəzir gedəndə tində adam qoymuşdu, elə bildi ki, öz adamlarındandı. Səsə səs verib dedi:

- Adə mənəm, Soltan İbrahimi əli-qolu bağlı gətirirəm.

Nuşapəri xanım Soltan İbrahimin adını eşidən kimi özün verdi irəli.

Soltan İbrahimi əlindən alıb, vəziri cəhənnəmə vasil elədi. Həmin saat onu dalına alıb evinə apardı. Dərman verib ayıltı. Soltan İbrahim dedi:

- Mən hara, bura hara?

Qız dedi:

- Səni ölümdən qurtarmışam, qız əhvalatı ona nağıl elədi.

Soltan İbrahim bir az burda qalıb, əhvalatdan xəbərdar olandan sonra qızdan bir qədər dərman alıb, tez qayıtdı yoldaşlarının yanına, onları da ayıltı.

Xəbəri sənə kimdən verim, yenə Nuşapəridən. Nuşapəri xəbər yolladı atasına ki, mən bağa gedirəm, ürəyim bərk sıxılır. Atası dedi ki, qızıma deyin ki, bu gün xoş gün deyil, bağa gəzməyə getməsin.

Nuşapəri xanım qulaq asmayıb, qızlardan bağa gəzməyə getdi. Bağda qızlardan çalılıb-oynamağa başladı. Bu dəmdə yeddibaşlı dev göynən gedirdi, gördü ki, həsrətini çəkdiyi Nuşapəri xanım burdadı. Göydən yerə endi Nuşapəri xanımı tənura çəkib, götürüb apardı. Tez padşaha xəbər getdi ki, dev qızını apardı. Ənuşiravan əmr elədi ki, abid çağırılsın. Adam gedib abidi çağırdı. Abid gəlib çıxdı, gördü ki, padşah ağlayır. Abid dedi:

- Nə var, niyə ağlayırsan?

Ənuşiravan dedi:

- Qızımı yeddibaşlı dev aparıb.

Abid dedi:

- Sənin qızın tilsimdədi, onu ordan çıxartmaq çox çətindi. Amma lohda yazılıb ki, Xan-Xani-Çinin oğlu Soltan İbrahim bu tilsimi sındıracaq, çənin qızını qurtaracaq. Sən get onu tap.

Şəhərə car çəkdiilər ki, Soltan İbrahim kimdi, padşah onu çağırır. Məlik Cümşüd elə bildi ki, padşah onu çağırtdırır ki, öldürsün, qisas almaq üçün Soltan İbrahimin yerini padşahın adamlarına dedi.

Bir adam getdi Soltan İbrahimi çağırtdı. Soltan İbrahim dedi ki, get gəlirəm. Hər üç yoldaş başdan geyinib, ayaqdan qıfıllandı, ayaqdan geyinib, başdan qıfıllandı, birbaş gəldilər Ənuşiravanın yanına. Ənuşi-ravana xəbər getdi ki, Soltan İbrahim gəlib. Ənuşiravan əmr elədi ki, Soltan İbrahimə deyin, gəlsin. Soltan İbrahim içəri girib ədəb salamını yerinə yetirdi. Padşah buna yer göstərdi. Abid üzünü Soltan İbrahimə tutub, nə ki, lohda yazılmışdı, hamısını ona oxuyub başa saldı. Sonra abid bir tutuquşu buraxdı, tutuquşu gəlib Soltan İbrahimin dizinin üstünə qondu.

Abid dedi:

- Soltan İbrahim, tutuquşunun sözüne qulaq ver.

Soltan İbrahim tutuquşunun telinə əlini çəkdi. Quş dedi:

- Soltan İbrahim, siz üç nəfərsiniz, indi burdan çıxanda olacaqsınız dörd nəfər. Özünü bir nəfərdən gözlə.

Quş sözünü tamam elədi, gəlib oturdu abidin dizinin üstə.

Abid dedi:

- Soltan İbrahim, sən gərək bu səfərə gedəsən. Bütün bu tilsimləri, olsa-olsa, sən qıracaqsan, Allah yaxşı yol versin.

Soltan İbrahim ayağa durdu, öz yoldaşlarıyanan birlikdə gəldilər mənzillərinə.

Xəbəri sənə kimdən verim, Siyavuşdan. Siyavuş vəzirin oğlu idi. O öz-özünə dedi:

- Soltan İbrahimi gərək mən öldürəm, atamın qanını alam.

Birbaş durub gəldi Soltan İbrahimin yanına, dedi:

- Soltan İbrahim, gərək mən də aparasan.

Soltan İbrahim dedi:

- İxtiyar özündədi. Gedirsən gedək.

Siyavuş da bunlara qoşuldu, oldular dörd nəfər. Dördü də başdan geyinib, ayaqdan qıfıllandı, ayaqdan geyinib başdan qıfıllandı. Yola düşdülər. Bunlar yol getdilər, ta gəlib bir meşəyə çatdılar. Çox yorulmuşdular. Atlarını yancidar eləyib, bir çəməndə uzandılar.

Hamısı yatmışdı. Amma Soltan İbrahim oyağıdı. Soltan İbrahim gördü ki, üç göyərçin gəlib oturub ağacda, biri dedi:

- Bu oğlanı tanıyırsan?

O biri dedi:

- Yox.

Böyük göyərçin dedi:

- Bu Soltan İbrahim Xan-Xani-Çinin oğludu. Bunun adaxlısım yeddibaşlı dev aparıb. Qız bu saat devin tilsimindədi. Nə ki tilsimat var, o devin əlindədi. Amma o tilsimləri bu oğlan sındıracaq. Biz uçub gedəndə, ayağımızın altından üç yarpaq düşəcək. Soltan İbrahim eşit, yarpağı götürüb saxla, yolda sənə gərək olar.

Göyərçinlər bunu deyib, qanad-qanada verib getdilər. Soltan İbrahim yarpağı götürdü. Yoldaşlarını durğuzub at minib getməkdə olsunlar.

Xəbəri sizə kimdən verim, devlərdən. Devlər bəni-insan şikarına çıxmışdılar. Gördülər ki, dörd nəfər bəni-insan gəlir. Tez bunları tutub, dev padşahının yanına apardılar. Dev padşahı Soltan İbrahimgili görən kimi dedi:

- Pəh-pəh-pəh, nə şikar vurubsunuz? Ey bəni insan, nə sənət bacarırsınız?

Xanməmməd dedi:

- Bənnalıq.

Dev padşahı dedi:

- Aparın bunları meşəyə, qoyun orda bir imarət tiksinlər, həm də bir az kökəlsinlər.

Sonra kəsib yeyərəm.

Bunları aparıb bir meşəyə buraxdılar. Soltan İbrahim Xanməmmədə dedi:

- Ey Xanməmməd, mən hara, bənnalıq hara?

Xanməmməd dedi:

- Soltan İbrahim, işin olmasın, biz işləyərək, sən meşəni gəzib dolanarsan.

Durdular binanın bünövrəsini qoymağa. Soltan İbrahim meşənin o tərəf, bu tərəfini

gəzirdi, bir də gördü ki, yan tərəfdən bir zarılıq gəlir. Soltan İbrahim zarılıya tərəf getdi, gördü ki, Simurq quşu düşüb nərildəyir. Simurq Soltan İbrahimi görən kimi dedi:

- Ey Soltan İbrahim, sən hara, bura hara?

Soltan İbrahim başına gələnəni Simurqa nağıl elədi.

Simurq dedi:

- Mən də göynən gəlirdim, gördüm ki, yeddibaşlı dev qızı aparır. Mən də düşdüm devin dalınca. Bu dəmdə yeddibaşlı dev məni vurub yerə saldı. İndi qanadım sınıb qalmışam burda.

Soltan İbrahim bir az fikirləşdi. Birdən göyərçinlər saldıqı yarpaq yadına düşdü, əlini cibinə saldı, yarpağı əzib suyunu çıxartdı, çəkdi Simurqun qanadına. Simurq gördü ki, qanadı oldu anadangəlmə, dedi:

- Get, yoldaşlarını çağır gedək.

Soltan İbrahim dedi:

- Mən sevgilimin dalınca gedirəm, gərək Nuşapərini tapam.

Simurq dedi:

- Soltan İbrahim, Nuşapərini yeddibaşlı dev aparıb salıb tilsimə. Siz mənim dalıma minin, mən sizi burdan xilas eləyim. Sonra işin gerisini sizə deyərəm.

Soltan İbrahim, Xanməmməd, Əmirəli, bir də Siyavuş mindilər Simurqun dalına. Simurq qalxdı havaya, göynən gedirdi, birdən dedi:

- Gözünüzü yumun!

Bunlar gözlərini yumdular. Simurq aşağı enib dedi:

- Açın gözlərinizi!

Bunlar gözlərini açdılar, gördülər ki, bərri-biyabandadılar.

Simurq dedi:

- Soltan İbrahim, mən sənən gedə bilmərəm. Al bu tükü, o imarəti görürsən. Nuşapəri ordadı. Bu tükü də verirəm sənə, işdi, nə çətinliyə düşsən, oda tutarsan mən

gələrəm.

Soltan İbrahim öz yoldaşlarını burda qoyub, gedib çatdı həmin qapıya. Qapını açıb içəri girdi.

İçəri girən kimi, gördü Nuşapəri burdadı. Hər ikisi görüşdülər. Soltan İbrahim dedi:

- Hazırlaş, tez gedək.

Bu dəmdə göy guruldadı, ildırım çaxdı. Nuşapəri xanım dedi:

- Amanın günüdü, Soltan İbrahim, gizlən ki, yeddibaşlı dev gəlib səni öldürər.

Soltan İbrahim dedi:

- Qorxma, mən elə Allahdan istəyirəm ki, gəlib məni burda görsün.

Bu dəmdə yeddibaşlı dev gəlib dedi:

- Soltan İbrahim, gərək səni yeyəm.

Soltan İbrahim dedi:

- Nə danışırısan?

Devnən Soltan İbrahim başladılar vuruşmağa. Devi Soltan İbrahim basıb altına öldürdü. Amma çıxıb getmədi, çünki o, yaman yorulmuşdu. Nuşapəri xanıma dedi:

- Mən yorulmuşam, qoy bir az yatım, birisi gün səni burdan götürüb apararam.

Soltan İbrahim yatmaqda olsun. Xəbəri sənə kimdən verim, yeddibaşlı devin qardaşlarından. Yeddibaşlı devin qardaşları göynən gedirdilər, gördülər ki, Nuşapəri həyətdə təkdi. Göydən enib Nuşapərini çəktilər tənurə, aparıb qoydular bir təpənin dibində. Soltan İbrahim yuxudan ayılıb gördü ki, Nuşapəri yoxdu. Tez Simurqun tükünü oda tutdu. Simurq gəlib dedi:

- Bilirəm, məni niyə çağırıbsan. Soltan İbrahim, ölüm ayağıdı. Nuşapərini salıblar quyuya. Sən get yeddibaşlı devin qardaşlarını öldür, sonra gəl mənim yanıma, çarəsini deyərəm sənə.

Soltan İbrahim Xanməmmədi özünən götürüb, birbaş gəldi devlərin yanına. Devlər gördülər ki, bəni-adəm gəlir. Hay-hay deyib, bunları üzük qaş kimi araya aldılar. Soltan

İbrahim gördü ki, dayanınaqdan bir şey çıxmaz, əl atıb qılınca başladı devlərnən vuruşmağa. Neçə gün, neçə gecə vuruşub, bunları da cəhənnəmə vasil elədi, qayıdıb Simurqun yanına gəldi. Simurq dedi:

Gedərsən burdan o təpənin dibinə. Dünyada nə ki heyvanat var, görəcəksən ki, hamısı burdadı, amma bunların ortalığında bir yel dəyirmanı var. Yel dəydikcə fırlanır. Əvvəlcə bu heyvanları qırmağa başlarsan. O qədər qıracaqsan ki, qan çıxacaq barabarına. Onda həmin oxnan dəyirmanı vuran kimi tilsim sınaacaq. Vay onda ki, bir az gec tərpendin, onda həlak olacaqsan. Nuşapəri xanım da, o dəyirmanın daşının altında bir quyu var, ordadı, götürüb gələrsən. Soltan İbrahim gəlib çatdı həmin təpənin yanına, əl atdı zülmət qılafına¹¹², heyvanları qırmağa başladı O qədər qırdı ki, qan çıxdı döşünün bərabərinə, əl atdı oxa, yel dəyirmanını elə vurdu ki, çərxi oxundan sıçradı. Soltan İbrahim əl atıb dəyirman daşını götürdü tulladı kənara. Bu vaxt quyudan bir qız çıxıb quş kimi uçdu. Tez bir kəmənd atıb, Nuşapərini quyudan çıxartdı. Quyudan uçan qız üzünü Soltan İbrahimə tutub dedi:

- Ey Soltan İbrahim, hara getsən, məni də apar.

Soltan İbrahim razı olmadı, öz sevgilisini götürüb gəldi Xanməmmədgilə çatdı. Eşit quyudan çıxan qızdan. Bu, pərilər padşahının qızı idi. Gördü Soltan İbrahim gedir, dedi:

- İbrahim, hara getsən, mən də gedəcəyəm.

Soltan İbrahim öz yoldaşlarıynan bahəm öz sevgilisini də götürüb, üz qoydu Ənuşiravan padşahının torpağına. Şəhərin bir neçə ağaclığında bir meşə vardı. Siyavuş gördü ki, bunlar az qalıblar şəhərə çatsınlar, Soltan İbrahimi öldürə bilməyəcək, ona görə dedi:

- Mən lap yorulmuşam, gəlin meşənin sərinliyində bir az uzanaq.

Hamı razı oldu. Soltan İbrahim bir az yoldaşlarından uzaq düşdü. Elə ki, getdi yuxuya, Siyavuş gördü ki, Soltan İbrahim yatıb, tez yerindən durub Soltan İbrahimi zəhərlədi, bir dərəyə atdı. Pəri qızı Siyavuşun dalına düşüb pusurdu, gördü Siyavuş Soltan İbrahimi zəhərlədi, tez endi aşağı. Soltan İbrahimin başını dizi üstə alıb müalicə

¹¹² qılincin qını

eləməyə başladı. Soltan İbrahim gördü ki, pəri xanımdı, dedi:

- Pəri qızı, nə olub?

Pəri qızı dedi:

- Siyavuş səni zəhərlədi, mən səni sağaltdım.

Soltan İbrahim pəri xanımı götürüb özünü yetirdi Xanməmmədgilə. Siyavuş gördü ki, Soltan İbrahim gəlir, yanında da bir qız var. Əhvalı dəyişdi. Başladılar yol getməyə.

Soltan İbrahim özün yetirdi Ənuşiravan padşahının şəhərinə. Padşaha xəbər getdi ki, bəs Soltan İbrahim gəlir. Padşah qoşun çıxarıb, Soltan İbrahimi gətirdi yanına. O günü böyük məclis çağırıldı, amma məclisə Siyavuş gəlmədi. Soltan İbrahim dedi:

- Gərək Siyavuş gəlsin.

Gedib onu da çağırıldı.

Siyavuş gəlib oturdu. Soltan İbrahim dedi:

- Ey Ənuşiravan, izin ver mənə Siyavuşnan qurşaq yapışaq. Padşah izn verdi, bunlar şərt bağladılar ki, hər kim kimi basdı, o, onu öldürsün. Soltan İbrahim Siyavuşu tutub elə çaldı ki, Siyavuşun tikəsi ələ də gəlmədi. Üzün padşaha tutub dedi:

- Padşah sağ olsun, Nuşapəri ver aparım atamın vilayətinə. Padşah dan vaxtı neçə qatır yüklədi, başladı bunları yola salmağa.

Soltan İbrahim Xanməmmədə dedi:

- Qardaş, bu pəri xanım sənin olsun. Sən birbaş get atamın torpağına. Mən də gərək gedib Əmirəlinin əmisi qızını alım verim ona.

Xanməmməd Nuşapəri xanımnan pəri qızını götürüb gəlməkdə olsun. Soltan İbrahim at minib, Əmirəliyə başladı yol getməyə. Özünü yetirdi Əmirəlinin əmisinin torpağına. Soltan İbrahim Əmirəliyə dedi:

- Bir nəfər qara adam tap.

Əmirəli gedib qara camaatdan bir nəfər tapdı, götürüb gəldi Soltan İbrahimin yanına.

Soltan İbrahim Əmirəlinin əmisinə belə bir kağız yazdı ki, iki saatın ərzində

Əmirəlinin nişanlısını özünə yetirəsən. Əgər yetirməsən şəhərin torpağını at torbasıyanan daşıtdırıb, təxtini tarmar edəcəyəm. Soltan İbrahim kağızı bu adama verib dedi:

- Aparıb verərsən padşaha.

Kağız gedib padşaha çatdı. Padşah kağızı oxuyub, əhvalatdan xəbərdar oldu. Vəziri çağırıb dedi:

- Vəzir, buna bir tədbir tök.

Vəzir dedi:

- Tədbir odu ki, gərək vuruşasan.

Padşah əmr elədi qoşun hazır olsun. Qoşun hazır olub üz qoydu Soltan İbrahim tərəfə. Soltan İbrahim gördü ki, qoşun gəlir, cəng libasını geyib, özünü ləşkərə vurdu. Sağdan girib soldan çıxdı, soldan girib sağdan çıxdı. Qoşunu qırıb, özünü yetirdi şəhərə, padşahı da cəhənnəmə vasil elədi. Əmirəlinin nişanlısı üçün yeddi gün, yeddi gecə toy elədi. Sonra bunları burda qoyub, öz atını minib, gəlib çatdı atasının torpağına. Xan-Xani-Çinə xəbər getdi ki, oğlun gəlir. Xan-Xani-Çin oğlunun pişvazına çıxıb evə gətirdi. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib, Nuşapəri xanımı Soltan İbrahimə, pəri qızını da Xanməmmədə verdi. Onlar yeyib, içib, keyf çəkдилər, siz də yeyin, için muradınıza çatın.

3.4. Əhməd

Günlərin bir günündə bir çoban varmış, bu çobanın gözünün ağı-qarası Əhməd adlı bir oğlu varmış. Bir gün çoban çölə çıxıb qoyun otarırdı. Hava çox isti idi, çoban nə qədər su axtardı ki, həm qoyunları suvara, həm də özü içə. Nə qədər axtardı, tapa bilmədi. Qoyunları ağac altına yığıb, tapşırıdı köpəyə, o yana gedib gördü ki, bir quyu var, gəlib quyuya çatdı istədi su çəkə, birdən qulağına səs gəldi. Çoban bir oyana, bir bu yana baxıb gördü ki, heç kəs yoxdu. Əyilib quyuya baxdı, gördü ki, bir arvad, bir də bir ilan var. Çoban qurşağa kimi əyildi quyuya, ilan çobanı görən kimi dil açıb dedi:

- Çoban, sənə qurban olum, məni qurtar bu arvadın əlindən, ta baş-beynimi aparıb.

Doğrudan da, quyuda bir arvad varıdı ki, Əflatun bu arvadın əlinə düşsəydi, çürüyüb

ölərdi. Çoban baxıb gördü ki, doğrudan da ilan arvadın əlindən az qalıb ölə, tez quyuya bir qab salladı, ilan özün qabın içinə saldı. Çoban qabı çəkib yarıda saxladı, öz-özünə dedi:

- Ey dili-qafil, mən su axtarıram, qabağıma ilan çıxdı. Birdən ilan məni çalar, yaxşısı budu, qoy ilan arvadın əlindən quyuda çərləyib ölsün.

Çoban bunu deyib istəyirdi ki, qabı quyuya buraxa. İlan dil açıb yalvarıb dedi:

- Gəl məni quyudan qurtar, səni bəxtəvər günə çıxararam.

Çoban Allaha pənah deyib, qabı quyudan çəkib çıxartdı. İlanın yarı canı quyudaydı ki, bəlkə arvad quyudan çıxdı. Çoban ilandan xəbər aldı ki, sən arvadın əlindən niyə bu qədər dad çəkirsən?

İlan çobana dedi:

- Mən elə bildim ki, dünyada dili acı, zəhərli bircə mənəm. Amma quyuya girib o imansız arvada rast gəldim. Öz acı diliynən az qala məni çərlədəydi. Yaxşı oldu ki, sən gəlib çıxmısan; yoxsa, yəqin ki, çərləyib ölərdim. İndi məndən nə istəyirsən?

Çoban qorxub ilandan bir şey istəmədi. O istədi çıxıb getsin, ilan dedi:

- Gəl dalımca.

Çoban qorxusundan bir söz deməyib, düşdü ilan dalınca. İlan qabaqda, çoban dalda getdilər, az gedib, çox dayandılar, çox gedib, az dayandılar, gəlib çıxdılar, bir mağaraya.

İlan girib mağaraya, çobana dedi:

- Gəl dalımca.

İlan çobanı gətirib mağaranın içinə, dedi:

- Bu sandığı aç.

Çoban sandığı açıb içindən bir kisə, bir papaq çıxardı. İlan çobana dedi:

- Bu kisəni bir kərəm açıb bağlayanda kisə pulnan dolar, bu papağı da istədiyini yerə qoy başına, gözə görünməzsən.

Çoban sevinə-sevinə kisəynən papağı götürüb, birbaş gəldi evinə. Çoban ta qoyunu otarmağa getməyib, asudalıqnan kisəynən başını dolandırırtdı. Amma oğlu Əhmədə sirr vermirdi. Bir gün qəza işi tərsinə çevirdi, çoban yorğan-döşəyə düşüb naxoşladı, beş gün on gün yatandan sonra çoban ömrünü bağışladı oğluna. Ölən günü çoban kisəynən papağı oğlu Əhmədə verib, necə ki danışdıq, elə də odlunu başa salmışdı. Qoçaq Əhməd atasından sonra görək neylədi?

Atası ölüb getmişdi. Əhməd çoban atasının qırxını verib, ev-eşiyi satdı. Kisəynən papağı götürüb, kənddən çıxıb gəldi bir şəhərə. Gecəni karvansarada qaldı, səhər kisəsindən pul çıxarıb özünə bir dəst paltar aldı, dükən açdı. Bu tərəfdən papağı başına qoyub, gedib tacirlərin dükanına, əlinə düşəni yığırdı öz dükanına. Şəhərə səs dağıldı ki, gözə görünməyən oğru gəlib.

Əhməd fəqir-füqəraları başına yığıb pulsuz-pənahsız, əlsiz-ayaqsızlara parçaynan pul paylamağa başladı. Bir-iki gündən sonra tacirlər baxıb gördülər ki, bazarları kasad olub, malları dükanda qalıb, alan yoxdu.

Tacirlər adam saldılar şəhərə ki, görsünlər camaat bu günlərdə niyə mal almır. Tacir adamları məhəllə-məhəllə gəzib dolandılar ki, camaatdan bir xəbər bilsinlər, gəlib çatdılar şəhərin aşağı tərəfinə. Tacirin adamları baxıb gördülər ki, burda bir dükən var, dükənin qabağında o qədər camaat var ki, iynə atsan yerə düşməz. Xəbər aldılar ki, bu camaat niyə bura yığılıb. Bir adam tacirlərin adamlarına başa saldı ki, Əhməd adında bir tacir əmələ gəlib, pulsuz-pənahsız camaata arşın malı paylayır. Tacirlərin adamları bir xeyli tamaşa elədilər. Sonra bunlar da qoşulub camaata, adama bir top çit alıb, Əhmədin dükənindən qayıtdılar ağalarının yanına.

Tacirlər oturub nöqərlərinin yolunu gözləyirdilər. Bu dəmdə tacirlər baxıb gördülər ki, nöqərlərinin hərəsinin qucağında bir top parça, budu gəlirlər. Tacirlər nöqərlərdən xəbər aldılar:

- Şəhərdə nə gördünüz? Bu çiti kim verdi?

Nöqərlər çoban oğlu Əhməd haqqında nə ki varıdı, danışdılar.

İyirmiyə kimi tacir yığışıb, dükənlərini bağladılar, tacir Əhmədin dükənına üz

qoydular.

Bəli, gəlib çatdılar. Tacirlər camaat sifətiynən Əhmədin dükənina doluşdular. Nökərlər necə demişdilər elə də gördülər. Əhməd dekandan çıxırdı, gördü ki, tacirlər gəlir. Tez Əhməd öz nökörlərinə iyirmi top ipək verib, tacirlərə paylatdırdı. Tacirlər hərə bir top ipək alıb, birbaş dükənlarına gəldilər.

İyirmi tacir yığılıb bir yerə məsləhət elədilər ki, bu Əhməd taciri necə yox eləsinlər ki, bazarları kasadlıqdan çıxsın. Çox danışdılar, axırda qərar verdilər ki, padşaha nəmə yazsınlar. Bunlar nəmə yazıb Əhmədi pis qələmə verdilər. Nəməni qızıl məcməyiyə qoyub padşaha göndərdilər. Padşah nəməni alıb oxudu. Gördü nəmədə yazılıb ki, şəhərdə bir tacir Əhməd peyda olub, bir dükənı var ki, sənin xəzində nu qədər pul yoxdu. Özü də malı pulsuz paylayır. Padşah nəmədən xəbərdar olub, öz-özünə dedi:

- Gərək özüm gedim tacir Əhmədin yanına.

Padşah durub üst 285atlarını dəyişdirdi, üz-gözüne bir az qara çəkib vəzirini öz yerində qoyub dedi:

- Vəzir, mən gedirəm, qısa bir səfərim var.

Vəzir xəbər aldı ki, hara gedirsən. Padşah yerin demədi.

Padşah gəlib çatdı çoban oğlu tacir Əhmədin dükəninin qabağına. Bəli, tacirlər necə demişdi, padşah da elə gördü, amma dinməz özünü bir qırağa çəkdi. Gün batana kimi gözlədi, bazardan əl-ayaq yığılan kimi, Əhməd birbaş gəldi öz mənzilinə. Başladı haqq-hesabını çəkməyə. Padşah da bunun dalınca gəlib bacadan Əhmədə baxırdı. Əhməd dörd kərə kisəni bağlayıb açdı, bir böyük məcməyi qızıl pul yığıb, papağı da başına qoyub gözə görünmədi. Padşah yuxarıdan baxırdı, bu işləri görüb öz-özünə dedi:

- Ey dadi-bidad, bu kisəynən papağı gərək tacir Əhməddən alım.

Əhməd çırağı söndürüb yatdı. Padşah da damdan düşüb birbaş gəldi imarətinə. Padşah gecəni yatıb, səhər tezdən taxtına çıxdı, fikrə getdi ki, bəlkə bir yol tapa, Əhmədi ələ keçirdə, tapmadı ki, tapmadı.

Bu vaxt vəzir içəri girib gördü ki, padşah çox fikrə gedib, ondan xəbər aldı:

- Nə olub belə, fikir dəryasına qərq olmusan?

Padşah istədi vəzirdən gizlədə, amma heç bir yol tapa bilmədi, axırda çarəsi kəsilib, necə ki, görmüşdü, elə də Əhmədin əhvalatını vəzirə danışdı. Vəzirdən tədbir istədi. Vəzir dedi:

- Ta öz gözümnən görməsəm, tədbir tökə bilmərəm.

Padşah razı olub, Əhmədin dükənini vəzirə göstərdi. Vəzir axşam çoban oğlu tacir Əhmədin dükənina gəldi. Bəli, padşah necə görmüşdü vəzir də gördü. Səhərdən vəzir padşahın yanına gəlib dedi:

- Padşah sağ olsun, mən də sən gördüyünü görmüşəm.

Padşah xəbər aldı:

- Nə tədbirin var?

Vəzir dedi:

- Tədbir tapmışam.

İndi padşah bir tərəfdən sevinirdi ki, papağnan kisəni ələ keçirərəm, vəzir də ürəyində deyirdi ki, kisəynən papaq mənimdi.

Padşah dedi:

- Vəzir, de görüm, tələsiyirəm, nə tədbir tapmışan?

Vəzir padşaha dedi:

- Sən tacir Əhmədi qonaq çağır, çörəyinin içinə də bihuşdan tök, huşu başından çıxanda papaqla kisəni cibindən çıxardarsan.

Padşah vəzirin fikrinə razı olub, axşamnan hazırlıq gördü, çoban oğlu Əhmədin dalınca adam göndərdi.

Padşah adamları gedib çoban oğlu Əhmədin yanına, baş əyib dedilər:

- Padşah sizi axşam qonaq çağırır.

Əhməd bir şey başa düşmədi, padşahın adamlarına söz verdi ki, gələrəm. Padşah adamları gəlib cavab gətirdilər ki:

- Tacir Əhməd axşam qonaq gəlməyə razı oldu.

Padşah çox sevindi, tədarük birə-iki artdı.

Çoban oğlu Əhmədin qaydasıydı, papaqla kisəni cibinə qoyub həmişə yanında gəzdirərdi.

Əhməd kisəynən papağı cibinə qoyub, durub birbaş gəldi padşahın yanına. Padşaha xəbər gəldi ki, tacir Əhməd gəldi. Padşah tacir Əhmədin pişvazına çıxıb, yuxarı başa keçirdib oturtdu. Bu tərəfdən də vəzir Əhmədin xörəyinə bihuşdan töküüb, ortaya gətirdi. Başladılar plov yeməyə. Əhməd bir pəncə aldı, bihuş oldu yıxıldı yerə. Vəzir yapışdı Əhmədin qol-qıçından evin bir küncünə atdı. Padşah vəzirdən qabaq papaqnan kisəni Əhmədin cibindən çıxardıb gizlətdi. Əhmədin özünü də götürüb atdılar şəhərdən qırağa.

Eşit Əhməddən. Əhməd üç gündən sonra ayılıb gördü ki, bərri-biyabandadı. Əlini cibinə saldı, gördü ki nə papaq var, nə kisə. Əhməd barmağını dişləyib dedi:

- Ey dadi-bidad, bu hiylə padşahın işidi ki, mənim başıma gətirdi. Yəqin papağı cibimdən çıxardıb, məni də bura atıblar.

Əhməd durub, kor-peşman ta şəhərə getməyib, düşdü dağa-daşa. Neçə müddət yol gedib, gəlib çıxdı bir meşəyə. Əhməd bərk acımışdı. Meşədə armud, alma yeyə-yeyə gəlib çıxdı bir bulağa. Burada bir bulaq varıdı, gəl görəsən, amma bulağın başında bir alma ağacı, bir də armud ağacı varıdı. Əhmədin almaya tamahı düşdü. Əl atıb ağacın bu-dağından bir alma dərib yedi. Əhməd almanı yeyən kimi qoşa buynuz çıxartdı. Əhmədi bu dərd lap dəli elədi. İki gün burada qaldı. Axşamıdı, lap acımışdı, istədi alma yeyə, qorxdı buynuz dörd ola, öz-özünə dedi:

- Yaxşısı budu, alma əvəzinə armud dərim yeyim.

Əhməd bir armud dərib yedi. Armudu yeyən kimi, buynuzun biri düşdü, tez bir armud dərib onu da yedi, o biri buynuzu da düşdü yerə.

Əhməd almalardan ona kimi dərib tökdü cibinə, bir iyirmiyə kimi armud da dərib ətəyinə yığdı. Birbaş gəlib çıxdı həmin padşahın torpağına. Almaları, armudları zənbilə yığıb, padşahın imarətinin qabağında çığırdı:

- Ay alma alan, ay alma alan!

Bu dəmdə vəzir bağa çıxmışdı, gördü ki, yaxşı alma satırlar. Tamah vəzirə güc gətirib, iki alma götürüb, pul vermədən düzəldi yola. Bu dəmdə də padşah çıxıb gördü ki, vəzir alma alıb aparır. Padşahın almadan xoşu gəldi. Vəzirdən xəbər aldı ki, almanı kimdən aldın. Vəzir dedi ki, filan oğlandan. Padşah vəzirə söhbətdə idi. Əhməd padşahı görən kimi tanıdı, tez gəlib padşahın yanına çığırdı:

- Ay alma alan!

Padşah almaların səkkizini də götürdü, amma Əhmədə pul vermədi. Əhməd o idi ki, çəkilib bir tərəfdə dayandı.

Padşah almaları evinə aparıb birini özü yedi, birini arvadına, birini də qızına verdi. Bunlar almanı yeyən kimi buynuz çıxartdılar. Bu tərəfdən də vəzir almanı yeyib buynuz çıxartdı. Bəli, bunların dərdləri birə-iki artdı. Padşah neçə kərə vəzirə xəbər göndərdi ki, vəzir gəlsin yanına. Amma vəzir getmədi. Çünki vəzirin də qoşa buynuzu varıdı. Axırda padşahın əlacı kəsilib, özü durdu gecəynən vəzirin yanına gəldi, gördü ki, vəzirin qoşa buynuzu var. Vəzir də gördü ki, padşahın da qoşa buynuzu var. Padşah soruşdu:

- Vəzir, bu nə olan işdi?

Vəzir məəttəl qalıb, deməyə söz tapmadı.

Padşah dedi:

- Vəzir, tədbir gör.

Vəzir dedi:

- Rəhmətliyın oğlu, mən də sən gündəyəm, nə tədbirbazlıqdı.

Bu dəmdə Əhməd gəlib qapıçılara dedi:

- Gedin deyın ki, həkim gəlib.

Gedib vəzirə dedilər ki, həkim gəlib. Vəzir şadlığından bilmədi neyləyə. Qapıçıya dedi:

- Buraxın gəlsin.

Əhməd gəlib vəzirin yanına salam verdi. Gördü vəzir qoşabuynuzludu. Tez armudun

dörddən birini kəsib verdi vəzirə. Vəzir armudu yeyən kimi buynuzunun biri düşdü, vəzir sevinib dedi:

- Həkim, səndən nə gizlin, padşah da mən kökdədi.

Əhməd dedi:

- İndi ki, belədi, onda bir otaq tapın, hamınız yığılın otağa, sizin buynuzlarınıza dərman eləyim.

Vəzir Əhmədin sözünə razı olub, tez padşaha xəbər göndərdi ki, bir belə adam gəlib, bizim dərdimizə çarə eləyəcək, tez gəl. Padşaha xəbər çatan kimi, arvad-uşaq yığışib gəldi vəzirin evinə. Əhmədi çağırırdılar. Əhməd dedi:

- Səndə bir papaqnan bir kisə var, onu gətir, bu armuddan əzim töküm papağa, həmin papağı başınıza qoyan kimi, buynuzlarınız yerə düşəcək. Onun duası var.

Padşah Əhmədin sözünə inanıb, əmr elədi papaqnan kisəni gətirdilər. Əhmədin də istədiyi də bu idi. Papağı götürüb qoydu xurcuna. Padşahnan vəzirə almadan çox verib, tay da buynuzları yekəldi. Sonra camaatı çağırıb padşahın etdiyi zülmü, fırıldaqları onlara nağıl elədi. Camaat da yerbəyerdən əllərinə ağac alıb, padşahı, vəziri, taxtdan saldılar. Əhmədi onun yerində padşah qoydular. Padşahın qızını da sağaldıb, toy edib Əhmədə verdilər.

3.5. Şirvan Qazısı

Biri varidi, biri yoxudu, Allahdan başqa heç kəs yoxudu. Bir padşah varidi. Bu padşahın Məhəmməd adlı bir oğlu varidi. Padşah bir gün oğluna deyir:

- Oğul, Məhəmməd, mən ölsəm, yerimdə səndən savayı qohum-əqrəbam yoxdu ki, qalsın. Padşahlığı əlində bərk saxlarsan.

Az keçdi, çox keçdi, padşah öldü. Məhəmməd atasının yerində şah oldu, camaatı dolandımağa başladı. Bir gün bu şəhərin lotuları dedilər:

- Bu padşah çox səfehdi, gərək tovlayıb, dövləti əlindən çıxaraq.

Lotular gəldilər Məhəmmədin yanına. Biri dedi:

- Mən padşahın xalası oğluyam.

Biri dedi:

- Mən dayisi oğluyam.

Bunlar onu bir dilynən tovlayıb hərəsi bir qızıl alıb getdilər.

Məhəmməd anasının yanına gəlib dedi:

- Atam deyirdi bizim qohumumuz yoxdu. Bu gün qırxi mənim yanına gəlmişdi.

Dedilər ki, sənin atanın qohumlarıyıq.

Anası dedi:

- Oğul, onlar lotudular, səni aldadırlar. Get padşahlığı əlində yaxşı saxla.

Məhəmməd qulaq asmadı. Lotular gündə bunun yanına gəlib, onnan dostluq qatdılar, qumar oynadılar, bütöv xəzinəni uddular. Axırda padşahlığı da apardılar, özünü də padşahlıqdan çıxardıb çölə atdılar.

Məhəmməd gəlib anasından bir əşrəfi alıb, getdi bir şəhərə çıxdı. Şəhərdə bir kora rast gəldi. Məhəmməd əşrəfini kora verdi. Kor dedi:

- Oğlan, hər kimsən get, axşam bura gəl.

Məhəmməd axşamacan gəzdi, axşam gəldi korun yanına.

Kor dedi:

- Gəl gedək.

Kor bir şam da alıb, onnan getdi, şəhərdən çıxdılar. Bir kahaya yetişdilər. Girdilər içəri. Məhəmməd şamı yandırdı, oturdular söhbət elədilər, çörək yeyib yatdılar. Səhər açılanda Məhəmməd gördü, başının altında bir boğça var, bir də min tümənlik dolu kisə, dedi:

- Əmi, bu nədi?

Kor dedi:

- Oğul, o boğçadakı paltardı, çıxart gey, o pulu cibinə tök, get şəhərə, axşam qayıt.

Məhəmməd boğcanı açdı, bir dəst yaxşı libas gördü, götürüb geyindi, şəhərə çıxdı. Rast gələn kora, şilə pul payladı, cibi boş axşam qayıtdı kahaya.

Kor ona dedi:

- Oğul, Məhəmməd, xərcliyin qaldımı?

Məhəmməd dedi:

- Yox.

Kor kişi öz-özünə dedi:

- Görünür bu ya böyük külfətlidi, ya da çox səxavətlidi.

Axşam oldu, şam eləyib yatdılar. Səhər açıldı, yerlərindən qalxdılar. Yenə kor dedi:

- Oğul, min tümən pul götür get bazardan bir at al gətir.

Məhəmməd min tümən pul götürüb bazara gəldi. Bir yaxşı at aldı gətirdi. Kor əliynən atı yoxlayıb dedi:

- Yaxşı atdı.

Kor, atı qırx gün tövlədə bağlatdırdı, at kökəldi, gəmi kimi oldu. Kor dedi:

- Oğul, Məhəmməd, min bu atı get Şirvan qazısının sirrini öyrən, sonra gəl mənə nağıl elə.

Məhəmməd atı minib sürdü düz Şirvana. Az getdi, çox getdi, gəlib Şirvana çatdı. Bir karvansaraya atını bağladı, getdi Şirvan məscidinə. Gördü bir ağsaqqal, ağqurşaq qazı əyləşib. Ayağına bir cüt qumrov bağlayıb ki, yeriyəndə ayağının altında milçək, qarışqa qalıb, ölüb günah olmasın. Məhəmməd gördü qazı uzun gün məsciddə namaz qılır, quran oxuyur, axşam olanda tez evinə gedir. Məhəmməd bir gün qarabaqara qazının dalına düşüb, evlərinə gəldi. Bir yanda gizləndi. Xeyli keçdi, qazı nökarını çağırıb dedi:

- Get yarağımı gətir.

Nökər getdi bir qılınc, bir qalxan, bir dəst libas, bir qab çaxır gətirdi. Qazı libası geyindi, qılıncı bağladı belinə, çaxırdan o qədər içdi ki, gözləri yanmağa başladı. Nökəriynən evdən çıxıb getdilər. Məhəmməd də bunlarnan qarabaqara getdi. Getdilər

şəhərdə bir qəlbi¹¹³ imarətə çıxdılar. Qazı imarətdən bağlı bir şey düşürtdü, nökərnən gəldilər evlərinə. Məhəmməd də qarabaqaraynan bunların dalınca. Evdə kilimi açdı, içindən bir qəşəng qız çıxartdı. Nökəri Bəşirə dedi:

- Get çarhovuzdakı qızları da gətir.

Bəşir gəldi çarhovuzun suyunu boşaltdı; çarhovuzun altından bir taxta qalxızıb, tarlı, qavallı yüz qız çıxartdı, qazının yanına gətirdi. Qazı o gecə qızlarnan keyfə baxdı.

Səhər nökər gəlib qızları apardı hovuzun yanındakı zirzəmidə gizlətdi. Qazı ağ əmmaməni başına qoyub, ağ qurşağı bağlayıb, məscidə gəldi. Məhəmməd də onun qarasıynan gəldi şəhərə. Camaat qazının başına tökülüb dedi:

- Qazı ağa, bu gecə vəzirin qızını oğurlayıblar.

Qazı dedi:

- Nə deyirsiniz, belə şey olmaz. İndi əmmaməni yerə vuraram, bu şəhər Nuh şəhəri kimi alt-üst olar.

Camaat əl-ayağa düşüb dedi:

- Qazı ağa, bir qızdan ötrü bu şəhəri dağıtma, amandı, bizə yazığın gəlsin!

Qazı dincəlmədi, birbaş padşahın yanına getdi. Padşah əl-ayağa düşüb dedi:

- Qazı ağa, nə olub belə pərişansan?

Qazı dedi:

- Nə olacaq, şəhəri lotu-potu götürüb. Vəzirin qızını bu axşam oğurlayıblar.

Padşah dedi:

- Get ibadətə məşğul ol, darıxma taparıq.

Qazı gəldi məscidə, camaatı şəriətnən qorxutmağa başladı. Gün yavaş-yavaş batmaqda idi. Qazı evlərinə gəldi. Gecədən bir xeyli keçmişdi. Qazı yenə qılinc-qalxan qurşayıb, kəmənd götürüb nökəri Bəşirənin gəldilər. Məhəmməd də qarabaqara dallarınca getdi. Qazı bir imarətə kəmənd atıb çıxdı yuxarı. Bir bağlı kilim düşürtdü. Götürüb evə

¹¹³ hündür

gəldilər. Məhəmməd də qarabaqara gəldi. Bəşir gedib hovuzdan qızları çıxartdı. Genə qazı qızlarnan səhərə kimi keyfə baxdı. Səhər Bəşir qızları hovuzda gizlətdi. Qazı əbasını örtüb məscidə gəldi. Ona dedilər:

- Bu gecə də vəkilin qızını oğurlayıblar. Qazı yenə özündən çıxdı, şəriətnən asdı, kəsdi, yalandan şəhəri dağıtmaq istədi.

Axşam oldu, yenə evə gəlib, qılınıcı bağlayıb, gəldi padşahın evinə. Bu gecə də padşahın qızını götürüb gətirdi evinə. Bəşir də hovuzdan qızları gətirdi. Qazı səhərə kimi keyfə baxdı.

Səhər yenə qızları yerbəyer elədi. Qazı əbasını bürünüb, gəldi məscidə. Məhəmməd də qarabaqara gəlib bir tərəfdə durdu. Məsciddə dedilər:

- Bu axşam da padşahın qızını aparıblar.

Qazı ta bu səfər özündən lap çıxmışdı. Gəldi padşahın hüzuruna, başını yolub dedi:

- Şəhər əldən gedir. Bu Allahın günahkarlarını tap, daşqalaq elə. Əgər tapmasan, elə ah çəkəcəyəm ki, göydən şəhərə od yağsın.

Padşah hökm elədi şəhərlərdəki lotular tutuldu. Boyunlarını vurmağa fərman verildi. Məhəmməd gördü ki, günahkar dura-dura, başqa adamların qırılmasına hökm vermişlər. O səbr eləməyib irəli yeridi. Padşaha baş endirib dedi:

- Padşah sağ olsun, bunların bir günahı yoxdu, onları öldürmə. İstəyirsən günahkar lotunu tapasan, onda bu axşamlığa padşahlığı mənə ver. Əgər tapdım, tapdım, tapmadım onda mənim də onlaman birlikdə boynumu vurdur.

Padşah razı oldu, onları öldürməyib dama saldırdı.

Axşam oldu. Məhəmməd padşahı, vəziri, vəkili də götürüb gəldi qazının evinə. Bunlar bir yanda gizləndilər. Gecədən bir xeyli keçmişdi, qazı dedi:

- Bəşir, get qızları gətir.

Bəşir getdi qızların hamısını gətirdi. Qazı qızlaman keyfə başlayanda Məhəmməd, şah, vəzir, vəkil birdən içəri girdilər. Gördülər ki, bütün şəhərdə indiyə kimi itən qızların hamısı burdadı. Bunlar qazını tutub, əl-ayağını bağladılar. Səhər açıldı, qazını gətirdilər

camaatın içinə, gördüyü işlərin hamısını camaata danışdılar. Sonra şah hökm elədi qazını iki şaqqa elədilər. Hər şaqqasını bir darvazadan asdılar. Gələn də tüpürdü gedən də. Məhəmməd padşahın padşahlığını özünə verdi, lotuları da azad elədi. Şirvan qazısının başını kəsib, götürdü. Həmin gün atı minib yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, gəldi kahaya çatdı. Korun yanına gedib dedi:

- Sən Şirvan qazısının sirrini məndən istəmişdin, mən başını gətirdim.

Korun şadlığından gözləri yaşarıb dedi:

- Yaxşı qisasımı aldın. Get, hər səhər başının altında bir kisə pul, bir dəst paltar olar. Ölüncə keyf elərsən.

Məhəmməd koman halallaşmış, gəldi öz evlərinə. Camaatdan özünə tərəfdar topladı. Qırxlotaları qırdı, yenə taxta çıxıb padşah oldu.

3.6. Nuşaranın Nağılı

Biri varmış, biri yoxmuş, günlərin bir günündə iki qardaş varmış. Bunların birinin adı Firuz, birinin də adı Əhməd imiş.

Firuz tacirliyi çox sevirdi. Gecə-gündüz əlləşib, pul yığıb, şəhərdə böyük bir tacir olmuşdu. Bütün tacirlər Firuzun adını eşidəndə ayağa dururdular. Belə dövləti olmağına baxmayaraq, tacir Firuz çox acgözdü, camaatnan rəftarı da pis idi. Amma qardaşı Əhməd tacir tayfasına yaxın durmazdı. Sənəti yəhər qayıрмаq idi. Əhmədin arvadı yox idi, amma Nuşaran adında bir qızı varıdı, dünya gözəli idi.

Bir gün Əhməd ömrünü bağışladı kiçik qardaşı Firuza. Firuz qardaşını kəfin-dəfin eləyib, Nuşaranı da götürüb apardı evinə.

Tacir Firuzun arvadı yoxudu, qulluqçu da saxlamırdı, ancaq bir neçə nöqəri, bir də bağbanı varıdı. Bağbanın arvadı tacir Firuza kömək eləyirdi. Bir gün, beş gün, qardaşının ölməyindən bir xeyli vaxt keçdi. Tacir Firuz istədi evlənə. O, şəhərbəşəhər düşüb gəzdi, amma nə fayda ki, ürəyinə yatan bir qız tapa bilmədi. Kor-peşman, yorğun-atla gəlib çıxdı öz vilayətinə.

Eşit Nuşaran xanımdan.

Nuşaran xanım atası öləndən sonra çox sınıxıb, darıxırdı. Bir gün qonşuların qızları bağbangilə gəlmişdi. Nuşaran xanım da bunlara qoşulub tacir Firuzun bağına gəzməyə çıxdı. Tacir Firuz bağına adam buraxmazdı, amma evlənmək məqamıydı, bağbanın arvadına tapşırılmışdı mən külafirəngidə oturanda, şəhər qızlarınnan gətir bağa gəzməyə, bəlkə könlüm istəyən oldu, bəyənib aldım.

Tacir Firuz oturmuşdu külafirəngidə, qabağında çay, damağında qəlyan. Baxıb gördü ki, bağı qapıları açıldı, bağa bir dəstə qız girdi. Tacir Firuz çay bardağını yerə qoyub, qəlyanı alıb əlinə başladı qızlara tamaşa eləməyə. Gördü ki, bir belə qızın içində bir qız var ki, padşah bağına da yoxdu. Elə bir qızdı ki, saç topuğunda, qaşları qüdrət qələmiyə çəkilib, gözü ceyran gözü kimidi. Tacir Firuz lap dəli oldu, çay bardağı əlindən yerə düşdü, ağı başından çıxdı. Tez külafirəngidən düşüb gəldi evə, bağbanın arvadını çağırıb xəbər aldı:

- Qızların içindəki gözəl qız kimdi?

Bağbanın arvadı dedi:

- Tacir sağ olsun, gördüyün qız sənın qardaşın qızıdır.

Tacir Firuz bağbanın arvadına inanmadı. Özü bağa çıxıb, qıza baxdı, gördü ki, bəli, qardaşı qızı Nuşarandı. Tacir günü gündən öz qardaşı qızı Nuşaran xanıma məhəbbət bağladı. Gördü ki, yox, olmur, nə eləyirsə də Nuşaran xanım tacir Firuzun xətrindən çıxmır. Tacir Firuz axırda əlacı kəsilib, gecədən bir pas keçəndən sonra Nuşaran xanımın yanına gəldi.

Nuşaran xanım baxıb gördü ki, əmisi gəlir, tez durub geyindi, oturdu yerin üstündə.

Tacir Firuz başladı qardaşı qızı Nuşarannan hal-xoş eləməyə, çox söhbətdən sonra gəlib çıxdı iş üstünə. Tacir Firuz mətləbi açıb Nuşarana dedi:

- Gərək mənə gələsən.

Nuşaran baxıb gördü ki, əmisi dəli olub, heç ondan əl çəkmir. Əmisinə öyüd verdi. Firuz razı olmayıb dedi:

- Mən sənə aşiqəm. Gəzib şəhərləri dolanmışam, sən gözəllikdə qız tapa bilməmişəm; gərək səni alam, mən nəfsimi geri qaytara bilmərəm, tez cavab ver.

Nuşaran xanımın dərdi biridi, oldu iki, dünya başına daraldı, gözləri yeri görmədi. O, heç bilmirdi nə cavab verər. Nuşaran xanım baxıb gördü ki, əmisi əl çəkmir, dedi:

- Əmi, üç gün mənə möhlət ver, üç gündən sonra sənə cavabımı deyərəm.

Tacir Firuz razı oldu, istədi qardaşı qızının üzündən öpə, ancaq Nuşaran qoymadı, tacir Firuz getməkdə olsun, eşit Nuşarandan.

İlan vuran yatdı, amma Nuşaran səhərə kimi yatmadı. Səhər durub pəncərəni açdı. Oturub həyəətə baxırdı, gördü ki, iki göyərçin gəlib ağaca qondu. Göyərçindən biri ağacdən yarpaq dərib dimdiyində tutdu, o biri göyərçin istədi yarpağı ala. Göyərçin tez qanad çalib uçdu. O biri göyərçin düşdü dalına. Ağzında yarpaq olan göyərçin özünü saldı pəncərədən içəri, yarpağı Nuşaranın üstünə atıb qaçdı. Nuşaran xanım yarpağı götürüb saxladı. Birdən Nuşaranın qulağına səs gəldi:

- Ey Nuşaran, yarpağı əzib, suyunu iç; onda bəla səndən uzaq olar.

Nuşaran xanım qulaq asmadı, yarpağı götürüb, saxladı, oturub ağlayırdı, bilmirdi əmisinə nə cavab versin. Nağıllarda vaxt tez başa gələr. Üç gün tamam oldu. Nuşaran xanım bilmirdi neyləyə. Çarəsi kəsilib, özünü çaya atmaq istədi. Odu ki, durub gəldi çay qırağına ki, özünü çaya atsın. Bağban bağa çıxmışdı, gördü Nuşaran özünü yetirdi çay qırağına. Gözlərini yaylığınan bağladı, istədi ki, özünü çaya ata, bağban gəlib Nuşaranın qolundan tutdu. Nuşaran gördü ki, bir əl yapışdı qoluna, tez o biri əliynən gözünü açıb gördü ki, əmisinin bağbanıdır. Donub qaldı yerində. Bağban gördü ki, qızın gözündən yaş axır, dedi:

- Nuşaran xanım, sənın atan mənə çox yaxşılıq eləyib, gəl sən məndən sirtini gizlətmə, de görüm niyə özünü çaya atırdın?

Nuşaran xanım ürəyini boşaltdı. Başına gələn bütün müsibəti bağbana danışdı. Bağban dedi:

- Əmi də öz qardaşı qızını alarmı?

Nuşaran dedi:

- Atam sağ olsaydı, başıma bu iş gəlməzdi.

Bağban dedi:

- Gəl səni aparım evimizə, qal bizdə. Bəlkə gözdən itib, yaddan da çıxasan.

Qız razı olub, bağbannan gəldi evə. Bağbanın arvadı gördü ki, Nuşaran gəlir. Ərindən xəbər aldı ki, bu nə işdi? Bağban onu işdən xəbərdar edib dedi:

- Qoy, qız qalsın bizdə, amma nəbadə, tacir Firuz Nuşaran xanımın bizdə olduğunu bil, yoxsa keçərik qəzəbinə.

Nuşaran bağbanın yanında qaldı.

Tacir Firuz üç günü tamam eləyib, durub gəldi qardaşı qızının yanına. Qapını açıb içəri girdi, gördü ki, qız yoxdu. Qızı axtarmağa başladı. Hər yerə car çəkirdi ki, bu şəkildə, bu boyda, bu qələmdə bir qız itib, kim tapsa, üç yüz tümən verəcəyəm. Tacir Firuz carı çəkdirməkdə olsun, eşit bağbandan.

Bağbanın Gülab adında cavan bir oğlu varidi. Gülab çox gözəl idi, amma kasıbdı. Nuşaran yavaş-yavaş başladı Gülabla məhəbbət bağlamağa, bir-birilərinə ürək sirlərini açdılar. Gülabnan Nuşaran xanım günəşirü görüşürdülər. Bağban bir gün gördü ki, oğlu Nuşarana aşıq olub, tez gəlib arvadına tapşırı ki, nəbadə bunları bayıra buraxasan. Qoy bir müddət evdən çıxmasınlar, görək nə olar. Bağbanın arvadı başladı Nuşaran xanımı iki gözü kimi saxlamağa. Gülab da yavaş-yavaş ağız-burnunu düzəldib, Nuşaran xanımı gözündən kənara qoymazdı. İkisi də cavandı, qanları qızıb bir-birilərinə dedilər:

- Gedək bağa, kim bizi görəcək, orda oturub danışaq.

Nuşaran razı oldu. Gün batabatda idi, çıxdılar bağa, gedib sərin bir ağacın altında, yumşaq ot üstündə, qol-boyun uzanmaqda olsunlar. Sizə kimdən xəbər verim, tacir Firuzdan.

Firuz səbr eləyə bilmirdi. Eşq ona çox zor eləmişdi, vurmuşdu ürəyinə. Durub çıxdı bağa ki, bir az dərdi dağılsın. Bağın aşağı başından tacir Firuzun qulağına oxumaq səsi gəldi. Tez səsə tərəf özünü yetirib gördü ki, Nuşarannan bağbanın oğlu Gülab qol-boyun olub uzanıblar. Firuz Gülabın qolundan tutub, istədi sala ayağının altına. Gülab özünü düzəldib əl atdı Firuzun kəmərinə, itələyib saldı çaya. Nuşaranın qolundan yapışib

qaçdılar evə.

Tacir birtəhərənən çaydan çıxıb, üst-başı islanmış gəlib özünü yetirdi evinə. Adam göndərib bağbanın oğluynan qardaşı qızını çağırırdı.

Tacirin adamları gedib Gülabnan Nuşaranı bağbanın evindən götürüb gəldilər. Firuz əmr elədi ki, bağbanın oğlu Gülabı salın dama, səhər başını kəsərsiniz. Bağbanın oğlu Gülabı aparıb saldılar tövlələrin birinə, qapını da bağladılar. Firuz Nuşaran xanıma dedi:

- Heyfim gəlir sənə, səni öldürtmürəm, gərək mənim dediyimə razı olasan.

Nuşaran cavab vermədi. Firuz durub gəldi Nuşaranın yanına, istədi qolun sala boynuna. Nuşaran əmisini itələyib, istədi qaça. Nuşaranın qolundan tutdu, saxlayıb dedi:

- İndi ki sən mənim sözümdən çıxdın, gərək mən səni dünya işığına həsrət qoyam.

Nuşaranın qolundan tutub saldı otaqların birinə, qapıları bağladı, durub getdi.

Xəbəri sənə kimdən verim, bağbandan. Bağbanın arvadı xəbərənən getdi ərinin yanına, gördü ki, əri bağda işləyir, dedi:

- Tacir Firuz Gülabnan Nuşaranı tutub apardı.

Bağban beli əlindən yerə atıb, papağını ağacdan götürüb keçirdi başına, çarığını geyib düşdü yola. Gəlib çıxdı tacir Firuzun mənzilinə. Bütün işləri öyrəndi. Bağban gecəni yata bilmədi. Gecədən bir as keçmiş durdu ayağa, özünü yetirdi tövləyə, tövlənin dal tərəfinə keçib, başladı sökməyə. Söküb deşik açdı, içəri girib gördü Gülab yatıbdı. Tez Gülabı səslədi. Gülab ayılıb gördü atasıdı. Bağban Gülabı götürüb apardı evə, Gülab anasıynan görüşdü. Bağban oğluna dedi:

- Oğul, bir neçə gün şəhərdən çıx.

Gülab razı oldu, amma Nuşarandan ayrılmaq istəmirdi. Çarəsi kəsilib, yola hazırlaşdı. Anası oğluna çörək verib saldı yola. Gülab düşdü yola. Şəhərdən çıxıb getməkdə olsun, eşit Nuşarandan.

Nuşaran oturmuşdu, qapı-pəncərələr də bağlıydı. Baxıb gördü ki, bir pəncərə var. Başladı pəncərəni sındırmağa. Gecənin üç pasına kimi, əlləşdi, axırda pəncərəni sındırıb gördü sübh açılhaaçıldı. Döşəkağını yorğana bənd eləyib, kəmənd düzəltdi. Bağladı

d mir , s r ş b düşdü aŗađı, baŗladı qaŗmađa. Uzaqlaŗıb bir daldada gizləndi ki, səhər aŗılarda çıxıb getsin.

Sizə kimdən xəbər verim, Firuzdan. Firuz səhər ayılıb gəldi ki, qardaŗı qızından bir xəbər tuta. Qarını aŗıb gördü ki, l l  k c b, yurdu qalıbdı, Nuŗaran yoxdu. Bu tərəfdən xəbər gəldi ki, bağbanın oğlu Gülab qaŗıbdı. Tacir Firuz dəli olub, döndü quduz k p y . Hirsind n tutub bağbanı öldürdü. Bağbanın arvadını da qovdu. Tacir atı minib düşdü çöllərə. D rd gün d rd gecə gəzib dolandı, tapa bilmədi. Kor-peŗman gəlib oturdu yerində.

Eŗit G labdan.

Gülab ş h rd n çıxıb, gedib  atmıŗdı baŗqa bir padŗahın 299atlarını, ş h ri gəzib dolanırdı, gördü ki, bir qarı sudan gəlib. Gülab qarının qabağına çıxıb dedi:

- Qarı nənə, bu gecə məni Allah qonağı elə.

Qarı dedi:

- Allaha da qurban olum, onun qonağına da.

Qarı Gülabı götürüb evinə apardı. Gülabın qabağına ürək qoydu. Gülab çox acmıŗdı, oturub ürəyi yedi. Qarı G labdan hal-əhval tutdu. Gülab baŗına gələnləri qarıya nağıl elədi. Qarı dedi:

- Oğul, mən də sonsuzam, g l qal mənim yanımda.

Gülab razı olub, qaldı qarının yanında. Hər gün səhər Gülab oduna gedirdi. Odun yığıb bazarda satırdı, aldığı pulu ürəyə verib, axŗam qarıynan bir yerdə yeyirdi. Gülab bir ne  gün belə keçirdi. Bir gün səhər tezdən durub, baltasını götürüb getdi meŗy . B y k bir ağacın altında oturub s rinl ŗdi. Gülab bir o yana, bir bu yana baxıb gördü ki, bir ağac var. O, baltasını götürüb düşdü ağacın  st n . Bir-iki balta vurub, ağacı yerə yıxdı, sonra baŗladı ağacın dibini qazımağa. Bir az qazımıŗdı ki, gördü bir balaca k p  var, tez k p ni aŗıb gördü ki, qızılınan doludu. K p ni çıxardıb, odunun ortasına qoyub, bərk sarıdı. ş l ni dalına atıb birbaŗ gəldi evlərinə. Qarı Gülabın qabağına çıxıb xəbər aldı:

- Oğul, olmaya odunu sata bilməmisən?

Gülab cavab verdi:

- Sənə bir küpə qızıl tapmışam.

Qarı bunu eşidən kimi gözləri kəlləsinə çıxdı. Gülab dedi:

- Nənə, qızıldan bir az götür, evə şey-mey al.

Qarı qızılı götürüb çıxdı bazara, bazarlıq eləyib gəldi. Gülab ev düzəltməkdə olsun. Sizə xəbər verim Nuşarandan.

Nuşaran səhərin gözünü açıb, üz qoydu bərri-biyabana. Az getdi, çox getdi, iynə yarım yol getdi. Gedib çatdı bir meşəyə. Bir xeylək gedib, yolu itirdi, gün batırdı, bir yandan da Nuşaran bərk acmışdı. Gördü ki, armud ağacı var, çıxıb ağaca başladı yeməyə. Qarnını doydurub gecəni ağacda qaldı. Xəbəri sənə kimdən verim Gülabdan.

Gülabın ovçuluğa çox həvəsi varıdı. Hərdən bir ova çıxırdı. Bir gün nənəsinə dedi:

- Nənə, xətrimə ov düşüb, bu gün ova gedirəm.

Nənəsi dedi:

- Oğul, xətrin istəyirsə, get.

Gülab atını minib, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi-sərsər kimi, ayaq üzəngidə, diz qabırğada, kaman-yay cınağında, qılinc qucağında başladı yol getməyə. Səmənd at Gülabı çıxartdı bu meşənin qırağına. Gülab səmənd atdan düşüb, atı yancıdar eləyib buraxdı; özü də bir-iki quş vurub, çör-çöp yığıb od qaladı. Quşları doğrayıb şişə çəkməkdə olsun. Sənə xəbər verim Nuşaran xanımdan.

Nuşaran yolu itirib qalmışdı avara. Bir hündür ağac tapıb çıxmışdı ağaca ki, görsün şəhər yaxındı, ya yox. Bir də gördü bir tüstü var. Tez düşüb yeridi irəli, bir xeylək gedib bir bulağa çatdı, gördü ki bir oğlan oturub başı aşağı kabab bişirir. Atını da yancıdar eləyib. Xeylək durub baxdı, gördü ki, bağbanın oğlu Gülabdı. Nuşaranın rəngi özünə gəldi. İstədi Gülabın üstünə atıla özünü saxladı. Gülabın xurcunu atın tərkindəydi. Duz yadından çıxıb xurcunda qalmışdı. Durub getdi ki, xurcunu açıb gətirə. Nuşaran özünü verdi ağacın dalına. Gülab gedən kimi, kababnan çörəyi oğurlayıb yenə gizləndi.

Gülab əlində xurcun özünü yetirdi süfrəsinə, gördü ki, nə kabab var, nə də çörək.

Qaldı məəttəl. Bir o yana, bir bu yana baxıb gördü ki, heç kəs yoxdu, öz-özünə dedi:

- Qoy çağırım, görüm kimdi.

Gülab bir-iki dəfə çağırdı, amma səs verən olmadı. Bir neçə qədəm irəli getdi ki, baxa görə adam-zad varmı? Nuşaran tez çörəyi qoydu yerinə. Gülab qayıdıb gördü çörəknən kabab yerindədi. Məəttəl qalıb dedi:

- Yəqin gözlərim ala-bula görür, meşədə adam yoxdu.

Oturdu asudalıqnan çörək yeməyə. Bir tikə götürmüşdü, ikinci tikəyə əl atanda baxıb gördü ki, başının üstündə bir qız dayanıb. Tez durub gördü ki, Nuşaran xanımdı. Nuşarannan Gülab qucaqlaşdıb öpüşdülər. Onlar oturub bir-birilərindən əhval tutdular. Nuşaran başına gələnə Gülabı, Gülab da Nuşarana danışdı. İki aşiq oturdu yerdə. Nuşaran çox acıdı. Gülab durub təzədən quş vurdu. O, qollarını çırmayıb, quşları aparıb bulaqda yuyub şişə çəkdi; bişirib nuşicanlıqnan yedilər. Gülab səmənd ata minib Nuşaranı alıb qucağına, toz kimi gözdən itib, gəlib çatdılar şəhərə. Qarı həyətdə oturmuşdu, gördü ki, Gülab gəlir, özüynən bir qız gətirir. Gülab evin qabağında atdan düşdü. Qarı xəbər aldı ki, qız kimdi? Gülab dedi:

- Dediym qız budu.

Qarı qollarını çırmayıb Nuşaranın baş-gözünü, əl-ayağını yudu, 301atlarını dəyişdi.

Bir neçə müddət burda qaldılar. Bir gün Gülab bazara çıxmışdı, gördü ki, bir çılpaq arvad oturub dilənir. Gülab əlini cibinə salıb arvada bir qızıl verdi. Arvad başladı alqış eləməyə. Gülab gördü səs ona tanış gəlir, dedi:

- Ana, kimlərdənsən?

Arvad özünü nişan verdi. Gülab gördü ki, anasıdı. Onu qucaqlayıb öpdü. Götürüb gəldi evlərinə.

Gülab anasını gətirdi yanına. Nuşaran əl-qolunu çırmayıb Gülabın anasının başını, saçlarını yudu, təzə paltar geyindirdi. Yazıq arvad başına gələn əhvalatların hamısını söylədi. Gülab, atasının tacir Firuz tərəfindən öldürüldüyünü bilib, çox bikef oldu, öz-özünə dedi:

- Gərək atamın qanını alam.

Nuşaran dedi:

- Gərək mən də gedəm.

Gülab dedi:

- Gəl getmə.

Nuşaran razı olmadı.

Gülab iki at rahladı. Atlara minib quş kimi başladılar uçmağa. Gəlib özlərini yetirdilər Firuzun şəhərinə.

Firuz şəhərin sahibi idi. Eşitdi ki, Gülab gəlib, adam göndərdi ki, Gülabı tutsunlar. Amma Gülab gəlib gedəni qırıb, özünü yetirdi Firuzla. Firuznan üz-üzə gəlib, danışdılar ki, qəfildən Nuşaran əmisinin başına bir qılınc vurdu. Firuz cəhənnəmə vasil oldu. Adamlar tökülüşüb Firuzun malını tarac elədilər. Onlar yeyib, içib yerə keçdilər, siz də burda var olun.

3.7. Baftaçı Şah Abbas

Günlərin bir günündə Şah Abbas vəzirini çağırıb dedi:

- Vəzir, neçə aydı ki, seyrə çıxmamışam. Qoşun hazırlığı gör, tədarük elə, on günün səfərinə gedəcəyəm.

Vəzir Allahverdi baş əyib itaət elədi, çıxıb səfər tədarüku görməyə getdi. Bir neçə gündən sonra vəzir Allahverdi gəlib dedi:

- Qoşun hazırды.

Şah Abbas atını minib düşdü qoşunun qabağına. Qoşun yavaş-yavaş getməyə başladı. Nağıllarda mənzil tez başa gəlir. Az gedib, çox dayandılar, çox gedib az dayandılar, axırda gəlib çatdılar bir şəhərə. Bu şəhərdə bir nəfər tacir varıdı, bu tacirin bir arvadı, bir də naxırçısı varıdı. Bu naxırçının Banı adında gözəl bir qızı varıdı. Tacir naxırçı qızı Banını öz yanında saxlayırdı. Tacir eşitdi ki, şah Abbas gəlir, başladı şəhəri

bəzəməyə. Banı, xanımından xəbər aldı ki, xanım, bu şəhəri niyə bəzəyirlər?

Xanım dedi:

- Şah Abbas şəhərə gəlib.

Tacirin arvadı naxırçının qızı Banının xətrini o qədər istəyirdi ki, evdə, bayırda nə paltar geysəydi, əvvəlcə bir dəstini Banıya geyindirib, o biri dəstini də özü geyərdi. Banı baxıb gördü ki, xanımı iki dəst paltar çıxardı, bir dəstini özü geyib, o biri dəstini də Banıya verdi, hər ikisi geyinib çıxdılar külafirəngiyə.

Şah Abbas öz qoşunuynan şəhərə girmişdi. Təbil vuruldu, bütün şəhər əhli çıxdı Şah Abbasın qabağına. Tacirin arvadıynan naxırçının qızı banı da yuxarıdan baxırdılar. Şah Abbasın gözü sataşdı yuxarı, gördü ki, iki arvad var, bir-birindən gözəl. Şah Abbas bir könlüdən min könlüə Banıya aşıq olub, öz-özünə dedi:

- Bu qız kim olsa, gərək alam.

Şah Abbas əmr elədi ki, şəhərin bir tərəfində çadır qursunlar. Qoşun çadır qurub əyləndi. Şah Abbas vəziri çağırıb dedi:

- Gedərsən şəhərə, filan evdə bir qız var, mən gələndə külafirəngidən baxırdı. Mən o qızı çox xoşladım, o qızın elçiliyini eləyib al mənə. Vəzir baş əyib, özünü yetirdi həmin tacirin evinə. Qapını döydü, tacir çıxdı qapıya, baxıb gördü ki, gələn vəzirdi. Baş əyib, ədəb salamını yerinə yetirib, vəziri evinə apardı.

Vəzir Allahverdi xan çox ağıllı adam idi. Söz tapıb başladı söhbətə, axırda gəlib çıxdı mətləb üstünə, dedi:

- Şah Abbas sənin qızına aşıq olub. Gərək qızını verəsən Şah Abbasa.

Tacir məəttəl qaldı, çünki onun qızı yoxudu, dedi:

- Mənim qızım yoxdu.

Vəzir dedi:

- Şah Abbas özü görüb, qızı çox xoşlayıb.

Tacirin yadına Banı düşüb dedi:

- Yəqin padşah naxırçının qızını görüb.

Vəzir Allahverdi sözü çox uzatmadı, durub gəldi Şah Abbasın yanına. Baş əyib dedi:

- Bəs sənin gördüyün qız tacirin qaravaşı, naxırçının qızıdır.

Şah Abbas dedi:

- Naxırçının qızı olmur, lap hər nə olsa da, get bu saat mənə al!

Vəzir Allahverdi xan özünü yetirdi tacirin yanına, qapını döydü, tacir qapını açıb, gördü ki, gələn vəzirdi.

Vəzir dedi:

- Padşah görən naxırçının qızıdır. Odu ki, gərək qızı verəsən padşaha.

Tacir dedi:

- Qızın ixtiyarı atasındadır, qoy naxırçını çağırım.

Vəzir razı oldu, tacir gedib naxırçını götürüb gəldi. Naxırçı tacirin evinə gəlib gördü ki, vəzir burdadır. Naxırçı ikiqat olub, vəzirin qabağında dayandı.

Vəzir naxırçıya yer göstərdi, naxırçı oturdu.

Vəzir Allahverdi xan dedi:

- Gərək qızın Banını padşaha verəsən.

Naxırçı baxıb gördü ki, vəzir elçiliyə gəlib, dedi:

- Padşaha mənim canım da qurbandı, amma qızım əhd eləyib ki, hər kimin əlində sənəti olsa, ona gedəcəyəm.

Vəzir dedi:

- A kişi, dəli olubsan, padşahın sənət nəyinə gərəkdi?

Naxırçı dedi:

- Onda qoy, qızıma məsləhət eləyim.

Vəzir Allahverdi xan razı oldu. Naxırçı durub getdi qızının yanına, qızına dedi:

- Qızım, padşah sənə elçi göndərib, nə deyirsən?

Qız dedi:

- Get vəzirə de, istər şah ola, istər tacir, əlində sənəti olmasa, ona getməyəm.

Naxırçı özünü yetirdi vəzirə, ikiqat olub dedi:

- Qızım deyir ki, qoy padşah bir sənətin sahibi olsun, sonra gedərəm. Vəzir baxıb gördü ki, çox ağıllı bir sözdü. Durub özünü yetirdi Şah Abbasa. Şah Abbas vəzirdən soruşdu:

- Necə gəlmisən? Razi oldu, ya yox?

Vəzir dedi:

- Razıdı, amma bir şərtən.

Şah Abbas dedi:

- Danış görüm, nə şərti?

Vəzir Allahverdi xan sözə başlayıb dedi:

- Naxırçının qızının sənə gəlməyə sözü yoxdu, amma deyir hər kim olsa, sənəti olmasa, mən ona getməyəcəyəm.

Şah Abbas qəzəblənib dedi:

- Cəllad gedib vursun qızın boynunu.

Vəzir Allahverdi xan ağıllı adam idi, padşahın ayağına düşüb dedi:

- Gəl mənə bu sözümə qulaq as, boynunu vurdurma. Gəl sən bir sənət öyrən.

Naxırçının qızını al.

Şah Abbas vəzir Allahverdi xanın xətrini çox istəyirdi. Sözüünü yerə salmayıb razı oldu, dedi:

- Bəs nə sənət öyrənirəm?

Vəzir dedi:

- Baftaçılıq təmiz və gözəl sənətdi.

Padşah razı olub dedi:

- Get naxırçı qızına de ki, padşah baftaçılıq sənətini xoşlayır öyrənməyə.

Vəzir Allahverdi xan gedib naxırçının yanına, dedi:

- Padşah razıdı, amma baftaçılıq sənətini xoşlayır.

Naxırçının qızı razı oldu. Vəzir Allahverdi xan gedib padşaha xəbər verdi.

Şah Abbas xoşhal olub, əmr verdi ki, bir baftaçı tapın, iki günə mənə bu sənəti öyrətsin.

Padşah adamları şəhərə yayıb, bir bafta toxuyan tapdırdı. Götürüb gəldilər padşahın yanına. Şah Abbas xəbər aldı ki, neçə günə mənə bafta toxumağı öyrədərsən:

Baftaçı dedi:

- İki günə öyrədərəm.

Şah Abbas razı oldu, iki gün oturub ustadan bafta toxumağı öyrəndi. İki gün tamam olanda Şah Abbas oldu baftaçı. Şah Abbas vəzir Allahverdi xanı çağırtdırıb dedi:

- Get, toy tədarükü gör.

Vəzir Allahverdi xan toy tədarükündə olub, üç gün toy elədi, naxırçının qızını aldı Şah Abbasa. Şah Abbas naxırçının qızı Banını götürüb gəldi evinə. Bir müddət aradan keçəndən sonra Şah Abbas vəzir Allahverdi xanı çağırtdırıb dedi:

- Vəzir bu gecə bir yuxu görmüşəm.

Vəzir dedi:

- Xeyir ola?

Padşah dedi:

- Xeyrə oxşamır. Yuxuda görmüşəm ki, bir qurd gündə bir qoyunumu yeyir.

Vəzir başını aşağı salıb fikrə getdi.

Şah Abbas dedi:

- Mən gərək yuxunu yozam, tez mənim dərviş libasını verin.

Şah Abbas dərviş libasını geyinib çıxdı şəhərə. Dükənbadükən, evbəev gəzib, axırda gəlib çıxdı bir yerə, çox acımışdı, gördü bir aşpaz dükənı var, girib içəri gördü ki, burda o qədər adam var ki, oturmağa yer yoxdu. Axırda bir yer tapıb oturdu, xörək yedi, gördü ki, bu aşpazın xörəyi elə ləzzətlidi ki, ta nə təhər. Oturub axşamı gözlədi. Gün batdı, aşpazın dükənı boşaldı. Şah Abbas istədi ki, getsin, aşpaz baxıb gördü ki, qəribdi, tez qapını bağlayıb, Şah Abbasın döşünə bir yumruq vurub, itələyib saldı anbara.

Şah Abbas anbara düşüb gördü ki, özündən başqa da burda bir neçə nəfər var, bunlardan xəbər aldı:

- Bu nə işdi, siz burda neyləyirsiniz?

Dedilər:

- Bizi aşpaz bura salıb, gündə birimizi kəsib, xörək bişirib verir camaata.

Şah Abbas barmağını dişləyib dedi:

- Yuxum düz çıxdı.

Şah Abbasın əlacı kəsildi, oturdu bunlaman bir yerdə. Zindan görməyən adamın dünya başına dar gəlir. Bu dəmdə aşpaz qapını açıb, əlində bıçaq içəri girdi. Yapışb Şah Abbasın yaxasından istədi ki, başını kəsə. Şah Abbas dedi:

- Əl saxla. Sən bu adamları kəsib neyləyirsən?

Aşpaz dedi:

- Kəsib pul qazanıram.

Şah Abbas dedi:

- Gəl, mən sənə gündə yüz tımən qazanc verim, sən bu adamları kəsmə.

Aşpaz dedi:

- Hardan verəcəksən?

Şah Abbas dedi:

- Mənə bir az sap ver, bafta toxuyum, apar ver Şah Abbasa. O sənə üç yüz tımən versin.

Aşpaz dedi:

- Razıyam, amma sözün yalan çıxsə, atanı yandıracağam.

Aşpaz tez bafta sapının tədarükünü gördü. Çoxlu sap gətirib Şah Abbasa verdi. Şah Abbas başladı bafta toxumağa. O elə naxışlar açdı ki, nə təhər. Baftanı verib aşpaza dedi:

- Apararsan bu baftanı verərsən vəzirə. O sənə pul verər.

Aşpaz baftanı alıb, özünü yetirdi paytaxda. Eşit vəzir Allahverdi xannan Banıdan.

Neçə gün idi ki Şah Abbas getmişdi, heç bir xəbər yox idi, vəzir çox nigarandı. Banı xanım da durub gəlmişdi vəzirin yanına, oturub Şah Abbasın yolunu gözləyirdi.

Bu dəmdə adam gəlib xəbər verdi ki, bir nəfər Şiraz şəhərindən gəlib, vəziri görmək istəyir.

Vəzir dedi:

- Buraxın gəlsin. Allah eləsin ki, Şah Abbasdan xəbər gətirsin.

Bu dəmdə aşpaz girdi içəri, vəzirin qabağında ikiqat olub, baftanı uzatdı vəzirə dedi:

- Bunu Şiraz şəhərindən bir dərviş gətiribdi.

Vəzir Allahverdi xan baftanı alıb uzatdı Banıya. Qız baxıb gördü ki, Şah Abbas bu baftaya darlıq naxışını vurub, dedi:

- Şah Abbas dardadı.

Vəzir Allahverdi xan tez aşpazı tutub, əl-qolunu bağlayıb dedi:

- Bu saat məni gərək dərvişin yanına aparasan.

Vəzir qoşun götürüb, aşpazı saldı qabağına, Banı xanım da qoşuldu bunlara. Birbaş gedib çıxdılar Şiraz şəhərinə. Aşpaz əlacı kəsilib, Şah Abbasın yerini göstərdi. Şah Abbas oturmuşdu, bir də gördü ki, qoşun töküldü içəri. Tez durub başına gələnə vəzir Allahverdi xana danışdı. Əmr verdi aşpazın boynunu vurdular.

Şah Abbas gəlib çıxdı vilayətinə, təzədən toy vurdurub, şəhərdə şadlıq elədi.

Bu işdən bir neçə müddət keçdi, bir gün Şah Abbas naxırçının qızını çağıraraq dedi:

- Tədarük gör, bir seyrə çıxaraq.

Banı tədarükdə oldu. Şah Abbas vəzir Allahverdi xanı da götürüb çıxdılar seyrə, at minib yola düşdülər. Dərələrdən sel kimi, çəməndə bülbül kimi, gedib çatdılar bir çayın qırağına. Şah Abbas baxıb gördü ki, bir qoca kişi yerdən daş 3090prağı309atır çaya, bərk ah çəkir. Şah çox diqqətlənən baxırdı, gördü ki, qoca öz işindədi.

Naxırçının qızı Banı dedi:

- Bu qocanın ürəyində bir dərdi var ki, belə ah çəkir. Onun dərmini bilmək istəyirəm. Yazıq kişinin görən nə dərdi var?

Bu söz Şah Abbasın çox acığına gəlib, dedi:

- İndi ki belədi, get otur qocanın dərdinə şərik ol.

Bu söz Banıya çox toxundu. Odu ki, dedi:

- Gedərəm, mən qocadan artıq adam deyiləm ki.

Şah Abbas cəlladı çağıraraq dedi ki, qızın boynun vursun, vəzir qoymayıb dedi:

- İndi ki, belədi, öldürmə, qoy getsin qocanın yanına.

Şah Abbas razı olub, naxırçının qızını buraxdı, özü də təxtinə getdi.

Eşit naxırçının qızından.

Banı gəlib oturdu qocanın yanında, dedi:

- Gəl, mənə sən götür qızlığa.

Qoca razı olub, naxırçının qızı Banını götürüb qızlığa durub evə getdilər. Banı başladı qocanın evini silib-süpürməyə. Qoca oduna gedirdi. Axşam evə gəlib gördü ki, Banı xörək bişirib. Bu qız qocanın çox xoşuna gəldi.

Günlərin bir günü qoca oduna gedirdi, naxırçının qızı Banı ona dedi:

- Qoy mən də gedim, bir az odun yığım, paltar yuyacağam.

Oduncu razı oldu. Onlar meşəyə getməyə başladılar. Yolnan gedirdilər. Banı baxıb

gördü ki, yolun ortasında bir daş var, amma yarısı yerdədi. O, qocaya dedi:

- Bu daş gedib-gələnə əziyyət verir, gəl bunu yoldan çıxaraq.

Qoca baxıb gördü Banı ağıllı söz deyir, razı oldu. Qoca baltaynan daşı çıxarıb, bir təhəmənlə yoldan rədd elədi. Qız baxıb gördü ki, daşın altında bir qədim mağara var. Tez 310opraqı o yana, bu yana atıb, mağaraya düşdü. Gördü ki, burda o qədər ləl, cəvahirat var, nə təhər.

Naxırçının qızı qocanı çağırıb, cavahiratı göstərdi. Tez iki kisə tapıb, başladılar bu cavahiratı daşımağa. Daşdıqlarını daşıyıb, daşımadıqlarını da ört-basdır elədilər.

Naxırçının qızı Banı qocaya böyük bir ləl verib dedi:

- Apar bu ləli ver filan tacirə, de ki, Banı xanım deyir ki, bu ləli pul eləsin, tez versin sənə.

Qoca tez özünü yetirdi tacirin yanına, dedi:

- Xanım deyir ki, bu ləli pul eləsin.

Tacir qocadan ləli alıb, baxıb gördü ki, çox qiymətli ləldi, amma bu ləli xırdalamağı gücü çatmayacaqdı.

Qocaya dedi:

- Sən dayan burda.

Tez gedib iki-üç tacir cəmləndi, bu ləli xırdaladılar. Qoca iki hambal tutub, pulları yığıdı kisəyə, götürüb gəldi evinə.

Banı hambalları yola saldı, qocaya pul verib dedi:

- Get, bir dəst paltar al geyim, amma gələndə bir yaxşı bənna tap gətir.

Qoca sevinə-sevinə bir dəst paltar alıb, üzünü, başını qırxdırıb getdi hamama, təmiz olub, paltarı geydi, sonra bir yaxşı bənna tapıb gətirdi evə.

Naxırçının qızı baxıb gördü ki, odunçu elə dəyişilib ki, tanımaq olmur. Banı ustanı çağırıb dedi:

- Bir aya kimi bir imarət tik, Şah Abbasın imarətindən də yaxşı olsun. Qiymətini də

birə-üç artıq verim.

Ustalar razılaşıb işə başladılar. Nağıllarda vaxt tez başa gələr, bir ayın içində xəbər gəldi ki, imarət hazırды.

Naxırçının qızı Banı ustaların pulunu verib yola saldı. İmarətə köçüb, ev şeyləri alıb, otaqları bəzəməyə başladı, amma qoca üçün bir otaq ayırıb, altına döşək salmışdı. Hər cümə axşamı da qazan qaynadıb kasıblara xörək paylayırdı.

Naxırçının qızının adı yayılmışdı bütün şəhərə. Bir gün vəzir Allahverdi xan Şah Abbasa dedi:

- Şəhərdə təzə imarət tikilibdi, sənin imarətin onun yanında heç nədi.

Şah Abbas çox həvəslənib dedi:

- Vəzir, gəl gedək görək o necə imarətdi?

İkisi də dərviş libası geyindilər çıxdılar şəhərə, gəlib evə çatmaqda olsunlar. Eşit naxırçının qızı Banıdan. Banı baxıb gördü ki, Şah Abbas gəlir, tez çıxdı külafirəngiyə. Şah Abbas imarətə baxırdı, birdən gözü sataşdı Banıya, dedi:

- Ey dad-bidad, gərək bu qızı alam, almasam yaşaya bilmərəm.

Vəzir, gedək o qızın elçiliyini mənə elə.

Vəzir razı oldu, bunlar qızın elçiliyinə getməkdə olsun, eşit Banıdan.

Banı tez özünü qoca odunçuya yetirib dedi:

- Bu saat Şah Abbas vəziriyənən yanına gələcəkdi. Ağır ol, batman gəl. Şah Abbasa icazə verərsən otursun kənarda, vəzirə də bayırda. Onlar səndən məni istəyəcəklər. Sən deyərsən ki, qoy qıza məsləhət eləyim. Durub gələrsən yanıma.

Naxırçı qızı Banı qocanın dərşini verib, özü çıxıb getdi. Şah Abbas öz vəziriyənən odunçunun yanına gəldi. Şah Abbas baxıb gördü ki, qız burda yoxdu, amma bircə qoca kişidi, xalis ləl-cəvahirat içində keçinir. İstədi ki, içəri girə, qoca əliynən işarə elədi ki, kənarda otur. Vəzir Allahverdi xan istədi otura padşahın yanında, qoca qoymadı. İşarə edib oturtdu qapı ağzında. Şah Abbas təəccüb qaldı, amma qoca başını salıb dinmirdi.

Şah Abbası dərd kəsirdi. Vəzir Allahverdi xana bir dürtmə vurub dedi:

- Sözə başla.

Vəzir Allahverdi xan dedi:

- Biz gəlmişik sənin qızını bu dərvişə alağ, Allah əmriyəm.

Qoca cavab vermədi, vəzir bir də dedi. Axırda qoca durub getdi qızının yanına, dedi:

- Nə deyirsən?

Banı dedi:

- Get deginən ki, iki yüz qızıl versin, bütün şəhərin kasıblarına xörək, paltar versin, sonra ona gedim.

Qoca gəlib yerində oturub, dedi:

- Qızım belə deyir, əgər gücün çatsa, qızımın dediklərini yetirsən, onu ala bilərsən.

Şah Abbası fikir aparıb dedi:

- Mən bu işin axırma kimi gedəcəyəm, razıyam.

Durub getdilər.

Şah Abbas təxtə çıxıb, nə ki xəzinəsində qızıl varıdı göndərdi qıza. Qazan qaynadıb kasıblara əl tutdu, xəbər yolladı ki, toya başlayıram.

Şah Abbas qızın əlindən o qədər yanmışdı ki, düşsəydi əlinə, qanını su yerinə içərdi.

Naxırçının qızı da işi başa düşmüşdü. Gəlin evinə gələndə, bir tuluq üfləyib içini doşabnan doldurdu. Naxırçının qızı Banını götürüb gətirdilər. Banı tez içəri girdi, bildi ki, Şah Abbas onu öldürəcək. Çatan kimi tuluğu qoydu gəlinin təxtinə, üstünü ipəknən örtüdü, özü də gizləndi. Şah Abbas əlində qılınc içəri girib, gördü qız yatıbdı. Ya Allah deyib, qılıncı çəkdi tuluğa. Banı da bu tərəfdən çıxıb dayandı Şah Abbasın qabağında. Şah Abbas baxıb gördü ki, naxırçının qızıda, dedi:

- Ay Banı, bu nə işdi mənim başıma gətirdin?

Banı dedi:

- O qoca ki varıdı, ah çəkirdi, həmin qoca bax budu. Mən dedim ki, bunun da bir istədiyi var, sən mənə qovdun, mən də bunun istədiyini yerinə yetirdim. Özüm də onun qızıyam. İndi nə deyirsən? Əgər mənə saxlayırsansa, onda gərək bu qoca odunçunu da saxlayasan, yox qocanı saxlamasan, mən sənə getməyib, pullarını da geri qaytaracağam.

Şah Abbas naxırçı qızı Banının ağlını bəyənib, onun alınından öpdü. Təzədən toy vurdurub, murad hasil elədilər, qocanı da yanlarında saxladılar.

3.8. Şəms-Kəmər

Bir padşah var idi. Bu padşahın övladı yox idi. Bir gün padşah bədənnüma güzgünün qabağında durub özünə baxırdı. Gördü ki, paho, saqqalına dən düşüb. Padşah qəm dəryasına qərq oldu. Vəzir, vəkil tökülüb işdən hali olmaq istədilər. Baş vəzir ədəblə baş əyəndən sonra xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

- Qibleyi-aləm, niyə qəm dəryasına qərq olmusan? Allaha çox şükür dövlət, cah-calal səndə. Sən də fikir edirsən?

Padşah üzünü çevirib vəzirə baxdı və qəm buludunu üzündən kənar edib dedi:

- Vəzir, nə olsun ki, cah-calal, şan-şövkət məndədi. Saqqalıma dən düşüb, bir övladım yoxdu ki, mən öləndən sonra yerimdə əyləşsin, təxti-tacimə sahib olsun.

Vəzir dedi:

- Qibleyi-aləm, elə dərdlər vardır ki, onun çarəsi ancaq Allahdadı. Bizim əlimizdə nə əlac var. Qırx gün, qırx gecə fəqir-füqəraya pay ver, bəlkə Allah sənə bir övlad kəramət eyləyə.

Hamı yerbəyerdən vəzirin sözünü bəyəndi. Padşah xəzinəsinin ağzını açdı, qırx gün, qırx gecə fəqir-füqəraya pul, paltar, yemək payladı. Qırxıncı gün bir dərviş padşahın barigahına gəldi. Padşah əmr etdi ki, dərvişə də pay versinlər. Dərvişə pay vermək istədilər, dərviş dedi:

- Qibleyi-aləm, mən pay alan dərviş deyiləm, pay verən dərvişəm. Al bu almanı, tən bölüb yarisını özün ye, yarisını da hərəmin yesin. Sənin bir oğlun olacaq, adını Qəmər

qoyarsan.

- Padşah almanı aldı, yönəldi ki, mizin üstünə qoysun, qayıdıb dərvişi görmədi. O, qeyb olmuşdu. Padşah almanı tən böldü, yarısını özü, yarısını da hərəmi yedi.

Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqə, doqquz saniyə keçdi, Allah-taala ona bir övlad kəramət etdi ki, ay parçası kimi. Bu, gözəllikdə oğlan dünyaya gəlməmişdi. Oğlanın adını dərviş dediyi kimi, Qəmər qoydular. Qəməri dayəyə tapşırdılar. Nağıl dili yüyürək olar. Bir gün, beş gün, Qəmər gəlib səkkiz yaşa çatdı. Onu yaxşı mollaya tapşırıb məktəbə göndərdilər. Qəmər elə zəhinli uşaq idi ki, molların ağzından çıxan sözləri o saat sinədəftər eləyirdi. Qəmər kitaba şur salmışdı, gecə-gündüz oxuyurdu, yatanda da kitabı başının üstünə qoyub yatırdı. Dünyada kitab qalmadı, hamısını oxudu, elmlərin açarını qoydu cibinə.

Bu minvalla Qəmər gəlib on beş yaşa çatdı. Günlərin bir günü padşah öz Hərəmini yanına çağıraraq dedi:

- Ey mənim sevimli hərəmim, daha qocalmışıq, bu gün, sabah axirət mənzilinə gedəcəyik. Gəl sağ ikən gözüümüzün ağı-qarası olan uşağımızı evləndirək.

Hərəmi onun tədbirinə afərin söylədi. Bunlar məsləhəti bir yerə qoydular ki, oğlanlarını çağıraraq, öz fikirlərini ona da söyləsinlər. Adam göndərərək Qəməri öz yanlarına gətirdilər. Qəmər xidmət məqamında dayanıb dedi:

- Mehriban ata, mənim üçün nə qulluq?

Padşah onu öz yanında oturdub, alnından öpüb dedi:

- Oğul, qocalmışıq, bu gün, sabah bu dünyadan köçəcəyik. İstəyirik sağ ikən sənəin toyunu öz əlimizlə edək. Nə deyirsən?

Qəmər başını yuxarı qaldıraraq dedi:

- Ata, mən evlənməyəcəyəm.

Padşah dedi:

- Axı niyə, səbəbi nədi?

Qəmər genə dedi:

- Ata, məndən evləndi yoxdu.

Padşah çox dedi. Ancaq Qəmər razı olmayıb ona dedi:

- Ata, mən çox kitablar oxumuşam. Arvadlar çox vəfasız olurlar, Mən arvad xeylağından uzağam. Mənə bir də elə təklifi eləmə. Mən ölüncə arvad almayacağam.

Atası nə qədər öyüd-nəsihət verdisə, Qəmər razı olmadı. Axırda onu azad eləyib dedi:

- Oğul, get, fikirləş. Üç gündən sonra mənə fikrini deyərsən. Arvadlar hamısı vəfasız deyil.

Qəmər atasının yanından düz öz mənzilinə gəldi. Böyük bir kitab götürüb oxumağa başladı. Bir də o zaman xəbər tutdu ki, üç gün tamam olub, fərraş onu atasının yanına çağırır. Qəmər çox çətinliklə kitabdan ayrılıb atasının yanına gəldi. Padşah onun üzündən öpüb dedi:

- Oğul, nə fikrə gəldin? Toyunu edəkmi? Qəmər gülümsünüb dedi:

- Ata, sözüm sözdür. Arvad tayfasından o qədər oxumuşam ki, əgər onlar şüş cavahirat, qızıl olar, mən onlara səmt getməyəcəyəm. Əlhəzər onlardan!

Padşah nə qədər dəlil-dələlət elədi, Qəmər ipə-sapa gəlmədi ki, gəlmədi. Axırda atası genə də onu azad eləyib dedi:

- Get, genə fikirləş, daha kitab oxuma!

Qəmər atasının qulluğundan mürəxxəs oldu, düz mənzilinə gəlib, genə də zəli kimi kitaba yapışdı. Bəli, bir necə gün də belə keçdi. Qəmər bu müddətdə bir arvadın öz sevgilisini yuxuya verib öldürdüyünü və başqaları ilə kefi etdiyini oxumuşdu. Əhvalı çox pis idi. Arvadlara nifrəti daha da artmışdı. Qanının belə qara vaxtında atası onu çağırırdı. Qəmər atasının yanına getdi.

Atası dedi:

- Oğul, gərək evlənəsən. Bu dəfə axırıncı sözümdü, güclə də olsa, səni evləndirəcəyəm. Tez get hazırlaş, sabah vəzirin qızını sənə alacağam.

Qəmər gülüb dedi:

- Ata, sözüm sözdü... Əlhəzər arvad tayfasından. Mənim boynumu vurdur, amma evlən demə!

Padşah dedi:

- Evlənəcəksən! Sabah toyundu.

Qəmər təbdən çıxdı və atasına:

- Mən evlənmirəm!.. Sən bu ağılnan padşahlığı nə cür edirsən? - dedi.

Padşah bu sözü eşidən kimi bərk qəzəbləndi. Dabanından tüstü çıxdı. Gözləri qıpqırmızı qızardı. Əmr etdi:

- Cəllad!..

Cəllad hazır olub dedi:

- Şah sağ olsun, buyruq qibleyi-ələmindir! Kimi deyirsən bu saat boynunu elə vurum ki, ruhu da inciməsin.

Padşah dedi:

- Gözümün ağı-qarası olan bir oğlumun boynunu vur!

Cəllad Qəməri yaxalayanda, vəzir, vəkil, bütün əhli məclis padşahın ayağına düşüb dedilər:

- Şah, qəzəbini söndür. Adil padşahlar həmişə səbri çox sevmişlər. Sənin öz oğlundu, sonra peşman olarsan. Onu zindana saldır, ağıllansın.

Padşah bir qədər sakit oldu. Bütün əhli-məclisin tədbirinə razı olub, oğlunu zindana salmağı əmr etdi.

Bəli, şahın əmri üzrə Qəməri barigahm xüsusi zindanxanasına saldılar. Bu zindanxananın hər yeri aynabənd idi. Padşahın tapşırığı üzrə Qəmərə kitab vermək qadağan olunmuşdu.

Qəmər kitabsız az qalırdı dəli-divanə olsun. O, zindanbanı çağırıb yalvar-yapış elədi, dedi:

- Mənə kitab ver, oxuyum.

Zindanban dedi:

- Atan əmr edib ki, ona kitab versən boynunu vurduracağam.

Qəmər dedi:

- Sən gəl mənə kitab ver, heç kəs bilməz.

Zindanban gizlicə ona kitab verdi. Bəli, Qəmər bu minvalla günlərlə, aylarla zindanda qalsın, eşit padşahdan.

Bir müddət keçdi, ata ürəyidi, padşahın ürəyi yumşaldı, hərəminə dedi:

- Ey mənim hərəmim, oğuldu, can-ciyərdi. Bir qələt elədi, keçdi. Gəl onun yanına bu gün adam göndərək, evlənməyə razı olsa, zindandan çıxarıb toyunu edək. Çoxdan kitab oxumur, yəqin razı olar.

Hərəmi razılıq verdi. Bu danışıqdan sonra vəziri hər gün Qəmərın yanına göndərdilər, gedib deyirdi:

- Evlənməyə razı olursansa, səni zindandan azad edək.

Qəmər deyirdi:

- Haşa!.. Min il zindanda çürüsəm də evləndi yoxdu.

Belə-belə bir müddət də gəldi keçdi.

İndi sizə haradan xəbər verim?

Bir gün mələikələr padşahının qızı səyahətə çıxmışdı, ərşdə gəzirdi, gördü yerdə bir şəfəq hər tərəfə işıq salıb. O, öz-özünə təəccüb elədi ki, bu nə olmuş ola? Pərvaz eləyib yerə endi, gördü nə? Bu bir tikilidi, tamam aynabənd. İçəri girib gördü, bir oğlanı zindana salıblar ki, misli-bərabəri, nə insdə, nə cinsdə, nə mələkdə var... Allah-taala bunu xoş gündə, xoş saatda xəlq edib. İşıq da bunun üzünün işığıdı ki, hər tərəfə düşüb, elə bil gündü, şəfəqini dünyaya salıb. Mələikələr padşahının qızı mat qaldı. Öz-özünə dedi: “nə olaydı, bəni-adəm olub, bu oğlana gedəydim”.

Bəli, mələikələr padşahının qızı, bir müddət Qəmərın yanında onun hüsn-camalına, qədd-qamətinə tamaşa elədi. Bir də baxdı ki, gecə yarından keçib. Qanad vurub göyə

qalxdı. O, göynən gedirdi, gördü ki, cinlər padşahının oğlu gəlir. Mələikələr padşahının qızı oğlanın hüsn- camalını, orda gördüklərini ona nağıl elədi. Cinlər padşahının oğlu dedi:

- Şahzadə qız, yeddiillik uzaq bir ölkədə Şəms adlı bir qız var, özü də on beş yaşında. Atasını nə qədər ərə vermək istəyir, qız getmir, deyir ki, mən kişilərdən o qədər kitab oxumuşam ki, ta nə qədər. Onlar vəfasız olurlar. Mən ölsəm də ərə getməyəcəyəm. Atasını nə qədər edib, qız ərə getməyib, axırda qeyzə gəlib zindana salmışdır. Bəlkə o qızı görəsən? Onun gözəlliyinə bütün dünya heyrandır. Bütün yaranmışlar onun hüsn-camalına səcdə edirlər.

Mələikələr padşahının qızı dedi:

Xeyr, gözəllikdə mən görən oğlana tay olmaz.

Cinlər padşahının oğlu dedi:

- Şəms kimi gözəl olmaz.

Bunların bəhsi düşdü. Axırda mələikələr padşahının qızı dedi:

- Görək gedib o qızı gətirəsən, qoyaq bu oğlanın yanına, görək hansı gözəldi.

Cinlər padşahının oğlu razı oldu, qanad çalıb gözdən itdi, bir neçə saatın içində Şəmsi götürüb, mələikələr padşahının qızının yanına gətirdi. Bəli, bunlar qızı götürüb, Qəmər in yanına gətirdilər, ikisini yan- yana qoydular. O dedi qız gözəldi, bu dedi oğlan gözəldi. Axırda mələikələr padşahının qızı dedi:

- Bunları bir-bir oyadaq, hansı o birisinə çox yaxınlıq eləsə, onun üçün əldən getsə, onda bilərik ki, o birisi gözəldir.

Ərz olsun, mələikələr padşahının qızı bir birə olub, Qəmər in qoynuna girdi, onu sancdı. Qəmər yuxudan ayılıb, yanına baxanda gördü ki, yanında bir qız yatıb, elə bil ki, lap gün doğubdu. Öz-özünə dedi: “Yəqin atam deyən qız budur, mən yatandan sonra gətirib yanıma qoyublar. İlahi, dünyada necə gözəl var imiş!” İstədi, yerindən durub qızın yanına girsin, üzündən-gözündən öpsün, sonra fikirləşdi ki, bəlkə atam-anam pusur, ağır olmaq lazımdı. Bir qədər qızın hüsn-cəmalına baxandan sonra yıxılıb genə yatdı. Növbə Şəmsə gəldi. Cinlər padşahının oğlu bir birə olub, Şəms in qoynuna girdi, onu sancdı.

Qız yuxudan ayılıb, baxanda gördü ki, yanında bir oğlan yatıb ki, vallah kənanlı Yusif heç bunun əlinə su tökməyə də yaramaz. Tez yerindən qalxıb oğlanın yerinə girdi, onu qolları arasına alıb, üzündən, gözündən öpdü, dedi:

- Yəqin atam deyən oğlan bu imiş. Mən buna razıyam. Sabah deyərəm, atam toyumu elər, məni buna verər.

Şəms o saat öz barmağındakı üzüyü çıxarıb onun barmağına taxdı, onun barmağında olan üzüyü çıxarıb öz barmağına taxdı. Üzündən-gözündən doyunca öpəndən sonra, yaxınlıq kimi Qəmərə sarılıb yatdı. Məlaikələr padşahının qızı gülüb dedi:

- Bax, indi gördünmü oğlan gözəldi? Di qızı apar qoy öz yerinə.

Cin padşahının oğlu Şəmsi götürüb apardı öz otağına. Məlaikələr padşahının qızı da pərvaz eləyib ərşə getdi.

Bəli, sabah açıldı. Üstünüzə çox xeyirli sabahlar açılısın. Qəmər yerindən qalxıb dörd tərəfə baxdı, qız-zad görmədi. Öz-özünə dedi: “yəqin atam, anam genə aparıblar. İndi gəlib məndən soruşarlar ki, evlənirsənmi, mən də razı olaram”. Bəli, Qəmər bir gün gözlədi, iki gün gözlədi, qız haqqında heç söz-söhbət çıxmadı. O, ürəyindən eşq yarası almışdı, tamam yanıb qovrulurdu. Axırda qapıçını çağırıb dedi:

- Qapıçı, səndən bir söz soruşacağam, gərək düzünü deyəsən.

Qapıçı dedi:

- Sənə fəda olum, şahzadə, hər nə soruşsan, bildiyim şeyi müzayiqə eləmərəm.

Qəmər dedi:

- Filan gecə mənim yanımda bir qız var idi. O kim idi? Atamgil onu hara apardılar?

Qapıçı dedi:

- Şahzadə, sənin yanında qız olmayıb, yəqin yuxu görmüsən.

Qəmər qəzəblənib dedi:

- Tez de görüm, o qız necə oldu? Yoxsa səni öldürəcəyəm. Qapıçı qaçmaq istəyəndə şahzadə onun xirtdəyindən tutub yerə çırpdı, səs-küy düşdü. O biri qapıçılar

gəldilər. Şahzadə qabaqkı sözünü onlara söylədi. Onlar da dedilər:

- Sənin yanında qız olmayıb.

Şahzadə onları öldürmək istəyəndə, birtəhər onun əlindən qurtarıb, özlərini padşaha çatdırıb dedilər:

- Bəs, oğlun qarışmaları tamam qırdı! Deyir ki, filan gecə mənim yanımda olan qız necə olmuşdur?

Padşah bu sözü eşidəndə çox şad oldu. Vəziri hüzura dəvət edib dedi:

- Ey vəzir, get gör bu nə əhvalatdır? Yəqin oğlum yola gəlib.

Vəzir o saat zindana getdi, şahzadənin yanına girdi, dedi:

- Şahzadə, sənin haqqında belə-belə sözlər deyirlər, bu nə əhvalatdır?

Qəmər dedi:

- Ey vəzir, filan gecə mənim yanımda olan qız necə oldu? Atama deyərsən ki, mən o qıza razıyam, toyumuzu eləsin.

Vəzir baxdı ki, Qəmər çox ağıllı danışır, dəli-zad deyil, dedi:

- Şahzadə, sənin yanında qız olmamışdı. Yəqin sən yuxu görübsən. İndi sən mənə rəy ver, kimin qızını istəyirsən sənə alaq.

Qəmər dedi:

- O qızdan başqası lazım deyil. Atama deyərsən o qızı mənə alar.

Vəzir dedi:

- O qız əsl qız deyil, yuxu qızıdır. Şahzadə, onu yadından çıxart!

Qəmər bərk hirsələndi, üzüyü ona göstərüb dedi:

- Yaxşır, bəs bu üzük nədi?

Vəzir özünü padşaha yetirib dedi:

- Ay aman, oğlun tamam dəli olub.

Padşah bu sözü eşidəndə çox kefsiz oldu, özünü oğlunun yanına yetirdi. Qəmər

gördü ki, budu, atası zindana gəlir. Yerindən qalxıb, xidmət məqamında əl-əl üstündə dayandı, oğulluq salamını yerinə yetirdi. Padşah onun üzündən öpüb dedi:

- Oğul, sənin haqqında belə-belə sözlər danışılar. Bu nə cür əhvalatdır? Şeytan sözüdür, ya doğrudur?

Qəmər dedi:

- Ata, nə şeytan sözüdür, nə də doğrudur. Mən dəli-zad olmamışam. Filan günü mənim yanına bir qız göndərmişdiniz, mən ona razıyam. Onun toyunu mənə eləyin.

Padşah dedi:

- Oğul, sənin yanına qız göndərməmişik. Yəqin yuxu görmüsən. Kimin qızını deyirsən sənə alım.

Qəmər dedi:

- Ata, bəs bu üzük nədi? Olsa odu, olmasa, məndən ayrı qız aldı yoxdu.

Padşah üzüyü görəndə lap məəttəl qaldı. Gördü ki, o qızın adı da üzüyün üstündə yazılıbdı. Padşah dedi:

- Oğul, bu axmaq işdi, yəqin xəstələnmişən. Sənə ayrı qız alacağam.

Qəmər acıqlanıb atasına da ağır söz dedi. Padşahın əmrilə onun ayaqlarına, qollarına zəncir vurub zindanda yerə yıxdılar, adını dəli qoydular. Bütün həkimləri, təbibləri yıgdılar, heç biri onun dərдинin çarəsini bilmədi. Padşah onların hamısının boynunu vurdurdu. Qəmər dərdən lap ölüm halına düşdü, sapsarı saraldı.

Qəmər çox oxumuş, danəndə bir dayısı var idi. Bu həm də dünya görmüş, böyük-küçük məclislərində olmuş bir adam idi. Adı da Asiman idi. Günlərin bir günü Asiman Qəmər yanına gəldi, gördü ki, Qəmər heç özündə-sözündə deyil. Başladı Qəmərlə xırda-xırda söhbətə, dedi:

- Qəmər, bəlkə də yuxu görmüsən, adamlar səni qəzəbləndirir, onun üçün dəli olursan?

Qəmər ürəyi yumşaldı, gözlərinin yaşını sel kimi töküüb dedi:

- Mehriban dayı, mən yuxu görmüşəmsə, bəs bu üzük nədi?

Asiman üzüyə diqqətlə baxdı, gördü ki, xeyr a, iş başqadı. Qızın adı da üzükdə yazılıb, dedi:

- Qəmər, heç fikir eləmə. Bu üzüyü götürüb, ayağıma dəmir çarıq geyərəm, əlimə dəmir əsa alaram, sənin sevgilini taparam. Sən eşq mərizisən. Təsəlli tap.

Asiman Qəmərini alından öpüb zindandan çıxdı, düz evinə gəldi, arvadına dedi:

- Arvad, çörəkdən-zaddan bağla, mən uzun bir səfərə gedirəm.

Arvadı çörək bağladı. Asiman götürüb yola rəvan oldu. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi-sərsər kimi, az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi. Orada ayla, illə, burada müxtəsər dillə, başladı, şəhərbəşəhər, kəndbəkənd soraqlayıb gəzməyə. Nə qədər soruq tutdu, bir şey tapmadı. O, bu minvalla üç il gəzdi, dolandı, axırda gəlib böyük bir dəryanın qırağına çıxdı. Asiman dəryanın qırağında qalsın, sizə xəbəri kimdən verim, Şəmsdən.

Şəmsi cinlər padşahının oğlu aparıb öz otağına qoymuşdu. Şəms tezdən ayılıb bir o tərəfinə, bir bu tərəfinə baxdı, kimsəni görmədi. Tez qapıçını yanına çağıraraq dedi:

- Bu gecə mənim yanımda olan oğlan necə oldu? Onu atam apardı mı?

Qapıçı dedi:

- Şahzadə xanım, sənin yanında oğlan-zad olmayıb, yəqin yuxu görübsən.

Şəms bərk qəzəblənib, o biri qulluqçunu çağırdı. O da qabaqkının verdiyi cavabı verdi. Şəms acıqlanıb qulluqçuların üstünə çığırdı. Padşaha xəbər getdi ki, bəs, taxtı-tacı devrilmiş, nə durubsan, qızın dəli olub! Padşah vəziri qızının yanına göndərdi. Qız ədəblə vəzirin yanında oturdu, dedi:

- Vəzir, mən bu gecə yanıma gətirdiyiniz oğlana gedəcəyəm. Get atama söylə, toyumuzu eləsin.

Vəzir dedi:

- Xanım, bu gecə sənin yanında oğlan-zad olmayıb, yəqin yuxu görmüsən.

Elə bunu dediyini gördü, Şəms onu kötəklədi. Vəzir birtəhər onun əlindən qurtarıb özünü padşahın hüzuruna çatdırıb dedi:

- Nə durmusan, qızın dəli olub, məni öldürürdü, birtəhər əlindən qurtarıb, qaçmışam.

Padşah bir dəstə əyanla, vəzirlə, vəkillə qızının yanına gəldi. Qız ədəblə atasının xidmət məqamında dayandı. Padşah baxdı ki, qızı ağıllıdı. Çox sevindi, dedi:

- Qızımın haqqında böhtan deyirlərmiş. Qızım, bu nə təhər sözdü?

Şəms dedi:

- Ata, filan gecə mənim yanına bir oğlan gəlmişdi, mən ona gedəcəyəm.

Padşah dedi:

- Qızım, sənin yanına oğlan-zad gəlməyib. Padşah oğlanları sənin üçün sinov gedirlər. Hansını könlün istəyir, səni ona verim.

Şəms dedi:

- Ata, bəs bu üzük nədi?

Atası, bütün yığılanlar üzüyə baxıb məəttəl qaldılar, daha bir söz demədilər. Vəzir başını bulayıb dedi:

- İndi ki, oğlan yoxdu, ondan əlini üz.

Qız bu sözü eşitək, vəzirə bir neçə şillə çəkdi. Vəziri onun əlindən aldılar. Daha hamısı yəqin elədi ki, qız dəli olubdu. O saat qızın əl-ayağını bağlayıb, zindanın bir küncünə yıxdılar. Qız burada nalə edib ah-zar çəkirdi. Padşah car çəkdirib, hər yerə xəbər verdi ki, qızım dəli olub, hər kəs onu sağaltsa, qızımı ona verib, dünya malından qani edəcəyəm.

Bəli, həkimlər, cərrahlar yığılıb gəldilər, heç biri Şəmsi sağalda bilmədi. Padşah hamısının boynunu vurdurdu. Qız gününü ah-zarla keçirib nə yedi, nə içdi. Axırda heydən, dildən düşdü. Zəfəran kimi sapsarı saraldı, nəfəsini iki çiyinlərindən alırdı, dili tutulmuşdu. Qızı burada can verməkdə qoyub, sizə xəbəri Asimandan verim.

Asiman baxdı ki, dəryanın ortasında bir şəhər var, dedi:

- O şəhərə gəmi-zad çox gedir-gəlir, gedim o şəhərə bəlkə bir şey öyrənə bildim.

Asiman bir taxta parçasının üstünə minib o şəhərə çatdı. Baxdı ki, şəhərdə danışıqlar ki, filan padşahın qızı dəli olub. Padşah bütün dünyaya elan verib ki, hər kəs mənim qızımı sağaltsa, qızımı ona verəcəyəm. Asiman bunlardan bütün əhvalatı öyrəndi. Öz-özünə dedi: “olsa-olsa, Qəmər dediyi qız bu olacaq”. Asiman padşahın ölkəsini və yolunu soruşdu. Dedilər:

- Buradan ora, gəmi ilə yeddiillik yoldur.

Asiman burada bir müddət qalıb, yeddi ilin azuqəsini hazırladı, gəmi duracağına gətirib gəmiyə əyləşdi. Aylar, illər gəlib keçdi. Asiman gedib bu şəhərə çıxdı. Bir dəst həkim paltarları geyib, padşahın ba-rigahının qapısına getdi. Ondan soruşdular:

- Nəçisən, nə karasan?

Asiman dedi:

- Həkiməm. Eşitmişəm, padşahın qızı xəstədi, onun üçün gəlmişəm.

Onu padşahın yanına apardılar. Padşah dedi:

- Həkim, qızımı sağalda bilməsən boynunu vurduracağam.

Asiman dedi:

- Şah sağ olsun, yaxşı edə bilməsəm, boynumu vurdur.

Asimanı apardılar qız olan otağın qapısına.

Asiman dedi:

- Mən kənzilərlə bir dərmanlı kağız göndərim, tutun qızın gözünün qabağına, qız hərəkət eləsə gələrəm.

Asiman bir kağız götürüb yazdı ki, Qəmərin yanından gəlmişəm, sakit ol, səni ona çatdıracağam. Kağızı aparıb qızın gözünün qabağına tutdular. Qız gözlərini açıb kağıza baxdı. O saat bərkdən inildəyib əli ilə işarə etdi ki, həkimi qoyun gəlsin. Asimanı qızın yanına apardılar. Asiman dedi:

- Burada gərək heç kəs olmasın.

Bəli, hamı getdi, təkcə Asiman qızın yanında qaldı. O saat üzüyü çıxarıb qıza göstərdi, dedi:

- Birtəhər düzəl, yaxşı ol, Qəməri sənın yanına gətirib, ikinizi birbirinizə çatdıracağam.

Qız özünə hərəkət verdi, durmaq istədi, ancaq bacarmadı. Asiman onun ağzına yeməkdən-zaddan tökdü. Qız hala gəlib, danışmağa başladı. Bəli, xəbər padşaha getdi ki, həkim qızı yaxşı elədi. Qızın dili açılıb.

Padşah fağır-füqəraya pul verdi, xələt payladı, yetim sevindirdi. Çox cah-calalla qızının yanına gəlib gördü ki, doğrudan da, qızın dili açılmışdı. Şah üzünü əyanlara, vəzir-vəkilə, camaata tutub dedi:

- Məni istəyən həkimə xələt versin!

Həkimə o qədər xələt verdilər ki, haqq-hesabı olmadı. Asiman heç bir xələt götürməyib dedi:

- Şah sağ olsun, mənə xələt lazım deyil. Əhdinə vəfa elə, qızı ver mənım bir bacım oğlu var, ona.

Padşah dedi:

- Qızı tamam sağalt, o barədə sonra danışarıq.

Asiman əyləşdi qızın yanında, gecə-gündüz Qəmərdən ona danışdı. Axırda qız hala gəlib, xırda-xırda yataqdan qalxıb yerində oturdu və yemək istədi.

Bu minvalla qız tamam sağalıb, ayağa qalxdı. Padşah qırx gün, qırx gecə şadyanalıq keçirib, ac qarınları doyurdu. Asiman padşahın yanına gəlib dedi:

- Şah, nə deyirsən? Mən gedirəm.

Padşah dedi:

- Sözüüm sözdü, qızı bacın oğluna verərəm. Get, oğlanı bura gətir.

Asiman düşdü yolun ağma, gəmilər mindi, dəryalar keçdi, cəzirələr aşdı, uzaq yolu

yaxın elədi, axır gəlib öz ölkələrinə çatdı. Özünü o vaxt yetirdi ki, Qəmər ağzını bağlahabağlaydı, öldürdü. Asiman özünü bacısı oğluna yetirib, qulağına dedi:

- Qəmər, ölüm vaxtı deyil, gözlərini aç. Nişanlımı tapmışam.

Qəmər özünə hərəkət verdi, gözlərini açıb dayısına baxdı. Əli ilə işarə edib su istədi. Onun ağzına su tökdülər. Qəmər boğaza qədər yığılan nəfəsi bir də geri qayıtdı, qan xırda-xırda bütün damarlarına yeridi. Hannan-hana özünə hərəkət verdi, bir neçə dəfə dərinədən inildədi. Səs hər yana yayıldı, padşaha muştuluqçu getdi ki, Qəmər nəfəsi qayıtmışdır, yavaş-yavaş yönü bəri olur.

Padşah əmr elədi muştuluqçu təbili çaldılar. Evləri bəzədilər, sədəqə payladılar.

Bir neçə gün belə gəldi keçdi. Qəmər dili açıldı və dayısı ilə xırda-xırda danışmağa başladı. Asiman ona yaxşı qulaq asdı, yaxşı yeməklər yedizdirdi. Axırda Qəmər tamam sağalib ayağa qalxdı. Asiman ona dedi:

- Qəmər, oğul, sözümə yaxşı qulaq as, tez sevgilinin dalınca get. Qız genə xəstələnər. Onun gözləri yoldadı.

Qəmər bir müddət də qalıb lap yaxşı oldu. Atasının hüzuruna gəlib dedi:

- Ata, mən sevgilimi gətirməyə gedirəm. İzn ver!

Padşah dedi:

- Oğul, gəl daşı ətəyindən tök, mənəm çırağımı söndürmə. Dünyanın o üzündən sən gedib qız gətirə bilməzsən, kimi deyirsən sənə alım. Bu sövdadan əl çək, getmə.

Qəmər dedi:

- Mehriban ata, üz vurma, gedəcəyəm!

Padşah çar-naçar razı olub dedi:

- Oğul, get, Allah amanında olasan, Amma tez gəl.

Qəmər vəznə yüngül, qiymətə ağır şeylərdən götürüb, getməyin binasını qoydu. Gəlib böyük bir dəryanın qırağına çıxdı. Çox gəzdi, dolandı, gəmilərin dayanacağını tapmadı. Axırda yolu azıb, bir qalın meşəliyə çıxdı. Qəmər burada sərgərdan gəzirdi. Bir

də gördü ki, bir maral yerə uzanıb zar-zar zarıldaıdır. Bir cüt körpə balası da yanında oturub gözlərinin yaşını abi-neysan kimi tökür, zülüm-zülüm ağlayırlar. Qəmər in ürəyi qana döndü, gözlərinin yaşı yanaqlarından aşağı axmağa başladı. Maral onu görəndə ha can atdı ki, durub qaçsın, bacara bilmədi. Balalarına öz dili ilə dedi:

- Balalarım, gəlin son nəfəsimdə üzünüzdən öpüm, qaçın gedin. Mənimki daha belə gətirdi.

Balaları ağlaşa-ağlaşa analarının üzündən öpüb qaçdılar. Qəmər ana maralın yanına gəldi, gördü ki, səyyad güllə ilə vurub maralın iki qılçasını qırılmışdı. Yazıq maralın hər gözünün altında bir damla yaş var, elə balalarının dalınca baxır, döşləri də südlə doludu.

Qəmər əlini dizlərinə vurub dedi:

- Qolun sınısın, səyyad!..

Qəmər o saat ağ çıxartdı. Balaca taxta düzəltdi, maralın sümüklərini yerbəyerində qoyub bağladı. Otdan-zaddan yığıb maralın qabağına qoydu, özü də bir çardağ tikib maralın yanında qaldı. O hər gün maralın yarasını açıb məlhəm qoyurdu. Maralın balaları da daha ona öyrəşmişdilər. Hər gün gedib gəzirdilər, acan vaxtda gəlib analarını əmirdilər.

Bir müddət belə keçdi, maralın ayaqlarının sınıqları bitişdi, anadan doğma oldu. Ana maral və körpə marallar Qəmər in yanında atılıb düşdülər, ona dua elədilər. Bir gün Qəmər yola düşüb getmək istəyirdi. Maral onun ayaqlarına yıxılıb dilə gəldi, dedi:

- Ey cavan, sən mənə bu qədər yaxşılıq eləyib ölümdən qurtarmısan. Diləyin nədi, istə, canla-başla yerinə yetirim.

Qəmər dedi:

- Heç bir diləyim yoxdu.

Maral dedi:

- Bəs kimsən, hara gedirsən?

Qəmər bütün əhvalatı ona nağıl elədi, dedi:

- İndi yolu azıb buraya gəlmişəm.

Maral dedi:

- Ey cavan, yetmiş ağaclıq yol gedərsən. Görəcəksən dəryanın ortasında bir şəhər var. Taxta parçasına minib, o şəhərə gedərsən. Sənin sevgilin olan ölkəyə o şəhərdən gedirlər. Qəmər çox şad oldu, maral və balaları ilə görüşüb yola düşdü, düz dəryanın qırağına gəldi. Gördü, bəli, dəryanın ortasında olan şəhər görünür. Tez bir taxta parçası tapıb üstünə oturdu və həmin şəhərə gəldi. Adamlardan gəmi düşərgəsinin yerini öyrəndi.

Qəmər tez gəmi düşərgəsinə gəldi, gəmiyə mindi. Gəmi dəryaları yara-yara, ləpələri qova-qova gəlib çıxdı Şəmsin atasının vilayətinə.

Qəmər ondan-bundan soraq tutub Şəmsin evini öyrəndi. Düz gedib otağın qabağında olan gül bağına girdi. Gördü ki, burada hər cür meyvə, hər cür gül-çiçək desən vardı. Elə gözəl bağdı ki, gül-gülü çağırır, bülbül-bülbülü. Ağaclar qalxıb ərş-fələyə, çarhovuzlar fəvvarə vurub hər tərəfə su səpir. Adam bilmir hər rəng çalan gülə baxsın, yoxsa bülbülün cəh-cəhinə qulaq assın. Qəmər yavaş-yavaş mərmər çarhovuza tərəf gedirdi. Birdən onun qulağına ağlamaq səsi gəldi. O, gizlincə ağlamaq səsi gələn tərəfə gedib gördü ki, Şəms çarhovuzun yanında güllərin arasında oturub, gözünün yaşını qırmızı yanaqlardan aşağı axıdır.

Qəmər özünü saxlaya bilməyib yandan çıxdı, dedi:

- Mənim canım-ciyərim, niyə ağlayırsan? Axı rəva deyil, sənin qara gözlərindən yaş tökülsün!..

Şəms Qəmərini səsinə eşidən kimi yerindən qalxıb, bərkdən dedi:

- Ah, Qəmər!..

O saat qəşş edib yerə yıxıldı. Qəmər onun başını dizinin üstünə aldı, üzünə gülüb səpib özünə gətirdi. Raviyani-əxbar belə rəvayət edir ki, Şəmslə Qəmər qalxıb bir-birinin boynuna sarıldılar. Dodaqları bir-birinə yapışanda sevindiklərindən hər ikisi qəşş edib yerə yıxıldılar. Onlar yeddi gün, yeddi gecə bihuş qaldılar.

Padşaha xəbər getdi ki, bəs qızın itmişdir. hər yerə atlı, çapar salındı, axırda gəlib gördülər ki, Şəms güllüklər içərisində bir oğlanla yerə sərilməmişdir. Onları evə gətirdilər.

Həkim, təbib gətirib, qırx gün, qırx gecə dava-dərman edib onları ayıltılar. Padşah Qəməri hüzurə dəvət edib dedi:

- Sən kimsən, nə cürətlə mənim bağışma qədəm basıb, qızımın yanına gəlmişsən?

Qəmər o saat dayısı Asimanın verdiyi kağızı çıxarıb padşaha verdi. Padşah oxuyub yəqin etdi ki, bu, həkimin bacısı oğludu, özü də doğrudan da qızına yarar oğlandı. Padşah qırx gün, qırx gecə toy elədi, qızını Qəmərə verdi. Qızla oğlan padşahın xidmət məqamında diz üstə çöküb, başlarına gələn qəzavü-qədəri ona nağıl elədilər. Padşah onların saf məhəbbətinə afərin söylədi.

Bəli, bir müddət Qəmər burada Şəmslə dövrən sürdü. Bir gün padşahın yanına gəlib, ədəb salamım yerinə yetirib dedi:

- Şah sağ olsun, atamla anam qocalıblar, ölüb gedərlər, məndə dağ qalar. İzn ver, biz öz ölkəmizə gedək.

Padşah razı oldu, güclü qoşunla Qəmərlə qızını yola saldı. Qəmərlə Şəms padşahla görüşüb, öpüşüb yola düşdülər. Az getdilər, çox dayandılar, çox getdilər, az dayandılar, axır gəlib bir meşəyə çıxdılar. Qoşun özünə qışlaq düzəldib dincəldi. Şəmslə Qəmər də çadır qurub uzandılar. Şəmsin yuxusuzluqdan gözləri xumarlanmışdı. Qəmərə dedi:

- Qəmər, yuxum gəlir.

Qəmər dedi:

- Başını dizimin üstünə qoy, bir az yat.

Şəms başını Qəmərin dizinin üstünə qoydu, xumarlanmış gözlərini yumdu, maral kimi dərin nəfəs ala-ala şirin yuxuya getdi. Qəmər onun üzünə doyunca tamaşa elədi. Sonra qızın üzüyünü öz barmağından çıxarıb baxdı, dedi:

- Ey məni bəlalara salan, aqibət sevgilimə çatdıran üzük, öləndə də səni barmağımda saxlayacağam. Yarım səni mənə zindənda yadigar veribdi.

Qəmər üzüyü əlində oynadırdı. Birdən bir quş göydən şığıyıb üzüyü onun əlindən aldı, uçub uzaq bir ağacın başına qondu. Qəmər Şəmsin başını yavaşca yerə qoyub quşun dalınca yüyürdü. Qəmər quş olan ağacın dibinə çatanda, quş uçub yüz addımlıqda

olan başqa ağacın başına qondu. Belə-belə Qəmər meşənin lap qalın yerinə gəlib çıxdı. Yeddi gün, yeddi gecə quş onunla gizlənpaç oynadı, axırda birdən-birə yox oldu. Qəmər yolu azdı. Nə qədər gəzdi, dolandı, Şəmsi tapa bilmədi. O qədər yol getdi ki, axırda bir ölkəyə gedib çıxdı. Qəmər bir bağbanın yanına gedib dedi:

- Bağban, şeyird saxlamazsan?

Bağban dedi:

- Qadan alım, övladım yoxdu, gəl mənim yanımda qal, səni oğulluğa götürüm.

Qəmər bağbanın yanında qalıb, ona oğul oldu. O, axşama kimi əlində bel ağac suvara-suvara Şəmsdən öteri göz yaşı axıdırdı. Bir gün Qəmər yenə ağacların dibini qazırdı ki, ağaclar su içsin, birdən əlindəki bel bir daşa toxundu. Qəmər əlləşib daşı çıxartdı, gördü ki, burada bir yekə küp var. Küpün ağzını açıb gördü ki, içi tamam qızıldı. Qəmər bir-birinə zəncirlə bağlanmış qırx küp qızıl çıxartdı. Bağbanı da çağırıb qızılları köməkli evə daşıdılar. Bağban çox sevinib dedi:

- Oğul, bu sənin baxtındandı. Mən qırx ildi ki, bu bağda bağbanam, mənim rastıma belə şey gəlməyib. Həmişə kasıb dolanmışam.

Qəmər bağban üçün yaxşı evlər tikdirdi. Bir gün Qəmər bağda oturub qəm dəryasına qərqlub, gözlərinin yaşını töküdü. Bir də gördü ki, bir quş pərvaz edib, bir ağacın başına qondu. Onun dalınca da iki quş gəldi, oldular üç quş.

Bu quşlar başladılar ağacın başında yuva tikməyə. Quşların ikisi işləyirdi, ot, ağac, torpaq gətirirdi. Biri də ağacın başında oturub, öz-özünə oxuyurdu. Quşlar ona nə qədər eləyirdilər, o işləmirdi. Axırda quşların ikisi onun üstünə düşüb dimdikləri ilə tikə-tikə edib yerə atdılar. Qəmər gördü ki, onun pətəyəsində bir şey par-par parıldayır. Bıçaqla pətəyəsini yarıb gördü nə, Şəmsin üzüyüdür.

Qəmər üzüyü görən kimi bihuş oldu, hannan-hana özünə gəlib, üzüyü öpdü, gözlərinin üstünə qoydu. Qəmər yarını şəhərbəşəhər, kəndbəkənd axtarmaq qərarına gəldi. Düz bağbanın yanına gəlib dedi:

- Gəmi bura neçə vaxtdan bir gəlir?

Bağban dedi:

- Oğul, ildə bir dəfə gəlir. Altı aydı gedib. Altı aydan sonra gələcək.

Qəmər dedi:

- Ata, mən altı aydan sonra səfərə gedəcəyəm.

Bəli, nağıl dili yüyürək olar, altı ay gəldi başa çatdı, Qəmər gəmi düşərgəsinə getmək istədi. Bağban dedi:

- Oğul, qızılı da aparacaqsan. O, sənin baxtına çıxıbdir.

Qəmər dedi:

- Xeyr, sizə qalacaqdı.

Bağban sözünün üstündə durdu, dedi:

- Olmaz ki, olmaz.

Axırda Qəmər qızılın iyirmi küpünü götürdü. Üzüyü də bir küpün içinə qoyub, düşərgəyə daşdı, gəmiyə doldurdu. Tələsik gəldi ki, bağbanla görüşsün. Birdən gəmi getdi. O geri qayıdıb nə qədər yüyürdüsə, gəmiyə çata bilmədi. Gəminin ayağı qurudan üzüldü, suyu yara-yara yola düşdü. Qəmər başına-gözünə döyüb, gəminin bir ildən sonra geri qayıtmasını gözləməkdə olsun, sizə xəbəri Şəmsdən verim.

Elə ki Qəmər quşun dalınca getdi, Şəms bir qədər gözünün acısını alıb, bir səsə sərəsəm yuxudan ayıldı, gördü ki, Qəmər yoxdu. O yana Qəmər, bu yana Qəmər... Qəməri tapmadı ki, tapmadı. Şəms də qoşunu burda qoyub, qırx gün, qırx gecə Qəməri axtardı. Elə bil ki, heç Qəmər yox imiş. Şəms başına gözünə-döydü, fəğan elədi, ağladı, Qəməri tapmadı. Bir gecə öz-özünə dedi: “Ağlamaqla Qəməri tapmaq olmaz. Gəl Qəmər paltarını gey, düş kişi sifətinə yola rəvan ol, Qəməri axtar”.

Şəms gecəni yarı elədi. Qəmər bir dəst paltarını geyib yola düşdü. Gethaget illər, aylar gəldi hərləndi, Şəms axırda bir şəhərə çatıb orada halvaçı şeyirdi oldu. O, elə gözəl halvalar bişirirdi ki, adam iyindən doymurdu. Padşah üçün həmişə buradan halva aparırdılar. Bir gün padşahın yolu halvaçı dükanından düşdü. Şəmsi görüb, gözəlliyinə heyran oldu. Gördü ki, halvaçı həm də çox ağıllı, kamallı bir oğlandı. Padşah onu öz barigahına aparıb, qapıçı təyin elədi.

Bir gün Şəms qapıda durmuşdu, padşah qızı külafirəngidən baxıb onu gördü, ağılı başından çıxdı, bir könüldən min könülə aşiq oldu. Amma nə eləsin, dərđini kimə desin?! Padşah qızı bu sirri, qapıçıya aşiq olduğunu ürəyində pünhan saxladı, açıb-ağartmadı.

Bir müddət belə gəldi keçdi. Padşah gördü ki, bu çox kamil oğlandı, heç qapıçıya yarar adam deyildi, onu çağırdı yanına. Şəms oğlan paltarı geyən gündən adını Rövşən qoymuşdu. Rövşən gəlib padşahın xidmət məqamında əl-əl üstündə dayandı. Padşah dedi:

- Ey Rövşən, görürəm çox kamil oğlansan. Səni bu gündən qapıçıların üstündə böyük qoyuram. Get işlə, görsəm yaxşı işləyirsən, qulluğunu daha da qaldıracağam.

Rövşən dedi:

- Fərmayış qibleyi-ələmində, hara qoyarsan, orda işlərəm. Biz bu qapının kəmtər bəndələriyik.

Şəms barigahdan çıxıb öz qulluğu üstündə oldu. Bu gündən sonra padşahın barigahı gül kimi tərətəmiş oldu. Padşah oğlanın bu bacarığına afərin dedi.

Padşahın qızı Afıtab eşitdi ki, atası Rövşəni eşikağası qoyub, çox şad oldu, öz-özünə dedi: “Bəli... Rövşən bir pillə də qalxsa, mən dərđimi bir kəsə deyə billəm”.

Şəmsin adı hər yana yayıldı, hamı eşikağasmdan danışdı, onu tərif elədi. Axırda padşah onu yanına çağırıb dedi:

- Ey Rövşən, sən çox zirək oğlansan. Onun üçün də səni xəzinədar qoydum. Get, öncə xəzinədarlıqda işlə! Amma padşaha olan sədaqətini həmişə saxla.

Şəms padşaha dua-səna edib, xəzinənin üstünə gəldi, açarları alıb işə başladı. Onun vaxtında xəzinəyə gündən-günə bərəkət yağdı. Xəzinələr tamam doldu. İndi eşit padşah qızı Afıtabdan.

Afıtab çox şad olmuşdu. Rövşənin hörmətinin artması onu sevindirdi. O daha öz dərđini açə bilərđi. Çünki Rövşən barigahın adlı-sanlı adamlarından biri idi. Padşah qızı ona aşiq ola bilər, dərđini də başqasına deyə bilərđi. Afıtab öz dərđini açıb baş kənizə dedi və onu Rövşənin yanına göndərđi. Rövşən ona rədd cavab verib dedi:

- Get, padşah qızına de ki, bir də belə sözləri ağzına alıb danışmasın. Mənim öz sevgilim var.

Baş kəviz gəlib bu sözləri Afitaba dedi. Afitab çox qəmgin olub gözlərinin yaşını tökdü. Baş kəviz ona təsəlli verib dedi:

- Ey xanım, qəm yemə, mən oğlanın üstünə düşərəm, bəlkə Allah yar oldu, işinizi düzəltdim.

Baş kəviz bu gündən Rövşənin üstünə düşdü. Ha səy elədi, gördü xeyr, Rövşən ipə-sapa yatmır. Razı olmur ki, olmur. Axırda gəlib Afitaba dedi:

- Xanım, mən bacarmadım. İndi nə tədbirin var, çək! Rövşən razı olmur.

Afitab bu fikrə gəldi ki, bu dəfə özü dərđini açıb Rövşənə desin. Bir axşam Rövşənin yolunun ağzında gizləndi. Rövşən işdən qayıdıb gələndə onu dayandırır dedi:

- Rövşən, ayaq saxla, sənə bir neçə kəlmə sözüüm var.

Rövşən dedi:

- Buyur, xanım, qulluğunuzda hazırım.

Afitab dedi:

- Oğlan, bütün dünyada olan padşahlar məni öz oğullarına almaq istəyir, mən getmirəm. Ancaq şah qızı üçün əskiklik olsa da, öz dərđimi açıb sənə deyirəm: mən sənə vurulmuşam, gərək məni alasan. Gör nə qədər ələcsiz qalmışam ki, fikrimi açıb sənə deyirəm. İndi sözün nədi?

Rövşən dedi:

- Xanım, mənim sevgilim var. Mən onunla əhd-peyman eləmişəm ki, bir özgəsinə ürək verməyəm. Bu barədə məni bağışlayın, mən burada evlənməyəcəyəm.

Afitab nə qədər yalvardısa, Rövşən onun sözünə hə demədi. Axı hə də deyə bilməzdi. Çünki o da Afitab kimi qız idi. Rövşən ondan ayrılıb, öz mənzilinə gəldi. Qəmərdən öteri doyunca ağladı. Sonra bu qərara gəldi ki, buradan qaçıb getsin. Ancaq qaçmaq da çox çətin idi. Çünki xəzinənin açarlarını başqasına verməli idi. Xəzinəni yiyəsiz qoyub qaçsaydı, o saat tutub geri qaytaracaqdılar. Odu ki, səhər tezdən yerindən

durub xəzinəyə getdi, öz işində oldu.

Bir neçə gün belə keçdi. Bir gün xəbər gəldi ki, padşahın gözünün ağrı-qarası olan bir madar qızı bərk xəstələnib. Padşah vəzir, vəkili götürüb qızının yanına getdi, gördü ki, doğrudan da, qızı bərk xəstələnibdir. Sifəti sapsarı saralıb, heç halı özündə deyil. Padşah əmr elədi. Bütün şəhərdə olan həkimləri çağırtdılar, heç biri qızı yaxşı eləyə bilmədi. Lap axırda bir qoca həkim qızın ürəyinə baxıb dedi:

- Qibleyi-aləm, bunun xəstəliyi eşqdəndi. Kimə isə sənin qızın aşiq olub. O adamı tapıb qızı ona verməsən, qız öləcək.

Padşah üzünü qızma tutub dedi:

- Qızım, kimə aşiq olmusansa, açıq de, səni ona verim. Naxoşluğun da yaxşı olsun.

Qız pərdeyi-isməti atıb dedi:

- Ata, xəzinədar Rövsənə aşiq olmuşam.

Padşah bərkdən gülüb dedi:

- Qızım, dərd çəkmə, elə xəzinədar da yaxşı oğlandır, səni ona verərəm.

Əhli məclis durub dağıldı. Padşah qırmızı geyinib taxta çıxdı, xəzinədarı öz yanına çağırıb dedi:

- Ey Rövsən, özün görürsən ki, bir oğlum yoxdu ki, mən “öləndən sonra bu taxti-şahanayə sahib ola. Gözümün ağrı-qarası bir qızım var, onu sənə verəcəyəm ki, mən öləndən sonra bu taxti-şahanayə sahib olasan. Görürəm, sən şahzadəliyə yarar, kamil bir oğlansan. İndi mənim bu məsləhətimə nə deyirsən?

Rövsən başını qaldırıb dedi:

- Qibleyi-aləmin məsləhəti hamı üçün vacibdi. Kimin nə cürəti var padşahın məsləhətini pozsun. Ancaq, şah, mən sənin bu məsləhətini qəbul eləyə bilmərəm. Ey böyük şah, mən öz ölkəmə gedəcəyəm.

Şah dedi:

- Get, bir qədər fikirləş, sonra gəlib, mənə cavab deyərsən.

Rövşən bikef, məlul evə gəlib, üzüqoylu düşdü, çoxlu ağladı. O bilmədi nə eləsin, başına nə çarə qılsın. Qız olduğunu da açıb desə, tamam biabır olacaq, öz sevgilisinə çata bilməyəcəkdi. O gecəni ah-ufla keçirdi. Səhər durub, əl-üzünü yudu, bir qədər çörək meyl elədi. Elə xəzinəyə getmək istəyirdi ki, bir nəfər fərraş gəlib dedi:

- Səni şah çağırır.

Rövşən padşahın yanına getdi.

Padşah dedi:

- Ey Rövşən, nə fikrə gəldin?

Rövşən dedi:

- Şah sağ olsun, insanın fikri bir olar, mən sənin qızını ala bilməyəcəyəm.

Padşah qəzəblənib dedi:

- Qızım sənin dərdindən xəstələnibdi, gərək alasan. Sənə üç gün möhlət verirəm. Get, bir də fikirləş.

Rövşən kor-peşman xəzinəyə gəldi, o günün haqq-hesablarını gördü, axşam olanda evinə qayıtdı. Belə-belə üç gün gəldi başa çatdı, padşahın qızının naxoşluğu da artdı. Padşah Rövşəni yanına çağıraraq dedi:

- Sən padşahla lap zarafat eləyirsən. Sənə deyirəm qızımı alacaqsan, alacaqsan!.. Vəssəlam, şüdə-tamam!..

Rövşən dedi:

- İnsan ürəyi heç bir hökmdara tabe deyil, o istədiyi şeyi edər, istəmədiyini etməz.

Padşah dedi:

- Mən zorla qızımı sənə ürəyinə istədəcəyəm. Get, sabah hazırlıqla gələrsən, yoxsa boynunu vurduracağam.

Rövşən barığahdan çıxıb evinə gəldi. Nə qədər fikirləşdi, bu işin axırını bir yana çıxara bilmədi. Çox götür-qoydan sonra səhər açıldı. Padşah onu hüzuruna dəvət edib dedi:

- Bu saat toyunuzu edirəm, razısanmı?

Rövşən dedi:

- Şah, mən dediyimi demişəm. Ayrı sözüm yoxdu.

Padşah əmr edib dedi:

- Cəllad!..

Cəllad hazır olub dedi:

- Şah sağ olsun, mənə görə nə buyuruq?

Şah Rövşəni göstərib dedi:

- Bu məlunun boynunu vur!

Cəllad Rövşəni meydana çəkdi, boynunu vurmaq istəyəndə Afıtab yığıla-yığıla özünü yetirib dedi:

- Qolun sınısın, cəllad, əl saxla, ürəyimi parçalama!

Cəllad padşah qızını görüb əl saxladı. Afıtab özünü atasının ayaqlarına salıb dedi:

- Ata, məni onun yerinə öldürt, onu azad elə! Mən onun ölüm fərağına dözə bilmərəm.

Afıtab gözlərinin yaşını sel kimi tökdü. Rövşənin ürəyi qana döndü, qızda olan məhəbbətə və etibara heyran qalıb öz-özünə dedi: "Padşah məni öldürməsə, bunu alacağam, sonrası hara çıxı-a-çığa". Padşah gözünlün ağrı-qarası olan qızının sözünü yerə salmayıb, Rövşəni azad etdi. Rövşən o saat yüyürüb Afıtabın boynunu qucaqladı, dedi:

- Şah, razıyam!

Şah əmr elədi, yas məclisini döndərdilər toy məclisinə. Oradaca qırx gün, qırx gecə toy edib qızını Rövşənə verdi.

Hamı sevindi, hamı şad oldu. Axşam oldu. Rövşənlə Afıtab doyunca söhbət elədilər. Yatmaq məqamı gələndə, Rövşən qılıncı sivi-rib araya qoydu, sonra yığılıb yatdı.

Bu minvalla bir neçə gün gəldi keçdi. Afıtab bu hərəkətdən çox narazı qaldı, dodaqlarını büzdü, Rövşəni dindirmədi. Rövşən onun boynunu qucaqlayıb dedi:

- Mənim məhəbubum, mən əhd eləmişəm ki, evlənəndə qırx gecə sevgilimə dəyməyəm. Sən bundan incimə!

Afitab dedi:

Eybi yoxdu, ürəyimi daşa döndərüb qırx gün dözərəm.

Bəli, Rövşən daha gecələr araya qılinc qoymur, hər axşam bu iki gözəl maral dünyəsi kimi yan-yana yatışırdılar.

Belə-belə, qırx gün gəldi keçdi. Rövşən indi də onu başqa dillə aldatdı. Bu minvalla aldada-aldada bir il gəldi başa çatdı. Axırda qız məcbur olub bu sirri anasına dedi. Anası da atasına dedi. Padşah bərk qəzəbləndi ki, mən padşah olam, bir dərənin gədəsi mənim qızımı bəyənməsin. Bu taxt-tac mənə haram olsun, əgər o mənim qızıma baxmasa, onu tikə-tikə doğramasam.

Padşah Rövşəni yanına dəvət edib ona hədə-qorxu gəldi.

Rövşən nə edə bilərdi? Kor-peşman evinə gəlib gördü qız bikef oturub. Onun üzündən-gözündən öpüb dedi:

- Gözəlim, qəm yemə, muradımıza çatırıq.

Bəli, bir neçə gün də belə keçdi. Qız genə dərini atasına çatdırdı, Atası bu dəfə də Rövşənə tapşırırdı. Genə üç gün gəldi keçdi. Qız genə dərini atasına dedi. Padşah bu dəfə çox bərk acıqlandı. Gecədən bütün ölkəyə xəbər verdi ki, Rövşən sabah dar ağacından asılacaq, hamı tamaşaya gəlsin. Bu xəbər camaatı təşvişə saldı. Necə yəni, bu nə işdi?.. Padşah öz yeznəsini öldürtdürür? Bu əhvalatı padşah qızı Afitab da eşitdi. Bilmədi nə eləsin, aşağı tüpürür saqqal, yuxarı tüpürür bığ. Ancaq gücü gözlərinə çatdı. Quru yer üstündə oturub, doyunca ağladı, sonra yaylığını dirəyə bənd edib ayağının altına bir kürsü qoydu, boğazını yaylığa keçirdi, kürsünü kənara itələyib özünü öldürmək istəyəndə, Rövşən yüyürüb onu tutdu. Onun üzündən-gözündən öpdü, göz yaşlarını onun göz yaşına qatdı. Sonra öz-özünə dedi: “Ey dili-qafil, özümü qıza tanıdım, sirmimi deyim. Onsuz da sabah məni öldürəcəklər. Qəmər bura gələrsə, bu qız mənim qəzavü-qədərimi ona söylər”. Rövşən içəri otağa girdi, kişi paltarını çıxartdı. Bir dəst arvad paltarı geydi, bəzəndi, düzəndi, topuğuna qədər düşən saçlarını darayıb yenişə tökdü,

beləcə Afıtabın yanına gəlđi. Bunu görəndə Afıtabı heyrət apardı. O, yerində donub qaldı. Şəms onun boynunu qucaqlayıb, yerə oturtdu. Bütün başına gələn əhvalatı həmin saata qədər, mən sizə söylədiyim kimi, nağıl elədi, dedi:

- Məni sabah atan öldürəcək. Mənim başıma gələn əhvalatları yaz, bir kitab düzəlt, qoy hamı oxusun. Qəmər buralara gəlsə, ona da söylə ki, Şəms, Qəmər deyə-deyə dar ağacında canını fəda etdi.

Afıtab dedi:

- Ey Şəms, qorxma, səni ölümdən qurtarıb sevgilin gəlincə sənə arvadlıq edəcəyəm.

Şəms dedi:

- Bacı, bu sirri açma! Mən də öz namusuma and içirəm, sevgilim gələn kimi onun əlini sənın əlinə verəcəyəm. Mən də yanınızda bir kənz kimi qalıb ölüncə sizə qulluq edəcəyəm. Mən kimsəsizəm, mənə rəhm elə!

Afıtab dedi:

- Heç qorxma!

Afıtab durub altdan geyinib, üstədən bəzəndi, üstədən geyinib altdan bəzəndi, zərrin tacı başına qoydu, düz atasının yanına gəlib dedi:

- Ata, Rövşən mənə lap yaxşı baxır. Sabahkı hökmdən əl çək!

Padşah qızını çox şad görüb, hökmünü geri götürdü. Afıtab qayıdıb Şəmsin yanına gəlđi, işi düzəltdiyini ona söylədi. Hər ikisi şad oldular, qucaqlaşdıb yatışdılar. Bir müddət belə keçdi. Rövşənin hörməti, ağılı, kamalı hər yerə yayıldı, padşah onu özünə vəzir qoydu, Rövşən çox kamallı vəzirlərdən biri oldu. Bir gün padşah Rövşəni yanına dəvət edib dedi:

- Oğul, daha mən qocalmışam. Taxt-tacı sənə tapşırıram.

Padşah tacı öz əli ilə Rövşənin başına qoydu. Rövşən çox ədalətli, iş bilən bir padşah oldu. Bütün əhali onun fərəsətinə afərin söylədi. Bir gün Rövşən taxtda əyləşmişdi, birdən qapıçı içəri girib, xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

- Qibleyi-aləm, bir gəmiçi barigaha gəlmək üçün icazə istəyir,

Rövşən dedi:

- İzndi, gəlsin!

Gəmiçi içəri girib xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

- Qibleyi-aləm, filan şəhərdə bir oğlan mənim gəhimə iyirmi küp şey qoydu. Sonra nə təhər oldusa, özü gəmiyə çata bilməyib qaldı. Mən ancaq bir ildən sonra o şəhərə gedəcəyəm. O şeyləri mən sizə verim, gələndə oğlana verərsiniz.

Padşah əmr elədi küpləri barığaha gətirdilər, açdırıb gördü nə, hamısı ləl-cavahirətdi. Rövşən padşah küpləri bir-bir tökdürdü, bir də gördü, öz üzüyü küpün birindən çıxdı. Üzüyü görəndə az qala qəşş eləmişdi. Birtəhər özünü saxlayıb öz-özünə dedi: “Ey dadi-bidad, yaqın Qəmərən başına bəlalər gətirən bu üzük imiş”. Gəmiçidən soruşdu:

- Bu şey sahibi nə cür oğlan idi? Onun nişanlarını mənə bir-bir söylə!

Gəmiçi Qəmərən bütün nişanlarını padşaha söylədi. Qız gördü ki, bəli, Qəmərən. Üzünü gəmiçiyə tutub dedi:

- Bir il yox, bu saat yola düşüb gedərsən, həmin oğlanı mənim hüzuruma gətirərsən.

Gəmiçi dedi:

- Şah sağ olsun, buradan oraya altı aylıq yoldu. Altı ay da oradan bura. Elə genə də bir il olur.

Padşah dedi:

- Bu saat yola düş, get!

Gəmiçi düşərgəyə gəldi. Gəminin sükanını əlinə aldı, dəryanı yara-yara yola düşdü, gəldi Qəmərən olan şəhərə çıxdı. İndi eşit Qəmərəndən.

Qəmərən oturub bağban ata-anası ilə söhbət edirdi. Bir də gördü ki, qapı açıldı, gəmiçi içəri girdi. Qəmərən lap məəttəl qaldı. Gəmi bir ildən sonra gələcəkdi, amma indi altı aydan sonra gəlib. Gəmiçi salam kalamsız dedi:

- Allah sənin evini yıxsın, padşah küplərin içində nə görübsə, məni geri qaytarıb səni istəyir.

Qəmər bir istədi gəmiçinin başını əkib qaçsın. Sonra öz-özünə dedi: “Onsuz da mən o şəhərə gedəcəyəm. Nə eləyəcək, eləyəcək, gedirəm”. Bağbanla, onun arvadı ilə görüşüb, öpüşüb gəmiçinin qabağına düşdü, düz gəmiyə gəldi. Gəmiçi geri qayıdıb altı aya Rövşən padşahın ölkəsinə çatdı. Rövşən padşah gəminin səsini eşidib, bir dəstə sərbaz göndərdi ki:

- Gəmidə bir oğlan var, onu mənim yanına gətirin!

Fərraşlar gəmi ayağına gedib, Qəməri padşahın yanına gətirdilər. Qız baxdı ki, öz sevgilisi Qəmərdir. Qəməri tez hamama göndərtdi, bir dəstə faxır libas geyindirdi. Qəmər şahın yanına gəlib, əl-əl üstündə dayandı. Qəmər Şəmsi tanımırdı, çünki o, təğyir-libas olub, kişi paltarını geymişdi. Şəms ona hörmət edib barigahda bir müddət saxladı. Bir gün Qəməri yanına çağıraraq, onu xəzinədar qoydu. Qəmər ona edilən bu xidmətlərə səbəb nə olduğunu heç anlamırdı. Şəms də onunla bir padşah kimi hərəkət edirdi.

Bir gün Şəms padşah Qəməri hüzuruna dəvət edib dedi:

- Görürəm, sən vəzirliyə layiq oğlansan, onun üçün də səni vəzir qoyuram.

Qəmər dedi:

- Buyuruq padşahımdı.

Padşah Qəməri özünə vəzir qoydu. Bu minvalla bir müddət özünü tanıtmayıb, yanında işlətdi.

Bir gün fikirləşdi ki, mən nə vaxta kimi özümü sevgilimə tanış verməyib, onu ah-zar içində qoyacağam. Şəms adam göndərərək vəzir Qəməri evinə qonaq dəvət elədi. Qəmər padşahın evinə gəlib qapının ağzında əyləşdi. Rövşən padşah onu öz yanına dəvət elədi. Qəmər onun lap yanında oturdu. Keçəcəkdən-gələcəkdən söhbətlər başlandı, yemək- içmək vaxtı gəldi. Rövşən içəri otağa keçib, təğyir-libas oldu, arvad paltarını geydi, bəzəndi, düzəndi, qara saçlarını darayıb topuğuna qədər tökdü, birdən qapıdan içəri girdi. Qəmər bunu görəndə kimi qollarını qulaş kimi açdı, bərkdən dedi:

- Ah, Şəms!

Sözünün dalını gətirə bilməyib, qəşş elədi, yerə yıxıldı. Şəms onun üzünə güləb suyu səpib özünə gətirdi. Qəmər yerdən qalxıb, onun boynunu qucaqlamaq istəyəndə Şəms

əlini qaldırıb dedi:

- Mənə toxunma, bir balaca səbirli ol!

Onlar yerə əyləşdilər. Şəms başına gələn əhvalatı tamam-kamal ona nağıl eləyib, dedi:

- Sənin birinci məhbubən Afitabdı. Məni də yanınızda saxlasanız, Afitaba kənizlik edərdəm. O, mənim diriliyimə səbirli olub. Məni neçə dəfə ölümdən qurtarıb. Ölüncə mən ona kənizlik etsəm, yenə əvəzi çıxmaz.

Qəmər də öz başına gələnə onlara nağıl elədi. Qırx gün, qırx gecə toy edib Şəmslə Afitabı Qəmərə verdilər. Şəms taxta çıxıb, başına gələn əhvalatı camaata nağıl elədi. Camaatın razılığı ilə öz yerində Qəməri əyləşdirdi. Kəflə, damaqla dövrən sürməyə başladılar.

Bəli, doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat tamam oldu. Şəmslə Afitabın hər birinin bir oğlu oldu ki, misli-Yusif.

Uşaqların birinin adını Səttar, birinin də adını Ülkər qoydular. Uşaqları dayələrə tapşırdılar. Onları aparıb məktəbə qoydular. Ülkərlə Səttar çox zəhinli uşaq idilər. Müəllim dediyi sözləri əlbəhəl götürüb tutuquşu kimi rəvan eləyirdilər. Bəli, bu iki qardaş on yeddi yaşa dolub, bədirlənmiş aya döndülər, elmdən, bilikdən çox kamil oldular. Al xəbəri vəzirin qızlarından.

Vəzirin iki qara, heybət qızı var idi ki, heç kəs almırdı. Yazıq qızlar un çuvallarına tay olub, ocaq qırağında qalmışdılar. Bunlar bir münasib adam axtarırdılar ki, şərdən-şəbəkədən atıb üstlərinə yıxılsınlar.

Bunlar Ülkərlə Səttarı gördülər, hərəsi birini gözaltı elədi. Onların qabağını kəsib dedilər:

Gərək hərəniz birimizi alasınız!..

Ülkər dedi:

- Siz bizə lazım deyilsiniz. Gedin özünüzə bab adam tapın.

Qızlardan biri dedi:

- Çox yaxşı münasibik. Siz padşah oğlanları, biz də vəzir qızları. Bundan münasib nə ola bilər?

Ülkər dedi:

- Yaxamızdan əl çəksəniz, yaxşı olar.

Səttar da dedi:

- Sən öləsən, özgələrinə it hürər, bizə də çaqqal hürür.

Qızlar dedilər:

- Bax sizə deyirik, bizi almasanız işiniz yaxşı olmayacaq.

Səttarla Ülkər onların sözlərinə fikir vermədilər.

Vəzirin qızları hiylə işlədərək, padşahın oğlanlarının onlara sataşdıqlarını analarına söylədilər. Anaları da vəzirə əhvalatı xəbər verib, yaxşı fürsət olduğunu bildirdi.

Vəzir padşahın yanına gəlib dedi:

- Sənin oğlanların mənim qızlarıma pis nəzərlə baxıblar. Bu iş şah oğlanlarına yaraşmaz! İzn ver, toylarını edib, bu işin üstünü ört-basdır edək.

Padşah bərk qəzəblənib oğlanlarını hüzura dəvət elədi, dedi:

- Bu nə binamusluq idi ki, mənim başıma gətirdiniz. Mən sizin kimi övladı istəmirəm.

Uşaqlar and-aman elədilər ki:

- Vallah, bizim heç şeydən xəbərimiz yoxdu, qızlar bizə şər atırlar.

Şah qəzəblənib dedi:

- Cəllad!..

Cəllad hazır oldu.

Padşah dedi:

- Bu saat bunları öldür!

Camaat onun ayağına yığılıb nə qədər minnət elədilsə, şah razı olmadı. Axırda

dedilər:

- Onda ver, cəllad aparıb, bir uzaq yerdə öldürsün.

Şah razı olub dedi:

- Cəllad, bunları apar, bir uzaq yerdə öldür, köynəklərini qanlarına bula, mənə gətir.

Cəllad Səttarla Ülkəri qol-qola bağlayıb, bir biyabana gətirdi. Qılıncını sivirib, istədi Səttarın boynunu vursun. Ülkər gözlərinin yaşını axıdıb, özünü cəlladın ayağının altına atdı, dedi:

- Cəllad, mən qardaşımın fərağına davam gətirə bilmərəm. Əvvəlcə məni öldür.

Cəllad ondan əl çəkib, Ülkərin boynunu vurmaq istədi İndi də Səttar ağlayıb özünü onun ayağına yıxdı, dedi:

- Cəllad, mən də qardaşımın fərağına dözə bilmərəm. Əvvəlcə mənim boynumu vur. Cəllad dedi:

- Onda ikiniz də yerə uzanın, ikinizin də boynunu birdən vuracağam.

Bunlar qucaqlaşıb yerə uzandılar. Cəllad qılıncı qaldırıb bunların boynunu vurmaq istədi. Qılıncı endirəndə baxdı, gördü ki, əmlik quzu kimi bir-birinin boynuna sarılıblar. Cəllad olanda nə olar? Ürəyi yumşaldı. Qılıncı qımına qoyub, bunları ayağa qaldırdı, dedi:

- Mən sizi öldürməyəcəyəm.

Bu vaxt cəlladın atı qaçdı. Cəllad atın dalınca yüyürdü. Şahzadələr ha gözlədilər cəllad geri qayıtmadı. Axırda onun dalınca getməyə başladılar. O vaxt eşitdilər ki, bir əjdaha cəlladı kama çəkib, udhauddadı. Onlar iki tərəfdən əjdahanın üstünə yüyürüb onu öldürdülər, cəlladı ölümdən qurtardılar. Cəllad onlardan çox razılıq elədi, köynəklərini alıb əjdahanın qanına buladı, dedi:

- Mən köynəyinizi aparıb, Qəmər padşaha verib deyəcəyəm ki, onları öldürdüm. İndi oğlanlarım, sizə yaxşı yol, baş götürün, başqa məmləkətlərə gedin, orada kəsbkarlıq eləyin. Allah sizə kömək olsun.

Onlar ağlaşdı, öpüşüb bir-birindən ayrıldılar. Səttarla Ülkər meşə ilə yeddi gün, yeddi gecə yol gedib, bir böyük dağa çıxdılar. Onların çörəkləri qurtardı, heydən kəsildilər. Səttar qardaşına dedi:

- Ülkər qardaş, sən burada otur, mən gedim o görünən şəhərdən bir az çörək alım, gətirim yeyək, qılçalarımız taqətə gəlsin.

Onsuz da Ülkərin getməyə təhəri yox idi. Səttar yavaş-yavaş şəhərə endi. Baxdı ki, bu şəhərin adamları heç onlara oxşamır. Demə, bura adam əti yeyənlər şəhəri imiş. Səttar bir çörəkçi dükəninin qabağına gəldi, çörək istədi. Çörəkçi onu görən kimi içəri çağırıb dedi:

- Bu yaxşı çörək deyil. Gedək evdən sənə yaxşı çörək verim.

Səttar onun sözünə inandı. Onlar xeyli yol gedib evə çatdılar. Çörəkçi onu içəri evə salıb, qızlarına tapşırırdı, dedi:

- Mən gələnə kimi onu saxlayarsınız.

Çörəkçi qapıları möhkəm bağlayıb açarları qoydu cibinə, düz dükənina getdi. Səttar baxdı ki, işlər şuluqdu, qapılar bağlandı. Qızların birinə yanaşdı dedi:

- Ey nazənin, mənə niyə dustaq edibsiniz? Mən nə günahın sahibiyəm?

Qız bərkdən gülüb dedi:

- Oğlan, dalımca gəl!

Səttar onun dalınca düşdü. Qız onu bir zirzəmiyə saldı. Səttar nə gördü, bah atonan, bura xalis insan qəssabxanası imiş. Burada o qədər adam kəlləsi, adam sümüyü var ki, həddi-hesabı yoxdu. Qan əlindən yerimək mümkün deyil. Qızdan soruşdu:

- Allah xatirinə, bəyan elə görüm, bu nə sirdi?

Qız dedi:

- Ey oğlan, bu şəhərdə yaşayanlar adam əti yeyir, adam qanı içirlər. Hər evdə belə bir insan qəssabxanası var. Sən haradan gəlib bura düşmüşsən? Bu axşam səni kəsib yeyəcəyik. Ancaq mənim sənə yazığım gəlir, sən hər axşam özünü naxoşluğa vur. Onda səni kəsməyib, naxoşluğunun sağalmasını gözləyəcəklər.

Oğlan Ülkəri yadına salıb doyunca ağladı. Axşam oldu, qəssab qayıdıb evə gəldi. Dişlərini itiləyib dedi:

- Oğlanı gətirin kəsək, bir yaxşı kabab çəkək.

Bəli, Səttarı gətirdilər. Səttar özünü xəstəliyə vurub inildəməyə başladı. Çörəkçi dedi:

- Bunun ətinə yesək naxoşluğa düşərik. Aparın yeməkdən-zaddan verin, xəstəliyi yaxşı olsun.

Səttarı aparıb içəri saldılar, yanına da çoxlu yeməkdən-zaddan qoydular. Səttar Ülkərin dərddini çəkməkdən gün-gündən saralıb soldu, arıqladı.

Bu minvalla Səttarı bir müddət saxlayıb, hər cür yemək verdilər, kökəlmədi ki, kökəlmədi. Axırda çörəkçi acığa düşüb nöqərlərinə, şagirdlərinə dedi:

- Gündə üç dəfə buna yüz tazıyana vurarsınız.

Çörəkçinin qızının ona ürəyi yandı. Bir gecə onu qapıdan çıxarıb dedi:

- Ey oğlan, səni döyüb öldürəcəklər, buraxmayacaqlar.

Mənim sənə yazığım gəlir, buradan qaç, gecə ikən bir yana çıx.

Qız gecəylə Səttarı şəhərdən çıxarıb yola saldı, özü geri qayıtdı.

Səttar ona dua eləyə-eləyə bir dəryanın qırağı ilə gedirdi. Qəzadan adamyeyənlər padşahının qızı Xunxar xanım da gəmidə səyahətə çıxmışdı. Səttarı görüb qul-qarabaşlarına əmr elədi ki, onu tutub gətirsinlər. Səttarı Xunxar xanımın yanına apardılar. Xunxar xamm baxıb dedi:

- Bu nə gözəl quşdu... Lap adama oxşayır. Bunu mən qəfəsdə saxlayacağam.

Əmr elədi, qızıldan bir qəfəs qayırdılar, Səttarı içinə qoydular. Hər gün dəstə-dəstə adamlar gəlib, Xunxar xanımın quşuna tamaşa eləyirdilər. Xunxar xanım bu gündən Səttarı qəfəsdə saxlayıb, bütün fikrini-zikrini ona verdi.

Bir gün çörəkçinin güzəri barigaha düşmüşdü. Gördü, ədə, saxladığı oğlanı Xunxar xanım qəfəsdə saxlayır. Çörəkçi o saat qəfəsi oğurlayıb, bir pünhan yerdən yayındı,

evlərinə gətirdi. Xunxar xanım səyahətdən qayıdıb evə gəldi, quşuna baş çəkməyə getdi, gördü nə quş var, nə də qəfəs. Başına-gözüne döydü, hər yerə soraq saldı, ancaq quşu tapmadı. O tərəfdən çörəkçi Səttarı döyə-döyə evinə gətirib, genə də zirzəmiyə saldı, dedi:

- Kökəldin, canın qurtardı. Kökəlmədin, gündə üç dəfə sənə yüz şallaq vurduracağam.

Səttar dedi:

- Ey rəhmsiz, mənə bu qədər əziyyət vermə. Mən dərdsiz qəmsiz adam deyiləm ki, gündən-günə kökələm! Mənim çoxlu dərdim var!

Çörəkçi dedi:

- Xeyir, gərək dərdi-qəmi tərgidib, kökələsən.

Səttar dedi:

- Ey kafir, axı mənim əlimdə deyil!

Səttara yenə yüz çubuq vurub, zirzəmiyə saldılar. Bir neçə gün keçdi. Bir gün çörəkçinin qızı səfərdən gəlib zirzəmiyə girmişdi. Gördü ki, budu, Səttar genə buradadı, soruşdu:

- Bəs səni haradan tutub genə buraya gətirdilər?

Səttar başına gələn əhvalatı qıza nağıl eləyib dedi:

- Bu dəfə mənə nicat yoxdu.

Qız tez ayrı evə girdi, açar gətirib qapıları açdı. Səttara çoxlu çörək, xərclik verib dedi:

- Di buradan qaç, uzaqlaş!

Səttar qızla görüşüb, daban aldı, üç gün, üç gecə gedib, bir gəmi düşərgəsinə çıxdı. Gəmiyə mindi, gəmi yola düzəldi. Səttar baxdı ki, gəmidəkilər heç ona oxşamırlar. Onu görən kimi başına yığılıb dedilər:

- Bu nə əcaib heyvandı?

Səttarın üstündə dava düşdü. O dedi, mənimdi, bu dedi mənimdi.

Axırda bir tacir Səttarı özünə götürdü. O, Səttarı düz evinə gətirib, bir neçə gün saxladı. Bir gün fikirləşdi ki, bu gözəl heyvan padşaha yarar, ona hədiyyə aparım. Tacir Səttarın boynuna bir çatı salıb çəkə-çəkə düz padşahın barigahının qapısına gətirdi. Padşaha xəbər apardılar ki, bəs filan tacir yanına gəlmək üçün icazə istəyir. Padşah dedi:

- Buraxın gəlsin!

Taciri padşahın yanına buraxdılar. O, padşahın xidmət məqamında əl-əl üstündə dayanıb dedi:

- Şah, sənə fəda olum, bu gözəl heyvanı sənə hədiyyə gətirmişəm. Özü də insan kimi dil bilir.

Padşah Səttara dərinədən baxdı, gördü ki, həqiqətən gözəl heyvandı. Tacirə çoxlu ənam verib azad elədi. Vəziri çağıraraq dedi:

- Vəzir, bu heyvanı güllü bağçada qəfəsdə saxlarsan.

Qızım hər gün gedib oynadar, eyni açılar.

Vəzir Səttarı aparıb, güllü bağçada qəfəsə saldı. Padşah qızı Xunxar xanım qırx incə belli qızla bağa səyahətə çıxmışdı. Səttar olan yerə gəlib gördü ki, quşu budu burada. Xunxar xanım atılıb-düşdü, şadlıq elədi, Səttarı bir qədər oynatdı. Bəli, bu gündən Xunxar xanım axşama kimi Səttarın yanından əl çəkmirdi, qorxurdu ki, onu yenə oğurlayıb aparsınlar.

İndi eşit çörəkçidən. Çörəkçi Səttarı döydürməyə gətirmək istəyəndə xəbər gətirdilər ki, o yoxdu. Çörəkçi təbdən çıxdı. Baş götürüb şəhərbəşəhər, kəndbəkənd düşüb onu axtarmağa başladı. Axırda sorağını aldı ki, Səttar yenə də Xunxar xanımın əlinə düşübdü. O, gecəyarısı kəməndi barının başına bənd edib güllü bağa aşdı, Səttarı qəfəslə götürüb düz evinə gətirdi. İndi hər dəfə Səttara üç yüz çubuq vurdururdu. Səttar tay az qalırdı ölsün, ayağa da qalxa bilmirdi. O biri tərəfdən Xunxar xanım səhər tezdən bağa gedib gördü nə quş var, nə də qəfəs. Başına-gözünə döyə-döyə atasının yanına gəlib əhvalatı ona söylədi. Padşah qəzəblənib hər tərəfə adam saldı. Səttarı axtarmağa başladılar.

Al xəbəri çörəkçinin qızından. Çörəkçinin qızı gördü ki, xeyr, iki dəfə də Səttarı döysələr öləcək. Ona ciyəri yandı, gecə onu öz mənzilinə aparıb taxtının altında ona yer düzəltdi. Yaralarına məlhəm qoyub bağladı. Axşam çörəkçi gəlib dedi:

- Gətirin oğlanı kəsək. Arıq olanda nə olar, qaynadıb yeyərik, qanımı da içib sərxoş olarıq.

Gedib qayıtdılar ki, bəs, Səttar yoxdu. Çörəkçi çox bikef oldu. Gecədən üz qoydu Səttarı axtarmağa getdi. Qızı Mahiru xanım da Səttara yaxşı qulluq edib hala gətirdi. Yaraları sağalandan sonra dedi:

- Oğlan, indi gedə bilərsən. Amma özünü gözlə. Bu dəfə atamın əlinə düşsən, o saat səni kəsib yeyəcək.

Səttar qızla görüşüb, öpüşdü, üz çevirib bir biyabana daban aldı, qaçmağa başladı. Qəzadan, Xunxar xanımın bunu axtaran adamları da bu düzlə gedirdilər. Onlar Səttarı görəndə kimi, hər tərəfdən tökülüb tutdular, Xunxar xanımın yanına gətirdilər. Xunxar xanım onu yenə də qəfəsə salıb öz otağında saxladı. Səttar burada qəfəsdə qalsın, sizə xəbəri onun qardaşı Ülkərdən verim.

Elə ki Səttar Ülkərdən ayrılıb çörəkçinin cəzasına ilişdi, Ülkər ha gözlədi, Səttar gəlmədi. Başına döydü, fəğan edib ağlamağa başladı. Səsə bir ağsaqqal kişi böyürdən çıxıb dedi:

- Ey Ülkər, niyə ağlayırsan?

Ülkər dedi:

- Ey ata, qardaşım bu şəhərə endi ki, çörək alsın, daha geri qayıtmadı. Onun üçün ağlayıram.

Kişi dedi:

- Ey Ülkər, mən Xizr peyğəmbərəm, darda qalanların dadına çatıram, yol azanlara yol göstərirəm. Bu şəhər adamyeyənlərin şəhəridir. Sən dur, birbaşa dəryanın yetmiş beş ağaclığında bir şəhər var, oraya get. Qorxma, axırın xeyirdir.

- Ülkər dedi:

- Acından yeriyə bilmirəm. Qolum, qıçlarım qüvvətdən düşübdür.

Xizr dedi:

- Qoluna, qıçlarına qüvvət verdim. Sən hər şey yemisən, lap toxsan. Bir o tərəfə bax!

Ülkər o tərəfə baxdı. Bir də Xizrə tərəf dönəndə gördü o yoxdu. Ayağa qalxdı, lap məəttəl qaldı. Elə bil bu saat bir qoyun kababını yeyib doymuşdu. Ülkər belə düşünürdü ki, Səttarı tutub yeyiblər. Ağlaya-ağlaya düşdü yolun ağına, mənzil kəsdi, məkan addadı, gəlib Xizr dediyi şəhərə çıxdı, gördü ki, buranın adamlarının rəngi də, biçimi də, geyimi də ayırdı. Elə şəhərə girhagirdə onu tutub padşahın yanına apardılar. Padşah baxıb dedi:

- Yaxşı oldu, bunu yanımda saxlaram, hərdənbir oynadaram, eynim açılar.

Ülkəri saldılar bir otağa, ağzını kilidlədilər. Padşahın Kokəb xanım adlı çox oxumuş bir qızı var idi. Bir gün qız pəncərədən Ülkəri gördü. Baxdı ki, vallah elə bir oğlandı ki, yemə, içmə, xətti-xalına, gül-camalına tamaşa elə. Kokəb xanım bir könüldən min könülə Ülkərə aşiq oldu, ürəyi od tutub yandı. Düz atasının yanına gəlib dedi:

Ata, o heyvanı mənim ixtiyarıma ver, oynadım.

Padşah dedi:

- Qızım, o heyvan deyil, insandı. Ancaq quşa oxşar insandır. Apar, sənə bağışladım.

Kokəb xanım gəlib Ülkəri öz otağına apardı, dedi:

- Oğlan, sən haradan gəlib, haraya gedirsən?

Ülkər dedi:

- Səfər adamıyam. Qardaşımı filan yerdə itirmişəm, onu axtarıram.

Kokəb xanım dedi:

- O şəhərə düşən adam geri qayıtmaz. Oranın adamları insan əti yeyirlər. Buranın da adamları səni çətin buraxarlar.

Ülkər dedi:

- Şahzadə xanım, bəs mən nə cür burdan qurtarım?

Kokəb xanım dedi:

- Ey oğlan, adın nədi?

Ülkər dedi:

- Adım Ülkərdir.

Kokəb gülüb dedi:

- Sənə niyə qız adı qoyublar? Məgər oğlan adı tapmırlarmış?

Ülkər dedi:

- Çox gözəl olduğumdan adımla Ülkər qoyublar.

Kokəb xanım dedi:

- Burdan qurtarmağın çətindi. Ey oğlan, mən qəribləri çox sevirəm. Ancaq sən o qəriblərdən deyilsən. Nə gizlədim, sənə aşiq olmuşam. Məni alarsan, bir müddət burda qalarıq. Atam öləndən sonra da onun yerinə keçərsən.

Ülkər də qıza vurulmuşdu. Elə belə bir sözə bənd idi, tez razı oldu. Qucaqlaşib yorğan-döşəyə baş qoydular. Günlərin bir günü padşah qızını yanına çağıraraq dedi:

- Qızım, vaxtını o quşa oxşayan insanla necə keçirirsən?

Kokəb xanım dedi:

- Ata, çox yaxşı quşdu. Gecə də özümle yatırıram, qorxuram ki, qaçsın.

Padşah dedi:

- Qızım elə də et, özündən kənar qoyma, qaçar.

Kokəb evə gəlib, Ülkəri duz kimi yaladı, dedi:

- Ölüncə burada yaşasan da heç kəs səndən bir şey başa düşməz.

Bunlar çox şad oldular, yeddi il bu cür yaşadılar. Bir gün padşah Kokəb xanımı yanına çağıraraq dedi:

- Qızım, səni ərə verəcəyəm. Get hazırlaş, filan gün toydu.

Qız bikef evə gəlib Ülkərə dedi:

- Atam məni ərə verir.

Ülkər kefsiz olub dedi:

- Bəs biz nə eləyək?

Kokəb xanım dedi:

- Toy gecəsi mən atama deyəcəyəm ki, ata, ayrılıq günüdür. Bu gecə sənə bir otaqda qalacağam. Quşumu da gətirəcəyəm, bizə bir kef versin. Onda sən orada məzəli oyunlar çıxardarsan. Elə ki padşah yuxuya getdi, başını kəsərik, sən taxta çıxarsan.

Ülkər bu tədbirə razı oldu. Vaxt-müəyyən gəldi çıxdı. Kokəb atasının yanına gəlib dedi:

- Ata, sabah toyumu edirsən, səndən həmişəlik ayrılıram. Mən bu gecə sənin yanında qalacağam. Quşumu da gətirəcəyəm.

Padşah razı oldu. Qız Ülkəri də götürüb atasının yanına getdi. Ülkərə göz elədi, Ülkər min baməzə oyunlar çıxartdı. Padşah o qədər güldü ki, qarnını qucaqlayıb yerə yıxıldı, dedi:

- Qızım, nə gözəl günlər keçirirmişsən? Mən heç belə bilmirdim. Bunu mən bu gündən sonra yanımdan kənara qoymaram.

Padşah yatağına uzanıb yuxuya getdi. Ülkər firsəti fəvtə verməyib, padşahın başını bədənindən ayırdı. Səhər açılan kimi Ülkər qırmızı geyinib taxta çıxdı. Ədalətli bir padşah oldu, Bu şəhərin adamlarına adam əti yeməyi qadağan elədi. Kim adam əti yeyirdisə ona cəza verirdi. Günlərin bir günü Ülkər Kokəb xanımla söhbətdə idi. Birdən-birə onun kefi qarışdı. Kokəb xanım ondan soruşdu:

- Mənim canım, ciyərim, niyə bikef oldun? Buna səbəb nə? Mənə bəyan elə!

Ülkər dedi:

- Mən çox qeyrətsiz adamam. Dünyada məndən qüvvətli padşah yoxdu, amma yenə qardaşımı tapmıram.

Kokəb xanım dedi:

- Ondan asan nə var? Qoşun göndər, qardaşın öldürülən yerin padşahını taxtdan salsın, əyanlarını qılıncdan keçirsin, qardaşının da qanı alınmış olsun.

Ülkər əmr elədi, qoşun sel kimi axıb Səttar olan padşahın ölkəsinə töküldü. Qırx gün, qırx gecə dava oldu. Bu yerin padşahı bixəbər, ehtiyatsız olduğundan, Ülkərin qoşunları onun qoşunlarını məğlub edib, padşahlığı alt-üstünə çevirdilər. Qoşun böyükləri baxdılar ki, burada qəfəsdə bir adam var. Nə qədər çalışdılar qəfəsi açma bilmədilər. Axırda onu qəfəs içində Ülkər padşahın hüzuruna gətirdilər. Ülkər padşah baxdı ki, qəfəsdəki qardaşı Səttardı. O saat qəşş edib yerə yıxıldı. Vəzir, vəkil əmr elədi, qəfəsi dağıtdılar. Səttarı yıxılınca döyüb zindana saldılar. Padşah özünə gəlib dedi:

- Ay aman, qəfəsdə olan oğlan necə oldu?

Dedilər:

- Padşah sağ olsun, sənin ürəyinin keçməsinə səbəb olduğu üçün o ki, var döyüb, zindana salmışıq.

Ülkər padşah əmr elədi, Səttarı zindandan gətirdilər. İki qardaş sarmaşiq kimi bir-birinin boynuna sarılıb, sevindiklərindən həm ağlayır, həm də gülürdülər. Qardaşlar başlarına gələn qəzavü-qədəri bir-birinə, mən sizə nağıl elədiyim kimi, nağıl elədilər. Ülkər padşah əmr elədi, həmin şəhərə gedib, çörəkçini və qızını onun yanına gətirdilər. Çörəkçini bir qatırın quyruğuna bağlayıb əzabla öldürtdü. Qızı Mahiruyi isə yeddi gün, yeddi gecə toy edib, Səttara aldı. İki qardaş burada şən-şövkət içərisində ömür sürməyə başladılar. Ülkər elə qüvvətli, ədalətli padşah oldu ki, adı dünyanın hər yerində dillərdə söyləndi.

Bir gün gördü ki, bir toz nümayan oldu, güclü qoşun çıxıb, uzaq bir düzdə çadır qurdu. Ülkər qasid göndərüb, öyrəndi ki, bir qoca padşahdı, nə müddətdi oğlu itib, onu axtarmağa gedir. Ülkər qoca padşahı barigaha dəvət etdi. Bir qədər keçdi, gördülər ki, düzdə bir toz da qopdu. Bir padşah da gəlib çadır qurdu. Ülkər o padşahı da dəvət edib hüzura gətirdi, gördü ki, öz atası Qəmər, anaları Şəms və Afitabdı ki, bunları axtarırlar. Qucaqlaşub öpüşdülər. Sonra baxdılar ki, bu qoca padşah da Qəmərin atasıdır. Hamı qoca

padşahın əlindən öpdü. Qoca padşah da onların üzündən öpdü.

Bəli, qırx gün, qırx gecə şadyanalıq təbili vurub, şadlıq keçirdilər, sonra hər biri öz ölkəsinə getdi.

3.9. Tapdıq

Sizə hardan xəbər verim, az danışanlardan, qaradinməzlərdən, mırt-mırt arvadlardan, hüzməyən itlərdən, ulamayan çaqqallardan, çox danışanlardan, dilli arvadlardan, küsəyənlərdən, oğrulardan, yalançılardan, yoldaşa xain olanlardan, vəfasızlardan, əhdinə əməl etməyənlərdən, buzov minib çay keçənlərdən, yaba ilə dovğa içənlərdən, xoruz belində bostan əkənlərdən, kosasaqqallardan, göygözlərdən, nə bilim nədən, nə bilim nədən... Lənət quyruqlu yalana, rəhmət quyruqsuz düzə, bir qoz pozana, iki qoz düzənə. Rəhmət yazana, lənət pozana. Söz qalsın, insan getsin, yaxşılıq qalsın, pislik getsin. Dost var olsun, düşmən puç olsun, ağıllı yesin, ağılsız hesablasın. İndi gələk mətləbə.

Biri var idi, biri yox idi, Allah var idi, şəriki yox idi, bir şəhərdə Süleyman adlı bir tacir var idi. Bu tacir çox varlı bir adam idi, dövlətdə heç bir padşah onun qabağına çıxma bilməzdi. Bunun Qəmər xanım adlı bir qızından başqa övladı yox idi. Oğul adı gələndə bu kişinin dodağı yeddi yerdən partlayırdı, ürəyi ütülüb soyulurdu. Süleyman tacir qızı Qəmər xanıma baxıb öz qəmini dağıdırdı. Qəmər xanım da bir Qəmər xanım idi ki, gün kimi işıq salırdı, ay kimi parıldayırdı. Aya deyərdi mən olan yerdə sən çıxma bilməzsən, günə deyərdi mən ki, varam, sən işıq sala bilməzsən. Firiştə kirdarı, gəl mənə gör, dərdimdən öl, incəmiyan, nazik bədən, büllur buxaq, alma yanaq. Bütün aləm onun gözəlliyinə heyran idi. Bir yaxşı ustadlar ustadı olmalıdı ki, onun gözəlliyini tərif etsin. Qəmər xanım Süleyman tacirin yanında olanda deyərdi: “Qadam eymə ağız oğlanın ağzına, qızımı min oğlana dəyişməyəm”. Kənara gedəndə oğul həsrəti çəkirdi.

Bir gün Süleyman tacir evdə oturub əlini alnına qoymuşdu, qəm dəryasına qərq olmuşdu, aranı dağa, dağı arana köçürürdü. Arvadı Minagərdən xanım onun yanına gəlib dedi:

- Ay kişi, niyə fikir eləyirsən, nəyin əskikdi. Süleyman peyğəmbər kimi sədd

açmısan, heç padşah sənın qabağına çıxa bilmir, bu nə fikirdi, bu nə qəmdi?

Süleyman tacir başını yuxarı qaldırıb dedi:

- Ay mənım məhəbbətli arvadım, bəs mən fikir eləməyim kim eləsin, saqqalıma dən düşüb, bu gün, sabah dar-fənadan, dar-üqbaya rəhlət təbilini vuracam. Bəs mənım bu dövlətimə, cah-calalıma kim sahib duracaq?

Minagərdən xanım dedi:

- Oğul fikrini eləyirsən?

Süleyman tacir dedi:

- Bəs nə? Bir oğlum da yoxdu ki, mənım yerimdə qalsın.

Çırağım keçəcəkdir.

Minagərdən xanım dedi:

- Mən qızım Qəmər xanımı min oğlana vermərəm. Bütün oğul sahibləri köksün ötürüb deyir ki, kaş mənım Qəmər xanım kimi bir qızım olaydı, sən də fikir edirsən. Ağlını başına cəm elə.

Süleyman tacir dedi:

- Qızdı, çıxıb birinə gedəcək, mənım dövlətimə sahib durmayacaq. Oğul, oğul!...

Minagərdən xanım ona təsəlli verdi. Süleyman tacirin aynası açıldı, durub şəhərə çıxdı ki, bir qədər gəzsin, qəmi lap dağılsın. Süleyman tacir bir neçə küçə gəzdi, bir hücrə keçdi, axırda gecə yarı oldu. Süleyman tacir evə tərəf gəlirdi, bir də gördü bir nəriltili gəldi, bir işıq qaranlığı yara-yara yerə düşdü. Süleyman tacir bu işə məəttəl qaldı, yavaş-yavaş işıq düşən yerə gəlib gördü ki, burda bir uşaq var. Süleyman tacir öz-özünə dedi: "Xudaya, sənə çox şükür. Yəqin rəhmin gəlib, göydən bu uşağı mənə saldın". Süleyman tacir uşağı qucağına alıb düz evinə gətirdi. Gördü ki, Qəmər xanımın gözəlliyi birdirsə, bunun gözəlliyi ikidir. Bütün əhvalatı arvadına nağıl eləyib dedi:

- Bu uşaq günün işığıynan göydən düşdü.

Onlar sözü bir elədilər ki, bu sirri heç yerdə deməsinlər. Çox sevindilər, böyük

şadlıq keçirdilər. Süleyman tacir xəzinəsinin ağzını açıb yoxsullara, əlsiz-ayaqsızlara pul payladı. Uşağın adını Tapdıq qoydular.

Nağıl dili yüyürək olar, nağılda illər, qərinələr bir dəqiqədə gəlib keçər, adamlar bir dəqiqədə böyüylər.

Uşaq böyüyüb məktəb yaşlı oldu. Onun adı elə Tapdıq qalmışdı. Süleyman tacir bir molla tutdu, Tapdığı onun yanına qoydu. Tapdıq elə zəhinli uşaq idi ki, mollanın ağzından çıxan sözü o saat sinədəftər eləyirdi.

İndi al xəbəri Qəmər xanımdan. Qəmər xanın böyüyüb on beş yaşa dolmuşdu, dünyanın hər yerindən ona elçi gəlirdi, amma Süleyman tacir heç birinə vermirdi. Onun fikri bu idi ki, Tapdıq böyüyəndə sirri açıb, qızını ona versin. Bu əhvalatdan Qəmər xanımın da xəbəri yox idi.

Süleyman tacir Qəmər xanımı tək heç bir yerə buraxmırdı, qorxurdu ki, onu oğurlayıb aparalar. Günlərin bir günü şah Süleyman taciri arvadı ilə qonaq çağırırdı. Süleyman Qəmər xanıma dedi:

- Qızım, biz şahın qonaqlığına gedirik, sən evdən heç yana çıxmazsan.

Qəmər xanım dedi:

- Ata, gedin, çıxmaram.

Bəli, onlar şahın qonaqlığına getdilər, evdə Tapdıqla Qəmər xanım qaldı. Bir az sonra Tapdıq da kitablarını götürüb, mollasının yanına getdi, Qəmər xanım tək qaldı. Qəmər bir qədər oturdu, çox darıxdı. Necə deyərlər, qəza ki, səndən əydi, çətin düzəlersən, bəzən adamı bədbəxtlik çağırır. Öz-özünə dedi: “Gedim, bağçada bir az gəzim”. Qəmər bağçaya gəzməyə çıxsın, al xəbəri Gündən.

Günün Qəmər xanımla korası var idi, Qəmər xanım bayıra çıxanda onun gözəlliyinin qabağında utandığından üzünü buludların dalında gizləyirdi. O istəyirdi ki, Qəmər xanımı işıqlı dünyadan yox eləsin, qaranlıq dünyaya salsın. Gün xanım Qəmər xanımın bağçaya çıxmasını gördü: “yaxşı axtardığımı tapmışam” - deyib, bayaqdan Qaf dağımın dalma getdi.

Gün xanım Zülmət padşahı sevirdi; lap getmə gözümdən, gedərəm özümdən idi.

Gün xanım hər nə desə idi, Zülmət padşah yerinə yetirərdi, ölümə desəydi, gedərdi. Gün bayaqdan özünü saldı Qaf dağının başına, bir nərə çəkib, Zülmət padşahı, Tufan devini çağırdı. Tufan dev hazır olub dedi:

- Ləbbeyk, xanım, mənim üçün nə qulluq? Can-başla yerinə yetirməyə hazırım. Gün xanım dedi:

- Bəs, Süleyman tacirin bir gözəl qızı var ki, bütün dünyada olan gözəllikləri batil edir. İndi bağa səyahətə çıxmışdı. Onu mənə qulluqçu gətirərsən, sənə gələm. Tez get gətir.

Tufan dev yeddi qat əyilib dedi:

- Xanım, gözünü açıb yumunca gətirim, ona nə var ki, kaş mənə həmişə belə buyruqlar buyurasan.

Tufan dev tənur eyləyib havaya qalxdı, yeddi illik yolu bir saata gedib, Süleyman tacirin bağına çatmaqda olsun, indi görək Qəmər xanım necə oldu.

Qəmər xanım bağçaya gəldi, bütün otlar, ağaclar, güllər onun gözəlliyinə heyran qaldı. Oxuya-oxuya bir dəstə gül-bənövşə dərib iki şamamaların arasına sancdı, sonra bir ağacın dibində bənövşələrin üstündə oturdu. Qəmər xanım evə qayıtmaq istəyirdi, birdən bərk gurultu qopdu, ildırım çaxdı, Tufan dev ildırım içindən əl atıb qızı götürdü. Dev qızı Zülmət dünyasına aparmaqda olsun, sizə xəbəri verim Tapdıqdan.

Tapdıq mollağın yanından qayıdıb, evə gəlmişdi, gördü Qəmər xanım yoxdu, Bildi ki, o, bağçaya səyahətə çıxıb, durub bağçaya getdi, uzaqdan gördü ki, Qəmər xanım bir alma ağacının dibində durub. Ona tərəf getmək istəyəndə gördü bir gurultu, nəriltili qopdu, göydən bir əl uzanıb Qəmər xanımı götürdü yox oldu. Tapdıq ağlaya-ağlaya gedib əhvalatı Süleyman tacirə söylədi. Süleyman tacir arvadı Minagərdənlə bağa gəlib nə gördü, elə bil Qəmər xanım heç yox imiş. Başlarına döyüb şivən elədilər. Bütün ölkə qara geydi, yasa batdı. Şəhərin günü batmışdı. Padşah əmr elədi, hər yerə adam saldı, qoşun göndərdi. Qəmər xanımdan xəbər bilən olmadı. Süleyman tacir də hər yerə elçi saldı ki, hər kəs onun qızının yerini bilsə, onu dünya malından qani edəcəkdir. Genə də bir xəbər bilən olmadı. Süleyman tacirlə arvadı Minagərdən xanımı gözüyaşlı qoyaraq,

indi görək Qəmər xanım necə oldu. Tufan dev Qəmər xanımı düz Qaf dağının başına aparıb, Gün xanımla vədə yerində yerə qoydu. Qəmər xanımın ürəyi keçmişdi. Bir vaxt ayılıb gördü, elə bir yerdədi ki, az qalır başı göyə dəyə. Mat qaldı, yana dönəndə yanında Tufan devi gördü. Bərk qorxdı, başına döyüb ağladı, bildi ki, onu dev oğurlayıb gətirmişdir. Tay, haray hara çatacaq, özünə toxtaqlıq verib dedi:

- Ey dev, sən kimsən, bura haradı ki, məni gətirmisən?

Tufan dev dedi:

- Ey dünya gözəli, heç qorxma, səni Gün xanıma qulluqçu gətirmişəm.

Qəmər fəğan eyləyib ağladı, Tufan devə dedi:

- Ey dev, məni burax, baş götürüm gedim.

Tufan dev bərkdən qışqırıb dedi:

- Ey qız, sənə nicat yoxdu, öluncə Gün xanıma qulluq etməlisən.

Qəmər xanım nə qədər yalvardısa, dev onun sözüne qulaq vermədi, axırda qaçmaq fikrinə düşdü. Tufan dev bunun fikrini bildi, bir lövh oxuyub onu bihuş elədi. Bəli, Qəmər xanım yeddi gün Qaf dağının başında bihuş qaldı. Tufan dev nə qədər gözlədisə, Gün xanım gəlib çıxmadı, axırda qızı burda qoyub, özü göyün lap qurtaracağına getdi, Gün xanımı tapıb dedi:

- Xanım, Qəmər xanımı gətirmişəm, Qaf dağının başındadı, gedək apar.

Gün xanım bərkdən zəbanə çəkib dedi:

- O nə qədər ki, Qaf dağının başındadı, mən o tərəflərə gələ bilmərəm. Onu zülmət dünyasına apar, ölü tilsiminə at, sonra gəl, Qaf dağına gedim.

Tufan dev dedi:

- O sənə qulluqçuluğa yarar, çox gözəl qızdı. Onu Gülüstani-Baği-İrəmə apar. Heyifdir, ölü tilsimə aparmayım, ölü tilsimə düşənlər həmişə ölü qalırlar, onların dirilmək çarəsi ancaq məndədi.

Gün xanım dedi:

- Ey Tufan dev, iki qoçun başı bir qazanda qaynamaz o, olan yerdə mən nəyə lazımam. Dediklərimə əməl etməsən səni dindirməyəcəyəm, səndən küsəcəyəm.

Tufan dev dedi:

- Xanım amandı, küsmə, gedim bu saat onu aparıb, ölü tilsiminə atım.

Gün xanım dedi:

- Dayan, sənə bir sözüm var.

Tufan dev dedi:

- Xanım, buyur.

Gün xanım dedi:

- Ey Tufan, gərək and içəsən ki, Qəmər xanımı mənsiz azad etməyəcəksən.

Tufan dev dedi:

- Xanım, elə gözəli həmişə tilsimdə saxlamaq insafsızlıqdır.

Gün xanım dedi:

- Gərək and içəsən ki, onun ixtiyarını verdim sənə, sənsiz onu azad etməyəcəyəm.

Tufan dev nə qədər yalvar-yaxar elədi, Gün xanım razı olmadı. Axırda Gün xanım acıq eləyib getmək istədi. Tufan buna tab gətirə bilməyib dedi:

- Xanım, and olsun Süleyman peyğəmbərin cıqqasına, Qəmər xanımı sənsiz tilsimdən azad etmərəm.

Gün xanım çox şad olub onun boynunu qucaqladı, hər ikisi qol-boyun olub doyunca öpüşdülər. Tufan dev ondan ayrılıb düz Qəmər xanımın yanına gəldi, əhvalatı ona söylədi, dedi:

- Gözəl qız, sevgilimin əmridir, səni ölü tilsimə salacağam. Səni tilsimdən ancaq Gün xanım qurtara bilər.

Qəmər xanım gözlərinin yaşını sel kimi töküüb dedi:

- Ey xudaya, kaş mənə gözəl yaratmayaydın, Gün xanım da mənə bu bəlaya

salmayaydı. Tufan dev dedi:

- Ey qız, ağlamaqdan bir fayda çıxmaz.

Tufan dev onu götürüb, düz ölü tilsimə apardı, öldürüb bir zərli pərdənin dalında qoydu, özü də genə Qaf dağının başına gəldi, Gün xanımla həmin gecə kef keçirdi. Belə-belə Gün xanım gündüzləri gəzib, gecələr Qaf dağının başında Tufan devlə kefə baxırdı. Öpüşün birini bir quruşa alan yox idi.

İndi sizə hardan xəbər verim, Gülüstani-Baği-İrəmdən, Gün xanımın qızı Şəmsi xanımdan. Gülüstani-Baği-İrəm Gün xanımın yaşadığı yer idi. O, hər gün bir dəfə bura gəlirdi. Onun bir gözəl qızı var idi ki, adı da Şəmsi xanım idi. Şəmsi xanım vaxtın tamamında ha gözlədi anası gəlib çıxmadı, o biri gün genə gəlmədi. Belə-belə yeddi gün gəlib keçdi. Axırda qız darıxdı, öz-özünə dedi: “bir Qaf dağının başına çıxım görüm, anam hardadı”. O, qanad açıb Qaf dağının başına çıxdı, bir də gördü ki, paho, anası burda bir devlə qol-boyun olub yuxuya gedibdi. Şəmsi xanım bərk qəzəbləndi, düz Gülüstani-Baği-İrəmə qayıtdı, başladı anasının yolunu gözləməyə. O gün də keçdi, Gün xanım eşq bihuşluğundan ayılmadı. O biri gün birdən bihuşluqdan ayılıb dedi:

- Ey dili-qafil, nə qayırırsan, indi qızım mənim yolumu gözləyir. Durum evə gedim. Tufan devlə görüşüb, öpüşüb Gülüstani-Baği-İrəmə yola düşdü. Gəlib evinə çatdı, qızının boynunu qucaqlayıb öpmək istəyəndə, qızı qoymayıb dedi:

- Ana, de görüm bu günlərdə harda idin?

Gün xanım qızarıb-bozarıb iki rəng alandan sonra dedi:

- Bəs bilirsən, yolumu əjdaha kəsmişdi, gələ bilmirdim.

Şəmsi xanım dedi:

- Ana, de görüm rəngin niyə solub, üzünə niyə ləkə düşüb? Düzünü de.

Gün xanım dedi:

- Neçə gündü yuxusuz qalmışam, ona görə rəngim qaçıb.

Şəmsi xanım dedi:

- Gizlətmə, düzünü söylə!

Gün xanım dedi:

- Elə budu.

Şəmsi dedi:

- Ana, sən bütün yerə-göyə işıq salırsan. Heç utanmırsan gedib bir devlə qol-boyun olub, kef eləyirsən? Sənə çox ayıb olsun!

Gün xanım baxdı ki, qızı hamısını bilir, tay danmağın yeri deyil, dedi:

- Qızım, indi ki, əhvalatı bilirsən, qoy düzünü deyim. Mən Tufan devi sevirəm, o da mənə sevir.

Şəmsi xanım dedi:

- Sən gözəllikdə bir qız, o ifritəni niyə sevirən? Mən onun üzünə heç tüpürməyəm.

Gün xanım dedi:

- Qızım, sənə eşqdən, sevgidən başın çıxmır. Tufan dev mənə özümdən gözəl görünür. Könül sevən göyçək olar. Mən onu sevmişəm.

Şəmsi xanım dedi:

- Mən könül-zad bilmirəm, bir də Tufan devlə görüşməzsən. Əgər görüşsən hər ikinizi parça-parça edib, özümü də öldürəcəyəm.

Gün xanım başını aşağı salıb, hönkürə-hönkürə ağlamağa başladı, dedi:

- Qızım, axı onu sevirəm, nə təhər onunla görüşməyim?

Şəmsi xanım dedi:

- Çox ayıb olsun sənə, Ay kimi gözəl-göyçək bir oğlanı sevmirsən, bir qara kərtənkələyə oxşayan devi sevirən. Mən nə qədər ki, sağam, elə şey olmayacaq. Ərə getmək könlündə varsa, get Aya, öz əlimlə toyunuzu edim.

Söhbətin kəsəsi, Şəmsi xanımın qorxusundan o gündən sonra Gün xanım Tufan devlə çox az-az görüşürdü. Qaf dağının lap dalında bir gizli yer düzəltdi, ayaqüstü orada gündə bir saat, yarım saat görüşürdülər. Tufan devin baxtından idi, nədən idisə, Gün xanım Zülmətə getmirdi, onun Zülmətdən zəhləsi gedirdi. İki aşıq-məşuq yanıb

qovrulurdular. Günlərin bir günü Tufan dev Günə dedi:

- Ey mənim həbibim, bil və ağah ol, nə qədər ki qızın Şəmsi xanım var, biz bir-birimizə çata bilməyəcəyik. Bir çarə elə.

Gün xanım dedi:

- Nə çarə eləyim? Bilirsən de.

Tufan dev dedi:

- Onu öldür, gəlirim Gülistani-İrəmdə yaşayaq.

Gün xanım bir qədər fikirdən sonra Tufan devin sözünə razı oldu. Gün xanım o gündən qızı Şəmsini öldürmək fikrinə düşdü. Eşit Şəmsidən.

Şəmsi hər bir gizlin sirri bilirdi. Dünyada heç bir lövh, tilsim ona kar eləməzdi. Axşam anası evə gələndə o saat bildi ki, anası onu öldürmək fikrinə düşüb. Şəmsi xanım bu işi açıb, ali eləmədi. Bir sərv ağacını tilsimbənd elədi. Axşamlar o sərv ağacının dibində yatırdı. sərv ağacı onu yarpaqlarının arasında gizləyirdi, anası tapmırdı. Belə-belə bir müddət gəldi keçdi. Bir gecə genə Şəmsi gəlib, sərv ağacının dibində yatmaqda olsun, al xəbəri cin padşahının oğlu şahzadə Nurəddünyadan.

Şahzadə Nurəddünya özünə söz vermişdi ki, gərək bütün dünyanı gəzəm, elə bir gözəl tapıb alam ki, yaranmışlar içərisində ondan gözəli olmasın. O, nə müddət idi dünyanı gəzirdi, istədiyi gözəli tapmırdı. Bir gün Qaf dağının üstündən keçirdi, gördü ədə, bir ağacın dibindən işıq gəlir. Şahzadə Nurəddünya aşağı endi ki, görsün bu nə işıqdı. Gördü, vallah burda bir qız yatıb ki, gözəllikdə dünyada misli, bərabəri yoxdu. Elə istədiyi gözəl budu. Nurəddünya bir könüldən min könülə Şəmsi xanıma aşiq oldu. Şəmsi xanıma oyatdı ki, görsün bu kimdi. Şəmsi xanım yerdən qalxıb gördü nə, yanında elə bir oğlan var ki, belə gözəli Allah tək yaratıbdı, dedi:

- Ey cavan, sən kimsən, nə hədlə Gülistani-Baği-İrəmə qədəm basmısan?

Nurəddünya dedi:

- Xanım, mən cinlər padşahının oğlu Nurəddünyayam, göynən keçirdim, sənin işığını gördüm, gəldim ki, baxam görəəm nə işıqdır, səni gördüm.

Şəmsi xanım dedi:

- Gəldiyin yolla da düz get, bu saat əmr elərəm səni tikə-tikə edərlər.

Nurəddünya dedi:

- Xanım, əmr lazım deyil, özün parça-parça elə.

Şəmsi xanım dedi:

- Cavansan, sənə hayıfım gəlir, tez burdan get.

Şahzadə Nurəddünya dedi:

- İzn ver, bir söz deyim, sonra gedim.

Şəmsi xanım dedi:

- Buyur de.

Nurəddünya dedi:

- Ananın südünə and iç ki, səni öldürməyəcəyəm, deyim.

Şəmsi dedi:

- Ananın südünə and içirəm, səni öldürməyəm, de.

Nurəddünya dedi:

- Ey gözəl, səni sevirəm. Səndən cavab istəyirəm.

Şəmsi dedi:

- Heç kəs cürət edib bu sözü mənim gözümlərin içinə deyə bilməzdi. Sən ki cürətlə bu sözü dedin, günahından keçdim. Çıx get, bu sevdadan da əl çək, çox adam sən düşən sevdaya düşüb sayaqalayıb, əlinə bir şey keçməyib.

Şahzadə Nurəddünya dedi:

- Xanım, ürək bir şişə deyil ki, hər toz qonanda silib atasan, göz gördü, könül sevdi, öldü var, döndü yoxdu. Əl mənim, əmək sənin.

Şəmsi xanım gülüb dedi:

- Xam xəyala düşmüşən.

Şəmsi xanım diqqətlə oğlanın gözlərinin içinə baxdı, onun ürəyi döyündü. Şahzadə Nurəddünyanın gözlərindən eşq odu sıçrayıb, onun ürəyinə girdi, yerə baxdı. Nurəddünya onun ayaqlarına yığılıb dedi:

- Xanım, ölsəm də səndən əl çəkməyəcəyəm.

Şəmsi xanım əldən getmişdi, onu sakit edib dedi:

- Bir otur söhbət edək, görüm sən nəçisən, nə sənətin sahibisən. Nə hədlə mənim üzümə belə sözləri deyirsən.

Nurəddünya yerə əyləşdi, bütün əsil-nəcabətini qıza nağıl elədi. Qız baxdı ki, doğrudan da şahzadədi, özü də Tufan devlə qanlıdı. Öz- özünə dedi: “dünyada bundan gözəl, qanacaqlı oğlan tapılmaz, elə buna gedərəm”.

Nurəddünya qızın fikrə getdiyini görüb, bildi ki, eşq oxu ilə tuş qızın ürəyindən vurub. Ürəklənib dedi:

- Xanım, quluna rəhm et.

Şəmsi xanım dedi:

- Bir şərtim var, yerinə yetirsən, sözünü qəbul elərəm.

Nurəddünya gülümsünüb dedi:

- Xanım, şərtini söylə, ya ölərəm, ya da yerinə yetirərəm. Yox olsun o can ki, yar yolunda cəfalar çəkəməyəcək.

Qız dedi:

- Gərək Zülmət dünyasının padşahı Tufan devi öldürəsən.

Nurəddünya ikiqat olub dedi:

- Ey mənim gözəlim, o mənim əlimdə, tək qoy sənin könlün şad olsun.

Nurəddünya ilə Şəmsi xanım görüşüb ayrılmaqda olsun, al xəbəri Gün xanımdan.

Obaşdan Dan Günü çağırdı, gün ərşə çıxdı, axşama kimi seyr edib, axşamçağı ayaqüstü Tufan devlə görüşdü. Tufan dev dedi:

- Ey həbibim, necə oldu, Şəmsi xanımı öldürə bildinmi?

Gün xanım dedi:

- Qrız çox sehrkardır, dünyada olan örtülü sirlərin hamısını bilir. Deyəsən bizim bu fikrimiz də ona əyan olub. Gecələr yerində olmur, öldürməyə gedirəm, görürəm yoxdu.

Tufan dev hərif idi, o saat barmağını dişləyib dedi:

- A gidi, o qız bizi öldürəcək. Tez bir çarə.

Gün xanım dedi:

- Nə çarə, öldürəcək də. Amma məndən arxayın ol, mənə çox istəyir, öldürməz.

Tufan dev dedi:

- Onda mən bir lövh oxuyum, ikimizin də canını bir şişyə salım, özümdə saxlayım, bəlkə sənin səbəbinə mənə də öldürməyə.

Gün xanım razı oldu. Tufan dev bir lövh oxudu, ikisinin də canını bir şişyə saldı. İndi ölsələr, ikisi də birdən öləcəklər, qalsalar ikisi də qalacaqlar.

Gün xanım qızının qorxusundan tez Gülüstani-Baği-İrəmə qayıtdı. Şəmsi xanım anasının üzünə baxan kimi o saat ona əyan oldu ki, Tufan dev onun canını öz canı ilə birləşdirib özündə saxlayıbdir. Genə də özünü bilməməzliyə vurdu. Ancaq ürəyi döyünməyə başladı, anasına dedi:

- Ana, sən yeməkdən-zaddan hazırla, mən bu saat gəlirəm. Ürəyim darıxır, bir az gəzəcəyəm.

Şəmsi xanım anasını evdə qoyub, bağa çıxdı, baş-gözünə döyüb dedi:

- Ay aman, Nurəddünya gedib Tufan devi öldürəcək, anam da öləcək. Mən gərək onu tapam.

Şəmsi xanım qanad açıb Qaf dağının başına çıxmaqda olsun, al xəbəri Nurəddünyadan. Nurəddünya yeddinci göylə uçub özünü cin ölkəsinə çatdırdı, atasının yanına gedib dedi:

- Ata, mən Zülmət dünyasına gedəcəyəm.

Padşah dedi:

- Ay oğul, Zülmət dünyasında sənın nə işın var?

Nurəddünya dedi:

- Ata mən gərək Zülmət dünyasının padşahı Tufan devı öldürəm.

Cin padşahı dedi:

- Ay oğul, onu öldürə bilməzsən, o çox sehrkardır.

Nurəddünya dedi:

- Ata, ölsəm də gedəcəyəm.

Nurəddünya bütün fikrını atasına söylədi. Cin padşahı baxdı ki, oğlu eşq divanəsidi, onu yoldan qaytarmaq olmaz. Çar-naçar razı olub dedi:

- Oğul, indiki gedirsən, sözlərimə qulaq as. Tufan devlə üz-üzə gələndə çalış, onun gözlərindən və ürəyindən vur. Özü də fürsəti ona vermə, girəvəni əldə saxla, o, səndən çox sehr bilir.

Nurəddünya atasının tapşırıqlarını sinədəftər eləyib yola düşdü. Yolda öz-özünə dedi ki: gedim Şəmsi xanımla görüşüm. Şər deməsən xeyir gəlməz, bəlkə Tufan devin əlində həlak oldum”. Nurəddünya qanad açıb, düz Gülüstani-Baği-İrəmə, vədə yerinə gəldi, ancaq Şəmsi xanımı görmədi. O yan-bu yanı gəzirdi, bir də gördü, Şəmsi xanım ayağı dəryadan, başı buluddan nəm çəkən bir imarətin eyvanında gəzir. Tez özünü eyvanın yanına saldı, üzünü ona çevirib dedi:

- Ey mənım gözəlım, gəlmişəm əhdini yerinə. Yetirəm bəlkə bu səfərdə öldüm, gəl bir üzünə tamaşa eləyim.

Sən demə bu eyvanda gəzən Şəmsi xanımlın anası Gün xanıml imiş. Bunu deyim ki, Gülüstani-İrəmdə yaşayanların hamısı on beş yaşında olurdu. Onun üçün də Gün xanıml da on beş yaşında idi, qızı da. Özləri də bir-birinə elə oxşayırdılar, elə bil bir alma idilər, yarı bölünmüşdülər.

Bəli, Gün xanıml Nurəddünyanı görən kimi bərkdən bir zəbanə çəkdi, o saat bərk gurultu qopdu, bir quyu açıldı, Nurəddünya içinə düşdü, eşit Şəmsi xanımdan.

Şəmsi xanım Qaf dağının başında Nurəddünyanı gözləyirdi ki, tapşırırsın, Tufan devi öldürməsin. Birdən anasının səsinə eşitdi. Şəmsi xanım o saat bildi ki, Nurəddünya bağa gedib, anasını ona oxşadıb. Tez geri qayıtdı. Xəbər ağacının yanına gəldi. Xəbər ağacı bütün əhvalatı ona söylədi. Şəmsi tez quyunun başına gəldi, mələikələrə əmr elədi, Nurəddünyanı quyudan çıxartdılar. Nurəddünya onun ayaqlarına yığılıb dedi:

- Ey fəzalar padşahı, mənə niyə qəzəbin tutdu, mən nə cür danışdım ki, mənə tilsimə saldın?

Şəmsi yavaşcadan ona dedi:

- Ey Nurəddünya, bil və ağah ol, sən danışdığın mənim anam imiş. Yaxşı ki, o səni parça-parça etməyib. Mənlə onu bir-birimizdən ayırmaq üçün həmişə mənim başımın üstünə baxarsan. Mənim başımın üstündə Ülkər ulduzu dayanır, anamın başımın üstündə Ay.

Nurəddünya dedi:

- Xanım, gedirəm Tufan devi öldürməyə.

Şəmsi xanım dedi:

- Ey Nurəddünya, mənim anamın canı Tufan devdədi, əgər onu öldürsən anam da öləcək. Sən Tufan devi öldürmə. Sözlərimə qulaq as, əməl elə. Ey Nurəddünya, mən bir lövh oxuyacağam, Qaf dağı qırx yerə bölünəcək. Zülmət dünyası lap axırıncı dağda qalacaq. Gərək yeddi il Qaf dağına qarovul çəkib, Tufan devi anamla görüşməyə qoymayasan. Əgər bu şərtimi yerinə yetirsən nə desən razıyam. Nurəddünya dedi:

- Ey dünya gözəli, ölümə göndərsən də gedəcəyəm. Yeddi il deyirsən, on yeddi il də gözlərəm.

Şəmsi xanım ona qıyqacı baxıb dedi:

- Onda sən mənim olacaqsan, mən də sənin. İndi tez get, anam durub bizi görür.

Onlar bir-birindən ayrıldılar. Nurəddünya düz Qaf dağının başına, Şəmsi də öz evinə getməkdə olsun, al xəbəri Tufan devdən.

Tufan dev Qaf dağının başında neçə gün idi ki, Gün xanımın yolunu gözləyirdi.

Onun səbri lap tükənmişdi. Bir də gördü ki, cin padşahının oğlu Nurəddünya budu, Qaf dağının başına tərəf gəlir. Tufan dev başında qırx dəyirman daşı olan əmudunu götürüb, Nurəddünyaya tərəf getmək istəyəndə bir şaqqıltı qopub, Qaf dağı qırx parça oldu. Qaranlıq dünyası lap axırıncı dağa düşdü. Tufan dev başına-gözünə döydü, fəğan eyləyib ağladı, gördü ki, hara çatacaq, ağlamaqdan, sızıldamaqdan bir şey çıxmaz, tədbir görmək lazımdı.

Tufan dev barmağını dişləyib öz-özünə dedi: “a gidi, bu işi düzəldən, Qaf dağını parçalayan, mənə sevgilimdən ayrı salan Şəmsi xanımdı”. Çox götür-qoydan sonra tənur eləyib, işıqlı dünya olan Qaf dağına gəldi gördü ki, Nurəddünya burda qarovul çəkir. Tufan dev bir böyük daş götürüb, yavaş-yavaş gedib, onun başına salmaq istəyəndə, Gün böyürdən çıxdı, onun biləyindən tutub dedi:

- Bu kimdir, niyə öldürürsən?

Tufan dev dedi:

- Bəs bilmirsən? Şəmsinin qarovulçusudu.

Gün dedi:

- Ey Tufan, sən nə qayırırsan, Şəmsi bütün dünyanı alt-üstünə çevirər. Ayrı tədbir lazımdı. Sən gizlən, mən bununla söhbət edəcəyəm. Bəlkə aldada bildim.

Tufan dev gizləndi. Gün xanım Nurəddünyanın bərabərinə gəldi. Nurəddünya Günü görən kimi genə öz sevgilisi hesab edib dedi:

- Ey mənim sevgilim, nə bildin ki, mənim ürəyim səni arzulayır, gəldin.

Gün xanım çox ağıllı idi. O saat başa düşdü ki, ey dili-qafil, bu mənim qızıma aşiqdi, dedi:

- Ey cavan, mən sənin sevgilin deyiləm, onun anasıyam, yanılma.

Nurəddünyanın yadına Şəmsinin dedikləri düşdü, o saat yuxarı baxıb gördü ki, doğrudan səhv olub. Bunun başının üstündə ay durub, Başını aşağı salıb sakit dayandı.

Gün xanım dedi:

- Olmaya səni Şəmsi xanım bura göndərib ki, mənə Tufan devlə görüşməyə

qoymayasan?

Nurəddünya gizlədə bilməyib dedi:

- Bəli, xanım, elədi ki, var.

Gün xanım dedi:

- Ey avam, o, səni aldadır. Sənə gəlməyəcək.

Nurəddünya dedi:

- O məni aldatmaz.

Gün xanım gülüb dedi:

- Doğurdan da, avamsan. Qız mənimdi, xasiyyətini bilirəm. O istəyir ki, səni burda öldürsün.

Bu söz Nurəddünyanın ağlına batdı, əl-ayağa düşüb dedi:

- Bəs mən nə cür eyləyim, axı ondan ötrü ölürəm?

Gün xanım baxdı ki, ovu bərəsində vurubdu, dedi:

- Bir müddət burda qarovul çəkərsən, sonra mən fəndini deyərəm, hasantlıqla onu alarsan. Bu şərt ilə, sənin Tufan devlə işin olmasın, həm də qız gələndə deyərsən ki, tay qoymuram görüşlər.

Nurəddünya onun sözüne aldanıb dedi:

- İşim yoxdu, ancaq sən qızını mənə verəsən.

Gün dedi:

- Verdim. Bizim qarovulumuzu çəkərsən, gələn olanda isə xəbər verərsən.

Nurəddünya razı oldu. Gün xanım Tufan devini çağırdı. Tufan dev gəldi. Onlar arxayın kef edirdilər, Nurəddünya da onların qarovulunu çəkirdi. Belə-belə bir müddət gəldi keçdi. Günlərin bir günü Gün Qaf dağma gələndə Şəmsi onu gördü. Öz-özünə dedi, görəsən Nurəddünya hardadı ki, anam Qaf dağma gedir. Tənur eyləyib geyə qalxdı, düz Qaf dağına gəlib nə gördü, Nurəddünya qarovul çəkir, anası ilə Tufan dev kef edirlər. Çox qəzəbləndi, istədi hər ikisini parça-parça eləsin, özünü saxlayıb, analıq

südünü yadına saldı. Şəmsi xanım sehr oxuyub Tufan devi bir meymun elədi, qaranlıq dünyaya tulladı, Nurəddünyanı da yüz ərşin quyunun dibində tilsimə saldı, anasını götürüb evinə gəldi.

Gün xanım bu gündən gününü ağlamaqla keçirsin, qayıdaq geri, görək Süleyman tacir nə eləyir.

Süleyman əlini Qəmər xanımdan üzüb, arvadı Minagərdən xanımla günlərini ağlamaqla keçirirdilər. Ağlamaqdan onların gözləri tutulmuşdu. Tapdıq da böyüyüb yekə oğlan olmuşdu. Bir gün ata-anası genə ağlayırdılar. Tapdıq onları sakit eləyib dedi:

- Ata, izn ver mən Qəmər xanımla axtarmağa gedim, bəlkə Allah yar oldu, tapdım.

Süleyman tacir dedi:

- Oğul, elə söz danışma, biz səndən təsəlli alırıq, sən bir yana getsən hər ikimiz ölərik.

Tapdıq dedi:

- Xeyr, ata, mən gedəcəyəm.

Süleyman tacir nə qədər elədisə, Tapdıq razı olmadı, axırda çarnaçar razı oldu. Tapdıq ata-anası ilə görüşüb, öpüşüb yola düşdü. Dərələrdən yel kimi, təpələrdən sel kimi gedib bir xarabalığa çıxdı. Tapdıq baxdı ki, bura elə xarabalıqdı ki, adamın bağırı yarılr. Bir neçə qədəm getməmişdi ki, bir gurultu qopdu, qaranlıq düşdü, bir tufan oldu. Tufan Tapdığı götürüb uzaq bir yerə tulladı, Sonra hava sakit oldu. Tapdıq gözünü açıb gördü ki, bir mağaranın içindədi. Hər yanı gəzdi, dolaşdı bir yana çıxa bilmədi. Ac-susuz burda qaldı. Bir gün Tapdığıın ürəyi bitaqət olub, bir sərv ağacının dibində huşa getmişdi.

Bir də gördü üç göyərçin gəlib sərv ağacının başına qondular. Göyərçinlərdən biri dedi:

- Bacılı, bilirsən bu oğlan kimdi?

O biri dedi:

- Bilmirəm bacılı, kimdi?

Dedi:

- Bu, Süleyman tacirin oğulluğu Tapdıqdı. Süleyman tacirin qızı Qəmər xanımı axtarmağa gedirdi. Gəlib ağ devin məkanına çıxıb, Ağ dev onu tilsimə salıb. Yazıq nə vaxtdı ki, tilsimin içində sərgərdan gəzir, acından ürəyi bitaqət olub.

O biri göyərçin dedi:

- Bacılı, bu yazıq bəs nə eləsə tilsimdən qurtara bilər?

Dedi:

- Bacılı, Ağ devı öldürməsə tilsimdən qurtara bilməz. Ey cavan, ayıqsansa eşit, ayıq deyilsənsə ayıl, bil və agah ol. Ağ dev yeddi ağaclıqda bir mağara içərisindədir. Hər dəqiqədə bir heyvan donuna düşür. İndi öz hünərinə baxar, bir yol tapıb onu öldürə bilsən, canın qurtarar.

Göyərçinlər Tapdığa bir lələk salıb dedilər:

- Ey Tapdıq, al bu lələyi burnuna tut aclığın sönsün, tox ol.

Göyərçinlər sözlərini tamam eləyib, qanad-qanada verib getdilər.

Tapdıq lələyi götürüb burnuna verən kimi aclığı söndü, dizlərinə qüvvət gəldi. Lələyi cibinə qoyub, göyərçinlər isnad verdiyi səmtə yol aldı, ta ki gəlib yeddi ağaclıqda bir qapı-bacasız mağaraya çıxdı. Mağaranın ətrafını gəzdi, dolandı bir balaca kuful¹¹⁴ tapdı. Kufulun ağzında bir eybəcər əjdaha gördü. Tapdıq bildi ki, bu mağaranın qarovulçusu budu. Tez qılıncla əl atıb əjdahaya hücum elədi. Əjdaha ağzını açıb, Tapdığı qılınclı-zadlı uddu. Tapdıq gördü, baho, əjdahanın qarnı pəhləvanlarla doludu. Pəhləvanlar onu görən kimi dedilər:

- Ey cavan, sən hardan bura gəldin? Bu əjdaha çoxlu igidlər udmuşdu. Bunun udduğu adamlar qırx gün sağ qalırlar, qırx gündən sonra əriyib gedirlər.

Tapdıq çox kefsiz oldu. Onun üzünün işığı əjdahanın qarnını gün kimi işıqlandırdı, işıqlı dünya elədi, Tapdıq əjdahanın qarnını gəzib dolandı, onun bağırsaqlarını tapdı, qılınıcı sivrilib bağırsaqları doğradı, əjdahanı bir qədər heydən saldı. Sonra gəzib, arayıb onun ürəyini tapdı, qılınıcı çəkib ürəyi parçaladı. Əjdaha o saat zəbanə çəkib öldü.

¹¹⁴ Yeraltı su yolu.

Tapdıq onun qarnını yırtıb, orada olan adamları azad elədi, özü mağaraya girdi. Tapdıq mağarada çox gəzdi, dolandı axırda gəlib bir otağa girdi, baxdı ki, baho, dev başını bir gözəl qızın dizi üstünə qoyub yatıbdı. Qız onu görəndə köksünü ötürüb dedi:

- Ay aman, oğlan, buraya nə cür gəlmisən, tez elə də çıx get. Ağ dev indicə durub səni parça-parça edəcək. O, adam ətinə yerikləyir.

Tapdıq dedi:

- Gözəl xanım, qorxma, bura gələn oğlan öz hünərinə güvənib.

Qız dedi:

- Ey cavan, min sənin kimi oğlanlar bu tilsimə gəlib, devlə bacarmayıb həlak olub. Bu dev başdan ayağa tilsimdi, ayılmamış burdan uzaqlaş, dursa səni parça-parça elər.

Tapdıq gülüb dedi:

- Mən qarqız-qovun deyiləm ki, parça-parça eləyə. Bu nə vaxt duracaq?

Qız dedi:

- İndi ki, getmirsən sözümə qulaq as. Ey cavan, bu devin canı yuxarıdan asılan qəfəsin içindəki bayquşdadı. Hər kəs bir oxla o bayquşu vursa dev ölər, vura bilməsə, özü daşa dönüb tilsimdə qalar. İndi gör, bir oxla vura bilərsənmi? Devin yuxudan oyanınağına az qalıb.

Tapdıq dedi:

- Ey qız, mən gərək devi ayıldıb öldürəm. Yatdığı yerdə onu öldürmək igidlik deyil. Qoy dursun, görsün ki, analar nə cür oğlan doğub.

Qız dedi:

- Ey cavan, inad eləmə, ayılsa onu öldürə bilməzsən. Allaha təvəkkül de, oxu at. Bəlkə baxtın yar oldu, ox dəydi.

Tapdıq dedi:

- Üz vurma, mən yatdığı yerdə ona çırtıq da vura bilmərəm.

Bəli, qız nə qədər yalvardı, oğlan ox atmadı, ta ki devin ayılmaq vaxtı gəlmişdi, bərkdən

asqırıb yerdən qalxdı. Tapdığı görən kimi bərkdən zəbanə çəkib dedi:

- Ey Tapdıq, mən səni göydə axtarırdım, yaxşı ki, yerdə əlimə düşmüşsən. Tapdıq dedi:

- Ey dev, nə bildin ki, mən Tapdığam?

Dev dedi:

- Yaxşı bilirəm. Bu saat səni parça-parça eləyib, dişimin acısını alacağam, elə könlüm bəni-adəm əti istəyirdi.

Tapdıq dedi:

- Can yiyəsi hələ ölməyib ki, yeyəsən. Boyu uzun, ağıl kəm dev, adam arxı tullanar, sonra bərəkallah deyər.

Dev bu sözü eşidən kimi qəzəblənib, əl atdı başında qırx dəyirman daşı olan ağacını götürdü, dedi:

İndi anan gəlsin sənin tozunu torpaq içindən ayırsın!

Dev ağacı yuxarı qaldırıb, Tapdığı qalxanına elə bir ağac vurdu ki, Tapdıq boğaza qədər torpağa batdı. Tez sıçrayıb torpaqdan çıxdı, əl atdı qılınca. Devın təpəsinə nə qədər çırpırsa, qılinc devə batmadı, çünki dev tilsimli idi. Tapdıq qılincə kənara tulladı, başladı devlə güləşməyə. Belə rəvayət eləyirlər ki, bunlar qırx gün, qırx gecə güləşdilər, bir-birini yıxa bilmədilər. Axırda Tapdıq bir nəərə çəkib, onu yerə çırpdı, qılincə götürüb nə qədər sürtdüsə, qılinc devin boğazını kəsmədi. Onu buraxıb, kənardə bir daşın üstündə oturdu, fikrə getdi. Dev də nə qədər lövh oxudusa, Tapdığı daş eləyə bilmədi.

Bir qədər dincələndən sonra bunlar yenə didişməyə başladılar. Qırx gün didişdilər, yenə də bir-birinə güc gələ bilmədilər. Axırda Tapdıq qəzəblənib, əl atdı devin boğazından tutdu, elə boğdu ki, devin gözlərinin ikisi də bərəldi. Dev bərkdən quva¹¹⁵ çəkəndə bayquş qəfəsdən çıxıb istədi Tapdığı iki gözlərini çıxartsın. Tapdıq devin boğazını buraxıb, cəld bayquşun boğazından tutdu. Bayquş elə qüvvə verdi ki, əgər dağ olsaydı yerindən qopardı, ancaq Tapdığı qolları yerindən qopmadı. Qoçaq Tapdıq onu

¹¹⁵ Qışqırmaq

elə boğdu ki, bayquş heydən düşdü. Dev bunu görəndə Tapdığı ayaqlarına yığılıb ağlaya-ağlaya dedi:

- Ay Tapdıq, amandı o quşu burax, öluncə sənə qul olaram. Amandı burax!

Tapdıq dedi:

- Xeyr, buraxa bilmərəm.

Tapdıq onun yalvarmasına fikir verməyib, elə güc verdi ki, bayquşun boğazını üzdü. Bayquşun boğazı üzülən kimi, dev bərkdən zəbanə çəkib öldü. Qız Tapdığı ayaqlarına yığılıb dedi:

- Ey cavan, mən cinlər padşahının qızıyam. Bu dev məni yeddi ildir ki, bu tilsimdə saxlayır, nişanlımı da daş eyləyib. Deyildiyinə görə, devin qanından daşa vursan, yenə əvəlki halına gələr. Məni bu zalım devin əlindən qurtardın. Dev qanından da sevgilimin daşma vur, bəlkə əvvəlki halına gəldi.

Tapdıq bu sözü eşidən kimi qılıncı sivirib, devin meytini parçaladı, onun qanından oğlanın daşına çilədi. O saat oğlan əvvəlki halına düşdü. İki aşıq-məşuq qucaqlaşib özlərindən getdilər. Tapdıq onların üzlərinə su çiləyib özlərinə gətirdi. Bunlar Tapdığı ayağına yığılıb dua elədilər. Tapdıq dedi:

- Deyin görüm, siz kimsiniz, dev sizi niyə tilsimə salıbdı?

Qız dedi:

- Ey cavan, mən cinlər padşahının qızıyam, bu da vəzirin oğludu. Mənim atamla bunun atasının övladı olmurmuş. Bunlar nəzir-niyaz edirlər, axırda biz anadan oluruq, Atamla vəzir şərt qoyub, bizi bir- birimizə nişanlayırlar. Biz məktəbdə bir yerdə oxuduq, həddi-bülüğa çatdıq. Bir-birimizdən bir dəqiqə ayrı dura bilmirdik. Bir gün vəzir atamın yanına gəldi, razılıq alıb toyumuzu etdilər. Demə bu dev də mənə aşıq imiş. Məni toy-nağara ilə oğlan evinin həyətinə gətirdilər. Mən içəri girmək istəyəndə göydən bir əl uzanıb məni havaya çəkdi. Mən o saat özümdən getdim. Bir vaxt gözümlü açıb özümü burada gördüm. Bu zalım dev məni gündə döyüb, saçlarımdan asdı, mən onun rəyinə tabe olmadım. Aradan bir müddət keçdi, bir də gördüm nişanlım gəlib çıxdı. Dev onu görəndə kimi əfsun oxuyub belə daş elədi. İndi sən bizi devin əlindən azad elədin, heç

olmasa görüşdük. Ancaq ey cavan, buranın qarışması bir əjdahadır, içəri girən bayıra çıxma bilmir, əjdahaya yem olur.

Tapdıq dedi:

- Ey qız, qəm yemə, gələndə əjdahanı öldürmüşəm.

Bundan çox sevindilər, Tapdığın igidliyinə afərin söylədilər. Hər üçü bir-birinə qoşulub kənara çıxdılar, Oğlanla qız dedilər:

- Ey cavan, bizə yaxşılıq eləmişən, bizdən bir dilək istə.

Tapdıq dedi:

- Ayırı diləyim yoxdu, Qaf dağının yerini mənə söyləyin.

Qız dedi:

- Biz səni aparıb Qaf dağında qoyub, sonra öz evimizə gedərik.

Bəli, bunlar yola düşüb, mənzilbəmənzil, teyyi-mənazil, gedib Qaf dağına çıxdılar.

Qız dedi:

- Ey cavan, Qaf dağının gün doğan tərəfi Gülüstani-Baği-İrəmdi, gün batan tərəfi də zülmət dünyasıdır. Gülüstani-Baği-İrəmin sahibi Gün xanım, Zülmət dünyasının padşahı da Tufan devdi, Buralara gedə bilməzsən.

Tapdıq fikirləşib dedi:

- Mən əvvəlcə Gülüstani-Baği-İrəmə gedəcəyəm, bəlkə bacımın sorağını orada aldım. Bunlar dedilər:

- Ey cavan, Gülüstani-Baği-İrəmə bəni-adəm ayağı dəyəndə, o adamı yüz ağac kənara tullayır. Sən bu sevdadan əl çək.

Tapdıq razı olmadı. Onlarla xudahafizləşib, Gülüstani-Baği-İrəmə getməyə başladı. Az getdi, çox getdi, gedib Gülüstani-Baği-İrəmə çatdı. Tapdıq bağa girdi, bağ onu kənara tullamadı. O, gəzə-gəzə bir sərv ağacının yanına gəldi. Gördü ki, bu sərv ağacının dibində on beş yaşında bir gözəl qız yatıb ki, misli-bərabəri dünyada yoxdu. Onun üzü işıq verib, par-par parıldayır. Tapdıq bir könlüdən min könlə qıza aşiq oldu. Bu qız kim

ola, Gün xanımın qızı Şəmsi xanım. Tapdıq ayağını sərv ağacının dibinə qoymaq istəyəndə sərv ağacı bərkdən silkələndi, hər yarpağı bir zıncırova döndü, çalmağa başladı. Şəmsi xanım yerdən qalxınca, Tapdıq qaçıb gizləndi. Şəmsi xanım nə qədər gəzdisə, heç kimi tapmadı, qayıdıb yenə yerində uzandı, yuxuya getdi. Şəmsi xanım yatmaqda olsun, eşit Gün xanımla Tufan devdən. Tufan dev zülmət dünyasında küllüklərdə, zibilliklərdə sümsünüb qır-qırıntıdan tapıb yeyirdi, axşam da Gün xanımdan ötrü ağlayırdı. Onun gözündən tökülən yaş havaya qalxırdı, ordan damla-damla yerə süzülürdü. Ustadlar deyirlər ki, bulud, duman, yağış, qar, dolu Tufan devin gözündən tökülən yaşdan əmələ gəlir. O biri tərəfdən Gün xanım o qədər ağlamışdı ki, gül kimi solmuşdu. Gözəl saçları qarğa yuvasına dönmüşdü, üzünə tökülmüşdü; sərsəri kimi dolanırdı. Onun işığı dünyanı toran kimi işıqlandırırırdı.

Günlərin bir günü, Gün xanım Gülüstani-Baği-İrəmin bir ucqar yerində oturub, qəmə batmışdı. Öz-özünə deyirdi, bəs bunun axırı nə olsun, sevgilim zülmət dünyasında həmişə meymun olacaq. Başına döyüb, göz yaşını axıdırdı. Onun göz yaşı damla-damla düşüb gül olurdu, ay parçası kimi açılıb pardaqlanırdı. Gün xanım çox fikirdən Sonra öz-özünə dedi: “mən qızımı öldürməsəm, ürəyim soyumayacaq. Onu öldürsəm, bəlkə sevgilimə çatam”.

Gün xanım tez yerindən qalxdı, bir dağ böyüklükdə daşı götürüb havaya qalxdı. Havadan yavaş-yavaş sərv ağacının üstünə endi. Daşı qızın başına salanda, Tapdıq bunu gördü. O saat daşı göyde tutub kənara tulladı, qoymadı Şəmsi xanımın üstünə düşsün. Səsə Şəmsi xanım yuxudan qalxdı, genə heç kimsəni görmədi. O bildi ki, bağda adam var. Şəmsi xanım gecə yatdı. Səhər durub bağa çıxanda gördü ki, bağın ortasında dağ böyüklükdə bir daş var. O saat bildi ki, anası onun başına salıb öldürmək istəyirmiş, nə təhər olubsa, kənara tullayıb, yəqin öldürmək istəməyib. Şəmsi xanım daşı görəndən sonra bağa başqa adam girdiyini gümanına gətirmədi. Çünki bu bağa günəş nəslindən olan pərilərdən, cinlərdən başqa kimsə girə bilməzdi. Şəmsi xanım əhvalatı açıb əyan etmədi, anasına bir söz də demədi. Özünü elə saxladı ki, guya bu işdən heç xəbəri yoxdu.

Bəli, bir neçə gün belə gəldi keçdi. Bir gecə genə Gün xanım bir dağ böyüklükdə daş götürüb, havaya qalxdı, qızının başına salanda genə də Tapdıq tutub, kənara tulladı,

qoymadı qızın üstünə düşsün. Genə səhər açıldı, Şəmsi xanım gördü ki, bağıın içində bir daş da var. Qız öz-özünə dedi: “Yox, burda başqa iş var, bu gecə yatmayacağam”. Qız özünü bilməməzliyə vurdu, barmağını yarıb içinə duz doldurdu, o biri gecə yatmadı. Gecənin bir aləmində gördü ki, anası bir dağ böyüklükdə daşı götürüb havaya qalxdı, onun üstünə salanda, bir oğlan çıxdı, əl atdı göydə daşı tutdu, kənara tulladı. Şəmsi o saat əl atıb Tapdığın biləyindən tutdu, dedi:

- Ey cavan, sən kimsən ki, məni ölümdən qurtarırsan mənim bağına nə cür gəlib çıxıbsan?

Tapdıq dedi:

- Ey gözəl qız, mən Süleyman tacirin oğlu Tapdığam. Bacımı oğurlayıb aparıblar, onu axtarıram.

Şəmsi xanım dedi:

- Bacımın adı nədi?

Tapdıq dedi:

- Qəmər xanım.

Şəmsi xanım bu sözü eşidəndə rəngi dəyişildi, bir balaca fikrə getdi. Tapdıq onun sifətindən mənə anlayıb dedi:

- Ey gözəl qız, sən sifətində mənə var. Əgər mənim bacımın yerini bilirsənsə, de, öluncə sənə duaçı olaram.

Şəmsi xanım dedi:

- Ey Tapdıq, bil və agah ol, sən bacını Tufan dev ölüm tilsiminə salıb. O tilsimə düşən çıxmaz. Əlini bacından üz.

Tapdıq bu sözü eşidəndə çox kefsiz oldu. Qəm dəryasına batdı. Şəmsi xanım onu götürüb öz otağına gəldi, ona təskinlik verdi. Bir neçə gün belə gəldi. Bir gün Şəmsi xanım ona dedi:

- Ey Tapdıq, Gülistani-Bağı-İrəmə bəni adəm girə bilməz, onu kənara tullayar, bəs nə təhər oldu sən bura girdin?

Tapdıq dedi:

- Mənim canım tamam tilsimdi, heç bir sehr kar eləməz. Xanım, yaxşı yadıma düşdü, bəs sənin başına daş salmaq istəyən kim idi?

Şəmsi xanım ondan danıb dedi:

- Bir pəri qızdı, mənə düşməndi, girəvə axtarır ki, mənə öldürsün.

Tapdıq bu sözə inanıb, sözün gerisini çevirmədi, dedi:

- Şəmsi xanım, mən bacımı ölüm tilsimindən azad eləməyə gedəcəyəm. Ya ölüb orda qalaram, ya da bacımı tilsimdən qurtararam. Ancaq sənə bir deməli sözüm var, qəzəbin tutmasa deyərəm.

Şəmsi dedi:

- Qəzəbim tutmaz, de. Sən mənə ölümdən qurtarmısan.

Tapdıq ürək eləyib dedi:

- Ananın südünə and iç ki, acığın tutmayacaq, deyim.

Şəmsi dedi:

- Ananın südü haqqı, sənə heç-zad eləməyəm, de.

Tapdıq dedi:

- Ey qız, sənə ürəkdən aşıq olmuşam, səndən ötrü ölürəm! Əl mənim, ətək sənin, ya mənə öldür, ya mənə gəl.

Şəmsi gözlərini yerə tikib dedi:

- Mən elə bilirdim ayrı söz deyirsən. Bu sözlərdən əl çək.

Tapdıq ürəkləndi, dedi:

- Şəmsi xanım, öldü var, döndü yoxdu. Mənə özünə qul qəbul elə.

Şəmsi xanım dedi:

- Sən mənə çox yaxşılıq etdiyin üçün dinmirəm. Bu sevdadan əl çək. Ayrı adam mənə bu sözü desə, onu parça-parça edərdim.

Tapdıq dedi:

- Mən bacımı tilsimdən qurtarmağa gedirəm, odur ki, məni qəmgin yola salma. Bəlkə öldüm, heç geri qayıtmadım, ürəyimdə intizar qalmasın.

Şəmsi xanım dedi:

- Get bacını qurtar, gəl, o vaxta kimi fikirləşərəm, bəlkə sözünü qəbul elədim.

Tapdıq əlacsız qalıb, bu sözə razı oldu. Qızla xudahafızlaşib yola düşdü. Tapdıq gedəndən sonra qız öz-özünə dedi: “əgər Tapdıq məndən güclü olsa ona gedəcəyəm. Gedib onun gücünü sınaıyım”. Şəmsi xanım bir dəst pəhləvan paltarı geyib, kəsə yolla gedib bir dar yerdə oğlanın qabağını kəsdi. Tapdıq gəlib keçmək istəyəndə gördü ki, yolu bir pəhləvan kəsibdi. Şəmsi xanım dedi:

- Ey, kimsən? Nə hədlə bura qədəm basmısan?

Tapdıq dedi:

- Ey pəhləvan, bacımı tilsimdən qurtarmağa gedirəm, yol ver keçim. Şəmsi dedi:

- Sən ancaq mənim meyitimə üstündən keçə bilərsən.

Tapdıq dedi:

- Xoşam-xoşluqla yol verməsən, güclə keçəcəyəm. Deyirəm kişilik eləyib yol verəsən. Mənim ki, sənə bir işim yoxdu.

Şəmsi qəzəblənib qılıncı çəkdi, ona hücum edib dedi:

- İndi davam gətir, sonra öyün.

Bunlar üç gün, üç gecə bir-birinin qalxanına qılınc çaldılar. Hər ikisinin qılıncı sındı, əl atdılar nizəyə. Üç gün də nizə davası elədilər. Nizələri də sındı. Qollarını çirməyib güştü tutdular. Yeddi gün, yeddi gecə biri-birini didişdirdilər, heç biri güc eliyə bilmədi, axırda Şəmsi bir nərə təpib Tapdığı yuxarı qaldırdı, yerə çırpıb, sinəsi üstündə əyləşdi. Başını kəsmək istəyəndə Tapdıq dedi:

- Ey pəhləvan, igid basdığını kəsməz. Məni öldürmə. Qoy gedim bacımı azad edim. Bacımın üzünü görməmiş olsəm, ruhum sənə qarğış edər.

Şəmsi dedi:

- Sənə aman yoxdu.

Tapdıq elə bir ah çəkdi ki, ağzından qalxan alov Şəmsini az qaldı yandırsın. Şəmsi dedi:

- Ey pəhləvan, niyə belə ah çəkdin?

Tapdıq dedi:

- Ona görə ah çəkdim ki, ürəyimdə arzum qaldı, nakam getdim. Sevgimə çatmamış öldüm.

Şəmsi dedi:

- Sevgilin kimdi?

Tapdıq dedi:

- Gün xanımın qızı Şəmsi xanım.

Şəmsi xanım onun döşünün üstündən durdu, rübəndini kənara atdı. Onu görəndə Tapdığı heyrət apardı. Şəmsi xanım dedi:

- Ey Tapdıq, sənin gücünü sınamaq üçün belə eləyirdim. Doğrudan da çox qüvvətli pəhləvansan. Qayıt gedək. O tilsimi heç kəs dağıda bilməz.

Tapdıq dedi:

- Ey gözəl, ya bacımı tilsimdən azad eləməliyəm, ya da ölməliyəm.

Şəmsi dedi:

- Mən də səni sevirəm. Gedək Gülistani-Baği-İrəmdə eyş-işrət eləyək, naz-qəmzə içində ömür sürək. Sonra bacını qurtarmaq üçün çarə eyləyərik.

Tapdıq dedi:

- Gözəl xanım, nə qədər ki bacım tilsimdədi, işrət, kef mənə haramdı. Üz vurma, qoy gedim. Ancaq məni sevirənsə, gözlə. Ölmərəm, qayıdıb gələrəm, ölərəm, dünyadan nakam gedərəm.

Şəmsi xanım dedi:

- Mərhəbə, sən ki, bacını belə istəyirsən, onsuz kefi haram bilirsən, sevgilinə də belə etibarlı olacaqsan. Get, Allah sənə yar olsun. Ancaq o tilsimi dağda bilməyəcəksən. Al sənə bir qılınc verirəm, dara düşəndə qılıncı çəkib məni çağırırsan. Köməyinə çatıb, səni dardan qurtararam.

Tapdıq Şəmsi xanımla xudahafızlaşib, yola düşdü. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, gedib bir xaraba qalaya çıxdı. Qalanı çox gəzdi, dolandı, bir quş da belə tapmadı. Bir bariyə rast gəldi. Tapdıq kəmənd atıb barının başına bənd elədi, üstünə çıxıb, gördü ki, dünyada nə qədər əcaib, qorxulu heyvan, əcinnə varsa, hamısı bu barının içindədi. Onun tükləri biz-biz oldu. İstədi geri qayıtsın, bacı məhəbbəti onu irəli itələdi. Barıdan düşmək istəyəndə, hər tərəfdən çığırtılar qopdu:

- Ey Tapdıq, səni biz çoxdan gözləyirdik, yaxşı ki, gəlmisən.

Tapdıq qılınc çəkib barıdan içəri tullandı. Bütün əjdahalar, pələnglər, ifritələr ağızlarını açıb onun üstünə od tökməyə başladılar. Tapdıq özünü alovun içinə atıb qılıncı çala-çala bir böyük daşın üstünə çıxdı. Onun canı tamam yanıb yara olmuşdu. Paltarları yanıb çılpaq qalmışdı. Bir böyük pələng onun üstünə hücum elədi. Tapdıq onun başına nə qədər qılınc çəkdisə, kar eləmədi. Axırda sıçrayıb onun ağzına düşdü, bir əli ilə alt çənəsindən, bir əli ilə də üst çənəsindən tutub elə bir güc verdi ki, pələngin çənələrini dartıb ayırdı. Pələngin qarnından qırx özü kimi böyük pələng çıxıb, hamısı Tapdığın üstünə həmlə elədi. Tapdıq bunları da öldürdü, hər birinin qarnından qırx pələng çıxdı. Belə-belə pələnglər artıb dünyanı tutdu. Tapdıq tamam heydən düşdü, daşın üstündə oturdu. Birdən bərk nərikti qopdu, daş parçalanıb, altından bir külək qopdu. Tapdığı götürüb bir yekə əqrəbin qamma tulladı.

Tapdıq əqrəbin qarnında nə qədər gəzdisə, bir yana çıxma bilmədi. Axırda bir mağara tapdı. Tapdıq bacısının ölüsünü gördü. Ona tərəf yüyürdü, bacısının meyiti yox oldu. Tapdıq bir müddət yol getdi. Bir də gördü bacısını çarmıxa çəkib döyürlər. Qılıncı çəkib irəli yüyürdü, kimsəni görmədi. Belə-belə bacısı minbir əzab çəkdiyi vaxt onun gözüne görünürdü. Tapdıq lap dəli-divanə olmuşdu, az qalırdı öz-özünü öldürsün. Bir dəfə yenə gördü ki, bacısına əzab verirlər. Bacısı zarıya-zarıya onu haraya çağırdı. Tapdıq qılıncı

çəkib elə bir nərə çəkdi ki, tilsim tamam titrədi, ulduzlar hərəkətə gəldi. Onun bu nərəsi həmişə havada qaldı, ıldırım, göy gurultusu oldu. Yeddi əjdaha peyda olub ağızlarını açdılar, Tapdığıın üstünə hücum elədilər. Tapdıq bərk qəzəblənmişdi. Bir saatin içerisinde onların yeddisini də parçaladı, amma çifayda, əjdahanın qarnından qırx özü böyüklükdə əjdaha çıxıb onun üstünə töküldülər. Tapdıq bunların hansını öldürürdüsə, qarnından qırx əjdaha çıxırdı. Tapdıq baxdı ki, xeyr, işlər şuluqdu, bu əjdahanı qırmaq əvəzinə artırır. Gördü ki, bir əjdaha peyda oldu ki, əjdahaların hamısından böyük. Tapdıq nə qədər elədisə, bu əjdahanı öldürə bilmədi. Axırda oxu çilləyə mindirib, yayı qurdu. Əjdahanın hər gözündən bir ox vurdu. Əjdaha nərə tərüb, qaçmaq istəyəndə Tapdıq sıçrayıb onun belinə mindi. Əjdaha onu götürüb ilim-ilim itdi, ta ki, aparıb bir dağa çıxartdı. Tapdıq dağda əjdahanın belindən sıçrayıb yerə düşdü, onun kor gözlərinə genə də iki ox vurdu. Əjdaha yerə yığılıb öldü. Tapdıq qılınc çəkib əjdahanın qarnını yırtı. Əjdahanın qarnından ağsaqqal bir kişi çıxdı. Kişi Tapdığıın alından öpüb dedi:

- Ey cavan, mən qırx ildi ki, bu əjdahanın qarnında əziyyət çəkirəm, sən mənə əzabdan qurtardın. Ölüncə sənə duaçıyam.

Tapdıq dedi:

- Ey qoca, sən kimsən, niyə tilsimə düşmüşən?

Qoca dedi:

- Ey cavan, mən cin padşahının oğluyam. Bir gözəl sevgilimi bu dev gətirmişdi. Onu qurtarmağa gəlmişdim, axırda mən də tilsimə düşdüm.

Tapdıq dedi:

- Ey qoca, yəqin indi cavanlıq eşqin sönüb, məhəbbət çiçəklərin saralıb, solubdu.

Qoca bir ah çəkdi. Onun ağızından bir qırmızı alov qalxdı, alov dönüb bir misli görünməmiş nazənin qız oldu. Qoca qızı görən kimi hönkürtü ilə ağladı, saqqalının birçəklərinin tükünü yolub yerə tökdü. Sonra qəşş edib yerə yığıldı. Tapdıq baxırdı. Qız irəli gedib, onun ağarmış saçlarını sığalladı, gözlərinin hər birindən onun üzünə damla-damla yaş axıtdı. Yaş dönüb oldu gülab, hər tərəfə ətir saçdı. Qız bircə kəlmə bərkdən dedi:

- Qalx ayağa, qoca aşıq!

Kişi o saat sıçrayıb ayağa qalxdı, əllərini yuxarı qaldırıb, yazıq səslə dedi:

- Gəl, mənim gözəlim!

QIZ o saat qırmızı alova dönüb, geri qayıtdı, qocanın ağzından içəri girdi. Qocanın göz yaşları ağ saqqalını islatdı. Tapdıq ona təsəlli verdi. Qoca bir az sakit olub, göz yaşlarını sildi, üzünü Tapdığa tutub dedi:

- Mənim ürəyimdə olan məhəbbət çiçəyi ot çiçəyi deyil ki, vaxtı çatanda saralıb solsun. Mən onu saralıb solmayan, həmişə pardaqlanan toxumdan əkmişəm.

Tapdıq bir az fikrə gedib, dedi:

- Mən səhv etmişəm, bağışla. Bəs sənin gözəl sevgilin hardadı?

Qoca dedi:

- Bu tilsimdədi. Yəqin ki, o da mənim kimi qocalıbdı,

Tapdıq dedi:

Ölmərəmsə, sənin sevgilini də tilsimdən qurtararam.

Qoca dedi:

- Ey cavan, bu tilsimdən adam azad eləmək çətindi. Biz bu saat bir əqrəbin qamındayıq.

Tapdıq soruşdu:

- Bəs bu tilsimi nə cür sındırmaq olar?

Qoca kişi dedi:

- Ey cavan, bil, agah ol, bu tilsimin Tufan dev adlı bir sahibi var. O dev öldürülsə, tilsim dağılar. Tufan devə də heç bir qılınc, nizə batmır. Onu ancaq Günün qızı Şəmsi xanım öldürə bilər. O da öldürmür, çünki Tufan dev onun anasının ürəyini özündə saxlayır. Onu öldürsə, anası da ölür.

Şəmsi xanımın adını eşidəndə Tapdığın rəngi saraldı, ürəyi döyündü. Qoca onun gözlərinin içinə diqqətlə baxıb dedi:

- Niyə rəngin saraldı, olmaya sənin də sevgilini bu zalım dev gətirib?

Tapdıq dedi:

- Xeyr, mənim sevgilimi gətirməyib, bacımı gətirib.

Bacımı azad etmək üçün gəlmişəm.

Qoca dedi:

Bacının adı nədi? Tapdıq dedi:

- Qəmər xanım.

Qoca dedi:

- Sənin bacın bu yaxındakı mağaradadı. Onu Tufan dev yatırıb. Özündən başqa heç kəs ayılda bilməz.

Tapdıq fikrə getdi. Onun gözlərinə bacısı göründü. Bacısı yerə uzanıb inildəyirdi. Tapdıq ona tərəf yüyürdü, genə onu görmədi. Qoca onu sakit eləyib dedi:

- Gözünə bacınımı görünür? Mən də elə olurdu. Sakit ol, Allah kərimdi.

Bəli, bunlar bir-birinə qoşulub, yeddi ağaclıq yol gedib bir dağa çıxdılar. Dağın başında bir barı gördülər. Barının hər tərəfində əcaib heyvanlar qarışqa kimi qaynaşırdı. Bu heyvanlar Tapdıqgili görən kimi ağız-ağıza verib başladılar ulaşımağa. Tapdıq qılıncı çəkib özünü heyvanların içinə vurdu. Nə qədər qılınc çaldısa, yol açmağa bilmədi. heyvanlar onun ətinə parça-parça edib, kənara tulladılar. Tapdıq qəşş edib, yerə yıxıldı. Qoca özünü ona çatdırıb başını dizinin üstünə aldı, qollarını ovub ayıltı. Tapdıq bir neçə gün burda qaldı. Qoca onun yaralarını sağaltdı. Tapdıq qocaya dedi:

- Biz Tufan devi hardan tapaq? Onunla qabaq-qabağa gəlsəydim, ya mən onu öldürərdim, ya da o mənə öldürərdi.

Qoca dedi:

- Ey Tapdıq, Tufan devin yeri bu mağaradı. Ancaq o burda çox az olur. O, vaxtının çoxunu Qaf dağının təpəsində keçirir.

Tapdıq dedi:

- Sən burda qal, mən özümü heyvanların içinə vurum, bəlkə barıdan keçə bildim.

Qoca dedi:

- Mən də gedəcəyəm, səni tək buraxa bilmərəm. Ey Tapdıq, sıçrayıb heyvanların belinə minərik, onlar bizi barıdan o tərəfə salarlar, yoxsa ayrı yolla ora girə bilmərik.

Bəli, bunlar özlərini heyvanların içinə vurdular. Hər biri sıçrayıb bir əjdahanın belinə düşdü. Əjdahalar onları götürüb barının içinə tullandılar. Onlar barının içində əjdahaların belindən sıçrayıb yerə düşdülər. Tapdıq qılinc çəkib əjdahaların ikisini də öldürdü. Bunlar bir bağça gördülər. Bağçaya girmək istəyirdilər ki, birdən bir meymun bunların üstünə hücum elədi. Bunlar meymunla qırx gün, qırx gecə dava elədilər. Tapdıq nə qədər qılinc, nizə vurdu, heç biri ona kar eləmədi. Axırda kəmənd atıb, onun boynuna bənd elədi, aldı yedəyinə. Tapdıq bağda bir otaq gördü. Otağa girib baxdı nə, bacısı burda bir taxtın üstündə yuxuya gedib. Nə qədər çalışdı onu ayılda bilmədi. Baxdı ki, başının üstündə bir lövhə var. Bu lövhədə yazılıb ki, bu qızı Tufan devdən başqa heç kəs ayılda bilməz. Tapdıq burda çox qaldı, Tufan devi gözlədi, o, gəlib çıxmadı. Axırda qocaya dedi:

- Bu dev harda olur?

Qoca dedi:

- Qaf dağının başında. Ey Tapdıq, o, Günə aşiqdir.

Günün qızı da anasını ona vermir.

Tapdıq dedi:

- Burda qalmağın adı yoxdu, Qaf dağma gedək. Orda ya Allah ona verər, ya da mənə.

Bunlar burdan kənara çıxdılar. Hər ikisi meymunu mindilər. Baxdılar ki, hara gedirlərsə, bütün heyvanlar onlara yol verirlər, hamısı bu meymundan qorxurlar. Tapdıq dedi:

- Yaxşı oldu, bu meymunu da aparacağam. Bəlkə genə buraya gəldim. Bu çox sirli heyvandı. Onlar meymunu da götürüb gecəni-gündüzə qatıb, uzaq yolu yaxın edib,

Gülüstani-Baği-İrəmə gəldilər.

Tapdıqgil Gülüstani-Baği-İrəmə getməkdə olsun, al xəbəri Gün xanımdan.

Gün xanım Tufan devi bir dəqiqə də olsun yadından çıxartmırdı. Gecə-gündüz onun xəyalı ilə yaşayırdı. Gün xanımın nə gecəsi gecə idi, nə gündüzü gündüz. O biri tərəfdən Ayın eşqi artmışdı. O, Günün dalma düşmüşdü, ondan əl çəkmirdi. Günlərin bir günü Ay göydə Günü yaxaladı, dedi:

- Ey dünyaya işıq verən gözəl, mən eşqindən qovruldu, dərd çəkməkdən yoruldum. Ürəyinə bir zərrə rəhm sal! Məni özünə qul qəbul elə, ya da öldür qurtar!

Gün xanım dedi:

- Ey gözəl oğlan, hər kəsin bir sevgilisi olar. Mənim, də sevgilim var. Məndən uzaq gəz.

Ay dedi:

- Sən mənim ürəyimə girmisən, səndən dönə bilmirəm. İxtiyar öz əlimdə deyil. Mənə rəhm elə, ey gözəl!

Gün qəzəblənib dedi:

- Səni elə vuraram, parça-parça olarsan. Səni sevmirəm, məndən nə istəyirsən? Get özünə ayrı sevgili tap.

Ay dedi:

- Gözəllikdə misli-bərabərim yoxdu. Sənin kimi bütün dünyaya işıq verirəm. Özünə bərabərəm. Sən mənim babımsan, mən də sənin. Sənə yaraşmaz gedib devə aşiq olasan. O sənin babın deyil. Ondan əl çək, gəl bir yerdə ölincə dövrən sürək.

Gün xanım dedi:

- Könül sevən göyçək olar. Qara dev mənə səndən gözəl görünür.

Ay onun ətəyindən yapışıb dedi:

- İnad eləmə, səndən əl çəkən deyiləm.

Gün xanım dartışıb dedi:

- Ətəyimi burax gedirəm.

Ay buraxmaq istəmədi. O, qucaqlayıb Gün xanımı öpmək istəyəndə, Gün xanım dartışıb onun əlindən çıxdı, başladı qaçmağa. Ay qovdu, Gün qaçdı. Axırda Gün xanım əyilib bir ovuc palçıq götürdü. Ayın üzünə çırpdı, onun üzünü ləkəli elədi. Ayın başı qarışdı, su başına endi ki, üzünü yusun. Gün də onun əlindən qurtarıb Güllüstani-Baği-İrəmə gəldi. Gün xanım ora çatanda Tapdıqqıl də yenicə gəlmişdilər. Gün xanım Tapdığın yedəyindəki meymunu görən kimi bərkdən qışqırıb yerə yıxıldı, özündən getdi. Meymun da yerə çöküb gözlərinin yaşını töküb ağlayırdı. Meymunun gözlərindən çıxan yaş böyük dəryalar, ümmanlar, göllər əmələ gətirirdi. Günün gözlərindən tökülən yaşın da hər damlası bir qızılgül kolu olub, hər rəngə çalır, qəhqəhə çəkib gülürdü. Lap əcaib iş idi, göz yaşsı gül olub gülürdü. Tapdıqqıl yerlərində donub qalmışdılar, bilmirdilər bu nə sirdi.

Bu zaman Şəmsi gəlib çıxdı, meymunu görəndə dəhşətləndi. Meymun da onu görəndə qəzəblənib, onun üstünə dartışmağa başladı. Tapdıq onu buraxsaydı, Şəmsi xanımı parça-parça elərdi. Şəmsi xanım dedi:

- Ey Tapdıq, bu meymunu nə cür tutmusan? Bu çox dəhşətli heyvandı.

Tapdıq dedi:

- Ey gözəl, mənə bu sirdən agah elə görüm, o qız bu meymunu görən kimi niyə qəşş elədi?

Şəmsi xanım dedi:

- O mənə anamdı, yəqin meymundan qorxmışdır.

Şəmsi xanım anasının yanına getdi, onun başını dizinin üstünə aldı, qolunun qarısını boğub özünə gətirdi. Qolundan tutub evə apardı. Şəmsi xanım anasını rahat eləyəndən sonra Tapdıqqılın yanına gəldi, onları da bir ayrı evə apardı. Tapdıq bütün başına gələnə qıza danışdı. Şəmsi onun igidliyinə afərin söyləyib dedi:

- Ey Tapdıq, bu meymunu tutan hələ anasından olmayıb. Bu heyvan təpədən dırnağa qədər tilsimlidi. Sənin igidliyinə heyranam.

Tapdıq dedi:

- Mən Tufan devi axtarmağa gedəcəyəm. Bacımın tilsimdən qurtarması ancaq ondan asılıdır.

Şəmsi dedi:

- Hələ bir az dincəl, sonra danışarıq.

Bəli, Tapdıq bir həftə burda qaldı, gözəl güllüklərdə, bənövşəliklərdə gəzdi. Bir axşam o Şəmsi xanıma dedi:

- Ey Şəmsi xanım, mən Qaf dağının başına gedirəm. Olsun ki, Tufan dev ordadı.

Şəmsi dedi:

- Tufan dev orda yoxdu, olsa da sən onunla bacarmazsan, yerində rahat otur.

Tapdıq qəzəblənib dedi:

- Mən burda kefdə əyləşəm, Qəmər orda ölü kimi əziyyət çəkə, bu olası iş deyil. And olsun namusuma, bacımı azad eləməyəncə diz qatlayıb oturmayacağam.

Şəmsi çox dedi, Tapdıq az eşitdi, axırda Şəmsi xanım ona icazə verib dedi:

- Meymunu burda qoyub gedin.

Tapdıq razı oldu, sevgilisi ilə xudahafızlaşib, yola düşdü. Bərkitdi çarıqların dabanın, qırdı yerin damarın, az getdi, çox getdi, qoca ilə gedib Qaf dağına çıxdı. Qoca dedi:

- Biz Qaf dağının lap başındakı mağaraya getməliyik. Tufan dev ora çox gəlir.

Bunlar mağaraya çıxdılar. Ha gözlədilər, bura heç kəs gəlmədi. Belə-belə bir il gəldi keçdi. Axırda nələc qalıb geri qayıdıb Gülüs-tani-Baği-İrəmə gəldilər. Tapdıq Şəmsinin yanına gedib dedi:

- Biz Tufan devi tapmadıq. Deyildiyinə görə o sənin anana aşiqdi. Bəlkə yerin bilərsən.

Şəmsi dedi:

- Yerin bilmirəm. O mənim düşmənimdi.

Tapdıq bir müddət sevgilisinin yanında qaldı. Bir gün bacısı onun yuxusuna girdi.

Yerdən sərsəm qalxdı, qocanı da oyadıb dedi:

- Dur gedək. Bacım yuxuma girib, məni haraya çağırır.

Qoca dedi:

- Mənim də sevgilim yuxuma girib. Ancaq çox şad idi, deyirdi, hər şey düzəlib.

Deyəsən işlərimiz yaxşı olacaq, gedək.

Bunlar getmək istəyəndə, Şəmsi onları qabaqlayıb dedi:

- Tapdıq, hara gedirsən?

Tapdıq dedi:

- Ey mənim ciyərim, gözümün nuru, bacım yuxuma girib, tilsimə gedirəm. Bu dəfə ya ölürəm, ya da Tufan devini tapıb bacımı azad edərdim.

Şəmsi dedi:

- Tufan dev orda yoxdu, getmə.

Tapdıq dedi:

- Ey mənim gözəl, bacımın iniltisi qulağıma gəlir. Mən gedəcəyəm.

Şəmsi onları dayandıra bilmədi. Tapdıq sevgilisi ilə görüşüb yola düşdü. Onlar gedəndən sonra Şəmsi elə bil yatmışdı oyandı. Barmağını dişləyib dedi: “ey dili-qafil, mən onları niyə buraxdım. O ki, mənim sevgilimdi, axı onu niyə incidirəm?”.

Şəmsi xanım qanad açıb havaya qalxdı, onları tapdı, dedi:

- Ey Tapdıq, gərək geri qayıdasınız.

Tapdıq haşa dedi, sözünün üstündə durdu. Şəmsi gördü sirri açmasa, onları geri qaytara bilməyəcək, dedi:

- Ey Tapdıq, axtardığın Tufan dev Gülistani-Baği-İrəmdədi, qayıt.

Tapdıq dedi:

- Yalan deyirsən.

Şəmsi dedi:

- Anamın südü haqqı düz deyirəm, qayıt geri.

Onlar geri qayıdıb Gülüstani-Baği-İrəmə gəldilər. Axşam oldu, qabağa çörək gəldi. Tapdıq çörək yeməyib dedi:

- Tufan devin yerini deməsən, çörək yemərəm.

Qız nə qədər yalvar-yapış elədi, gördü xeyr, sirri açmasa Tapdıq çörək yeməyəcək, dedi:

- Ey Tapdıq, bu sirri mən heç kəsə açmazdım, ancaq sənə açırım. Sən axtardığın Tufan dev gətirdiyiniz meymundu. Onu mən meymun donuna salmışam. Bu saat onu dev halına salım.

Şəmsi bir lövh oxudu, Tufan dev öz cildinə düşdü. Tapdıq çox şad olub dedi:

- Ey dev, mən bacımı səndən istəyirəm. Yoxsa səni ölüncə kəmsikdə saxlayacağam.

Tufan dev dedi:

- Ey Tapdıq, bacını məndən niyə istəyirsən? Şəmsi xanımdan istə.

Tapdıq üzünü Şəmsi xanıma tutub dedi:

- Şəmsi, bacımı səndən istəyirəm.

Şəmsi dedi:

- Bacın devin tilsimindədi, məndə deyil. Bu dev yalan danışıq, iş özündədi.

- Yox, burda bir iş olmasa, bu dev o sözü deməzdi.

Şəmsi dedi:

- Ey dev, niyə qızı məndən istəsin? O nə sözdü, mənə deyirsən?

Tufan dev dedi:

- Düz deyirəm, sən istəsən bircə dəqiqədə azad edərsən.

Tapdıq Şəmsidən əl çəkmədi, bu sözün mənasını öyrənməyə çalışdı. Şəmsi demədi. Axırda dev özü açıb dedi:

- Ey Tapdıq, sənin bacını Şəmsinin anasının əmrilə mən gətirib tilsimə salmışam. O da mənim sevgilimdi. Anası icazə versin, bu saat buraxım. O da Şəmsinin əlindədi.

Bəli, Gün xanımı çağırdılar. Gün xanımla Tufan dev bir-birini görən kimi qəşş eləyib yerə yıxıldılar. Tapdıq baxıb nə gördü, Tufan devin gözlərindən tökülən yaş od olub ətrafı yandırır, hər tərəfdə alovla Gün yazır. Günün gözlərindən tökülən yaş isə qızıl zərlə sevgi yazır. Bu göz yaşları bir-birinə qarışanda min bir rəng verirlər. Tapdıq dedi:

- Ey Şəmsi, bu yazıqlara rəhmin gəlsin, qoy kama yetsinlər. Səni nalələri tutar.

Şəmsi xanım dedi:

- Elə sözü bir də danışsan, səndən inciyərəm.

Tapdıq bunların üzlərinə güləb səpib, özlərinə gətirdi.

Sonra Günə dedi:

- Ey Gün, mən bacım Qəmər xanımı səndən istəyirəm.

Gün xanım dedi:

- Sənin bacından mənim xəbərim yoxdu.

Tapdıq dedi:

- Xəbərin var, mənim bacımı ver.

Gün dedi:

- Məndən istəyincə, Şəmsi xanımdan istə. İxtiyar ondadı.

Tapdıq genə Şəmsi xanımın üstünə düşdü. Şəmsi xanım tamam boynundan atdı. Axırda Gün dedi:

- Şəmsi razı olsun, mən öz sevgilimə gedim, mən də sənin bacını gətirdim.

Tapdıq Şəmsi xanıma yalvarmağa başladı. Bir müddət belə gəldi keçdi. Axırda Şəmsi xanım razı oldu və şərt qoydu ki, Tufan dev Gü-lüstani-İrəmdə olsun. Tufan dev razı oldu, tənur edib havaya qalxdı, beş dəqiqənin içində Qəmər xanımı gətirdi. Qəmər Tapdıqla qucaqlaşdı və öpüdü. Qoca bunu görüb başladı ağlamağa. Tapdıq Tufan devə

dedi:

- Ey dev, bu kişinin sevgilisini də səndən istəyirəm. Dev genə tənur elədi, az zamanda kişinin nişanlısını da gətirdi. Qız ağbirçək bir qarı olmuşdu. Qoca aşıq-məşuq qucaqlaşib, özlərindən getdilər. Şəmsi bunları özlərinə gətirdi. Tapdıq eşq atəşi içində qovrulurdu. Axırda bir gün Şəmsinin razılığını aldı, Günə dedi:

- İzn ver, sevgilimi, bacımı götürüb atamın, anamın yanına gedim, genə qayıdaram.

Gün bir söz demədi, burda toy edilməsinə icazə verdi.

Eşit, qoca ilə sevgilisindən. Qoca ilə sevgilisi həmişə məyus idilər, Qaşqabaqları açılmırdı. Bir səhər Şəmsi onlara yanaşdı. Qocanın sevgilisi bir ah çəkdi. Şəmsi ondan soruşdu:

- Niyə ah çəkdin?

Qocanın sevgilisi dedi:

- Ona görə ah çəkdim ki, dünyada heç dövran sürmədik.

Qoca vaxtı sevgilimə yetdim. Tez də ölüb ayrılacağıq.

Şəmsi onların hərəsinə bir alma verdi. Onlar almanı yeyən kimi oldular on beş yaşında oğlanla qız. Şəmsiyə dua elədilər. Şəmsi xanım əmr elədi bir dəstə çalan, oynayan pəri hazır oldu. Pərilər qırx gün, qırx gecə toy eləyib, Gün xanımı Tufan devə, qoca sevgililəri bir-birinə, Şəmsi xanımı Tapdığa verdilər. Gəlin oğlan evinə gələn gecə, Gün xanım Tapdıqla Şəmsi xanımın otağına gəlib dedi:

Dayanın, sizə bir yaxşı nağıl edim, sonra hər kəs öz otağına getsin, öz yarı ilə eys-ışrət etsin.

Dedilər:

- Nağıl elə!

Gün xanım dedi:

- Biri var idi, biri yox idi, Gün xanımın adlı bir qız var idi. Bu qız Ay kimi dünyaya işıq verən gözəl oğlanı qoyub, bir qara devi sevmişdi. Amma onun qızı bu işə razı

deyildi, qoymurdu ki, anası devlə görüşsün. Gün xanım devlə gizlin görüşürdü. Bir müddət belə keçdi. Gün xanımın Tufan devdən bir oğlu oldu. O, qızının qorxusundan bu uşağı aparıb, Süleyman tacirin yolunun üstünə tulladı. Süleyman tacir bu uşağı aparıb öz oğlu kimi böyütdü.

İndi ey Tapdıq, bil və agah ol ki, sən mənim oğlumsan, Şəmsi xanım da sənin bacındı. Sən bacını ala bilməzsən, sənə Qəmər xanımı alıb toy etmişəm. Allah toyunuzu mübarək eləsin.

Tapdıqla Şəmsi xanım bu sözü eşidən kimi qışqırıb özlərindən getdilər. Onları özlərinə gətirdilər. Tapdıq Şəmsinin üzünə baxdı, qılıncı çəkib öz ürəyinə soxdu, özünü öldürdü. Şəmsi xanım da onu qucaqlayıb, başına döydü, özündən getdi. Toy məclisi yas məclisinə döndü, toy-nağara yerinə şivən qopdu. Gün xanım, dirilik ağacından bir yarpaq gətirib Tapdığın yarasına çəkdi, sağaltdı, dirilik gülünü onların burnuna tutdu. Hər ikisi axsırıb durdular. Şəmsi xanım Tapdığın boynunu qucaqlayıb, özündən öpdü, dedi:

- Qardaş, fikir eləmə, qardaş bacını, bacı qardaşı sevgilisindən artıq sevər. Biz də şükür Allaha bir-birimizi bacı-qardaş kimi sevmişik. İndi mən qardaşımın toyunu özüm eyləyəcəyəm.

Gün xanım dedi:

- Ey Tapdıq, bacın Şəmsinin Nurəddünya adlı bir sevgilisi var idi. Nurəddünya cin padşahının oğludu, Şəmsi xanımın acığı tutub, onu dərin quyunun dibinə tilsimə salmışdı. Mən deyirəm, Şəmsi xanım öz sevgilisini çıxartsın.

Hamı Şəmsi xanıma təvəqqe edib yola gətirdilər. Şəmsi xanım bir pəri çağırıb dedi:

- Nurəddünyanı bura gətir.

Pəri gedib Nurəddünyanı gətirdi. Onlar təzədən qırx gün, qırx gecə toy eləyib, Şəmsi xanımı Nurəddünyaya, sevgilisini qocaya, Gün xanımı Tufan devə və Qəmər xanımı Tapdığa verdilər. Tapdıq gedib, Süleyman taciri və Minagərdən xanımı da gətirdi. Tapdıq həm işıqlı dünyanın, həm də zülmət dünyasının padşahı oldu. Onlar Gülüstani-Baği-İrəmdə keflə, damağı çağ dolanıb, dövrən keçirdilər. Sizin də damağınız çağ, kefiniz şad olsun.

3.10. Altın Yoldaş

Badi-badi giriftar, hamam-hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin qıçı batdı. Hamamçının tası yox, baltaçmın baltası. Orda bir tazı gördüm, onun da xaltası yox.

Günlərin bir günündə, Məmmədnəsir tinində, göy imamın belində, biri vardı, biri yoxdu, bir padşah vardı. Bu padşahın on iki yaşında bir oğlu vardı. Bu padşah başqa bir padşahın qızını almaq istəyirdi, nə qədər eləyirdi, qızı buna vermirdilər. Axırda qoşun götürüb dava elədi. Çox qoşun qırdırdı, qızı yenə ala bilmədi, kor-peşman gəlib, öz yerində oturdu.

Aradan bir beş-altı il keçəndən sonra padşahın oğlu yekəldi. Bir gün hardansa beyninə düşüb dedi:

- Mən gedəcəyəm qızı gətirəm.

Atası dedi:

- Ay oğul, mən nə qədər yalvardım, pul tökdüm, dava elədim, qızı gətirə bilmədim, sən onu necə gətirərsən?

Oğlan dedi:

- Nə olur olsun, gedib gətirəcəyəm.

Padşah gördü ki, başa gəlməyəcək, razı oldu, oğluna bir az da qoşun qoşdu. Qoşunları öyrətdi ki, hərəniz yolun yarısından qayıdın, gəlin, bəlkə axırda oğlum tək qala, o da qayıda. Bəli, oğlan bir dəstə qoşunla yola düşdü, bir az gedəndən sonra qoşunlar yavaş-yavaş dala qayıtdılar. Nə başımı ağrıdım, belə-belə qoşunların hamısı qayıtdı, oğlan tək yola düşdü, qızın dalınca getməyə başladı. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi, iynə yarım yol getdi, bir düzə çıxdı. Gördü ki, burda bir heybətli adam var. Onun elə yekə qulaqları var ki, olmayan kimi. Bir qulağını altına salıb, bir qulağını da üstünə çəkib yatıbdı. Elə ki, oğlan bunu gördü, qorxudan tükləri biz-biz oldu. Palazqulaq adam oğlana dedi:

- Hara gedirsən?

Oğlan bu səsi eşidəndə qorxudan əsməyə başladı, qorxa-qorxa dedi:

- Gedirəm filan padşahın qızını alam.

Palazqulaq dedi:

Mən də gedirəm.

Oğlan dedi:

- Gəl gedək.

Bəli, palazqulaqla oğlan yola düşüb, qızın dalınca getməyə başladılar. Demə bu palazqulağın bir xasiyyəti varmış ki, dünyanın hansı başında nə danışılsa, qulağını yerə verib eşidərmiş. Bunlar bir az getdilər. Gördülər ki, bir adam bir dağı qaldırıb o biri dağın üstünə qoyur. Sonra dağı sapana qoyub atır.

Dağı dağ üstə qoyan dedi:

- Hara gedirsiniz?

Dedilər:

- Gedirik filan padşahın qızını alaq.

Bu da bunlara qoşuldu. Üç nəfər yola düşüb getdilər. Az getdilər, üz getdilər, gedib gördülər ki, bir adam oturub, burnu ilə buz atır. Buz-atan bunlardan soruşdu:

- Hara gedirsiniz?

Bunlar hara getdiklərini dedilər.

O da bunlara qoşuldu, dörd nəfər yola düşdülər. Gəlib gördülər ki, bir naxırçı tütək çalır, inəklər, danalar oynayır. Bu da onlara qoşuldu. Beş nəfər yola düşdülər, gəldilər gördülər ki, bir lüt adam dəyirmanın unluğuna ağzını dayayıb, çıxan unu yeyir, deyir ki, acından öldüm. Sonra ağzını dəyirman novunun qabağına dayayıb, suyun qabağını kəsib içir, deyir susuzluqdan yandım. Bəli, başağrısı olmasın, bu da onlara qoşulub, altı adam yola düşüb, günə bir mənzil, teyyi-mənazil, dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi sərsər kimi, az getdilər, üz getdilər, gedib padşahın şəhərinə çatdılar. Şəhərin

qırağında bir çadır qurdular. Padşaha xəbər getdi ki, gəliblər qızı aparsınlar. Palazqulaq qulağını yerə vermişdi ki, görək nə danışacaqlar.

Padşah dedi:

- Vəzir, tədbir, yoxsa qız əldən gedəcək.

Vəzir dedi:

- Tədbiri budu, otuz put düyünün plovunu bişir, qabaqlarına qoy. De, yeyin, sonra qızı aparın. Onlar da bunu yeyə bilməyəcəklər.

Elə ki bu sözü palazqulaq eşitdi, yoldaşlarına dedi ki, padşah belə iş eləyəcək. Lüt sevinib dedi:

- Aha, Allahım verib, plov yeyəcəyəm.

Bəli, plov bişdi, bunlar gəldilər. Padşah dedi:

- Bu plovu yeyin, sonra qızı verim.

Palazqulaq dedi:

- Ta biz əlimizi niyə batıraq, elə bir nəfər yesə bəsdı. Gözünə döndüyüm lüt bir-bir qazanları yeməyə başladı. Padşah bunu gördü, qupquru qurudu. Bunlar geri qayıtdılar. Palazqulaq yenə qulağını yerə verdi. Gördü ki, padşah deyir:

- Vəzir, tədbir, qız əldən gedir...

Vəzir dedi:

- Padşah sağ olsun, tədbiri-mədbiri yoxdu, dəbbələ, altmış put düyünün plovunu bişirtir, qoy yesinlər.

Əlqərəz, lüt bu altmış putu da yedi. Padşah, vəzir, vəkil tədbir tökməyə başladılar.

Vəzir dedi:

- Padşah, de ki, evin qabağında olan bu böyük dağı burdan aparın, ev işıqlansın, qızı verim.

Elə ki padşah bu sözü bəyəndi, çağıraraq onlara dedi:

- Dağı evimin qabağından götürün, ev işıqlansın, qızı verim.

Gecə dağı dağ üstə qoyan dağı iki yerə bölüb, sapana qoydu, elə atdı ki, hər biri dünyanın o başına getdi. Padşah səhər durub gördü nə dağ var, nə zad var, dedi:

- Xeyr a, qız əldən getdi. Vəzir tədbir!..

Vəzir dedi:

- Padşah sağ olsun, ta nə tədbir olacaq? Hamamı üç gün isit, qoy bərk qızsın. De, gedin çimin, gəlin qızı aparın. Bunlar gedib çiməndə istidən bişsinlər, qalsınlar orda.

Palazqulaq bunları eşidib yoldaşlarına xəbər verdi.

Burnundan buz atan dedi:

- Kefimdi, buz atacağam.

Bəli, bunlar hamama getdilər, gördülər hamam elə qızıb nəfəs çəkmək mümkün deyil. Bumundan buz atan qabaqda buz ata-ata, yoldaşları da onun dalınca hamama girdilər. Burnundan buz atan o qədər buz atdı ki, hamam soyuyub buzxanaya döndü.

Padşah adamlarına dedi:

- Yəqin indi onlar istidən bişdi. Gedin meyitlərini çıxardın.

Onlar hamama gəldilər. Hamamdakılar başladılar şikayət eləməyə ki, heç ayıb deyil, bizi belə soyuq hamama salmışımız...

Əhvalatı padşaha xəbər verdilər.

Padşah dedi:

- Xeyr a, bunlarla mən bacara bilməyəcəyəm. Vəzir, tədbir, qız əldən getdi...

Vəzir dedi:

- Ta başqa çarəsi yoxdu, altı onlardı, altı biz. Qonaq çağıraq, onlar bir tərəfdə otursun, biz bir tərəfdə. Onların qablarına zəhər tökək, yesinlər, ölsünlər.

- Elə ki palazqulaq bunu eşitdi, yoldaşlarına dedi, hamısı sevindi. Naxırçı dedi:

- Allahım verib, tütək çalacağam.

Elə ki bunları qonaq apardılar, nimçələri gətirib qabaqlarına düzəndə, bildilər ki, zəhərlidi.

Palazqulaq dedi:

- Padşah sağ olsun, bizdə bir adət var, həmişə yeməkdən qabaq bir tütək çalarıq. Odu ki, gərək bu tütəyi çalaq.

Padşah dedi:

- Nə zərəri var, çalın.

Elə ki naxırçı tütəyi çaldı, bunların nimçəsi onların qabağına, onların nimçəsi bunların qabağına gəldi. Bunlar tez plovu yedilər. Padşah gördü ki, zəhərli aş öz qabağına gəlib dedi:

- Elə məzə üçün biz öz qabağımıza qoymuşuq, indicə yemişik.

Onlar xörək yemədilər, qonaqlar gedəndən sonra padşah dedi:

- Vəzir, vəkil, qız getdi, tədbir...

Vəzir dedi:

- Dağ yekəliyində poladdan bir ev tikdir, qızı da at içinə, de, gəlin aparın.

Padşah poladdan ağzı yox bir ev tikdirib, qızı da içinə qoydu, dedi:

- Qız polad evdədi, gedin, bacarsanız aparın.

Dağı dağ üstə qoyan yoldaşlarını da evə qoydu, polad evi qoltuğuna vurdu, xudahafiz deyib, yola düşdü. Az gəldilər, üz gəldilər, gəlib bir dəyirmanın yanına çıxdılar. Lüt gördü ki, un yığılıb, dedi:

- Saxla, mən düşüm.

Lüt düşdü. Bunlar getdilər. Bir az gedəndən sonra naxırçı gördü ki, danalar otlayır, o da düşdü. Bir az gəldilər, buz atan gördü ki, burnunun yeri qalır, o da düşdü. Gəldilər dağı dağ üstə qoyan öz dağlarını gördü, evi yerə qoydu, dedi:

- Ta mən getmirəm.

Buna yalvar-yapış eləyib dedilər:

- A kişi, belə iş olmaz.

Birtəhər, ikitəhər, atan yaxşı, anan yaxşı, bu təzədən evi qoltuğuna vurdu. Bir az gələndən sonra palazqulaq gördü ki, qulağının yeri qalır, dedi:

- Saxla, mən də düşüm.

Əlqərəz, bu da düşdü. Dağı dağ üstə qoyan polad evi gətirib, oğlanın atasının qəsrinin yanına qoydu. Hamı bu evin tamaşasına gəldi.

Beləliklə oğlan öz mətləbinə çatdı.

Göydən üç alma düşdü: biri mənim, biri nağıl deyənin, biri də özümün. Sən sağ, mən salamat. Sən yüz yaşa, mən iki əlli, hansı çoxdu, onu sən götür.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada, Azərbaycan masallarından on tanesi seçilerek bu masallar Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Aktarılan bu on masalın tamamı “Azerbaycan Nağılları” adlı eserden alınmıştır. Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü birinci başlıkta aktarma kavramı, aktarma türleri, aktarma güçlükleri, aktarma alanında yapılan çalışmalar, ikinci başlıkta Azerbaycan Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin Türk Dili tarihindeki yeri ve önemi, üçüncü başlıkta ise masal türü hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde aktarma güçlükleri başlıklar hâlinde örneklerle

anlatılmıştır. İkinci bölümde masalların aktarımı ve üçüncü bölümde ise masalların orijinal hâlleri yer almaktadır. Bu bölümlerden sonra masalarda yer alan kelimelere âit sözlük ve dizin bulunmaktadır.

Tezin giriş bölümünde çalışmanın ana konusunu oluşturan aktarma kavramının tanımı yapılarak aktarma terimi, türleri ve çeviribilim konularında bilgi verilmiş ardından aktarma güçlükleriyle ilgili bilgi verilerek aktarma alanında yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Daha sonra Azerbaycan Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin Türk Dilindeki önemi anlatılmıştır. Son olarak da masal türü, masalın tanımı, özellikleri, Azerbaycan masalları ve bu masallarla ilgili yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

Birinci bölümde masallar aktarılırken karşılaşılan aktarma güçlükleri başlıklar hâlinde belirlenip durumu açıklayacak örneklere yer verilmiştir. Bu bölümde dil alanlarının örtüşme meseleleri, lehçeler arası ses farklılıkları, kelime hazinesindeki ses farklılıkları, valenz (istem) farklılıkları, atasözü ve deyimler, ikilemeler, yansıma kelimeler, birleşik zamanlı fiiller, özel isimler, hitaplar, ünlemler, tekerlemeler, edatlar, bağlaçlar, -ki'li cümle yapıları, anlatım zamanları, masala hâkim olan devrik cümle yapısı, kültürel unsurların masallara yansımaları, şiirsellik, konuşma dili, ekler, yalancı eş değer kelimeler, zamirler, zarflar, sıfatlar olmak üzere yirmi dört başlık altında ele alınmıştır.

İkinci bölümde Azerbaycan masallarından alınan on masalın Türkiye Türkçesine aktarımına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Azerbaycan masallarının orijinal hâlleri bulunmaktadır.

Çalışmamızda, giriş ve üç ana bölümün ardından sözlük, dizin yer almaktadır. Bunların ardından çalışma sonucunda, masalların aktarımı konusunda şu kanaatlere varılmıştır:

Atasözü ve deyimler, öğüt verici ve etkileyici sözler olduğu için masalların aktarımında önem arz etmektedir. Ders verici ve öğretici bir görevi olan atasözü ve deyimler aktarılırken hedef lehçede karşılığı varsa onunla aktarılmalı, yoksa kaynak lehçedeki haliyle verilir anlamı dipnotta açıklanmalıdır. Çalışmada Türkiye Türkçesinde karşılığı olan atasözü ve deyimleri kolaylıkla aktarılmıştır. Türkiye Türkçesinde karşılığı olmayan atasözü ve deyimleri kaynak lehçedeki hâliyle alınıp anlamı dipnotta belirtilmiştir.

İkilemeler, anlamı pekiştiren ve kuvvetlendiren sözlere dir. İkilemeler, belli şekillerde meydana getirilen kelime gruplarıdır. Aktarma sırasında ikilemelerin oluşturulma şekli hedef lehçede kimi zaman korunmamaktadır. Özellikle anlamsız kelimelerden oluşmuş ikilemeler aktarmada dikkat edilmesi gereken kelime gruplarındandır. Aktarma yapılırken ikilemelerin anlamını korumanın yanında oluşturulma şekline de dikkat edilmelidir.

Yansıma kelimeler doğadaki ses taklitleridir ve farklı lehçe mensuplarının aynı sesi dile getirme tarzı farklı olmuştur. Aktarma sırasında yansıma kelimeleri -her iki lehçede de farklı ses birlikleriyle de olsa- zihinde olabildiğince aynı sesi çağrıştıracak şekilde aktarmak gerekir.

Masalların aktarımında sorun olan unsurlardan biri de birleşik zamanlı fiillerdir. TT’de masallar genellikle duyulan geçmiş zamanla oluşturulur. Azerbaycan Türkçesinde ise bu böyle değildir. Zaman uyumsuzluğu bire bir aktarmaya mani olmaktadır. Masal türünün TT’deki özelliklerini korumak gerektiği için TT’ye aktarırken duyulan geçmiş zamanda aktarılmıştır.

Aktarma metinleri TT’deki masal özelliklerine uygun olarak oluşturmanın daha doğru olacağı düşüncesiyle metinler duyulan geçmiş zamanda çekimlenmiş fiillerle aktarılmıştır.

Masallarda yer alan özel isimler kimi zaman Türkiye Türkçesinde kullanılan, kimi zaman ise kullanılmayan isimlerdir. Aktarmada standardı yakalamak için özel isimleri kaynak lehçedeki hâliyle aktarmak daha doğrudur.

Kaynak lehçede hitapların sürekli ünlemler eşliğinde yer alması aktarmayı güçleştirmektedir. Tüm hitaplara ünlem ekleyerek hedef lehçede kullandığımızda akıcılığı olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle genellikle hitapların yanında ünlem kullanmamaya dikkat edilmiştir.

Masalların aktarımı sırasında karşılaşılan problemlerden biri de ünlemlerdir. Kaynak lehçede verilmek istenen duyguyu hedef lehçede ifade edecek ünlemler kullanılmadığı takdirde anlam eksik kalabilmektedir. Bu da aktarmanın tam manasıyla gerçekleşmemesine neden olur.

Masal aktarımında en önemli unsurlardan biri de tekerlemelerdir. Masal türünün özelliklerinden olan tekerleme kullanımında esas olan ses uyumudur. Hedef lehçe ve kaynak lehçede bu uyumu yakalamak bazen mümkün olmamaktadır. Masallarda yer alan tekerlemeleri aktarırken anlamı daha etkileyici kılan ses uyumu göz ardı edilmemelidir.

Kaynak lehçede yer alan edatlar ve bağlaçlar çoğunlukla Türkiye Türkçesinde de bulunmaktadır. Ancak kaynak lehçedeki bu kelime gruplarını aktarma sırasında kullanmak zaman zaman yerinde olmamaktadır. Bu nedenle masalların aktarımında edat ve bağlaçlara dikkat edilmelidir.

Masalların aktarımı sırasında en sık karşılaşılan sorunlardan biri de masalların geneline hakim olan -ki’li cümle ve devrik cümle yapısıdır. Sürekli bu iki durumun karşımıza çıkması anlatımda akıcılığı etkilemektedir. Çok uzun cümlelere neden olan -ki’li cümle yapısı anlam olarak bütünlüğü korumayı güçleştirmektedir. Devrik cümle yapısının sürekli kullanılması hedef lehçe için sorun olacağından bu iki özellik masalların aktarımında dikkatli bir şekilde uygulanmalıdır.

Masalların aktarımı sırasında karşılaşılan kültürel unsurlar kelimedeki derinlik fark edilmediği takdirde aktarma güçlüğüne yol açmaktadır. Kelimelerin anlamının ötesinde kültürel bir derinliği de içermesi, bazen aktarıcının gözünden kaçmakta ve kaynak lehçedeki anlamın hedef lehçede tam olarak verilmesini engellemektedir. Bu nedenle aktarıcı her iki lehçenin kültürüne de hâkim olmalı ve böylece yüzeysel bir aktarımdan uzaklaşılmalıdır.

Masalın özelliklerinden biri de özünde var olan şiirselliktir. Aktarma sırasında hem anlamı korumak, hem de metindeki şiirselliği yakalamak zor olacağından metnin kaynak lehçedeki halini aktarma metnine olduğu gibi alıp anlamı dipnotta vermek yerinde olacaktır.

Masalların aktarımında yalancı eş değer kelimelerin varlığı sebebiyle aktarıcı çok dikkatli olmalıdır. Yalancı eş değer kelimeler her iki lehçede de aynı seslerle ifade edilmesine rağmen anlam bakımından kısmen ya da tamamen farklılık gösterebilir. Aktarıcının dikkatiyle bu farklılık göz önünde bulundurulursa aktarma işi doğru bir şekilde yapılmış olur.

Son olarak masallar aktarılırken kelime türlerine de dikkat edilmelidir. Her iki lehçede her zaman aynı kelime türleriyle aynı anlam sağlanamayabilir, bu nedenle kaynak lehçedeki kelime türleri hedef lehçeye aktarılırken istenilen anlamı sağlayacak olan hangisi ise o tercih edilmelidir.

Aynı kaynağa dayanan lehçeler arasında dahi olsa aktarma işi zordur. Bu zorluğa bir de masal türünün kendine has özelliklerini aktarma sırasında koruma gayreti de eklenirse bu güçlük ikiye katlanır. Aktarıcının, aktarma işinin sanıldığı kadar kolay olmadığını farkında olarak işini dikkatle ve özenle yapması gerekir. Ancak bu şekilde aktarma hatalarının önüne geçilebilir veya en az seviyeye indirilebilir. Lehçeler arası aktarmalar yapıldığından beri aktarma sorunları da gündeme gelmiş ve bu alanda araştırmacılar tarafından bilimsel makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmıştır. Aktarma sorunları günümüzde de önemini korumakla birlikte bu zamana kadar özellikle Azerbaycan masallarının aktarılması sahasında bu tarz bir çalışma yapılmamıştır. Ayrıca daha önce masalların aktarımı da tezimizde olduğu gibi konunun teorik altyapısı hazırlanarak, daha önceki çalışmalardan bahsedilerek, içerikte masallara geniş kapsamda yer verilerek ve karşılaşılabilecek tüm aktarma sorunları üzerinde tek tek durularak ele alınmamıştır.

SÖZLÜK

Aba: is. Ar. esk. Din adamlarının (İslâm) giyindikleri kolsuz veya kısa kollu, yakası açık, uzun erkek elbisesi. (M.5)

Acığ: is. Hiddet, sinir, gazap. **Acığ əlemek:** Küsmek. **Acığ tutmağ:** Kızmak, hiddetlenmek. (M.6)

Ad: i. 1. İsim: şöhrət, rütbe, unvan. 2. mec. Bahane, esas, sebep. (M.9)

Acığ (acığına) gəlmək: Sinirine dokunmaq, yapılan bir harekete kızmaq, sinirlenmək, kabul edememek, içine sindirememək, hoşlanmamak, canını sıkmak. (M.9)

Acığlanmağ: f. 1. Kızmaq, hiddetlenmək. 2. Birinin üstünə kabarmak, laf söylemək. (M.4)

Açar: is. Anahtar. (M.1)

Adağlı: is. ve s. Nişanlı, nişanlanmış. (M.1)

Adam: is. Ar. Konuşan canlı, insan. (M.6)

Ade: Ünl. kon. Sesleme, bağırma nidası. (M.3)

Addımlığ: is. Bir adımlık mesafe. Sayılardan sonra gelerek mesafenin kaç adımlık olduğunu gösterir. (M.4)

Adil: s. Ar. Adaletli, adaletin hükmünü yerine getiren, haklı olana hakkını veren. (M.8)

Ağa: is. Seyitlere, din adamlarına verilen isim, lakap. Eskiden aydınlara hitap ederken söylenirdi. (M.9)

Ağaclığ: is. Ağacı bol olan yer, orman. 2. s. Ağacı çok olan. (M.7)

Agah: s. far. Bilen, haberi olan, haberdar. (M.10)

Ağbirçek: 1. Ak saç. 2. mec. Yaşlı hanım. (M.8, 1)

Ağill: s. 1. Düşünceli, şuurlu. mec. Tedbirli, kendi işini bilen. 2. Mantığa uygun, akla uygun. (M.1.)

Ağır: s. 1. Tartıda çok gelen, kilosu fazla. 2. Güçlü, şiddetli, tesirli. (M.1)

Ağlı Başından Çıxmaq: 1. Birine vurulmaq, âşık olmak. 2. Son derece sinirlenmək, hiddetlenmək. (M.1)

Ağsağğal: s. ve is. 1. Sakalı beyazlamış, ihtiyar. Genellikle ihtiyar, yaşlı. 2. mec. Bir ailenin, kabilenin, cemiyyetin en yaşlı ve hürmet edilen adamı. (M.2)

Aha: ünl. kon. Bir şeyi ararken aniden karşılaşıncə, bir şeyi ani olarak anlayınca söylenir. 2. Tasdik, rıza gösterme bildirir. Elbette, iyi, evet, doğru. (M.3, 8)

Ahı: ed. Bir evvelki düşüncəye istinad edərək bir fikri isbat etmək, bir ifadəyi

güçlendirmek için kullanılan bir ifade, peki, ama anlamında. Bazen de itiraz, memnuniyetsizlik, azar, suçlama ifadesi olarak kullanılır. Bazen de rica ve ısrar bildirir. (M.9)

Ahı: 1. Peki, ama! 2. Başka, diğer. (M.6)

Ahır: is. 1. Son, nihayet, bir şeyin son noktası, bitişi. s. Sonuncu. 2. Nihayet, son, netice. 3. Sonunda, neticede, bitişte. 4. mec. Ölüm, son nefes. (M.9)

Axırda: zar. 1. Herkesten sonra, bitişte. 2. Neticede, en sonunda, bir şeyin sonunda. (M.4)

Ahırına daş atmag (çihmag): 1. Mahvetmek, yok etmek. 2. Bitirmek, harcamak. (M.1)

Axirət mənzilinə getmək: Ruhunu teslimetmek, ölmek. (M.7)

Ahtarmağ: f. Gizli veya saklanmış, yahut kaybolmuş bir şeyi bulmaya, ortaya çıkarmaya çalışmak. Görmeye, bulmaya çalışmak. Aramak, bulmaya çalışmak. (M.6)

Ala-bula: s. Alaca, çeşitli renklerden meydana gelen. 2. Bir şeyden dolayı mest olunca veya üzüldüğünde kayıtsızca o tarafa bu tarafa bakmak. (M.9)

Allah amanında olasan!: Allah yardımcın olsun! (M.4)

Ah-nalə, Ahü-nale: is. Feryat, ağlama, ağlayıp sızlama. (M.3)

Alma: is. Bir meyve çeşidi, elma. (M.5)

Alt: is. Bir nesnenin yere bakan tarafı, satıh üzerine konan kısım. (M.3)

Alver: is. Alış veriş, alım satım.(M.4)

Aman: is. Ar. 1. İmdat, yardım, merhamet, kurtuluş isteği için kullanılır. 2. ünl. Şiddetli acı, heyecan, feryat, ıstırap, korku vs. hislerini ifade eder. Amanın. 3. ünl. Rica ve yalvarma bildirir. 4. ünl. Şikayet, memnuniyetsizlik, nefret bildirir. (M.3, 9, 10)

Amma: bağl. 1. Cümleleri ve cümle öğelerini birleştirerek karşılık bildirir. (M.5)

Anadangelme: Doğuştan, yaratılıştan (olan). (M.8)

Anadan olmağ (doğulmag): Doğmak. (M.6)

Ancaq: Ancak. (M.7)

And aman eləmək: Yemin billah etmek, bir şeyi inkâr veya onaylamak için deliller sunarak yemin etmek, yemin ederek inandırmaya çalışmak. (M.2)

Aparmağ: f. 1. Bir şeyi eline alarak veya sırtına yüklenerek bir yerden başka bir yere götürmek, getirmek. 2. Birisinin hareketini yöneltmek, yol göstermek, kendisiyle beraber yürümesine yardımcı olmak, yahut gitmesini, yürümesini mecbur etmek, kendisiyle beraber getirmek. (M.4)

Arhəyın: zar. Rahat, kaygısız, sakin, emin. (M.4)

Arzuman: is. Far. esk. İstek, maksat, meraM.(M.8)

Asan: s. Kolay, zahmetsiz yapılabilen, zahmetsiz elde edilebilen, def edilebilen; hafif. (M.9)

Asgırmağ: f. Aksırmak, hapşırmak, atse vurmak. (M.5)

Asılı: 1. Bağlımlı, tâbi. 2. Asılı. 3. Meşgul. 4. Tufeyli. (M.3)

Asudelik: is. Rahatlık, sükûnetlik, kaygısızlık. (M.4)

Aşağı Salmağ: 1. Ucuzlatmak, fiyatını indirmek. 2. Devirmek, düşürmek. 3. İtibarını, nüfuzunu aşağı düşürmek. (M.7)

Aşig: Ar. Âşık. (M.1)

Aşiq-mə'suğ: Birbirine sevgiyle bağlanmış, tutulmuş, birbirini seven. (M.1)

Aşpaz: is. far. Aşçı, yemek yapan usta. (M.6)

Ata: is. Baba. (M.3)

Atasını Dalına Sarımağ, bak. **atasını yandıрмаğ:** kon. 1. Şiddetli bir şekilde cezalandırmak. 2. Mahvetmek, tamamen harap etmek, dağıtmak. (M.8)

Atası Yanmağ: kn. çok eziyet çekmek, çok yorulmak, çok ağır ve ıstıraplı bir şeye maruz kalmak. (M.6)

Atılıp düşmæk: Bağırıp çağırarak memnuniyetsizliğini, tepkisini bildirmek. (M.4)

Avam: s. Ar. Cahil, okuma yazma bilmeyen, ayak takımı. Saf yürekli, temiz. Geri kalmış, okuma yazma bilmeyen adam. (M.10)

Avara qalmağ: f. Yerinden yurdundan olmak, her şeyini kaybetmek. (M.8)

Ayağı Düşmæk: Ayağı düşmek, tesadüfen veya geçerken bir yere uğramak, gelmek. (M.9)

Ay Haray: 1. ünl. İmdat, yetişin anlamında. 2. is. Karışıklık, bağırıp çağırma. (M.10)

Ayağ sahlamağ: Durmak (yürürken). (M.4)

Ayağa Durmak: Birisi gelince ona hürmeten ayağa kalkmak. (M.6)

Ayağyalın: s. mec. Fakir, yoksul, çıplak. (M.6)

Ayılmağ: f. Uykudan uyanmak. (M.4)

Aylanmağ: f. Dolaşmak, dönmek, etrafında dönmek. (M.8)

Aynabend: is. Far. Camlı balkon, pencereleri çok büyük oda. (M.2)

Azmağ: 1. Kaybolmak. 2. Doğru yoldan çıkmak. 3. Sapmak (yoldan). (M.5)

Bacarmağ: f. 1. Becermek, iş yapabilmek, iş yapabilme kabiliyeti, kudreti olmak. mec. Bozmak, işlemez, kullanılmaz hâle getirmek (kinaye olarak kullanılır). (M.3)

Bacılı: Kuş ismi (ötüşünde “bacılı bacılı” sesi olduğu için) (M.8)

Bac-herac: is. Far. 1. Eskiden bir yerden başka bir yere götürülen mallar için alınan vergi, haraç. 2. tar. Savaşta yenen tarafın yenilen taraftan aldığı, tazminat, vergi. (M.7)

Bade: is far. 1. Şarap. 2. mec. Şarap kadehi, cam.(M.8)

Bafta: is. Far. Gümüş veya simli ip veya ipek ipliklerle örülen iplik, bağ. (M.5)

Bağ: is. 1. Meyve ağaçları dikilmiş yer, saha. 2. Çeşitli ağaçların dikildiği alan. (M.4)

Bağban: is. Far. 1. Bahçıvan. 2. mec. Üzerine titreyerek besleyip büyüten, terbiye eden, yetiştiren. (M.8)

Baho: ünl. Hayret ve şaşkınlık bildirir. (M.4)

Balaca: s. 1. Hacim, boy ve ölçü bakımından küçük. 2. Sayıca, miktarca az, cüzi. (M.5)

Bameze: s. Far. 1. Lezzetli, tatlı, hoş. 2. Şakacı, konuşmalarında latifeler söyleyip insanı neşelendiren adam, hoş sohbet.

Bargah, bargeh: is. Far. 1. Saray, padişahlara, krallara ait malikâne, ev. Padişahın kabul salonu. esk. Büyük bir şahsiyetin huzuru, karşısı. (M.2)

Barı: ed. Far. Hiç olmazsa, bari. (M.5)

Barmağı: is. İnsanda ve bazı hayvanlarda el ve ayağın son kısmını meydana getiren ve insanda beş tane olan uzunca organların her biri. Eldivende parmak geçirilen kısım.(M.2)

Başalovlu: zar. Çok acele hâlde, acilen, telaş içinde, heyecanlı ve ıstıraplı bir hâlde. (M.5)

Baş: is. 1. İnsan ve hayvan bedeninin yukarı kısmı olup vücudun beyin, göz, kulak, ağız, burun gibi organlarının toplandığı en önemli kısmı. 2. mec. Zihin, şuur, akıl. (M.10)

Baş ağrısı olmasın!: Sohbet esnasında bir konunun tekrarlanması veya konuşmanın uzaması durumunda karşı tarafa saygı ifadesi olarak söylenen söz. (M.4)

Baş (başını) Dolandırmak: 1. Geçinmek, geçimini zar zor sağlamak. 2. Ciddi olarak bir meşgul olmamak, vaktini boşa harcamak, gününü orada burada geçirmek. (M.8)

Baş Öymək: Baş eğmek. 1. Tâbi olmak, itaat etmek, hâkimiyetini kabul etmek, alçalmak. 2. Birisinin karşısında alçalmak. 3. Saygı göstermek, saygı ifadesi olarak eğilip selam vermek. (M.5)

Baş Tutmaq: Gerçekleşmek, sonuç vermek, meydana gelmek. (M.6)

Başa Çatmaq: Sona ermek, bitmek, tamamlanmak, nihayete ermek. (M.7)

Başa Düşmək: Anlamak, idrak etmek. (M.10)

Başa Gəlmək: Bitmek, tamamlanmak, oluşmak, meydana gelmek; icra edilmek. (M.7)

Başa salmaq: 1. İzah etmek. 2. Anlatmak, anlamasını sağlamak. (M.9)

Başmaq: is. esk. Üstü kapalı arka tarafı ve pençesinin yarısı açık olan kadın veya erkek ayakkabısı. Ayakkabı. (M.2)

Batırmag: 1. Yok etmek, mahvetmek. (M.1)

Bayağdan: zar. Biraz evvelden, önceden, deminden. (M.4)

Bayır: is. 1. Binanın vs' nin dışı, dışarı, açıklık yer. 2. kon. Dış görünüş, yüzey. (M.2)

Bazarlıg: is. Pazardan alınmış şeyler. (M.5)

Bedennüma: s. Ar. ve Far. Boy, bedene ait. Genelde **bedennüma ayna (güzgü)** şeklinde kullanılır. Boy aynası. (M.3)

Behs: is. Ar. 1. Bir şey hakkında etraflıca durma, müzakere etme, tartışma. Sohbet, konuşma. 2. Münakaşa, tartışma. (M.6)

Behs düşmek: Münakaşa, tartışma yapmak. (M.6)

Behtever: s. Far. Mutlu, şanslı, talihli. (M.10)

Belağacı: Ot arabası sırtığı. (M.9)

Belö: zar. ve s. 1. Böyle, bu türlü, bunun gibi, bu tarz ve üslupta. Bu kadar. 2. “Hatta” anlamında bağlaç olarak kullanılır. (M.4)

Beli: ed. Far. 1. Evet. 2. Sesleniş karşısında verilen nazik cevap, hay hay anlamında. (M.7, 8)

Bəlkə: zar. 1. Olabilir, umulur. 2. Önce söylenmiş bir düşüncenin aksini ifade eder. 3. Hatta, hiç. 4. “De” edatıyla beraber “belke de”: Tereddüt, şüphe, belirsizlik ifade eder. (M.6)

Bend Ötmek (ölemek): Meftun etmek, kendine bağlamak, aşık etmek. (M.4)

Bende: Far. Hizmetçi, köle. (M.1)

Bəni-adəm: Ademoğulları, insanlar. Bazı kabile ve hanedan adlarında kullanılır. (M.2)

Benna: is. Ar. Mesleği yapı yapmak olan kimse, usta. (M.5)

Bennalığ: is. Bina, duvar vs. yapan ustanın işi, sanatı, mimarlık. (M.6)

Benövşe: is. Menekşe. (M.6)

Beraber: far. 1. s. Başkasına benzeyen, aynı ölçüde, aynı boy ve büyüklükte olan aynı seviyede, ölçüde, kabul etmek, eş değer kabul etmek. (M.3)

Bərk: s. 1. Sert, katı. mec. Sert, katı. 2. Vücut olarak sağlam, dayanıklı, güçlü. 3. Süratli, hızlı, çevik. (M.4)

Berr-biyaban, Berrü biyaban: is. Ar. ve Far. esk. Sahra, çöl, ucu bucağı görünmeyen çöl. (M.7)

Berkden: zar. Yüksek sesle, bağırarak. (M.4)

Bes: ed. Soru şeklini veya bir düşünceyi kuvvetlendirmek için kullanılır. (M.2, 5)

Bəzənmək: f. 1. Kendini bezemek, süslemek, güzel giyinmek. 2. Başkası tarafından bezenmek, süslenmek, güzelleştirilmek. (M.1)

Biabır: Far. Rezil, şerefsiz, ahlaksız. (M.5)

Biədəblik: is. Edepsizlik, terbiyesizlik, kaba davranma ve söz söyleme. (M.3)

Bihuş: s. far. 1. Kendini kaybetmiş, baygın. 2. Hissiz, şuursuz. 3. Dalgın. (M.4)

Bikəf: s. ve zarf Far. ve Ar. 1. Keyifsiz, biraz rahatsız, hasta. 2. Gamlı, kederli, ümitsiz, üzgün, karamsar. (M.7)

Bir Balaca: Azıcık, az miktarda, biraz. (M.5)

Birbaş: zar. Hiçbir yerde durmadan, dosdoğru. Aralıksız, durmadan. (M.1)

Bir Belə: Böylesi, o kadar. (M.5)

Birce: Yalnızca bir, tek, yalnızca, tek, yegane. Hiç olmazsa. (M.5)

Birden: zar. 1. Beklemeden, aniden. 2. Bir seferde, bir defaya mahsus olmak üzere. Aynı zamanda. (M.7)

Bir Neçə: Azıcık, biraz, az miktarda, cüzi. (M.4)

Bir-bir: zar. 1. Teker teker, ayrı ayrı. 2. Birbiri ardınca, sırayla, peşpeşe. 3. Tafsilatlı, etraflıca, teferruatıyla, her biri, ayrı ayrı. (M.5)

Birçək: is. Güzellik için alın dökülen saç, kakül. (M.9)

Bir-bire: Teke tek. (M.3)

Birdən: zar. 1. Beklemeden, aniden. 2. Bir seferde, bir defaya mahsus olmak üzere. Aynı zamanda. (M.2)

Birillik: s. 1. Bir yıl devam eden veya yapılabilmesi, olabilmesi için bir yıllık bir zamana ihtiyaç duyulan, bir yıllık müddet isteyen. Bir yıl içinde tohum verip koruyan, canlılığını kaybeden. 2. Bir yaşında olan. (M.7)

Birisi: zaM.Belli olmayan bir şahıs, bir adam. (M.6)

Birteher: 1. Gelişigüzel, üstünkörü, şöyle böyle. 2. Bir çeşit, bir nevi, tek düze. (M.9)

Biyaban: is. Far. Otsuz, bitkisiz çöl, sahra. (M.4)

Boğça: Bohça. (M.4)

Bostan: is. Far. Kavun, karpuz, salatalık, domates, sebze ekilen ve yetiştirilen tarla. (M.9)

Böhtan: is. Ar. Birisini lekelemek için haksız yere edilen isnat; iftira. (M.2)

Böhtan atmağ: Birine yapılmamış, olmamış bir şeyi isnat etmek, iftira etmek. (M.3)

Böyük: Büyük. (M.4)

Budağ: is. 1. Ağaç veya bitkilerin gövdelerinden ayrılan kollarının her biri, dal. (M.4)

Buhağ: is. Gerdan, çenenin alt kısmı. (M.6)

Bulağ: is. 1. Yerin altından kaynayıp çıkan su kaynağı, pınar. (M.1)

Buzov: is. Buzağı, ineğin süt emen küçük yavrusu, henüz süttten kesilmemiş yavru. (M.1)

Büdrelemek: f. 1. Yürürken tökezlemek veya ayakları bir şeye takılmak, düşer gibi olmak, dengesini kaybetmek, yürüyüşünü bozmak. 2. mec. Yolunu kaybetmek, yolundan sapmak, yanılmak. (M.2)

Büdrəyə-büdrəyə: Tökezleye tökezleye. (M.9)

Bünövre: Temel, taban. (M.4)

Bürc: is. Ar. Kale çıkıntısı ve kulesi, gözetleme kulesi. (M.5)

Bütöv: s. 1. Bir bütün hâlinde olan, kesilmemiş, kırılmamış, dağılmamış, parçalanmamış; yekpare, bütün. 2. zar. Baştan başa, bütünlükle, tamamen. (M.7)

Bütün: 1. zaM.Herkes. 2. s. kon. Kararlı, değişmez, sağlam.3. Bir bütün hâlinde, yekpare hâlde olan. 4. zar. Hep, tamamen. 5. zar. Baştan başa baştan ayağa kadar. (M.9)

Cah-calal: is. Ar. İhtişam, debdebe, azamet, zenginlik, gösteriş. (M.2)

Can: is. Far. 1. İnsanın ve hayvanın yaşamasını sağlayan ve cisim ile birlikte şahsiyeti meydana getiren varlık, ölümlü cisimden ayrılan ruh. 2. Hayat, varlık. (M.5)

Can Yandıрмаğ: Birisi veya bir şey için kaygılanmak, kendi problemi bilmek, ilgilenmek. (M.2)

Car Çekmek (çağırmağ): 1. Okumak, bildirmek, duyurmak. 2. mec. Âleme yaymak. (M.1)

Cavan: Far. 1. Civan. 2. Filiz, fidan. (M.5)

Cəhənnəm: is. Ar. 1. Dini inanışlara göre günah işleyenlerin öldükten sonra ebedi olarak azap çekecekleri yer. 2. mec. Son derece eziyetli, ıstıraplı, işkenceli, tahammül edilmesi zor durum, sıkıntı verici, sıkıcı ve bunaltıcı yer. Son derece sıcak yer. (M.2)

Celd: s. 1. zar. Hızlı, süratli, çabuk, derhal. 2. s. Süratli, hızlı, çevik, enerjik. (M.9)

Cəyran: is. Geyik cinsinden ince bacaklı, sekerek ve çok hızlı koşan bir hayvan. (M.3)

Cıgga: is. Far. 1. Kafanın ön ve yan tarafına dökülen saçlar. 2. Taca benzeyen, kıymetli taşlarla süslü kadın başlığı. (M.1)

Cınağ: is. Sırt ve göğüs kafesini birleştiren kemik. (M.3)

Cür: 1. Tür, çeşit, nevi. 2. Gibi, benzeri. (M.4)

Çahır: is. Şarap. (M.5)

Çağırmağ: f. Birisinin adını, lakabını, soyadını yüksek sesle söyleyerek seslemek, gelmesini, yaklaşmasını veya cevap vermesini istemek. (M.2)

Çal-çağır: is. Çalıp oynama. Müzik eşliğinde şarkı, türkü söyleme, çalgı ve nağme sesi. (M.7)

Çalpaşiq: sıf ve zar. Birbirine karışmış, geçmiş, çözülmesi zor, dolaşık. (M.6)

Çapar: is. 1. Eskiden atla bir yere mektup, emir haber götürüp getiren adam, ulak, posta, tatar. 2. tar. Atlı muhafız. (M.6)

Çaresi Kesilmek: Çıkış yolu bulamamak, çaresi kalmamak. (M.2)

Çarhovuz: Büyük havuz. (M.1)

Çarığ: is. 1. Eskiden köylülerin işlenmiş veya ham deriden yapıp giydikleri iptidai ayakkabı. 2. Evde giyilen hafif ayakkabı, terlik. (M.3)

Çar-naçar: zar. Far. İster istemez, mecburen, zorla. (M.2)

Çatdırmağ: f. Herhangi bir vasıta veya yolla ulaştırmak, vardırırmak. Yollanan adrese, yere, şahsa, sahibine vermek, tesliMetmek. (M.4)

Çəmənzar, Çemengah: Far. Çimenlik, çayırılık. (M.1)

Çerlemek: f. 1. Usanmak, bıkmak, bezmek. (M.5)

Çeşmə: Far. 1. Pınar. 2. mec. Kaynak, memba. (M.4)

Çığırmaq: f. Kuvvetlice bağırmaq, haykırmak. Bağıra bağıra, yüksek sesle söylemek. (M.9)

Çırtıq: is. 1. Parmakları birbirine kuvvetle vurup şakırdatma (genelde orta parmakla baş parmak). 2. Orta parmağın ucunu baş parmağa dayayarak kuvvetle vurmak. (M.8)

Çılpaq: s. 1. Üzerinde hiçbir şey olmayan, örtünmemiş, çıplak, üryan. Açık olan, elbiseyle örtünmemiş. zar. Çıplak bir şekilde. 2. mec. Yoksul, elbiseleri yırtık, perişan. (M.2)

Çırtıq: is. 1. Parmakları birbirine kuvvetle vurup şakırdatma (genelde orta parmakla baş parmak). (M.7)

Çiçəkləmək: f. Çiçək açmaq, çiçəklenmək. (M.3)

Çifayda: ünl. far. Yazık ki, ne faydası var anlamında bir söz. (M.10)

Çilemek: f. 1. Hafif hafif yağmur yağmaq. 2. Damla damla dökmək, sıçratmaq, serpmək. (M.9)

Çille: 1. Araba oku. 2. Çile. (M.4)

Çimmək: f. Yıkanmaq. (M.1)

Çit: is. Basma veya tek renkli pamuklu kumaş. (M.6)

Çörək: is. 1. Ekmək. 2. mec. Genelde yemek. 3. mec. kon. Ekmək parası, kazanç, kazanılan para. (M.2)

Daban: is. 1. Taban, insan ve hayvan ayağının arka kısmı. 2. Ayağa giyilen şeylerin topuk kısmı. Ayakkabının topuğu. (M.4)

Dad: ünl. Aman, imdat, vay. Çoğu zaman “dad... elinden” şeklinde kullanılır. (ah ... elinden) anlamında. (M.5)

Dad-bidad: ünl. Far. Genelde “ey dad-bidad” şeklinde kullanılır, hayret, keder bildirir. (M.5)

Daxma: is. 1. Taş, çamur vs. ‘den yapılan tek odalı, küçük ve alçak iptidai ev. 2. Yer altında yapılmış geçici veya daimi iptidai ev, barınak. (M.6)

Dal: 1. Vücudun boyundan kalça kemiğine kadar olan bölümü, arka. Hayvanların sırtı. 2. Bir şeyin arka kısmı, karşı tarafı, aksi taraf. 3. s. Arka tarafta olan. 4. mec. Netice, akıbet, son. Ardı, gerisi, peşi. (M.6)

Dalınca: zar. 1. Ardınca, arkasınca, takip ederek, izleyerek. 2. Ardınca, ara vermeden. 3. Peşice (meslek bildirir.) (M.4)

Dam: is. Ev, bina, yapı. Binanın yanında ona ek olarak yapılmış oda vs. 2. Evin, binanın damı. 3. Bir veya iki tarafı açık, üstü kapalı yer. (M.7)

Dan: is. Tan, şafak, güneşin doğmasına çok az bir zaman kala havanın ışıklanması, güneşin ufukta görülen ilk beyazlığı. (M.3)

Danende: is. Far. klas. Bilgili, okumuş adam, bilen. (M.9)

Danışmağ: f. 1. Konuşmak, söylemek, anlatmak, nakletmek, bildirmek, sözle ifade etmek. Konuşmak. 2. Bir dilde düşüncesini güzel bir şekilde ifade edebilmek. 3. Sohbet etmek. 4. Düşüncesini söylemek, fikir yürütmek, müzakere etmek. 5. Nutuk söylemek, konuşma yapmak. 6. Bir şeyin değeri hakkında bir karara varmak, anlaşmaya varmak. 7. Bahsetmek, haber vermek, yazmak. (M.4)

Danmağ: f. 1. İnkâr etmek, üzerinden atmak, reddetmek, üstlenmemek. Bir şeyin varlığını kabul etmemek, inkâr etmek. (M.5)

Darhmağ: f. Sıkılmak, canı sıkılmak, bıkmak, bezmek, rahatsız olmak, sinirlenmek. Sıkılmak, kendini çok kötü hissetmek. (M.9)

Dartmağ: f. Bir şeyi eli veya başka bir şeyle tutarak kendine veya bir kenara çekmek. Kapıp almak. (M.4)

Darvaza: is. Büyük bahçe kapısı, nakliye arabalarının geçebilmesi için yapılan büyük kapı. Eskiden şehirlerin ve kalelerin dış duvarındaki büyük kapı. (M.1)

Daş: Taş. (M.1)

Daşğalağ: is. tar. Eskiden suçluyu taşıyarak, taşlarla vurarak cezalandırma usulü, üzerine taş yığarak ceza verme şekli. (M.5)

Dava âlemek: 1. Kavga etmek, vuruşmak, küfürleşmek. 2. Münakaşa etmek. (M.2)

DavaMgetirmek: Tahammül etmek, sabır göstermek. (M.7)

Dayandırmağ: 1. Durdurmak. 2. Susturmak. (M.5)

Dayanmağ: f. 1. Destek olmak, yaslanmak. Çok yaklaşmak. 2. Rastlamak, karşı karşıya gelmek. (M.9)

Dayanıb-durmağ Sessiz hâle gelmek, sakinleşmek, hiçbir hareket göstermemek, bir şeye teşebbüs etmemek, hiçbir şey yapmamak. (M.6)

Dayandırmağ: 1. Durdurmak. 2. Susturmak. (M.2)

Daye: is. Far. 1. Çocuğa bakan kadın, dadı, mürebbiye. Başka çocukları kendi sütüyle besleyen kadın. mec. Genelde terbiye eden, yetiştiren. 2. Kendi yavrusundan başka bir yavruyu sütüyle besleyen hayvan. 3. Hastanelerde hastalara bakan kadın, hasta bakıcı. Mec. Bakıcı, hizmetçi. (M.2)

Debbeleme: is. Sözünden dönme, ahdini bozma. (M.3)

Dede: Baba, peder. (M.2)

Demek: 1. Söylemek. 2. Anlatmak. (Ders vb.) (M.9)

Dəfə: zar. Ar. 1. Miktar bildiren sözle birlikte kullanıldığında bir işin, hareketin,

hadisenin her momentinin tekrarını bildirir; kere, kez. 2. Sıra bildiren sayılar ve zamirlerle beraber kullanılan tekrar eden aynı olayların, işlerin durumları vs.'nin birisini ifade eder. (M.10)

Dehl: is. Ar. İlgi, münasebet, alaka. (M.5)

Delalet: is. Ar. 1. Delil, ispat. 2. klas. Yol gösterme, rehberlik, öncülük. (M.5)

Dellek: is. Ar. 1. Berber. 2. Eskiden berberlikle beraber, kafa derisini ustura vs. ile kanatıp kan almak gibi halk hekimliğini de yapan adam. 3. Hamamda kese yapan adam, tellak. 4. mec. Dalavereci, başkalarını kandırarak onların hakkını gasp eden adam, sahtekar. (M.1)

Dənə: is. Far. 1. Aynı cinsten olan şeylerin her biri, adet, tane. 2. Taneli bitkilerin tohumlarının her biri, tanesi, tohumu. 3. Serpilen veya ufalanan şeylerin en küçük parçaları. 4. Çekirdek, tohum. (M.6)

Dərə: is. 1. İki dağ veya tepe arasında kalan derin ve uzun çukur; vadi. 2. Çay yatağı, çayın aktığı yer. (M.2)

Derinden: zar. 1. İçten, çok derin. 2. Dikkatle, düşünceyi yoğunlaştırarak. Esaslı bir şekilde. 3. Çok yönlü, çok ciddi. 4. Çok, oldukça, son derece. Şiddetli, güçlü. (M.5)

Derman: is. Far. 1. İlaç. 2. kon. Genelde tabiatta zararlı şeylerle mücadelede vs' de kullanılan kimyevi preparatlar. 3. mec. Çare, tedbir. (M.10)

Dermek: f. 1. Meyve, çiçek vs' yi birer birer koparmak, toplamak. 2. Çorap, kiliMvs' de olan yırtık yerleri onarmak. (M.6)

Dərya: is. Far. Deniz. (M.4)

Dest: Far. Çift (elbise). (M.7)

Deste: is. Far. 1. Beraber faaliyet göstermek için toplanan insanlardan ibaret grup, topluluk. (M.6)

Dəstgah: is. Far. 1. İhtişam, haşmet, debdebe, büyük şenlik. Bazen alay ifadesi olarak söylenir. 2. mec. Büyük işler, çok güzel yapılmış iş. (M.2)

Dəşik: is. 1. Delik, derin dar çukur. Boşluk, boş yer. Delik yer, yırtık, delinmiş, yırtılmış. 3. (Kulak, burun vs.) Şeylerin iç kısmı, yuvarlak deliğin içi. (M.6)

Deyişilmek: f. 1. Başkalaşmak, başka hâle (vaziyete) düşmek. 2. Değiştirilmek, başka hâle, vaziyete geçirilmek. (M.7)

Dəyirman: Değirmen. (M.1)

Didişdirmek: f. 1. Herkes bir taraftan koparıp parçalamak. 2. mec. Rahatsız etmek, eziyet etmek, rahat bırakmamak. 3. Çekiştirmek, çekip durmak. 4. Birbirini rahatsız etmek, birbirini itip kakmak. (M.2)

Diksinek: f. 1. Ürpermek. Korku içinde uykudan uyanmak. 2. Ürmek, korkmak, ürpermek. 3. İğrenmek. (M.5)

Dimdik: zar. s. ve is. 1. Çok dik, tamamen dik. 2. Dosdoğru, ayakta durmuş hâlde. (M.2)

Dincəlmək: f. Dinlenmek, istirahat etmek, yorgunluğunu gidermek, rahatlamak. Tatilini bir yerde geçirmek. Rahat olmak, sakin olmak, rahatlamak, telaştan, gerilimden, endişeden kurtulmak. Sakin olmak, işine, hareketine, faaliyetine ara vermek. (M.6)

Dindirmək: f. 1. Konuşturmaq, söyletmək. mec. Değer vermek, hürmet etmek, sevgi göstermek. mec. Çalmak, seslendirmek. 2. Bir işin aslını ortaya çıkarmak veya öğrenmek için konuşturmaq, mahkeme etmek, sorgulamak. (M.5)

Dinmez: 1. s. Konuşmayan, az konuşan; sessiz. 2. zar. Konuşmadan, sessizce, hiçbir laf söylemeden, itiraz etmeden. (M.9)

Doğrudan: zar. Hakikaten, gerçeği söylersek, aslında. (M.7)

Dol: is. esk. Eskiden kuyudan su, petrol çıkarmak için hayvan derisinden vs.' den yapılan tuluM. Ağaçtan veya metalden yapılan kova. (M.5)

Dolandırmağ: f. 1. Dolaştırmak, gezdirmek, bir şeyin etrafında dolaştırmak. Döndürmək, çevirmək. (M.4)

Doşab: is. Far. Üzüm, dut, incir ve diğer meyvelerin özsuyunun kaynatılması neticesinde oluşan biraz katı olan tatlı madde; pekmez. (M.2)

Dovğa: is. Ayran, bazı yeşil sebzeler ve pirinçle pişirilen Azerbaycan'a has bir yemek. (M.9)

Dovşan: is. 1. Kemiricilerden ön ayakları arka ayaklarından kısa olan, uzun kulakları, yarık dudağı olan ve eti yenen bir hayvan. 2. mec. Korkak, cesaretsiz adam. (M.6)

Döş: is. 1. Göğüs. Vücudun, ciğerlerin ve kalbin olduğu bölge. (M.1)

Döşekağı: is. Yatak çarşafı. (M.4)

Dövlet: is. Ar. Bir başka ülkeye bağlı olmadan kendi başına yönetilen siyasi teşkilat ve bu siyasi teşkilata sahip ülke. (M.2)

Dözmək: f. 1. Tahammül etmək, katlanmaq, sabretmək. Sabır göstermek, sabırla beklemek, tahammül etmək. 2. Ses çıkarmamak, rıza göstermek. (M.9)

Durğuzmağ: f. 1. Ayağa kaldırmak, yerinden kaldırmak. Yerinden kalkmaya mecbur etmek. 2. Uykudan uyandırmak. (M.5)

Durmağ: f. 1. Ayakta dik durumda hareketsiz bir şekilde bulunmaq. Organlardan biri üzerinde durmaq. Ayakta durarak yapılacak bir işi, vazifeyi yerine getirmek. 2. Ayağa kalkmaq, yerinden, oturduğu yerden kalkmaq. (M.9)

Düşerge: is. 1. Geçici barınak yeri, konaklama yeri, kamp, yurt vs. Göç edenlerin veya kervanın dinlenmek için konakladığı yer, durak. 2. Köyden uzakta olan tarlalarda çalışan kolhoz işçilerinin yemek yemek ve dinlenmek için toplandıkları yer. (M.5)

Düyün: is. 1. İki ip vs'nin birbirine bağlanmasından oluşan yuvarlak ilmek, bağ, ipin vs'nin düğüMhâline getirilmiş yeri. 2. Ağaçların dallarının ve budaklarının gövdeyle birleştiği yer. (M.7)

Düz: 1. s. İnişi, yokuşu, çukuru, tepesi olmayan. 2. is. Doğru ve düz yer, inişi, yokuşu olmayan yer. 3. s. Eğrisi, dönemeci olmayan, düz bir yönde giden, uzanan, duran. (M.6)

Ecaib: s. Ar. 1. Çok garip, görülmemiş, şaşkınlık ve hayret uyandıran. Garip şey, hayrete düşüren şey. 2. Emsalsiz, görülmemiş, harikulade, hayran bırakan. (M.6)

Ecinne: is. Ar. din. Cin. (M.5)

Eflatun: is. Eski Yunanistan'ın en büyük filozoflarından birinin adı, mecazi anlamda çok bilgili adam anlamında kullanılır. (M.7)

Əgər: ed. Far. Şart cümlesinin çeşitli yerlerinde kullanılarak şartı güçlendirir. (M.9)

Ehd Ətmək (əlemək): Söz vermek, yemin etmek. (M.6)

Əhd-peyman Elə-: is. Ar. ve Far. Birbirine görkemli bir şekilde söz verme, anlaşma. (M.4)

Əhsen: ünl. ar. 1. Beğenme, hoşlanma ifadesi. Aşk olsun, bravo anlamında. (M.9)

Ehsen dəmək (oħumağ): Beğenmek, hoşlanmak, methetmek. 2. Bazen aksi anlamda kullanılır. (M.5)

Əhvalat: is. Ar. Hadise, olay, olmuş iş, hadise. (M.1)

Əjdaha: is. Far. 1. Ejderha, yılanı benzer ancak dört ayaklı ve kanatlı olan ve ağzından ateşler püskürdüğüne inanılan hayali bir hayvan. (M.4)

Eksini Almag: Fotoğrafını çekmek. (M.2)

Elğerez: zar. Ar. Özet olarak, sözün kısası, diyeceği şu ki, maksadım şu ki anlamında. (M.9)

Elsiz-ayağısız: s. ve is. Beceriksiz, aciz, zavallı, yardıma muhtaç. (M.6)

Əlçi: is. 1. dipl. Bir devleti başka bir devlet içinde temsil eden diplomatik temsilci. 2. Bir kızı istemek için oraya yollanan şahıs. (M.9)

Əlçi əlçi üstünden gəlmək: Bir kızı almak için (bir gence) peş peşe elçiler gəlmək. (M.5)

Elə: s. ve zar. 1. O şekilde, o biçim, o tarzda. O derecede, o şekilde. 2. Ancak, sadece, yalnız anlamında. 3. kon. O tarafa, o yana, o semte. 4. Edat olarak ait olduğu kelimenin anlamını kesinleştirir, dakikleştirir. 5. **ki** edatıyla kullanıldığında: O zaman ki, nasıl ki, o zaman anlamlarında bir mana kazandırır. (M.9)

Elə bil (ki): Sanki, güyâ. (M.7)

Elğerez: zar. Ar. Özet olarak, sözün kısası, diyeceğiMşu ki, maksadıMşu ki anlamında. (M.4)

Elhezər: ünl. 1. Kaç! Uzaklaş! Yüzünü görme! (M.5)

Əlleşmək: f. Bütün halkın, toplumun malı olmak. (M.4)

Elleşmək: f. 1. Çalışmak, çabalamak, bir şeyle meşgul olmak. 2. Çekişmek, mücadele etmek, uğraşmak. (M.4)

Elm: is. Ar. İlim, bilgi, tabiat ve toplumun gelişmesinde müspet tesiri olan şeyleri ve onların objektif aleme tesir etme yollarını ortaya çıkaran bilgiler sistemi. Görüş,

nazariye. İnsana ait bilimlerin herhangi bir sahası. Öğretim görmekle öğrenilen bilgi. kon. Bazen bilgi anlamında. (M.4)

Emel: is. Ar. 1. İş, faaliyet. 2. İcraat, yerine getirme. (M.5)

Emel etmek (ələmek): İcra etmek, yerine getirmek, yapmak. (M.10)

Əmi: is. Babanın erkek kardeşi, amca. (M.4)

Emmame: is. Ar. Bazı Doğu ülkelerinde takılan bir tür başlık, sarık. Din adamlarının taktıkları sarık. (M.6)

Emud: is. Ar. 1. mat. Şakuli olarak yukarıdan aşağıya inen ve dik açı meydana getiren çizgi. (M.5)

En'am: is. Ar. çoğ. Bahşiş, hediye, mükafat. (M.4)

Ers: is. Ar. Gök, asuman, kubbe. (M.5)

Esl: is. Ar. Esas, temel, dayanak. Kök, mahiyet. (M.6)

Esmek: f. 1. Titremek. 2. Hareket etmek, dalgalanmak. (M.6)

Eşikağası: 1. Perdedar. 2. Teşrifatçı. (M.6)

Əşitmek: f. 1. Herhangi bir sesi kulakla kavramak, duymak, hissetmek. 2. Dinlenmek, takip etmek, kulak verip dinlemek, meraklanmak. 3. Haberdar olmak, haber almak, bilgi elde etmek, bilmek. 4. Laf dinlemek, söylenene uymak, nasihati dinlemek. (M.9)

Eşref: s. Ar. esk. En şerefli, daha şerefli, çok aziz, pek muhterem. (M.6)

Eşrefi: is. Ar. esk. Eskiden beş manatlık (liralık) altın para. Genellikle altın para. (M.4)

Etir: is. Ar. 1. Ar. 1. Güzel koku, ıtır, rayiha. 2. İspirto ile hazırlanmış güzel kokulu madde. (M.8)

Əvəz: is. Ar. 1. Karşılık, bir şeyin (şahsın) yerini tutabilen şey (şahıs). 2. Karşılık, armağan, hak. (M.5)

Evvelcə: zar. 1. İlk önce, önce, daha evvel. Daha evvel, ilk iş olarak. 2. Başlangıçta, önce. 3. Başlamadan önce. (M.6)

Eyan: s. Ar. Gözle görünen, açık aşikârda olan, göz önünde olan. (M.9)

E'yan: is. Ar. çoğ. esk. Eskiden ülkenin üst tabakasına mensup olanlar, imtiyazlı adamlar, idareciler. (M.9)

Eybecer: s. 1. Dış görünüş olarak kusurlu, bir tarafı noksan olan, çirkin; suratsız. is. Kusursuz olan, çirkin olan. Vücudunun bir tarafı noksan olan. (M.7)

Əyib: Ar. Ayıp. (M.9)

Eylenmek: f. Durmak, gecikmek, alıkonmak. Takılıp kalmak, yerleşmek. (M.9)

Eyleşmek: f. Oturmak. (M.6)

Eyn: is. Ar. klas. Göz. (M.9)

Eyni açılmağ: Durumu iyileşmek, keyfi yerine gelmek, yüzü gülmek, sıkıntısı gamı

gitmek. (M.3)

Eyş: is. Ar. Yiyip içerek hayattan zevk alma, zevk-i sefa, tatlı hayat, ayş. (M.6)

Eyvan: is. Genelde evin, odanın, odaların, mutfağın vs. önünde olan üstü kapalı, önü açık balkon. (M.3)

Ezelki: s. Geçmişte olan, önceki, evvelki. (M.9)

Ferağ: is. Ar. Ayrılık, hicran, firkat. (M.9)

Ferman: is. Far. Buyruk, emir, yüksek hakimiyet organının kanun kuvvetindeki kararı. esk. Hükümdarın, padişahın yazılı emri, buyruğu. (M.2)

Fermayış: is. Far. Buyurma, emretmek; buyruk, emir. (M.7)

Ferraş: is. Ar. esk. Çeşitli emirleri yerine getiren küçük memur, görevli. (M.3)

Fevvare: is. Ar. 1. Fıskiye. 2. mec. Bitmez, tükenmez, ardı arkası kesilmez şey, akın. (M.5)

Feza: is. Ar. 1. Kâinattaki sonsuz boşluk; gökyüzü, asuman. 2. mec. Yükseklik, enginlik, sonsuzluk. (M.9)

Fövt: is. Ar. 1. Fırsatı kaçırma, kaybetme, yitirme. 2. Ölme, ölüm. (M.9)

Fövt olmağ: Ölmek, yok olmak. (M.7)

Gabag-gabağa gelmek: Karşılaşmak, yüz yüze gelmek. (M.9)

Ġabağlamağ: f. 1. Bir olayın gerçekleşmesine engel olmamak için önceden tedbir almak. 2. Önünü kesmek, önünde durarak gitmesine engel, mani olmak. (M.6)

Ġadağan: is. 1. İzin verilmeyen, müsaade edilmeyen şey, yasak. 2. **Ġadağan әdilmeğ (olunmağ)** şeklinde yardımcı fillerle kullanılır: Yasaklanmak, yasak edilmek, kanunen yapılmasına izin verilmemek. (M.7)

Ġadanı alım, Ġadasın alım: Rica ederim, lütfen, kurbanın olayım! (M.5)

Ġalamağ: f. 1. Kümelemek, birbirinin üstüne yığmak, toplamak. 2. Ocağa, sobaya vs.'ye odun, kömür doldurup yakmak. (M.6)

Ġalhızmağ: f. Eğilerek yerden bir şey almak, kaldırmak. Aşağıdan yukarıya bir şey çıkarmak, yukarı götürmek. Doğrultmak. (M.9)

Ġalın: s. 1. Gövdesi çok yer kaplayan, kalın. 2. Birbirine çok yakın ağaçlardan, dallardan budaklardan ibaret olan; sık. Kesif, yoğun, şeffaf olmayan. (M.10)

Ġamet: is. Ar. 1. Boy, boy pos. 2. Bel. (M.6)

Ġanacağlı: s. Anlayışlı, düşünceli, terbiyeli, ahlaklı. (M.4)

Ġapıçı: is. 1. Resmi dairelerin veya binaların kapısında durup nöbetçilik eden hizmetçi. 2. spor. Kaleci (futbolda). (M.5)

Ġarabağara: zar. 1. İziyle takip ederek, ardına düşerek, kendini hissettirmeden takip ederek. 2. Dikkatle, harf harf. (M.2)

Ġaradinmez: s. Her zaman suskun olan, konuşmayan. is. Suskun. (M.6)

Ġaranlıqlaşmag: Karanlık basmak, karanlık çökmek. (M.4)

Ġarın: Karın. (M.2)

Ġarışğa: is. Karıncagillerden, emici ağızlı, toplu olarak yaşayan, erkek, dişi ve işçi olmak üzere üç gruba malik olan hayvan. (M.9)

Ġarovul: is. Nöbetçi. (M.5)

Ġasid: is. Ar. esk. Haber veya mektup götürüp getiren adam, posta; elçi. (M.6)

Ġaşgabag, Ġaş-gabag: Somurtma, kaş çatma. (M.9)

Ġayda, Ġaide: Ar. Kaide, kural. (M.3)

Ġayıрмаğ: 1. Yapmak, imal etmek, üretmek. 2. İnşa etmek. (M.5)

Ġaytarmağ: 1. İade etmek, göndermek. 2. Geri çevirmek, döndürmek. 3. Reddetmek, defetmek, başınsan savmak. (M.6)

Ġeder: Ar. 1. is. Miktar, kadar. Başka kelimelerle (sayı veya zamirlerle) belirsizlik bildirir. (M.5)

Ġedim: s. Ar. 1. Çok eski zamanlara ait olan. Çok eski. 2. mec. Eski, tecrübeli, çok yaşlı. (M.6)

Ġedd: is. Ar. 1. Boy pos. 2. Bel. 3. mec. Eğilmek, alçalmak, tabi olmak. (M.7)

Ġedəm: is. Ar. 1. Adım. Sayılarla birlikte kullanılıncı mesafe bildirir. 2. Ayak.(M.1)

Ġefilden: zar. Birdenbire, aniden, ansızın, beklemeden. (M.4)

Ġelbi: s. mah. Yüksek. is. Yüksek yer. (M.3)

Ġeleme vərmeğ: Birinin adını iyilik veya kötülük maksadıyla birinin yanında anmak veya onu tanıtmak. (M.6)

Ġelyan: is. Tömbeki içmek için kullanılan cihaz. (M.10)

Ġem: is. Ar. Keder, dert, gam.(M.9)

ĠeMderyasına batırmağ (Ġerg Ġtmek): Son derece kederlendirmek, gamlandırmak. (M.2)

Ġelet: is. Ar. Hata, yanlış, yanılma. (M.6)

Ġelet ðlemek: kon. Tövbe etmek, bir daha yapmayacağına dair söz vermek. (M.6)

Ġemgin: Ar., Far. 1. Gamlı, kederli. 2. Can sıkıcı, kederlendirici, üzücü. 3. Gamlı hâlde, hazin hazin. (M.6)

Ġeribə: Ar. 1. Tuhaf, şaşırtıcı. 2. Hayrete şayan. 3. Fevkalade. (M.4)

Ġeri gıyartmağ: 1. Kovmak, geri çevirmek. 2. Ödemek. 3. mec. Engellemek, baltalamak. (M.6)

Ġerine: is. Ar. Aslında 33 yıllık bir zaman dilimine verilen addır, lakin asır anlamında kullanılır. (M.2)

Ġesr: is. Ar. Saray, köşk, padişah sarayı. (M.7)

Ġeşeng: s. Far. Görünüş olarak çok güzel, alımlı, süslü, insanda güzel duygular uyandıran. Güzel, zarif, ince, alımlı. Çok güzel. zar. Güzel bir şekilde. (M.9)

Ġeşş: is. Ar. Bayılma, kendini kaybetme, baygınlık. (M.5)

Ġeşş etmek (ölemek): a. Bayılmak, kendini kaybetmek. b. Haddinden fazla arzulamak, istemek. (M.6)

Ġeşhagət: 1. Gide gide, yol kat ederek. 2. Zarar, ziyan. (M.5)

Ġeza(vü) Ġeder: is. 1. Talih, kısmet, kader. 2. Başa gelen olay, macera, kaza. (M.9)

Ġezadan: zar. Beklenmeden, ani olarak, tesadüfen. (M.4)

Ġeyret: is. Ar. Vatan, millet, aile namusu; en kutsal kabul edilen bir şeye saldırı hâlinde uyanan duygu, kıskanma duygusu. (M.5)

Ġeyretsiz: 1. Gamsız, kaygısız, tasasız. 2. Şerefsiz, namussuz. (M.7)

Ġeyz: is. Ar. Gazap, hiddet, sinir. (M.9)

Ġeyze gelmek, Ġeyzi tutmağ: Sinirlenmek, hiddetlenmek, gazaplanmak. (M.6)

Ġılça: Bacak. (M.4)

Ġırağ: is. Bir şeyin kenarı, sınırı, son noktası, yan tarafı, yanı. (M.6)

Ġışğırmağ: f. Haykırmak, bağırarak. (M.4)

Ġıyğacı: s. Eğri, yanlamasına, şaşlı. (M.3)

Ġıyğacı baħmağ: a. Gözünün ucuyla bakmak, yanlamasına bakmak. b. Süzgün süzgün bakmak. (M.2)

Ġızıl: is. Altın. (M.6)

Ġızılğül: is. Gül ve tek katlı bazen de katmerli kokulu çiçekleri olan bitki. Halıda, kilimde vs. nakış. (M.3)

Ġidi: s. Kötü, yaramaz. (M.5)

Ġilas: Yun. Kiraz. (M.9)

Ġilonar, Albalı: 1. Vişne. 2. mec. Kömür gözlü, kara gözlü.

Ġireve: is. Gizli yer; pusu kurulan yer.

Ġirhagir: is. 1. Girme, dahil olma. 2. **Ġirhagirda** şeklinde: zar. Girişte, giriş anında.

Ġiriftar: s. Far. Vurgun, tutkun, müptela. (M.6)

Ġisas: is. Ar. İntikam, kısas, kötü bir işin, suçun misliyle suçluyu cezalandırma. (M.4)

Ġoca: 1. s. Yaşlı, ihtiyar. 2. is. İhtiyarlamış, yaşı geçmiş. Evin en yaşlı, en büyük, tecrübeli üyesi, ak sakallı. (M.2)

Ġoçağ: s. Yiğit, cesur, korkusuz, mert. Çalışkan, becerikli, konuşmasını beceren. (M.9)

Ġohum: is. 1. Birisi ile akrabalık bağı olan adam. 2. Soy, menşeyle birbirine

yakın olan. (M.5)

Ġol-boyun: zar. Kucaklaşarak, kollarını birbirinin boynuna dolayarak. (M.1)

Ġoltuġ: Koltuk. (M.6)

Ġonaq: is. 1. Misafir, konuk. 2. mec. Geçici olarak bir yerde kalan adam. Aynı anlamda kuşlar için de kullanılır. (M.7)

Ġorxu: Korku. (M.3)

Ġoşa: s. Çift, bir çift. (M.4)

Ġoşulmaġ: f. 1. Koşmak fiiline konu olmak, bağlanmak. 2. Birleşmek, dahil olmak, bir işe karışmak. Ortak olmak, razı olmak, kabul etmek. 3. Arkadaş olmak, birleşmek, ilişki kurmak. (M.6)

Ġoşun: is. Ordu, bir devletin nizami gücü, askerleri. mec. Çokluk bildirir, izdihaM.(M.5)

Ġoz: is. 1. Ceviz. 2. kon. Cevize benzeyen ur, şişlik, çıkıntı. (M.7)

Ġöre: ed. 1. Sebep bildirir. Bağlılık bildirir. 2. Kendinden önce gelen bir düşüncenin sonraki düşünceyle bağlı olduğunu bildirir. (M.3)

Ġötür-ġoy: is. Müzakere, mülahaza, düşünce. (M.6)

Ġöy: is. 1. Yeri ve diğer gök cisimlerini çeviren boşluk, sema, feza. asuman, uzay. 2. Dini inanışa göre Tanrı'nın, meleklerin, hurilerin vs. olduğu yer. (M.3)

Ġöyçek: s. Güzel, alımlı. is. Alımlı, güzel. Güzel, hoşlanılan. zar. Güzel bir şekilde. (M.6)

Ġöy Guruldamaġ: Gök gürüldemek. (M.7)

Ġöyerçin: is. 1. Güvercin. 2. mec. Okşama, sevgi bildiren bir söz. (M.4)

Ġözdən İtmek: Gözden kaybolmak. (M.9)

Ġözlömek: f. 1. Bir şeyi veya şahsı beklemek. 2. Korumak, kaygılanmak, herhangi bir şey olmaması için nezaret etmek. (M.4)

Ġucaġ: is. 1. Göğüsle açık kollar arasında kalan kısmı, boşluk. (M.6)

Ġucaqlaşmaġ: f. 1. Birbirini kucaklamak, birbirine sarılmak, birbirini bağrına basmak. 2. mec. Kavuşmak, birleşmek. (M.1)

Ġulluġ: is. 1. Hizmet, iş, vazife. İş yeri, iş. 2. Buyruk, emir; rica, iş. 3. esk. Huzur, karşı. 4. is. esk. Köle olmuş adamın hâli; kölelik. (M.1)

Ġulluġcu: is. 1. Herhangi bir idarede çalışan adam, memur. 2. Ev hizmetçisi (kız, kadın). Genelde hizmetçi. 3. esk. Küçük el lambası veya çıra. (M.1)

Ġumro(v): is. Küçük yuvarlak zil, çan. (M.3)

Ġurtaracaġ: is. 1. Bir şeyin bitiş yeri, sonu, nihayeti. s. Son, nihayet. 2. Netice, akıbet, son. (M.5)

Ėurtarmaq: Bitirmek, bitmek, tamamlanmak, tikenmek. (M.9)

Güc alemek (etmek): Baskı yapmak, sıkıştırmak, zorunda bırakmak, zor kullanmak. (M.10)

Güç getirmek: Güçlenmek, kuvvetlenmek, gücü artmak. (M.1)

Gücü çatmağ: Maddi durumu yetmek, iyi olmak, bir işi yapacak parası olmak. (M.5)

Gülab: is. Far. Gül yapraklarından alınan güzel kokulu madde, gül suyu. (M.8)

Güllük: is. Çiçeklik, çiçek, gül ekilmiş saha; çiçeklik, gül bahçesi. (M.7)

Güman: is. Far. 1. İhtimal, sanma, zannetme. 2. Şüphe etme. (M.8, 9)

Günahından kaçmak, Günahını bağışlamağ: Suçunu bağışlamak, affetmek. (M.10)

Günaşırı: zar. Bir gün durup, bir gün yapılan, iki günde bir. (M.1)

Günorta: is. 1. Gündüz saat 12 olduğı zaman, öğle çağı, güneşin gökte en yüksek noktaya ulaştığı zaman, vakit. 2. Bu vakte ait, onunla ilgili olan. Öğlen vakti gelen, olan. (M.3)

Ėüvve: is. Ar. 1. Bir işi yapabilme kabiliyeti, becerisi. Kuvvet, takat, fiziki enerji. 2. Güç, kol kuvveti. (M.1)

Güzar: is. far. klas, yol, geçit. (M.4)

Güzar atmek: klas. Geçmek, gitmek. (M.4)

Güzarı Düşmek: Yolu düşmek, uğramak. (M.6)

Ha: 1. İhtar, sakındırma, yasaklama veya emretmek için kullanılır. 2. Gereklik, tasdik, vaciplik bildirir. 4. Söyleyiş biçimiyle ilgili olarak bazen lafa, cümleye alay, istihza anlamı kazandırır. 5. Tekrar bildirir. (M.6, 9)

Hağğ: Ar. 1. s. Doğru, hakiki, düzgün, gerçek. Adalet, doğruluk, insaf. 2. is. Hak, salahiyet, yetki. (M.8)

Hağğ-hesab: is. Ar. 1. Herhangi bir işlemin, hesaplamanın neticesi; hesaplama, hesap. 2. Herhangi bir sahada yapılan çalışmalar için sunulan rapor, bilgi. 3. Sayı. (M.9)

Ėhalis: s. Far. 1. Saf, hiçbir karışımı olmayan, sahte olmayan; saf, temiz. Düzgün, temiz. 2. Asıl, gerçek, hakiki. 3. mec. Masum, namuslu, bakir, temiz. (M.6)

Ėalta: is. Hayvanların (aslında köpeğın) boynuna takılan kayış, köpek tasmaı. (M.9)

Hamı: zaM.Olanların tamamı, bütün insanlar. (M.6)

Hal: is. Ar. Herhangi bir sebep, durum dolayısıyla ortaya çıkan durum, keyfiyet, vaziyet. (M.7)

Hambal: is. Ar. 1. Sirtında yük taşıyarak geçinen adam, hamal. 2. mec. Döşemenin veya tavanın altına yerleştirilen kalas. Evin etrafındaki kalasın altına konan sütun, direk.

Xan: Far. Han, hükümdar. (M.1)

Xanım: is. 1. Kadınlara hürmet için kullanılan söz. Tanıdık olmayan kadına saygıyla

seslenme şekli. Saygı için kadın isimlerine ilave edilerek söylenir. Kadınlığın bütün güzel sıfatlarını kendinde toplayan kadın; nazik, temiz, ahlâklı. 2. Kadın, eş, zevce. 3. Bazı birleşik kadın isimlerinin ikinci kısmı. (M.1)

Haray: 1. ünl. İmdat, yetişin anlamında. 2. is. Karışıklık, bağırıp çağırma. 3. is. İmdat, yardıM.(M.7)

Hara: zar. 1. Hangi taraf, hangi yön, nere. 2. Vücudun veya bir şeyin herhangi bir yeri, tarafı. (M.8)

Hasant: Kolay. (M.6)

Hasar: is. Ar. Taş, kerpiç vs. ile yapılan duvar, çit. (M.7)

Hasiyyet: is. Ar. 1. Karakter, seciye, yaratılış. 2. Bir şeye has olan durum, özellik.

Hay-hay: is. 1. Kon. Takat, güç, kuvvet. 2. Söyleniş tarzına göre alay, kabullenme memnuniyeti bildirir. (M.9)

Hazırlaşmağ: f. Bir işi yapmak için hazırlanmak, hazırlık yapmak, gereken hazırlığı yapmak. (M.6)

Ĥebär: is. Ar. 1. Herhangi bir konuda alınan bilgi. 2. Malumat, bilgi. (M.3, 4, 7)

Ĥebär Almağ: Sormak, bilmek, istemek. (M.6)

Heber Tutmağ: Sorup öğrenmek, malumat almak. (M.7)

Haç: zar. Far. 1. Asla, kat'iyen, büsbütün. 2. ed. Soru cümlelerinde cümlenin soru karakterini güçlendirmek için kullanılır. (M.8)

Helak: is. Ar. Ölme, mahvolma, telef olma, harap olma. (M.5)

Hälak olmağ: a. Ölmek, yok olmak, mahvolmak. b. mec. Çok yorulmak, takatten düşmek. (M.9)

Helbir: is. Buğday, arpa vs' nin içindeki yabancı maddeleri temizlemek için kullanılan gözenekli alet, sırimdan yapılan elek, kalbur. (M.6)

Hele: ed. 1. Olumsuz cümlelerde bir işin zamanında olmadığını, geciktiğini bildirir. Şimdiye kadar, şu ana kadar, hâlâ. Artık, daha. 2. Bir de, üstelik, ilâve olarak. Şimdiye kadar, hâlâ. Şimdilik, şimdi. Bir şeyin bitmediğini devam edeceğini bildirir. (M.9)

Ĥelet: is. Ar. 1. Bahşış, hediye. Düğün ve nişan merasimlerinde verilen hediye. 2. Evde veya iş yerinde giyilen yakası düğmeli veya ipe kapatılan ince elbise. (M.7)

Helğ Ölemek (etmek): Yaratmak, halk etmek. (M.2)

Hemin: s. ar. Kendisinin farksız, benzeri, aynısı. (M.4)

Hemle: is. Ar. Hücum, üzerine atılma, saldırma, hücum. (M.3)

Hemle atmek: HücuMetmek, saldırmak, üzerine atlamak. (M.5)

Hancär: is. Far. Hançer. Ucu sivri, iki tarafı da keskin kama. (M.7)

Härbä-Zorba: is. Korkutmak, tehdit etmek. (M.1)

Herden: zar. Bazen, arada bir, zaman zaman. (M.10)

Here: zaM.Herkes. (M.7)

Herem: is. Ar. esk. 1. Kadın, eş, zevce. 2. Haremde olan kadınların her biri. (M.6)

Herif: is. Ar. 1. Göze aşına gelmeyen şey, şüpheli görünen tip. 2. mec. Çok bilmiş, açık göz, her şeyi hemen kavrayan, akıllı, kurnaz, uyanık. (M.5)

Herlenmek: 1. Dönmek, dolaşmak. 2. Gezmek, gezinmek. 3. Sürtmek. 4. Sallanmak, ırganmak. (M.5)

Həsrətini çəkmək: Bir yakınından, sevgilisinden ayrılma; ayrılık, fırac, hicran. (M.1)

Ĥetřini İstemek: Hürmet etmek, saygı göstermek, sevmek. (M.9)

Hettü-hal: is. Ar. ve Far. klas. Güzelin yüzü anlamında. (M.6)

Həy: is. Kuvvet, fiziki güç, enerji. (M.1)

Həyden düşmək (kesilmek): Güçten, kuvvetten düşmek, fiziki kuvveti tükenmek.

Həyət: Ar. Avlu. (M.1)

Həyf: is. Ar. 1. is. Haksızlık, insafsızlık. 2. ünl. Acınma, üzülme ifadesi, vah, heyhat, yazık. (M.7)

Həyfi Gelmək: Bir şeyi harcamak, kullanmak, vermek istememek. (M.7)

Həyr: ed. Ar. “Hayır, olmaz, asla” anlamında olumsuzluk ifadesi. Genelde itiraz, hoşnutsuzluk bildirir. (M.10)

Həyir əlemək (etmək, görmək): Şifa vermek, yaramak. (M.5)

Heyran ġalmaġ (olmaġ): Vurulmak, meftun olmak, hayran olmak; bir şey karşısında vurulmuşçasına şaşırıp kalmak. (M.1)

Heyvan: is. Ar. 1. İnsan ve bitki dışında kalan, akli ve muhakemesi olmayan canlı varlık. 2. Ehlileştirilmiş dört ayaklı varlık. 3. Yabani, vahşi varlık. 4. mec. Genelde zavallı, sessiz, aciz. (M.1)

Həzin: s. Ar. Hüzün getiren, hüzün, keder doğuran, hüzünlü, kederli, acıklı. Hüzün, keder ifade eden. **Hezin-hezin** zar. Hazin, kederli bir şekilde, gamlı bir şekilde, yanıklı yanıklı. (M.6)

Hırda-hırda: 1. zar. Aheste aheste, yavaş yavaş, ağır ağır, yavaşça. 2. s. Küçük küçük, ufak ufak (miktar olarak çokluk bildirir.) (M.6)

Hırdalamaġ: f. 1. Bıçak veya herhangi bir kesici aletle bir şeyi küçük küçük doğramak, parçalamak, kesmek. 2. Parayı bozmak. 3. mec. Düşüncüyü açmak, tahlil etmek, izah etmek.

Hılas: is. Ar. Kurtulma, kurtuluş. (M.5)

Hılas Ətmək: a. Kurtarmak. b. Serbest bırakmak, hürriyetini iade etmek. (M.1)

Hırtdek: is. Gırtlak. (M.4)

Honça Tutmağ: Tepsiyeye çeşitli şeyler koyup süslemek. (M.8)

Hoş: s. far. 1. Duygu okşayan, zevk veren, ilgi uyandıran, beğenilen, iyi, güzel. Ruh okşayan, iç açan, neşe veren. Sevimli, gönül okşayan. Güzel, iyi, müreffeh, mutlu. (M.7)

Hoşhal: s. Far. Ar. Durumu, hâli, iyi olan, hoş olan; şen, memnun, mutlu. zar. Sevgiyle, yumuşak, mülayim bir şekilde. (M.10)

Hoşhal Olmağ: İçi açılmak, neşelenmek, sevinmek. (M.10)

Hörek: is. Pişirilip yenen şey, yemek. Pilav. (M.6)

Hudahafiz: ünl. Far. ve Ar. “Allah korusun”, “Tanrı Korusun”, “Allah’a ısmarladık” anlamında. (M.6)

Hudafizleşmek: f. Birbiriyle görüşüp ayrılmak, “hoşça kal” deyip ayrılmak. (M.9)

HücuMətmek: Düşmanın üzerine yürümek, hamle etmek. (M.1)

Hündür: s. 1. Yüksek, uzun. 2. Uzun boylu. 3. Mukayese ederken, karşılaştırma yaparken kullanılır. (M.10)

Hüzur: is. Ar. klas. 1. Ön, karşı, yan; kat. 2. Hazır olma, orada hazır bulunma. (M.4)

Höyr: ed. Ar. “Hayır, olmaz, asla” anlamında olumsuzluk ifadesi. Genelde itiraz, hoşnutsuzluk bildirir. (M.3)

HökMətmek (sürmek): 1. Emretmek, buyurmak. 2. mec. Hüküm sürmek, hükmetmek, hükümranlık etmek. (M.2)

Hönkürtü: is. Hıçkırık, hıçkırarak ağlayarak çıkarılan ses. (M.6)

Hörək: is. Pişirilip yenen şey, yemek. Pilav. (M.6)

Humarlanmağ: f. 1. Keyiflenmek, neşelenmek, mest olmak. Sarhoşluktan gözleri süzülme, akmak. 2. Neşelenmek, zevklenmek, nazlanmak. mec. Neşelenmek, zevklenmek. (M.1)

İcazə: is. Ar. 1. İzin, ruhsat, salahiyet. 2. İzin kâğıdı. (M.5)

İç: is. 1. Bir içerisi, iç kısmı, dâhili. Kapalı, örtülü veya oyuk olan şeylerin boşluğu. 2. İnsan ve hayvanların göğüs ve karın boşluğunda olan organlar. (M.4)

İçəri: 1. zar. İç kısma, içeriye. 2. Bir şeyin içerisi, iç kısmı, dâhili. 3. Arasına, arasında, arasından anlamında. Müddetinde, zarfında. (M.1)

İddia: is. Ar. 1. Talep. 2. Doğru veya yanlış bir fikrin üzerinde sebat etmek, bir şeyi başkalarına kabul ettirmeye çalışmak. 3. Kendine isnat ettiği bir niteliğin, sıfatın başkalarınca da kabul edilmesine, onaylanmasına çalışmak, büyüklük taslamak. (M.9)

İfrite: is. ve s. Ar. din. Çok çirkin, suratsız. Karıştırıcı, fitne, fesat kadın. Küfür anlamında. (M.1)

İhtiyar: is. Ar. 1. Kendi arzu ve iradesi; kendi arzu ve iradesi ile hareket etme. Bir şeyde hakkı olma, bir şeyi yapmaya hukuku olma; yetki, salahiyet. Yetki alanı. (M.2)

İhtiyar almağ: İzin almak. Hak elde etmek. (M.2)

İhtiyar Ətmək: esk. Seçmek, tercih etmek, üstün görmek. (M.2)

İhtiyar İşletmek: Emir vermek, izin vermek. (M.6)

İhtiyar Sahibi: esk. a- Bir konuda emir vermeğe, karar vermeğe yetkisi olan. b- Kendi iradesi ile hareket eden, salahiyeti kendi elinde olan. (M.9)

İhtiyar Vərilmeğ: İzin verilmek, ruhsat verilmek. (M.4)

İhtiyar Vərmək: İzin vermek, yetki vermek. (M.10)

İhtiyarı elinde olmağ: Bir şeyi yapmaya yetkisi, salahiyeti olmak; hakkı hukuku olmak. (M.8)

İkiğat Olmağ (eyilmek, bükülmək): a. Eğilerek selam vermek. b. Yaltaklık etmek, baş eğmek, alçaklık etmek, birinin hâkimiyetini kabul etmek. c. Bükülmək, eğilmek, belini eğmek. (M.1)

İlim-iliMitmek, ilim-iliMgətmək: Tam anlamıyla yok olmak, iz bırakmadan kaybolmak. (M.7)

İllah ətmək (əlemək): kon. Yemin vermek, yalvarmak, çok çalışmak. (M.3)

İmarət: is. Ar. Büyük ve güzel bina, ev. (M.1)

İntiqam: is. Ar. Kendisine, bulunduğu topluma veya benimsediği bir şeye karşı yapılan tecavüze, kötülüğe karşılık verme, öç, intikam.(M.5)

İntizar: is. Ar. Hasretle bekleme, gözleme, sabırsızlıkla bekleme. (M.9)

İntizar Çekmek: Endişe etmek, endişe içinde beklemek. (M.4)

İntizara Yətmemek: Hasretle beklediğini, hasretini çektiğini görmemek. (M.3)

İrəli gətmək: 1. İlerlemek. 2. Daha güzel düşünceler ileri sürmek. (M.5)

İrem: is. Ar. Şam'da veya Yemen'de Şeddat tarafından Cennet'e karşılık olarak yapılmış bahçe, klasik edebiyatta ve folklorda "cennet" anlamında kullanılmıştır. (M.10)

İsnad: is. Ar. Bir kusuru, suçu veya kabahati bir başkasının üzerine atma. (M.8)

İsnad ətmək (vərmək): Bir suçu, kusuru, kabahati birinin üzerine atmak, birine yüklemek. (M.7)

İş üstünə çıxmaq: 1. Sözü asıl konuya getirmek, gayeyi açıp söylemek. 2. Aniden, gizlice yapılan bir şeyle karşılaşmak. (M.10)

İşığlanmağ: f. Işık olmak, aydınlanarak görünmek, ışıkla dolmak. (M.10)

İşvə: is. Ar. Naz, işve, cilve, gönül çelen, tavır, eda. (M.1)

Kağız: is. 1. Üzerine yazı yazılan, resiMyapılan ve diğer gayeler için kullanılan ağaçtan vs. üretilen özel materyal, yaprak, varaka, kâğıt. 2. Mektup. (M.3)

Kah, Kaha: is. mah. Mağara dağlarda olan tabii veya suni oyuk. (M.5)

Kam: is. **Kamina çekmek** Yutmak. (M.1)

Kasad Olmaq: Müşterisi, alıcısı olmamak, bulunmamak, kıtlaşmaq. 2. is. Kıtlıq, bir şeyin az bulunması. (M.8)

Kasıb: Ar. Fakir, yoksul. (M.6)

Keçirərmək: Geçirmək. (M.7)

Kədərlənmək: f. Gamlanmaq, tasalanmaq, hüznəlmək. (M.4)

Kəf: is. Ar. 1. Ruhi ve sıhhat yönündən durum; hâl, vaziyet. 2. Hoş vaxit keçirmə. 3. Arzu, heves, istək, təmayül, gönül. (M.10)

Kef-damaq: Neşə. (M.6)

Kəllə: is. Far. 1. Kafa, baş. 2. Eti çürüyüp dökülmüş kafa tası. 3. (Pişirilmiş) kelle, kafa. (M.1)

Kəmənd: is. 1. Eskidən savaşlarda düşmanı yakalamak için uzaktan fırlatılan ve ucu ilmekli uzun ip. Avda hayvanı veya henüz alışdırılmamış atı yakalamak için kullanılan ucu ilmekli uzun ip. İlmək, bağ, düğüm. (M.6)

Kemter(in): s. Far. klas. Alçak, rezil; zavallı, miskin. (M.7)

Kenara çıhmaq: a. Asıl meseleden uzaklaşmaq. b. Azıcık uzaklaşmaq, biraz məsafə əlmək.

Keniz: is. Far. esk. 1. Hizmetçi kız, kadın, cariye. Eskidən köle gibi hediye edilen kız (kadın). (M.1)

Kerem: Kere. (M.9)

Kənar: 1. Kenar. 2. Taşra. (M.10)

Kənd: is. Kasabadan küçük yerleşme yeri, köy. (M.4)

Keniz: is. Far. esk. 1. Hizmetçi kız, kadın, cariye. Eskidən köle gibi hediye edilen kız (kadın). (M.6)

Keramet: is. Ar. 1. Alicənəplik, mərhəmət, lütüfkârlıq, Allah vəlilərindən zühur ədən olağanüstü hâl. 2. esk. Müslümanların inancına göre evliyalara Allah tərəfindən sadır olan şeyləri ortaya koyması, fevkalâde hâl göstərməsi. (M.1)

Keramet ətmək: esk. Bağışlamək, vermək, hediye ətmək. (M.2)

Kəs: zam.Far. Şahıs, adam, kimse. **Bir kes** Bir şahıs, bir kimse. **Həç kes** Kimse, hiç kimse, bir kimse bile. **Her kes** 1. Herkes, her şahıs. 2. Her kim, kim. (M.9, 8)

Kəşiş: is. Hristiyanların rahibi, rahip, papaz, evlənməyən manastır rahibi. (M.5)

Keyf(ini) çekmək: Neşələnmək, zəvk əlmək, vaktini neşə ilə keçirmək. (M.2)

Kible-i âlem: Dünyanın kiblesi. Şark (doğu) hükümdarları hakkında kullanılan bir deyim. (M.1)

Kimi: 1. zam. Benzətmə veya kıyas bildirir, bazı bazısı. 2. Ani zaman bildirir. 3. Yer veya zaman sınırını bildirir. ... kadar, ... dek. (M.7)

Kişilik: is. 1. Yiğitlik, mertlik, cesurluk, mətanət, sebat, hünər. 2. Erkeğe has olan

sıfatlar, özellikler. Erkek haysiyeti, şerefi, benliği. (M.9)

Köçmek: mec. Ölmek, dünyasını değiştirmek. (M.9)

Kökelmek: Şişmanlamak. (M.6)

Köks: is. 1. Göğüs. 2. mec. Yürek. (M.5)

Köksünü ötürmek: Derinden nefes almak (düşünceden, gamdan vs.) (M.9)

Köteklemek: f. Değnek, sopa vs. ile dayak atmak, dövmek. (M.5)

Kömek: is. Bir kimsenin karşılaştığı zorlukları, sıkıntıları hafifletmek için yapılan iş, hareket; yardıM.(M.6)

Künc: Far. Köşe. (M.8)

Külafirengi: is. esk. (Sarayda vs.) büyük taş balkon. (M.3)

Külek: is. 1. Rüzgâr, havanın yer değiştirmesi neticesi meydana gelen esinti. 2. mec. Benzetmelerde çabukluk, kesinlik. (M.7)

Külfet: is. Ar. 1. Aile, eş, zevce. 2. Eş, zevce anlamında. 3. mec. Eziyet, zahmet. (M.6)

Küllük: is. 1. Kül dökülen yer. 2. mec. Harabe olmuş yer. (M.4)

Küy: is. 1. Gürültü, bağırıtı; kavga, münakaşa eden kimselerin bağırıp çağırması. 2. Gürültü, şamata ile saklanmak istenen yalan, dolan, fırıldak. (M.5)

Lap: ed. 1. Kelimelerin önüne gelerek onların anlamını güçlendirir, şiddetlendirir, kesinleştirir. 2. Tamamen. 2. Hatta. 3. Kesinlikle. 4. Çok, fevkalâde. (M.7)

Le'l: is. Ar. Kırmızı renkli kıymetli taş, yakuta benzeyen taş. (M.9)

Le'l-cavahirat: is. Ar. çoğ. Kıymetli yüzük taşı, cevahir. (M.10)

Lələ: is. 1. Eskiden zengin ailelerde erkek çocuğun terbiyesi ile meşgul olan kimse. 2. Büyüğe, yaşlı kimselere seslenme şekli. Kendinden yaşça büyüklerin isimlerinde hürmet ifadesi olarak ilave edilir. (M.3)

Lelek: is. 1. Kuşların kanatlarının veya kuyruklarının ucunda bulunan uzun tüyler, telek. Süs için başlıklara takılan telek, tüy. 2. mah. Kamışın üstündeki kabuk. (M.2)

Lepe: is. 1. Dalga, küçük dalga. 2. mec. İzdiham, insan akını, kütle. 3. mec. Güçle meydana gelen şey. (M.7)

Ləşkər: 1. Asker. 2 mec. Yiğit, kahraman, cesur. (M.1)

Lotu: s. ve is. Ar. 1. Fırıldakla, düzenbazlıkla, gayri meşru yollarla geçimini sağlayan kimse. Ciddiyetsiz, fırıldakçı, dalavereci. 2. Keyifli hayat süren, devamlı sarhoş kimse. 3. Kon. Gayrimeşru koca; dost. (M.8)

Lotu-potu: kon. İşsiz güçsüz kimseler; günlerini dalavere, fırıldak, hilebazlık ile geçiren kimseler. (M.2)

Lövhe: is. Ar. 1. Üzerine tebeşirle yazı yazılan kara tahta; yazı tahtası. 2. Çeşitli amaçlar için kullanılan düz satırlı elastiki metal vs. parçası. (M.8)

Lüt: s. 1. Elbisesini tamamen çıkarmış; çıplak, üryan. 2. mec. Ağaçsız, bitkisiz, çıplak. Yaprakları dökülmüş. 3. mec. Yoksul, fakir, hiçbir şeyi olmayan. (M.2)

Madar: s. Ar. En sevimli, en kıymetli, ümit kapısı (evlat). (M.9)

Maral: is. zool. Ceylan, geyik. Benzetmelerde “güzel” anlamında. (M.10)

Mat: is. Far. 1. Hayret ve şaşkınlık içinde olan, şaşkın. (M.2)

Mat ğalmağ: Yenilmek. (M.9)

Mebada: ed. Far. Birisini bir iş veya hareketten sakındırmak, çekindirmek için kullanılan söz. (asla ve asla, sakın sakın yapma, etme anlamında). (M.3)

Mecmey: is. ar. Bakır veya başka metallere yapılmış büyük sini. (M.10)

Məttəl Ğalmağ: Yetersiz kalan bir şeyden dolayı işsiz kalmak, iş yapamamak, beklemek. (M.6)

Meğam: is. Ar. 1. Yer, mekân. 2. Vakit, zaman, çağ, ilişki. (M.3)

Məhəbbət: Ar. Muhabbet. (M.7)

Mehebbet Bağlamağ: Sevmek, istemek. (M.10)

Məhrıban: s. Far. Çok güzel münasebet besleyen, samimi, şefkatli, muhabbetli, merhametli. Muhabbet, şefkat, samimi duygular ifade eden; samimi, hoş. (M.4)

Mehtər: is. far. Ata hizmet eden kimse, at hizmetçisi. (M.9)

Məlik: Hükümdar. (M.3)

Melul: s. ve Ar. Gamlı, mahzun, kederli; bezgin, usanmış. (M.8)

Mel'un: s. ve is. Ar. Asıl anlamı “lanetlenmiş, Allah'ın rahmetinden mahrum, dinden çıkmış” olmasına rağmen Azerbaycan Türkçesi'nde küfür, beddua anlamında kullanılır. (M.5)

Me'na: is. Ar. 1. Bir kelime, söz, hareket veya işaretin ifade ettiği, anlattığı şey, anlaM.2. Bir şeyin akıl yoluyla idrak edilen mantıklı anlamı, manası, mahiyeti. Gaye, akla uygun sebep. (M.10)

Menzil: is. ar. 1. Ev, daire. Bir kimsenin yaşadığı yer, oda, mesken, ev. 2. Gidilen yolun bölündüğü bölümlerden her biri, inilen, konaklanan, konulacak yer, konak yeri. Varılan yer, yolun sonu. (M.2)

Menzilbemenzil: zar. Bir menzilden diğerine kadar; yol giderken konaklayarak. (M.3)

Meriz: is. Ar. Hasta, hastalıklı. (M.4)

Meslehet: is. Ar. 1. Hareket tarzıyla ilgili teklif, emir, buyruk, tavsiye. (M.2)

Meslehetleşmek: f. 1. Hareket tarzı, yapılacak bir işle ilgili olarak birine akıl danışmak, konuşmak, fikrine müracaat etmek. 2. Fikir mübadelesi etmek, meşveret etmek. (M.4)

Meşə: is. Orman. mec. Ağaç gibi yükselmiş çok olan şeyler. (M.1)

Metleb: is. Ar. 1. Arzu, istek, dilek, istenen şey, maksat, gaye. 2. Mesele, problemin,

işin asıl manası, mahiyeti. 3. Mesele, problem, iş. (M.8)

Metlebe yətmək (nail olmağ, çatmağ), Metlebi hasil olmağ: İsteğine ulaşmak, arzusuna nail olmak, arzusuna, dileğine ulaşmak. (M.7)

Metleb Üste Gelmək (kəçmək, ğayıtmağ): Asıl meseleyle ilgili konuşmak, asıl meseleye geçmek, asıl maksadını söylemek. (M.9)

Məyit: is. Ar. Ölmüş kimse; ceset, naaş. (M.9)

Me'yus: s. ve zar. Ar. Ümitsiz, ümidini kesmiş, morali bozuk; ümitsiz, gamlı, kederli, perişan. (M.10)

Meze: is. Far. İştah açması için yemekten önce veya içki içerken alınan hafif yemekler. (M.2)

Mezeli: s. Tatlı, lezzetli. (M.2)

Mırt-mırt: zar. Boşuna bir şekilde, öylesine. (M.2)

Milçək: is. Kara sinek. (M.7)

Minval: is. Ar. Yol, usül, tarz. (M.6)

Misl: is. Ar. 1. Benzer, eş. (M.8)

Misli-beraber olmamağ (tapılmamağ, yoğdur) Eşi, benzeri olmamak (bulunmamak, yoktur). (M.1)

Mötəbər: s. Ar. 1. İtibarlı, inanılan, güvenilen, muteber. 2. Hürmetli, hatırı sayılır, sözü geçen, nüfuzlu, sözüne itimat edilen. Nüfuzlu, tanınmış. (M.2)

Murdarlamag: f. 1. Murdar hâle getirmek, kirletmek, pisletmek. 2. mec. kon. Gebertmek, öldürmek. (M.1)

Muştuluğcu: is. Hayırlı, güzel, sevindirici haberi getiren kimse. (M.9)

Müddət: is. Ar. 1. Bir işin başlamasıyla bitmesi arasındaki veya bir şey için belirtilmiş zaman, vakit. Genelde zaman, vakit. 2. MevsiM.(M.5)

Mühteser: s. Ar. 1. Tafsilatsız, kısa, özet hâlde. 2. Ucuz, pahalı olmayan. (M.9)

Mürehhes: s. Ar. İzin verilmiş, izin almış, serbest bırakılmış; hür, izinli, ruhsatlı. (M.2)

Müzayiğe: is. Ar. Esirgememe, kıymama. (M.5)

Nağıl: is. ar. Masal. (M.7)

Nağıl Ətmək (əlemək): Şifahi, sözlü olarak anlatmak, bildirmek. (M.2)

Nahırcı: is. Nahırcı, sığır çobanı. (M.3)

Nağışlamağ: f. Hastalanmak. (M.10)

Nakam: is. ve s. Ar. Arzusuna ulaşmayan, ulaşamayan, mutsuz. (M.9)

Nale: is. Far. İnilti, feryat, inleme, inleyiş, figan. (M.2)

Nale ətmək (çəkmeək, ğoparmağ): Feryat etmek, inlemek, ağlamak.

Narınc: is. Far. Hoş kokulu, turunçgillerden, ılıman ve sıcak iklimlerde yetişen, çiçeklerinden esans elde edilen ağaç ve bu ağacın ekşi ve acı meyvesi. (citrus aurantium).

Naz əlemek (ğılmağ, salmağ, göstermek): Nazlanmak, cilvelenmek, işve yapmak.

Nazenin: s. Far. şair. Nazlı, işveli, cilveli; ince ve güzel. is. Aynı anlamda. Güzel, latif, okşayıcı. Nazlı büyümüş, naza alışmış. (M.2)

Naz-ğemze: is. Far. ve Ar. İşve, süzgün bakış, cilve. (M.1)

Ne cür: Nasıl? Ne suretle? (M.1)

Nəce ki, Nəce de: a. Cümleleri ve ibareleri birbirine bağlayan söz. b. Nasıl yani, nasıl, nasıl olur. (M.9)

Nəfer: is. ar. 1. Bir tek kişi; şahıs, fert. Şahısların miktarını öğrenmek, bildirmek için sayılarla kullanılır. 2. Asker, normal asker. (M.8)

Nə Qədər: Ne kadar. (M.3)

Nəbadə, Məbada: ed. Far. Birisini bir iş veya hareketten sakındırmak, çekindirmek için kullanılan söz. (asla ve asla, sakın sakın yapma, etme anlamında) (M.7)

Necəbet: is. Ar. Temiz bir nesle, soya mensubiyet, soyluluk, asaletlilik. (M.3)

Nəcə: 1. zar. Soru olarak kullanılır, nasıl, nice anlamında. 2. zar. Ne derece, ne kadar. (M.8)

Nəfər: is. Ar. 1. Bir tek kişi; şahıs, fert. Şahısların miktarını öğrenmek, bildirmek için sayılarla kullanılır. 2. Asker, normal asker. (M.5)

Nəfəs: is. Ar. 1. Ciğere çekilip dışarı boşaltılan hava, soluk. Ciğerle havayı içeri alıp bırakma. mec. Ciğerle havayı içeri alıp bırakma. mec. Alamet, iz, koku, işaret. (M.1)

Nər: s. Far. 1. Erkek (deve). 2. mec. Korkusuz, güçlü, kuvvetli, cesur. (M.7)

Ne're: is. Ar. Nara, hücum, hamle, kavga esnasında çıkarılan yüksek ses. (M.6)

Ne're çekmek, Ne're vurmağ: Nara atmak. Genelde yüksek sesle bağırma, haykırma. (M.1)

Nerilti: is. 1. Bağırma, haykırma, çığlık, nara sesi. 2. mec. Gürültü, uğultu, yüksek ses, ürkütücü ses. (M.1)

Nicat: is. Ar. Kurtuluş, selâmete etme, hür olma. (M.4)

Nigaran: s. ve zar. Far. Endişe içinde, rahatsız, endişeli, heyecanlı, ıstıraplı. (M.7)

Nimçe: is. 1. Tabak, yemek tabağı. 2. Küçük bakır tepsi. (M.3)

Nize: Far. Mızrak. (M.2)

Nökər: (Far.): Uşak. (M.7)

Növbe: is. Ar. Herhangi bir işin yapılmasında tutulan sıra. (M.6)

Nuşanlığla: zar. Lezzetle, hevesle, içine sine sine. (M.3)

Nümayan: s. Far. klas. Görünen, aydın olan, zahir olan. (M.2)

Obaşdan: zar. 1. Sahurdan, sabah erkenden, etraf aydınlanmadan. 2. Oruç tutmak için kalkılan zaman. (M.9)

O biri: 1. Başka, diğeri, özgesi. 2. Gelen, sıradaki, sonraki. 3. Ertesi. (M.6)

Ocaq qalamağ: Ocak yakmak. (M.5)

Od: is. 1. Ateş. mec. Canlı benzetmelerde şiddetli duygunun, coşkunun, ruh yüksekliğinin işareti olarak gösterilir. 2. Çok sıcak. (M.7)

Oğlan: is. 1. Erkek çocuk. 2. Bulûğ çağına ermiş, ama henüz evlenmemiş genç. (M.4)

Oğulluğ: is. Erkek evladın baba ve anneye karşı olan borcu, vazifesi, hakkı; evlatlık. (M.2)

Oğurlamağ: f. Başkasına ait bir şeyi gizlice almak, götürmek, çalmak. (M.4)

Onda: zar. 1. Şimdi değil, o zaman, o vakit. 2. Öyle ise, o hâlde. (M.5)

Otaq: is. 1. Evin bölümlerinden her biri, oda. 2. Bir idarede, kuruluştta, istasyonda vs. özel gayeler için ayrılmış yer, oda. (M.9)

Otarmağ: f. Otlatmak. (M.2)

Oğşamağ: Benzemek. (M.8, 9)

Otağ: is. 1. Evin bölümlerinden her biri, oda. 2. Bir idarede, kuruluştta, istasyonda vs. özel gayeler için ayrılmış yer, oda. (M.5)

Oyağ: s. 1. Uyanık, uyumamış, uykuya dalmamış. 2. mec. İhtiyatlı, açığız, zeki. (M.6)

ÖlüMayağında: Ölmek veya öldürölmek anında olma; ölmöken veya öldürölmöken; ölmöMkarşısında. me. Bir şeyin sonu. (M.9)

Ömür kaçirmek (sürmek): Güzel ve mutlu bir hayat sürmek, genelde yaşamak, hayat sürmek. (M.9)

Ötrü: s. Sebep ifade eden; dolayısıyla, dolayı, sebebiyle, içinden, yüzünden cihetten. (M.6)

Öyreşmek: f. Alışmak, alışkanlık hâline getirmek, öğrenmek. (M.6)

Öyretmek: f. 1. Bilgi, sanat, meslek sahibi etmek. 2. Bilmediğı bir şeyi öğretmek, bildirmek, anlatmak, kavratmak. (M.8)

Öyünmek: f. 1. Kendini övmek, kendini methetmek, kibirlenmek. 2. Bel bağlamak, yaslanmak, kendine dayanak, arka sanmak. (M.4)

Palazğulağ: s. Kulakları çok büyük olan; iri kulaklı. (M.1)

Palıd: is. bot. Palamut ağacı ve bu ağacın meyvesi, pelit. (M.6)

Paltar: is. Her türlü giyiMeşyası, elbise. (M.8)

Papağ: is. 1. Tüylü deriden yapılan başlık, kalpak. Genelde her türlü başlık. 2. Bir şeyin üzerindeki şey; kapak. (M.8)

Parça: is. 1. Parçalanmış, kırılmış, yırtılmış bir şeyin küçük bir hissesi, bölümü. Çöp, kırıntı. 2. Bir eserin, konuşmanın belirli bir kısmı, bölümü. 3. “Bir” sözü ile: Bir parça: Biraz. (M.5)

Pardağlamağ: f. 1. Bir sathı bir şeyle sürterek parlatmak, cilalamak. 2. Tütün yapraklarını ipliğe dizmek. (M.9)

Pardağlanmağ: f. 1. Perdahlamak fiiline konu olmak. 2. Güzelleşmek, canlanmak, çiçek gibi açılmak. (M.4)

Partlamağ: f. Patlama sonucunda parçalara ayrılmak, dağılmak, parçalanmak. (M.8)

Pası (Pasının üstü) Açılmağ: Kabahati, kusuru, gizli işleri ortaya çıkmak, ifşa edilmek, ifşa olunmak. (M.9)

Pasını (pasının üstünü) Açmağ: Kusurunu, kabahatini, gizli işlerini açıp söylemek, ifşa etmek, ortaya çıkarmak. (M.4)

Paylamağ: f. Birden çok kimseye bölüştürmek, herkese kendi hissesini, payını vermek. (M.9)

Paytaht: is. Far. Başkent, başşehir, bir devletin başşehri.(M.2)

Pəhləvan: is. far. 1. Çok güçlü kimse; kahraman, yiğit. 2. Güreşçi. (M.1)

Peleng: is. 1. Kaplan. 2. mec. Cesur, yiğit, korkusuz. (M.6)

Penah: is. Far. 1. Sığınma, birisinin yanına gidip onun himayesini ve yardımını isteme. 2. mec. Himâyeci, istinatgah, yardıMeden. (M.6)

Pervaz: is. Far. Uçma. (M.5)

Pilləkən: is. far. Merdiven. (M.3)

Pişvaz: is. far. Gelen bir kimseyi karşılama, önüne çıkma. (M.7)

Polad: is. Far. 1. Erimiş demir içine karbon karıştırılarak elde edilen metal, çelik. 2. Çelikten yapılmış, hazırlanmış şey. 3. mec. Çok güçlü, kuvvetli şey. mec. Sağlam, sarsılmaz, yenilmez. (M.10)

Puç: s. 1. İçi harap olmuş, bozulmuş, içindeki tohumu bozulup yenmez hâle gelmiş (findık, ceviz vs.). 2. mec. Boş, hiç, fani, sonu olmayan. (M.7)

Pul: is. Alışverişte değer ölçüsü olarak kullanılan kâğıt veya metal para. (M.8)

Pusmağ: f. Gizlice, hissettirmeden gözetlemek, gözünü üzerinden ayırmamak. (M.5)

Pünhan: s. ve zar. Far. Kimsenin bilmediği; gizli. (M.9)

Rahlamağ: f. bak. Rahatlamağ. (M.6)

Reftar: is. Far. Hareket, bir kimseye karşı gösterilen davranış, hareket tarzı. Davranış şekli.

Rehm: is. Ar. Acıma, merhamet, başkalarının durumu karşısında duyulan şefkat hissi.

Rəiyyət: is. ar. Bir devlete tâbi olanlar, halk, ahali. Aşağı tabakadan olan kimse, yoksul.

Rəml atmağ: Kum üzerinde çeşitli işaretler yaparak veya başka bir usul ile fala bakmak.

Rəmmal: is. Ar. Remil atan, fala bakan, kumla fala bakan kimse.

Re'y: is. Ar. Bir şey konusunda düşünce, mülahaza, söz, fikir, yaklaşım.(M.5)

Riza: is. Ar. Razılık, razı olma, hoşnutluk, memnuniyet, muvafakat etme. (M.9)

Rübend: is. Far. esk. Peçe. mec. Örtü, perde anlamında. (M.6)

Rüsva(y) olmağ: Rezil olmak, şerefini yitirmek, adı lekelenmek. (M.5)

Sağ-salamat: zar. ve s. Hiçbir zarara uğramamış, belaya uğramadan, bela ile karşılaşmadan. (M.7)

Sakit olmağ: Sakinleşmek. (M.7)

Salamat ğalmağ: 1. Ölmek, sağ kalmak, yaşamak, beladan kurtulmak. 2. Bütün hâlde kalmak, dokunulmamak noksansız olmak. (M.9)

Sallana-sallana: zar. 1. Salına salına, nazlına nazlına, nazla. 2. Yalpa vurarak, sağa sola eğilerek. (M.6)

Sancmağ: f. Batırmak, sokmak, giyindirmek. (M.7)

Sancılanmağ: f. Karnında sancı meydana gelmek, şiddetli ağrı hissetmek. (M.7)

Sapand: is. İçine taş koyulup fırlatılan torba, sapan. (M.7)

Sarmağ: f. Kaplamak, bürümek, tütme, yakalamak, yayılıp tesiri altına almak. (M.4)

Sarı: zar. 1. Taraf, yön, semt. 2. Ötörü, için. 3. **Sarıdan** şeklinde: Tarafından, yönünden. (M.8)

Sarmaşığ: is. bot. Sarmaşıkgillerden, çeşitli şeylere sarılarak yükselen, birçok çeşitleri olan tırmanıcı bir bitki. (M.7)

Savay(ı): s. Başka, diğer öbürü, gayri. (M.4)

Səbət: is. İçine meyve, sebze vs. koymak için kamıştan, sazdan, ince söğüt dallarından vs. yapılan örme kap. (M.3)

Sebirsizlikle: zar. Telaşla, heyecanla, telaş içinde. (M.9)

Sefəh: s. Ar. 1. Akılsız, aptal, ahmak, serseri. 2. Basit, anlamsız, boş, yaramaz. (M.7)

Sefer: is. Ar. 1. Seyahat, yola çıkma, yolculuk. 2. Savaşa, muharebeye gitmek. (M.7)

Sehavetli: Cömert. (M.5)

Səhər: zar. Seher vakti, erkenden. (M.3)

Seher Açılmağ: Tan yeri ağarmak. (M.4)

Səhrbaz: is. Ar. ve Far. Sihirbazlıkla uğraşan kimse, efsuncu, büyücü, sihirbaz. (M.6)

Səhrkar: s. Ar. ve Far. 1. **Səhrbaz**. 2. mec. Meftun eden, hayran bırakan, çok güzel, füsunkar. (M.7)

Sehv: is. Ar. Sonucu bakımından önemli olmayan yanlışlık, hata, yazı yazarken, hesap

yaparken yanlışlık. (M.6)

Semend: s. Kızıl ile boz renk arasında özel rengi olan at. (M.7)

Semt: is. Ar. 1. Taraf, yön, cihet, yan. 2. İstikamet. (M.8)

Senet: is. Ar. 1. Belirli bir eğitimden sonra kazanılan beceri, sanat. 2. Güzel sanatların kollarından birisi. (M.1)

Serasime: zar. Far. Korku, dehşet içinde, vehâmet içinde. (M.7)

Sergerdan: s. ve zar. Far. Evsiz, barksız, serseri, avare. (M.2)

Sərin: s. 1. Azıcık soğuk, ılık ile soğuk arası. is. Serin hava, serin yer. (M.8)

Ses-küy: is. Kavga, gürültü sesi, bağırıp çağırma, şamata. (M.3)

Se'y: is. Ar. 1. Çalışıp çabalama, çaba. (M.9)

Səyr: is. Ar. Dinlenmek ve durmak gayesiyle yapılan gezinti. (M.9)

Seyyad: is. Ar. Klas. Avcı. (M.1)

Sığallamağ: f. Ellerini bir şeyin üzerinde hafifçe dolaştırarak eğrilerini düzeltmek, okşamak. Sevgi, incelik ve güzel duygularla birisinin başını okşamak. (M.8)

Sındırmağ: f. Kırıp dökmek, parçalamak. Bütün bir şeyi sert bir şeye vurarak, çarparak parça parça etmek, kırmak. (M.9)

Sınıhımağ: f. zayıflamak, erimek, vücudun toplu hâlini kaybetmek. (M.6)

Siğə (Ar.): Geçici nikah, müt'a nikahı. (M.4)

Simurg: is Far. Eski İran mitolojisinde Kaf (Elbruz) dağında yaşadığına inanılan büyük, efsanevi bir kuş. (M.5)

Sinə: is. Far. 1. Göğüs. 2. Yamaç. 3. mec. Yürek, gönül. 4. **Sinesinden** şeklinde: Kendinden, irticalen. (M.6)

Sinedeften: s. ve is. Far. ve Ar. Hafızası güçlü olan, çok bilgili, hazırcevap. 2. Hafıza. (M.5)

Sinov: is. kon. Arzu, istek, heves. (M.7)

Sonsuz: s. Sınırsız, sonu nihayeti olmayan, ebedi, hiç bitmeyen. (M.2)

Sorağ: is. Arama, gezme, sorarak bilme (öğrenme, haber alma); sorarak öğrenilen şey, haber, bilgi. Birisi hakkındaki bilgi, haber. (M.1)

Soruşmağ: f. 1. Bir şeyi öğrenmek için başkasına soru yöneltmek. Düşüncesini öğrenmek istemek, izin istemek. 2. Birisini görmek, görüşmek için arzusunu bildirmek. 3. Bir şeyi öğrenmek için başkasına soru sorup cevap istemek. (M.7)

Sövdeger: is. ar. ve far. Kumaş ticaretiyle uğraşan kimse. (M.6)

Sübh: is. Ar. Sabahın erken vakti, seher vakti. (M.9)

Süfrə: is. 1. Yemek masasının üzerine veya yere serilen özel kumaş veya naylondan yapılan örtü. 2. Masa, sini veya bir örtü üzerine konan yemekler. (M.6)

Sümsünmek: f. Orayı burayı gezip avuç açmak, dilenmek, yemek aramak (çoğunlukla tahkir ve küfür olarak kullanılır.) (M.8)

Sümük: is. (Eski Oğuz Türkçesi'ndeki "Süngük" kelimesinden): 1. Kemik. 2. Çeşitli şeyler yapmak için kullanılan fil, susamuru vs. dişi veya vücutlarının bir başka uzvu. Kemikten yapılmış. (M.8)

Sürüşmek: f. Kaygan zeminde hareket etmek, kaymak. 2. Düz yüzey üzerinde kolayca hareket etmek, ilerlemek. 3. Kaymak, kayarak yerinden olmak. (M.8)

Şadlıg: is. Sevinç, mutluluk. İnsana gönül hoşluğu, sevinç, memnunluk veren olay, şey; neşe, keyif, eğlence, düğün, bayram.(M.5)

Şadlıg etmek (ələmek): Çalıp oynamak, eğlenmek, neşelenmek. (M.7)

Şadyanalıg: is. Sevinç, neşe, şenlik, bayram. zar. Sevine sevine, neşelenerek. (M.9)

Şağga: is. İkiye parçalanmış hayvan vücudu. (M.6)

Şagird: is. Far. 1. İlkokul, ortaokul ve lisede okuyan öğrenci. 2. Herhangi bir ustanın yanında çalışan çırak, genç. 3. Bir kimsenin eğitimine, mesleğine, ülküsüne taraftar olarak onun işini devaMettiren kimse. (M.7)

Şam: is. Far. 1. Akşam.2. AkşamYemeği. (M.9)

Şamama: is. Ar. Çok güzel kokulu ve tatlı, genelde yenmeyen ve süs için eve konan kavun türü. (M.6)

Şefeg: is. Ar. 1. Güneş doğarken veya batarken gökte meydana gelen kızılık, şafak. 2. mec. Parıltı, ışık, şule. (M.7)

Şeherbeşer: zar. Teker teker şehirleri gezerek bir şehirden diğerine, şehir şehir dolaşarak. (M.9)

Şekil: is. ar. 1. Bir şeyin veya insanın dış görünüşü; suret. (M.6)

Şekli Düşmek: Düz, parlak yüzey üzerine sureti düşmek, aksetmek, görünmek, yansımak. (M.6)

Şekil Çekmek: a. Resim yapmak. b. Fotoğrafını çekmek. (M.4)

Şele: is. Sırtta götürülebilecek kadar yapılmış yük. (M.9)

Şan-şövkət (şöhret): is. Şöhret, haşmet, şan, unvan, isim, ad san. (M.5)

Şerik: is. Ar. 1. Herhangi bir işte (ticarete vs.) başkasıyla birlikte çalışan kimse, ortak. 2. Katılan, ortak olan. (M.8)

Şerik olmağ: a. Ortak olmak. b. Katılmak, arkadaşlık etmek. c. Anlaşmak, katılmak. (M.3)

Şert(i)-şürut bağlamağ: Şartlaşmak, şart kesmek. (M.6)

Şəy-məy, Şəy-şüy: is. Her türlü gerekli şey, eşyalar. (M.7)

Şəypur: is. Eğri boru şeklinde ağız geniş musiki veya sinyal aleti. (M.4)

Şığmağ: f. Büyük bir süratle inerek hedefe hücum etmek, üzerine atlamak. (M.1)

Şillağ: is. Ayakla vurma, tekme atma; tekme. (M.2)

Şillağ atmağ: a. Tekme atmak, savurmak. b. mec. kon. Arsızlaşmak, sınırı aşmak. Azgınlaşmak, kudurmak. (M.6)

Şikar: is. far. Av. (M.2)

Şil-küt ətme (əlemek): Şiddetli dövmek, kolunu kaburgasını kırmak, çolak etmek. (M.1)

Şiven: is. Far. Feryad, figan, nale, yüksekte ağlama, matem, yas. (M.9)

Şor: is. Çökelek, çürütülüp süzülen ayrandan yapılan yiyecek. (M.5)

Şuluğ: s. 1. Yaramaz, hareketli, yerinde rahat durmayan. 2. is. Yaramaz. 3. is. Karışıklık, hercümerçlik, nizam intizamsızlık, kanunsuzluk. (M.10)

Şur: is. Far. Vecd, şevk, coşma; coşkunluk. Gürültü, patırtı. (M.6)

Şur salmağ: Gürültü koparmak, çıkarmak. (M.4)

Şübhelenmek: f. 1. Bir şeyin gerçekliğine, doğruluğuna tereddüt etmek, emin olmamak, inanmamak. 2. Zannetmek, ümit etmek. (M.7)

Şücaət: is. Ar. Yiğitlik, cesurluk, cengaverlik. (M.8)

Şüş: is. İnce ağaç, çubuk. (M.4)

Ta: ed. 1. Bir şeyin başlangıç noktasını bildirir. Bundan sonra gelen isim **-den, -dan** eki alır. 2. Bir şeyin sonunu, bitişini bildirir, bundan sonra gelen isim **-e, -a** eki alır.

(M.7)

Ta ki, MadeMki. 4. Daha, artık, bundan sonra. Daha, peki. (M.9)

Tab: is. far. Güç, kuvvet, takat. (M.3)

Tab ətme (getirmek): Tahammül etmek, dayanmak. (M.7)

Tabə: is. Ar. Başkasının hâkimiyetinde olan, başkasına tâbi olan, bağımlı. s. Bağımlı olan. (M.10)

Tamah: is. Ar. Aç gözlülük, hırs. (M.4)

Tamaşa ətme (əlemek): 1. Seyretmek, bakmak. 2. Dikkatle gözden geçirmek, göz gezdirmek, bütün dikkatini toplayarak bakmak. (M.4)

Tapmağ: 1. Bulmak. 2. Anlamak, bilmek. (M.5)

Tapşırığ: is. 1. Yapılması ısmarlanan, sipariş edilen şey. 2. İşin önceden belirtilen veya gösterilen hacmi. Dersin dışında öğrencilere verilen ödev. Emir, buyruk. ask. Askeri emir, buyruk verilen vazife. (M.7)

Tarac: is. Far. Soygun, çapul, yağma. (M.3)

Tay: s. far. Denk, eş, eşit, münasip. (M.5)

Tay olmağ: Eş olmak, denk olmak. (M.7)

Taziyane: is. Far. Kamçı. (M.5)

Tebden çıhmağ: Coşmak, heyecanlanmak, galeyana gelmek, hırslanmak. (M.4)

Tebil: Ar. Davul. (M.7)

Tedarük: is. Ar. Bir şeyi önceden hazırlama, hazırlık, ihtiyat. (M.3)

Tedarük Ətmek (görmek): Önceden hazırlık yapmak. (M.4)

Tədbir: is. Ar. 1. Bir işi yapmak, hayata geçirmek için yol(lar), vasıta(lar), usül(ler). 2. Tehlikeden korunmak için yapılan hazırlık. (M.1).

Teeccüblenmek: f. Hayret etmek, şaşırmaq. (M.7)

Tefavüt: is. Ar. İki insan veya iki şey arasındaki farklı yön; fark. (M.4)

Teher: Ar. 1. Benzer. 2. Tarz, metod. 3. İmkân, ihtimal. (M.5)

Telef: is. Ar. Öldürme, yok etme, bozma. (M.3)

Telesik: 1. Acilen. 2. Acil, acele. (M.2)

Ten: s. ve zar. Ölçü, boy vs. yönünden başkası ile aynı olan; eşit. Tam, doğru. (M.5)

Təraf: is. Ar. 1. Bir şeyin herhangi bir yönünde olan saha, yer, bölüm; cihet. (M.5)

Terkinə mindirmək (almağ, götürmek): Kendi arkasında atın veya başka bir hayvanın motosikletin vs. arkasına almak, bindirmek. (M.4)

Tərpənmək: f. 1. Olduğu yerde hareket etmek, kıvıldamak, harekete başlamak. 2. Yola koyulmak, hareket etmeye başlamak. 3. Bir işi yapmaya başlamak, harekete geçirmek. (M.9)

Tərpətmək: Kıvıldatmaq. (M.6)

Teskinlik: is. Sakinleşme, rahatlama, teselli bulma; sakinlik, rahatlık, teselli. (M.6)

Teveğge: is. Ar. Rica, dilek. (M.3)

Tez: zar. Derhal, çabucak, süratle, hemen. (M.3, 4, 8)

Təzdən: zar. 1. Erkenden, hava aydınlanmadan. 2. Zamanından önce, erken, önce. (M.9)

Təzə: s. Far. Yeni. (M.3)

Tezeden: zar. Yeniden, yine, tekrar. (M.2)

Təzələmək: f. bak. Yenilemek. (M.3)

Tike: is. 1. Büyük bir şeyden kırılmış, kopmuş, ayrılmış veya kesilmiş küçük parça. Yenen şeyin bir kısmı. mec. Yaşamak için gereken vasıta; yiyecek, yenen şeyler. 2. **Bir tike** a. Biraz, bir lokma, bir zerre, azıcık, kat'iyen, asla. b. Küçücük, ufacak. (M.6)

Tilsim: is. ar. Sihirli gücü olduğu kabul edilen şey, tılsım; efsun, sihir. (M.3)

Tin: 1. Köşe. 2. Kenar, kıyı. 3. Köşedeki. 4. Kömür kokusu, karbon gazı. (M.5)

Titremək: f. 1. Aralıksız oynamak, esmek. mec. Esmek. 2. mec. Yanıp sönmek, kırışmak, titrek ışık saçmak. 3. mec. İstirap çekmek, rahatsız olmak. Dalgalanmak, esmek. 4. mec. Hareketlenmek, dalgalanmak, sarsılmak. (M.6)

Tohtağlıg: is. Sakinlik, rahatlık; eminlik, rahatlık, sabır, tahammül. (M.9)

Tor: is. 1. Balık vs. yakalamak için kullanılan ağ. 2. Ağ gibi dokunmuş şeyler. (M.2)

Toran: is. 1. Sabahın ışıklandığı ve akşam karanlığının çöktüğü zaman, alaca karanlık. 2. mec. Karanlık, duman, sis. (M.5)

Torpağ: is. 1. Memleket, ülke. 2. mec. Vatan, yurt, il. (M.5)

Tovlamağ: f. 1. Kımıldatmak, hareket ettirmek, oynatmak. (M.1)

Toy: is. Düğün merasimi, bu merasim dolayısıyla yapılan şenlik. (M.2)

Toy Ölemek (ötmek, ğurmağ, vurdurmağ, çaldırmağ, tutmağ. vs.) Evlilik dolayısıyla şenlik meclisi yapmak, düğün yapmak. (M.3)

Tövlə: is. At ve benzeri hayvanlara ait ahır, tavl. (M.9)

Tövşüyə-tövşüyə, Tövşeye-tövşeye: Nefes nefese, soluyarak. (M.4)

Tufan: is. Fırtına, şiddetli rüzgârlı yağmur veya kar. (M.7)

Tullanmağ: f. 1. Sıçramak, zıplamak, atlamak. Paraşütle atlamak, inmek. 2. Bir şeyin üzerinden atlayıp geçmek, üzerinden atılmak. 3. Atletizmde uzun veya yüksek atlama. 4. Zıplayıp durmak; oynamak. (M6)

Tuluğ: is. Bütün olarak çıkarıldıktan sonra ayak ve baş delikleri dikilip içine su, yağ, peynir vs. şeyler konan, yayık gibi kullanılan hayvan derisi, tulum.(M.7)

Tus: 1. is. Ön, karşı. 2. zar. Doğrudan doğruya, vasıtasız olarak. (M.6)

Tutuğuşu: is. 1. zool. Papağan, dudu kuşu. 2. mec. kon. Başkalarının düşüncesini, fikrini, sözlerini tekrar eden, taklitçi. (M.5)

Tük: is. Deri üzerinde biten ince kıl, saç. (M.3)

Tüpürmek: f. Tükürmek, tükrüğü, balgamı vs. dışarı atmak. (M.8)

Tüstü: is. 1. İyice yanmamış ateşten daha kesif olarak çıkan gaz karışımı, duman. 2. tar. Eskiden vergi birimi olarak alınan ev, üretim.(M.6)

Tütek: is. Kamıştan vs. yapılan nefesli musiki aleti. (M.5)

Uçgar: is. Bir yerin en uzak bölümü, kenarı. Şehrin, kasabanın merkezden uzakta olan kısmı, mahallesi. Uzak. Bir ülkenin, devletin merkezden uzakta olan vilayeti, bölgesi. (M.5)

Ulaşmağ: f. 1. Birlikte ulumak. 2. Varmak, kavuşmak. (M.3)

Ürek ölemek: Bir işi yapmaya cür'et etmek, cesaretlenmek, yüreklenmek. (M.9)

Ürek-göbek; ürek-göbek ğalmamağ: zar. Gülmekten bayılmak, katılmak. (M.5)

Üst-baş: is. Elbise. (M.7)

Üzbeüz: zar. Yüz yüze, diz dize, karşı karşıya. (M.9)

Üz ğoymağ: Bir kimseyi görmemek için yüzünü bir başka tarafa çevirmek. (M.7)

Üz vurmağ: a. Bir işi yapmasını veya yapmamasını dostça, arkadaşça istemek, rica

etmek, ısrar etmek. b. kon. Kasaya vs. doldurulan meyvelerin iyilerini üst kısma dizmek. (M.7)

Üzengi: is. Eğerde ayak konulan altı düz demir halka. (M.3)

Üzmek: f. 1. Takatini kesmek, yormak, üzüntü vermek. 2. Bazı isimlere takılarak birleşik fiil ve çeşitli ifadeler yapılır (elini üzme: Ümidini kesmek, vazgeçmek vs.) (M.6)

Üzüyoğlu: zar. Yüzü aşağı durumda, yüzü aşağı gelecek şekilde, yüz üstü yatarak, yüzükoyun. (M.7)

Vacib: is. Ar. Yerine getirilmesi mutlaka gerekli olan, zaruri. (M.9)

Vallah (i): ünl. Ar. Allah hakkı için, şahit olsun, yemin ederim anlamında yemin ifadesi. (M.5)

Vasil: is. Ar. Ulaşan, kavuşan, yetişen. (M.6)

Vekil: is. Ar. 1. Başkasının yerine ve adına hareket eden veya konuşan. (M.7)

Vəsiyyət: is. Ar. Vasiyet, ölümden sonra yapılmak üzere ısmarlanan, emredilen, yapılması istenen şey. (M.5)

Vurhavur: 1. is. Kavga, karışıklık, bağırıp çağırma. 2. zar. Çaba sarf ederek, çalışarak, durmadan, şiddetli bir şekilde. 3. is. kon. Tantana, debdebe anlamında. (M.8)

Yaba ile dovğa içmek: Faydası, semeresi olmayan işle uğraşmak. (M.5)

Yad: s. 1. Akraba olmayan, akraba veya yakınlık bağı olmayan. 2. Kendi vatanı, yurdu olmayan, yabancı. (M.6)

Yada düşmek: Hafızada, akılda yeniden canlandırmak, akla gelmek. (M.3)

Yadında Saxlamaq (tutmaq): Aklında tutmak, unutmamak, hafızasında canlı tutmak. (M.2)

Yalvar-yapış (yahar): 1. Dileme, isteme. 2. Yalvara yakara. (M.6)

Yamamağ: f. 1. Bir şeyin yırtık veya delik yerine yama yapmak, tamir etmek. 2. mec. kon. Uymadığı hâlde bir şeye ilave yapmak, yapıştırmak. (M.5)

Yaman: s. 1. Kötü. 2. Merhametsiz, insafsız. (M.5)

Yan almağ Yaklaşmak, yakınlaşmak. (M.3)

Yancidar: zar. Çok uzaklara gitmemesi için hayvanın boynuna bağlanan ipi ayaklarına sarma, bağlama. (M.2)

Yandırmağ: f. 1. Yanmasına sebep olmak; tutuşturmak. 2. Şiddetli etki etmek. (M.3)

Yaranmış: s. Yaratılmış, halk edilmiş, canlı; doğmuş. (M.10)

Yas sahlamağ: 1. Ölen bir kimse için matem meclisi oluşturmak ve belirli adetleri yerine getirmek. b. Yasını tutmak, yasta olmak. (M.4)

Yahın: s. 1. Mesafe olarak uzak olmayan, yakın. Kısa. 2. Zaman olarak yakın olan. Uzak olmayan, yaklaşan; geleceğine, olacağına vs. az. kalan. Kan akrabalığı veya

dostluk ilişkisi ile bağlı olan. (M.3)

Yayınmağ: f. 1. Bir başka yere (yöne, şeye vs.) celp edilmek, yönlendirilmek, başka bir şeyle meşgul olmak. Kaçmak. (M.7)

Yaylığ: is. Üç veya dört köşeli baş örtüsü. Mendil. (M.5)

Yazığ: 1. Zavallı, biçare (kimse). 2. Susmuş, suskun, masum. (M.6)

Yazığı Gəlmək: f. Acımak.

Yədək: is. 1. Hayvan çekilen ip, yular sapı. 2. Gemiyi vs. sahile, iskeleye bağlamak için kullanılan ip veya zincir. 3. Motorlu vasıtaya koşulan, takılan araba. (M.5)

Yədeye (yədeyine) almağ: İpinden, yularından tutarak peşinden çekip götürmek; çekmek. **Yeğın:** zar. Şüphesiz, sahil, açık, inançla. (M.5)

Yeğın əlemek (etmək): İnanmak, kanaat getirmek. (M.4)

Yeher: is. Birincinin rahat oturabilmesi için binek hayvanlarının sırtına konulan oturmalık, eyer. Bisiklette olan oturmalık. (M.6)

Yəhərləmək: f. Atın sırtına eyeri bağlamak. (M.2)

Yəke: s. 1. HacıMolarak, boy ve cüsse olarak büyük, iri, kocaman. 2. mec. Yaşlı, kemale ermiş, her şeyi anlayan.

Yəkəlmək: f. Büyük olmak, boy ve hacıMolarak büyümek, artmak. Büyümek, irileşmek. mec. Gururlanmak, iftihar etmek. (M.2)

Yerə Keçmək: 1. Çok utanmak, son derece mahcubiyet duymak. 2. Yatağa girmek, yatmak. (M.6)

Yərə salmağ: a. Düşürmek, indirmek, devirmek. b. mec. Reddetmek, yerine getirmemek, nazarı itibara almamak. (M.5)

Yərə vurmağ: a. Yenmek, mağlup etmek. b. Hiç etmek, mahvetmek. (M.8)

Yerin damarını kəsmək (qırmaq): Yolun çoğunu gitmek. (M.4)

Yərbeyər: zar. 1. Yerli yerinde; muntazam, düzenli. 2. Her taraftan, herkes bir taraftan. (M.6)

Yərikləmək: f. 1. Aşermek. 2. mec. Bir şeyin hasretini çekmek, canı çok çekmek. (M.6)

Yətirmə: is. Yetiştirme, ulaştırma.

Yətirmək: f. 1. Bir şeyi veya bir haberi, sözü, lafı, bilgiyi vs. başka bir kimseye veya yere ulaştırmak. 2. Koşan veya giden birine ulaşmak. 3. Eğitim ve öğretim uygulayarak büyütme, terbiye etmek. Hizmet ederek büyütme, yetiştirme. (M.7)

Yiyesiz: Sahipsiz. (M.9)

Yoğun: s. 1. Kalın, geniş. Şişman, dolgun, etli. 2. Kalın (ses). 3. mec. Kaba, yontulmamış, edepsiz. (M.7)

Yolunu Gözləmək (Saxlamaq): 1. Hürmet etmek, saygı göstermek. 2. Yolunu beklemek, gelmesini beklemek, hasretini çekmek. (M.2)

Yozmağ: f. Kendi istediği gibi anlam vermek, izah, şerh etmek, yormak. Hissetmek, duymak. Rüyayı tabir etmek. (M. 5)

Yumağ: f. Su veya sabunlu su ile ya da başka bir sıvı ile yıkamak, temizlemek. (M. 8)

Yuğu: is. Uyku. (M. 4)

Yüyürmek: f. Koşmak, koşarak gitmek, hızlı koşmak; hızlı gitmek. (M. 9)

Yüy(ü)rek: s. Sür'atli koşan; çok hızlı, sür'atli. (M.9)

Zad: is. Ar. Şey. Bazen söylenmek istenen kelime hatırlanmadığı zaman onun yerine kullanılır. (M.4)

Zarafat  tmek ( lemek): Eğlenmek, oynamak, şaka yapmak. (M.2)

Zarılı: is. Ağrıdan, ıstıraptan veya şiddetli heyecandan dolayı insanın çıkardığı ses, inilti. (M.1)

Zebane: is. Far. klas. Alev, alevin şulesi. (M.5)

Zebana çekmek: 1. Şiddetle alevlenmek, tutuşup yanmak. 2. Terazi vs. tartı aletlerinin dil şeklinde olan parçası, mili. (M.8)

Ze'feran: is. Ar. 1. bot. Safran (crocus sativus). Bu bitkinin çiçeklerinin çeşitli yemeklere koku, tat ve özel renk vermek için kurutulmuş sarı telleri. 2. mec. Sarı renk anlamında. (M.6)

Zehlesi  çmağ ( tmek): Görmek istemeyecek kadar sevmemek, sinir olmak, sevmemek, nefret etmek. (M.4)

Z hm t: is. Ar. 1. Zahmet, emek. 2. Eziyet, rahatsızlık. (M.7)

Zeli: is. Tatlı sulara yaşayan ve hayvanların vucuduna yapışarak onların kanını emerek beslenen hayvan, s l k. (M.4)

Zeli kimi yapışmağ: a. Tuttuğunu bırakmamak, sıkı sıkıya yapışmak, bir şeyden vazgeçmemek. b. Bıktırmak, usandırmak. (M. 7)

Zenbil: is. Ar. Hasırdan, kamıştan vs.  r lerek yapılan sepet, torba. (M.3)

Zer: Far. Altın. (M. 7)

Zıngırov: is. Hayvanların boynuna takılan  an. (M.5)

Zibillik: is. 1.  p, atık dökülen yer;  pl k. 2. Kirlilik. (M. 9)

Zir k: (Far.) Becerikli, mahir. Zeyrek, anlayışlı. (M.1)

Zirzemi: is. Far. Yer altında olan ev, ambar. (M.8)

Ziyan: is. Far. Zarar, hasar, hüsran. (M.3)

Z lmet: is. Ar. folk. Masalarda İskender'in dirilik suyu aramak için gittiği çok karanlık yer. (M.7)

DİZİN

A

Abid, 80, 288, 289, 296, 297

adam, 23, 39, 53, 54, 80, 84, 96, 111, 112, 117, 123, 124, 129, 138, 147, 148, 151, 153, 154, 155, 164, 165, 167, 170, 171, 179, 203, 204, 209, 210, 212, 219, 239, 246, 257, 258, 259, 263, 265, 272, 274, 284, 287, 289, 291, 295, 296, 302, 305, 307, 309, 315, 321, 322, 324, 326, 327, 328, 330, 337, 342, 352, 361, 362, 364, 365, 366, 368, 370, 372, 373, 377, 383, 391, 392, 395, 398, 402, 414, 415, 420, 424, 427, 432, 436, 441, 443, 444, 447, 450, 456, 460, 462, 464, 467, 476, 494

afərin, 335, 349, 352, 359, 394, 407

agah, 266, 289, 381, 386, 390, 396, 403, 406, 412, 420

ağ, 32, 105, 270, 271, 312, 347, 390, 402, 441, 504

ağac, 264, 289, 303, 310, 320, 321, 350, 351, 392, 394

ağıllı, 74, 272, 324, 325, 326, 330, 341, 352, 373, 388

ağqurşaq, 312

ağsaqqal, 312, 369, 401

ah-zar, 344, 361

alma, 67, 71, 73, 78, 263, 264, 266, 270, 288, 308, 374, 377, 386, 411, 418, 454, 496

alov, 27

aman, 61, 70, 71, 129, 222, 234, 267, 341, 363, 372, 385, 391, 399, 423

amma, 52, 54, 77, 263, 265, 266, 267, 269, 270, 272, 278, 280, 281, 284, 287, 290, 292, 294, 300, 302, 306, 308, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 325, 326, 328, 330, 331, 332, 336, 360, 372, 375, 401

and, i, 28, 200, 264, 267, 358, 363, 378, 382, 397, 536

Arıq, 368

armud, 25, 308, 320

arşın, 53, 232, 305

arvad, 81, 276, 278, 279, 280, 281, 303, 309, 322, 323, 335, 336, 358, 361

arzuman, 28

Arzuman, 28

aşiq, 264, 266, 269, 270, 293, 318, 321, 323, 324, 352, 353, 354, 369, 370, 381, 382, 393, 394, 395, 397, 402, 405, 411

aşpaz, 295, 327, 328, 329

axırda, 70, 282, 305, 306, 316, 319, 323, 324, 327, 338, 342, 349, 350, 352, 354, 375, 377, 389, 391, 393, 399, 401, 407, 413

axırıncı, 34, 276, 336, 386, 387

Axırınci, 274

Axşam, 288, 293, 311, 313, 314, 330, 357, 365, 368, 381, 409

ayaqyalın, 267

aynabənd, 337, 338

ayrı, 10, 58

ayrılıq, 371

azad, 179, 283, 314, 335, 336, 337, 356,
357, 367, 378, 379, 391, 394, 397,
399, 402, 403, 407, 408, 410

B

bafta, 31, 168, 170, 326, 328

baftaçılıq, 326

bağban, 317, 350, 360

baho, 70, 391

balaca, 28, 266, 280, 282, 320, 361, 390,
396

Balaca, 347, 426, 431

balıq, 268, 269, 272

balta, 163, 320

baməzə, 371

başaçıq, 267

başmaq, 265

başqa, 79, 80, 267, 273, 285, 286, 310,
314, 319, 327, 350, 357, 364, 373,
396, 403, 404, 413, 417

batman, 46, 173, 332

bayaqdan, 94, 263, 270, 376

bayquş, 393

bədənünümə, 79, 333

belə, 80, 88, 93, 265, 266, 271, 272,
276, 281, 282, 284, 288, 290, 292,
293, 294, 302, 306, 309, 313, 315,
320, 329, 332, 336, 338, 340, 341,
346, 347, 349, 350, 352, 353, 354,
355, 357, 358, 359, 365, 369, 370,
372, 376, 379, 381, 382, 383, 389,
394, 396, 397, 399, 400, 401, 407,
411, 412, 414, 415, 416, 418

Belə, 23, 30, 68, 263, 276, 289, 315,
338, 350, 355, 357, 379, 381, 389,
392, 400, 401, 407, 429, 431

Bəli, 84, 289, 294, 305, 306, 309, 336,
337, 338, 339, 344, 345, 349, 351,
353, 357, 358, 361, 365, 368, 373,
375, 377, 386, 388, 392, 394, 396,
403, 404, 407, 410, 413, 414, 415,
416

bəlkə, 35, 81, 268, 277, 287, 289, 303,
306, 315, 334, 339, 342, 344, 353,
384, 385, 386, 389, 393, 394, 395,
398, 404, 413

bəni-adəm, 95, 275, 300, 338, 392, 394

bərk, 76, 270, 296, 308, 310, 320, 329,
336, 341, 343, 354, 357, 358, 363,
376, 379, 386, 400, 401, 416

bərkdən, 345, 349, 354, 361, 365, 377,
378, 386, 392, 393, 395, 402, 406

biədəblik, 268

bihuş, 307, 349, 351, 377

bikef, 322, 355, 357, 368, 371, 372

binamusluq, 363

birbaş, 264, 269, 276, 280, 286, 290,
291, 296, 300, 302, 304, 305, 306,
307, 313, 320, 369

bir-birinə, 67, 264, 266, 349, 350, 373,
386, 393, 394, 403, 410, 411

birdən, 264, 299, 303, 314, 332, 350,
359, 361, 363, 376, 379, 384, 404

bitaqət, 390

boğça, 81, 311

böyük, 24, 27, 263, 267, 276, 282, 302,
306, 311, 315, 330, 342, 347, 352,
355, 364, 375, 387, 400, 401, 406,
416

buynuz, 26, 29, 308

buyruq, 336

büdrəyə, 266, 433

bülbül, 171, 190, 329, 348

C

cah-calal, 60, 333, 334
camaat, 283, 305
car, 284, 296, 317, 344
cavan, 69, 270, 271, 318, 348, 382, 388,
390, 391, 392, 393, 394, 396, 401,
402, 403
cəld, 28
cəm, 331, 374
cəng, 303
ceyran, 315
corab, 87, 282
cür, 279, 336, 341, 348, 359, 365, 370,
371, 386, 388, 391, 392, 396, 402,
406, 483, 506
cürət, 267, 383
cüt, 79, 265, 290, 312, 347

Ç

çalpaşiq, 266
çaqqal, 362
çarhovuz, 24, 263, 264
çətin, 354, 370, 376
çətinliklə, 335
çirtıq, 65, 66, 268, 392
çimən, 264
çiraq, 274
çit, 149, 305, 465
çoban, 34, 67, 146, 147, 148, 149, 150,
151, 166, 167, 174, 261, 262, 303,
304, 305, 306, 307
çox, 24, 30, 34, 38, 42, 44, 60, 70, 71,
74, 84, 91, 95, 263, 265, 266, 273,
277, 278, 281, 282, 285, 291, 293,
296, 303, 304, 306, 307, 310, 311,
312, 315, 316, 317, 318, 320, 321,

322, 323, 324, 325, 326, 327, 328,
329, 330, 331, 333, 335, 336, 337,
339, 340, 341, 342, 344, 348, 349,
350, 352, 353, 354, 357, 358, 359,
361, 364, 368, 369, 370, 371, 372,
373, 375, 376, 378, 379, 380, 381,
383, 384, 385, 388, 391, 394, 395,
397, 398, 399, 400, 404, 405, 406,
407, 408, 409

çörək, 38, 252, 276, 280, 282, 311, 319,
320, 321, 342, 355, 364, 367, 369,
409

D

daban, 367, 368
dal, 37
dalında, 37
damla, 126, 189, 238, 239, 245, 347,
395, 402, 439
Danış, 265, 266, 325
darlıq, 329
daş, 27, 44, 267, 285, 286, 287, 290,
329, 330, 387, 392, 393, 394, 395,
396, 397, 400, 421
daşqalaq, 83, 314
daxma, 282
dəli-divanə, 337, 401
dəli-zad, 341
dəqiqə, 277, 334, 394, 405
Dərman, 295
dərviş, 327, 329, 331, 334
desən, 348, 386
dəst, 265, 295, 304, 311, 312, 314, 323,
331, 344, 352, 358, 360, 398
dəstə, 62, 80, 315, 343, 360, 366, 376,
411, 413

dəvət, 340, 349, 356, 357, 359, 360,
361, 363, 373

dəyirman, 24, 25, 45, 65, 263, 267, 268,
301, 387, 392, 415

diqqətlə, 342, 383, 403

doğrudan, 17, 57, 83, 91, 92, 105, 106,
114, 119, 131, 138, 145, 147, 148,
149, 150, 151, 155, 156, 163, 187,
196, 201, 202, 207, 209, 210, 211,
217, 220, 221, 222, 225, 230, 280,
303, 345, 349, 354, 383, 388, 449

doqquz, 334, 361

dua, 54, 55, 56, 69, 127, 189, 195, 208,
237, 255, 287, 348, 353, 366, 393,
411

dükən, 304, 305

düz, 14, 25, 37, 73, 91, 92, 113, 121,
125, 126, 133, 147, 157, 184, 244,
257, 263, 265, 275, 285, 286, 312,
314, 327, 335, 336, 342, 348, 359,
360, 364, 367, 368, 375, 377, 379,
382, 385, 387, 389, 400, 409, 414,
449, 479, 503, 507

Ə

əcaib, 367, 400, 403, 406

Əgər, 268, 278, 289, 295, 302, 314, 333,
380, 386, 396

əhd-peyman, 264, 354

əjdaha, 282, 283, 364, 380, 390, 391,
401

əlacsız, 354, 398

əlbəhəl, 361

E

elçi, 39, 109, 289, 325, 375, 377, 456

Ə

əmr, 263, 265, 267, 268, 296, 303, 310,
318, 324, 326, 334, 337, 346, 354,
356, 357, 359, 366, 372, 377, 382,
386, 411

əqrəb, 277

ər-arvad, 273

ərşin, 389

əskiklik, 354

əsl, 341

E

eşq, 340, 342, 379, 383, 385, 411

evlad, 287

Ə

əvvəl, 271, 281, 292

əvvəlcə, 264, 292, 323, 394

Əvvəlcə, 300, 363

əzim, 309

F

fəda, 340, 358, 367

fərman, 314

fərtaş, 335, 355

fəvvarə, 348

fikir, 12, 34, 287, 306, 332, 333, 342,
362, 374, 393, 412, 423, 441, 491

G

gecə, 39, 69, 75, 264, 265, 268, 269,
273, 285, 287, 300, 303, 312, 313,
319, 320, 327, 334, 338, 340, 343,
346, 349, 350, 352, 357, 361, 364,
365, 366, 367, 368, 371, 372, 373,
375, 379, 381, 392, 395, 396, 399,
404, 405, 411, 413

gərək, 86, 270, 272, 274, 277, 281, 283,
286, 288, 289, 295, 297, 298, 299,
300, 302, 306, 310, 316, 318, 323,
324, 327, 329, 332, 333, 336, 340,
345, 354, 355, 366, 378, 381, 385,
391, 408, 417

Gərək, 263, 268, 277, 291, 292, 302,
306, 316, 322, 324, 325, 339, 362,
378, 384, 386

gilas, 265

gilənar, 266

göy, 34, 274, 299, 401, 413

göyərçin, 297, 316, 390

gurultu, 376, 377, 386, 389

günah, 79, 155, 207, 312, 434

H

hansı, 56, 73, 91, 95, 270, 275, 284,
339, 414, 418

haqqında, 34, 305, 340, 343

haradan, 338, 365, 367, 370

hardan, 74, 84, 271, 274, 373, 379, 391,
403

hasanlıqla, 388

hazır, 35, 71, 146, 173, 178, 275, 303,
336, 356, 363, 376, 411, 436, 469

hazırlıq, 307

həlak, 267, 300, 385, 391

həmin, 38, 266, 268, 269, 275, 280, 284,
286, 299, 300, 308, 310, 324, 333,
348, 358, 359, 373, 379

Həmin, 270, 295, 314, 466

Həmişə, 278, 350

həmişəlik, 371

hərbə-zorba, 264

hərdənbir, 369

hərəkət, 345, 346, 360

heybət, 362

heyran, 24, 264, 352, 357, 374, 376

heyrət, 358, 399

heyvan, 268, 269, 367, 370, 390, 400,
407

həzin, 266

hökm, 24, 79, 314

hücum, 47, 117, 127, 234, 242, 244,
247, 278, 287, 390, 398, 400, 401,
404, 466, 484, 499

İ

icazə, 46, 332, 359, 367, 407, 410, 411

icazəsiz, 264

ilan, 124, 160, 185, 186, 208, 303, 304

illah, 23, 39, 274

imarət, 298, 331

İndi, 74, 267, 271, 282, 285, 286, 290,
292, 298, 304, 307, 309, 313, 318,
329, 330, 333, 338, 339, 341, 344,
348, 353, 354, 355, 360, 363, 364,
368, 373, 375, 376, 379, 384, 387,
390, 391, 392, 394, 398, 412

intizar, 241, 266, 398

irəli, 96, 264, 295, 314, 321, 400, 401,
402

isnad, 390

işıq, 50, 92, 94, 275, 277, 338, 374, 375,
380, 381, 395, 405, 412

işıqlı, 376, 387, 391, 413

iyənə, 305, 320, 414

izn, 265, 302, 389

K

kabab, 321, 365

kafir, 285, 366
kasad, 305
kəlmə, 288, 293, 353, 402
kəmənd, 269, 293, 294, 301, 313, 319,
400, 404
kəndbəkənd, 342, 351, 368
kəniz, 353, 358
kənizlik, 361
kəramət, 334
kərə, 268, 306, 309
kəsbkarlıq, 364
keşiş, 285, 286, 287
keyf, 276, 278, 294, 303, 314
kiçik, 315, 342
kisə, 29, 81, 304, 308, 309, 311, 314,
330
kişi, 7, 69
kişinin, 12
kitab, 334, 335, 336, 337, 338, 358
kor-peşman, 270, 308, 355, 413
kömək, 86, 292, 315, 364
kufül, 390
kürsü, 358

L

lap, 34, 52, 266, 272, 274, 280, 286,
289, 301, 308, 314, 315, 324, 339,
341, 342, 346, 350, 356, 359, 360,
361, 369, 375, 376, 377, 381, 386,
387, 401, 407
lazım, 140, 187, 204, 341, 345, 362, 382
ləkəli, 406
lələ, 270, 319
lələk, 390

libas, 311, 312, 360, 361
lotu-potu, 313
lövhə, 404

M

madar, 354
məcbur, 357
məclis, 288, 293, 302, 337, 354
məcməyi, 283, 306
məəttəl, 273, 309, 321, 324, 341, 344,
360, 369, 375
məğlub, 372
məhəbbət, 76, 264, 316, 318, 401, 402
Mehriban, 335, 342, 347
məkan, 369
məlhəm, 347, 368
mənzil, 84, 291, 292, 323, 369, 415
mənzilbəmənzil, 394
mərmər, 348
məsləhət, 305, 325, 332
meşə, 301, 364
meymun, 389, 395, 404, 409
milçək, 79, 312
möhkəm, 364
möhlət, 316, 355
mötabər, 270
muştuluqçu, 346
müalicə, 301
müddət, 308, 318, 322, 327, 329, 337,
338, 344, 346, 347, 349, 352, 359,
360, 361, 365, 370, 381, 388, 389,
394, 401, 408, 411, 412
mümkün, 64, 118, 207, 260, 279, 365,
416, 502

müxtəsər, 342

N

nağıl, 15, 68, 73, 276, 293, 295, 298,
310, 312, 320, 338, 348, 349, 351,
358, 361, 367, 373, 375, 383, 411,
418

narınc, 270

naxırçı, 82, 323, 325, 326, 333, 414,
417, 418

nazənin, 365, 402

naz-qəmzə, 263, 400

nəbadə, 263, 317, 318

necə, 71, 265, 266, 269, 278, 284, 286,
290, 293, 304, 305, 306, 331, 336,
339, 340, 343, 371, 372, 376, 377,
384, 413

neçə, 77, 96, 264, 268, 269, 271, 274,
277, 280, 282, 286, 288, 291, 292,
293, 294, 300, 301, 302, 309, 315,
319, 320, 321, 322, 323, 326, 327,
329, 339, 344, 346, 351, 353, 354,
357, 358, 361, 366, 367, 375, 387,
389, 396, 397, 403

nəfər, 54, 265, 290, 291, 292, 297, 298,
302, 323, 327, 328, 355, 414, 415

Nəqqaş, 290

nərə, 268, 269, 272, 376, 392, 399, 401

nicat, 367, 377

nigaran, 43, 44, 279

nökər, 263, 312

nümayan, 373

O

ocaq, 279, 362

oğlan, 71, 82, 100, 113, 123, 124, 125,
127, 140, 164, 175, 180, 181, 184,
185, 191, 194, 197, 201, 202, 207,

208, 213, 225, 226, 232, 233, 234,
235, 237, 239, 249, 255, 257, 258,
262, 263, 265, 270, 275, 283, 284,
285, 286, 297, 321, 334, 339, 343,
344, 349, 352, 359, 360, 365, 370,
372, 382, 383, 389, 390, 391, 392,
393, 394, 396, 405, 411, 413, 414,
418

olduqca, 30, 263

otaq, 275, 309, 331, 404

ovuc, 406

Ö

ötrü, 75, 91, 269, 291, 293, 313, 388,
395, 397

övlad, 334

öyüd-nəsihət, 335

öz, 90

özgə, 279

P

padşah, 24, 36, 39, 44, 79, 80, 93, 264,
273, 284, 287, 288, 289, 293, 296,
306, 307, 308, 309, 310, 315, 324,
325, 326, 333, 334, 352, 353, 356,
357, 358, 359, 360, 361, 362, 370,
371, 372, 373, 374, 376, 413, 415,
416, 417

paho, 61, 70, 333, 379

palçıq, 406

palıd, 268

paltar, 265, 304, 314, 322, 323, 330,
331, 332, 334

papaq, 29, 304, 307, 308

parça-parça, 272, 281, 380, 382, 386,
389, 391, 392, 398, 403, 405, 406

payi-piyada, 267

pəhləvan, 47, 263, 398, 399

pəncə, 307
pilləkən, 266
pis, 38, 39, 49, 69, 74, 84, 216, 265,
305, 315, 336, 362, 423
plov, 283, 307, 415
polad, 417, 418
pul, 34, 60, 273, 304, 305, 306, 308,
311, 312, 314, 315, 328, 330, 331,
334, 345, 375, 413
pulsuz-pənahsız, 53, 305

Q

qabaq, 271, 278, 307, 403, 417
qadağan, 337, 372
qalxan, 67, 312, 313, 399
qanacaqlı, 383
qara, 302, 306, 336, 349, 361, 362, 377,
381, 412
qarabaqara, 312, 313
qardaş, 27, 276, 277, 279, 280, 281,
287, 315, 362, 364, 372, 412
qarı, 87, 282, 284, 285, 286, 319, 411
qarışqa, 79, 312, 403
qarpız-qovun, 391
qasid, 272, 373
qazanc, 328
qəbul, 293, 355, 383, 398, 405
qədəm, 96, 264, 321, 349, 382, 389, 398
qədər, 25, 69, 79, 80, 263, 268, 274,
277, 278, 281, 283, 285, 286, 287,
288, 289, 295, 300, 303, 304, 305,
312, 323, 327, 330, 333, 335, 336,
337, 338, 339, 342, 345, 346, 348,
350, 351, 352, 354, 355, 356, 358,
361, 363, 365, 366, 368, 371, 372,
373, 375, 376, 377, 378, 381, 389,

391, 392, 393, 395, 400, 401, 403,
404, 407, 409, 413, 416
qəlyan, 315
qəm, 333, 334, 350, 353, 357, 374, 394
qəmgin, 353, 398
qəribə, 268
qərqr, 306, 333, 351, 374
qəşəng, 274, 312
qəşş, 349, 359, 361, 372, 402, 403, 406,
410
qeyzə, 338
qılinc, 268, 273, 283, 312, 313, 321,
322, 333, 357, 392, 399, 400, 401,
403, 404
qızıl, 268, 269, 305, 306, 320, 322, 332,
333, 336, 350, 410
qızılıgöl, 406
Qibleyi-aləm, 287, 288, 289, 333, 334,
354, 359
qohum, 310
qol-boyun, 42, 61, 267, 318, 379, 380
qonaq, 45, 269, 307, 361, 375, 417
qoşa, 29, 308, 309
qoşun, 82, 270, 272, 287, 301, 303, 329,
372, 373, 377, 413
qoyun, 67, 298, 303, 345, 369
qulacqol, 266
qulluq, 265, 335, 358, 368, 376, 377
qurban, 276, 282, 303, 320
qurd-quş, 273
qüvvətli, 30, 263, 372, 373, 399

R

razı, 80, 98, 103, 106, 109, 115, 118,
150, 151, 153, 157, 159, 160, 161,

162, 165, 167, 168, 169, 171, 172,
173, 176, 178, 179, 180, 181, 188,
191, 195, 198, 205, 213, 214, 221,
224, 227, 228, 232, 233, 238, 241,
251, 254, 255, 257, 264, 267, 268,
269, 271, 272, 276, 277, 279, 292,
301, 306, 307, 309, 314, 316, 317,
318, 319, 320, 322, 325, 326, 330,
332, 335, 337, 339, 347, 349, 353,
363, 370, 371, 378, 381, 384, 385,
389, 395, 398, 407, 411, 412, 413,
432, 460, 490, 491
rəhlət, 374
rəiyyət, 264
rəml, 265
Rəmmal, 265, 266, 491
rəva, 349
rəvan, 342, 352, 361
rəvayət, 349, 392
rəy, 341
rüsvey, 267

S

sabah, 91, 107, 111, 145, 150, 158, 161,
162, 163, 177, 181, 196, 198, 200,
210, 214, 239, 255, 260, 274, 334,
335, 336, 339, 356, 358, 371, 374,
485
sağ, 39, 54, 56, 69, 73, 74, 100, 102,
103, 117, 126, 127, 128, 129, 130,
131, 145, 150, 157, 159, 160, 176,
178, 186, 187, 191, 197, 198, 202,
215, 224, 234, 259, 260, 261, 262,
265, 266, 267, 274, 278, 286, 287,
288, 289, 290, 302, 306, 314, 316,
317, 334, 335, 336, 345, 349, 355,
356, 360, 372, 391, 415, 416, 417,
418, 492, 502
Sağ, 69

sakit, 68, 276, 337, 345, 383, 388, 389,
402, 403
sarı, 75, 76, 264, 267, 275, 285, 459,
473, 493, 512
sayı, vi
səbirli, 361
seçilir, 6
sədəqə, 292, 346
səhər, 270, 278, 294, 304, 306, 314,
318, 319, 320, 354, 356, 368, 396,
411, 416
səhv, 388, 402
səkkiz, 275, 277, 334
səmt, 336
sənət, 298, 325, 326
səyyad, 347
Səyyah, 291
sinədəftər, 334, 375, 385
sinov, 343
soraq, 342, 348, 366
söhbət, 38, 311, 340, 357, 360, 383, 387
söz, 1, 2, 8, 11, 16, 24, 27, 28, 32, 36,
37, 45, 47, 48, 49, 53, 54, 55, 58, 63,
69, 71, 85, 86, 88, 93, 94, 99, 147,
151, 152, 167, 171, 181, 183, 185,
224, 225, 231, 239, 241, 255, 264,
272, 304, 307, 309, 329, 330, 340,
342, 344, 381, 382, 388, 389, 396,
398, 411, 427, 431, 439, 446, 450,
458, 461, 464, 479, 480, 483, 484,
491

Ş

şahzadə, 340, 381
şan-şövkət, 334
şəhərbəşəhər, 52, 315, 342, 351, 368

şilə, 311
şirniyyat, 283
şücaəti, 263

T

tacir, 53, 60, 79, 86, 290, 305, 306, 307,
315, 316, 317, 318, 319, 322, 323,
324, 325, 331, 367, 373, 374, 375,
377, 389, 412
Tacir, 42, 52, 77, 80, 289, 290, 305,
307, 315, 316, 317, 318, 319, 323,
324, 331, 367
Tamah, 308, 500
tamam, 61, 80, 91, 187, 198, 272, 288,
297, 317, 326, 335, 338, 340, 341,
346, 350, 353, 355, 356, 361, 390,
397, 400, 401, 410
tamaşa, 42, 83, 266, 283, 285, 305, 315,
338, 350, 366, 369, 386
tarac, 323
tədarük, 270, 307, 323
tədbir, 267, 268, 294, 302, 306, 307,
309, 387, 415, 416, 417
təəccüb, 332, 338
təfavüt, 287
təğyir, 360, 361
təhər, 327, 328, 330, 343, 359, 380, 395,
397
təkan, 94, 263
təmiz, 31, 82, 326, 331
tən-gənəfəs, 280
tərəf, 65, 75, 266, 269, 273, 274, 280,
283, 290, 298, 318, 348, 369, 375,
377, 387, 401, 403
tərif, 353, 374
təsəlli, 353, 375, 389, 402

tez, 44, 53, 54, 80, 81, 91, 264, 266,
272, 274, 277, 278, 280, 281, 283,
284, 285, 286, 288, 290, 292, 293,
294, 295, 299, 301, 303, 308, 309,
312, 316, 317, 318, 320, 321, 323,
327, 328, 329, 330, 331, 332, 333,
346, 347, 348, 360, 367, 370, 382,
384, 386, 387, 391, 395, 417

tezdən, 266, 278, 294, 306, 320, 342,
354, 368

təzədən, 321, 329, 413, 418

tikə-tikə, 274, 275, 280, 281, 351, 357,
382

Tor, 268, 504

toran, 395

toy, 75, 273, 285, 287, 303, 310, 327,
329, 333, 349, 357, 361, 373, 394,
411, 412, 413

tük, 25, 263

tütək, 82, 414, 417

U

ucqar, 395

uşaq, 35, 276, 277, 309, 334, 361, 375

uzaq, 301, 317, 338, 346, 350, 363, 373,
389, 405

Ü

ürək, 269, 318, 354, 383, 397

ürəkdən, 397

ürək-göbək, 269

üzük, 32, 293, 300, 341, 342, 343, 350,
359

V

vasil, 273, 295, 300, 303, 322

vaxt, 26, 44, 91, 263, 269, 278, 286,
288, 301, 306, 315, 317, 331, 346,
364, 377, 391, 394, 401

Vaxt-müəyyən, 371

vəfasız, 335, 338

vəzir, 30, 44, 52, 265, 266, 267, 270,
295, 306, 307, 308, 309, 314, 323,
325, 326, 327, 328, 329, 330, 331,
332, 333, 337, 340, 345, 354, 359,
360, 361, 362, 393, 415

Vəzir, 50, 78, 80, 265, 266, 267, 268,
269, 270, 273, 294, 295, 302, 306,
307, 308, 309, 323, 324, 325, 326,
327, 329, 331, 332, 333, 334, 340,
341, 343, 344, 362, 367, 372, 415,
416, 417

X

xal, 25, 83, 263

xan, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269,
272, 273, 324, 325, 326, 327, 329,
331, 332

xəbər, 44, 74, 78, 80, 84, 95, 264, 265,
266, 269, 270, 272, 274, 284, 285,
288, 289, 290, 296, 301, 303, 305,
306, 307, 308, 309, 316, 317, 318,
319, 320, 321, 322, 323, 326, 327,
328, 329, 331, 333, 335, 338, 343,
344, 345, 349, 354, 358, 362, 367,
368, 373, 377, 379, 389, 415, 416

xəbərđar, 264, 272, 295, 302, 306, 317

xələt, 345

xəncər, 275, 280

xeyirli, 339

Xeylək, 321

keyli, 91, 305, 313, 314, 315, 364

xeyr, 342, 353, 368, 401, 409

xırda-xırda, 342, 346

xidmət, 52, 333, 335, 341, 343, 349,
352, 359, 367

xonça, 290

xörək, 278, 327, 330, 331, 332, 417

Y

yabaynan, 50

yalvar-yapış, 337, 409, 418

yancidar, 297, 321

yarpaq, 297, 298, 316, 412

yaxınlıq, 95, 339

yaxşı, 273, 274, 297, 308, 311, 312,
331, 334, 345, 346, 350, 352, 354,
359, 362, 364, 365, 368, 371, 374,
376, 392, 397, 400, 408, 411, 418

Yaz, 523

Yazı, 537

yeddi, 277, 293, 303, 344, 349, 350,
362, 364, 371, 373, 376, 377, 379,
386, 387, 390, 393, 399, 403

yeddiillik, 338, 344

yekə, 350, 389, 400, 414

yenicə, 406

yəqin, 32, 87, 275, 294, 304, 337, 339,
340, 342, 343, 344, 349, 359, 395,
401, 406

Yəqin, 267, 274, 294, 308, 321, 324,
339, 340, 341, 375, 402, 416

yoxsa, 274, 281, 304, 317, 348, 356,
404, 415

yumruq, 327

yumşaq, 318

yuxarı, 91, 293, 307, 313, 323, 335, 358,
374, 388, 392, 399, 402

yuxu, 39, 69, 265, 327, 340, 341, 342,
343

Z

zad, 59, 88, 96, 276, 321, 339, 343, 344,
380, 397, 416

zalım, 24, 36, 264, 393, 394, 403

zəhinli, 334, 361, 375

zəncir, 342

Zindan, 170, 178, 328

zirək, 30, 263, 353

zülmət, 300, 378, 394, 395, 413

KAYNAKÇA

- Adıgüzel S (2012) Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Aktarma Üzerine Bazı Problemler, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.47, 51-56.
- Ağakay MA (1953) İkizlemeler Üzerine, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C.2, S.16, 189-191.
- Ağakay MA (1955) Türkçe Sözlük, Yeni Matbaa, Ankara.
- Akbaba Ergönenç D (2007) Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler, Bilig, S.42, 151-176.
- Aksan D (2009) Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK Yayınları, İstanbul.
- Akyüz Ç (2009) Denizli Yöresinden Derlenmiş Masallar İnceleme-Metinler, Milli Folklor Dergisi, S.84, 192-193.
- Alkan H (2012) Lehçeler Arası Aktarmalarda Yalancı Eş Değerler Sorunu (Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi-Yeni Uygur Türkçesi Fiil Örneği), Turkies Studies Dergisi, C.7, S.4, 671-688.
- Altaylı S (1994a) Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü 1, İstanbul: MEB Yayınları.
- Altaylı S (1994b), Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü 2, İstanbul: MEB Yayınları.
- Altaylı S (2003), Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan İki Deyimin Tarihi ve Sosyolojik Karakteri, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S.16, 35-44.
- Baytok A (2003), Kırgızcadan Türkçeye Çeviri Meseleleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Boratav PN (1982) Folklor ve Edebiyat 1, İstanbul: Adam Yayınları. Boratav, Pertev Naili, (2003) Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı, K Kitaplığı Yayınları, İstanbul.

- Çetinkaya Z (2007) Masalların Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çevik M (2008) Türkiye’de Batı Masalları ve Çocuklarımız, Gazi Üniversitesi Türkiyat Dergisi, S.3, 115-130.
- Çıblak N (2005) V. Propp’un Masal Çözümleme Metodu, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C.89, S. 638, 127-140.
- Çolak Faruk, (2000) Masal Araştırmaları, Milli Folklor Dergisi, S. 45, 88.
- Çorbacı Ç (2000), Türk Masallarında Yardımcı İhtiyar Motifi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Dağı S (2008) Safranbolu Masalları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Demir N (1997) Bir Tuva Masalının Türkiye Türkçesine Aktarılması (Emine Gürsoy Naskali, Yay. Haz.), Sibirya Araştırmaları, 379-389.
- Demir, ŞŞ (1995) Ayaş Halk Masallarının Tip ve Motif Kataloğu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Deniz R (1992) Kayseri Masalları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Derman S (2002) Anadil (Türkçe) Öğretiminde Masal Metinlerinin Kullanılması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Devellioğlu F (2005) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Doğan M (2003) Doğan Büyük Türkçe Sözlük, Ankara: Vadi Yayınları.
- H (2002), Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Dolu A (1997) Diyarbakır ve Yöresi Masallarda Motif İncelemesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

- Dursun A (2008) Keloğlan Masallarının Tespiti ve Tasnifi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Duymaz A (1998) Türkmen Tekerlemelerinin Şekil ve Tür Özellikleri Üzerine, Türk Dünyası ve Edebiyat Dergisi, S.5, 172-189.
- Duymaz A (2002) İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Duymaz A (2003), Tekerlemeler, Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, 3.c., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Eker Ü (2012) Tarihî Metin Aktarımında Deyimler (Eski Türkiye Türkçesi-Türkiye Türkçesi), Uluslararası Türkçe Kültür Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı 1/1, S. 129.
- Eker Ü (2012) Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları, (Doktora Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Elçin Ş (1981) Halk Edebiyatına Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Elçin Ş (1993) Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Emiroğlu S (1996) Meram İlçesi (Konya) Masalları Üzerine Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Emmez CB (2008) Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ercilasun AB (1992) Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar, Dil Dergisi, S.5, 28-42.
- Ercilasun AB (1994) Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma, II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, 8-10 Aralık 1994, Türkiye İlim ve Edebiyat Eserleri Sahipleri Meslek Birliği, 41-45.

- Ercilasun AB (1996) Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun AB (2007) Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Erdem MD, Karataş M, Hirik E, (2015) Yeni Türk Dili, Maarif Mektepleri Yayınları 1. Baskı, Ankara.
- Erdem MD (2004) Eski Anadolu Türkçesinde Fiiller ve Unsurları, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eren M (2001) Bitlis Masalları Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ergin M (1981) Azeri Türkçesi, Ebru Yayınları, İstanbul.
- Ergin M (1985) Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin M (2004) Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınevi, İstanbul.
- Ergun P (2005) Altay Destanlarında ve Anadolu Türk Masallarında Tastarakay-Keloğlan, Milli Folklor Dergisi, S.68, 78-84.
- Ergül A (1999) Binbir Gece Masallarında Aşık Kadın Tipi: Aziz ve Azize Masalı, Milli Folklor Dergisi, S.41, 36-46.
- Ergün M (1988) Türkmen ve Anadolu Halk Masallarının Yapı ve Motif Açısından Mukayesesi Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gökşen EN (1962) Masalın Dünü ve Bugünü, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C. 11, S.124, 240-242.
- Gözaydın N (1998) Türk Masalları Üzerine, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C.55, S.434, 102-108.
- Güleç İ (2002) Bir Varmış, Bir Yokmuş, Masalların Farklı Anlaşılması Üzerine Bir Deneme, Us Düşün ve Ötesi, S.7, 183-186.
- Gülensoy T (1998) Türkçe El Kitabı, Kıvılcım Yayınları, Kayseri.

- Hatiboğlu V (1971) İkileme, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara.
- Hatiboğlu V (1981) Türk Dilinde İkileme TDK Yayınları, Ankara.
- Karahan L (2006) Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kartarı A (1995) Azerbaycan Masalları Araştırma-İnceleme, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz Z (1992) Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz Z (1995) Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz Z (2005) Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C.89, S. 638, 118-125.
- Korkmaz Z (2009) Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara.
- Quliyev Ə (2004) Azerbaycan Nağılları, Bakı: Çaşıoğlu Neşriyyatı.
- Mehmedoğlu A (1994), Karşılaştırmalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü Türkiye Türkçesi-Azerbaycan Türkçesi-Rusça-İngilizce, İzmir: Nil A.Ş.
- Musaoğlu M (2003a), Türkçede Çeviri ve Aktarma, Bilig, S.24, 1-22.
- Musaoğlu M (2003b), Türkçenin İşlevsel Dilbilgisi ve Metin Kompozisyonu, Dil Dergisi, S.120, 22-40.
- Musaoğlu M (2009), Türk Dünyasında Aktarma Çalışmaları ve Kemal Abdulla'nın Eserleri Türkiye Türkçesinde, Gazi Türkiyat, S.5, 217-244.
- Pekacar Ç (2010) Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve Kültürel Öğelerin Aktarılması Üzerine, II. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kongresi, 19-25 Nisan 2010, İzmir.
- Uğurlu M (2011) Oğuzca Ve Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi, Turkish Studies, 123-156.
- Uğurlu M (2001) Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi (Yay: Nurettin Demir-Emine Yılmaz), Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri, 197-206.

- Uğurlu M (2004) Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği, *Bilig*, 29, 29-40.
- Uğurlu M (2009 Güz), Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve 'Abay Yolu' Romanı, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.15, 59-83.
- Usta Ç (2008) Lehçeden Lehçeye Aktarma Sorunlarına Ek: İmla ve Noktalama Hataları, *Turkish Studies Dergisi*, C.3, S.6, 668-691.
- Yıldız H (2008) Karay Türkçesinde Yalancı Eş Değer Kelimeler, II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Yıldız Ş (2004) Çeviride Eşdeğerlik ve Çeviri Kuramları Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12. Sayı, s. 375-386.
- Yılmaz K (2006) Azerbaycan Masallarının Analizine Dair Bir Deneme, *Journal of Qafqaz University*, S. 18, 72-82.
- Yolcu MA (2011) Azerbaycan Masallarında Formeller ve Formel Unsurlar, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, S.1, 75-88.
- Zengin D (2006) Almancaya Çevrilen Türk Masallarında Çeviri Sorunları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Zülfikar H (1995) Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı-Soyadı: Fatma Dura

Uyruğu: TC

Doğum Yeri ve Tarihi: Nevşehir- 28.01.1989

Tel: 05419298645

E-posta: fatma_dura89@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lise	2000 Evler Lisesi (YDA)	2007
Lisans	Afyon Kocatepe Üniversitesi	2011
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	2014-2017
Yüksek Lisans	Almanya Hamburg Üniversitesi	2015-2016

YABANCI DİL

İngilizce

YAYINLAR

DURA, Fatma (2015), Kobra Romanında Atasözleri ve Deyimler, Türk Dili ve Edebiyatına Genç Yaklaşımlar Bilgi Şöleni, (Haziran 2015, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi), yayımlanmamış bildiri.

DURA, Fatma (2015), Kobra Romanının Kelime Dünyası Üzerine, UDES 2015, (Haziran 2015), yayımlanmış bildiri.

